

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KAMUSAL DIŞ MEKANLARDA MİMARİ KİMLİĞİ DEĞERLENDİRMEK
İÇİN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ: BURSA-CUMHURİYET ALANI ÖRNEĞİ**

Sibel POLAT

Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU

(Danışman)

DOKTORA TEZİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2011

Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Sibel POLAT tarafından hazırlanan “KAMUSAL DIŞ MEKANLARDA MİMARİ KİMLİĞİ DEĞERLENDİRMEK İÇİN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ: BURSA-CUMHURİYET ALANI ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU

Başkan : Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU

İstanbul Kültür Üniversitesi, Müh.-Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye : Prof. Dr. Orhan HACIHASANOĞLU

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye : Prof. Dr. Fügen BERKAY

Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Anabilim Dalı

İmza

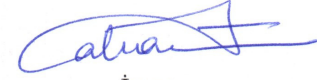
Üye : Prof. Dr. Handan TÜRKOĞLU

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

İmza

Üye : Yrd. Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR

Uludağ Üniversitesi, Müh.-Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Kadri ARSLAN
Enstitü Müdürü

/ / 2011

U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

23/12 /2011

Sibel POLAT

ÖZET

Doktora Tezi

KAMUSAL DIŞ MEKANLARDA MİMARİ KİMLİĞİ DEĞERLENDİRMEK İÇİN BİR YÖNTEM ÖNERİŐİ: BURSA-CUMHURİYET ALANI ÖRNEĞİ

Sibel POLAT

Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU

Kimliğini oluşturmak ve ifade etmek mekansallıkla doğrudan ilişkili bir olgudur. İnsanların olduğu gibi, mekanların da onu diğerlerinden farklı kılan, soyut ve somut özelliklerinin birleşiminden oluşan bir kimliği vardır. Mimari kimlik olarak tanımlanabilecek bu kavram, bir toplumun sahip olduğu değerlerin mimarideki ifadesi olarak özetlenebilir. Ölçek açısından bir iç mekanın veya binanın mimari kimliği olabileceği gibi, kentte serbest kullanımı olan ve herkes tarafından erişilebilir boş alanlar olarak tanımlanan kamusal dış mekanların da mimari kimliği olabilir. Ancak bir insanın kimliği nasıl ki farklı zaman ve ortamlarda veya farklı kişilerce değişik biçimlerde tanımlanabilirse, mimari kimlik de içinde bulunduğu dönemin şartlarına ve kullanıcılara göre farklılık gösterir.

Yüzlerce yıldır içinde buldukları dönemin ve toplumun şartlarına bağlı olarak kentsel yaşamın oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli roller üstlenen kamusal dış mekanlar son yıllarda özelleşme, yok olma ve terkedilme gibi tartışmalarla gündeme gelmektedir. Bununla birlikte kentlilik kültürünün ve bilincinin yaratılması ve sürdürülmesi için insanların kamusal dış mekanların sağladığı özgürlük ve toplumsal uzlaşma alanlarına gereksinimleri bulunmaktadır.

Bu bağlamda tez çalışmasının amacı, ilk olarak kentsel yaşamın sürdürülmesinde önemli bir rolü olan kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutları, faktörleri ve bunlar arasındaki ilişkileri belirlemek, daha sonra kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmek için disiplinlerarası bir analiz yöntemi oluşturmaktır.

Bu amaçla oluşturulan yöntem Bursa-Cumhuriyet Alanı (Heykelönü Bölgesi) örneği üzerinden sınanmış, geçmişten günümüze Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğinin nasıl değiştiği ortaya koyulmuş, çeşitli dönemlerde farklı boyutların öne çıktığı tespit edilmiş, kavramsal şemalar yardımıyla alanın mimari kimliği dönemselsel olarak tanımlanmıştır.

Yapılan çalışmanın kamusal dış mekanlarla ilgili geleceğe yönelik kararların oluşturulmasında, tasarım sürecinin ilk basamağı olan hedeflerin oluşturulması ve analiz aşaması için bir başlangıç noktası niteliği taşıyacağı ve ilgili kamu kurumlarına veya serbest çalışan uzmanlara yol göstereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal dış mekan, mimari kimlik, planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim, anlam, Bursa, Cumhuriyet Alanı

2011, xi+ 376 sayfa.

ABSTRACT

PhD Thesis

A METHOD PROPOSED TO EVALUATE ARCHITECTURAL IDENTITY IN PUBLIC OPEN SPACES: BURSA-CUMHURİYET SQUARE CASE

Sibel POLAT

Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU

To constitute and to express identity is a phenomenon directly related with spatiality. Similar to people, spaces have also identities which consist of abstract and concrete qualities and which distinguish them from others. This concept which is called architectural identity can be summarized as the values of a society expressed in architecture. Public open spaces which are defined as empty spaces that are open and accessible to all, regardless of gender, race, ethnicity, age or socio-economic level have also architectural identities. However, architectural identity can change according to users and conditions similar to personal identity.

Public open spaces which play an important role in sustaining urban life for centuries, have recently come up with discussions such as privatization, disappearance and obsolescence. However, to create and sustain a civic consciousness and culture, people need freedom and social reconciliation promoted by public open spaces.

In this context, the aim of this study is to explain the dimensions of architectural identity in public open spaces, to determine the factors and their relations affecting these dimensions and to constitute a universal and inter-disciplinary method of analysis to evaluate the architectural identity in public open spaces.

The method developed with this purpose, has been tested on the sample of Bursa-Cumhuriyet Square and near surroundings (Heykelönü district), and the way that the architectural identity of the district changed from past to present has been revealed. It has been discussed that different dimensions come up in various periods and the architectural identity of the district has been defined for each period through conceptual schemes.

The underlying belief in this study is that it could be a starting point for the phase of developing objectives and making analyses which is the first step of design process and guide related institutions and professionals in the formation of future-oriented decisions related with public open spaces.

Key words: Public open space, architectural identity, planning-design-implementation, the use and management, meaning, Bursa, Cumhuriyet Square
2011, xi+ 376 pages.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda maddi-manevi hiçbir desteğini esirgemeyen ve bu zorlu süreçte bana her zaman moral veren ve beni cesaretlendiren saygıdeğer ve sevgili tez danışmanım Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu'na katkılarından dolayı en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam sürecinde bana her zaman destek olan tez izleme komitesi üyelerinden saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Fügen Berkay'a ve Prof. Dr. Orhan Hacıhasanoğlu'na ve tez savunma jürisi üyelerinden sayın Prof. Dr. Handan Türkoğlu'na ve Yrd. Doç. Dr. Arzu Çahantimur'a çok teşekkür ederim.

Çalışmamı araştırma projesi olarak destekleyen Bursa Büyükşehir Belediyesine ve yurtdışında tez çalışmamla ilgili araştırma yapmam için bana destek veren Ecole Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville'de (ENSA-PB) görev yapan Prof. Pierre Pinon'a teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmam sırasında bana daima destek olan Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölüm Başkanı Prof. Dr. Nilüfer Akıncıtürk'e, diğer hocalarıma ve sevgili arkadaşlarıma, alan çalışması sürecinde görüşme yaptığım tüm kurum ve kişilere, Osmangazi Belediyesi'ne, Bursa Araştırmaları Vakfı'na, özellikle Bursa Kent Müzesi yöneticisi ve çalışanlarına, görüşmelerin kayda alınmasında bana yardımcı olan öğrencilerimize teşekkür ederim.

Son olarak, bu uzun ve zorlu süreçte hep yanımda olan ve bana moral veren tüm aileme ve dostlarıma, özellikle sevgili eşim Serkan Polat'a ve canım oğlum Serhan'a gösterdikleri sabırdan dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sibel POLAT
23/12/2011

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç.....	2
1.2. Kapsam.....	4
1.3. Yöntem.....	7
2. KAMUSAL DIŞ MEKAN VE MİMARİ KİMLİK	10
2.1. Kimlik.....	10
2.1.1. Kentsel kimlik.....	12
2.1.2. Mimari kimlik.....	14
2.2. Mekan ve Kamusallık.....	16
2.2.1. Kamusal dış mekan kavramı.....	20
2.2.2. Kamusal yaşamın dönüşümü ve günümüzde kamusal dış mekanlar.....	25
2.3. Bölüm Sonucu.....	27
3. KAMUSAL DIŞ MEKANLARDA MİMARİ KİMLİĞİ OLUŞTURAN BOYUTLAR VE YÖNTEM ÖNERİSİ	32
3.1. Planlama- Tasarım-Uygulama Boyutu.....	36
3.1.1. Sosyo-ekonomik çevre.....	38
3.1.2. Doğal çevre.....	40
3.1.3. Yapılı çevre.....	42
3.2. Kullanım- Yönetim Boyutu.....	55
3.2.1. Kullanıcı haklarının karşılanması.....	57
3.2.2. Kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması.....	60
3.2.2.1. İklimsel gereksinimler.....	60
3.2.2.2. İşlevsel gereksinimler.....	60
3.2.2.3. Duyusal algıya dayalı gereksinimler.....	63
3.2.2.4. Psiko-sosyal gereksinimler.....	70
3.2.3. Yönetim.....	73
3.3. Anlam Boyutu.....	75
3.3.1. Çevresel estetiğe bağlı anlamlar.....	79
3.3.2. Kullanıcının mekansal davranışına bağlı anlamlar.....	84
3.3.3. Kullanıcının mekansal deneyimine bağlı anlamlar.....	85
3.3.4. Sosyal yapıya bağlı anlamlar.....	89
3.4. Kamusal Dış Mekanlarda Mimari Kimliği Oluşturan Boyutların İlişkilerinin Değerlendirilmesi.....	94
3.5. Kamusal Dış Mekanlarda Mimari Kimliği Değerlendirmek İçin Önerilen Analiz Yöntemi.....	103

3.6. Bölüm Sonucu	105
4. 19. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA VE TÜRKİYE'DE KAMUSAL DIŞ MEKANLARIN GELİŞİMİ.....	106
4.1. 19. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Bursa'da Kamusal Dış Mekanlar.....	108
4.2. 1923-1950 Döneminde Türkiye'de ve Bursa'da Kamusal Dış Mekanlar.....	114
4.3. 1950-1980 Döneminde Türkiye'de ve Bursa'da Kamusal Dış Mekanlar.....	118
4.4. 1980-2010 Döneminde Türkiye'de ve Bursa'da Kamusal Dış Mekanlar.....	121
4.5. Bölüm Sonucu.....	129
5. BURSA – CUMHURİYET ALANI'NDAKİ MİMARİ KİMLİĞİN ÖNERİLEN YÖNTEM DAHİLİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	132
5.1. 1862- 1923 Döneminde Bursa ve Sarayönü.....	134
5.1.1. Planlama- tasarım-uygulama boyutu.....	135
5.1.1.1. Bursa'da sosyo-ekonomik çevre.....	135
5.1.1.2. Bursa ve Sarayönü'nde doğal çevre.....	138
5.1.1.3. Bursa ve Sarayönü'nde yapı çevre.....	139
5.1.2. Kullanım-yönetim boyutu.....	152
5.1.2.1. Sarayönü'nde kullanıcı hakları.....	152
5.1.2.2. Sarayönü'nde kullanıcı gereksinimleri.....	153
5.1.2.3. Sarayönü'nün yönetimi.....	163
5.1.3. Anlam boyutu.....	164
5.2. 1923-1950 Döneminde Bursa ve Cumhuriyet Alanı.....	165
5.2.1. Planlama- tasarım-uygulama boyutu.....	166
5.2.1.1. Bursa'da sosyo-ekonomik çevre.....	166
5.2.1.2. Bursa ve Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre.....	170
5.2.1.3. Bursa ve Cumhuriyet Alanı'nda yapı çevre.....	170
5.2.2. Kullanım-yönetim boyutu.....	186
5.2.2.1. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı hakları.....	187
5.2.2.2. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı gereksinimleri.....	188
5.2.2.3. Cumhuriyet Alanı'nın yönetimi.....	194
5.2.3. Anlam boyutu.....	195
5.3. 1950-1980 Döneminde Bursa ve Cumhuriyet Alanı.....	197
5.3.1. Planlama- tasarım-uygulama boyutu.....	197
5.3.1.1. Bursa'da sosyo-ekonomik çevre.....	198
5.3.1.2. Bursa ve Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre.....	200
5.3.1.3. Bursa ve Cumhuriyet Alanı'nda yapı çevre.....	201
5.3.2. Kullanım-yönetim boyutu.....	213
5.3.2.1. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı hakları.....	214
5.3.2.2. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı gereksinimleri.....	215
5.3.2.3. Cumhuriyet Alanı'nın yönetimi.....	220
5.3.3. Anlam boyutu.....	220
5.3.3.1. Cumhuriyet Alanı'nda çevresel estetiğe bağlı anlamlar.....	220

5.3.3.2. Kullanıcının Cumhuriyet Alanı'ndaki mekansal davranışına bağlı anlamlar.....	221
5.3.3.3. Kullanıcının Cumhuriyet Alanı'ndaki mekansal deneyimine bağlı anlamlar.....	222
5.3.3.4. Cumhuriyet Alanı'nda sosyal yapıya bağlı anlamlar.....	222
5.4. 1980-2010 Döneminde Bursa ve Cumhuriyet Alanı.....	225
5.4.1. Planlama- tasarım-uygulama boyutu.....	225
5.4.1.1. Bursa'da sosyo-ekonomik çevre.....	226
5.4.1.2. Bursa ve Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre.....	230
5.4.1.3. Bursa ve Cumhuriyet Alanı'nda yapılı çevre.....	231
5.4.2. Kullanım-yönetim boyutu.....	256
5.4.2.1. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı hakları.....	256
5.4.2.2. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı gereksinimleri.....	260
5.4.2.3. Cumhuriyet Alanı'nın yönetimi.....	268
5.4.3. Anlam boyutu.....	269
5.4.3.1. Cumhuriyet Alanı'nda çevresel estetiğe bağlı anlamlar.....	269
5.4.3.2. Kullanıcının Cumhuriyet Alanı'ndaki mekansal davranışına bağlı anlamlar.....	272
5.4.3.3. Kullanıcının Cumhuriyet Alanı'ndaki mekansal deneyimine bağlı anlamlar.....	273
5.4.3.4. Cumhuriyet Alanı'nda sosyal yapıya bağlı anlamlar.....	274
5.4.4. Bölüm sonucu.....	276
6. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA.....	293
KAYNAKLAR.....	308
EKLER.....	325
ÖZGEÇMİŞ.....	475

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.2. Kavramsal temeller açısından kamusal dış mekan -mimari kimlik ilişkisi.....	30
Şekil 3.1. Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği tanımlayan boyutlar ve ilişkileri.....	97
Şekil 3.2. Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmeye yönelik disiplinlerarası bir analiz yöntemi önerisi.....	104
Şekil 4.1. Pınarbaşı Meydanı.....	111
Şekil 4.2. Setbaşı.....	111
Şekil 4.3 Tophane Saat Kulesi.....	112
Şekil 4.4. Meydan-i Osmani.....	112
Şekil 4.5. Belediye binası.....	113
Şekil 4.6. Yeşil Türbe ve çevresi.....	113
Şekil 4.7. Cumhuriyet Alanı.....	117
Şekil 4.8. Belediye Meydanı önünde bir tören.....	117
Şekil 4.9. Tophane Bahçesi.....	117
Şekil 4.10. Havuzlupark.....	117
Şekil 4.11. Cumhuriyet Alanı'nda bir tören.....	120
Şekil 4.12. Atatürk Caddesi'nde gezi.....	120
Şekil 4.13. Belediye'nin yanındaki Romans Çay Bahçesi.....	120
Şekil 4.14. Eski Mahfel Kahvesi.....	120
Şekil 4.15. 100. Yıl Meydanı.....	125
Şekil 4.16. Altıparmak- Stadyum Meydanı projesi.....	125
Şekil 4.17. Orhangazi Meydanı'nın düzenlenmeden önceki durumu.....	126
Şekil 4.18. Günümüzde Orhangazi Meydanı.....	126
Şekil 4.19. Ünlü Cadde.....	127
Şekil 4.20. Nalbantoğlu Caddesi.....	127
Şekil 4.21. Zafer Plaza.....	127
Şekil 4.22. Şehreküstü Meydanı.....	127
Şekil 4.23. Şehreküstü Meydanı.....	128
Şekil 4.24. Kent Meydanı.....	128
Şekil 4.25. Kaymakamlık Binası Meydanı.....	128
Şekil 4.26. Cumhuriyet Caddesi.....	128
Şekil 5.1. Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresi olarak tanımlanan çalışma alanı.....	132
Şekil 5.2. 1857'de Suphi Bey ve ekibi tarafından hazırlanan, 1862'de basılan 1/1600 ölçekli Bursa haritası.....	142
Şekil 5.3. 1880'de yaptırılan 1/2000 ölçekli Bursa Sigorta Haritasına göre kent merkezi.....	143
Şekil 5.4. 1907 Salnamesinde yayınlanan 1/10000 ölçekli Bursa Haritası.....	143
Şekil 5.5. 1909 bir Fransız şirketi tarafından hazırlanan 1/1600 ölçekli Bursa Kanalizasyon Haritası.....	144

Şekil 5.6. 1911 Hotel Brotte'nin broşüründe yer alan 1/20000 ölçekli Bursa Haritası.....	144
Şekil 5.7. Ahmet Vefik Paşa Döneminde yapılan Osmanlı Tiyatrosu.....	151
Şekil 5.8. Saint- Laurent'in Ahmet Vefik Paşa Döneminde yapılan postane olduğunu belirttiği bina.....	151
Şekil 5.9.1920'ler Saray Caddesi (batıya doğru bakış).....	163
Şekil. 5.10. Alman Sendikası tarafından yapımına başlanan, Keşfiyat ve İnşaat Türk A.Ş. tarafından tamamlanan 1/8000 ölçekli Bursa Haritası,1924.....	172
Şekil 5.11. A. Feyzi (F. M.), A. Muhtar (F. M.), N. Muhsin (B. F. M.) tarafından hazırlanan 1/500 ölçekli Bursa Mülkiyet Haritası, 1931-32-33.....	173
Şekil 5.12. Fransız mimar- şehir plancısı Henri Prost tarafından hazırlanan 1/5000 ölçekli Bursa planı, 1940.....	175
Şekil 5.13. Prost'un Yeşil Türbe aksıyla ilgili eskizi , 1939.....	176
Şekil 5.14. Prost'un Cumhuriyet Alanı'yla ilgili eskizi, 1930'lar.....	176
Şekil 5.15. Fransız mimar- şehir plancısı Henri Prost tarafından hazırlanan 1/2000 ölçekli Bursa kent merkezi planı, 1940.....	177
Şekil 5.16. Bursa Vilayet Binası, 1926-1927.....	178
Şekil 5.17. Bursa Cumhuriyet Alanı,1938.....	178
Şekil 5.18. Adliye ile Maliye arasındaki avlu, 1941.....	179
Şekil 5.19.Önerilen Hükümet Binası projesi vaziyet planı, 1930'lar.....	181
Şekil 5.20. Önerilen Hükümet Binası Projesi görünüşleri, 1930'lar.....	181
Şekil 5.21. CHP İl Yön Kurul Binası,1930'lar.....	181
Şekil 5.22. Vilayet Binası yanındaki postane.....	181
Şekil 5.23. Ziraat Bankası binası, 1960'lar.....	182
Şekil 5.24.48 no'lu apartman ve Yeşin Han, 1960'lar.....	182
Şekil 5.25. Bursa Halkevi binası ve Derman Apartmanı, 1940'lar.....	184
Şekil 5.26. Cumhuriyet Alanı'nda park etmiş arabalar, 1930'lu yıllar.....	187
Şekil 5.27. Cumhuriyet Alanı doğu cephesi, 1930'lu yıllar.....	189
Şekil 5.28. Gazi Paşa Caddesi kuzey cephesi (doğuya bakış).....	190
Şekil 5.29. Gazi Paşa Caddesi kuzey cephesi (doğuya bakış).....	190
Şekil 5.30.Gazi Paşa Caddesi güney cephesi, (doğuya bakış).....	192
Şekil 5.31. Gazi Paşa Caddesi güney cephesi, (doğuya bakış).....	192
Şekil 5.32. Mektep Sokak (Adliye arkasında) yer alan konutlar, 1941.....	193
Şekil 5.33. Cumhuriyet Alanı'ndaki ilk meydan saati.....	193
Şekil 5.34. Cumhuriyet Alanı'nda bir idam görüntüsü.....	195
Şekil 5.35. Cumhuriyet Bayramı'nda geçit töreni, 1940'lar.....	195
Şekil 5.36. İller Bankası tarafından hazırlanan 1/2000 ölçekli Bursa haritasında Cumhuriyet Alanı, 1957.....	202
Şekil 5.37. İller Bankası tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli Bursa halihazır haritasında Cumhuriyet Alanı.....	203
Şekil 5.38. Piccinato tarafından yapılan 1/4000 ölçekli Bursa Planı'nda Cumhuriyet Alanı, 1960.....	206
Şekil 5.39. Ziraat Bankası, İpekçihan, Sönmez İş Sarayı yerindeki ahşap binalar, solunda Ege otobüsleri yazıhanesi,1960'lar.....	209

Şekil 5.40. İpekçihan, Sönmez İş Sarayı yerindeki İl Özel İdaresi'ne ait bina, solunda Yusuf ve Hacıbey Restoran, 1970'ler.....	209
Şekil 5.41. Türk Ticaret Bankası, 1970'ler.....	209
Şekil 5.42. Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu, 1970'ler.....	209
Şekil 5.43. Halk Bankası ve Emniyet Sandığı Binaları,1992.....	210
Şekil 5.44. Dilek Sineması ve Telli Tekke.....	210
Şekil 5.45. Musa Amca İş Hanı, 1960'lar.....	211
Şekil 5.46. Vakıflar Bankası, 1970'ler.....	211
Şekil 5.47. Sönmez İş Hanı.....	211
Şekil 5.48. Sönmez İş Sarayı yerindeki İl Özel İdaresi'ne ait bina.....	212
Şekil 5.49.Ziraat Bankası ve Sönmez İş Sarayı.....	212
Şekil 5.50. 1960'larda Cumhuriyet Alanı'nda trafik.....	214
Şekil 5.51. 1970'lerin sonlarında Cumhuriyet Alanı'nda trafik.....	214
Şekil 5.52.1950'lerde İş Bankası'nın saati.....	217
Şekil 5.53. 1970'lerde meydan saati.....	217
Şekil 5.54. Maksem Caddesi - Gökdere Arası Uygulama İmar Planı.....	234
Şekil 5.55. Bursa (Merkez Koruma) Reyhan-Kayhan- Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı.....	234
Şekil 5.56. 5312 no'lu ada 1 no'lu parseldeki ruhsatsız bina.....	235
Şekil 5.57. Atatürk Caddesi'nde yer alan kaçak teras katları.....	235
Şekil 5.58. Hacılar Camii, 1995.....	236
Şekil 5.59. Atatürk Altgeçidi İnşaatı, 1992.....	236
Şekil 5.60. Osmangazi Altgeçidi için Koruma Kurulu Plan Değişikliği Onayı, 2001.....	237
Şekil 5.61.Atatürk Altgeçidi için Koruma Kurulu Plan Değişikliği Onayı, 2001.....	237
Şekil 5.62.Osmangazi Altgeçidi kotlu krokisi, 2001.....	238
Şekil 5.63. Atatürk Altgeçidi kotlu krokisi, 2001.....	238
Şekil 5.64.Cüneyt Elker ve İsmet Elker'in birinci ödülü alan 1/500 ölçekli kentsel tasarım projesi, 1992.....	240
Şekil 5.65. Cüneyt Elker ve İsmet Elker'in projesinde Cumhuriyet Alanı'ndan bir detay, 1992.....	240
Şekil 5.66. Adliye- Defterdarlıkbinaları güneyindeki parsel, 1995.....	242
Şekil 5.67. Adliye-Defterdarlık binaları güneyindeki kullanım biçimi, 1995.....	242
Şekil 5.68. Adliye- Defterdarlık arkası kapalı otopark, üstü yeşil alan projesi, 1995.....	242
Şekil 5.69. Özel planlama alanı imar planı değişikliği, 1996.....	243
Şekil 5.70.Hükümet Konağı'nın Koruma Alanı, 2003.....	243
Şekil 5.71. Atatürk Caddesi cephe sağlıklaştırma projesi güney silüeti.....	244
Şekil 5.72. Heykel-Garaj tramvay hattı projesi.....	245
Şekil 5.73. Ziraat Bankası, 2011.....	250
Şekil 5.74. Atatürk Caddesi 25 no'lu iş merkezi, 2011.....	250
Şekil 5.75. Tabakgil İş Hanı, 2011.....	250
Şekil 5.76. Bursa Valilik Binası, 2011.....	250

Şekil 5.77. Halk Bankası, 2009.....	251
Şekil 5.78. Halk Bankası, 2011.....	251
Şekil 5.79. Adliye Binası, 1990'lar.....	253
Şekil 5.80. Bursa Kent Müzesi Binası, 2011.....	253
Şekil 5.81. Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı Binası, 2011.....	253
Şekil 5.82. Ziraat Bankası, 2011.....	253
Şekil 5.83. Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu, 2009.....	254
Şekil 5.84. Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu Kantini, 2009.....	254
Şekil 5.85. Bursa Barosu, 2000'ler.....	254
Şekil 5.86. Bursa Barosu, 2011.....	254
Şekil 5.87. Cumhuriyet Alanı'nda üst geçit.....	257
Şekil 5.88. Osmangazi Altgeçidi, 2011.....	257
Şekil 5.89. Atatürk Altgeçidi, 2011.....	257
Şekil 5.90. Atatürk Altgeçidi iç görünüş, 2011.....	257
Şekil 5.91. Çalışma alanındaki kent mobilyaları örnekleri.....	263
Şekil 5.92. Çalışma alanındaki kent mobilyaları örnekleri.....	263
Şekil 5.93. Kentsel tasarım proje yarışması sonucu yapılan meydan saati.....	264
Şekil 5.94. Mevcut meydan saati.....	264
Şekil 5.95. Panoromik açıdan Heykelönü.....	272
Şekil 5.96. Temmuz ayında öğle saatlerinde Kent Müzesi avlusundaki kullanıcılar.....	272
Şekil 5.97. Nisan ayında akşam saatlerinde Kent Müzesi avlusundaki kullanıcılar.....	272
Şekil 6.1. 1862- 1923 döneminde Sarayönü'nün mimari kimliğini tanımlayan kavramsal şema.....	295
Şekil 6.2. 1923-1950 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini tanımlayan kavramsal şema.....	297
Şekil 6.3. 1950-1980 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini tanımlayan kavramsal şema.....	299
Şekil 6.4. 1980-2010 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini tanımlayan kavramsal şema.....	301

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 1.1 Kent kimliğini oluşturan elemanlar.....	13
Çizelge 2.2. Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan faktörler.....	30
Çizelge 2.2. Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan faktörler (devam).....	31
Çizelge 3.1. Temel kavramlar - kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlar matrisi.....	33
Çizelge 3.1. Temel kavramlar - kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlar matrisi (devam).....	34
Çizelge 3.2. Planlama-tasarım-uygulama boyutunu oluşturan faktörler.....	38
Çizelge 3.3. Kullanım-yönetim boyutunu oluşturan faktörler.....	56
Çizelge 3.4. Anlam boyutunu oluşturan faktörler.....	78
Çizelge 5.1. Cumhuriyet Alanı'nda yer alan iktisadi faaliyetlerin dağılımı.....	262

1. GİRİŞ

Kimlik, toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü veya kişinin kim olduğunu tanıtan belge veya herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu 2011). Kimliğini ifade etmek ve oluşturmak mekansallıkla doğrudan ilişkili bir olgudur. İnsanların olduğu gibi, mekanların da onu diğerlerinden farklı kılan, soyut ve somut özelliklerinin birleşiminden oluşan bir kimliği vardır. Mimari kimlik olarak tanımlanabilecek bu kavram, bir toplumun sahip olduğu değerlerin mimarideki ifadesi olarak özetlenebilir (Hacıhasanoğlu 2006).

Ölçek açısından bir iç mekanın veya binanın mimari kimliği olabileceği gibi, kentte serbest kullanımı olan ve herkes tarafından erişilebilir boş alanlar olarak tanımlanan kamusal dış mekanların da mimari kimliği olabilir. Ancak, değişken bir niteliğe sahip olan kimlik, ortamdaki bağımsız olarak düşünülemez (Hortaçsu 2007). İnsanın kimliği nasıl ki farklı zaman ve ortamlarda veya farklı kişilerce değişik biçimlerde tanımlanabilirse, mimari kimlik de içinde bulunduğu dönemin şartlarına ve kullanıcılara göre farklılık gösterir.

Geçmişten günümüze, çeşitli faktörlerin etkisiyle biçimlenen kamusal dış mekanlar, kimi zaman kamuoyunun oluştuğu politik bir anlam kazanmış, kimi zaman dini ve törensel ritüelleri, kimi zaman da iktidarın gücünü yansıtan mekanlar olmuştur. Ancak son yıllarda artan kitle iletişim araçlarındaki teknolojik gelişmeler, kamusallaşmadan çok bireyselleşmeyi tetiklemekte, aktif katılım ve deneyim yerine, pasif görsel izleme yeni ilişki biçimlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kamusal dış mekanlar bir yandan sanal olarak yayılırken, bir yandan da fiziksel ve sosyal anlamda terk edilmekte ve yok olmaktadır. Diğer taraftan, günümüzde kentlerin küresel ekonomiden pay alabilmek için bir yarış içerisine girmesi, kamusal dış mekanların giderek özelleşmesine, görsel tüketim nesnelere dönüşmelerine veya mevcut tüketim ideolojisi doğrultusunda alışveriş merkezlerinin kontrolünde şekillenmelerine neden olmaktadır. Geçmişten günümüze ulaşanlar da çoğunlukla özel otomobil odaklı yaşamın etkisiyle ulaşım işlevini sağlayan geçiş alanları haline gelmeye ve ve kamusal niteliğini yitirmeye başlamıştır.

Bununla birlikte, kentlilik kültürünün ve bilincinin yaratılması ve sürdürülmesi için insanların kamusal dış mekanların sağladığı özgürlük ve toplumsal uzlaşma alanlarına gereksinimleri bulunmaktadır. Bu bağlamda kentler ve kentsel mekanlar için farklı ortamlarda gündeme getirilen "kimlik kaybı" sorunu ve "kimlik kazandırmak" çabaları toplumsal yaşamın sürdürülmesinde aktif bir rolü olan ve kentsel kimliğin önemli bir yansıtıcısı olan kamusal dış mekanların mimari kimlik açısından ele alınmasını gerektirmektedir.

1.1. Amaç

Yapılacak araştırmanın konusu, kamusal dış mekanlarda mimari kimlik kavramının incelenmesidir. Araştırma problemi "kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutları ve mimari kimliğin dönemsel olarak nasıl tanımlandığını" sorgulamaktır.

Bilimsel araştırma ölçütleri açısından problemin, neden- sonuç ilişkilerine (farklı dönemlerdeki fiziksel, kültürel, sosyal, siyasal, ekonomik, vb. şartların kentsel mekana yansımalarına) ve somut verilere (kamusal dış mekanların analizine ve kentlilerle yapılacak görüşmelere) dayalı olduğu görülmüş, bilimsel olarak çözülebilir niteliklere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Problemin bilimsel anlamda çözümüyle, kamusal dış mekanlardaki mimari kimliğin hangi faktörlere bağlı olarak ortaya çıktığı, bunların süreç içinde nasıl-hangi yönde değiştiği/dönüştüğü ve kamusal dış mekanlarda mimari kimliğin dönemsel olarak nasıl tanımlandığı ortaya çıkarılarak, akademik anlamda kuramsal katkı, tasarım sürecinin analiz aşaması için pratik fayda sağlanacağı öngörülmüştür.

Kamusal dış mekan ve kimlik konusu, akademik ortamlarda ve medyada tartışılan güncel bir konudur. Ancak yapılan literatür araştırmasında, Bursa- Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresinin (Heykelönü Bölgesi'nin) geçmişten günümüze mimari kimlik açısından değerlendirilmediği, problemin daha önce sorgulanmadığı ve yeni olduğu belirlenmiştir.

Özel ölçütler açısından araştırmacı, öncelikle bu probleme ilişkin verilerin toplanmasında ve değerlendirilmesinde kullanılacak yöntemleri belirlemiş, konuyla

ilgili kişisel ve kurumsal görüşmeleri yapabilmek ve ilgili kaynaklara ulaşabilmek için gerekli izinleri almış ve problemin belirlenen süre ve olanaklar içinde çözülmesine çalışmıştır. Probleme, etik kurallar uygun olarak yaklaşmış, araştırmaya katılanların gizlilik hakkı olduğu belirtilmiş, araştırmanın amacı katılımcıya açıklanmıştır.

Tez çalışmasının başlangıç aşamasında aşağıdaki varsayımlar oluşturulmuştur:

- Her mekan bir kimliğe sahiptir. Bir toplumun sahip olduğu değerlerin mimarideki ifadesi olarak tanımlanabilecek mimari kimlik, bir mekanın onu diğerlerinden farklı kılan, soyut ve somut özelliklerinin birleşiminden oluşur.
- Ölçek açısından bir iç mekanın veya binanın mimari kimliği olabileceği gibi, kentte serbest kullanımı olan ve herkes tarafından erişilebilir boş alanlar olarak tanımlanan kamusal dış mekanların da mimari kimliği olabilir.
- Bitinya, Roma ve Bizans egemenliklerinin ardından 14. yüzyıl başlarından, 15. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olan Bursa hem idari açıdan, hem de konumu dolayısıyla ticari açıdan oldukça önemli ve farklı kültürlerin birbiriyle kaynaştığı bir kent olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra da önemini kaybetmeyen ve 20. yüzyılda İstanbul'la birlikte Batılı plancılara kent planları yaptırılan Bursa, günümüzde tarım, sanayi, turizm ve üniversite potansiyeli ile hızlı nüfus artışına sahip bir kent olarak, kamusal dış mekanların mimari kimliğinin sorgulanması açısından önemli bir örnektir.
- Tarihi referansların varlığı, geçmişten günümüze taşıdığı süreklilik ve işlev-kullanıcı yoğunluğu açılarından, alan çalışması için Bursa kent merkezindeki kamusal dış mekanlar arasından seçim yapmak gerekmektedir.

Tez çalışmasında tartışılacak hipotezler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- 1.Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan farklı boyutlar ve bunları oluşturan çeşitli faktörler vardır.
- 2.Kamusal dış mekanların mimari kimliğini sistematik bir şekilde değerlendirmek için bir analiz yöntemi oluşturulabilir.
- 3.Bir kamusal dış mekanın mimari kimliği zaman içinde değişim gösterebilir ve farklı dönemlerde farklı boyutlar öne çıkabilir ve alanın mimari kimliği dönemsel olarak tanımlanabilir.

Böylece tez çalışmasının amacı, “kentsel yaşamın sürdürülmesinde önemli bir rolü olan kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutları, faktörleri ve bunlar arasındaki ilişkileri belirlemek, kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmek için disiplinlerarası bir analiz yöntemi oluşturmak, bu yöntemi kullanarak kamusal dış mekanların mimari kimliklerini dönemsel açıdan tanımlamak ve kamusal dış mekanlarda geçmişten günümüze mimari kimliğin nasıl değiştiğini kavramsal şemalarla ortaya koymak” şeklinde belirlenmiştir.

Bu amaca ulaşabilmek için kavramsal tanımlamalardan sonra ilk olarak, kamusal dış mekanlardaki mimari kimliğin boyutları, bunları oluşturan faktörler ve aralarındaki ilişkiler belirlenmiştir (Yöntemin oluşturulması). İkinci olarak bunların süreç içinde nasıl değiştiği veya hangi boyutların/faktörlerin öne çıktığı, Bursa Cumhuriyet Alanı’ndaki (Heykelönü Bölgesi’nde) bir alan çalışmasıyla, oluşturulan yöntem aracılığıyla sorgulanmıştır (Yöntemin sınanması). Son olarak, yapılan alan çalışması üzerinden kamusal dış mekanların mimari kimliği her döneme ait kavramsal bir şemayla tanımlanmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışması öncelikle, kamusal dış mekanları ve kullanıcılarını (kentlileri) ilgilendirdiğinden sosyal sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır. Ayrıca çalışma, kamusal dış mekanlardaki mimari kimliğin süreç içerisinde değişen siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel şartlara bağlı olarak dönüşümünü ortaya koymayı ve gerek kamu kurumları, gerekse serbest çalışan uzmanlar için tasarım sürecinin ilk basamağı olan hedefleri oluşturulması ve analiz aşaması için yol göstermeyi amaçladığı için kentsel ve mimari tasarım açısından da önemlidir. Kamusal dış mekanlardaki mimari kimliği değerlendirmek için oluşturulan bu yöntemin, kent yönetimlerinin kamusal dış mekanlarla ilgili geleceğe yönelik kararları için bir çıkış noktası niteliği taşıyacağı düşünülmektedir.

1.2. Kapsam

Çalışmanın uygun miktarda maddi kaynak, zaman ve enerji ile araştırılabilir olması için çalışmaya konu olan kamusal dış mekanların tanımlanması, alan çalışması için uygun örneğin seçilmesi, dönemlerin belirlenmesi ve kullanılacak yöntemler açısından bazı sınırlılıklar kabul edilmiştir.

Yapılan literatür araştırmasına göre, kamusal mekanlar iç ve dış olmak üzere, mülkiyet, işletme, bakım, denetim, kullanım ve işlev açılarından sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada kent merkezlerinde yer alan, mülkiyeti kamuya, işletmesi, bakımı ve denetimi yerel yönetimlere ait, toplumun her kesiminin erişimine ve kullanımına açık olan kamusal dış mekanlar seçilmiştir.

Alan çalışması için Bursa kent merkezinden tek bir örnek seçilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bu kapsamda Bursalılar'a bir kamusal dış mekan olarak kent merkezindeki en önemli meydanın hangisi olduğu ve neden önemli bulunduğu sorulmuş ve kırk kişilik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kullanıcılar Cumhuriyet Alanı (Heykelönü), Orhangazi Meydanı, Şhreküstü Meydanı ve Kent Meydanı arasından bir seçim yapmıştır. Sonuç olarak;

Cumhuriyet Alanı (Heykelönü) cevabını verenler: 25 kişi (%62,5)

Orhangazi Meydanı cevabını verenler: 5 kişi (%12,5)

Kent Meydanı cevabını verenler: 5 kişi (%12,5)

Şhreküstü Meydanı cevabını verenler: 3 kişi (%7,5)

Heykel ve Orhangazi Meydanları cevabını verenler: 1 kişi (%2,5)

Hiçbiri cevabını verenler: 1 kişi (%2,5) çıkmıştır.

Cumhuriyet Alanı'nın neden önemli bulunduğu sorusuna verilen cevaplar; rahat ulaşılabilirlik, erişebilirlik (kamusal mekan olmanın en önemli özelliklerinden biri) ve geçmişten gelen alışkanlıklar (tarihsel süreklilik/köken ve sosyo-kültürel özellikler) olarak ifade edilmiştir. Bunun üzerine alan çalışmasının Cumhuriyet Alanı'nda yapılmasına karar verilmiştir. Ancak kullanıcıların cevaplarından Cumhuriyet Alanı'nı (Heykelönü Bölgesi'ni) fiziksel olarak bir meydan ölçeğinde değil, Heykel Bölgesi ölçeğinde değerlendirdikleri, bu bölgeyi de Atatürk Caddesi üzerinde Setbaşı'ndan Çakırhamam'a kadar olan kısım şeklinde algıladıkları ortaya çıkmıştır. Ancak çalışmasının belirlenen süre ve olanaklar içinde bitirilebilmesi için çalışma alanı Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresi olarak belirlenmiştir.

Yazılı ve sözlü kaynaklara ulaşılabilirlik açısından dönemsel olarak "kamusal dış mekanlarda mimari kimlik" konusu 19. yüzyıl sonlarından günümüze kadar olan süreyi

kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bu süreç içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye'de önemli siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel kırılmaların yaşandığı dört dönem (1862-1923, 1923-1950, 1950-1980 ve 1980-2010) tespit edilmiştir.

Yöntemdeki sınırlılıklar açısından, alan çalışması yapılacak kamusal dış mekanın tüm kente hitap ettiği, örneklem büyüklüğünün oldukça yüksek çıkacağı ve elde edilecek verilerin sadece güncel durumu yansıtacağı düşünülerek, kamusal dış mekan kullanıcılarına yönelik bir anket çalışması yerine, sınırlı sayıda kullanıcıyla derinlemesine görüşme yapılmasına karar verilmiştir.

Kapsam açısından tezin birinci bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi belirtilmiş, ikinci bölümde, kamusal mekan ve kimlik kavramları incelenmiş, bu kapsamda ilk olarak kimlik, kentsel ve mimari kimlik kavramları açıklanmış, bunları takiben, kamusal mekan ve kamusal alan kavramları arasındaki ayırım ortaya koyulmuş, kamusal dış mekan kavramı tanımlanarak, çalışmada ele alınacak kamusal dış mekan türleri belirlenmiş ve günümüzde kamusal dış mekanların içinde bulunduğu koşullar ve sorunlar tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde, kentsel kimlik, mimari kimlik ve kamusal dış mekanlar konusunda yapılmış çalışmalar üzerinden kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu noktada kamusal dış mekanlarda mimari kimliğin planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutları üzerinden tanımlanabileceği görülmüş, sonrasında bunları oluşturan faktörler ve aralarındaki ilişkiler incelenmiş ve kamusal dış mekanlardaki mimari kimliği değerlendirmek için kullanılacak yöntem oluşturulmuştur.

Dördüncü bölümde, konunun bağlamsal ilişkisi açısından önce 19. yüzyıla kadar Anadolu'daki Antik Yunan, Roma ve Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerindeki kamusal dış mekanların gelişimi kısaca özetlenmiş, daha sonra 19. yüzyıldan Cumhuriyete kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ve Bursa'daki kamusal dış mekanların gelişimi, son olarak da Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye'de ve Bursa'da kamusal dış mekan anlayışının nasıl ve hangi faktörler etkisinde geliştiği/değiştiği incelenmiştir.

Beşinci bölümde, alan çalışması kapsamında Bursa'nın kentsel omurgasını oluşturan Atatürk Caddesi ile İnönü Caddesi'nin kesiştiği noktada yer alan Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresinin (Heykelönü Bölgesi'nin) mimari kimliği, önerilen yöntem doğrultusunda 19. yüzyıl sonlarından günümüze dört dönem aralığında (1862-1923, 1923-1950, 1950-1980, 1980-2010) değerlendirilmiştir.

Altıncı ve son bölümde ise, yapılan araştırmanın sonuçları değerlendirilmiş, Bursa Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresinin mimari kimliğini dönemsel açıdan tanımlamaya yönelik kavramsal şemalar oluşturulmaya çalışılmış ve oluşturan yöntemin kullanımına yönelik öngörülerde bulunulmuştur.

1.3. Yöntem

Çalışma yöntemi açısından, yorumlayıcı-tarihsel (literatür araştırması), kantitatif (nicel) ve kalitatif (nitel) stratejiler bir arada (karma metodoloji tasarımı) (Groat and Wang 2002) kullanılmıştır. Tezin birinci, ikinci (kuramsal çerçeve) ve üçüncü kısımları literatür araştırması üzerinden geliştirilmiştir. Dördüncü ve beşinci bölümdeki alan çalışması kapsamında Bursa-Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresinin (Heykelönü Bölgesi'nin) mimari kimliğini oluşturan planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutları tezde önerilen yöntem kullanılarak dört dönem üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu noktada yorumlayıcı-tarihsel araştırma kapsamında kullanılan kaynaklar, tarihi el yazmaları, seyahatnameler, yerel gazeteler, tarihi haritalar, planlar, hükümet/belediye/vakıf raporları (salnameler), fotoğraflar ve geçmişten günümüze ulaşmış yapılar, peyzaj ve sanat öğeleri olmuştur. Bu verilerin değerlendirilip, yorumlanmasıyla kentin üst üste binmiş katmanları tarihsel ve fiziksel açıdan ayrıştırılmaya çalışılmıştır. Kantitatif araştırma kapsamındaki gözlemlerle bölgedeki binaların günümüzdeki fiziksel ve işlevsel niteliklerine yönelik envanterler çıkarılmıştır. Gözlemler günün farklı saatlerinde (sabah-öğle-akşam), hafta içinde ve sonunda, farklı mevsimlerde, bayramlar gibi özel günlerde yapılan kamera kayıtları ve fotoğraf çekimleriyle somutlaştırılmıştır. Böylece bölgenin farklı zamanlardaki kullanım biçimi ve yoğunluğuyla ilgili bilgiler elde edilmiştir. Kalitatif araştırma kapsamında kullanılan kaynaklar yarı yapılandırılmış görüşme formları yardımıyla yapılan derinlemesine görüşmeler olmuştur. Tez çalışması kapsamında rastgele seçimle belirlenmiş toplam otuz kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu grup kamusal dış mekanların

planlaması-tasarımı-uygulaması ve yönetimi konusunda yetkili veya etkili yerel yönetimleri, kamu kurumlarını, sivil toplum örgütlerini ve üniversiteyi temsil eden/etmiş veya serbest çalışan 15 kullanıcıdan (bunlardan 10 tanesi mimar veya şehir plancısıdır) ve 15 kentli kullanıcıdan oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşmelerin yorumlanmasıyla bölgenin mimari kimliğini oluşturan boyutlar kentsel bellek üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Derinlemesine görüşme yapılan kişilere sadece kendi deneyimleri değil, büyüklerinden duydukları da sorulmuştur. Böylece sadece günümüze yönelik değil, geçmişe yönelik veriler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca tez konusuyla ilgili Paris'teki çeşitli kütüphanelerde literatür ve arşiv araştırmaları yapmak ve bazı kamusal dış mekan örneklerini yerinde incelemek için YÖK Yurtdışı Doktora Araştırma Bursu ile Eylül 2010- Temmuz 2011 tarihleri arasında 10 ay süreyle Ecole Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville'in (ENSA-PB) IPRAUS (Institut Parisien de Recherche: Architecture, Urbanistique, Société) biriminde Prof. Pierre Pinon'un yönetiminde çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan elde edilen verilere tezin ilgili bölümlerinde yer verilmiştir.

Baron Haussmann'ın 19. yüzyılda Paris'te gerçekleştirdiği imar operasyonları, o dönemde Batılılaşmaya çalışan pek çok kent için olduğu gibi, Bursa için de örnek oluşturmuştur. Özellikle, 19. yüzyıl sonlarında Bursa'da iki kez görev yapan ve Avrupa'da eğitim görmüş seçkin bir devlet adamı olan Vali Ahmet Vefik Paşa, Haussmann'ın Paris'teki operasyonlarından esinlenerek, Bursa'nın kentsel anlamda yeniden biçimlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu kapsamda Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'daki, özellikle kent merkezindeki uygulamalarını anlayabilmek ve yorumlayabilmek açısından Hausmann'ın planlama çalışmaları yerinde incelenmiş ve elde edilen bilgilere bölüm 5.1'de yer verilmiştir.

Ayrıca 1880 yılında Bursa'da Fransız konsolos vekili olarak görev yapan Edmund Dutemple'in 1883'de yazmış olduğu ve 19. yüzyıl sonlarında Ahmet Vefik Paşa dönemindeki Bursa'ya farklı açılardan ışık tutan "Türkiye'nin Asya Kesiminde /Anadolu'ya Seyahat Notları (En Turquie d'Asie : Notes de voyage en Anatolie) isimli kitabın orijinaline Fransız Ulusal Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale de France

François Mitterand) ulaşılmıştır. Kitap, 19. yūzyıl sonlarında Sarayōnū'ndeki fiziksel ve sosyal yapıyı anlatan temel kaynak olarak tezde kullanılmıştır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Batı'nın modern Őhircilik kurallarının yabancı plancılar tarafından hazırlanan planlar aracılığıyla bųyųk kentlere aktarılması sōz konusu olmuş, 1936 yılında İstanbul'u planlamak iēin ēađrılan Fransız mimar ve plancı Henri Prost'a Bursa'nın kent planları hazırlatılmıştır. Ancak bu planlar Tųrkiye'deki ilgili kurumlarda bulunamamıştır. Bu bağlamda alan ēalıřması kapsamında Paris'teki 20. Yųzyıl Mimarlık Arřivi Merkezi'nde (Centre d'Archives d'Architecture du XXe Siēcle) Bursa'nın tarihi haritalarına ve planlarına yōnelik araştırma yapılmış ve 1940 yılında Prost'un Bursa iēin hazırladığı planın cam tabletler ųzerine basılmış orijinaline ulaşılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Alanı'nın farklı aēılardan ēekilmiş dokuz adet fotoğrafı ve 19 parēadan oluşan 1938 Bursa hava fotoğrafı elde edilmiştir. Bunlara 5.2 numaralı bōlųmde yer verilmiştir.

Arřiv ēalıřmalarının yanısıra, Paris'in dųnya ēapında tanınan pek ēok kamusal dıř mekanı barındıran, bu konuda ųnemli yarıřmalara, konferanslara ve sergilere ev sahipliđi yapan bir kent olması teze ųnemli katkılarda bulunmuřtur. Bu kapsamda "Avrupa'da kamusal mekanın kronikliđi" isimli beř yuvarlak masa toplantısında (Chroniques de l'espace public en Europe Cinq tables rondes organisēees par cinq maisons de la Citē Internationale Universitaire de Paris) dinleyici olarak bulunulmuřtur. Bu konudaki tartıřmalara bōlųm 2.2.3'te yer verilmiştir. Ayrıca Paris'teki bir kamusal dıř mekanın planlama-tasarım-uygulama ve kullanım-yōnetim boyutları aēısından incelenmesinin, Tųrkiye'deki kamusal dıř mekanların geliřtirilmesi aēısından katkı sađlayacađı dikkate alınarak, Haller Bōlgesi Dųzenleme Projesiyle (Rēamēnagement des Halles) ilgili arařtırma ve proje tanıtım ofisindeki yetkililerle bir gōrųřme yapılmıştır. Bu arařtırmaya tez kapsamında yer verilemese de, konuyla ilgili geleceđe yōnelik akademik ēalıřmalarda faydalı olacađı dųřųnųlmektedir.

2. KAMUSAL DIŞ MEKAN VE MİMARİ KİMLİK

Bu bölümde çalışmanın temelini oluşturan kavramsal tanımlamalara yer verilmiş, bu kapsamda öncelikle kimlik, kentsel kimlik ve mimari kimlik kavramları açıklanmış, bunları takiben, mekan ve kamusal ilişki incelenmiş, kamusal mekan ve kamusal alan kavramları arasındaki ayırım ortaya koyulmuştur. Son olarak, kamusal dış mekan kavramı tanımlanarak, çalışmada ele alınacak kamusal dış mekan türleri belirlenmiş ve günümüzde kamusal dış mekanların içinde bulunduğu koşullar ve sorunlar tartışılmıştır.

2.1. Kimlik

Türk Dil Kurumu'na göre, bir kimsenin öz varlığı olarak tanımlanan benlik (kişisel/bireysel kimlik) (Türk Dil Kurumu 2011), kişiyi özelliklerine göre tanımlayan, diğer kişilerden ayırt eden ve kişiler arası farklılıkları vurgulayan bir kavramdır (Hortaçsu 2007). Bilgin (1994) tarafından bildirildiğine göre Codol, benlik imgesinden söz edebilmek için bireyin üç koşulu gerçekleştirmiş olması gerektiğini belirtmektedir. Birincisi bireyin kendi kendini bir obje olarak görmesi ve bu objenin onu diğerlerinden ayırt eden karakteristiklere sahip olarak algılamasıdır (farklılık ve biriciklik). İkincisi, bireyin zaman içinde kendi kendisine özdeş olduğu, aynı kaldığı ve bir olduğu duygusudur (tutarlılık ve süreklilik). Üçüncüsü, bireyin kendine olumlu bir değer atfetmesi, kendini sosyal ve maddi çevresi üzerinde bir güç sahibi olarak görmesidir (öz-saygı).

Kişilik (şahsiyet- personalite), bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu 2011). Kişilik, sosyal varlığın kendine özgü davranış özelliğidir. Nesnel, karşılaştırmalı ve dışarıdan görüldüğü gibidir (Güvenç 1997). Kişiliğin unsurları, zeka (bireyin sorunları halletme yeteneği), huy (insanın yaratılış ve ruh özelliklerinin bütünü) ve karakterdir (ayıt edici nitelik) (Canatan 1966).

Kimlik ise (hüviyet-identification), toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü veya kişinin kim olduğunu tanıtan belge veya herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu 2011). Bir bireyin kendini

tanımlamasında olmazsa olmaz özellikleri olarak ifade edilen kimlik, insanın kendini nasıl algıladığı, kiminle özdeşleştirdiğidir. Kimlik, kişilik özelliklerinin dışı vurmasıdır (Güvenç 1997). Kimlik kavramı, kişiyi toplum içinde belli konum veya konumlara yerleştirir. Kişinin kimliği, farklı zaman ve ortamlarda veya farklı kişilerce değişik biçimlerde tanımlanabilir. Bu açıdan kimlik, bir yandan insanların özünü, kim olduğunu belirleyen benliğinin ayrılmaz parçası, öte yandan belli amaçlar doğrultusunda bilinçli olarak üretilen ve kullanılan bir araçtır (Hortaçsu 2007).

Sosyal yapı içerisinde bireysel kimlik yanında, grup (kolektif) kimlikleri ve toplumsal (üst grup) kimlikler de söz konusudur. Grup kimliği, belli bir alanda yerleşmiş bir takım grupların, diğerlerinden farklarını ortaya koymak, kendilerini tanımak, ilgilerini, mekanlarını, sosyal ilişkilerini bir grup halinde doğrulamak için geliştirdikleri bir eğilimdir. Bir grubun kimliği, diğer gruplarla ilişkisine bağlı olarak zamanla değişebilir (Bilgin 1995). Farklı alt grupların birleştiği genel grup olan toplumsal kimlik ise, nesnel ve gözlemlenebilir bir gerçeklik alanı olarak toplumsal kişilik (karakter) özelliklerinin dışı vurmasıdır. Ülke veya toplum imajı (imgesi), bu gerçekliğin dışarıdan ve yabancılar tarafından algılanmasıdır. İmaj, varlığın dışarıdan algılanması, kimlik ise varlığın kendi kendisini tanımlamasıdır. Bu iki kavram birbirini etkilemekle birlikte, göreceli kavramlardır. Kişilik, imaj ve kimlik birbirinden bağımsız olarak değişebilir (Güvenç 1997).

Castells'e göre (2006) kimlik, insanların anlam ve tecrübe kaynağıdır. Calhoun'un da belirttiği gibi "kendini bilmek- ki her zaman bir keşif gibi gelse de, aslında her zaman bir inşadır". Kimliklerin inşası, tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üremeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden malzemeler kullanır. Ama bireyler, toplumsal gruplar, toplumlar bütün bu malzemeyi, içinde buldukları toplumsal yapıya, uzam/zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işler, bütün bu malzemenin anlamını yeniden düzenler ve bu yüzden kimliğin toplumsal inşası her zaman iktidar ilişkilerinin damgasını vurduğu bir bağlamda gerçekleşir.

2.1.1. Kentsel kimlik

Kimlik tanımından yola çıkılırsa kentsel kimlik, bir kenti diğerlerinden ayıran, kente özgü niteliklerin tamamı olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda yapılmış çalışmalarda Erses (1999), canlı bir organizma olarak kentin Codol'un benlik koşullarını (farklılık, süreklilik, öz-saygı) sağladığını, kent kimliğinin toplumsal bilince sahip olma, varlığını sürdürme, sosyal ve fiziksel anlamda güç sahibi olma açısından tanımlanabileceğini belirtmiş, Suher (1995) kent kimliğini, zaman içinde oluşan ve coğrafi içerik, kültürel düzey, mimari doku, kent profili -doğal, sosyo-ekonomik ve insan eliyle yapılmış mekanların birleşimi- ve kent imgesiyle tanımlanan farklılık şeklinde yorumlamıştır.

Bu konuda Lynch (1975), kentlilere yönelik bilişsel odaklı çalışmalarıyla öne çıkmış, kentsel bellek ve kentsel imgeler yoluyla bir kentin imajının okunabileceğini, Hacıhasanoğlu ve Örer (1998) kent kimliğini, coğrafi ve iklimsel özelliklerin, mimarinin (anıtsal yapılar veya kent silüeti), folklorik veya kültürel özelliklerin yansımaları şeklinde tanımlamıştır. Schulz (1984) kimlik konusunda "yerin ruhu" kavramına vurgu yapmış, bunu yere ait doğal ve insan yapımı çevreyle, orada yaşayanların tüm özelliklerinin bir bileşkesi olarak yorumlamıştır. Hough (1990) yer kimliğinin, doğal peyzaj, mimarlık, deneyim ve o yere verilen isimlerle ortaya çıktığını, Watson ve Bentley (2007) bireysel/sosyal kimlik ve tasarımla elde edilen kültürel peyzajın birleştiği anlamlar setini ifade ettiğini belirtmiştir.

Ocakçı (1995), kent kimliğinin oluşumunda doğal, beşeri, insan eliyle yapılmış çevreye ait öğelerin etkili olduğuna vurgu yaparken, Vale (1992) erkin kentlerin kimliğini biçimlendirdiğini, Çöl (1998) ise, kentsel kimliğin fiziksel (doğal ve yapılı), siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve işlevsel faktörlerle şekillenen, geçmişten geleceğe uzanan ve sürekli gelişen, kendine özgü anlam yüklü bütünlük olduğunu belirtmiştir. Bu noktada temel olarak kentsel kimliğin doğal, beşeri ve yapılı çevreye bağlı olarak tanımlandığı, ayrıca zaman içinde bu çevrelerde yaşanan değişimin kentsel kimliği direkt olarak etkilediği görülmüştür.

Doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarını, kentin fiziksel ve biyolojik yapısı ile korunacak alanları oluşturmaktadır. Beşeri çevreden kaynaklanan kimlik elemanları,

bireye ve topluma ait, psiko-sosyal, ve sosyo-kültürel veriler ile makro ölçekten mikro ölçüğe uzanan ekonomik ve politik verilerdir. Yapılı çevreden kaynaklanan kimlik elemanları ise, kentlerdeki insan gereksinimlerinden kaynaklanan eylem alanları (yerleşik konut alanları ve kurumsal donatılar) ile bunların karşılıklı ilişkileri ve bu bağlamda biçimlenen, insan eliyle yapılmış objelerden ve yapılardan (kent planlama ve mimarlık) oluşmaktadır (Çizelge 1.2).

Çizelge 2.1. Kent kimliğini oluşturan elemanlar (Erses 1999'dan faydalanarak hazırlanmıştır)

Doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanları		Beşeri çevreden kaynaklanan kimlik elemanları		Yapılı çevreden kaynaklanan kimlik elemanları	
Fiziksel yapı	Topoğrafya-yönlenme	Politik ve ekonomik yapı (Makro ve mikro ölçekte)	Politik yapı	Kurumsal donatılar	Merkezi ve yerel yönetime ait yapılar
	Jeolojik yapı		Ekonomik-sektörel yapı		Sivil sektöre ait yapılar
	Su		Askeri yapı		Askeri yapılar
	İklim		Sosyo-ekonomik yapı		
	Dünya üzerindeki konum				
Biyolojik yapı	Toprak yapısı	Sosyo- kültürel yapı	Tarihsel yapı	Yerleşik konut alanları	Eski-mevcut yerleşmeler
	Bitki örtüsü		Kültürel yapı		Yeni-plansız gelişen yerleşmeler
	Hayvan türleri		Demografik yapı		Yeni- planlı gelişen yerleşmeler
Koruma alanları	Tarım alanları	Psiko-sosyal yapı (Davranışsal faktörler)	Toplumsal bilinçaltı (Sosyal şema)	Planlama ve mimarlık	Yasalar-yönetmelikler ve kent planlaması
	Orman alanları		Kentsel bellek (Biçimsel şema)		Kentsel mekanlar ve mimari doku
	Taşınmaz tabiat varlıkları		Etik değerler (Ahlaki şema)		Kent imgeleri (sınırlar, bölgeler, yollar, düğümler, nirengiler)

Bununla birlikte Castells'in de ifade ettiği gibi kimlik bir inşa süreci olduğundan, kentlerin kimliği tarih boyunca teknolojik, ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve demografik nedenlerle çeşitli değişikliklere uğramış ve yeniden biçimlenmiştir. Bu noktada kentsel kimliğin tanımlanmasında zaman faktörünün de önemi ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, kentsel kimlik-kamusal dış mekan ilişkisine bakılacak olursa, kentin kimliğini oluşturan yapılı çevrenin bir parçası olan kamusal dış mekanların hem fiziksel yapısı, hem de sosyal içeriği açısından kentsel kimliği yansıtırma gücüne sahip olduğu

söylenbilir. Doğal olarak kamusal dış mekanlar içinde buldukları kentin ve yakın çevresinin sahip olduğu doğal ve yapılı çevre verilerinden etkilenir, ayrıca kamusal niteliği taşıdıklarından sosyal çevrenin etkisi altında gelişir ve çeşitli anlamlar yüklenir. Bunlara ek olarak, dünya ölçeğinde yaşanan makro ölçekli değişimler (moderniteden küreselleşmeye teknolojinin, (üretim-tüketim ilişkilerinin, ulaşım-iletişim biçimlerinin) kentsel mekan örgütlenmesinin, nüfusun, yaşam biçimlerinin, kent yönetim sistemlerinin ve planlama yaklaşımlarının vb. değişimi) kentsel kimliği ve kentsel mekanı dönüştürmektedir. Bu bağlamda kamusal dış mekanların mimari kimliğinin tanımlanmasında kentsel kimliği oluşturan doğal, beşeri ve yapılı çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarının ve bunların zaman içinde nasıl değiştiğinin analiz edilmesi gereklidir.

2.1.2. Mimari kimlik

Mimari kimlik, en genel anlamda bir nesne olarak, bir mimari ürünün niteliklerini ifade eden, onu diğerlerinden ayıran soyut ve somut bütün özelliklerini anlatan, içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal ortam ile zamanın şartlarına göre şekillenen bir kavramdır. Bu kapsamda yapılmış çalışmalarda Correa (1983) kimliği, tarihsellik, gelişim ve mantıkla oluşan, Gürsel (1996) ve Relph (Seamon ve Sowers 2008) süreklilik ve birlikle oluşan bir “süreç” şeklinde görmüş, Correa ve Gürsel, iklimin, coğrafi faktörlerin, yaşam biçimlerinin, toplumsal gereksinimlerin, teknolojinin, değişimin ve uyumun mimari kimliği belirlediğini ifade etmiştir. Rapoport (1982), Hacıhasanoğlu ve Hacıhasanoğlu (1995) ve Vanlı (2006) mimari kimliğin kültürel-sanatsal ortamla, toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerinin, dönemin teknolojik tercihlerinin yansımaları olduğunu ve tasarımcı-kullanıcı arasındaki anlamlama ilişkisiyle ortaya çıktığını belirtmiş, bu konuda Vanlı, aidiyet kavramının –biçimsel (form), kültürel, düşünsel (mimar ve tasarım süreci) boyutuna dikkat çekmiştir. Gür (1996) ile Carmona ve arkadaşları (2003) mimari kimliği mekanın kendilenmesi olarak tanımlamış, Baytin (2006) kimlik açısından sembolik anlamların önemini vurgulamıştır.

Kortan (1996) ve Von Meiss (1990) mimari kimliğin, işlevin, biçimin, sosyo-kültürel yapının, kullanıcıların veya mimarın kendisini ifade biçimi olabileceğini, sembolik bir anlam taşıyabileceğini vurgulamış, Goldsteen ve Elliot (1994) ile Relph mimari kimlik

konusunda işlev, konum, kullanıcı deneyimlerini temel almıştır. Ayrıca Goldsteen ve Elliot kimlik konusunda yerin ruhu kavramının önemini vurgulamıştır. Norberg-Schulz'da (1984) konuya mimarlık fenomenolojisi açısından yaklaşmış, mimarlığın bir özü olduğunu, yerin ruhunun kimlik ve aidiyet hissini kapsayan “anlam”, arazi-yerleşim terimleriyle tanımlanan ve mekan-karakter ayrımıyla da analiz edilmesi gereken “strüktür” kavramlarıyla incelenmesi gerektiğini savunmuştur.

Abel (1997) mimari kimliği hem bir varlık sorunu olarak tanımlamış, hem de mimarlıktaki sosyal gelenek ve pratiğin dinamikleri tarafından oluşturulan anlam-kullanım ilişkisinin, stiller ve biçimlerin, varoluş yollarının yansımaları olduğunu belirtmiştir. Özkan'a göre (Abel 1997) mimari kimlik, mimarlık mesleğinin sorumluluğunu yükseltmek için kullanılan bir vaattir.

Vale (1992) ve Karatani (2006) mimarinin bir iletişim biçimi olduğunu ve erki yansıttığını ifade etmiş, Eco (1984), konuyu dilbilim açısından ele alarak mimarlığı bir iletişim biçimi olarak yorumlamıştır. Jencks (1984) mimarinin bir özü olduğunu reddederek, mimari kimliğin kültürel çoğulculuğun yansımaları -sonsuz çeşitlilikteki fikirlerin, yöntemlerin ve teknolojinin yorumlanması olduğunu vurgulamış, benzer şekilde Herrle (2009), iletilen paketlerle (yenilikler, değerler ve teknikler) ve taşıyıcılarla (iletişim ve bilgi ağları) ortaya çıkan, küresel- yerel karşıtlığıyla, değişim ve çeşitlilikle inşa edilen mozaik olarak kimlik kavramını gündeme getirmiştir.

Kısaca, farklı kuramcılarının mimari kimlikle ilgili tanımlamalarında sosyo-ekonomik yapı (kültür, iktidar, teknoloji vb.), fiziksel yapı (konum, arazi, iklim, coğrafi özellikler vb.), tasarım süreci (kullanıcı gereksinimleri, mimar profili, işlev, biçim, tasarım yaklaşımları vb.) kullanım süreci (mekansal davranış, deneyim, sembolik anlam) ve zaman (süreklilik, değişim vb.) gibi farklı konular öne çıkmıştır. Bu noktada kamusal dış mekan- mimari kimlik ilişkisine bakıldığında temel olarak kamusal dış mekanlar da mimari ürünler gibi bir “mekan” olma niteliği taşıdığından ve aynı zamanda mimari öğeleri de içerdikleri için mimari kimliği yansıtırma niteliğine sahiptir. Dolayısıyla mimari kimliği oluşturan faktörler, kamusal dış mekanların da mimari kimliğini etkilemektedir. Ancak konu kamusal boyutunu da içerdiğinden bir sonraki bölümde

mekan ve kamusalılık ilişkisi tanımlanmış ve bu konuda yapılmış çalışmalar değerlendirilmiştir.

2.2. Mekan ve Kamusalılık

Mekan, geniş bir çerçeve ile insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk (Hasol 1998) ve sınırları gözlemci(ler) tarafından algılanabilen uzay parçası olarak tanımlanabilir. İç-dış ayrımı açısından, insanın fiziksel ve duygusal korunma gereksiniminden doğan kapalılık ve toplum içinde beraber yaşamakla birlikte gelişen serbest kalma duygusunun gerektirdiği açıklık arasındaki ilişki, yaşam alanlarının iç-dış şeklinde biçimlenişine neden olmuştur. İç mekan, dışarıdaki iklim koşullarından ve çevreden korunaklı olan, özel alan kavramını sembolize eden mekanlardır. Dış mekan ise, açık havada yer alan, hareket serbestliğine sahip kamusal, yarı kamusal, yarı özel ve özel bölgeler içeren mekanlardır (Krier 1979). Bu açıdan mekan türleri özel, yarı özel, yarı kamusal ve kamusal mekanlar olarak dörde ayrılır:

Özel mekanlar, belli bir kişinin veya grubun özel kullanımına ait yapılanmış veya yapılmamış mekanlardır. Konutlar, müstakil evlerin bahçeleri, işyerleri, özel mülkiyetteki tarım, sanayi ve hizmet binaları yapılanmış, içinde yapı bulunmayan arsa, arazi, bahçe gibi mekanlar yapılmamış özel mekanlara örnek gösterilebilir.

Newman'a göre yarı özel mekanlar, sınırlı sayıda insanın kullanabildiği konutların ortak bahçeleri, avlular gibi mekanlardır (Woolley 2003). Bazı kaynaklarda, bu mekan türünün içine özel mülkiyetteki herhangi bir yapıya ait olan, ancak dışarıdan görülebilen, başkalarının görsel olarak yararlandığı bahçeli konutlardaki ön ve yan bahçeler, apartman düzeyinde giriş holü, kapı önü eşiği, balkonlar da dahil edilmiştir. Bu mekanlarda, özel mülkiyet söz konusu olmasına rağmen, toplumsal bir denetim mevcuttur. Mekanın boyutu küçüktür, ancak sosyal ilişkiler açısından taşıdığı önem büyüktür (Aydemir ve ark. 2004).

Yarı kamusal mekanlar, belirli zamanlarda kamusal kullanımı olan, toplumun özel bir bölümü tarafından kullanılabilen (Woolley 2003), mülkiyeti bazen bir grup kentliye, bazen de kamusal yönetimlere ait olabilen mekanlardır. Bir binanın avlusu, ortak

bahçesi, merdivenleri veya otoparkı, örnek olarak bir okul bahçesi bu tür mekanlardandır. Bu mekan kullanıcıları için özel bir statü yaratır, böylece mekanda bir oto kontrol oluşturarak, yabancıların bu mekanı kullanmasını engeller.

Kamusal mekanlar ise, her kentlinin tartışmasız girebildiği, serbestçe hareket edebildiği kamuya ait yapılanmış veya yapılanmamış mekanlardır. Kentsel hizmet ve yönetim binaları yapılanmış kamusal mekanlara, sokaklar, caddeler, meydanlar, parklar ise yapılanmamış kamusal mekanlara örnek verilebilir (Aydemir ve ark. 2004).

Diğer taraftan günlük kullanımda kamusal alan (public sphere- public realm) ve kamusal mekan (public space) kavramlarının genellikle karıştırıldığı ve birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Çalışma kapsamında bu iki kavram arasındaki ayrımın belirginleştirilmesinde fayda bulunmaktadır.

Kamu kelimesi, halk hizmeti gören devlet organlarının tümü ve bir ülkedeki halkın bütünü olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kamusal sözcüğü halkla ilgili ve devlete ait olmak üzere birbirine bağlı iki anlam taşımaktadır (Türk Dil Kurumu 2011). Kamu sözcüğünün İngilizce'deki ilk bilinen anlamı (15. yüzyıl) kamuyu toplumun ortak çıkarıyla bir tutma şeklinde olsa da, kamusal alan kavramlaştırması ilk kez 1962 yılında Jürgen Habermas'ın "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü" adlı kitabında ele alınmış olsa da, kavramın tanımlanmasına yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

Habermas (2002) kamusal alanı, temel olarak devletin dışında, burjuvaya ait kamuoyunun oluştuğu, bir tartışma, anlaşma ve eylem alanı olarak belirlerken, Weintraub, kamusal-özel ayrımını temelinde kamusal alanın görünür (erişilebilirlik) ve kolektiflik (ortak yarar) bağlamında tanımlamaktadır. Negt ve Kluge ise, Habermas'ın liberal kamusal alanına karşı çıkararak, kamusal alanın kapitalizme karşı emeğin (Özbek 2004), Fraser ise (2004), ötekilik ve farklılık bağlamında toplumsal bir mücadele alanı olarak ifade etmektedir. Zeytinoğlu (2006), Brook'un tiyatro metaforundan yola çıkarak kamusal alanın erkin denetiminde bir sahnedir, kamusal alanda temsil edilmeyen zayıf kamuya ulaşmayı sağlayan bir sahne olması gerektiğini belirtir. Sennett (2002), kamusal alanı fiziksel, sosyal ve sembolik olarak kenti dönüştürmek ve yeniden biçimlendirmek için bir araç olarak, Weber (2000), farklılıkların, karşıtlıkların ve fikir alışverişinin sağlandığı alan olarak görür. Arendt, kamusal alanı herkese açık, ortaklık

ve farklılık alanları olarak yorumlarken (Sarıbay 2000), Özbek (2004) kamusal alanın eşitlik, çokluk ve farklılık bağlamında herkesi kapsayan ortak meselelerin halledildiği yer olduğunu vurgular. Lofland (1998), kamusal alanı; çocuklar için öğrenme, yetişkinler için dinlenme ve iletişim sağlayan, politik pratiklerin, sosyal düzen ve çatışmanın, kozmopolitliğin yaratıldığı yer olarak tanımlarken, Wallenstein kamusal alanın sınırlarının çok geniş olduğunu ve en somut olan meydandan, en soyut olan internete kadar uzandığını belirtmektedir (Aksoy ve Ertürk 2007). Iveson (2007) kamusal alanı, belli bir zamandaki politik eylem ve kamusal söylemle, gücün veya konuşma/ ikna yoluyla koordine edilen ortak eylemin alanı olarak tanımlarken, Güney'in (2007) aktardığı gibi Kanıpak, modern toplumlarda bağımsız sivil kuruluşlar tarafından oluşturulan, eleştirel ve özgürleştirici ifadenin hayat bulduğu metaforik platformlar olarak ifade eder.

Kısaca, kamusal alan tanımında toplumun her kesimine açık olma, eşitlik, farklılık, karşıtlık, ortak yarar sağlama, toplumsal mücadele, iletişim ve uzlaşma sağlama konuları öne çıkarken, kamusal alanın sınırlarının genişliği vurgulanmaktadır. Bu tanımlamalar kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarına ve kamusal kullanıma bağlı anlamlara işaret etmektedir.

Kamusal mekanla ilgili yapılmış tanımlamalar incelendiğinde, Özbek (2004) kamusal mekanın, kamusal alan kavramının mekansal boyutunu ve sınırlarını sosyal ilişkiler, kurallar ve iletişim biçimleriyle birlikte vurguladığını belirtmekte, Carmona ve arkadaşları (2003), kamusal mekanların kamuya veya özele ait kamusal hayatı desteklediğini veya sosyal etkileşime olanak sağladığını bildirmektedir. Iveson (2007), kent içinde halkın tüm üyelerine açık yerleri, (sokaklar, yaya geçitleri, parklar, meydanlar vb.), Rowe (1997), kamusal olarak direkt erişilebilir ve her kesimin gereksinimlerini sağlayan mekanları kamusal mekan olarak ifade etmektedir. Kanıpak (Güney 2007), her bireyin kullanımını düşünülerek yapılmış açık veya kapalı mekanları, Miller (2007) kamu mülkiyetinde olan, herkesin erişimine açık, kutlama, protesto, yas gibi kamusal olayların yaşandığı, demokratik hayatın bir parçası olan, kamusal yaşama ait mekanları kamusal mekan olarak tanımlamaktadır. Walzer'a göre kamusal mekan, insanların yabancılarla paylaştığı, politika, din, ticaret, spor amaçlı kullandığı, barış içinde birlikte yaşadığı ve kişisel olmayan karşılaşmaların ortaya çıktığı (Woolley 2003),

Madanipour'a göre (2003), erişilebilir (özel mekanlara giriş verme ve anonimlik) ve katılımcı süreçlerle geliştirilen (işlevselliğe ve sembolik anlama sahip) mekanlardır. Zukin (1997) ise, kamusal mekanın kültürel kimlikler, sosyal ve coğrafi topluluklar tarafından çevrelendiğini, güvenlik, sosyal etkileşim, görsel temsiliyet, homojenlik-çeşitlilik, kamusal-özel, yerel-küresel gibi kavramların bu çerçeveyi etkilediğini belirtmiştir.

Kısaca, kamusal mekan tanımında ise, kamusal alanın fiziksel boyutuna yapılan vurgu, serbest erişim, kamu mülkiyeti, toplumun her kesimine açık olma, toplumsal yaşam içinde insanların işlevsel, kültürel ve sembolik gereksinimlerine cevap verme konuları öne çıkmıştır. Bu bağlamda kamusal mekan, cins, ırk, etnik köken, yaş ve sosyo-ekonomik seviye gözetenmeden tüm vatandaşlara açık ve erişilebilir olan, ortak olarak paylaşılan toplumsal kuralların geçerli olduğu, kamusal alanın gerçekleştiği fiziksel mekan olarak tanımlanabilir. Bu tanımlamalar kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarına, psiko-sosyal gereksinimlere, kullanıma ve sosyal yapıya bağlı anlamlara işaret etmektedir.

Şehircilik-mimarlık ortamında da, “kamusal alan” ve “kamusal mekan” kavramları önemli yerlere sahiptir ve konut gibi özel bazı mekanların dışında kalan, yapılar, meydanlar, sokaklar, parklar gibi insanların bir araya gelebileceği açık veya kapalı her yer “kamusal mekan” adı altında anılmaktadır. Kamusal mekan tanımını sınırlandırmak gerekirse, kamusal mekanlar erişim, kullanım ve mülkiyet özelliklerine göre kamuya açık özel mekanlar, erişim ve kullanımı kontrollü kamusal mekanlar, erişim ve kullanımı serbest kamusal mekanlar olarak üçe ayrılabilir:

Kamuya açık özel mekanlar, mülkiyeti özel, kullanımı halka ait olan, kent sakinlerinin erişiminin farklı derecelerde kontrollü ve ön koşullara bağlı olduğu mekanlardır. Alışveriş ve eğlence merkezleri, kafe, restoran, mağaza, sinema, tiyatro, spor tesisleri vb. gibi yapılar bu gruba aittir.

Erişim ve kullanımı kontrollü kamusal mekanlar, mülkiyet ve kullanım hakları bakımından kamuya ait olmalarına karşılık, bazı kullanım ve erişim kuralları olan, halkın erişiminin doğrudan değil, kontrollü olarak gerçekleştiği mekanlardır. Giriş ücreti veya üyelik gerektiren, belirli çalışma saatleri içinde sınırlı aktivitelere izin

verilen bu mekanlar, müze, galeri, kütüphane, hastane, adliye, okul, belediye, cami gibi iç (kapalı) mekanların yanı sıra, özel sektöre devredilmiş plaj, otopark, park, cadde ve sokaklar üzerindeki kafe ve restoranlar gibi dış (açık) mekanlar da bu gruba dahil olmaktadır. Ulaşım ve taşımacılıkla ilgili demiryolları, otoyollar, köprüler, havaalanları, garlar, limanlar, rıhtımlar, istasyonlar vb. gibi açık ve kapalı mekanlar da bu tür mekanlara örnek olarak verilebilir (Gökgür 2008).

Erişim ve kullanımı serbest kamusal mekanlar, mülkiyeti kamuya ait ve toplumun her kesiminin erişimine ve kullanımına açık olan kamusal dış mekanlardır (Carmona ve ark. 2003). Bunlar da yeşil alanlar, kıyı alanları, ulaşım ve toplanma alanları olmak üzere gruplanabilir. Bu tez çalışmasında üçüncü grup kamusal dış mekanlar ele alınacaktır. Bundan sonraki kısımda bu grubun içinden hangi tür kamusal dış mekanların seçildiği açıklanmıştır.

2.2.1. Kamusal dış mekan kavramı

Kamusal dış mekanlar fiziksel niteliklerine göre kentsel dış mekan grubuna girmektedir. Bu noktada dış mekanlarla ilgili tanımlamalar incelendiğinde, Krier (1979), Trancik (1986) ve Lozano (1990) mekanın binalarla çevrili olmasına ve yapılandırılmamış boşluk- yapılandırılmış biçim ilişkisine vurgu yapmış, Krier kentsel mekanda algı konusuna dikkat çekmiş, mekanın okunaklılığının geometrik karakteristiklere ve estetik niteliklere bağlı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Lozano, dış mekanı hem Doğu-Batı felsefesini temel alarak boşluk- doluluk ikilemi üzerinden açıklamış, hem de Gestalt prensiplerinden şekil-zemin ilişkisiyle tanımlamıştır. Bu dualitenin çoğu zaman kamusal-özel ayrımıyla bütünleştiğini belirtmiştir. Bala (2003), kentsel dış mekanları, kentsel arayüz kavramının yatay bileşeni olarak değerlendirmiş, bunların doğa-kent, özel-kamusal, iç-dış, doluluk-boşluk, şehircilik-mimarlık bağlamında görsel ve işlevsel bağlantıyı kurduğunu belirtmiştir. Kısaca, dış mekânın tanımlanmasında biçim-zemin ilişkisi, sınırlar, geometrik ve estetik nitelikler öne çıkmıştır. Bu kavramlar kamusal dış mekanlarda duyusal algıya dayalı gereksinimleri işaret etmektedir.

Bununla birlikte kentsel dış mekanlar gerek konum ve ölçek, gerekse işlev açısından farklı niteliklere sahip olabilirler. Bu kapsamda Childs (2004), kentsel halka açık yerleri; mimari açıdan kentsel odalar, kentsel izler, kentsel araziler ve kapalı ortak kullanım

alanları olarak ele almıştır. Kentsel araziler ölçek olarak bu çalışmaya uygun olmadığından, kapalı ortak kullanım alanları da dış mekan grubuna girmediğinden burada değerlendirilmemiştir. Kentsel odalar; meydanları, kentsel koyuları, ön avluları, iç avluları ve kentsel parselleri içerir. Kentsel izler, kamusal sokakları, kamusal yürüyüş ve gezinti yerlerini ve kapalı çarşıları içerir.

Ayrıca kamusal dış mekanlar, kent içindeki konumlarına göre semt ölçeğinde, kent merkezinde ve kent çevresinde olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir. Bu tez çalışmasında kent merkezindeki kamusal dış mekanlar ele alınmıştır. Çünkü kimlik kavramının tanımından yola çıkılırsa, bir mekanın mimari kimliğini değerlendirebilmek için, onun benlik imgelerine -farklılık ve biriciklik, tutarlılık ve süreklilik ve öz saygı (çevresinde güç sahibi olma)- sahip olması gereklidir. Bu noktada kent içinde, semt ölçeğindeki yakın, mikro kamusal dış mekanlar, yürüme mesafesinde, sınırlı büyüklükte düzenlenen, kullanıcıların yaşadığı yerin bir parçası olan ve tanıdık ilişkilere dayalı sosyalleşme mekanları oldukları için çevresinde güç sahibi olma koşulunu sağlayamazlar. Kent çevresindeki kamusal dış mekanlar ise, araçlı ulaşım gerektiren, yeni gelişen yerleşmelerdeki mekanlar oldukları için tutarlık ve süreklilik koşulunu yerine getiremezler. Bu noktada her üç koşulu sağlayan seçenek, sadece kent merkezindeki kamusal dış mekanlardır. Bunlara ek olarak, Arendth'in kamusal alanlar için belirlediği ve Dijkstra'nın (2000) kamusal mekanlara uyarladığı, herkes tarafından erişilebilirlik, herkes tarafından kullanılabilirlik ve bir nesilden uzun bir zamandan beri var olma kriterleri ele alındığında da, yaya olarak veya araçla iyi erişim olanaklarına sahip, nesnel ilişkilere dayalı, alışveriş yapmak, kamu hizmetinden faydalanmak gibi daha mekanik amaçlarla kullanılan kent merkezindeki kamusal dış mekanlar öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, tez çalışmasında ele alınacak kamusal dış mekan türlerini belirlemek gerekirse, bunlar kent merkezlerinde yer alan, mülkiyeti kamuya ait ve toplumun her kesiminin erişimine ve kullanımına açık olan kamusal dış mekanlar olarak tanımlanabilir. Tez çalışması, Mimarlık Anabilim Dalı'nda yapıldığından doğal olarak yapı çevreleri ilgilendirmektedir. Bu nedenle yeşil alanlar ve kıyı alanları tez kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmada incelenecek kamusal dış mekanlar sokak, kavşak, cadde, avlu, meydan, kaldırım, yaya geçiti, bina girişi, saçak, eşik gibi farklı ölçek ve

nitelikteki mekanları içermektedir. Tez kapsamında bu mekanlar, birbirleriyle ilişkili ve bütüncül olarak “kamusal dış mekan” adı altında incelense de, bunların literatürde nasıl tanımlandığını görmek, kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan faktörleri ortaya çıkarabilmek açısından önemlidir.

- Avlu ve meydan

Avlu, bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan, hayat olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu 2011). Krier (1979), meydanın ilk ortaya çıkışını konutların bir avlu etrafında toplanmasıyla açıklamakta, avluların kontrole ve toplanmaya olanak verdiğini, kimi zaman da sembolik bir değer yüklendiğini belirtmektedir. Meydanlar ise, cadde üzerinde olamayacak, yüzeye yayılan aktif ve pasif faaliyetlerin gerçekleştiği, fiziksel olarak doluluk ve boşluklardan oluşan bir yerleşmenin içinde genişlemiş boşluklar olarak ifade edilmektedir (Gökgür 2008).

Meydanlarla ilgili olarak farklı dillerde ‘square’, ‘piazza’ ve ‘plaza’ gibi ifadeler kullanılmaktadır. Tarihsel açıdan sürekliliği olan, kentin eski bölümleri içinde yer alan meydanlar ‘square’ olarak adlandırılmaktadır. İtalyan kentlerinde bu tip meydanlar ‘piazza’ olarak tanımlanmaktadır. Plazalar ise, bir binanın girişinde tanımlanmış veya daha büyük boyutlu olarak farklı binalar arasında kalan tarihsel nitelik taşımayan mekanlardır. 1960’lardan sonra kullanılmaya başlanan bu terim, özellikle Amerikan kentlerinde yapılan yüksek yapıların bir parçası olarak düzenlenmiş kentsel mekanları ifade etmektedir (Şahin 2006). Türkiye’de bu alanların tümü meydan olarak ifade edilmektedir.

Bugüne kadar meydanların biçimsel, işlevsel ve anlamsal niteliklerini belirlemeye yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlar özetlenecek olursa, avlu ve meydanlarda sınırlara, görülebilirliğe ve sert zemine sahip olma, sokaktan geniş bir boşluk olma, yayalara ait olma, hareketsizliğe ve toplanmaya izin verme, bekleme, sirkülasyon, güneşlenme, yemek yeme, dinlenme, sanatsal aktivite, miting, eylem, piyasa yapma, gelen geçeni izleme gibi farklı tür kullanımlara, düzenli-tesadüfi iletişime ve bilgi akışına izin verme, sembolik anlam taşıma gibi farklı özellikler öne çıkmaktadır (Krier 1979, Gökgür 2008, Giritlioğlu 1991, Williams 2004, Moughtin 1992, Marcus ve Francis 1998). Bunlar kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarına, iklimsel, işlevsel,

duyusal algıya dayalı ve psiko-sosyal kullanıcı gereksinimlerine, kullanıcının mekanla kurduğu etkileşime, kullanıma, sosyal yapıya ve yere bağlı anlamlara işaret etmektedir.

- Sokak ve cadde

Sokaklar, kentsel dokuda yer değiştirmeyen ögeler arasında (yapı adaları) kentliye ve kente hareketlilik sağlayan ögelerdir. Gökür'e göre (2008), yaya ölçeğinde düzenlenmiş ve yapılandırılmış bir alan olan sokak, genişletilince cadde, bulvar gibi isimler almış, adını ve ruhunu, beşeri boyuttaki temel kimliğini kaybetmeye başlamıştır. Geçmişte, taştan örülmüş sokaklar cadde niteliği taşıırken, araçlı ulaşımın yaygınlaşmasıyla birlikte, geniş sokaklar cadde olarak tanımlanmış, 19. yüzyılda şehir içinde iki tarafında ağaçlı tretuvarların yer aldığı geniş caddeler olarak tanımlanan bulvarlar yapılmaya başlanmıştır. Tretuvar (yaya kaldırımı) sözcüğü, Fransızca trotter (tırıs gitmek) sözcüğünden türemiştir ve atlı arabaların dolaşımı için rıhtımların arka tarafında belirlenmiş yolları ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak bu yollar, araç trafiğinin artmasıyla sokağın kenarında yalnız yayaların geçmesine ayrılan ve yayalar için güvenli ulaşım sağlayan yoldan biraz yükseltilmiş kaldırımlar haline gelmiştir..

Bu kapsamda trafik akışını kesmeden güvenli ve kontrollü yaya ulaşımını sağlamak için hemzemin veya yolun altında/ üstünde inşa edilen yaya geçitleri gibi yeni ulaşım biçimleri de geliştirilmiştir (Türk Dil Kurumu 2011). Kimi zaman yaya alt geçitleri, metro duraklarıyla bütünleştirilmiş ve pasaj şeklinde düzenlenmiştir. Yine 20. yüzyılın ikinci yarısında koruma kavramının ve yaya öncelikli ulaşım fikrinin gelişmesiyle birlikte özellikle tarihi kent merkezlerinde yayalaştırma çalışmaları gündeme gelmiş, kentlerde yalnız yayaların gelip geçmesine ayrılmış, taşıt dolaşımına kapalı yaya yolları düzenlenmeye başlanmıştır.

Bugüne kadar sokak ve caddelerin biçimsel, işlevsel ve anlamsal niteliklerini belirlemeye yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda sokak ve caddelerde sınırlar, üçüncü boyut, sert zemin, kent mobilyaları, yeşil doku, hareket, ulaşım, ağ, herkese açık olma, insan ilişkileri, benlik gelişimi, sosyalleşme, bireysel ve kamusal kullanım, aktiviteler, toplumsal eylemler, ekonomik ve politik alan, çevresel ve kültürel bağlam, sosyal değişim, deneyim gibi farklı özellikler öne çıkarken, otomobil odaklı yaşam biçiminin sokağın kullanımını ve anlamını değiştirdiği vurgulanmıştır (Sitte 1965,

Krier 1979, Barlas 2006, Moughtin 1992, Kostof 1999, Gökür 2008). Bunlar kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarına, iklimsel, işlevsel, duyuşsal algıya dayalı ve psiko-sosyal kullanıcı gereksinimlerine, kullanıcının mekanla kurduğu etkileşime, kullanıma, sosyal yapıya ve yere bağlı anlamlara işaret etmektedir.

- Geçiş mekanları

İç ve dış, kamusal ve özel alanlar arasında mekansal hiyerarşiyi sağlayan geçiş mekanları da kamusal dış mekan olarak değerlendirilebilir. Eşikler, saçaklar, girişler, arkadlar, pasajlar, atriyumlar ve galeriler bu tür mekanlara örnek olabilir. Von Meis (1990) ve Hertzberger (1991) geçiş mekanlarında kamusal-özel ilişkisi, işlevsel bağlantı, iklimsel konfor, sınır, bağlantı, toplama-dağıtma, sembolik olma gibi farklı özelliklerin önemine dikkat çekmiştir. Bunlar kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarına, iklimsel, işlevsel ve psiko-sosyal kullanıcı gereksinimlerine ve anlamsal boyuta işaret etmektedir.

Görüldüğu gibi kent içinde, mülkiyeti kamuya ait, toplumun her kesiminin erişimine ve kullanımına açık, yapılanmış alanlar içindeki boş alanlar olarak ifade edilen ve kentsel yaşamın gelişmesinde ve sürdürülmesinde önemli rol oynayan kamusal dış mekanlar politik, ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, işlevsel ve fiziksel açıdan birtakım ortak özelliklere sahiptir. Buna göre kamusal dış mekanlar;

- taşıtların ve temelde yayaaların hizmetlere ve donatılara erişimini sağlayan, hareketliliğin ve erişimin var olduğu alanlardır.
- sosyal, kültürel ve ticari etkinliklerin, sportif aktivitelerin, mitinglerin, eylemlerin, protestoların yer aldığu, kamusal kullanımlara açık alanlardır.
- bireyin ve toplumun bir arada bulunduğu, her türlü sosyal sınıf ve kültürel gruptan, birbirinden çok farklı özelliklere sahip insanların birbirleriyle sosyal etkileşime girdiğu, herkes tarafından ulaşılabilir, kentli kültürünün yaratıldığu buluşma alanlarıdır (Erdönmez 2006).
- yüz yüze iletişimle ve içerdığu farklı davranış biçimleriyle bireysel kimliğin, tarihten ve geleceğe dönük ortak amaçlardan kaynaklanan sembol yüklü isimleri, heykelleri, bayramları taşıdığu için toplumsal kimliğin inşasında etkili olan alanlardır (Barlas 2006).

- sahip oldukları fiziksel ve sosyal niteliklerle, canlı, güvenli ve çekici, mekan duygusuna ve kullanım kolaylığına sahip, bir araya gelme fırsatları yaratan, kültürel yapıyı, kentsel ve mimari kimliği yansıtan alanlardır (Erdönmez 2006).
- sosyal ilişkilerin, duyuşsal algıya dayalı faktörlerin, mimari ve peyzaj öğelerinin birleştiğı alanlardır.
- bilgi, mal, fırsat ve olanakların dolaşım alanı, kısaca politik ve ticari faaliyetlerin merkezidir.
- tesadüflerin yaşanabileceğı ve bunların oluşturabileceğı üretkenliklerin ortaya çıkabileceğı alanlardır (Gökgür 2006).

Sonuç olarak, kamusal dış mekanların sahip olduğı tüm bu fiziksel, sosyal, kullanıma yönelik ve anlamsal nitelikler onun mimari kimliğini biçimlendirmektedir. Ancak yüzlerce yıldır içinde buldukları dönemin ve toplumun şartlarına bağılı olarak gelişen ve değışen kamusal dış mekanlar son yıllarda özelleşme, yok olma ve terkedilme gibi tartışmalarla gündeme gelmektedir. Bir sonraki bölümde günümüzde kamusal dış mekanların içinde bulunduğı şartlar tartışılmıştır.

2.2.2. Kamusal yaşamın dönüşümü ve günümüzde kamusal dış mekanlar

Son yıllarda kamusal dış mekanların insan hayatındaki yerinin değışmesi ve kamusal yaşamın önemini kaybetmesi üzerine pek çok tartışma yapılmaktadır. Sennett'in de ifade ettiğı gibi (2002), 19. yüzyıldan itibaren kapitalizmin etkisiyle hayatın her alanında yaşanan hızlı değışimler insanların kamusal mekanlardan çekilmesine, mahremiyet ve cemaatler bağlamında kamusal yaşamın öneminin azalmasına neden olmuş, 20. yüzyılda artan iletişim ve ulaşım teknolojisindeki değışimler ve yeni ekonomik sistemlerin kentsel mekan örgütlenmesinde yarattığı değışimler, kamusal dış mekanları dönüştürürken, kamusal yaşamın da çöküşünü hızlandırmıştır

Bu noktada Carmona ve arkadaşları (2003) ile Kostof (1999) otomobil odaklı hareketin kamusal yaşamın içeriğini bastırduğunu, Modernizmin mekan anlayışının (mekan içinde bir obje olarak bina) kamusal dış mekanı tanımsızlaştırdığını vurgulamıştır. Lofland (1998), günümüzde kamusal alanda artan kontrole dikkat çekmiş, bunun yapılı çevredeki yasal düzenlemeler- kısıtlamalar (kurallar ve davranış kodlarıyla veya

güvenlik kontrolleriyle kamusal mekana erişimi ve buradaki eylemleri kısıtlayan yaptırımlar), yıkıcı (kamusal mekan içermeyen çevrelerin tasarımı) ve sıhhileştirici tasarım (özelleştirme, gizli özelleştirme, panoptik yaklaşım ve saklı yer yaklaşımı) yaklaşımlarıyla sağlandığını belirtmiştir. Lofland'a göre (1985), kamusal mekan yerel veya sembolik dönüşümle özelleştirilmektedir, bir başka deyişle otomobil yardımıyla tanıdık yerler içinde dönen kamusal yaşamla anonimlik azaltılırken, umursamaz beden diliyle kamusal iletişim engellenmektedir.

Diğer taraftan Madanipour (2010), kamusal mekanların tasarım, planlama, geliştirme ve yönetimindeki farklı aşamaların, aktörlerin ve çıkarlarının kamusal mekan tasarımını yönlendirdiğini, kentsel inşa sürecinin piyasa mantığına tabi olması nedeniyle kamusal-özel yarar dengesinin bozulduğunu ve özel alanın kamusal alana tecavüzü nedeniyle erişilebilirliğin zedelendiğini vurgulamıştır. Iveson'da (2007) kamusal dış mekanlardaki dışlayıcı kurallara, kamunun yerini ekonomik ve sosyal açıdan güçlü aktörlerin almasına ve kamu mülkiyetinin azalmasına dikkat çekerken, Aksoy ve Ertürk (2007), medya, yeni denetim teknolojileri ve kentsel mekan düzenlemeleriyle kamusal alanın sömürgeleştirilmeye başladığını belirtmişlerdir.

Bu konuda Zukin (1997) kamusal dış mekanların yönetiminde kamu sektörünün yerini özel sektörün almasının kamusal mekanlarda kamusal temsiliyeti azalttığını, içerme ve dışlama kurallarıyla sosyal katmanlaşmaya neden olduğunu, nostaljik, eklektik, ticari bir kültür yarattığını vurgulamıştır. Kostof'da (1999) Zukin gibi (1997) kamusal dış mekanların temalı parklara, görsel tüketim nesnelere dönüştüğünü belirtmiştir. Bununla birlikte Iveson (2007), son yıllarda gelişen iletişim teknolojileriyle birlikte kamusal dış mekanların yerini ekranların aldığını, kamusal mekanın sanallaştığını vurgulamıştır.

Bu tartışmalardan yola çıkarak kamusal dış mekanların oluşumunda kamusal yaşamın içeriğini dolduran sosyal yapının ve kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarını oluşturan yasal- yönetsel düzenlemelerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kente ve kamusal dış mekana yönelik planlama- tasarım- uygulama yaklaşımlarının, süreçlerinin, bu süreçlerde rol alan aktörlerin ve çıkarlarının kamusal dış mekanları biçimlendirdiği ve kamusal dış mekanların kim tarafından yönetildiğinin mekanın kamusallığıyla yakın

ilişkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla tüm bu faktörlerin kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlar bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.3. Bölüm Sonucu

Bu bölümde mimarlık ve şehir planlama disiplinleri yanında kentsel kimlik, mimari kimlik ve kamusal dış mekanlarla ilgili çalışmaların büyük bir kısmının çevresel psikoloji (davranış bilimleri), sosyoloji, yapısalcılık temelli anlambilim ve göstergebilim alanlarında yapıldığı görülmüştür. Çalışmanın kuramsal temelleri bu alanlara dayandığından bu bilim dallarının kentle ve mekanla olan ilişkisine kısaca değinmek gerekmektedir.

Her toplumsal davranış fiziksel mekanda gerçekleştiğinden aynı zamanda mekansal bir davranış olmaktadır. Birlikte var olan toplumsal ve fiziksel koşullar, toplumsal davranışların nitelik ve niceliklerini değiştirmektedir. İnsan-çevre ilişkileri temel olarak davranış bilimleri içinde yer alan çevresel psikolojinin konusudur. İnsanın çevresiyle olan karşılıklı etkileşime odaklanarak, günlük fiziksel çevreye ilişkin davranışlar üzerine psikolojik çalışmaları içeren çevresel psikoloji, Lang (1987) tarafından pozitif ve normatif kuram ayrımı üzerinden açıklanmıştır.

Pozitif çevresel tasarım kuramı, tasarım sürecinin ve yapılı çevrenin doğasını, bunların nasıl deneyimlendiğini ve kullanıldığını anlamayı amaçlar. Normatif çevresel tasarım kuramı ise, farklı tasarımcıların ve okulların görüşleri (söylenen ve yapılan çelişkisi) üzerinden yapılı çevrenin veya tasarım sürecinin nasıl olması gerektiği ile ilgilenir. Bu tez çalışmasında bir kamusal dış mekanın mimari kimliğinin nasıl analiz edilmesi gerektiği sorgulandığından çevresel tasarımın pozitif ve normatif kuramları birlikte değerlendirilmiştir. Çünkü bir kamusal dış mekanın ortaya çıkabilmesi için bir planlama, tasarım ve uygulama süreci gereklidir ve bu süreçler içinde hem mekanın içinde yer aldığı çevrenin ve planlama-tasarım sürecinin analizi, hem de bu sürecin nasıl olması gerektiği sorgulanabilir.

Pozitif mimarlık kuramı süreçsel (procedural) ve maddi (substantive) kuramdan oluşur. Süreçsel kuram, tasarım metodolojisini ele alırken, maddi kuram, yapılı çevrenin maddi ve yapısal doğasını tanımlamaya ve açıklamaya çalışır. Lang, maddi kuramı,

çevre ve insan davranışını oluşturan temel kavramlar, eylem örüntüleri-yapılı çevre, estetik değerler-yapılı çevre ilişkisi üzerinden ele almıştır. Bu konuda çalışmış başlıca araştırmacılar Altman, Hall, Sommer, Ittelson, Newman, Rapoport ve Lynch'dir.

Sosyoloji ise, Kurtkan'ın tabiriyle toplumu hareket halinde bir bütün olarak ele alır ve toplumun insanları nasıl yönlendirdiği ile insanların kendini nasıl gerçekleştirdiği arasındaki bağlantıları inceler. İnsanların etkinlikleri hem çevrelerindeki toplumsal dünyayı yapılaştırır /biçimlendirir, hem de aynı zamanda bu toplumsal dünya tarafından yapılandırılır. Her topluluk mutlaka bir fiziksel çevre ve bir yer üzerinde bulunur. Toplumların bu yerleşme biçimleri ve çevre şartları sosyal yapının karşılıklı ilişki içinde olduğu başlıca dış özelliğini belirler. Bu çevre şartları sosyal yapı üzerinde önemli etkiye sahiptir, bununla birlikte toplumlar bu mekanlar üzerinde yaşayan insanların sayıca toplamından farklı ve fazla bir şeydir (Berkay 2009). Giddens' a göre (1999) toplum, bireyleri birbirine bağlayıcı bir karşılıklı ilişkiler sistemidir ve toplumsal yapı her an onu oluşturan 'yapı taşları' insanlar tarafından yeniden kurulur. Işık'a göre (1994), toplumsal olguları, ilişkileri bir süreç olarak ard zamanlı ve eş zamanlı değerlendirmek gerekir, eşzamanlılık mekansal düşünebilme yetisini gerektirmektedir. Castells, bir topluma ait mekansal biçimin onun tüm gelişim mekanizmaları ile yakından bağlantılı olduğunu vurgular. Bir başka deyişle kentsel mekanlar toplum tarafından üretilen, yönlendirilen mekanlardır. Sosyolojide anlam ve mekan üzerinde çalışmış araştırmacılardan önde gelenler Goffman, Lefévre, Giddens, Habermas, Baudrillard, Harvey, Castells, Weber olarak sayılabilir.

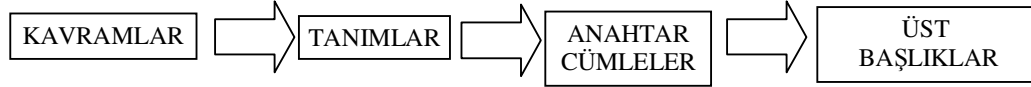
Anlamları inceleyen bilim dalı olan anlambilim felsefi /mantıksal ve dilbilimsel olmak üzere iki farklı açıdan ele alınabilir. Felsefi ya da mantıksal yaklaşım, göstergeler ya da sözcükler ile bunların göndermeleri arasındaki bağlantıya ağırlık verir ve adlandırma, düz anlam, yan anlam, doğruluk gibi özellikleri inceler. Dilbilimsel yaklaşım ise, zaman içinde anlam değişiklikleri ile dilin yapısı, düşünce ve anlam arasındaki karşılıklı bağlantı gibi konular üstünde durur. Bu bağlamda yapısalcı kent okuma çalışmaları kentin belleğini ve kendi özgül örgütlenme mantığını yapısal çözümlemeyle bulmaya çalışmaktadır. Buna göre kentsel yapı, öğeleri arasındaki ilişkiler düzeniyle tanımlanmış bir dizge sunar. Kentin bir dizge olarak tanımlanması, bu dizgeyi oluşturan, Gestalt kuramının tanımlandığı "bütün"ü kavramayı gerekli kılar. Bu noktada kentsel yapı,

içerdiği öğelerin toplamından farklı bir gerçekliktir ve hiçbir biçimde öğelerin yığına indirgenemez. Kentin kimliğinin tanımlanması, kentsel dizgeyi oluşturan ilişkiler düzeninin (mekansal örgütlenme mantığının) okunmasıyla ortaya çıkar. Burada eşzamanlı ve artzamanlı olarak iki ayrı okuma düzeyi vardır: Kentsel yapının eş zamanlı okunması, öğelerin eklemleme, dizim ve tipoloji çözümlenmelerini içerir. Artzamanlı okuma ise, dizgenin büyüme biçimini, dönüşümü ve bu süreçte taşıdığı anlamsal yükü ele alır. Bu iki okuma düzlemi birlikte kentsel yapıyı açıklar. Artzamanlı okuma eş zamanlı okumanın ortaya çıkardığı verilerin anlamsal içeriklerini açığa kavuşturur (Köksal 2005).

Göstergebilim yöntemi ile kent okumasının nasıl yapılabileceği konusunda Çalac (2007) şunları ifade etmektedir. Kent, kentin içinde bulunduğu peyzaj, tarih, toplumunun sahip olduğu kültür ve bu kültürle oluşturduğu yapı çevresi gibi çeşitli katmanlardan oluşur. Kentin her katmanı kendi içinde tutarlı bir çok farklı “kod” barındırır. Bu katmanlar kodlarla bütünleşik olarak yapılandırılmıştır. Bir kente ait kodlar, içinde olduğu katman hakkında bilgiler ve ipuçları verir. Kent katmanlarını doğru anlamlandırabilmek için, o topluma ait sosyal ve kültürel kodların çok iyi bilinmesi gerekir. Katmanlardan oluşan kent bütünü, Piaget’in de dediği gibi parçaların toplamına indirgenemeyecek bir bütündür. Kent parçaların veya katmanların toplamından daha fazla bir şeydir. Bu birçok taşın bir araya geldiğinde bir taş yığını olabildiği gibi, sayısız biçimde yapı da oluşturabildiği anlamına gelir. Bu alanda çalışmış önemli kuramcılar arasında De Saussure, Pierce ve Jacobson, Barthes, Greimas, Eco, Chomsky ilk akla gelenlerdir. Tezin kuramsal çerçevesini oluşturan bu bilim dallarında yapılmış çalışmalara ilgili bölümlerde değinilecektir.

Bu bölümde temel olarak kamusal dış mekan-mimari kimlik ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle kamusal dış mekanlarda mimari kimlik konusuyla ilişkili yedi kavram tanımlanmış, daha sonra bu tanımlardan anahtar cümleler çıkarılmaya çalışılmış, son olarak bunlar kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan faktörler olarak üst başlıklar haline getirilmiştir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Kavramsal temeller açısından kamusal dış mekan -mimari kimlik ilişkisi

Çizelge 2.2. Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan faktörler

KİMLİK	Zaman - değişim Farklılık-süreklilik-güç sahibi olma
KENTSEL KİMLİK	Farklılık Zaman- süreç içinde oluşum, değişim, gelişim Fiziksel yapı (doğal ve yapılı çevre) Sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal yapı-(iktidar, ideolojiler, yaşam biçimleri vb) Deneyim (bellek-yaşanmışlık) Sembolik anlam - isimlendirme İşlevler Tasarım süreci ve yaklaşımları Makro ölçekli değişimler ve gelişimler (teknoloji, üretim-tüketim ilişkileri, ulaşım-iletişim biçimleri, kentsel mekan örgütlenmesi, nüfus, yaşam biçimleri, kent yönetim sistemleri, kent planlama yaklaşımları)
MİMARİ KİMLİK	Zaman-süreç içinde inşa edilme, değişim ve uyum (süreklilik ve birlik) Doğal çevre, (iklim, konum, coğrafi faktörler) Sosyal, kültürel, ekonomik yapı Tasarım süreci ve yaklaşımları (biçim – işlev ilişkisi, bağlam, kullanıcı gereksinimleri, teknoloji, mimarın mesleki profili, meslek ideolojisi, stiller ve formlar) Mekânın fiziksel nitelikleri (biçimi, malzemesi, rengi, dokusu) Sembolik anlamlar (toplumsal, kültürel değerlerin, çoğulculuğun, varoluşun, erkin vb. temsili) Farklılık ve ambiyans yaratma Mekansal deneyim (aidiyet) Mekansal davranışlar (kendileme, egemenlik alanı kurma)
KAMUSAL ALAN	Tartışma, toplumsal mücadele, iletişim, fikir alışverişi, uzlaşma ortak yarar sağlama Erişilebilirlik Kentsel yaşamı dönüştürme Toplumun her kesimine açık olma Eşitlik, çeşitlilik, farklılık, karşıtlık alanı Geniş sınırlara sahip olma
KAMUSAL MEKAN	Fiziksel özellikler (boyutlar, sınırlar, açıklık, kapalılık) Toplumsal kullanım (işlevsel, kültürel, sosyal ve sembolik gereksinimlere cevap verme) Toplumun her kesimine açık olma –katılım ve anonimlik Serbest erişim Kamu mülkiyeti

KAMUSAL DIŞ MEKANLARDA MİMARİ KİMLİĞİ OLUŞTURAN ÜST BAŞLIKLAR

Zaman
Sosyo-ekonomik yapı
Doğal çevre
Yapılı çevre
Tasarım süreci
Kullanıcı gereksinimleri
Anlam
Kullanıcı hakları

Çizelge 2.2. Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan faktörler (devam)

<p>KAMUSAL DİŞ MEKAN</p>	<p>Duyusal algıya dayalı gereksinimleri sağlama (biçim-zemin ilişkisi, sınırlar, genişlik, geometrik nitelikler, üçüncü boyut, sert zemin) İşlevsel gereksinimleri sağlama (hareketlilik, bağlılık ve erişim sağlama, toplanmaya, dağılmaya izin verme, kent mobilyaları, iklimsel konfor sağlama, sosyal, kültürel, politik ve ticari etkinlikleri içerme) Toplumsal gereksinimlere cevap verme (herkese açık olma, sosyal iletişim, etkileşim, bireysel ve toplumsal kimliğin inşasını sağlama, deneyime, tesadüflere bağlı sembolik anlam yaratma)</p>		<p>KAMUSAL DİŞ MEKANLARDA MİMARİ KİMLİĞİ OLUŞTURAN ÜÇ BAŞLIKLAR</p> <p>Anlam Kullanıcı gereksinimleri Planlama-tasarım yaklaşımları Sosyo-ekonomik yapı Yasal düzenlemeler Zaman</p>
<p>KAMUSAL YAŞAM</p>	<p>Ekonomik, demografik, teknolojik (yeni ulaşım ve iletişim biçimleri), sosyal (mahremiyet, cemaatleşme, yabancılaşma), kültürel değişimlerle, tasarım stratejileriyle, yasal düzenlemelerle, yeni kontrol sistemleriyle, maksimum kar mantığıyla kamusal mekanın terkedilmesi, pasifleştirilmesi, özelleşmesi, tüketim nesnesine dönüşmesi, yok olması, sanallaşması</p>		

Sonuç olarak, bu bölümde incelenen kavramlardan yola çıkarak, kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan üst başlıkların; zaman, sosyo-ekonomik yapı, doğal ve yapılı çevre, tasarım süreci, kullanıcı hakları ve gereksinimleri, planlama-tasarım yaklaşımları, yasal düzenlemeler ve anlam olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte kamusal dış mekanlarda mimari kimliğin analiz edilebilmesi için bu başlıkların daha genel boyutlar altında toplanması, bu boyutları oluşturan faktörlerin tek tek belirlenmesi, sınıflandırılması ve tanımlanması gerekmektedir. Bir sonraki bölümde böyle bir sistemle kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmek için bir yöntem oluşturulmaya çalışılacaktır.

3. KAMUSAL DIŞ MEKANLARDA MİMARİ KİMLİĞİ OLUŞTURAN BOYUTLAR VE YÖNTEM ÖNERİSİ

Bir önceki bölümde kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan üst başlıkların; zaman, sosyo-ekonomik yapı, doğal ve yapılı çevre, tasarım süreci, kullanıcı hakları ve gereksinimleri, planlama-tasarım yaklaşımları, yasal düzenlemeler ve anlam olduğu belirlenmiştir. Bu bölümde öncelikle bu üst başlıklar kendi içinde gruplanarak, kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan üç temel boyut oluşturulmuştur. Bunlar planlama-tasarım-uygulama boyutu, kullanım-yönetim boyutu ve anlam boyutu olarak adlandırılmıştır. Daha sonra bir tarafta kamusal dış mekanlarda mimari kimlik konusuyla ilgili kavramları, diğer tarafta bu boyutları içeren bir matris oluşturulmuş (Çizelge 3.1), böylece her boyut altında tanımlanabilecek faktörler tespit edilmiştir.

Kuşkusuz tanımlanan boyutlar ve onları oluşturan faktörler sadece Şehir planlama ve mimarlık disiplinlerini değil, siyasal bilimler, ekonomi, sosyoloji, hukuk, kamu yönetimi, psikoloji, tarih, coğrafya, mühendislik bilimleri, güzel sanatlar, anlambilim, göstergebilim gibi farklı disiplinleri de ilgilendirmektedir. Bu bölümde kamusal dış mekandaki mimari kimliği oluşturan boyutlar ve bunları oluşturan faktörler, Şehir planlama ve mimarlık disiplinleriyle ilişkileri açısından açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu boyutları incelemeye geçmeden önce, bunların zaman kavramıyla ilişkisinden bahsetmek gerekmektedir. Çünkü zaman tüm boyutları etkilemekte, tarih boyunca teknolojik, ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve demografik değişimler ve bu değişimlerle Şekillenen kent planlama yaklaşımları kentlerin ve dolayısıyla kamusal dış mekanların kimliğini yeniden biçimlendirmektedir.

İnsanlar kentsel çevrede zamanı iki Şekilde deneyimlemektedir. Bunlardan birincisi insana ve doğaya ait ritmik yinelemeler (zaman döngüsü), ikincisi ilerlemeci ve geri dönüşsüz deĐiŐimdir (zamanın akışı) (Lynch 1972). Doğal olarak zamanın akışı, zaman döngülerini de içermektedir. Gece ile gündüzün ve mevsimlerin döngüsüyle insan aktivitelerinin değişmesi kamusal dış mekanların kullanımını ve algısını farklılaŐtırmaktadır. Bu nedenle o mekandaki kullanım biçimlerini, yoğunluklarını, kullanıcı profilini öğrenebilmek için bir kamusal dış mekandaki bir günü farklı saat dilimlerinde gözlemek ve farklı mevsimleri deneyimlemek gerekmektedir.

Çizelge 3.1. Temel kavramlar - kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlar matrisi

BOYUTLAR KAVRAMLAR	PLANLAMA-TASARIM UYGULAMA BOYUTU (Doğal ve yapılı çevre, sosyo-ekonomik yapı, yasal düzenlemeler, planlama-tasarım yaklaşımları, kullanıcı hakları ve gereksinimleri,tasarım süreci)	KULLANIM-YÖNETİM BOYUTU (Kullanıcı haklarını ve gereksinimlerini karşılama kapasitesi)	ANLAM BOYUTU	ZAMAN BOYUTU
KİMLİK			Farklılık- güç sahibi olma	Zaman - değişim Süreklilik
KENTSEL KİMLİK	Fiziksel yapı (doğal ve yapılı çevre) Sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal yapı-(iktidar, ideolojiler, yaşam biçimleri) Tasarım süreci ve yaklaşımları Makro ölçekli değişimler ve gelişimler (teknoloji, üretim-tüketim ilişkileri, ulaşım-iletişim biçimleri, kentsel mekan örgütlenmesi, nüfus, yaşam biçimleri, , kent yönetim sistemleri, planlama yaklaşımları)	İşlevler	Farklılık Deneyim (bellek-yaşanmışlık) Sembolik anlam - isimlendirme	Zaman-süreç içinde oluşum, değişim, gelişim
MİMARİ KİMLİK	Doğal çevre, (iklim, konum, coğrafi faktörler) Sosyal, kültürel, ekonomik yapı Tasarım süreci ve yaklaşımları (biçim – işlev ilişkisi, bağlam, kullanıcı gereksinimleri, teknoloji, mimarın mesleki profili, meslek ideolojisi, stiller ve formlar) Mekanın fiziksel nitelikleri (biçimi, malzemesi, rengi, dokusu)	Kullanıcı gereksinimlerini karşılama	Sembolik anlamlar (toplumsal, kültürel değerlerin, çoğulculuğun, varoluşun, erkin vb. temsili) Farklılık ve ambiyans yaratma Mekansal deneyim (aidiyet) Mekansal davranışlar (kendileme, egemenlik alanı kurma)	Zaman-süreç içinde inşa edilme, değişim ve uyum Süreklilik ve birlik
KAMUSAL ALAN	Tartışma, toplumsal mücadele, iletişim, fikir alışverişi, uzlaşma ortak yarar sağlama	Erişilebilirlik Toplumun her kesimine açık olma	Eşitlik, çeşitlilik, farklılık, karşıtlık alanı Kentsel yaşamı dönüştürme	Kamusal alanın niteliğinin ve sınırlarının değişimi (sınırların genişlemesi)

Çizelge 3.1. Temel kavramlar - kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlar matrisi (devam)

BOYUTLAR KAVRAMLAR	PLANLAMA-TASARIM UYGULAMA BOYUTU (Doğal ve yapılı çevre, sosyo-ekonomik yapı, yasal düzenlemeler, planlama-tasarım yaklaşımları, kullanıcı hakları ve gereksinimleri,tasarım süreci)	KULLANIM-YÖNETİM BOYUTU (Kullanıcı haklarını ve gereksinimlerini karşılama kapasitesi)	ANLAM BOYUTU	ZAMAN BOYUTU
KAMUSAL MEKAN	Fiziksel özellikler (boyutlar, sınırlar, açıklık, kapalılık)	Toplumsal kullanıma cevap verme (işlevsel, kültürel, sosyal gereksinimler) Toplumun her kesimine açık olma –katılım ve anonimlik Serbest erişim Kamu mülkiyeti	Sembolik gereksinimlere cevap verme	
KAMUSAL DIŞ MEKAN	Duyusal algıya dayalı gereksinimler (biçim-zemin ilişkisi, sınırlar, genişlik, geometrik nitelikler, üçüncü boyut, sert zemin) İşlevsel gereksinimler (hareketlilik, bağlantı ve erişim sağlama, toplanmaya, dağılmaya izin verme, kent mobilyaları, iklimsel konfor sağlama, sosyal, kültürel, politik ve ticari etkinlikleri içirme) Toplumsal gereksinimler (herkese açık olma, sosyal iletişim, etkileşim, bireysel ve toplumsal kimliğin inşasını sağlama)	Duyusal algıya dayalı gereksinimleri sağlama İşlevsel gereksinimleri sağlama Toplumsal gereksinimlere cevap verme	Deneyime, tesadüflere bağlı sembolik anlam yaratma	Deneyim Kimlik inşası
KAMUSAL YAŞAM	Ekonomik, demografik, teknolojik (yeni ulaşım ve iletişim biçimleri), sosyal (mahremiyet, cemaatleşme, yabancılaşma), kültürel değişimlerle, tasarım stratejileriyle, kamusal mekânın terkedilmesi, pasifleştirilmesi, özelleşmesi, tüketim nesnesine dönüşmesi, yok olması, sanallaşması	Yasal düzenlemeler ve yeni kontrol sistemleriyle kamusal mekânın terkedilmesi, pasifleştirilmesi, özelleşmesi	Maksimum kar mantığıyla kamusal mekânın özelleşmesi, tüketim nesnesine dönüşmesi, yok olması	Kamusal yaşamın niteliğinin değişimi

Bununla birlikte günümüzde doğaya bağlı organik ve işlevsel periyodikliğin yerini, program, takvim ve saate bağlı mekanik bir periyodiklik almaktadır. Böylece zamanın eski disiplini ve baskısı zayıflamakta, gece-gündüz, hafta içi- hafta sonu arasındaki ayrımlar giderek aşınmakta, kullanımların ve aktivitelerin örüntüsü daha az sistematize, daha çok bireysel gereksinim ve tercihlere duyarlı ve daha zor tahmin edilebilir hale gelmektedir (Carmona ve ark. 2003). Bu durum Harvey'in deyiimiyle zaman-mekan sıkışmasının bir sonucudur. Küreselleşmeyle birlikte, uluslararası borsacılığın ve küresel ticaretin hakimiyeti, dünyada üretilen ürünlere ve farklı mekanlara erişebilirlikteki hızlı değişim (kitle turizminin yaygınlaşması, uzaklık engelini kalmaması), moda ve yaşam tarzlarındaki değişimler, insanların işleri, değerleri ve başkalarıyla kurdukları ilişkiler gibi temel konulardaki büyük belirsizlik ve kişisel güvensizlik zaman-mekan sıkışması olarak tanımlanmaktadır. Harvey'e göre zaman ve mekanın tanımı, bireysel ya da toplu kimlik yaratımı açısından temel önem taşımaktadır. Çünkü insan kim olduğunu büyük ölçüde güvenilir zaman-mekan koordinatlarına dayanarak tanımlar, bu koordinatlar kaydığında veya güvenilir olma özelliğini yitirdiğinde, kimlik tanımlamak güçleşir (Harvey 2006).

Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutların zamana bağlı olarak değerlendirilmesinde, zamanın döngüsüne göre yapılacak analizler yanında, retrospektif analizlerin de yapılması gerekmektedir. Bunun için öncelikle her ülkenin, bölgenin ve kentin kendi içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak, geçmişten günümüze belirli zaman dilimlerinden oluşan dönemler tanımlanmalı ve seçilen kamusal dış mekanın planlama-tasarım- uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutları her dönem içinde ve birbiriyle ilişkili bir şekilde değerlendirilmelidir. Çünkü ilk eskizinden, yıkılmasına kadar kentsel çevreler teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerle birlikte (yeniden) biçimlenmektedir. Bir yerin fiziksel dokusuna yönelik en küçük bir müdahale, onun zaman içindeki tarihini geri dönülemez biçimde değiştirir ve onu tarihinin bir parçası haline gelir. Knox ve Ozolins'e göre, belli bir zamana veya tipe ait yapma çevredeki bir bina veya başka bir eleman, o zamanın ruhunun taşıyıcısı olmaktadır. Her kent çok katmanlı bir metin, işaret ve sembollerin anlatısı şeklinde okunabilir. Yapma çevre, kentsel değişimin bir biyografisidir (Carmona ve ark. 2003).

Kamusal dış mekanların tasarımında zamanla ilgili üç anahtar konu bulunmaktadır. Birincisi, aktiviteler zaman ve mekan içinde akışkan olduğundan, çevre farklı zamanlarda farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Bu noktada kentsel tasarımcılar zaman döngülerini ve mekandaki aktivitelerin zaman yönetimini anlamak zorundadır. İkincisi, çevre, zaman içinde durmak bilmeden değişmesine rağmen, bazı değerler sürekliliğini ve sağlamlığını korur. Kentsel tasarımcıların çevrenin nasıl değiştiğini, neyin aynı kaldığını, neyin zamanla değiştiğini anlamaları gerekir. Üçüncü olarak kentsel çevreler zamanla değişirken, kentsel tasarım politikaları veya projeleri de bu zaman içerisinde gerçekleştirilir (Carmona ve ark. 2003).

Özetle, kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan planlama-tasarım- uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarının zaman içinde değişime uğradığı ve zaman kavramının diğer boyutların hepsini direkt olarak etkilediği görülmektedir. Çünkü bu boyutları oluşturan faktörlerin bir kısmı zamanın akışı içinde, bir kısmı ise zamanın döngüsüne göre (örnek olarak doğal çevre veya kullanıcı gereksinimleri gibi) değişime uğramaktadır. Bundan sonraki bölümde kamusal dış mekanlarda mimari kimliği tanımlayan boyutlar ve bunları oluşturan faktörler sınıflandırılmaya ve tanımlanmaya çalışılmıştır.

3.1. Planlama-Tasarım-Uygulama Boyutu

Kamusal dış mekanların mimari kimliği kentsel ve mimari kimlik arakesitinde yer almakta, temel olarak kamusal olma özelliğiyle biçimlenmektedir. Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi kentsel kimliği oluşturan yapı çevrenin bir parçası olan kamusal dış mekanlar hem özel mülkiyete konu olmadıklarından kolay erişilebilir ve algılanma niteliklerine, hem de sahip oldukları fiziksel ve işlevsel özelliklerle politik, ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik anlamlar taşıdıklarından kentsel kimliği önemli ölçüde yansıtma gücüne sahiptir. Bu noktada kamusal dış mekanların kimliğinin tanımlanmasında kentsel kimliği oluşturan doğal, beşeri ve yapı çevreden kaynaklanan kimlik elemanlarından faydalanılabilir.

Diğer yandan kamusal dış mekanlar mimari ürünler gibi bir “mekan” olma niteliği taşıdıklarından ve aynı zamanda mimari öğeleri de içerdikleri için mimari kimliği yansıtma niteliğine de sahiptir. Rapoport (1990) gibi pek çok kuramcı mimari kimliği,

toplumun kültürel değerlerinin ve birikiminin mimariye yansması olarak tanımlamıştır. Zaten Hortaçsu'nun da belirttiği gibi (2007), kimlik kavramı içinde bulunduğu ortama göre biçimlendiğinden, sosyal ve fiziksel çevre kamusal dış mekanların mimari kimliğinin oluşumunda önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada da planlama-tasarım-uygulama boyutu sosyo-ekonomik, doğal ve yapıli çevreye ait faktörler bağlamında değerlendirilmiştir (Çizelge 3.2).

Daha önce bahsedildiği gibi ekonomik, teknolojik, demografik yapıdaki değişime bağlı olarak toplumsal yapıda yaşanan dönüşüm -Sennett'in vurguladığı gibi (1996), içe kapanma ve cemaatleşme- kamusal yaşamı ve dolayısıyla kamusal dış mekanları büyük ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda sosyo-ekonomik çevreyi değerlendirebilmek için kamusal dış mekanın içinde bulunduğu ülkedeki ve kentteki siyasal, ekonomik, demografik, toplumsal ve kültürel yapının analiz edilmesi gereklidir.

Önceki bölümde Schulz (1984), Hough (1990), Watson ve Bentley (2007), Correa (1983) ve Gürsel (1996) gibi uzmanların kentsel ve mimari kimlik açısından iklim, konum, topoğrafya gibi coğrafi faktörlere vurgu yaptığı görülmüştür. Bu bağlamda kamusal dış mekanların mimari kimliğini etkileyen doğal çevre verileri, iklim, coğrafi konum, bitki örtüsü, topoğrafik yapı, manzara ve yönelme olarak belirlenmiştir.

Yine önceki bölümde, yapıli çevrenin makro ölçekli faktörlere bağlı olarak değişen kent planlama yaklaşımlarının ve arazi kullanım kararlarının etkisiyle biçimlendiği görülmüş, yapıli çevrenin kimliğinin oluşumunda Watson ve Bentley (2007) tasarım sürecinin, morfolojik yapının, mimari dokunun, hatta yapı malzemelerinin, Kortan (1996), Vanlı (2006) ve Von Meiss (1990) mimarın kendisinin, Hacıhasanoğlu (2006) ve Karatani (2006) tasarımcı-kullanıcı ilişkisinin öne çıktığını belirtmiştir. Diğer taraftan, kamusal alan tanımındaki kamusalılık içeriğinden, kamusal mekan ve kamusal dış mekan tanımlarındaki farklı türlerden, ölçeklerden ve aktivitelerden kaynaklanan bazı kullanıcı haklarının ve gereksinimlerinin de kamusal dış mekanlardaki mimari kimliği etkilediği görülmüştür.

Kamusal dış mekanlar açısından, Carmona ve arkadaşları (2003) tasarım söylemindeki değişime, Madanipour (2010) tasarım, planlama, geliştirme ve yönetim süreçlerindeki farklı aşamalara, aktörlere ve çıkarılara, Lofland (1998) tasarım stratejilerine ve yasal

düzenlemelere dikkat çekmiştir. Bu bağlamda kamusal dış mekanların mimari kimliğini belirleyen yapılı çevre verileri; kentsel mekan örgütlenmesi, teknik altyapı ve morfolojik yapıyla, bunları oluşturan ilgili yasal-yönetimsel çerçeve, kullanıcı hakları ve gereksinimleri, kent planlama-kentsel tasarım-mimarlık yaklaşımları, tasarım ve uygulama süreçleri olarak tanımlanmıştır.

Çizelge 3.2. Planlama-tasarım-uygulama boyutunu oluşturan faktörler

Sosyo-ekonomik çevre (ülke ve kent ölçeği)	Doğal çevre (ülke-kent ve kamusal dış mekan ölçeği)	Yapılı çevre (kent ve kamusal dış mekan ölçeği)
<p>Siyasal yapı, yönetim biçimi, ideolojiler, kentsel yönetim örgütlenmesi</p> <p>Ekonomik politikalar, çalışma ve üretim biçimleri, sektörler, gelir dağılımları</p> <p>Nüfus artış-azalışları, göçler, yoğunluklar</p> <p>Toplumsal sınıflar, değerler, ilişkiler ve gereksinimler, davranış mekanizmaları</p> <p>Kültürel yapı, dünya görüşü, yaşam biçimi, sanat ve estetik anlayışları, tarihi, kültürel miras, moda</p>	<p>İklim, coğrafi konum, bitki örtüsü, topoğrafik yapı, manzara ve yönlenme</p>	<p>Kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı</p> <p>Morfolojik yapı</p> <p>Kullanıcı hakları ve gereksinimleri</p> <p>Yasal –yönetimsel çerçeve</p> <p>Kent planlama-kentsel tasarım yaklaşımları, tasarım ve uygulama süreçleri</p> <p>Mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları</p>

3.1.1. Sosyo-ekonomik çevre

Bir ülkenin, bölgenin veya kentin siyasal, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel yapısı ve bunlarda yaşanan değişim hem kamusal yaşamı, hem de bu yaşamın gerçekleştiği kamusal dış mekanların planlanmasını, tasarımını ve uygulanmasını farklı ölçeklerde etkilemektedir. Makro ölçekte siyasal ideolojiler ekonomik politikaları, sanayileşme kararları nüfus hareketlerini, nüfus artış- azalışları toplumsal yapıyı ve gereksinimleri, sosyal ilişkiler yaşam biçimini ve kültürü etkilemekte, tüm bu değişimler kentsel mekanı dönüştürmektedir. Mikro ölçekte siyasi, ekonomik iktidarın/erkin veya farklı toplumsal grupların kent planlama veya mimarlık yoluyla kamusal dış mekanları kontrol altına alması söz konusu olabilir.

Siyasal açıdan bir ülkedeki yönetim biçiminin kamusal dış mekanların oluşumundaki ve biçimlenmesindeki rolü büyüktür. Demokrasiyle yönetilen bir ülkedeki kamusal yaşamla, teokrasiyle yönetilen bir ülkedeki kamusal yaşamın ve dolayısıyla bu yaşamın gerçekleştiği kamusal dış mekanların aynı nitelikte olması mümkün değildir. Ayrıca kentsel yönetim örgütlenmesindeki değişimlerle kamusal dış mekanların uygulama ve yönetiminin farklı kişi veya kurumlara geçmesi de çoğu zaman bu mekanların farklı bakış açılarına göre yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Kimi zaman yerel ve merkezi yönetimler tarafından belirlenen politikalar kamusal yaşamın gelişmesini engelleyebilir. Baskıcı yönetimler meşruiyet kaygısı içinde olduklarından, aynı görüşü paylaşan insanların bir araya gelmesini ve ortak eylem bilincinin oluşmasını önleyici girişimlerde bulunabilir (Carr ve ark. 1992), kamusal dış mekanların tasarımını ve kullanımını sınırlandırabilir. Bu noktada kamusal dış mekanlar, politik yaşamın bir parçası olarak ideolojilerin biçimlendirdiği, hakim biçimlerin göstergelerinin yer aldığı, genelde devletin, özelde ise yerel yönetimlerin düzenlemelerinin yansıtıldığı ve bunun karşısında iktidara tepkilerin dile getirildiği alanlar şeklinde ortaya çıkar (Yenice 1998).

Bununla birlikte bir kentin ekonomik yapısı ve geçim kaynakları da kamusal dış mekanların biçimlenmesinde etkili olur. Harris ve Ulmann'a göre (2002), genel olarak geçim kaynaklarına göre kentler, çevresindeki alana yaygın bir hizmet sunan merkezsel kentler, taşıma yolları boyunca, mal alışverişi ve buna bağlı hizmetleri sunan ulaşım kentleri, tek bir hizmet sunmada uzmanlaşmış kentler olarak sıralanabilir. Yine de bazı kentler bu üç ayrı tipin özelliklerini değişik oranlarda taşıyabilir. Bu kapsamda toplumsal ve dinsel merkez niteliği taşıyan kentlerde veya turizm hizmeti sunan uzmanlaşmış kentlerinde kamusal dış mekanların tasarımının ve kullanımının daha fazla öne çıktığı söylenebilir. Ayrıca bir önceki bölümde bahsedildiği gibi ekonomik yapı kentsel mekan örgütlenmesini direkt olarak etkilemektedir. Bu bağlamda son yıllarda kentlerin küresel kapitalist ekonomi doğrultusunda gelişmesi, kamusal dış mekanlarla ilgili tasarım stratejilerini de değiştirmektedir.

Bunun yanında Carr ve arkadaşları (1992), toplumun doğasının, nüfus büyüklüğünün ve heterojenlik oranının kamusal yaşamda etkili olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda göçler, toplumsal yapının heterojenleşme ve yabancılaşmaya neden olurken, sınıf farklılıkları,

etnik ayrılıklar ve bazı ülkelerde cinsiyete bağlı ayırım (erkek egemenliği) kamusal yaşamdaki kullanıcı çeşitliliğini azaltmaktadır.

Kamusal dış mekanların biçimlenmesinde kùltürün ve toplumsal yapının rolù oldukça önemlidir. Kongar'a göre (2003), "kùltür, insanın yarattıklarının tümüdür". Bu bağlamda kentler ve onları oluşturan mimari ürünler de insanın yarattığı kùltürel değerlerdir. Bir kùltürü ayrıntılı bir biçimde tanımlamak için Rapoport'un (2004) kùltürel öz elemanlarından faydalanılabilir. Bunlar dil, din, inançlar, sembolik sistemler, aile ve akrabalık yapısı, yiyecek alışkanlıkları, statü ve sosyal kimlik belirleme yöntemleri, tavır ve sözsüz iletişim şekilleri, bilişsel şemalar, davranış mekanizmaları, toplumsal ilişki normları, çalışma, ortak iş yapma, iş güvencesi, genel üretim biçimi ilişkileri, gelenekler, ahlaki ve töresel ilişkiler, ideal kurallar, yerleşmiş mekansal normlar olarak sıralanmıştır. Bunları dünya görüşlerini temel alan ve normları, standartları, kuralları, beklentileri oluşturan soyut değerler (idealler, imgeler, şemalar, anlamlar ile yaşam tarzları ve eylem sistemleri) ve daha somut - gözle görülür olan aile ve akrabalık yapıları, roller, sosyal şebekeler, statüler, kimlikler ve sosyal kurumlar gibi sosyal ifadeler şeklinde gruplamıştır. Kùltüre ait tüm bu soyut ve somut değerler kamusal yaşamı –bir toplumun eylem yapma biçimini, gündelik hayattaki sosyal ilişkileri- oluşturduğundan doğal olarak kamusal dış mekanlar da bu doğrultuda şekillenmektedir.

Kısaca, bir ülkenin ve kentin sahip olduğu sosyal yapı, kentteki kamusal yaşamın niteliğini, kamusal dış mekanlardaki kullanıcı hakları ve gereksinimleri konusundaki bilinci ve bunlara bağlı olarak kent planlama ile mimarlığı yönlendiren yasal çerçeveyi ve mesleki yaklaşımları etkilemekte ve değişim göstermektedir.

3.1.2. Doğal çevre

Daha çok kentsel ölçekte etkili olan, ancak bazı tasarımsal ve idari müdahalelerle kontrol altına alınabilen doğal çevre verilerinin kamusal dış mekanların biçimlenmesinde ve farklı kullanım biçimlerinin oluşmasında etkisi büyüktür. Bu bağlamda kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan doğal çevre verileri olarak iklim, coğrafi konum, bitki örtüsü, topoğrafik yapı, manzara ve yönlenme konularının analiz edilmesi gerekmektedir.

Correa'ya göre (1983), iklim biçimin belirlenmesinde dolaysız ve dolaylı olmak üzere iki farklı düzeyde etkilidir. Dolaysız bir belirleyici olarak iklim, yapılı çevreyi (yerleşim dokusunu) belirler, sıcak ve kuru iklimlerde avlu, sıcak ve nemli iklimlerde havalandırma ile kendini ifade eder. Dolaylı olarak ise, kültürel dokunun ve ritüellerin belirlenmesine yardımcı olur. Dünyanın farklı yerlerindeki farklı iklimsel özellikler, insanların kamuya çıkma sürelerini ve sıklığını belirler. Bir kamusal dış mekanın büyüklüğü, açıklığı, kapalılığı, yönlenmesi, formu, zemin kaplaması mevcut iklimsel şartlara göre şekillenir.

Mevcut bitki dokusu, iklime bağlı olarak değişen bir faktördür. Bir kamusal dış mekandaki ağaçlar, sarmaşıklar vb. mekanın mikroklimasını etkiledikleri gibi, kimi zaman duysal olarak (görselliğiyle veya kokusuyla), kimi zaman anlamsal olarak (bir anıt ağacın sağladığı tarihsel süreklilik), kimi zaman da sınırsal (iki veya üç boyutta) olarak mekanın kimliğine katkı koyabilir ve bireyde coğrafi farkındalık yaratır.

Temel olarak kentler, coğrafi konumlarıyla tanımlanır. Pek çok kent verimli toprakları ve ulaşım olanakları nedeniyle nehir kıyılarında kurulmuştur. Diğerlerinin büyük bir kısmı, demiryollarının veya ana ulaşım akslarının kesişme noktalarına yerleşmiştir. Her tür coğrafi konum, kentlerin karakterine katkıda bulunur. Kuzey, güney, doğu, batı gibi yönlerin dışında, her toplum “tepenin üzerinde”, “nehrin kıyısında” gibi coğrafi referanslardan oluşan kendi kelime hazinesini oluşturur (Goldsteen ve Elliott 1994). Kamusal dış mekanlar da çoğu zaman buldukları coğrafi konuma bağlı manzara, kullanım ve röper özelliklerine sahip olurlar.

Arazinin mevcut topoğrafik yapısı bir kamusal dış mekanın sadece aynı düzlem üzerinde mi, yoksa farklı kotlarda mı yer aldığını değil, onun manzarasını, yönünü, sınırlarını, büyüklüğünü, mikroklimasını, erişim ve kullanım biçimlerini de etkilemektedir. Ayrıca topoğrafyaya bağlı özellikler, bireyin bir mekana ulaşımını kolaylaştırabilir veya zorlaştırabilir.

Yönlenme, mekanın manzarasını, güneşlenme ve rüzgar alma durumunu belirler. Tüm duyularla deneyimlenen doğal manzara, bir yerin algılanmasında güçlü bir etkiye sahiptir. Doğa, her peyzajda estetik olarak farklı bir sahne yaratır. Karlı dağların

sessizliği veya okyanus kıyısındaki dalgaların sesi, bilinçli veya bilinçsiz olarak, insanlarda bir merak, karşı karşıya olunan doğal güçleri yenme veya o yerin varlığıyla şaşkına dönme duygusu uyandırır (Hough 1990).

Norberg- Schulz' a göre (1984), insanın günlük yaşamının geçtiği yer, kontrol edilebilir ve şekillendirilebilir hale gelince, doğal arazi kültürel arazi haline gelir. İnsanın inşa ederek yaşadığı çevre ise, sadece pratik bir araç veya keyfi olayların sonucu olarak ortaya çıkmaz, anlamları yapılandırır ve somutlaştırır. Bu anlamlar ve yapılar da, insanın doğal çevreden anladıklarının yansımalarıdır. Doğal ve insan yapımı yerler arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Bu noktada yapılı çevre verilerin kamusal dış mekanların oluşumuna etkisi incelenmelidir.

3.1.3. Yapılı Çevre

Kamusal dış mekanların fiziksel anlamda biçimlenmesinde yapılı çevre verilerinin etkisi büyüktür. Bunlar makro ölçekten başlayarak kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı, morfolojik yapı, kamusal dış mekanlarla ilgili yasal- yönetsel çerçeve, kullanıcı hakları ve gereksinimleri, kent planlama-kentsel tasarım yaklaşımları, tasarım ve uygulama süreçleri, mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları olarak sıralanabilir.

- Kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı

Kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı kent içindeki kamusal mekan ağını biçimlendiren faktörlerdir. Kentsel mekan örgütlenmesi, son ikiyüz yıldır kapitalist ekonominin gerektirdiği belirli toplumsal ilişkiler ve örgütlenmeler dahilinde mekana ait toplumsal bilginin nasıl oluştuğunu, bu örgütlenme tarzının mekanı nasıl etkilediğini ve dönüştürdüğünü içeren bir mekan üretim sürecini içerir (Yırtıcı 2005). Bu noktada kamusal dış mekanların mimari kimliğini değerlendirmek için, kentsel arazi kullanım biçimlerindeki, ilişkilerindeki ve kentsel fonksiyon hiyerarşisindeki değişimin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü kentin tek veya çok merkezli yapısı, kentsel işlevlerin kent içindeki oranları ve dağılımları, kentteki hakim kullanımların türü kamusal dış mekanların biçimlenmesini, sürekliliğini ve kullanımını etkiler.

Kentsel mekan örgütlenmesini de etkileyen teknik altyapı, teknolojiyle doğru orantılı bir şekilde gelişmektedir. İletişim sistemleri açısından radyo, TV, cep telefonu ve internet

kullanımı, ulaşım açısından otomobiller ve otoyollar, hızlı trenler ve metro sistemleri hareketi, hızı, ulaşılabilirliği arttırdığı ve mekan bağımlılığını ortadan kaldırdığı için kamusal yaşamı, kamusal dış mekanların algısını ve kullanımını etkilemektedir. Bu kapsamda ulaşım ve iletişim sistemlerinin kamusal yaşama ve dolayısıyla kamusal dış mekanların kullanımına etkisi analiz edilmelidir.

- Morfolojik yapı

Morfolojik yapı kamusal dış mekanlara fiziksel biçimini veren ve kullanıcıların algısal gereksinimlerine hitap eden bir faktördür. Morfolojik yapıyı, sokak örüntüsü, kadastral doku (mülkiyete bağlı parsel düzeni), bina dokusu (parsel kullanımı, yapı nizamı, yapı yoğunluğu), bina tipi ve işlevi oluşturur. Sokak örüntüsü, yapı adalarının ve onların arasındaki kamusal mekanın (hareket kanallarının veya kamusal mekan ağının) yerleşimi olarak tanımlanabilir. Sokak örüntüsündeki en belirgin ayırım ortogonal, düzenli (belli bir geometrik forma sahip) veya yayaların hareketiyle oluşmuş, yerel topoğrafyadan güçlü bir şekilde etkilenmiş düzensiz (organik, deforme olmuş) ızgaralar şeklinde tanımlanabilir (Carmona ve ark. 2003). Kentte ulaşım ve altyapı şebekelerini taşıyan kamusal dış mekanlarla, yapı adalarının dokusu zeminde görülebilen ana şebekeyi (capital web) oluşturur. Bir kenti oluşturan ana şebeke, onun arazi kullanımını, değerlerini, gelişmelerin yoğunluğunu ve kullanımını, kentlilerin diğerleriyle karşılaşmalarını, hareketlerini, kenti görme ve hatırlama biçimlerini içerir.

Kadastral doku, mülkiyete bağlı olarak oluşur. Kamusal dış mekanların tanımlanmasında en önemli kriterlerden biri mülkiyettir. İmar parselleri, özel-kamusal ayrımını sağlayarak kamusal dış mekanların sınırlarını ve çoğu zaman bina biçimlerini belirler. Izgara sistemde yapı adaları sırt sırta gelecek ve sokaktan bir ön cephe alacak şekilde imar parsellerine bölünmüştür. Parseller satıldıkça, bu sınırlar değişebilir, bazıları ifrazla ayrılabilir veya tevhidle birleşebilir. Yine de parsel düzeni, binalara göre daha kalıcıdır (Carmona ve ark. 2003).

Tipik bina dokusu yinelenebilir olduğunda ve başka bina dokularıyla bir araya geldiğinde bir kentsel çekirdek tipi oluşturur. Örnek olarak mahalle, biçimsel olarak değişkenlik gösteren, zamana ve yere bağlı bir bina dokusu modülüdür. Tek bir tipten oluşan bina dokusu, bir kentsel dokunun oluşmasında en etkin faktördür.

Kompozisyonundaki bu tek biçimlilik kentsel dokuya kimlik ve aynı zamanda kentin morfolojisiyle bir bütün olarak tanımlanabilme kapasitesi verir (Petruccioli 2008).

Yapılı çevreyi çözümlenme de kullanılacak yöntemin temel taşı, kökleri tarihsel süreç ve toplumsal davranışa uzanan ve yapılı ürünlerde kendini gösteren evrensel tip kavramıdır. Tip, bina inşa eden kişinin zihinsel projesidir. Muratori'ye göre mimari tip, "belli bir toplumun tipik gereksinimlerine cevap verebilmek için defalarca şekil değiştirme sonucunda, o toplumun psikolojik ortamına, tüm temel insani özelliklerini özümseyecek derecede sıkı sıkıya yapışan bir çeşit mimarlık organizmasıdır. Rossiyen bir yaklaşımla (2006), tipin tarihsel süreçle bağının kurulması, onun tasarım sürecindeki tek doğru kullanımıdır, çünkü tip ortak belleğin gerçek bir ifadesidir. Yine de bina tipi geçen zaman içinde daha kolaylıkla değişirken, bina dokusu değişime karşı daha fazla bir direnç gösterir (Petruccioli 2008).

Kamusal dış mekanlardaki binaların mevcut veya geçmişteki kullanım biçimleri de o mekana kimlik verebilir. İşlevsel açıdan modern dönemden önce, Avrupa'daki kamusal dış mekanlarda kilise, belediye veya saray gibi iç mekanları kentte yaşayanlar için oldukça önem taşıyan birkaç tip kamu binasının hakim olduğu görülür (Carmona ve ark. 2003). Childs (2004), günümüzde postane, belediye, okul, müze, kütüphane, tiyatro, stadyum, yolcu istasyonu, feribot terminali ve metro girişi gibi yapıları kamusal dış mekanlardaki referans malikler (anchor tenants) olarak tanımlamaktadır. Sıklıkla mekana ismini veren bu binaların önemi ve görsel karakteri, mekana ön ve arka ifadesi veya açık bir tema sağlayabilir. Düzenli olarak insanları kendine çeken bu yapılar, kamusal dış mekanlara canlılık getirir, dükkanlar için güvenilir bir piyasa yaratır. Bina işlevi, diğer morfolojik öğelere göre en değişken olandır. Bir bina ömrü boyunca birden fazla işlev taşıyabilir.

Bir bina kendi işlevinin gereklilikleri yanında, etki sınırları dışındaki diğer yapı ve mekanlarla bütünleşerek kentsel bir rol de üstlenebilir. Bunlar trafiği düzenlemek, yaya ulaşım bağlantılarını geliştirmek, daha iyi kamusal mekanlar oluşturmak, kentsel kompozisyonu ve dokuyu netleştirmek, kentsel ölçeği belirginleştirmek veya yeni bir kentsel nirengi noktası oluşturmak şeklinde sıralanabilir. Biçimsel anlamda binalar, kentsel bir duvar, tampon, filtre, kapı, sınır, arka plan, köprü, mafsal, yeni bir yüz,

sundurma, geçiş veya boşluk doldurma elemanı, anıtsal öğe, yeni bir örnek, vaha, şemsiye, referans noktası, hedef, ayna gibi metaforik anlamda bazı roller üstlenebilir (White 1999).

Kısaca, kamusal dış mekan sistemlerini düşünürken, yerel farklılığı güçlendirecek mevcut yerleşme içine gömülmüş, tematik bir mekan dokusu olup olmadığını araştırmak önemlidir. Çünkü yapı adalarının boyutları ve biçimleri tarihsel süreklilik açısından önem taşır ve kamusal-özel ilişkisinde mekansal aracılık eder. Bu noktada kentsel tasarımcılar, dokudaki kimlik ve karakter sürekliliğini sağlayan, değişmeyen, az değişen veya çok kısa sürede değişen elemanları bilmek durumundadır. Buchanan' a göre, hareket ağı, bunların içine gömülü hizmetler, bunlara bitişik anıtsal ve resmi binalar, imajlar bir kentin sürekli kısmını oluştururken, bireysel binalar, arazi kullanımı ve aktiviteler gelir geçer. Ancak tüm bu değişimlere rağmen, kentin kimliği sürdürülür (Carmona ve ark. 2003).

- Kullanıcı hakları ve gereksinimleri

Kullanıcı hakları, kamusal dış mekanları herkesin eşit bir şekilde ve birbirini rahatsız etmeden kullanabilmesi için gerekli olan haklardır. Bunlar, erişim, eylem özgürlüğü, talep etme, değişiklik yapma, mülkiyet ve düzen (kontrol) hakları olarak sıralanabilir. Kullanıcı gereksinimleri ise, kullanıcıların bir mekandan beklentileri olarak ifade edilmektedir. Bunlar genel olarak iki ana başlık altında toplanabilir: Birincisi kullanıcının eylemlerini gerçekleştirirken bulunduğu ortamın ona uygun koşulları sağlaması olarak tanımlanan fiziksel kullanıcı gereksinimleridir. Bunlar mekansal, ısısal, işitsel, görsel, sağlık, emniyet gereksinimleri olarak sayılabilir. Diğeri ise, kullanıcının bir eylemi gerçekleştirirken herhangi bir psikolojik rahatsızlık duymaması için gereken koşulları kapsayan psiko-sosyal gereksinimlerdir. Bunlar da mahremiyet, davranışsal, estetik, toplumsal gereksinimlerdir (Arcan ve Evcı 1999).

Kullanıcıların bir kamusal dış mekandan memnun olmaları için beş temel gereksinim olduğu belirlenmiştir. Bunlar, konfor, dinlenme, pasif etkileşim, aktif etkileşim ve keşfetme duygusu yaratma olarak sıralanmıştır (Carr ve ark. 1992). Konfor gereksiniminin iklimsel, fizyolojik, sosyal ve psikolojik boyutları vardır (Carmona ve ark. 2003). Konforun göstergesi, kullanıcının o mekanda geçirdiği sürenin uzunluğudur.

Bu çalışmada kamusal dış mekanlardaki kullanıcı gereksinimleri iklimsel, işlevsel, duyuşsal algıya dayalı, psiko-sosyal gereksinimler olarak gruplanmıştır. Bunlar 3.2.1 ve 3.2.2. numaralı bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

- Yasal - yönetsel çerçeve

Yasa- yönetmeliklerdeki kamu mülkiyeti, kamu yararı, kamusal dış mekan gibi kavramların tanımları ve elde edilme biçimleri, bu mekanlardaki kullanıcı haklarının ve gereksinimlerinin sağlanmasıyla ilgili maddelerin yeterliliği kamusal dış mekanların oluşumunda ve biçimlenmesinde önemli rol sahibidir.

Genel yaklaşım olarak kamusal dış mekanların oluşturulmasında ve tasarımında kamu yararı temel alınır. Kamu yararı dar anlamda kullanılırsa, mülkiyet hakkının sınırlanmasında ve özüne yapılacak müdahalelerde ölçüdür. Geniş anlamda bütün toplumsal değerleri kucaklayan bir nitelik ve kapsam kazanabilir. Kamu yararı kavramı yanında, toplum yararı, ortak iyilik, toplumsal refah, genel yarar gibi çoğu birbirinin yerine kullanılan çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramların ortak noktası, tümünün bireysel çıkardan farklı, onun üstünde veya dışında bir yarar/çıkarı ifade etmesidir (Saraç 2002).

Yasal- yönetsel çerçeve her ülkeye, bölgeye ve kente göre değişiklik göstermektedir. Bu kapsamda alan çalışması kısmında Türkiye'de ve Bursa'da geçerli olan planlama ve mimarlıkla ilgili yasalar ve yönetmelikler kamusal dış mekanların biçimlenmesi açısından değerlendirilmiştir.

- Kent planlama - kentsel tasarım yaklaşımları

Kamusal dış mekanların biçimlenmesinde, kamusal yaşamın güçlü veya zayıf olmasında kent planlama-kentsel tasarım yaklaşımlarının etkisi büyük olmuş, tarih boyunca dünyada yaşanan makro ölçekli değişimlerle biçimlenen kent planlama yaklaşımları farklı kamusal dış mekan anlayışları yaratmıştır. Kısaca, özetlemek gerekirse, 19. yüzyıldaki sağlıkçı, militarist ve güzel kent yaklaşımları, kamu sağlığını korumak, kitle ayaklanmalarına kolay müdahale edebilmek, kamu prestijini veya otoritenin gücünü göstermek için kamusal dış mekanların tasarımına önem vermiş, bu bağlamda geniş bulvarlar ve meydanlar, büyük parklar oluşturmuştur (Aydemir ve ark.

1999). 20. yüzyılda modernizmle birlikte kapsamlı planlama anlayışı hakim olmuş (Ersoy 2007), bölgesel farklılıkları ve kültürel değerleri göz ardı eden homojen bir zaman-mekan anlayışı kabul görmüş (Yırtıcı 2005), kamusal mekanlar binalar arasında kalan dolaşım veya ortak kültürel miras alanlarına dönüşmüştür (Gökgür 2008). Post-modernizmle birlikte 1970'ler sonrasında çevresel sorunlara ağırlık veren katılımcı planlama yaklaşımları (adım adım veya aşamalı planlama yaklaşımı) (Ersoy 2007), çoğulculuğu yansıtan, değişik kullanımların kolajına imkan veren ve eklektik yorumların bir araya geldiği kamusal dış mekanları savunurken (Harvey 2006), gelişen ulaşım ve iletişim teknolojilerinin zaman ve mekan algısını değiştirmesiyle, kamusal dış mekanlar olarak bulvarlar transit geçiş alanlarına, meydanlar otoparklara dönüşmüştür (Gökgür 2008). Küreselleşmeyle birlikte dünyada kabul gören stratejik mekansal planlama ise, kamusal mekanlarda mekansal benzeşme (imaj üretimi, bir örnekleşme) (Keyder 2006) ve mekansal farklılaşma (sermaye çekebilmek için cazibe, çekim gücü yaratma, metalaşma) olgularını gündeme getirmiştir (Hacısalıhoğlu 2000). Son yıllarda kamusal dış mekanların özelleşmesinin, terk edilmesinin ve yok olmasının temelinde hakim planlama yaklaşımlarının rolü büyüktür.

Kamusal dış mekanların tasarımını da içeren kentsel tasarım ise, güncel kentsel sorunların çözümünde, kavramsal ve eylemsel nitelikte bir müdahale aracı (Çubuk 2010) ve birbiriyle ilişkili yerel, global, ekonomik ve politik bağlamlarla, morfolojik, algısal, sosyal, görsel, fonksiyonel ve zamansal boyutları içeren çok disiplinli ve çok aktörlü bir tasarım sürecidir (Carmona ve ark. 2003). Krupat (1985), kentsel tasarıma davranışsal bir yaklaşımla bakarak, bu disiplinin altı temel insan gereksinimini karşılama gerektiğini belirtir. Bunlar, güvenlik, okunaklılık, mahremiyet, sosyal etkileşim, konfor ve kimliktir.

Geçmişten günümüze kentsel tasarım yaklaşımları belli kuramcılarının önderliğinde üç gelenek oluşturmaktadır. Birincisi, 20. yüzyıl başlarında Unwin tarafından geliştirilmiş ve Cullen'in (1971) "townscape" yaklaşımıyla 1950'lere kadar kabul görmüş olan, mekanların ve binaların estetik kalitesine odaklanan görsel-sanatsal kentsel tasarım geleneğidir. İkincisi, Lynch (1975), Jacobs (1992) ve Alexander'ın (1977) öncülüğünü yaptığı insanların, yerlerin ve eylemlerin toplumsal niteliklerine odaklanan sosyal kullanım geleneğidir. Üçüncüsü, son yirmi yıldır hakim olan ve kamusal mekanların

planlanmasını, tasarımını ve yönetimini içeren yer yapma (placemaking) yaklaşımıdır. Çok boyutlu yapısıyla bu yaklaşım, başarılı kentsel mekanlar yaratmak için fiziksel ortamın orada yer alan işlevleri ve aktiviteleri ne kadar desteklediğine odaklanır ve böylece kentsel tasarım nosyonu kamusal alanın yönetimi ve tasarımı haline gelir (Carmona ve ark. 2003).

Yer yapma basit olarak, insanların gereksinim ve özlemlerini keşfetmek için, bir mekanda yaşayan, çalışan, oynayan insanlara soru sormayı, onlara bakmayı ve onları dinlemeyi ve elde edilen bilgilerle, o yer için bir vizyon oluşturmayı içerir. Bu vizyon kamusal mekanlara ve onu kullananlara fayda getirecek küçük ölçekli, yapılabilir düzenlemelerle hemen bir uygulama stratejisine dönüştürülür. Kısaca, yer yapma, toplum yanlısı, idealci, biçimden önce işlevci, uyarlanabilir, özel, gidilecek yer yaratmaya odaklı, esnek, kültürel olarak bilinçli, sürekli değişen, çok disiplinli, dönüşümcü, bağlama duyarlı, teşvik edici, ortak ve sosyal nitelikli bir yaklaşımdır. (Anonym 2011a)

Kamusal mekanların tasarımında Williams'ın (2004) nezaketin mimarlığı (the architecture of civility), Rowe'un (1997) şehre ait gerçekçilik (civic realism) yaklaşımlarından da bahsetmek gereklidir. Nezaketin mimarlığı, kent meydanlarının yeniden inşasında mimarlığın makul kullanımı ve mevcut sosyal kurumların korunmasıyla bina-insan arasındaki algılama boyutuna aracılık eden, özel alana karşı kamusal alanın tanımlanmasını içeren, kamusal alana tecavüzü ve meydan okumayı reddeden, sivil açılımlar yapan, mimari konuşmayla vatandaşın hareketlerini disiplin eden bir yaklaşımdır (Williams 2004).

Şehre ait gerçekçilik kavramı ise, toplumun yapısında var olan davranışların ve inançların çoğulculuğunu temsil eden, kamusal alanın nasıl olması gerektiği konusundaki bakış açılarındaki ayrımı veya uyumu teşvik eden, kurulu düzene ve hakim otoriteye karşı bir eleştiriyi ve ortak uzlaşma duygusunu ifade eden bir yaklaşımdır. Ayrıca şehre ait gerçekçilik, toplumun değişebilir durumlarını yansıtırken, toplumda birşeylerin sürekli olduğu duygusunu veren deneyüstü niteliği içerir, gündelik hayat ve onun tasviriyle ilgilenir, bireysel ikamet ve deneyime uygun, ancak kolektif pratikler ve ritüeller için sunulan yerler oluşturur. Kısaca, kent planlama ve kentsel

tasarım yaklaşımları kamusal dış mekanların kullanım biçimlerini, yoğunluğunu ve kullanıcılar için anlamını etkilemekte, kamusal alanın oluşumunu desteklemektedir.

- Kent planlama-kentsel tasarım süreci

Kent planlama ve kentsel tasarım süreçleri özellikle kamusal dış mekanlardaki aktörlerin çıkarlarının dengelenmesi ve yer kimliğinin oluşumunda kullanıcı katılımının gerekliliği açısından önemlidir. Kent planlaması süreci hedeflerin belirlenmesi, araştırma ve çözümlenme, karar verme/plan yapma, planın uygulanması, değerlendirme ve yeniden gözden geçirme şeklinde beş evreden oluşmaktadır (Keleş 2006). Planlama sürecindeki aktörler açısından geçmişte sadece planı toplum adına karar veren kişi konumundayken, küreselleşmeyle birlikte Tekeli'nin tabiriyle "çok aktörlü, yerinden yönetimi, ağsal ilişkiler içinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilen kılın, yönlendiren ve kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran yönetim anlayışına" geçilmiştir. Yönetim kavramının planlama disiplindeki boyutu ise katılımcı planlama anlayışıdır. Katılımcı planlama; sosyal ve iktisadi karar alma süreçlerinde, söz konusu kararlardan etkilenecek tüm sosyal paydaşların sürece katılımını öngören planlama anlayışıdır. Bu yaklaşıma göre, bir kenti ilgilendiren bir planlama problemine çözüm getirecek bir proje üzerinde o kentte yaşayan vatandaşlar, bilim adamları, sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve devlet görevlileri bir araya gelip tartışarak uzlaşmaya çalışırlar. Planlamaya ilişkin kararlar bu katılımcı demokratik süreç içinde alınır/alınması gerekir (İlkm 2010). Katılımcı süreçlerle ortaya çıkan planlar toplum tarafından benimsenir ve uygulama sürecindeki çatışmalar azalır.

Kentsel tasarım süreci ise, hedeflerin oluşturulması, bilgi toplama ve analiz, vizyon geliştirme, sentez ve öngörü, karar verme ve değerlendirme aşamalarından oluşur (Carmona ve ark. 2003):

Hedeflerin oluşturulması: Diğer aktörlerle (özellikle işverenler ve paydaşlarla) birlikte ekonomik ve politik gerçeklikler göz önüne alınarak, önerilen bir zaman cetveli ve paydaşların talepleri doğrultusunda kentsel tasarım hedeflerinin oluşturulduğu aşamadır. Bilgi toplama ve analiz: Tasarım probleminin çözümüne şekil verecek bilgilerin ve fikirlerin toplanmasını ve analiz edilmesini içeren aşamadır.

Vizyon geliştirme: Tekrarlanan bir düşünme ve ortaya koyma süreci içinde, genellikle kişisel deneyim ve tasarım felsefesinin şekil verdiği çeşitli olabilecek çözümler üretmeyi içeren aşamadır.

Sentez ve öngörü: Uygulanabilir alternatifler tanımlamak için geliştirilmiş çözümleri test etmeyi içeren aşamadır.

Karar verme: Vazgeçilecek alternatiflerin ve geliştirilecek, desteklenecek tasarım çözümünün belirlendiği aşamadır.

Değerlendirme: Bitmiş ürünün ve başarısının gözden geçirildiği, tasarımın başında belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılamadığının ölçüldüğü aşamadır.

Kamusal dış mekanların tasarımı açısından özellikle hedeflerin oluşturulması aşaması en sancılı olanıdır. Carmona ve arkadaşlarına göre (2003), kentsel tasarım uygulamalarında geliştirme, kontrol ve iletişim olmak üzere üç önemli süreç bulunur. Kentsel tasarım kararlarının geliştirilme sürecinde arazi ve gayrimenkul geliştirme, aktörler ile rolleri ve geliştirme kalitesi konuları gündeme gelir. Arazi ve gayrimenkul geliştirme aşamasında baskı ve beklentiler ile geliştirme fizibilitesi öne çıkmaktadır. Geliştirme baskısını ve beklentisini, ekonomik büyüme, mali politikalar, uzun vadeli sosyal ve demografik trendlerin etkisi, teknolojik gelişmeler, piyasanın yeniden yapılanması gibi dışsal etkiler yaratır. Bir geliştirme fırsatı doğduğunda, bunun için önce uygun bir bölgenin aranması veya bir bölgenin geliştirme amaçlı bir teklif alması gerekir. Bu teklif özel sektörden veya kamudan olabileceği gibi, mülk sahibinden de gelebilir. Bazen geliştirmeyi yönlendirmek veya yatırımcıları cesaretlendirmek için yerel yönetim bir geliştirme toplantısı veya bir master plan da yapabilir. Eğer ilk teklif ikna edici olursa, fizibilite aşamasına geçilir.

Geliştirme fizibilitesi, mülkiyet kısıtlaması, fiziksel durumlar, kamusal prosedürler, piyasa şartları ve projenin uygulanabilirliği ile test edilebilir. Proje, geliştirme fizibilitesini sağlıyorsa, kaynak bulma aşamasına geçilir.

Geliştirme sürecindeki aktörler; yatırımcılar, arazi sahipleri, bitişik arazi sahipleri, girişimciler, yatırım danışmanları, inşaat şirketleri, sakinler, kamu sektörü ve toplumdur ve her aktörün farklı hedefleri vardır. Bunlar finansal, zaman-süreç, işlevsel

tasarım, dış görünüş tasarımı ve kavramsal ilişkiye yönelik tasarım hedefleri olmak üzere beş başlık altında özetlenebilir:

Finansal hedefler; aktörün maliyeti en düşük hale veya karı en yüksek hale getirme çabasını, zaman-süreç hedefi, geliştirmenin uzun veya kısa dönemli olmasını, işlevsel tasarım hedefi, aktörün geliştirmenin özel bir işleve yönelik olup olmaması hakkındaki ilgisini, dış görünüş tasarımı hedefi, aktörün geliştirmenin dış görünüşüyle ilgilenip ilgilenmediğini, kavramsal ilişkiye yönelik tasarım hedefi, aktörün geliştirmenin çevresiyle olan ilişkisine ne kadar önem verdiğini kapsar.

Geliştirme kalitesi aktörler arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Piyasa ekonomisi disiplini içinde aktörler sadece kendi hedeflerinin başarısı söz konusu olduğunda sürece dahil olmak isterler. Bu durum hedeflerin çatışmasına ve üretici-tüketici arasında boşluklar oluşmasına neden olur. Çünkü arz tarafındaki aktörlerin hedefleri kısa vadeli ve finansalken, talep tarafındaki aktörlerin hedefleri uzun vadeli ve tasarım odaklıdır. Tüketici girdilerinin eksikliği ve tüketicilerin satılan ürünü almak zorunda kalması, üreticilerin sadece finansal amaçlara hizmet eden düşük nitelikli çevreler üretmesine neden olmaktadır. Çünkü teknik özellikler arttıkça, ek maliyetler ve üretilen ürünleri istenen fiyata satın alabilecek müşteri bulamama riski artmaktadır. Buna bağlı olarak üreticiler ancak yeterli veya uygun nitelikte çevreler üretmek istemektedir. Bu da kentsel tasarım kalitesi sorununu gündeme getirmektedir (Carmona ve ark. 2003).

Kentsel tasarım kararları geliştirildikten sonra, kamu sektörü çevre kalitesini korumak için kontrol sürecini başlatır. Bu süreçte önce bölge ve alan ölçeğinde teşhis ve ön değerlendirmeler yapılır, daha sonra tasarım politikaları ve yasal düzenlemeler oluşturulur, tasarım gözden geçirilir ve son olarak aktörlerin eğitimi ve sürece katılımı sağlanır.

Son olarak iletişim süreci, iletişim biçimlerini, katılım ve kapsamayla ilgili konuları ve projenin temsil/sunum biçimlerini içerir. İletişim biçimleri bilgilendirici ve ikna edici olmak üzere iki türdür. Ancak bu süreçte uzmanlar-meslekten olmayanlar, tasarımcılar-tasarımcı olmayanlar, gerçeklik-temsil, güçlü-güçsüz, tasarımcı-kullanıcı iletişime yönelik veya sosyal boşluklar doğabilir. Katılım ve kapsama bu boşlukları azaltan yaklaşımlardır. Bu noktada projelerin ilgili aktörlere sunum biçimleri de önem

taşımaktadır. Son yıllarda geliştirilen yeni bilgisayar ve modelleme programlarıyla iki ve üç boyutlu sunumlar yanında, yapılacak projeye yönelik animasyonlar da hazırlanabilmektedir.

Kısaca, bütüncül kentsel tasarım, kentsel tasarım sürecinin ve çalışma alanına ait morfolojik, algısal, sosyal, fonksiyonel, görsel ve zamansal boyutların dengeli bir şekilde geliştirilmesini içerir. Ancak bu sürecin dengeli bir şekilde işlemesi kentsel tasarımın çok boyutlu ve çok aktörlü doğası nedeniyle oldukça zordur. Bu noktada bütüncül kentsel tasarımı engelleyen sorunlar, düşük farkındalık, yetersiz bilgi, öngörülemeyen piyasa şartları, yüksek arazi fiyatları, parçalanmış mülkiyet, koordinasyonsuz geliştirme, mücadeleci ilişkiler, seçenek yetersizliği, kısa vadeli çözümler, tüm toplumun payına düşen sosyal faydaların maliyetinin orada oturanlardan çıkması, planıcı, geliştirici ve tasarımcı dışındaki hakim karar vericilerin sonuçları değerlendirilmemiş kararları olarak sayılabilir (Carmona ve ark. 2003). Bu süreçte yaşanan sorunlar kamusal dış mekanların niceliğini ve niteliğini düşürür.

- Uygulama süreci

Uygulama süreci kamusal dış mekanların fiziksel olarak gerçekleştirilme aşamalarını kapsadığı için önemlidir. Planlar ilgili kurumlar tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girer. Kent planlarını uygulayıcı makamlar her ülkenin anayasal ve yasal kuralları çerçevesinde az çok değişiklikler gösterse de, başlıca altı yetkiye sahiptirler. Bunlar, yatırım, imar programları yapma, kamulaştırma, güvenlik ve düzenleme, ruhsat verme ve denetleme ve cezalandırma yetkileridir (Keleş 2006). Kent planlarının uygulanma sürecinde öne çıkan en önemli konu, planın aynen uygulanması konusudur.

Kentsel tasarım projelerinin uygulama sürecinde ise, mali kaynak elde etme biçimleri, projenin etaplı olarak uygulanabilir olması ve uygulamanın denetiminin sağlanması konuları öne çıkar. Proje, geliştirme fizibilitesini sağladıktan sonra, kaynak bulma aşamasına geçilir. Yatırımcılar genellikle iki türlü kaynak kullanırlar. Bunlar, geliştirme sürecindeki maliyetleri karşılayan kısa dönemli geliştirme finansı ve tüm geliştirme maliyetini karşılayan uzun dönemli yatırım finansmanı olarak tanımlanır. Bunun dışında ortada kalma riskini azaltmak, nakit akışını sağlamak veya daha fazla işlemsel esneklik elde etmek için, yatırımcılar etaplama yoluna da gidebilirler. Böylece, projenin ilk

kısımları bitirilip satılarak, kalan kısımlar için kaynak elde edilebilir. Böyle durumlarda gelir getirmeyen kamusal dış mekanlar veya kapalı ortak kullanım alanları sona bırakılabilir. Bazı durumlarda da gelir getirmeyen mekanların önceden yapılması satışı arttırabilir. Bu noktada bitirilen her etabın kendi içinde kentsel kalite açısından yeterli niteliklere sahip olması gerektiği göz ardı edilmemelidir.

Uygulama, yapım, satış veya kiralama aşamalarını içerir. Uygulamada geliştiricinin temel hedefi, en azından maliyeti karşılayacak, orada oturanların veya yatırımcıların kiralamaya / satın almaya istekli olacağı, pazarlanabilir bir gelişme üretmektir. Ancak uygulama başladıktan sonra, geliştirici hareket esnekliğini kaybeder, artık en önemli konu, işin uygun bir hızda, maliyette ve kalitede ilerleyip ilerlemediği haline gelir. Bu noktada kamusal dış mekanlar açısından uygulama sürecinde zaman ve maliyet kısıtlılıkları mekan kalitesini düşürür (Carmona ve ark. 2003).

- Mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları

Mimari ürün kimi zaman işleviyle, kimi zaman biçimiyle, kimi zamanda sembolik olarak kamusal dış mekanı oluşturan ve tanımlayan öğelerden biridir. Bu nedenle mimari ürünün kimliğini etkileyen faktörlerin içinde bulunduğu kamusal dış mekanın mimari kimliğini de etkilediği düşünülmektedir. Bunların bir kısmına bölüm 2.1.2'de değinilmiştir. Bu bölümde ise, tasarımın kendi doğasından kaynaklanan mimari kimlik elemanları; mimarlık meslek ideolojisi, tasarım süreci ve mimarın bu süreçteki rolü, tasarım söyleminin değişimi, mimari üslup ve formlar olarak gruplanmıştır.

Mimarlık ideolojisi (mimarın kendiliğinden ideolojisi), mimarların bir meslek insanı olarak konumunu, bilinçli veya bilinçsiz olarak mimarın kendi pratiği ile ilişkisini, pratiği hakkındaki düşüncelerini, kendi pratiğine bakışını, kendini ve mesleğini algılayışını ve tanımlayışını içermektedir. Mimarın kendisi ve mesleği hakkındaki düşünceleri dönemin egemen düşünce sistemi içinde gelişir. Mesleki ideoloji, siyasi bir koşullanma veya dünya görüşü değildir. Örnek olarak, Modern mimarlık döneminde mimar kendisini topluma yön veren, dünyayı değiştiren ve düzelten bir misyoner ve aydın olarak görmüştür (Yeşilkaya 2003). Bu noktada, mimarın içinde bulunduğu dönemin şartlarına bağlı olarak geliştirdiği kendi mimarlık meslek ideolojisini veya egemen gücün ideolojisini yansıtan mekanlar ürettiği söylenebilir.

Mimari tasarım, koşulların, olanakların ve aklın belirlediği sınırla, yaratıcı gücün sınırsızlığı arasındaki karşıtıklardan kaynaklanan, zihinsel bir gerilim sürecidir. Bir mimarın bir tasarıma nereden ve nasıl başlayacağı, tasarımcıya (ona ve onun sahip olduğu tüm öznel niteliklere, yeteneklere, deneyimlere ve mimarlığa bakışına) olduğu kadar, tasarım konusuna, mimari programa, yere-çevreye, yatırımcıya ve kullanıcıya bağlıdır (Onat 2006). Karatani (2006) mimarlıkta, idea olarak bir tasarım düşüncesinin olamayacağını, çünkü başlangıçta belirlenen tasarımın müşteriyle diyalog, müşterinin ikna edilmesi ve ekibin diğer üyeleriyle işbirliği sırasında dönüşmeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, hiçbir mimar inşaatın sonuçlarını öngöremez, bağlamın dışında kalamaz, müşteriyle ilişkiden bağımsız bir tasarım belirleyemez.

Şentürer'e göre de, mimar/tasarımcı konumu, donanımı ve sorumlulukları itibariyle, doğrudan tasarım ve yapım sürecinde yer aldığı için diğer bireylere göre mevcut çevrenin oluşumunda daha etkiliymiş gibi görünür. Bununla birlikte mimar tarafından verilmiş gibi görünen kararlar, daha geniş ölçekte sistem, kullanıcı ve yüklenici, bürokrasi, politika ve popüler kültür tarafından belirlenir (Onat 2006).

Tasarım söylemi açısından Isozaki (2006), mimarinin yüzer yıllık aralıklarla büyük krizler yaşadığını ifade etmektedir. 18. yüzyılın sonlarına kadar mimari söylemler Vitruvius'un "Mimari Üzerine On Kitap" eserine dayalıyken, dünya seyahatleriyle birlikte, bu ilkelerin evrensel olmadığı anlaşılmış, kitaptan boşalan mevkiye sanat getirilmiş, "sanat olarak mimari" kabul görmüştür. Sanat kavramı bir devlet kurumu olduktan sonra baskıcı olmaya başlamış, yerine yeni bir kavram olarak "ütopya" devreye sokulmuş ve sanatın ortadan kaldırılması gerekmiştir. Bu işlem mimariyi bütün fazlalık süslemelerden yoksun bırakmış "inşaat olarak mimari" sorunsalı kabul edilmiştir. Yirminci yüzyıl ortalarından sonra, modernizm dünyayı kuşatmaya, bir zamanlar ütopyik olarak görülen mimari ve kentsel imgeler gerçek mekanı doldurmaya başlamış, ütopya ironik bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum 1960'lardaki kültürel hareketlerle bir doyum noktasına ulaşmış, halen içinde bulunulan üçüncü krizin üstesinden gelme yolu olarak kabul edilen "metafor olarak mimari"yi gündeme getirmiştir. Tasarım söyleminde yaşanan bu değişimler doğal olarak kente ve kamusal dış mekanlara da yansımıştır.

Mimarlıkta form kavramı ise, nesnenin (kitlenin) veya boşluğun (mekanın) sahip olduğu biçimin bütünsel, genel düzenidir. Bu düzeni biçimsel açıdan etkileyen unsurlar; forma genel karakterini veren biçimsel ilkeler, tutumlar, formu oluşturan parçalar, bir araya getirilişleri, ilişkileri, boyutlar ve büyüklükler, oranlar, konum, yönlendirme ve hareketlilik (Onat 1995).

Tanyeli biçimlerin tarihsel olmadığını, biçimlere yaşanan dönem ve toplum tarafından anlamlar yüklendiğini belirtir (Yeşilkaya 2003). Toplumsal faktörlere ek olarak, yatırımın amaçları, işlevsel gereklilikler, kullanıcı eğilimleri, arsa ve çevre verileri, teknoloji, finansman, kaynaklar, standartlar, imar kuralları vb. pek çok belirleyicinin yanı sıra; mimarın bilgisi, kültürü, yeteneği, dünya görüşü, değer yargıları, psikolojisi, tasarım amacı gibi faktörler de formun ortaya çıkmasında etkili olur (Onat 1995).

Diğer taraftan mimarlık genellikle topluma, zamana ve yere bağlı olarak büyük değişkenlikler göstermektedir. Bu tür değişkenlikler, farklı mimari yaklaşımları, tarihin belli dönemlerini tanımlamakta kullanılan çeşitli –izm’lerden birinin içine sokmaktadır. Bunlar çoğu zaman uzun soluklu gelenekler yaratarak yerel kültürde alışkanlıklar doğurur, kolonileşme, uluslararası ticaret gibi çeşitli yollarla dünyanın başka yerlerindeki kültürleri ve toplumları etkileyebilir. Bu bağlamda mimarlık 1830’lardan itibaren hızla politikleşerek ideolojik bir biçim seçimi haline gelmiş, 20. yüzyılın başlarında bir akımın savunucusu olmak bir gereklilik haline almıştır.

Melvin’ e göre (2009) izm’ler, geniş kültürel eğilim, sanatçı tanımlı akım, geçmişe dönük nitelendirme, ideoloji temsili, bölgesel veya ulusal eğilim olmak üzere beş temel kategoriye ayrılır. Aslında bir izm’in tek bir tanımı yoktur, bazı mimar ve yapılara birden fazla -izm içinde yer verilebilir. Günümüzde mimarlar bu tür sınıflandırmaları reddetmektedir. Mimari üslup ve formlar bir kamusal dış mekânın biçimini olduğu kadar, mekânı yüklediği tarihsel içerik veya sembolik bağlamla anlamsal boyutunu da oluşturur.

3.2. Kullanım- Yönetim Boyutu

Daha önce vurgulandığı gibi, kamusal dış mekanların hem kamusal olmalarından dolayı kullanıcılarına bazı hakları vermesi, hem bir mekan olarak kullanıcılarının farklı tip gereksinimlerini karşılaması, hem de mülkiyetine bağlı olarak bir yönetim biçimine sahip olması gerekir. Kullanıcı hakları, toplumsal kurallara, mekandaki bireysel veya grupsal davranışlara, mekanın tasarımına ve yönetimine göre değişir (Carr ve ark. 1992). Kullanıcı gereksinimleri ise, bir mekanda olması gereken en az nitelikleri belirler. Bu niteliklerde olabilecek her bir eksiklik kullanıcı için rahatsızlık nedeni olabilir ve tasarlanan mekanın kullanımını aksatabilir.

Mekanın kullanımı yanında, mülkiyetine bağlı olarak kim tarafından yönetildiği de önemli bir konudur. Zukin (1997) ve Lofland'ın vurguladığı gibi (1998) son yıllarda kamu sektörü kamusal dış mekanların yönetiminden çekilmekte, bu mekanlar özel sektörün inisiyatifinde ve onların çıkarları doğrultusunda yönetilmektedir. Bu noktada kamusal dış mekanların mimari kimliğini değerlendirebilmek için, bu mekanların tasarlanıp, uygulandıktan sonra, kullanıcı haklarına ve gereksinimlerine ne ölçüde cevap verdiğinin ve nasıl yönetildiğinin analiz edilmesi gereklidir.

Çizelge 3.3. Kullanım-yönetim boyutunu oluşturan faktörler

Kullanıcı haklarının karşılanması	Kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması				Yönetim
	İklimsel gereksinimler	İşlevsel gereksinimler	Duyusal algıya dayalı gereksinimler	Psiko-sosyal gereksinimler	
Erişim, eylem özgürlüğü, talep etme, değişiklik yapma, mülkiyet ve düzen (kontrol) hakkı	İklimsel kontrol ve tasarım	Karma kullanım, işlevsel, fiziksel ve yaya dolaşımında süreklilik, yeterli altyapı, kent mobilyası ve hizmet birimi sağlama	Boyut-oran-ölçek, kapalılık, form, ritm ve süreklilik, düzen ve karmaşıklık, doku, ışık ve renk, ses ve koku, peyzaj öğeleri ve sanat eserleri	Güvenlik, aidiyet, saygı görme, kişisel doygunluğa erişme, rahatlama, etkileşim, merak, mahremiyet	Yaya ulaşımının iyileştirilmesi Düzenli bakım yapılması Kullanımın artırılması ve desteklenmesi

Kullanım-yönetim boyutunu oluşturan faktörler (Çizelge 3.3.), kamusal dış mekanın erişim, eylem özgürlüğü, talep etme, değişiklik yapma, mülkiyet ve düzen (kontrol) gibi kullanıcı haklarına ve iklimsel, işlevsel, duysal algıya dayalı ve psiko-sosyal gibi

kullanıcı gereksinimlerine cevap verme kapasitesi ile, ilgili kurumların bu mekanda yaya ulaşımının iyileştirilmesi, düzenli bakım yapılması, kullanımın artırılması ve desteklenmesi gibi görevleridir. Bunlar bir ülkenin veya kentin içinde bulunduğu sosyal yapıya ve fiziksel çevreye, yasa ve yönetmeliklere ve tasarımcının yorumuna göre değişim göstermektedir. Kamusal dış mekanlarda kullanıcı haklarının ve gereksinimlerinin yeterliliği ile mekanın başarılı bir şekilde yönetimi mekanın kalitesini, kullanımını, yoğunluğunu artırır ve aidiyet duygusu oluşturur.

3.2.1. Kullanıcı haklarının karşılanması

Kamusal dış mekanlardaki kullanıcı hakları erişim, eylem özgürlüğü, talep etme, değişiklik yapma, mülkiyet ve düzen (kontrol) hakları olarak sıralanabilir. Erişim hakkı, fiziksel, görsel ve sosyal açıdan incelenebilir. Fiziksel erişim, kullanıcıların mekana ulaşımını sağlayan fiziksel bağlantılarla, görsel erişim, bu fiziksel bağlantıların kullanıcılar tarafından fark edilmesiyle, sosyal erişim ise kullanıcı algısına bağlı olarak bu bağlantı noktalarının farklı gruplar tarafından nasıl yorumlandığıyla ilişkilidir. Kamusal mekanın sahip olduğu özellikler (merdiven, taşıt yoğunluğu) özellikle yaşlı, engelli, çocuklu kullanıcı gruplarının mekana erişimini etkileyebilir. Erişim yönünden başarılı bir kamusal dış mekan, mevcut yerel ulaşım sistemleriyle bütünleşir ve yaya öncelikli bir hareket ağı oluşturur. İnsanların kamusal dış mekanı görebilmeleri, onları hem fiziksel, hem de psikolojik olarak oraya davet eder, mekan güvenli olarak algılanır (Carr ve ark. 1992). Kamusal dış mekanlarda görülebilirliğin derecesi panoptik veya anarşik mekanlar yaratmayacak, mutlak kontrol veya tamamen düzensizlik oluşturmayacak nitelikte olmalıdır (Dijkstra 2000). Sembolik açıdan duvar, çit, kapı gibi sert sınırlar yerine, su, ağaç gibi doğal öğelerin sınır olarak kullanılması, kamusal ve özel mekan arasında bir bağ kurarak kullanıcıların kamusal dış mekana girişini ve çıkışını kolaylaştırır (Carr ve ark. 1992).

Bir kamusal dış mekanın tasarımı erişimi engelleyebilir, özellikle sınır elemanlarıyla çevrili veya konum olarak bir otoyol kenarında yer alan kamusal dış mekan erişilebilirlik açısından zayıftır (Dijkstra 2000). Bu nedenle kamusal dış mekanlar belli sınırlara sahip olmalı ve geçişlere izin vermelidir. Başarılı bir plaza, kamusal geçiş hakkı olan bir veya iki kaldırıma bitişik olmalıdır (Marcus ve Francis 1998).

Dijkstra'ya göre (2000) kamusal dış mekanlar herkes tarafından erişilebilir ve kullanılabilir olmalı ve bir nesilden uzun bir süredir var olma niteliği taşınmalıdır. Kamusal dış mekanlara erişilebilirlik; çekim faktörü, erişim maliyeti, fiziksel yakınlık, çevredeki konut ve çalışma alanları, mağazalar, butikler, yeme- içme tesisleri, mekanın tasarımı ve yasal düzenlemelere göre farklılık gösterebilir.

Çekim faktörü; bir kamusal dış mekana orada çalıştıkları, yaşadıkları veya alışveriş yaptıkları için değil, sadece orada vakit geçirmekten hoşlandıkları için giden insanların oranıyla ifade edilir. Erişim maliyeti, hem oraya ulaşmak için harcanan zaman, hem de parayla ölçülebilir (Dijkstra 2000).

Kamusal dış mekanlarda iyi bir konum farklı tipte ve çok sayıda kullanıcı çeker. Bu kapsamda oluşturulacak kentsel plaza; yakın çevresindeki kamusal dış mekanlarla kullanım açısından karşılaştırılmalı, belli bir hizmet alanına (etki alanı) sahip olmalı, karma işlevli alanlara yakın olmalı, mevcut veya önerilen bir yaya yolu üzerinde yer almalı, yerel iklim böyle bir mekana izin vermelidir (Marcus ve Francis 1998).

Kamusal dış mekanın çevresinde konut alanlarının olması, ona erişimi kolaylaştırır, ancak bu konut alanlarının farklı gruplara göre gittolaşması, kamusal dış mekandaki kamusallık derecesini azaltır. Aynı şekilde belli tip çalışanların yer aldığı çalışma alanları yakınındaki kamusal dış mekanlar, örnek olarak ofis bölgeleri içindekiler sadece günün belli saatlerinde aynı gruptan insanları içerdiği için daha az kamusaldır. Mağazalar, restoranlar ve özel butikler de sadece üst gelir gruplarına hitap ettiklerinden gerçek bir kamusallık sağlayamazlar. Bu noktada bir kamusal dış mekanın farklı gelir gruplarına hitap edebilecek, kullanıcıları oraya çekecek ve orada kalmaya ikna edecek nitelikte olması gerekir (Dijkstra 2000). Mekanda kadın-erkek dengesinin sağlanması, (hatta kadınların daha fazla olması) mekanın yoğun olarak kullanılması açısından önemlidir. Mekanın vandalizme ve evsizler, alkolikler, tinerciler, hayat kadınları gibi istenmeyen unsurlara açık olması mekanın kullanım yoğunluğunu düşürür (Marcus ve Francis 1998). Kamusal dış mekanda sadece belli kullanımlara yer vermek, tuvalet, yeme-içme standları, oturma yerleri gibi gereksinimleri karşılamamak o kamusal mekanda harcanan zamanı azaltmak için uygulanan stratejilerdir. Ayrıca içki

içilmemesine, grafiti yapılmamasına yönelik bazı yasal düzenlemeler de kamusal dış mekana erişimini engelleyebilir (Dijkstra 2000).

Eylem özgürlüğü açısından, insanların kamusal dış mekanlarda diğer kullanıcıları rahatsız etmeden özgürce davranma ve toplumun her kesiminin bu mekanları kullanma hakkı vardır. Bu durumda tasarımcıya ve yönetime bir takım sorumluluklar düşmektedir. Mekan içinde farklı aktiviteler için alt mekanlar oluşturmak kullanım farklılığı yaratarak, farklı gruplara seçme ve bu mekanda yer alma hakkı verir (Carr ve ark. 1992).

Talep etme, kamusal mekanın kaynaklarının veya kurumlarının belli bir süreliğine, özel bir amaç için, sadece belli kişi ve gruplar tarafından, diğerlerinden ayrı olarak kullanılması olarak ifade edilebilir. Bunu sağlamak için kamusal dış mekanların mahremiyet, samimiyet, saklama ve anonimlik sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Anonimlik, diğer kişi ve gruplarla etkileşimden ve yakın gözlem içinde olmaktan uzaklıkla ifade edilebilir. Farklı düzenlenmiş alt mekanlar mahremiyeti sağlar.

Mülkiyeti ve idaresi kamuya ait kamusal dış mekanlarda kullanıcılar gereksinimleri doğrultusunda değişiklik yapma hakkına sahiptir. Mekanın zaman içinde oluşacak değişimlere cevap verebilecek esneklikte tasarlanması gerekmektedir. Kullanıcıların yaptıkları küçük değişiklikler, mekanın kişiselleştirilmesini sağlayarak, aidiyet hissini artırır. Özellikle oturma elemanlarının hareketli olması hem mahremiyeti, hem de kullanıcılar arasındaki etkileşimi sağlar.

Mülkiyet ve düzen (kontrol) konusunda kamusal dış mekanın bir kısmının veya tamamının belirli bir kullanıcı veya kullanıcı grubu tarafından gerçek veya sembolik olarak sahiplenilmesi söz konusu olabilir. Gerçek sahiplenme, kamusal dış mekanın mülkiyetinin ve idaresinin yasal olarak başka bir kişi veya kuruma geçmesi şeklinde olabilir. Sembolik sahiplenme ise, mekan içinde bazı alt mekanlarının bir kullanıcı veya kullanıcı grubu tarafından resmi olmayan bir şekilde, o mekana yönelik güçlü bir aidiyet duygusunun geliştirilmesiyle sürekli olarak kullanılmasını içermektedir. Ancak bu durum, diğer grupların aidiyet ve güvenlik hissine zarar vererek o kamusal dış mekanı kullanmamalarına neden olabilir (Carr ve ark. 1992). Bu noktada kamusal dış mekanlarda kuralların kimin tarafından koyulduğu, kimin tarafından yürütüldüğü ve

kimlere uygulandığı konuları öne çıkmaktadır. Kural koyucular, çoğunlukla seçilmiş meclislerdir, kuralların yürütülmesi ise genel olarak polisler, bazen özel güvenlik görevlileri tarafından sağlanmaktadır. Hiçbir güvenlik elemanı olmadığı zaman kamusal dış mekanlar çeşitli yasadışı grupların kontrolü altına girebilmektedir. Kurallar aslında herkes için ve her zaman geçerli olsa da, çoğu zaman gençlere, alt gelir gruplarına, o ülkenin dilini, yasalarını ve vatandaşlık haklarını bilmeyenlere, ayırım karşıtı gruplara kısaca daha güçsüzlere uygulanır (Dijkstra 2000). Kısaca, kamusal dış mekanlarda kullanıcı haklarının sağlanması mekanın kamusallık niteliğini yükseltir.

3.2.2. Kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması

Kamusal dış mekanların kullanıcıların iklimsel, işlevsel, duyuşal algıya dayalı ve psiko-sosyal gereksinimlerine cevap vermesi gerekir. Bir kamusal dış mekanın başarısı onun kullanıcı haklarına ve gereksinimlerine cevap verme kapasitesiyle yakından ilişkilidir. Bu gereksinimler tez kapsamında ayrı ayrı incelense de, temelde hepsi birbirleriyle ilişkilidir ve birbirlerini farklı ölçeklerde etkilemektedir.

3.2.2.1. İklimsel gereksinimler

İklimsel konfor koşulları tasarlanan mekandaki kullanıcının iklimsel gereksinimlerinin karşılanma değeri olarak tanımlanmaktadır. Tasarımcı çevresel faktörleri doğrudan kontrol edemez, ancak tasarım aşamasındaki kararlarıyla bu faktörleri kontrol edebilir ve olumsuz etkileri en aza indirebilir. Bu kapsamda kamusal dış mekanlarda bina yüksekliklerinin kontrolü ve peyzaj düzenlemeleriyle uygun bir mikroklima yaratma, güneşe, gölgeye ve rüzgara göre tasarım yapma, etkin enerji kullanımı açısından doğal aydınlatmadan mümkün olduğu kadar fazla yararlanma, geceleri güvenlik, yön bulma, canlılık yaratma açısından yapay aydınlatmayı kullanmak gerekmektedir (Carmona ve ark. 2003).

3.2.2.2. İşlevsel gereksinimler

Kullanıcıların kamusal dış mekanlara çekilebilmesi için, mekanın onların gereksinimleri doğrultusunda işlevlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda kamusal dış mekanlardaki mimari kimliğin oluşumunda işlevsel gereksinimlerin etkisi büyüktür. Bunlar; karma

kullanım, işlevsel, fiziksel ve yaya dolaşımında süreklilik, yeterli altyapı, kent mobilyası ve hizmet birimi sağlamak şeklinde özetlenebilir.

Karma kullanım, mekanın günün, haftanın ve mevsimlerin farklı zamanlarında, farklı amaçlarla kullanılabilmesi ve mekanı çevreleyen binalardaki işlevlerin çeşitliliği, birbiriyle ve dış mekanla olan ilişkisi bağlamında değerlendirilebilir. Kentsel yaşamın canlılık ve çekicilik kazanmasını sağlamak, mevcut kamusal işlevleri zenginleştirmek, tasarlanan bölgeye yeni işlevler kazandırmak ve kentsel mekanın kullanım değerini arttırmak için farklı işlevleri bir araya getirmek gerekmektedir (Trancik 1986).

Kamusal dış mekanlardaki programlar insanları çeken ve mekana ün katan en önemli faktörlerdir. Bunlar dönemsel festivaller olabileceği gibi, yaz geceleri konserleri veya sokak sanatçılarının gösterileri olabilir. Bu noktada mekanın yönetimini elinde bulunduran kurum programların gerekliliği konusunda ikna edilmeli, bunun için sirkülasyonu kesmeyecek, uygun mobilyalarla desteklenen bir sahne tasarlanmalı ve bu sahne özel günler dışında oturmak, yemek yemek, eylem yapmak, oyun oynamak gibi günlük kullanımlara da hizmet etmelidir.

Kamusal dış mekanların kullanıma uygun ve içinde bulunulması keyif veren yerler olması için çevresindeki aktivitelerin de birbiriyle uyumlu, birbirini destekleyen şekilde olması ve insanlara seçenek sunması gerekmektedir. Mekan, kentsel yaşamı gece ve gündüz çekici hale getirecek ve sürdürecekt işlevlerle donatılmalıdır. Bu kapsamda binaların fonksiyonları mekanın kullanımında oldukça etkilidir, ofis ve banka binaları mekanı öldürürken, mağazalar ve kafeler insanları çekici bir etki yaratmaktadır (Marcus ve Francis 1998). Başarılı kamusal dış mekanlar, konumlarıyla, diğer mekanlarla olan ortaklığıyla ve yakın mahallelerle olan etkileşimiyle çevrelerine katkı sağlayabilir (White 1999).

Kamusal dış mekanlarda yaya- taşıt ulaşımının birbirini kesmeden bir arada çözülmesi ve bütünleştirilmesi, dolaşımda sürekliliğin sağlanması gerekmektedir. Yaya ulaşımı çevrenin çok yönlü ve güçlü olarak algılanmasını sağlamakta, insanların birbiri ile karşılaşma olanağını arttırmakta ve kamusal dış mekanların kullanımını sağlayarak yaşatılmasında son derece etkili olmaktadır (Trancik 1986). Kentsel sirkülasyon içinde, taşıt trafiği yanında, yaya hareketinin de belirlenen amaçlar doğrultusunda kanalize

edilerek, yayaların istenilen noktalara ulaştırılması, yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda sokak ve caddelerde ağaç dizileri ve farklı peyzaj düzenlemeleri de yönlendirici elemanlar olarak kullanılabilir. Genel olarak yaya akışı, mekanın ortasından sağlanırken, oturan insanlar kenarlarda gruplaşma eğilimindedir. Bunların dışında kaldırım genişliği (ortalama bir değer: 2 kişi/dakika için 30 cm) ve dokusu ile yayaları yönlendiren fiziksel elemanlar (duvarlar, babalar, kot farkları) yaya akışına uygun olmalıdır. Merdivenlere alternatif olarak eğimi %6'yı geçmeyen rampalar kullanılmalıdır (Marcus ve Francis 1998).

Kent mobilyaları ise, mekanda süsleme, yaşama ve görsel karakter sağlar. Bunlar işaret sistemleri, sanatsal işler, banklar, çiçeklikler, aydınlatma elemanları, çeşmeler, bayraklar, havuzlar, çöp kutuları, korkuluklar, levhalar, bayraklar ve direkler olabilir. Bu elemanların düzenlenişi, aktivitelerin ne zaman ve nerede gerçekleştiğini, içsel mi, toplumsal mı, toplanmış mı, yayılmış mı olduğunu belirtir.

Kamusal dış mekanlardaki satış üniteleri hem canlılık, hem de güvenlik sağlar. Bunların yerleştirilmesinde kaldırım genişliği, yaya akışı, bina girişleri, görülebilirlik, erişilebilirlik, kent mobilyaları, otobüs durakları, vitrinler dikkate alınmalıdır. Kamusal dış mekanlarda bilgi panoları ve sokak/ bina isim levhaları, durak işaretleri okunaklı, açık ve aydınlık olmalı, mekanda yakın çevrenin haritası da yer almalıdır.

Kamusal dış mekanlarda, oturma elemanlarının düzenlenmesi önemli bir konudur. Bu alanlarda oturan kullanıcı türleri; otobüs /taksi bekleyenler, oradan geçenler (kenarlarda oturmayı tercih ederler), herşeye hakim olmak istediği için ortada oturmayı seçen kullanıcılar, kenarda oturmayı seçen kullanıcılar, sakin bir köşede oturmayı seçen çiftlerdir. Bu kapsamda farklı kullanıcı grupları için tek veya grup halinde farklı tür, yeterli sayıda ve ergonomik oturma elemanları (yaklaşık 2.80 m² için 30 cm bank) düzenlenmelidir. Bunlar kafelerdeki masalar olabileceği gibi, banklar, çim alanlar, kaya tabakaları, basamaklar, duvarlar vb. elemanlar olabilir. Yine de insanlar oturulabilecek her yere oturma eğilimindedir. Bunun dışında iklimsel koşullar açısından güneşlenmeye uygun veya gölgeli alanlar (ayrıca üst örtüler, ölçek açısından mekansal kapalılık ve mahremiyet sağlar), yönlenme açısından kullanıcıların görmek istedikleri farklı alternatifler (manzara, gelip geçenler, etkinlikler gibi) oluşturmak gereklidir. Malzeme

açısından en çok tercih edilen ahşap oturma elemanları olsa da, iklimsel koşullara dayanıklılık ve vandalizm açısından beton veya metal gibi malzemeler tercih edilmektedir (Marcus ve Francis 1998).

Cephe ve zemin kaplamalarının kamaşmayı önleyecek şekilde seçilmesi, iklimsel konfor açısından sert-yumuşak (yeşil) zemin ilişkisinin dengelenmesi gerekmektedir. Yürüyüş konforunun ve dolaşım sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir yeri olan zemin kaplaması, iki boyutlu olmasına rağmen, üç boyutlu yapısal çevreyi birbiriyle ilişkilendirerek, mekanın tanımlanmasını kolaylaştırmakta, mekanda bulunan objelerin veya sınırları oluşturan yapıların öne çıkmasını sağlamaktadır (Cullen 1971). Kısaca, kamusal dış mekanlarda iklimsel ve fiziksel konfor koşullarına uygun zemin / cephe kaplamalarının kullanılması ve kent mobilyalarının bulunması mekanın kullanımını arttırmaktadır.

3.2.2.3. Duyusal algıya dayalı gereksinimler

İnsan, bir algı, biliş ve davranış mekanizmasıdır. Algı, duyular yoluyla çevreden bilgi edinme eylemi, biliş, yorumlama, belleğe gönderme yapma, duyumsama eylemi, davranış, amaç ve güdüler doğrultusunda algılara organizmanın devinim ve diğer tepkileri yoluyla verdiği yanıtlardır (Gür 1996).

Algılamadaki iki önemli süreç, seçici dikkat ve örgütlemedir. İnsanlar çevresini seçici bir şekilde algılar. Algısal seçimi etkileyen uyarıcıyla ilgili özellikler, değişkenlik, tekrar ve büyüklüktür. Algılayıcıyla ilgili değişkenler, beklentiler, ilgiler, inançlar ve bireysel değerlerdir. Diğer taraftan algı bir örgütlemedir. İnsanlar gelen duyuları derler, toparlar, organize eder ve öyle anlam verir. Algı kendisini oluşturan duyusal girdilerin toplamından daha fazla bir anlam ifade eder. Gestalt teorisine göre, insan bütünü oluşturan parçaları değil, bütünü algılar. Bu yaklaşımla, insan zihni objeleri, şekil-zemin ilişkisi, yakınlık, ortak yön, benzerlik, devamlılık, tamamlama ilkelerinden birini veya birkaçını beraber kullanarak tanımlar (Cüceloğlu 2011).

Algısal süreç nesnel uyarıların duyumsanmasını içeren “fizyolojik” ve bu duyumsama sonucu oluşan bilişsel girdilerin yorumlanması ve anlamlandırılması gibi işlemleri kapsayan “bilişsel” süreçleri içerir. Fizyolojik sürece dahil olan birincil hisler insanlık

için sabit ve evrenseldir, tamamiyle biçim ve renk tarafından oluşturulur. Bilişsel süreçte oluşan ve son derece çeşitli olan ikincil hisler ise kişisel katılıma ve kültürel geçmişe bağlı olarak değişir. (Başkaya ve ark. 2003). Kısaca kişi görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma duyularıyla çevreden elde ettiği verileri geçmiş deneyimleriyle oluşturduğu modeller doğrultusunda tanımlar, sahip olduğu beklentiler ve diğer etkileyici duyguların etkisinde yorumlar ve algılar.

Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, genel görünüş veya izlenim olarak tanımlanan imajın oluşum süreci üç aşamalıdır. Mekanın ilk kez algılanmasıyla şekillenen ilk imajdır (imge-duyum), mekansal deneyimlenme sonucu kendini var eden genel imajdır (algı) ve kalıplaşmış genel izlenimler ve deneyimler birlikteliğinde oluşan gerçek imajdır (anlam) (Aydınlı 1986).

Aydınlı (1986), bir mekanın fiziksel değişkenleri ile psikolojik faktörler arasındaki ilişkileri kapsayan “mekansal algı” kavramına açıklık kazandırmak için mekanın çeşitli bileşenlerinin toplam etkisinin saptanması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle mekansal uyarım elemanları olan renk, doku ve form gibi elemanlarla mekansal bütünlüğü oluşturan ilkeler, boyutsal, görsel, ısısal ve işitsel algı türleriyle değerlendirilmekte, önce görsel izlenim oluşmakta ve buna bağlı olarak duygusal tepki verilmektedir. Kısaca, mekansal uyarımla oluşan duygusal girdi bilgi işleme süreciyle duygusal tepkiye dönüşmektedir.

Algıya dayalı öznel kavramlardan biri de estetikdir. Estetik kavramının biçimsel ve simgesel olmak üzere iki farklı boyutu vardır. Gestalt teorisine dayalı biçimsel estetik, tamamen algıların değerlendirilmesine, diğer bir deyişle güzeli aramada tercih edilen algılara dayanmaktadır. Mimari bütünün biçimsel özelliklerine ilişkin ritm, denge, kontrast düzen, uyum, birleşme ve simetri gibi değerlendirme ölçütlerine göre ortaya çıkan duygular ilgi alanını oluşturmaktadır. Estetik değerlendirmenin simgesel üslubü, bazı mekansal görünümünün, belirli bir zamanda, belirli bir toplum için kazanılmış elde edilmiş olan değerlerden ve anlamlardan kaynaklanmaktadır (Lang 1987).

Bir kamusal dış mekanın güzel olması için, insanlara estetik bir deneyim yaşatması gerekir. Mekan, aktivite ve fiziksel doku ilgi çekmeli, zemin düzlemi ve ona bitişik

diğer düzlemler, elemanlar, renk, doku ve süsleme açısından hassas bir biçimde bütünleştirilmelidir (White 1999). Lofland'a (1998) göre, kamusal dış mekanlarda estetik memnuniyet, yapılı çevrenin görsel kalitesiyle ölçülür. Estetik memnuniyet algısal imalar (görüş açısı dışında kalan yapılı çevrenin ilgi çekici ve küçük bir kısmını bir an için görmek), beklenmedik şeyler, muzip/fantastik objeler, tarihsel katmanların fiziksel olarak yan yana bulunması, kalabalık/uyaran çokluğu (insanların ve şeylerin biraradalığı)/ gösteri (kalabalığın oluşturduğu görsel heyecan) ile sağlanabilir.

Algılama parçaya değil, bütüne yönelik bir olgudur. Ancak fiziksel çevreyi ve algılanmasını etkileyen mekansal karakteristikleri daha iyi anlayabilmek için bütünü oluşturan parçaları incelemek gerekmektedir. Bu çalışmada boyut-oran-ölçek, kapalılık, ritm ve süreklilik, düzen ve karmaşıklık, ışık ve renk, doku, ses ve koku, estetik gibi çevresel özellikler kamusal dış mekanı tanımlayan duysal algıya yönelik gereksinimler olarak ele alınmıştır. Duyusal algıya yönelik gereksinimlerin sağlanması psiko-sosyal gereksinimleri destekler. Bu gereksinimlerin bir kısmı kamusal dış mekanı çevreleyen yapılar, diğer kısmı da mekanın kendisi tarafından karşılanır. Bu kapsamda kullanıcının mekanı sınırlandıran elemanlarla ve mekanla, elemanların birbirleriyle ve oluşturdukları mekanla ilişkisi sorgulanmalıdır.

- Boyut -oran -ölçek

Boyut, nesnel, ölçülebilir ve değişmez bir fiziksel özelliktir. Oran, ölçüğe bağlı değişim gösteren, öznel ve algılanan bir unsur, zihnin, örüntülerde matematiksel ve geometrik ilişkiler bulma çabasıdır. Ölçek ise, bir mekanın boyutlarının, ölçüleri bilinen bir objeye veya standart bir ölçüye algısal veya matematiksel oranıdır (Ching 1996). Ortalama insan boyutuna göre bir yapının büyüklüğüne onun ölçeği denir.

Kamusal dış mekanlarda boyut-oran-ölçek hem mekanı çevreleyen yapılar, hem de mekanın yatay düzlemdeki boyutları açısından incelenebilir. Mekanın çevresindeki binaların birbirleriyle ve insan ölçeğiyle uyumlu olması, mekanın toplam alanının aşırı derecede büyük olmaması gerekir. Çok geniş bir mekanda bireyde ortada kalma, çok küçük bir mekanda yalnızlık ve korku gibi olumsuz psikolojik duygular ortaya çıkabilir. Kostof'a göre (1991), geçmişte kent meydanlarının kentlerle beraber geliştirildiği, boyutlar açısından bir kent meydanının orada yaşayan insanların kullanımları için

yeterince büyük olması gerektiği kabul edilmiştir. Meydan büyüklükleri açısından en uç örnekler totaliter rejimlerin hüküm sürdüğü dönemlerde Almanya, Sovyetler Birliği gibi ülkelerde görülmüştür. Kamusal mekan büyüklükleriyle ilgili bir tartışılan diğer konu, özellikle koruma anlayışının oluşmasıyla anıtsal yapıların çevrelerindeki binaların yıkılarak çevrelerinde düzgün formlara sahip meydanların açılması olmuştur.

Mekansal tanımlama, sınırların açıklığı ve bilinen bir biçime sahip olma olarak ifade edilebilir. Yerel anlamda yeterli ölçü “orada” olma duygusunu besleyen, “yer yapma” kavramını ve oradaki aktiviteleri destekleyen oranlardır (White 1999). Kamusal dış mekanlarda büyüklük, her konum ve içerik için farklı olur. Gehl’e göre, maksimum mesafe 70-100 metredir. Yüz ifadelerini görebilmek için 20-25 metre gereklidir (Marcus ve Francis 1998).

Sokağın ölçeği, hareketliliği, yönü, sınırları, oranları ve işlevsel farklılaşması onun yaşantı biçimini ve kavranabilirliğini etkiler. Örnek olarak sokağın dışbükey cephelerden oluşması sınırsızlık hissi verirken, bakış doğrultusundaki düzenlemeler sokağı olduğundan daha uzun gösterir. Özellikle sokağın en-boy kesitleri arasındaki ilişki mekanın kavranabilirliğini artırabilir veya azaltabilir. Yapılan çalışmalarda bu oranların 1/27, 1/30 gibi değerler almasının sokak mekanına zenginlik katacağı belirlenmiştir (Giritlioğlu 1991).

- Kapalılık

Mekansal kapalılığın sağlanması mekanın algılanabilirliğinde en önemli etkenlerden biridir. Bu sayede birey mekandaki yerini daha iyi tarif eder, sosyal ilişkiler daha fazla kurulur ve vandalizm önlenir. Kent mekanında kapalılık sağlayan elemanlar, mekanı sınırlama özelliğine sahip iki veya üç boyutlu her türlü doğal veya yapay elemanlar olabilir. Bu kapsamda bina duvarları, çatıları, büyük ağaçlar, köprüler, geçitler birincil elemanlar, perde duvarlar, kent mobilyaları, bitki grupları, eğimden kaynaklanan zemin kademelenmeleri ve döşeme kaplamaları ikincil elemanlar olarak gruplanabilir (Aydemir ve ark. 1999).

Meydanlarda kapalılık etkisi kamusal dış mekanı çevreleyen üç boyutlu elemanların yükseklikleri ile bunlar arasındaki mesafenin oranı ile hesaplanmaktadır. Binalar

arasındaki uzaklık, yüksekliğe bölündüğü zaman 1/3, 1/2, 3/5 gibi oranların kapalılık etkisi, 1/5, 1/3, 3/7 gibi oranların açıklık etkisi yarattığı saptanmıştır (Giritlioğlu 1991).

- Form

Bir kamusal dış mekan, mekansal hacim, çevreleyen düzlemler ve manzaradan oluşur. Kamusal dış mekan, eni, boyu, yüksekliği olan bir hacimdir, ayrıca boyutları, biçimi, oranları ve ölçeği vardır. Mekanın iyi veya zayıf bir şekilde tanımlanması köşelerinin varlığına ve biçiminin düzenli/düzensiz olmasına bağlıdır (White 1999). Yol ile meydan mekanlarının farklı birleşme kesitleri, vurgulanmak istenen etki alanını ve mekanın kapalılığını-açıklığını değiştirerek, onun algılanmasını etkiler.

Meydanların biçimini sınıflandırmak üzere yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Biçimsel ve işlevsel özellikleri bakımından meydanlar, onu sınırlayan yapıların formları arasındaki ilişkiye, yapılar arasındaki birlik veya çeşitliliğe, açık alanla yapılar arasındaki boyutsal oranlara, açık alanla sokakların birleşme açısına, heykel, çeşme veya üç boyutlu plastik elemanların konumlarına göre tanımlanabilirler.

Krier (1979), kentsel mekanın tipolojisini tanımlarken meydanları zemindeki geometrik karakterlerine göre kare, daire ve üçgen şeklinde üçe ayırmıştır. Bu temel formlar, açılanma, bölünme, eklenme, birleşme, çakışma, deformasyon gibi etkilerle farklı biçimler olarak çeşitli varyasyonlar oluşturmuşlardır. Zucker'e göre (1959), meydanlar kapalı (sınırlanmış), hakim (yönlendirilmiş), çekirdek (merkezi), gruplandırılmış (bir araya getirilmiş), serbest (amorfluk) olmak üzere beş şekilde sınıflandırılır.

Sitte ise (1965), meydanları derin (dar kenarında yapı olan) ve geniş (uzun kenarında yapı olan) olmak üzere iki grupta ele almıştır. Bu sınıflandırma, gözlemcinin bina karşısında duran gözlemciye göre yapılmıştır. Benzer şekilde Moughtin (1992), meydanları çevrelenmiş, bağlı, yönlendirilmiş olmak üzere üç ana model altında gruplamıştır. Giritlioğlu' da (1991) meydanları, düzgün, belirli biçimsel kurallara uygun, armonik etkileri olan metrik meydanlar ve düzgün olmayan, biçimsel kurallarla kontrol edilemeyen, armonik veya armonik olmayan ritmik meydanlar olarak iki grupta toplamıştır.

Kostof'un aktardığına göre (1999) Stübben, meydanları trafik meydanı, kamusal kullanıma yönelik meydanlar, bahçe meydanları, mimari meydanlar olarak dörde ayırmıştır. Mimari meydanları ise, anıtsal bir binanın dış avlusu, üzerinde tek bir bina inşa edilmiş meydan, mimari öğeyle bir örnek inşa edilmiş meydan, anıtsal meydan olmak üzere dörde ayırmıştır. Kostof'a göre (1999) tipolojik açıdan meydanlar çoğunlukla ya biçimlerine veya formlarına göre ayrılmışlardır. Geçmişten günümüze biçimlerine göre meydanlar üçgen, trapez, dikdörtgen, L biçimli, dairesel veya elips, yarım daire şeklinde oluşturulmuş, kullanımına göre meydanlar, şehir merkezi, askeri talim-tören alanı, oyun alanı, trafik alanı, konut alanı olarak kullanılmışlardır.

- Ritm ve süreklilik

Ritim, bir bütüne ait olan ve birbirlerine boyut, biçim, karakter olarak benzeyen parçaların, aynı veya farklılaşan aralıklarla tekrar ederek, sistematik bir örüntü oluşturmasıdır. Süreklilik ise, tekrarlayan veya birbirine benzeyen parçalar yardımıyla farklı bütünlükler arasında sağlanan devamlılık hissidir (Ching 1996). Rasmussen'e göre (1994), mimar çeşitli yapı ustalarının bir arada çalışmak zorunda olduğu kompozisyonunu, birbirini tekrar eden düzenli modüllere bölmek zorundadır.

Kamusal dış mekanlarda ritm ise, binalarla, ağaçlarla, kent mobilyalarıyla veya zemin döşemesindeki ve seviyesindeki düzenlemelerle sağlanabilir. Yapı düzenlerinin kurgusu (alçaklık-yükseklik, içbükeylik- dışbükeylik, düşeylik-yataylık, ileri-geri, düşeyde-yatayda hareketlilik, girintiler - çıkıntılar, karşılıklı bağlantılar vb.), duvarların doluluk-boşluk oranları, rengi, yapı malzemesi mekanın ritmini etkiler (Giritlioğlu 1991). Cephenin rengi, malzemesi, dokusu, açıklıkları, şeffaflığı, kompozisyonu, çatısı, duvar-taban durumu ve kütlesi gibi faktörler mekanın kimliğine katkı koyar. Ritim sağlamak için binaların cepheleri düz veya çıkmalı, verandalı, balkonlu, tenteli, kanopili, saçaklı, sade veya süslü olabilir.

- Düzen ve karmaşıklık

Düzen, bir sanat yapıtında öğelerin dengeli kompozisyonudur, karmaşıklık ise içinde aynı cinsten birçok öğe bulunan ve birbirine az çok aykırı birçok şeyden oluşan bir sistemdir. Düzen ve karmaşıklık dengesi bina cephelerinde olduğu gibi, mekanın bütününde de aranır ve kullanıcıların mekan algılayışını olumlu yönde etkiler. Mimari

açından cephedeki düzen ve karmaşıklık cephede kullanılan elemanların, malzemelerin ve renklerin hiyerarşi, tekrar, uyum içinde kurgulanması, bunlar arasında farklılık ve kontrast yaratarak görsel bir zenginlik kazanılmasıyla mümkündür.

Kamusal dış mekanlarda düzen ve karmaşıklık, mekanın farklı biçim, renk, çeşitli dokulara sahip elemanları (ağaçlar, çalılar, çeşmeler, heykeller, farklı biçimlenmiş yapılar, mafsallar, köşeler ve seviye farkları gibi) birbirleriyle uyumlu bir ölçüde içermesiyle sağlanır (Marcus ve Francis 1998). Düzen psikolojik olarak güven duygusu verir, ancak aşırı düzen monotonluğa neden olur. Bununla birlikte fazla karmaşık formlar bir noktadan sonra kaos yaratarak insanları rahatsız eder. Düzen ve karmaşıklığın birlikte sağladığı görsel zenginlik, insanlara zevk verir.

- Doku

Doku, yüzeylerin üç boyutlu yapıları nedeniyle sahip oldukları renk, şeffaflık, opaklık, sertlik, yumuşaklık, parlaklık, matlık, yansıma, pürüzlülük, zıtlık, uyum gibi dokusal ve görsel özellikleri olarak tanımlanır (Ching 1996). Von Meiss'e göre (1990), mimaride yüzeyleri oluşturan parçalar yeteri kadar benzer, yakın ve sayıca çok olduklarında, bu parçalar bütün bir doku olarak algılanabilir. Dokunma duyusundan gelen verilerle mekan daha belirgin hale gelir ve mekanın algısı güçlenir. Kamusal dış mekanlarda doku, bina cephelerinde kullanılan malzemelerle sağlanabileceği gibi, mekan düzeyinde döşeme kaplamasıyla, kentsel ölçekte benzer nitelikte binaların bir araya gelerek oluşturduğu bütünlükle sağlanabilir.

- Işık ve renk

Holl ve arkadaşlarına göre (2007), mekanın ve onu oluşturan elemanların şekil, renk, saydamlık, derinlik, doku gibi özelliklerinin algılanışı, ortamdaki ışık kaynağının yanı sıra, gölgelerden ve yansıyan ışıktan doğrudan etkilenir. Mimaride renk ise, bir binanın karakterini vurgulamak, onun biçim ve malzemesine dikkat çekmek, onun bölümlerini daha belirginleştirmek için kullanılır. (Rasmussen 1994). Ayrıca mekanlarda kullanılan sıcak veya soğuk renklerin olumlu veya olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkileri olduğu deneylerle ortaya çıkarılmıştır. Örnek olarak, kırmızı, sarı, turuncu gibi sıcak ve doymuş renkler heyecan ve canlılık yaratırken, mavi, yeşil mor gibi soğuk renklerin dinlendirici ve saygınlık kazandıran etkileri olduğu bilinmektedir. Kamusal dış

mekanlarda ise, gerek bina cephelerinde, döşeme kaplamalarında ve kent mobilyalarında kullanılan renklerin doğal ve yapılı çevreyle uyumlu olması mekanın okunaklılığını artırır. Akşamları sağlanan yeterli aydınlatma güven duygusunu artırarak, mekanın imajını olumlu yönde etkileyebilir ve kullanımını arttırabilir.

- Ses ve koku

Ses ve koku da mekan algısını ve imajını etkilemektedir. Her mekanın kendine has ve akılda kalıcı bir kokusu ve sesi vardır. Su, rüzgar, kuş, müzik sesi gibi pozitif sesler ve çiçeklerle ağaçlardan kaynaklanan güzel kokular, mekanın algısında olumlu bir etki bırakırken, trafik gürültüsü gibi negatif sesler, çöplerden ve yakın çevredeki umumi tuvaletlerden gelen nahoş kokular kullanıcıyı olumsuz etkiler.

- Peyzaj öğeleri ve sanat eserleri

Kamusal dış mekanlarda kullanılan peyzaj öğeleri ve sanatsal objeler duyusal algıya dayalı gereksinimlerin karşılanmasında etkili olmaktadır. Peyzaj tasarımı öğeleri, kamusal dış mekanı görsel olarak zenginleştirmek, ortak bir mimari dil oluşturmak, mekansal algıyı arttırmak, mekanda odak noktası oluşturmak, yön bulmaya yardımcı olmak, mekana kimlik ve anlam kazandırmak, mekansal organizasyonu sağlamak ve aktiviteleri desteklemek gibi katkılarda bulunurlar (Cullen 1971). Kamusal dış mekanlarda bitkilendirme sahip olduğu renk ve kokusuyla mekanın görsel çeşitliliği ve çekiciliği için gereklidir. Bitkiler kimi zaman gölgeleyici, kimi zaman sınırlayıcı olarak kullanılabilir. Optik çekici olarak tek ağaç bu tür alanlara hem ölçek, hem kullanım bakımından (bölünme-bütünleşme) değişik olanaklar sağlar. Bir alanın sınırlanması ve bireylere serbest hareket olasılığının hazırlanması, bireylerin belirli doğrultuda harekete yönlendirilmesi ağaç sıralarıyla sağlanabilir. Karşılıklı iki ağaç veya ağaç grupları mekanda bir geçit veya kapı etkisi yaratabilir (Giritlioğlu 1991).

Kamusal dış mekanlarda sanatsal objelerin kullanımı, sosyal-kültürel paylaşım ve entelektüel doyum sağlayarak mekanın kullanımını arttırmaktadır. Son yıllarda kamusal sanat projelerinin sadece kamusal mekanlarda yapılan heykel yerleştirme projeleri olmadığı, pek çok sanatçının yapıtlarının algılanması, fiziksel çevreyle, kentsel ve toplumsal bağlamla ilişki kurmak için katılımcı, işbirliğine giren veya etkileşimli yöntemler kullandığı görülmektedir (Aksoy ve Ertürk 2007).

3.2.2.4. Psiko-sosyal gereksinimler

Çevresel, işlevsel ve duyuşsal algıya dayalı gereksinimlerinin doğru bir şekilde yerine getirilmesi, psiko-sosyal gereksinimlerin de gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bunlar temel olarak, güvenlik, saygı görme ve kişisel doygunluğa erişme, aidiyet, rahatlama, etkileşim, merak ve mahremiyet gereksinimleri olarak sıralanabilir.

Güvenlik gereksiniminin Lang'e göre (1994) fizyolojik ve psikolojik boyutları vardır. Bu gereksinimi fizyolojik açıdan karşılamak için öncelikle fiziksel olarak tehlike barındırmayan bir çevrede bulunmak gerekmektedir. Bunun için, insanların vahşi hayvanlar, suç girişimleri, kazalar gibi tehlikeli durumlardan uzak olduklarını hissetmeleri gerekmektedir. Psikolojik açıdan ise, aidiyet ve süreklilik hislerinin yanı sıra, o mekana alışkın olmak ve nerede olduğunu bilmek güvenlik gereksinimini sağlamaktadır. Güvenlik gereksinimi açısından bir kamusal dış mekan sahip olduğu duvar, çit, kolon, gölgelik gibi elemanlarla egemenlik alanı yaratarak kimi zaman istenmeyen unsurlara, kimi zaman iklimsel şartlara karşı gerçek veya sembolik korunma ve görsel kontrol sağlar (Barlas 2006). Kamusal dış mekandaki güvenlik ve kontrol genellikle yasal düzenlemelerle, polislerle, kameralarla ve diğer insanların varlığıyla sağlanır

Saygı görme ve kişisel doygunluğa erişme gereksinimleri konusunda kamusal dış mekamlarda yaşanan yüz-yüze ilişkiler sonucunda birey, diğerleri veya bir toplumun kuralları ve gelenekleri hakkında öğrenerek, doğru davranış tutumunu oluşturur ve kendine ait bir benzersizlik ortaya koyar. Ayrıca kamusal mekânın sahip olduğu fırsatlar ve davranış çeşitliliği bireyin bilgiye, hizmetlere ve mallara erişmesini sağlar. Böylece birey, özgürlük, yeterlilik ve yetkinlik kazanır, seçim yapma gücüne sahip olur. Prestij ve itibar açısından insanlar kendilerini başkalarıyla karşılaştırarak, onlar tarafından beğenilmek ve övülmek ister. Birey, bunu kamusal mekândaki yüz yüze sözlü iletişim, giyim-kuşam veya sanatsal sergilerle sağlayabilir (Barlas 2006). Aidiyet ve sevgi gereksinimi açısından kamusal dış mekan, içerdiği aktivitelerle veya fiziksel öğelerle bir gruba veya topluma ait olma duygusunu sağlar. Bu konu bölüm 3.3.2 ve 3.3.3 numaralı bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Dinlenme gereksinimi, hem zihinsel hem de fiziksel olarak rahatlamayı içeren kullanıcıları günlük hayatın sıkıntılarından ve şehir yaşamının hızından uzaklaştırabilecek nitelikleri içermektedir. Mekanın trafikten uzak, gerekirse insanların yalnız kalabilmelerini sağlayacak farklı mahremiyet seviyelerinde alt mekanlara ve su, çiçekler, ağaçlar, yeşil alanlar gibi dinlendirici doğal öğelere sahip olmasını gerektirir (Carr. ve ark. 2006).

Lofland (1998), kamusal dış mekanlarda etkileşim konusundaki memnuniyetin kaynaklarını kamusal yalnızlık, insanları izleme, kamusal sosyallik, oyunculuk/uçarılık/fantezi isteği olarak sıralamıştır. Kamusal yalnızlık, insanların kimi zaman kalabalık ortamlarda tek olmak, sadece insan sesleri içinde bulunmak veya başkalarının konuşmalarını dinlemek istemesidir. İnsanları izleme, insanların görmek ve görülmek arzusundan kaynaklanan pasif etkileşimdir. Ayrıca kamusal mekandaki güzel bir manzara, bir çeşme, sanat eserleri veya çeşitli performanslar pasif etkileşim yaratan unsurlardır.

Kamusal sosyallik ise, insanlar veya gruplar arasında konuşarak sağlanan aktif etkileşimdir, o yerle ve orada bulunan insanlarla daha doğrudan bir deneyimi içermektedir. Bu noktada insanları bir kamusal dış mekana çeken en önemli öğe, diğer insanların varlığıdır (Lofland 1998). Whyte (1999), bir sanat eseri, farklı bir aktivite, bir satıcı, bir gösteri, hatta bir protesto gibi bazı dışsal uyaranların insanları konuşmak için harekete geçirdiğini belirterek, bu durumu üçgenleme süreci olarak tanımlamıştır. İnsanların gerçek kimliklerinden ve sorumluluklarından sıyrılmalarını sağlayan oyunculuk/uçarılık/fantezi isteği ise, bu mekanlarda düzenlenen festival, karnaval, fuar, gösteri gibi olağan dışı etkinliklerle gerçekleştirilebileceği gibi, günlük hayat içinde de yaşanabilir (Lofland 1998). Kamusal dış mekanların tasarımında farklı kullanıcı gruplarına hitap edebilmek ve onları tüm farklılıklarına rağmen bu mekanlarda biraya getirmek önemli bir konudur.

Merak duygusu yaratma, kamusal dış mekanda kullanıcıların keşfetme duygusunun canlı tutulması için günlük hayatın rutini dışında mekandaki aktivitelerin (sergilerin, sanat eserlerinin vb.) ve mekanın konseptinin günlük, haftalık, sezonluk değişim potansiyeliyle sürprizler oluşturmak şeklinde özetlenebilir. Bu gereksinim, zamanın

akışı ve döngüsüyle gerçekleşse de, aynı zamanda o kamusal mekanın yönetimiyle yakından ilişkilidir (Anonym 2011a).

Mahremiyet sağlama, kamusal dış mekanda kullanıcıların farklılaşan gereksinimleri ve iletişim türleri için gerekli alt mekanların tasarlanmasıyla gerçekleştirilebilir. Hall, kültüre ve kişiye göre farklılık gösterebilecek çeşitli iletişim türlerini ve ortalama kişisel alanı, yakın temas için 0-45 cm, kişisel ilişki için 45-130 cm, sosyal iletişim için 130-375 cm, kamusal yaşamda genel mesafe için 375 cm'den fazla olarak tanımlamıştır. Kamusal yaşamda mahremiyetin görsel ve işitsel olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Görsel olarak içerideki aktivitelerin mahremiyet derecesinin kontrolü özel mekandaki kullanıcılara bırakılmalıdır. İşitsel olarak da gürültü üreten mekanların, gürültüye duyarlı mekanlardan ayrıştırılması gerekmektedir (Carmona ve ark. 2003).

Sınır olarak, binalarla çevrili mekanlarda iç –dış ilişkisi sağlanmalı, ancak mahremiyet gereksinimi de unutulmamalıdır. Kamusal dış mekanlar, büyük kitleleri içerecek şekilde biçimlendirildiği gibi, kişisel kullanımları sağlamak için alt mekanlara da bölünmelidir. Bu noktada sınır olarak, bitkilendirme, kent mobilyaları ve kot farkları kullanılabilir. Alt mekanların büyüklükleri ne özel bir mekana giriyormuş hissi verecek kadar küçük olmalı veya insanları korkutacak ve yabancılaştıracak kadar büyük olmalıdır. Mekanın kenarlarındaki oturma yerleri içe ve dışa bakacak şekilde düzenlenmelidir (Marcus ve Francis 1998). Kısaca kamusal dış mekanda kullanıcı gereksinimlerinin sağlanması mekanın kullanımını artırır ve mekanla kurulan etkileşimi artırır. İnsanın içinde bulunduğu mekandan hoşnutluk seviyesi ve oraya ait anılarının canlılığı o mekanın başarılı olduğunu gösterir (White 1999).

3.2.3. Yönetim

Kamusal dış mekanların yönetiminde kamu sektörü en önemli rolü üstlenmektedir. Kentsel çevrenin kalitesinin korunması ve yükseltilmesi için kamuya düşen görevler ulaşım, bakım ve temizlik konularını içermektedir (Carmona ve ark. 2003).

Ulaşım açısından kamu sektörünün hedefi, kamusal dış mekanlarda toplumun her kesimi için eşit giriş hakkı oluşturmaktır. Bu kapsamda özel araba kullanımını azaltmak, farklı seyahat biçimleri için seçenekler sunmak, kamu taşımacılığını yerel ve daha geniş

ölçeklerde bütünleştirmek, bisikletliler ve yayalar için ücretsiz mekanlar oluşturmak gerekmektedir.

Bakım konusundaki eksiklik, bir mekanın kısa zamanda çöküş döngüsüne girmesine neden olur. Kamusal dış mekanların korunmasına yönetimin önem vermesi, kullanıcıları da etkiler. Örnek olarak, bir binanın bir penceresi kırılırsa ve tamir edilmezse, kısa zamanda diğerleri de kırılır. Çünkü kırık bir pencere, kimsenin o binayı sahiplenmediği anlamına gelir. Diğer yandan bir toplumdaki bazı köhneme belirtilerinin (grafiti veya hayat kadınlarının müşteri araması gibi) ele alınmaması, bazı çetelerin veya suçluların bölgeyi ele geçirmesine ve böylece çok hızlı köhneme süreçlerine neden olabilir.

Kamusal dış mekanların etkin bakımı, temiz, sağlıklı ve güvenli çevrelerin oluşturulması ve korunmasıyla mümkündür. Bir kentsel çevreyi iyileştirmek için konfor niteliklerini düzeltmek ve karakterini geliştirmek gereklidir. Konfor nitelikleri, iyi karşılama, çevre için özen, rahatlık ve güvenlik gibi konuları kapsar. İyi karşılama, otopark girişlerinin ve iç mekanlarının düzenlenmesini, ana caddeye çıkan yolların bütünleştirilmesini ve yaya yönlendirme işaretlerinin netleştirilmesini içerir. Çevre için özen, gereksiz afişlerin ve graffitilerin kaldırılmasını, çiçeklerin ve çimlerin bakımını, çöplerin düzenli olarak toplanmasını ve geri dönüşüm kutularının yerleştirilmesini kapsar. Ayrıca kent mobilyalarının bakımlarının yapılması, kaldırımların ve yolların periyodik olarak süpürülmesini, bina cephelerinin boyanmasını, gereksiz reklam tabelalarının kaldırılmasını ve klima dış ünitelerinin düzenlenmesini gerektirir. Rahatlık ve güvenlik ise, trafiğin sakinleştirilmesiyle mümkün olur.

Son yıllarda kamusal dış mekanların yönetiminin özel sektör eline geçmesi, bu mekanların özel sektörün çıkarları doğrultusunda tasarlanmasına neden olmakta, mekanın kullanımına yönelik getirilen kurallar, sınırlar, güvenlik elemanları, kameralar gibi bazı kontrol biçimleri sosyal ayrışmayı gündeme getirmektedir. Bu durum kamusal dış mekanların kamusallığını zayıflatmaktadır. Ayrıca insanların sosyalleşmek için kent dışındaki kapalı alışveriş merkezlerini tercih etmesi, kamusal dış mekanların kullanımını azaltmakta ve bu mekanların köhneme sürecine girmesine neden olmaktadır. Bu durumda kent yöneticilerinin, diğer kamu kurumlarıyla, sivil toplum örgütleriyle,

özel sektörle ve gönüllülerle ortak çalışmalar yaparak, kentsel çevrenin canlandırılmasına yönelik eylem programları oluşturması gereklidir.

Carr ve arkadaşlarına göre (1992), bir kamusal dış mekanın, başarılı olabilmesi için tasarım ve kullanım karakteristikleri açısından üç temel niteliğe sahip olması gerekir. Bunlardan birincisi, duyarlı olması, kullanıcıların tüm gereksinimlerini karşılayacak şekilde tasarlanması ve yönetilmesi, ikincisi demokratik olması, tüm kullanıcı gruplarının haklarını koruması ve insanlara hareket ve erişim özgürlüğü tanınması, üçüncüsü ise, anlamlı olması, kullanıcıların kamusal dış mekan ve kendi iç dünyaları arasında güçlü bağlar kurmasına izin vermesidir.

3.3. Anlam Boyutu

Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan anlam boyutunun ortaya çıkarılmasında ikinci bölümdeki kuramsal tanımlamalardan ve kamusal dış mekanlardaki mimari kimliğin planlama-tasarım-uygulama ve kullanım-yönetim boyutlarından faydalanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde farklı kuramcılarının mimari kimlik konusuna kültür, konum, işlev, biçim, tasarım, mekansal davranış, deneyim, sembolik anlam gibi farklı açılardan yaklaştıkları görülmüştür. Anlam, estetik kuramın temel öğelerinden biri olduğundan mimari kimlikle ilgili bu tanımlamaların bir kısmı spekülatif estetik temelli hermeneutik, femonenolojik, varoluşsal ve politik yaklaşımların, bir kısmı da ampirik estetik temelli bilgi kuramı, semantik, semiyotik, psikobiyojik yaklaşımların sonucudur. Lang'e göre (1987) davranış bilimleri estetik deneyimin bilimsel deneylerle analizine dayalı olduğu için, çevresel tasarım da ampirik estetikten faydalanılabilir ve bu bağlamda çevresel estetik biçimsel ve sembolik estetik yaklaşımlarıyla değerlendirilebilir. Gestaltçı bir yaklaşımı temel alan biçimsel estetik, bu çalışmada da incelenen duyuşsal algıya dayalı gereksinimlerle ilişkilidir. Gestalt kuramı sonraları transaksiyonel (deneyime ve insan-çevre arasındaki dinamik ilişkiye) ve ekolojik kuramlarla (hareketin psikolojik analizi) geliştirilmiştir. Bu çalışmada da kentsel okunaklılığa bağlı anlamların ortaya çıkarılmasında kamusal dış mekanlar biçimsel estetik açısından değerlendirilmiştir. Kentsel imaj konusunda Lynch (1975), Gestalt prensiplerini temel alan, kentsel belleğe dayalı bilişsel çalışmalarla kentin okunabilirliğini kent imgeleri üzerinden araştıran çalışmalar yapmıştır. Kamusal dış

mekanlar da kentin okunaklılığını arttıran kentsel imaj elemanlarını (yollar, sınırlar, bölgeler, düğümler ve anıtsal öğeler) içerebilir. Bu bağlamda kamusal dış mekanların kullanıcılar tarafından nasıl imgelendiği önem taşımaktadır ve kamusal dış mekanlardaki mimari kimliği tanımlamak için kentsel okunaklılığa bağlı anlamlar analiz edilmelidir.

Sembolik estetik ise, insanlara zevk veren çevrenin ilişkisel anlamlarıyla ilgilenir. Rapoport'a göre (1990) çevre, değer ve anlam kavramlarına somut ifadesini veren bir sembol sistemidir. Bu anlamları bilmek, bilinçli veya bilinçsiz olarak, insanların çevreyle ve kendileriyle ilgili duygularına katkıda bulunur. Ayrıca yapılı çevrenin sembolik anlamlarla tanımlanması, insanların bir gruba veya bir yere ait olma duygusunu kazanmasına yardımcı olur. Çevresel anlamla ilgili farklı kategorilendirmeler yapılmıştır. Gibson, bunları somut ve açık anlam, kullanılma anlamı, araçsal anlam, şeylerin duygusal ve değersel anlamları, işaretler ve semboller olmak üzere altı farklı anlam seviyesi şeklinde belirlemiştir. Benzer şekilde Hershberger, anlamı, temsili ve tepkisel anlam olarak açıklamıştır (Lang 1987). Temsili anlam düzeyi, nesnenin algılandığı zihindeki şemaya göndermenin yapılarak isimlendirme ve sınıflandırmanın gerçekleştiği düzeydir. Biçimlerin temsili anlamları aracılığıyla veya çağrışımlar yoluyla kişide uyandırdığı tepkisel anlamlandırma süreci, yarırsal, duygusal ve yargısal aşamalardan oluşur (Gür 1996).

Yücel (1999) mimarlığın, mekanın veya kentin anlam boyutuyla veya dil gibi anlatıma ilişkin kavramlarla buluşturulduğunda, temsiliyet meselesinin ortaya çıktığını, mimarlığın hem kendisini üretmek için tasarım sürecinde modeller aracılığıyla gerçekleşen bir temsil edilme özelliği olduğunu, hem de o tasarımın kendi maddesel gerçekliği dışında ayrıca bir (toplumu, iktidarı, kullanımı, zevki, ekonomiyi, sınıfsal ilişkileri, hatta daha soyut kavramları, sembolleri...) mesaj verdiğini belirtmektedir. Bu çalışmada da kamusal dış mekanlarda mimari kimliği tanımlamak için yapılı çevrenin somut ve soyut niteliklerine bağlı sembolik anlamlar araştırılmıştır.

Mimari kimlikle ilgili tanımlamalarda Gür (1996), Carmona ve arkadaşları (2003), Rapoport (1990), Hacıhasanoğlu (2006) mekansal davranışla ilgili kendileme kavramından bahsetmiştir. Lang (1987), insanın mekansal davranışlarını oluşturan

temel süreçleri; güdü (gereksinim), algı, biliş ve etki (öğrenme ve bellek, kategorilendirme ve genelleme, şemalar, anlam) ve davranış üzerinden açıklamaktadır. Çevresel konfor ve kalite algısının sağlanmasında mahremiyet, kişisel mekan ve egemenlik alanı gibi kültüre bağlı olarak değişen gereksinimler de etkili olmaktadır. Mahremiyet, bir kişi veya grubun ortamıyla kurmak istediği toplumsal ilişkilerde görsel, kokusal, işitsel denetim hakkını elinde tutma isteğidir. Kişisel mekan, birey ve grupların diğerleri ve kendileri arasında sınırlarını zihinlerinde belirledikleri amorf bir mekandır. Kendilemeyle ortaya çıkan egemenlik alanı kişi veya grubun mülkiyetinde olan veya denetimine/sorumluluğuna verilmiş bir mekan parçasıdır (Gür 1996). Bu kavramlar sosyal etkileşim -yapılı çevre ilişkisinin sağlanması açısından önem taşır. Bu kapsamda kamusal dış mekanlardaki mekansal davranışlar mekanın kimler tarafından, ne kadar sahiplenildiğini ifade eder. Mekanı sahiplenen gruplar kimi zaman mekanın diğerleri tarafından kullanımını engelleyebilir ve bu durum mekanın kamusallık derecesini düşürür. Ayrıca mekansal davranışla ilgili diğer bir konu kullanım alışkanlığıdır. Bu davranış mekanın kullanım yoğunluğunu etkiler. Bu nedenle kamusal dış mekanlardaki mekansal davranışlara bağlı anlamların analiz edilmesi gereklidir.

Mimari kimlikle ilgili fenomenolojik yaklaşımlarda Goldsteen ve Elliot (1994) ile Relph (Seamon ve Sowers 2008) deneyimin önemini vurgulamıştır. Aydınli'ya göre de (2008) mekan deneyimle anlaşılabilir. Zaman, mekan içinde yer alan tüm etkinliklerin olup bittiği geçmiş, şimdiye, şimdiye geleceğe bağlayan bir olgudur. İçinde bulunulan mekanın şimdi ile ilişkisi, geçmişin hatırlanması ve geleceğin sezinlenmesi ile bir arada olduğunda mutlak mekan, yerini muğlak olan mekansala bırakır, zaman içinde bir uzanım olan mekansala dair bilgiye ulaşmada algının yerini deneyim alır. Çünkü mekansal deneyim, algı ötesi bir olgudur, özne-nesne diyalogu sonucu ortaya çıkar. Kısaca zaman-mekan ilişkisinin birbirine eklenerek çoğalan yapısını anlamak ve mekan kavramının çok katmanlı okumasını yapmak için mekansal deneyim gereklidir.

Bu konuda Yürekli (2008), mimarların mekanı daha iyi anlamak için zamana- dinamik ve sürekli algıya- gereksinim duyduklarını belirtmiş, yaşanmamış, zamanla buluşması gerçekleşmemiş mekanın, mekan olarak tanımlanamayacağını, mekanın yaşandıktan sonra çerçvelendiğini, o mekandaki yaşamın derinliğine göre bu çerçevenin kalınlık

kazandığını ifade etmiştir. Bu anlamda Giedion'a gönderme yaparak mimarlık açısından zamanın, gerçekten mekanın dördüncü boyutu olduğunu belirtmiştir.

Günümüzde içinde yaşanan "hız ve haz çağı", mekansal deneyime çok fazla olanak sağlamamaktadır. Aslında Harvey'in (2006) "zaman-mekan sıkışması, mekan zamanı deforme eder, zaman da mekanı bozar" argümanı günümüzde yaşanan metropol deneyimini çok iyi açıklamaktadır. Ona göre, zaman- mekan sıkışması bir tür zamansızlık olarak algılanır, zaman an gibi kısa bir birimin içine sıkışır, kişinin geleceği şimdinin içinde erir. 21. yüzyıl iletişim toplumunda metropol yaşamı, ulaşım ve iletişim sistemlerindeki değişime paralel, yeni bir zaman ve mekan ilişkisi ortaya koyarken, mimarlık ve şehircilik kuramları tanımlı, kalıcı zaman ve mekan kavramlarını öngörmektedir (Aydınlı 2008).

Kamusal dış mekanlardaki deneyim ise, kullanıcının mekanla kurduğu etkileşime bağlıdır. Carr ve arkadaşlarına göre (1992), kamusal mekan deneyimleri zaman geçtikçe çoğalan anlamlar sağlar ve eğer bunlar pozitif anlamlarsa, ilk deneyime kadar uzanan bağlar oluştururlar. Bunlar bireyin yaşamıyla yer arasında oluşan, değer verilen bir gruba, bir kültüre ve onun tarihine, ekonomisine ve politikasına, sembolik olarak evrene veya bir bireyin biyolojik ve psikolojik gerçekliğinden diğer dünyalara kurulan bağlardır. Kullanıcının mekanla kurduğu bu bağlar, zamanla kullanıcının o mekana karşı bir aidiyet duymasını sağlar. Aidiyet duyulan yer benimsenir, korunur ve kullanılır. Kullanıcının mekanla kurduğu bağlar ve aidiyet duygusu kamusal mekanların tasarımı ve yönetimi için bazı çıkış noktaları sağlayabilir. Bu nedenle kamusal dış mekanlardaki mimari kimliği tanımlamak için kullanıcının mekânsal deneyimine bağlı anlamlar analiz edilmelidir.

Bununla birlikte mekana dair anlamlar sosyal bir çevre içinde gelişir. Daha önce bahsedildiği gibi bir ülkenin, bölgenin veya kentin siyasal, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel yapısı ve bunlarda yaşanan değişim kamusal yaşamı, kamusal yaşamın içeriğini ve kamusal mekanların fiziksel niteliklerini etkiler. Bu kapsamda dinsel, siyasal veya ekonomik açıdan toplumda hakim olan erk mekanı biçimlendirebilir. Ayrıca kamusal dış mekanlardaki kamusal olma özelliği içinde bulunan sosyal

çevreye göre değişim gösterir. Bu bağlamda kamusal dış mekanların mimari kimliğinin tanımlanmasında sosyal yapıya bağlı anlamlar da değerlendirilmelidir.

Çizelge 3.4. Anlam boyutunu oluşturan faktörler

Çevresel estetiğe bağlı anlamlar	Kullanıcının mekansal davranışına bağlı anlamlar	Kullanıcının mekansal deneyimine bağlı anlamlar	Sosyal yapıya bağlı anlamlar
Biçimsel anlam Sembolik anlam	Sahiplenme, kullanım alışkanlığı	Bağ kurma Aidiyet	Mekan-erk-ideoloji ilişkisini yansıtır Kamusallık anlamı taşıma

Bu kavramsal açıklamalardan yola çıkarak kamusal dış mekanların mimari kimliğinin oluşmasında anlam boyutunun, çevresel estetiğe, kullanıcının mekansal deneyimine, kullanıcının mekansal davranışına ve kamusallığa bağlı olarak ortaya çıktığı söylenenebilir (Çizelge 3.4).

3.3.1. Çevresel estetiğe bağlı anlamlar

Bu çalışmada kamusal dış mekanlarda çevresel estetiğe bağlı anlamlar biçimsel ve sembolik anlamlar açısından incelenmiştir.

- Biçimsel anlam

Biçimsel estetik, kentsel imaj ve okunaklılıkla ilgili çalışmaları içerir. Bu bağlamda ilk olarak imajın nasıl oluştuğunu incelemek gerekmektedir. Mekan ve kullanıcı arasındaki ilişki, algının yanı sıra, bilişle de bağlantılı bir olgudur. Biliş, algılama ile elde edilen veriler doğrultusunda oluşan, kişinin davranışlarını ve algısını da etkileyen bilme durumudur. Etkinliklere dayalı biliş kullanım ve amaca, uyarılara dayalı biliş imgeye, çağrışımlara dayalı biliş anlama karşılık gelmektedir. Bilişsel süreç, bireyin maddi veya tinsel nesnelere ilgili yaptığı saptama, varsayım ve değerlendirme sonucu zihninde imajlar/imgeler edinmesi ve bunların bilme etkinliğine dönüşmesidir. Çevre ile ilgili bilme eyleminin gerçekleşme süreci ise, çevresel biliş olarak tanımlanmaktadır. Çevrenin anlamsal çözümlemesi algı ve biliş süreçlerinin tümünden süzülerek elde edilir (Gür 1996). Dolayısıyla kamusal dış mekanlara verilen anlamlar kullanıcıların o mekanla kurduğu etkileşimle doğrudan ilişkilidir. Bu anlamları ortaya çıkarabilmek için imaj tanımlama sürecinin incelenmesi gerekir.

Mimari mekan, zaman ve algı kavramları bir arada ele alındığında, insanın mekanla kurduğu ilişkinin, zaman boyutuna bağlı olarak bellekte bir imaja dönüştüğü söylenebilir. Canlıların dış dünya ile algısal ilişkisi sınırsız miktardaki uyaranlardan duyumsayabildikleri üzerine kurgulandığından aynı mekan aynı kişi tarafından farklı şartlar altında farklı algılanabilir. Bir mekanı en doğru ve yetkin bir şekilde temsil edecek imaja ulaşabilmek için yeterince deneyimlemek gerekmektedir. İlk imajın oluşumunda, mekanın görsel ve fiziksel verileri baskın olurken, gerçek/kalıcı imaj zaman içinde edinilen farklı imajların bir aradaldığı, bellekteki eş zamanlılığı üzerine kurgulanmaktadır (Kahvecioğlu 2008).

Kepes (2009), kent ölçeğinde dışavurum ve iletişim konusunda, kişisel ve ortak deneyimler sonucunda ortak imajların ve sembollerin yaratıldığını, görsel alanda, özellikle de çevreden algılanan imajların yan yana getirilmesiyle güçlü sembolik niteliklerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu kapsamda ona göre Ortaçağ kentlerinde yüksek katedral ile küçük konutlar sembolik bir nitelik taşıırken, örnek olarak Central Park, kendisini çevreleyen yüksek binalarla yan yana, metropol zenginliğinin ve kuvvetinin bir sembolüdür. Nasıl bir insanın kişiliği, anlattıklarının ve eylemlerinin silsilesi gözlenilerek okunursa, bir kent peyzajının karakteri de aynı yolla okunur.

Lynch'e göre (2009), insanlar yollarını bulurken, çevresel imgeden faydalanır. Bu nedenle imge en az zihinsel çabayı gerektirecek biçimde belirgin, eksiksiz ve öteki bireylere anlatılabilir nitelikte olmalıdır. Kusursuz bir çevresel imge ortaya koyan canlı ve eksiksiz bir ortam, toplumsal iletişim sağlayacağı gibi, kişiye duygusal açıdan güvenlikte olduğunu hissettirir, insan yaşamının gizil derinliğini ve yoğunluğunu da artırır. Bununla birlikte, gözlemci o imgeyi değiştirebilme ve değişen gereksinimlere uydurma gücüne sahip olmalıdır.

Çevresel imgeler, gözlemciyle çevresi arasındaki iki yönlü bir işlemin sonucudur. Çevre birtakım farklılıklar ve bağıntılar sunarken, gözlemci de kendi amaçları ışığında bunları seçer, düzenler ve anlam verir. Böylece belli bir gerçeğin imgesini değişik gözlemciler farklı şekilde algılayabilirler. Bir çevre imgesi özdeşlik, yapı ve anlam olmak üzere üç bileşene ayrılabilir. İşlevsel bir imge, öncelikle bir nesnenin ne olduğunun belirlenmesini gerektirir, bu da o nesnenin öteki nesnelere ayırt edilmesi, bağımsız bir

bütün olarak tanınması, bireysel veya benzersiz olması demektir. Bunun adına özdeşlik denir. İkincisi imge, nesnenin gözlemciyle ve başka nesnelere olan uzamsal veya biçimsel bağımlılığını içermelidir. Çevrenin zihindeki imgesinin güçlü bir biçimde kurulabilmesini kolaylaştıran şeyler gözle görülebilir biçim, renk ve düzenlemelerdir. Son olarak da, bu nesnenin gözlemci için, uygulama açısından olsun, duygusal açıdan olsun bir anlamı olmalıdır (Lynch 2009).

Lynch'e göre çevrenin algılanabilirliğini arttırmak için görsel tanımlamayı ve yapılaşmayı kolaylaştırmak gereklidir. Bu kapsamda onun kent imgeleri olarak belirlediği yollar, sınırlar, bölgeler, düğümler ve anıtsal öğeler doğru tasarlanırsa, kentsel ölçekte başarılı ve farklılaşmış bir yapılaşma oluşur. Kamusal dış mekanların imajının tanımlanmasında da yollar, sınırlar, bölgeler, düğümler ve anıtsal öğeler olarak tanımlanan kentsel imgelerden faydalanılabilir.

Yollar, gözlemcinin alışkanlıkla, fırsat buldukça veya gizli bir güçle hareketleri boyunca kullandığı bağlantı kanallarıdır (sokaklar, yaya yolları, kanallar, demiryolları gibi). Bunlar çoğu insanın hafızasındaki baskın elemanlardır, çünkü insanlar, kentin içinde hareket ederken çevrelerini incelerler ve bu yollar boyunca diğer çevresel elemanlar düzenlenir. Sokağın dinamik şekli ona kimlik verir ve zamanla bir deneyim oluşturur. Eğer bu sokak, kullanıcılara diğer şehir elemanlarının varlığını hissettirirse, o zaman bu deneyim artar. Bu noktada kamusal dış mekanlar olarak yollar, bireysel elemanlar şeklinde değil, birbirleriyle ilişkileri olan bir şebeke olarak düşünülmelidir ve aralarında yön, topolojik ilişki ve mesafe açısından süreklilik olmalıdır.

Sınırlar, gözlemci tarafından yollar gibi kullanılmayan ya da dikkate alınmayan lineer elemanlar, süreklilikteki lineer kırıklardır (duvarlar, gelişim kenarları, demiryolu kesikleri gibi). Bu elemanlar, cephe organizasyonunda önemlidir, ayrıca sınırlar alan karakterini keskin bir şekilde belirliyorsa ya da iki ayrı bölgeyi birbirine bağlıyorsa daha da güç kazanır. Bu bağlamda sınırlar, kamusal dış mekanların boyutlarının algılanmasını kolaylaştırır, kapalılık sağlar.

Bölgeler, gözlemcinin zihnen içine girdiği ve ortak birkaç karaktere sahip olduğu şekilde ayırt edilen, iki boyutlu saha gibi tasarlanıp kavranan kentin orta boyutlu ve büyük boyutlu parçalarıdır. Her zaman içten tanınır, dıştan görülebiliyorsa dış referans

için de kullanılabilir ve baskın özelliktedir. Bir şehirsal bölge, en basit anlamda aynı homojen karaktere sahip, benzer özelliklerin görüldüğü alanlardır. Bu homojenlik mekansal karakteristiklerde olduğu gibi, topoğrafik özelliklerde de olabilir. Sokak dokusu, bina tipleri, döşemede renk, doku, malzeme devamlılığı, ölçek ve cephe detayları, ışıklandırma, bitkilendirme ve silüet gibi öğelerden ne kadarı bir arada olursa, o alanın bütünsel bir bölge olarak etkisi artar. Bu noktada kamusal dış mekanlar, özel nitelikli bir bölgenin içinde yer alabileceği gibi, bölgenin bütüncül niteliğinin oluşmasında bağlayıcı rolü üstlenebilir.

Düğüm, gözlemcinin içine girdiği ya da dolaştığı keşif noktası olan kentteki stratejik yerler, noktalardır. Başlıca kavşaklar, taşımacılıktaki kırılma yerleri, yolların kesişme yerleri, bir işlevden diğerine değişim hareketleri olabilirler. Düğüm noktasındaki duvarların, döşemelerin, detayların, ışıklandırmanın, bitkilendirmenin, topoğrafyanın sürekliliği ya da tekilliği kimlik oluşturma da ve algısal destek sağlama da önem kazanır. Özellikle kullanım yoğunluğu çevrenin kimliğini güçlendirir. Bu bağlamda kamusal dış mekanlar düğüm noktası rolünü üstlenebilir.

Anıtsal öğeler, nokta referansların bir başka tipidir. Ama bu durumda gözlemci içerisiyle ilgili değildir, dışarıdadır. Genellikle daha sade yolla tanımlanan fiziksel objelerdir: bina, işaret, dağ veya dükkan gibi. Anıtsal öğelerin belli bir uzaklıktan görülebilmesi ve gidilecek yönün ayırt edilmesine yardımcı olması onları daha güçlü kılar. Eğer anıtsal öğeler, tarihi olaylarla ilişkiliyse, imaj gücü daha da yükselir. Kamusal dış mekanları daha anlamlı hale getirmek ve akılda kalmasını kolaylaştırmak için, anıtsal öğelerin tasarımına önem verilmelidir.

Lynch'e göre, bir çevre (veya bir kamusal dış mekan) eğer bulunduğu kentte; tekilliğe ve arka planla kontrasta, biçimsel sadeliğe, yüzey, biçim işlev uyumunda sürekliliğe, baskın bir etkiye, komşu bölgelerle güçlü ve açık bağlantılara, yönsel farklılaşmaya, görsel etkileşim alanına, hareket farkındalığına, biçimsel ritme ve sosyal, tarihsel, fonksiyonel, ekonomik ya da bireysel olsa da anlam oluşturacak ve kimlik yaratacak bir isime sahipse daha kolay algılanabilir (Lynch 1975).

- Sembolik anlam

Sembolik anlam, bireyin sahip olduğu fizyolojik, sosyal ve psikolojik Şartlara göre değişir. Bireyin sahip olduğu organizmik karakter, kişilik, dahil olduğu sosyal grup, kültür ve en önemlisi eğitim algı ve sembolik anlamlandırma süreçlerini etkiler. Ancak sosyalleşme süreci sosyal ve kültürel ortamda olduğu kadar, bir coğrafi ortamda da gerçekleşir. Yapılı ve doğal evre semboller açısından zengindir. Bu çalışmada kamusal dış mekanlarda anlam taŐıyabilecek somut değişkenler, bina formu, mekan formu, malzeme, aydınlatma, renk, ses gibi duyuşal algıya bağlı niteliklerle, yer ismi, bir binayla ilişkilendirilen bir kişi veya olay veya mimari stil gibi yapılı çevreye ait soyut nitelikler olarak tanımlanmıştır (Lang 1987).

Yapılı çevredeki duyuşal algıya dayalı niteliklerden olan bina formundan kaynaklanan anlamlar belli dönemlerle ilişkilidir. rnek olarak, sade formlar makine çağını, biçimlerin ve formların karmaŐıklıęı sanayi-sonrası toplumunu temsil etmek için kullanılmıştır. Mekan formundan kaynaklanan anlamlar, mekanın tüketimiyle, mekanın hacmi, kapalılığı ve oranlarıyla ilgilidir. Üst gelir gruplarının büyük evlerde otumaları veya hükümet binalarının devletin gücünü ve önemini ifade etmek için büyük yapılması bu konudaki renklerdir.

Malzemenin görsel özellikleri de bir mekana anlam katabilir. Bu bağlamda bazı malzemeler kullanım yoluyla bir takım bina tipleriyle özdeŐleŐmiŐtir. Aydınlatmayla veya ıŐıęın kullanımıyla da bir mekana anlam katılabilir. Gotik mimarlık buna bir örnek olabilir. Renkler de farklı toplumlarda farklı anlamlar içerebilir. rnek olarak, Pekin’de parlak renkli binlara, saray, tapınak veya diğer ritüel mekanlarını ifade ederken, diğer binalar daha az renklidir. zerinde çok az çalışma yapılmış olsa da, bir yüzeyin sessel özellikleri de bir mekana anlam katabilir (Lang 1987).

Yapılı evreye ait soyut niteliklerden mekan ismi, mekanın kullanım alışkanlığıyla ilgilidir. Bu süreç öncelikle tanıdık olan mekanın kavramsal olarak sınıflandırılmasını, adlandırılmasını daha sonra gereksinimler veya amaçlanan etkinlikler doğrultusunda mekanın periyodik olarak kullanılmasını gerektirmektedir. Yer isimleri, kimi zaman o yerin tasarım sürecinde kimin etkin olduğunu, kimi zaman orada yer alan insanları ve aktiviteleri ifade eder. Bu kapsamda zihinsel bir imaj yaratan yer isimleri, orada yaşayanlar için özel öneme sahiptir veya kimi zaman gerçeği gizleyen güçlü veya

romantik imajlar yaratsa da, yabancıların bir yerin biricik özelliklerini algılamasını sağlayacak anlamlar içerebilir (Hough 1990).

Bazı durumlarda mekanlar belli kişi veya olaylarla ilişkilendirilebilir ve buna bağlı bir anlam kazanabilir. Bir ülkenin siyasal, toplumsal veya kültürel tarihinde önemli bir rol oynamış bir kişi tarafından yaptırılan veya kullanılan mekanlar o kişinin anısını taşır. Benzer şekilde Lozano'nun da bahsettiği gibi bir mekan bazı tekrarlayan veya tekil olaylarla da anılabilir. Bunlar bir takım toplumsal ritüeller, törenler, festivaller veya protestolar olabilir. Daha önce ifade edildiği gibi binanın stili de (mimari üslubu) bir sembol haline gelebilir. Tasarımcının kontrolünde olan bu tür semboller zamanla veya daha çok kentsel yenileme ve tarihi koruma çalışmaları gibi özel durumlarla ortaya çıkabilir. Örnek olarak Le Corbusier'in Hindistan'daki çalışmaları mevcut yerleşim ve yaşam biçimleriyle çelişen bir sembolik anlam taşır (Lang 1987). Kamusal dış mekanları “arada olma niteliği” (betweenness) ile tanımlayan White (1999), iyi (başarılı) kamusal dış mekanların özelliklerini, kimlik, karakter, güzellik, yaşanabilirlik, önemlilik/anamlılık, bağlantılı olma, duygusallık olarak sıralamaktadır.

3.3.2. Kullanıcının mekansal davranışına bağlı anlamlar

Rapoport'a göre (1990), insanlar çevrelerine onlar için ifade ettiği anlamlar doğrultusunda davranırlar. Bu bağlamda çevresel değerlendirme, detaylı bir analizden çok, imajlardan ve ideallerden etkilenen davranışsal cevaplardır. Kullanıcılarla tasarımcıların algısal şemaları farklı olduğu için çevreye verdikleri anlamlar da farklıdır. Tasarımcılar çevreyi anlamlandırırken algısal ifadelere başvurmakta, kullanıcılar çevreyi ilişkisel terimlerle ifade etmektedir. Ancak Rapoport'a göre, kullanıcıların çevreyi nasıl anlamlandırdığı daha önemlidir. Çünkü günlük hayatta çevreyi asıl onlar kullanmaktadır. Aslında bunlar birbirleriyle ilişkili konulardır, birincisi olmadan, ikincisi olamaz.

Çevresel anlam konusunda, kişiselleştirme ve sahiplenme konuları önem kazanır. Özgüleme (kendileme) mekanın geçici veya kalıcı olarak kişiselleştirilmesidir. Kendileme, sosyal ilişkilerin ve ideolojilerin damgasını taşıyan, bir yerin veya mekanın dönüştürülmesinde ortaya çıkan bir denetim göstergesidir. Mekanı kendileme, soyutlanmış bireysel bir eylem değil, eşyaların mekandaki konumlarına bağlı bir takım

mesajlar taşıdığı için bir iletişim biçimidir. Moles, kendileme kavramını bireyin evrene kök salması olarak nitelemiş, insanın bir yere, bir yersel kimliğe gereksinim duyduğunu belirtmiştir (Bilgin 1990). Bununla birlikte bu konular mimari elemanlardan çok, dekorasyonla ve hareketli mobilyalarla ilgilidir. Kentsel mekan açısından, sosyo-kültürel düzenlemeler birincil belirleyicilerdir. Bazı geleneksel kültürlerde kutsal şemalar ve anlamlar çok önemliyken, bazılarında sağlık, rekreasyon, hümanizm, eşitlik gibi değerler önemli kazanarak, kentsel çevrenin düzenlenmesinde etkili olabilir (Rapoport 1990).

Kısaca, insanın kimliğinin bir kısmı yerle tanımlanmayı da içerir. İnsanlar, kimliklerinin bir parçası olan yer fiziksel veya sembolik olarak ortadan kaldırıldığında savaşıyor, protesto eder veya kederlenirken, daha küçük bir ölçekte, ev içinde bireyin yerle kendini tanımlaması sembolik teşhirler yoluyla kendilemeyle gösterilir (Krupat 1985).

Rapoport, çevresel anlamın belirlenmesinde sözlü olmayan iletişimin de önemli olduğunu vurgular. Bu yaklaşım farklı çevrelere ve yerleşmelere direkt olarak bakmayı ve onlardaki ipuçlarını gözlemlemeyi, bunların kullanıcılar tarafından nasıl yorumlandığını tanımlamayı ve bunların insan davranışlarını nasıl etkilediğini çözmeyi gerektirir. Bu süreçte genellikle bir yerleşmede çalışanlarla veya oturanlarla ilişkili hareketli elemanlar değerlendirilir. Bunlar yer değiştirmeye dayalı mekansal ilişkiler, vücut pozisyonları ve duruşları, el-kol jesteri, yüz ifadeleri, el ve boyun gevşeklikleri, baş sallamaları, göz kontakları, konuşma hızları, ses düzeyleri ve konuşma sırasındaki duraklamalar gibi sözsüz davranışlardır (Rapoport 1990).

Mekansal davranışla ilgili diğer bir kavram alışkanlıktır. Belirli birtakım kişi, nesne ve olaylara karşı sürekli olarak aynı biçimde davranmaya neden olan öğrenilmiş eğilimler olarak tanımlanan alışkanlık “tutum” kavramıyla ilişkilidir. Tutumlar, bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak arzulanan ve kaçınılan şeyler konusunda yol gösterir. Çevre ile ilgili bilgi, duyum ve deneyimlerin sınıflandırılması ve olumlu/olumsuz amaçlarla ilişkilendirilmesi “tutum objesine yaklaşma, karşı koyma veya kaçınma” olarak yansıyan davranışı oluşturur (İnceoğlu 1993). İç ve dış etkilerle eylem ve davranışların yinelenmesi ve hep aynı biçimde gerçekleşmesiyle koşullanmış davranış veya tepki biçimleri olarak tanımlanan alışkanlıklar doğar. Bu

bağlamda bir mekanda kullanım alışkanlığının olması onun toplum tarafından benimsenmiş olduğunu gösterir. Bu süreç öncelikle tanıdık olan mekanın kavramsal olarak sınıflandırılmasını, adlandırılmasını daha sonra gereksinimler veya amaçlanan etkinlikler doğrultusunda mekanın periyodik olarak kullanılmasını gerektirmektedir.

3.3.3. Kullanıcının mekansal deneyimine bağlı anlamlar

İnsanın kimliği yerin kimliğiyle bağlantılıdır ve herhangi bir olayın çevresinden bağımsız olması söz konusu değildir. Kamusal dış mekanlarda yaşanan deneyimler, zamanı aşan anlamlar oluşturur. Bunlar kullanıcının hoşuna giden, bireyde heyecan yaratan pozitif anlamlar olduğunda, kişi ve mekan arasında mekanın anlık deneyimlenmesini aşan, uzun süreli, ancak zaman içinde değişen bağlar kurulur (Rapoport 1990). Bunlar bireysel, grupsal, toplumsal, biyolojik- psikolojik veya daha farklı dünyalarla kurulan bağlar olabilir (Carr ve ark. 1992).

İnsan doğası gereği, nerede olduğunu bilme, çevresini tanımlayabilme, mekanla bağ kurma gereksinimi duyan bir canlıdır. Aksi takdirde, panik yaşar ve kendini kaybolmuş hisseder. Yaşanılan çevreye uyum sağlanması, muhit duygusunun oluşması ve aidiyet hissinin gelişmesi sonucu kullanıcı ile çevre arasında bir bağ oluşur ve güven duygusu artar (Lang 1994).

Kişiler kamusal mekanda yaşadıkları deneyimler doğrultusunda mekan ile bireysel bağlar kurabilir. Yapılan araştırmalarda, kişilerin çocukluk dönemlerinde önemli olaylarla ve özel bir dış mekan arasında ilişki kurduğu, bu şekilde doğan özel anlamlar sayesinde hayatının çeşitli evreleri arasında süreklilik hissinin oluştuğu ortaya çıkmıştır. Çocukluk döneminde sürekli oyun oynanan geniş bir bahçe, gençlik döneminde farklı bir anlam taşımaya başlar, ebeveynlik döneminde çocuklar için o alanın ne kadar güvenli olduğu sorgulanır, yaşlılık döneminde ise, gençlik dönemini hatırlatan sakin bir sığınma mekanı haline gelebilir. Zaman içinde bu tip özel anlamlar taşıyan mekanlarda meydana gelen köklü bir değişiklik bireyi derinden etkileyebilir ve bireyin mekanla ilgili taşıdığı değerler değişebilir. Bireysel bağlar, yere ve ona eşlik eden sosyo-politik kültüre yönelik güçlü bir bağlılık duygusunu ifade eden köklülük duygusunun gelişmesini de sağlar.

Bireysel bağların kurulduğu mekanlar, çocukluk dönemi mekanları, kişisel mekanlar, öğrenim mekanları ve özel gün mekanları olabilir. Çocukluk dönemi mekanları doğal veya yapay bir çevre olabilir ve bunlar kişinin hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Kişisel mekanlar, evden uzakta, dış dünyada güvenli ve sıcak sığınma yerleridir. Bunlar sürekli alışveriş edilen bir dükkanın çevresi, bir oyun alanı, bir mahalle parkı gibi yerlerdir. Pazar yerleri, insanların alıcı-satıcı ilişkisi ve diğer alıcılarla yaşadıkları etkileşimle temel gereksinimlerini karşıladıkları öğrenim mekanlarıdır. Etnik festivaller, milli gün ve dini bayramların kutlandığı, düğün ve cenaze törenlerin yapıldığı yerler de özel gün mekanları olarak tanımlanır.

Bir grubun veya toplumun da başka yere karşıt olarak bir “burası” noktası oluşturma çabası vardır. Burası noktası, kişisel açıdan bir büro, oda, ev, köşe vb. olabildiği gibi, kolektif veya toplumsal açıdan bir sokak, mahalle, köy, hatta küçük bir kent bile olabilir. Bunlar yabancıya yer vermeyen, yabancıyı öteki veya diğeri olarak başka yerde konumlayan, kısacası farklı olana var olma hakkı tanımayan cemaat veya kabile mekanlarıdır (Bilgin 1997). Bu benzetme küçük bir semtteki bir kamusal dış mekan için de geçerlidir, tanıdıklığın hakim olduğu mekan gerek kullanım biçimleri, gerek fiziksel özellikleriyle orada yaşayanların niteliklerini yansıtır. Bazı grupların kamusal mekanı düzenli olarak belirli bir amaç doğrultusunda kullanması sonucu mekan, grup üyeleri için farklı bir anlam kazanabilir, grup mekanının değişmemesini, bunun güvence altına alınmasını ve paylaşılan anlamların sürekli olmasını ister. Grup, o mekan sayesinde kendi gücünü görür, birey ise bir gruba ait olduğunu hisseder. Parka çocuklarını götüren insanlar arasında zayıf bağlar oluşurken, etnik gruplar arasında güçlü bağlar meydana gelir.

Kamusal dış mekanlar, daha büyük ölçekte kurulan toplumsal bağları da sağlar. Dini açıdan kutsal mekanlar, diğerlerini grubun dışında tutarak, aynı mekanı paylaşan insanların ortak tarih, dil, inanç ve gelecekle ilgili ortak amaçları paylaştığını hissettirerek, bireyler arasında güçlü bağlar kurar. Aynı şekilde tören alanları, toplumsal eylem alanları gurur, dayanışma ve güven duygularını pekiştirir (Carr ve ark. 1992). Bununla birlikte günümüzde toplumsal yapıda yaşanan cemaatleşme hiçbir grubun kendinin ötesine taşmaması, kendi kalesine kapanıp dışa çıkmaması, kente mensubiyeti

imkansız hale getirmekte, toplumsal bağların kurulmasını güçleştirmektedir (Bilgin 1997).

Mağara, obelisk, kubbe ve zafer takları gibi mekansal arketiplere göndermede bulunan yerler, cinsel uyarıcı güçlerine karşın, insanlığın gelişim sürecinden doğal yollarla kazandıkları anlamlara sahiptirler. Bunlar mekanla kişi arasında korunma, güven, mahremiyet, hükmetme, huzur gibi psikolojik bağlar oluşturur. Doğal peyzajın kullanımı ise, psikolojik açıdan insanları canlandırmakta ve gerilimi azaltmaktadır. Mevsimlerin değişimiyle hayvan ve bitkilerde gözlenen periyodik değişimler, insanlardaki biyolojik saatin de aynı şekilde çalıştığını hissettirmekte, doğum, yaşlanma ve ölüm olgularını hatırlatarak, mekanla biyolojik bağların kurulmasını sağlamaktadır.

Son olarak, kamusal dış mekanlar, kullanıcıların hayal gücünü harekete geçirerek, içinde buldukları evrenle ilişki kurmalarını da sağlamaktadır. İnsanın çok az bilgi sahibi olduğu, ancak içinde küçük bir nokta olarak yerini tarif edebildiği evrenin mimari öğelerle soyut bir şekilde mekanda yansıtılması, kişinin mekanla özdeşleşmesini sağlamaktadır. Kişi ve mekan arasında kurulan sembolik bağlar dışında, bir kamusal dış mekanın yapım veya bakım aşamasında görev alan kullanıcılar ile mekan arasında doğrudan gerçek bir bağ oluşabilir (Carr ve ark. 1992).

Aidiyet ise, yere ait olma hissiyle, bir gruba ait olma hissini içeren bir kavramdır. Yer aidiyeti, kendileme, sahiplenme ve bağ kurma kavramları ile yakın ilişkilidir. Norberg Schulz (1993), bir mekana ait olmak olgusunu, kolektif, kamusal ve özel olarak sınıflandırmıştır. Kolektif ait oluş, üretilenlerin, fikirlerin ve duyguların karşılıklı değişimi, diğerleriyle bir araya gelme ve yaşamsal olanakları paylaşma demektir. Bu kavram yerleşimle vurgulanır. Diğer bireylerle bir ait oluş çerçevesinde bir araya gelmek ve ortak değerler setini kabul etmek anlamına gelen kamusal ait oluş ise kurum ile somutlaşır. Toplumsal kurumlar, kişiler arası ilişkileri düzenleyen ve “özdeşleştirme, içe yansıtma veya içselleştirme” yoluyla özümсенerek bireyin bir parçası haline gelen değer ve davranışları içerirler. İçselleştirme kendilemeyle gerçekleşir.

Toplum ile kamusal mekan arasında yaşanmış veya bilinen geçmişe dayalı bir ilişki vardır ve mekanın kimliği bu ilişkiden etkilenir. Mekanın geçmişi kullanıcı üzerinde

olumlu etkiler yaratırsa, aidiyet hissi artar, ancak geçmişte orada yaşanan kötü anılar aidiyet ve güven hissine zarar verebilir.

Geçmiş deneyimlerin yanı sıra, kamusal mekandaki hakim kullanıcı grupları ve onların davranışları kamusal mekana yönelik aidiyet duygusunu etkiler. Örnek olarak bir kamusal mekanda hakim kullanıcı grubunun gençler olması, genç kullanıcıların bu mekana yönelik aidiyet duygusunu arttırırken, diğer grupların aidiyet duygusunu azaltabilir.

Kamusal mekanın konsepti, fiziksel özellikleri, içerdği dolaylı veya direkt semboller de aidiyet duygusunu etkiler. Fiziksel mekandaki semboller değişik kullanıcı gruplarında farklı kültürel ve bireysel etkiler yaratarak, bilinçli veya bilinçsiz olarak mekanın kimlere ait olduğunu veya olmadığını ifade edebilir. Eğer kullanıcılar, kendilerini bu yaratılan konsepte ait hissetmezlerse, mekan kullanılmaz.

Bunların yanında kamusal mekanın içinde olduğu sosyal ve kültürel çevre de aidiyet duygusunun oluşmasında etkilidir. Kullanıcıların arkadaşlarıyla bulunduğu, tanıdıklarıyla karşılaştıkları ve yabancılarla iletişim kurdukları, sosyal yaşamlarının bir parçası olan mekanlara karşı aidiyet hisleri artar (Anonym 2011a).

3.3.3.Sosyal yapıya bağlı anlamlar

Lefebvre'e göre (1991) mekan ne salt bir soyutlama ve nesne, ne de sadece somut, fiziksel bir şeydir, bütün boyutları ve biçimleriyle, hem kavram, hem de gerçekliktir, başka bir deyişle toplumsaldır. Bu yüzden, ilişkiler ve biçimler bütünüdür, canlı, değişken ve akışkandır. Sürekli diğer mekanlara uzanır ve geri döner, onlarla birleşir ya da çatışır. Farklı zamanlarda olan bu akışlar, birleşmeler ve çatışmalar, bir diğerinin ya da öncekinin üzerine yerleşir ve mevcut mekanı üretir. Kısaca toplumsal mekan, birçok boyutuyla, ona katılan, anlamlandırılan ve anlamlandırılmayan, algılanan ve doğrudan deneyimlenen, pratik ve teorik akışlarla üretilir. Mekan aynı zamanda, bir toplumsal üretim (süreci) dir ve toplumun üretiminin hem sonucu, hem de ön koşuludur. Bu süreci açığa çıkarmak, teoride yeniden kurmak için, nesneden (mevcut mekandan) onu üreten, yaratan eyleme geri gitmek, üretim ve anlamlandırma sürecini yeniden kurmak gerekir.

Bu bağlamda kamusal dış mekanlardaki sosyal yapıya bağlı anlamlar mekan-erk-ideoloji ilişkisinden ve mekanın kamusal olma içeriğinden kaynaklanabilir.

- Mekan-erk-ideoloji ilişkisini yansıtma

Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren, politik, hukuki, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü olarak (Türk Dil Kurumu 2011) tanımlanan ideolojiler kamusal dış mekanların kullanım şekillerini ve biçimsel özelliklerini etkileyebilir. İdeolojinin harekete geçirme (bir grubu bir eyleme yöneltme), meşrulaştırma (halkın, kendini iktidarın yargıları ile değerlendirmeye başlaması, baskının yasallaşması), doğallaştırma (iktidarın halkın gözünde kendiliğinden ve kaçınılmaz hale gelmesi), rasyonalize etme (kendini aldatma, kötü yaşam koşullarını kadercilikle örtme gibi), birleştirme (bir toplumsal gruba, kaynaşma ve bir kimlik altında birleşme imkanı verme), evrenselleştirme (yersizleştirme, tarihsizleştirme, genelleştirme) işlevlerini (Eagleton 1996) gerçekleştirebilmesi için bir mekana gereksinmesi vardır. Diğer bir deyişle, bir toplumun maddi dünyasındaki yetersizlikler ideolojinin varlık nedeni olduğundan, bu maddi dünyanın önemli bir bileşeni olan mimari çevre ideoloji kavramıyla yakın ilişkilidir (Ayıran 1996). Bu bağlamda Wright' a göre (2000) mekan, sadece içinde eylemin gerçekleştiği bir 'kap' değil, aksine sosyal etkinliğin ve kimliğin kurgulayıcı bir boyutudur. Mekan, yaşamın üretim ilişkileri kökenine bağlı olarak biçimlenen, tanımlanmasında, anlatımında, algılanmasında, üretilmesinde, tüketilmesinde, kısacası yaşanılmasında bir anlam olan, ideolojik bir boyut içerir (Karabey 1980).

Yönetimsel erkin (iktidarın) etkileri hem kent, hem de tek yapı ölçeğinde mekana yansiyabilir. Mekanı bir metin olarak ele alan Foucault'ya göre (2007), metin üzerinde iktidarın izleri, "tüm toplumsal mekana dağıtılmış, her yerde sahne, seyir, işaret, söylev olarak mevcut, açık bir kitap gibi okunabilir". Mimarlık- iktidar ilişkisi örtük olabileceği gibi egemen ideolojinin direkt bir propagandası şeklinde de yansiyabilir. Örnek olarak, 20. yüzyılda Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini, Rusya'da Stalin dönemine ait büyük anıtsal yapılar ve meydanlar yönetimin gücünü halka ispat ederken, aynı zamanda yönetimin kendisini de etkilemiş, politik güç toplumsal yaşamın denetimini sağlamıştır (Yeşilkaya 2003).

Kostof'a göre, ritüellerin mekanı olarak sokaklar, her toplumun kendine ilişkin bir öykü anlatma gereksinmesini karşılayan kültürel sürece önemli bir temel sağlar. Eğer ritüel, bir cemaatin mitolojik varlık nedenlerini simgelemeye yardımcı oluyorsa, ideoloji, iktidarın kentte ilan ettiği bir düzen yaratır. Sokakların isimlendirilmesi, konumlandırılması ve biçimi, yapıların ikonografisi ile bunun biçimlendirilmesine yardımcı olan sokak mobilyası, ideolojik iletilerin kamu alanına iletilme yollarıdır. Ancak, politik gücün mekan üzerinde varsayılan semiyolojik denetimi en uyumlu durumda bile geçici olabilir. Otorite iletileri, birbirini izleyen rejimlerde ve uygulamalarda ironik tarzda okunabilir veya saptırılabilir. Örnek olarak; otomobil büyük bulvarın kimliğini gasp etmiştir, bağımsızlıktan sonra sömürge devri sokaklarının isimleri değiştirilmiş, kente yeni bir sembolizm kazandırılmıştır. Otorite iletileri taşıdığı düşünülen herhangi bir sokak, Barthes'ın dediği gibi çabucak "boş imlenen"e dönüşebilir, biçiminin anlamı kesin tarihsel amaçlarına rağmen keyfi hale gelebilir (Çelik 2007).

Diğer yandan kamusal dış mekanlardaki erk olgusunun tür ve kaynakları yönetsel olabileceği gibi, geçmişte Avrupa'daki Ortaçağ pazar meydanlarında görüldüğü şekilde ekonomik ve dinsel de olabilir. Ekonomik yapı, özellikle ticaret, geçmişten beri kamusal yaşamın ve bu yaşama ait mekanların oluşumunda önemli bir rol üstlenmiştir. Daha önce ifade edildiği gibi Sennett'e göre (1996), sanayi kapitalizminin pazarlığı ortadan kaldırması, alıcı-satıcı arasındaki sosyal ilişkiyi minimuma indirmiş, kamusal mekandaki aktif alışverişin yerine, daha yoğun, ama daha az sosyal bir kamusal deneyim yaratmıştır. Diğer yandan 19. yüzyılda kamusal mekan olarak bulvarın yapılmasının amacı, olası ayaklanmaları önlemenin yanı sıra, insanların bulvardaki mağazalara ulaşımını kolaylaştırmak ve tüketimi arttırmak olmuştur. Lefebvre'e göre (2007), 20. yüzyılda 1960'lardan sonra, sanayileşmenin yarattığı kapitalist üretimin ve mülkiyet ilişkilerinin hakim olduğu toplum, kendisine uygun bir kentsel çerçeve içinde programlanmış bir gündelik hayat yaratmıştır. Politik güçler ve toplumsal biçimler gündelik olanı sağlamaştırmaya, yapılandırmaya, işlevsellendirmeye yönelmiş, örgütlenen gündelik hayat kapalı bir devre (üretim-tüketim-üretim) haline gelmiştir. Bu sıfatla gündeliklik, tüketimi yönlendirilmiş toplumun ve onun dekorunun (Modernliğin) temel ürünü olmuş, kentsel hayat uygun bir modele göre (karar mercileri, iktidarın

hizmetindeki dolaşım ve haberleşme) yeniden oluşturulmaya başlamıştır. Günümüzde yönetimsel ve ekonomik erk arasında artık karşılıklı bir çıkar ilişkisi söz konusudur ve bu güçler kentsel mekanı kapitalizmin ilkeleri doğrultusunda şekillendirerek elde edilecek kara ortak olmaktadır (Ayıran 1996).

Lefebvre'e göre, mevcut üretim ilişkileri içinde mekan, bilgi ve eylem yoluyla hem aktif, hem de araçsal bir rol oynamaktadır. Bu rolü tanımlamak için Lefebvre, fiziksel (doğa, evren), zihinsel (soyutlamalar) ve sosyal olmak üzere üçlü bir alanlar zinciri oluşturmuş ve bunlara paralel olarak fiziksel, zihinsel ve sosyal mekan kavramlarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Lefebvre dil teorisine ve Fransız fenomenolojisine dayanarak mekânın üretiminde, birbirine diyalektik olarak bağlı, fakat iki-yanlı üç kurucu önerir. Bir yanda mekansal pratikler, mekan temsilleri ve temsil mekanları; diğer yanda algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekan yer alır. Lefebvre, algılanan, tasarlanan ve yaşanan toplumsallığın üç boyutunu, maddi, kavramsal ve sembolik üretime, mekansal pratik, mekan temsilleri ve temsil mekanları aracılığıyla bağlar (Avar 2009).

Maddi mekansal pratikler, gündelik yaşamı kentsel dokuyla ilişkilendiren, özellikle duyu organları bağlamında algılanan mekanla ilgilidir. Mekan içindeki fiziksel ve maddi akışları ve mekânın bunlar aracılığıyla yeniden üretilmesini içerir. Gündelik yaşamın ritmine, rutinlere bakarak mekansal deneyimleri gözlemek mümkündür (Lefebvre 1991). Bununla birlikte, yürümek, festival düzenlemek, çalışmak, uyumak, piknik yapmak gibi günlük ve periyodik etkinlikler de sosyal mekansal deneyimleri oluşturmaktadır (Wright 2000). Mekanın temsili ile üretim ilişkilerinden kaynaklanan kodlar ve göstergelerle, bilimsel, kuramsal ve teknolojik bilgiler kastedilmekte, böylece düşünülen mekana gönderme yapılmaktadır. Mekanın temsili, şehir plancısı, mimar, mühendis gibi uzmanlar ve politik gücü elinde bulunduran politikacılar tarafından üretilen mekansal gösterimleri ifade etmektedir. Son olarak ise, kodlanmış veya kodlanmamış sembolik ifadelerin, kültürel inançların ve geleneklerin kurduğu temsili mekanlardan söz edilmektedir. Bunlar, mekânın hayal gücüne ve zihinsel boyutuna gönderme yapmakta, sembol ve imajlarla yaşanan mekana işaret etmektedir (Lefebvre 1991).

Diğer taraftan günümüzde artık siber mekan kavramı tartışılmaktadır. Odaları ve konumlarıyla belli bir bölgeye ait olmayan siber mekan insanların kimliğin yoğrulabilirliğiyle deney yaptıkları bir yerdir. Parçalanmış yerel bir şehircilik içinde, modern teknolojilerin kullanımıyla küresel olarak birbirlerinden uzak olan yerler, kişisel ağlarla yakından bağlantılı hale gelmektedir. Bu durum, kentlerin sosyal ve fiziksel dokusunun parçalanmasıyla sonuçlanmaktadır (Avar 2009).

- Kamusal anlamı taşıma

Kamusallığa bağlı anlamlar, kamusal yaşamın içeriğine ve kamusal kullanım biçimlerine göre ortaya çıkar. Kamusal dış mekan, her ne kadar özel mekana göre daha özgür bir davranma alanı sunsa da, yabancılara ve genel gözleme açık olma kamusal mekandaki davranışın ortak yaşamın gereklerine göre düzenlenmesini zorunlu kılar (Kostof 1991). Bu bağlamda kamusal, iktidarın belirleyici olduğu kanunlar veya yasaklarla saptanabileceği gibi, toplumun kültürel yapısından da kaynaklanır.

Bununla birlikte anlam, işlevden bağımsız değildir ve bir mekanın kamusallığı onun kamusal işlevler doğrultusunda ne kadar kullanıldığıyla da ilgilidir. İşlev; eylemin kendisi, eylemin yapılış biçimi, eylem sisteminin bir parçası haline gelen yan ve ilişkili aktiviteler ve eylemin anlamı olmak üzere dört bileşenden oluşur. Buradaki hiyerarşi, somut hedeften başlayarak, kullanıma yönelik, değerle ilgili ve sembolik hedefler olarak sıralanır. Bunlar içinde anlam, bir çevrenin nasıl işlediğinin anlaşılmasında merkez niteliğindedir. Örnek olarak, pek çok insan konut alanları içinde kamusal açık alanların gerekli olduğunu ifade eder. Çünkü bu alanlar, çekiciliği artırır, yoğunluğu düşürür, dinlenmek için kullanılır, sosyal ve kültürel belirleyici olarak hareket eden gizli işlevlere sahiptir. Bu tür anlamlar, ortamın amaçları ve yaşam biçimleriyle/ kültürle ilgili şemalarla nasıl eşleştiği bağlamında değerlendirilir (Rapoport 1990).

Kostof (1999), kamusal mekanı varılacak bir nokta, ritüeller ve etkileşim için amaçlı olarak inşa edilmiş bir sahne olarak tanımlamıştır. Ona göre kamusal mekan kavramını oluşturan konular, tanıdıklıklar, tesadüfler ve ritüellerdir. Bir kamusal dış mekan arkadaşlarla/ komşularla buluşma alanı olabileceği gibi, yabancılara da karşılaşma alanıdır. Bu mekanların ayrıcalığı eylem veya eylemsizlik özgürlüğü vermeleridir. Ayrıca kamusal dış mekanlar yapılandırılmış veya toplumsal eylemlere – festivallere,

isyanlara, kutlamalara, idamlara- ev sahipliği yaparlar ve bu nedenle insanların ritüel davranışlarını ve paylaşılan başarı rekorlarını taşırlar. Bu kapsamda kamusal dış mekanlar resmi ve/veya sosyal nitelikli kullanımların gerçekleştiği mekanlardır. Mekanın toplumsal açıdan ağırlığı olan etkinlikleri içermesi, öncelikle mekana bir kimlik kazandırması ve toplumsal belleğe belirli bir anlam yüklemesi açısından önemlidir. Kamusal yaşam, kullanıcıya olağan yaşam çevresindeki gündelik rutinin dışına çıkma şansı sunduğu kadar, fikrini söyleme, tepkisini ifade etme ve toplumsal bir güç olarak varlığını duyurma olanağı verir.

Sonuç olarak bu faktörlerin ilişkileri değerlendirildiğinde, kullanıcının biçimsel açıdan kamusal dış mekan için tanımladığı imaj ve sembolik anlamlar doğrultusunda bir mekansal davranış sergilediği, olumlu bir imaj doğrultusunda mekanda kendilerinin gerçekleştiği ve mekana karşı aidiyet duygusunun oluştuğu söylenebilir. Yaşanan mekansal deneyimler sonucu, mekan ve birey arasında farklı nitelikte bağlar oluşur. Bireyin imajını tanımlayamadığı bir mekana karşı aidiyet hissetmesi ve onunla bağ kurması mümkün değildir. Bununla birlikte mekanın toplumsal bir üretim olmasından dolayı mekanda sosyal yapıya bağlı anlamlar da oluşur. Bunlar mevcut erke ve mekanın kamusal olma içeriğine bağlı olarak değişim gösterir.

Kısaca, mekanla ilişki kuran insanın, önce en somut ve yararsal olana ulaştığı ve somut deneyimlerinden soyut bir tanıya vardığı ortaya çıkmaktadır. Deneyimler, yapısal mimari mekanın soyut geometrik formunun algısıyla, ekolojik deneyimleriyle başlar ve ancak zihinsel olarak algılanan siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel ve simgesel bir varlığa uzanır (Gür 1996).

3.4. Kamusal Dış Mekanlarda Mimari Kimliği Oluşturan Boyutların İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlar ve faktörler sınıflandırıldıktan ve tanımlandıktan sonra, bunların birbiriyle bir bütün olduğu, biri olmadan, diğerinin oluşamayacağı ve kamusal dış mekanlardaki mimari kimliğin tanımlanabilmesi için bu üç boyutun birlikte analiz edilmesi ve değerlendirilmesi gerektiği görülmüştür. İlk olarak, kamusal dış mekanların tasarımında sosyo-ekonomik, doğal ve yapıllı çevrenin karşılıklı olarak birbirlerini etkiledikleri söylenebilir. Çünkü

doğal çevre verileri, sosyo-ekonomik çevrenin oluşmasında etkin rol üstlenmekte, doğal ve sosyo-ekonomik çevre birlikte, kentsel mekan örgütlenmesini ve teknik altyapıyı, morfolojik yapıyı, kullanıcı haklarını ve gereksinimlerini ve yasal- yönetsel çerçeveyi belirlemekte, bunlar da planlama-kentsel-tasarım-mimarlık yaklaşımlarına, tasarım ve uygulama süreçlerine girdi oluşturmaktadır.

Kamusal dış mekanların tasarım sürecinde, mevcut sosyo-ekonomik, doğal ve yapılı çevreye yönelik veriler toplandıktan sonra, analiz edilerek, amaç ve gereklilikler saptanır ve (kullanıcıya yönelik) gereksinimler belirlenir, tasarımı etkileyen kararlar oluşturulur. Sentez aşamasında, analiz kısmında saptanan kentsel ve mimari olgular yeni çözümlere ulaşmak için yaratıcılıkla birleştirilir. Değerlendirme aşamasında, sentez kısmında yaratılan çözüm alternatiflerinden biri seçilir (Arcan ve Evcı 1999). Bu sürecin sonucunda bir tasarım ürünü olarak kamusal dış mekan ortaya çıkar. Bu süreç kimi zaman bilimsel olarak değil, spontane bir şekilde gerçekleşebilir. Bazen tarihi bir yapı, bazen de önemli bir sosyal işlev bu tasarımın çıkış noktası olabilir. Bundan sonra tasarım ürününün uygulanması, kullanılması ve yönetilmesi söz konusudur. Kamusal dış mekanların uygulanması sürecinde yasalar ve yönetmelikler, maddi kaynaklar ve etaplama konuları öne çıkarken, kullanım sürecinde kullanıcı haklarının ve gereksinimlerinin yeterliliği ile yönetimin başarısı önem kazanır.

Bu bağlamda kullanım-yönetim boyutunu oluşturan faktörlerin de birbiriyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Kullanıcı haklarının olmadığı bir mekanda, kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması söz konusu değildir, iyi yönetilmeyen bir mekan ise bu gereksinimleri karşılayamaz. Bu kapsamda öncelikle kentlilerin kullanıcı olarak kamusal dış mekandaki haklarının ve gereksinimlerinin farkında olması ve bunları talep etmesi, kent yönetiminin de bu konuda yeterli bilince ve doğru bilgiye sahip olması, kentlinin planlama-tasarım-uygulama sürecine aktif katılımını sağlaması gerekmektedir.

Diğer yandan, planlama-tasarım-uygulama ve kullanım-yönetim boyutları da birbiriyle direkt ilişki içindedir. Planlama- tasarım aşamasında kamusal dış mekandaki kullanıcı haklarının ve gereksinimlerinin etkin bir şekilde değerlendirilmesi, uygulama aşamasından sonra, üç boyutuyla (hatta zaman dahil dört boyutuyla) objektif bir gerçeklik olarak fiziksel anlamda somutlaşan mekanın, kullanıcı haklarına ve

gereksinimlerine cevap verme kapasitesini artırır ve benimsenmesini sağlar. Benimsenen mekan kullanılmaya, yaşanmaya ve tasarlanmaya devam eder. Ayrıca mekanın başarılı bir şekilde yönetilmesi, kullanımı destekler. Yönetimdeki aksaklıklar mekanın kullanım açısından niteliğini düşürebilir. Bu durum kamusal dış mekanların terk edilmesine ve ölü alanlar haline gelmesine neden olabilir.

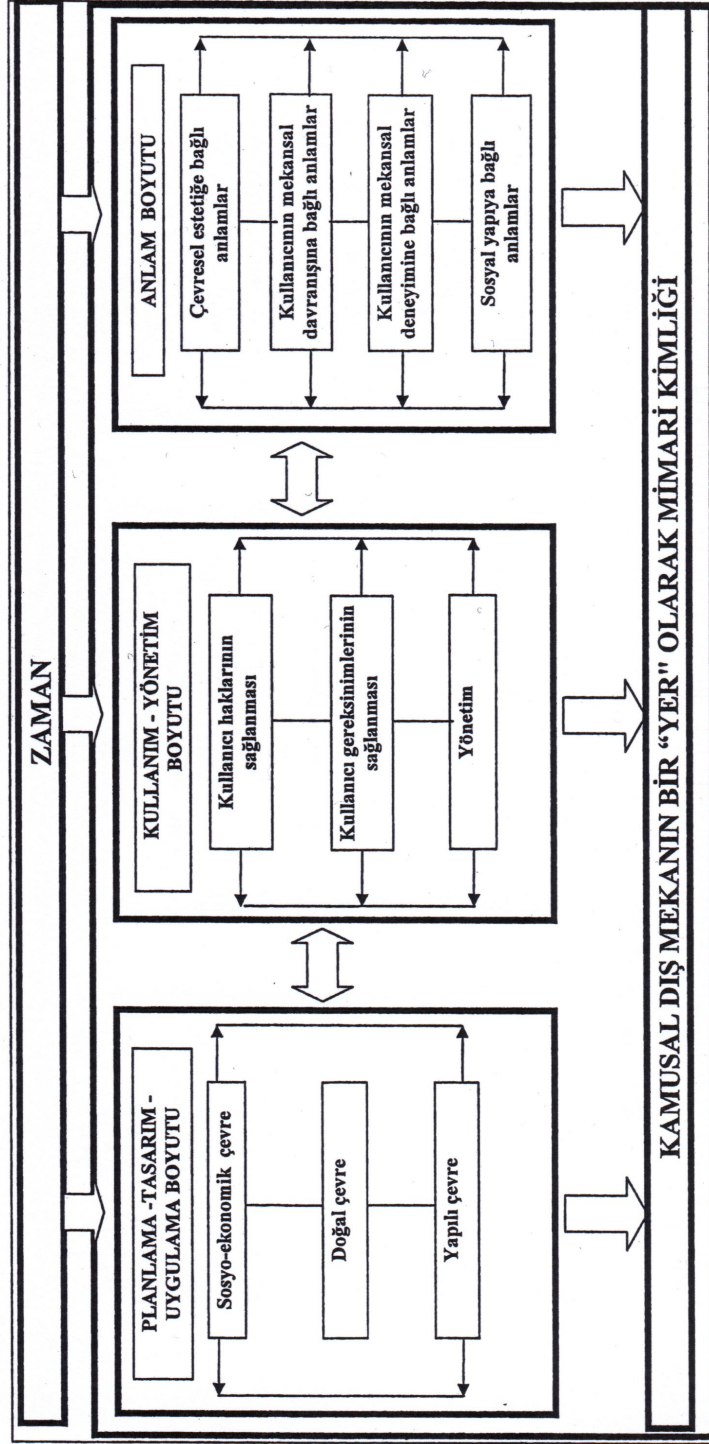
Ayrıca kamusal dış mekanlardaki planlama-tasarım-uygulama süreci, hem mekanın kullanım ve yönetimini, hem de anlamını etkilemektedir. Doğal olarak, tüm kamusal dış mekanlar gerek bir plana bağlı olarak, gerekse spontane olarak bir tasarım ve uygulama süreci yaşar. Bu süreç yaşanmadan bir mekanın ortaya çıkması ve insanın bizzat deneyimleyemediği bir mekana anlam yüklemesi (metafizik mekan hariç) söz konusu değildir. Tam tersi şekilde ele alındığında, bir kamusal dış mekana verilen anlam, o mekanın kullanımını etkileyebileceği gibi, o mekana verilen anlamın korunması veya değiştirilmesi açısından planlama- tasarım- uygulama süreçlerini veya mekanın yönetimini bile etkileyebilir.

Diğer yandan kentlerin yaşayan bir organizma olarak sürekli değişim içinde olduğu düşünülürse, onun bir parçası olan kamusal dış mekanların da bitmiş bir tasarım ürünü olması mümkün değildir, kamusal dış mekanlar da zaman içinde değişime uğramaktadır. Böylece zaman tek yönlü olarak tüm boyutları etkilerken, kamusal dış mekanlardaki mimari kimliği oluşturan boyutlar birbiriyle de etkileşim içindedir (Şekil 3.1).

Görüldüğü gibi bu üç boyut birlikte varolduğunda kamusal dış mekanlarda mimari kimlik oluşur. Kimliği olan bir mekan “yer” olarak tanımlanabilir. Pek çok çalışmada mekan (space) ve yer (place) kelimelerinin birbirinden farklı olduğu vurgulanmaktadır.

Harvey, yerel kimliğe sahip bir mekanı, toplum dışındaki değişimlerle belirlenen kimliksiz bir yerin tersi olarak göstermektedir. Certau'ya göre (2008), öğelerin ortak yaşam, ortak birliktelik ilişkilerine bağlı olarak dağılımının yapılmasını sağlayan her düzen bir yerdir. “Ait olma” kuralı burada hüküm sürer. Bir yer, konumların anlık olarak oluşturdukları bir konfigürasyondur. Belli bir durağanlığın olmasını gerektirir. Yön vektörleri, hız miktarları ve zaman değişkenleri dikkate alındığında ise, söz konusu olan uzamdır. Uzam hareketliliklerin kesişim noktasıdır. Uzam, uygulanan bir yerdir. Bu noktada Madanipour (2010), mekan ve yer kavramlarının farklı olduğunu

Şekil 3.1. Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği tanımlayan boyutlar ve ilişkileri

şöyle ifade etmiştir. “Mekan; açık ve soyut bir boşluk olarak görülebilirken, yer; bu boşluğun insanlar tarafından anlam yüklenmiş özel bir bölümüdür”.

Neil (2004), yer kavramıyla ilgili yerin ruhu, ikamet etme, ev, yer-yapma (place-making) kavramlarına da değinir. “Yere ait anlamlar” olarak yorumlanan “yerin ruhu” kavramı, Heidegger’in “ikamet etme” kavramıyla bağlantılı olarak düşünülebilir. Schulz, ikameti “varoluşsal güvenilir yer” olarak tanımlamıştır. Ona göre; “insan bir çevreye alıştığı ve onunla kendini tanımladığı veya kısaca çevreyi anlamlı olarak gördüğü zaman orada ikamet eder”. Bir yerde kökleri olmak, bir yere ait olmak ve birini bir yere temellendirmek, deneyimin- Heidegger’in deyiimiyle “dasein”in (orada olmanın)- tedirgin edici nedensizliğinden uzak tutar. Yer; görme, hissetme, koklama gibi olasılıklara sahip olarak somutlaştırıldığı için, bireysel kimlik için her zaman bir temel sağlar. Kısaca yer, insanları anlamsız olmaktan korur. Bununla birlikte hiçbir şey ev kavramından daha eski değildir. İnsanın birbiriyle çelişkili iki özlemi vardır. Birincisi özgürlük arzusu, ikincisi bir yeri evi yapma isteğidir. Bunlar yer-yapma kavramıyla ilişkilendirilebilir. Bu konuda ilk olarak, insanların yer hakkındaki düşünme yollarına ve ona verdikleri anlamlara odaklanan yaklaşım planlama pratiğinde önem kazanmıştır. Ancak Neil, Batı’da yer-yapma yaklaşımının gerçekten kimlik ve farklılığa açık olmasının güç olduğunu belirtir. Bu konuda Sennett, Batılı kent plancılarının mekan tasarımında içsel hayatın, “dışarının” umutsuzluğundan, farklılığından ve korkunç zevklerinden daha önemli olduğunu kabul eden Protestan bir etiğin pençesinde olduklarını ifade eder. Bu durum çevre üzerinde kontrolcü ve nötrleştirici bir etki yapmaktadır (Neil 2004).

Bir kentin yer duygusu, temel olarak kamusal mekanların kolektif karakteri tarafından biçimlendirilmektedir. Kentlilerin toplanma mekanları, pek çok etkinlik barındırarak ve sosyal etkileşimler için uygun ortamı sağlayarak, belli bir kültürün, zamanın ve halkın ruh durumunu ve değerlerini de yansıtır (Bilgin 1997). Her iyi kamusal dış mekan bir kişiliğe sahiptir, ayrıca bir tema, atmosfer ve ruh içerir. O yerdeki aktivite, bir enerji, hız, titreşim yaratır, maddesellik ve biçimler ise görsel bir duruş, kentsel bir oda oluşturur. Böylece mekan, kentsel ağ içinde kamusal yaşam ve onun rolünü gösteren bir ifade kazanır (White 1999).

Bilgin'e göre (1997) yer kimliği kavramı, insanın mekansal yaşam çerçevesinin ayırt edici özelliklerini ifade etmekte, bir yerin nesnel özelliklerinden çok, bireyler tarafından algılanan niteliklerini, o yeri diğerlerinden ayıran özellikleri ve o yere atfedilen anlamları içermektedir.

Bu noktada "yer" bir kimliğe sahip olduğunda, Codol'un tanımladığı benlik imgelerinden farklılık- biriciklik, tutarlılık-süreklilik ve öz-saygı koşullarını (Bkz.bölüm 2.1) taşır. Kamusal dış mekanlar da, diğer mekanlardan farklı olma, toplumsal belleğe ve içinde barındırdığı yapılarla, işlevlere bağlı tarihsel süreklilik taşıma, hem anlamsal, hem de işlevsel açıdan çevresinde güç sahibi olma koşullarına sahip olup olmadığı açısından değerlendirilebilir.

- Farklı olma

Kimlik, tek olma (biriciklik) özelliği ile ilgilidir. Açık bir teması olan mekan oraya sabitlenmiş bir yapı veya bir kullanımla sahiplenilir, benimsenir ve "yer" olarak tanımlanır. Diğer yapılar ve kullanımlar baskın olana tabidir. Mekan, hayal edilebilme, kavranabilme ve oradan ayrıldıktan sonra kolayca hatırlanabilme niteliklerine sahiptir.

Kamusal dış mekanda oluşan ambiyans, mekanın nasıl hissettirdiğiyle ve duygusal içeriğiyle ilgilidir. Bir yere ait duygular, kişinin anılarına, beklentilerine, uyarılara açıklığına, kültürel geçmişine, duygusal durumuna, yaşam deneyimine, değerlerine, tercihlerine, o anda nereden geldiğine ve nereye gideceğine bağlı olarak değişebilir. Bunlar o mekana toplumda nasıl değer verildiğiyle, mekanın kentteki diğer kamusal dış mekanlar içindeki yeriyle ve toplumun kamusal dış mekanlara genel bakışıyla ilgilidir. Genellikle, değer verilen mekanlar, anlamından ve öneminden dolayı saygı duyulan yerlerdir. Gelenek, tarih ve ün, bir yerin kökeni ve gelişimiyle, önemli olaylar, anıtlar ve toplumsal kutlamalarla ilişkilidir. Ambiyans, mekanın ismiyle -dini, askeri, kentsel veya bir halk kahramanına ait bir isimle de- kurulabilir. Ayrıca, o mekanın bakım derecesi, temizliği, malzemesi, sağlık koşulları ve peyzajı, aydınlatmanın yerleştirelmesi, yönlendirilmesi, yoğunluğu, rengi ve donanım türü de ambiyansa katkı sağlar. Ambiyans, doğal veriler, hava durumu, mevsim, haftanın günü, günün zamanı, kentteki olaylar, kentin genel ruh durumu gibi içeriksel faktörlerle de ilişkilidir. Kent

merkezlerindeki kamusal dış mekanlar enerji dolu ve hareketli mekanlardır ve buradaki atmosfer genellikle karışık ve çok katmanlıdır (White 1999).

- Kolektif belleğe bağlı tarihsel süreklilik taşıma

Antik çağdan beri anların art arda gelmesi durumu üzerinden açıklanan zaman kavramı, Bergson'un zaman kuramıyla birlikte sezgi yolu ile bilinebilen süre, benliğin bilinci veya bellek olarak tanımlanmaya başlamıştır. Anımsanan şeylerin bellekte yaşaması, geçmiş ile şimdiyi bir araya getirir. Şimdi ise geçmiş ve geleceğin birleşimidir. Böylece zaman ve bellek bir arada kavranan bir bütüne dönüşür. Zaman nitelikseldir, parçalara ayrılamaz. Geçmiş, zihinde bir düşünce olmaktan çıkar, yaşanan ana, şimdiye dahil olur (Kahvecioğlu 2008).

Kamusal dış mekanlar geçmişe ve bugüne ait toplumsal değerleri bir arada barındıran mekanlardır. Geçmiş olaylarla bağlantı kurma, ya doğrudan doğruya topluluğun sembolik davranışlarıyla veya kolektif belleğiyle sağlanabilmektedir.

Bellek (hafıza), yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama ve gereğinde anımsama gücü olarak tanımlanmaktadır. Kolektif bellek, birtakım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenek olarak gelişen ve geçmişin mirası olarak değer yüklenen bir kavramdır (Bilgin 1995).

Rossi (2006) kenti kolektif bir özne tarafından yapılan bütünsel bir ürün olarak okur. Bu bütünselliğin anlamı kentin kendisini oluşturan bileşenlerin toplamından fazladır. Her kentin kendine has bir varlık nedeni vardır, kolektif özne bu nedeni zaman içinde üretir. Biçimin kentte izini bıraktığı süreç kentin tarihidir, olaylar silsilesi ise kentin hafızasıdır. Kentin ruhu, kentin tarihinde yatar, bu ruh bir kez biçim kazandığında, bir yerin göstergesi haline gelir. Hafıza onun yapısının kılavuzu olur.

Rossi'ye göre, kentin kendisi orada yaşayanların kolektif belleğidir. Kent, kolektif belleğin "locus"udur (belirli bir yer ile onun içindeki binalar arasındaki ilişki). Locus ile kentliler arasındaki ilişki, hem mimari, hem de peyzaj açısından kentin egemen imgesi haline gelir ve bazı kentsel artefaktlar kentin belleğinin parçası haline geldikçe yenileri ortaya çıkar. Kolektif hafıza topluluğun yapıtlarında, mekanın dönüşmesinde etkili olur

Hafızanın işleyişi açısından iki önemli konu vardır. Bunlar zamana, kültüre ve koşullara bağlı olan gerçekleşme ve yorumlama tarzıdır. Kolektif hafıza ve topluluğun yaşadığı yerle ilişkisi olarak tarihin değeri, kentin yapısının önemini, bireyselliğini ve bu bireyselliğin biçimi olan mimarisini kavramaya yardımcı olmasındandır. Bu bireysellik, hem bir olay, hem de bir biçim olan kökensele bir artefakte bağlanır. Geçmiş ile gelecek arasındaki birlik, kent fikrinin kendisinde vardır, hafıza bir insanın ömrünün içinden nasıl akarsa, o da kent fikrinin içinden öyle akar ve bu fikir kendini gerçekleştirmek için gerçekliği biçimlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda onun tarafından da biçimlendirilir (Rossi 2006).

White'a göre (1999), iyi bir kamusal dış mekan anlamlı olmalı, bir hikaye, bir tarih barındırmalıdır. Yaşanmış olaylardan dolayı saygı duyulan bu mekanın değeri, insanların da kendilerini asil hissetmesini sağlamalı ve onların kimliklerinin gelişimine katkı koymalıdır. İnsanlar mekanda yer alan tarihi figürlerle yakınlık deneyimleme olanağı yaşamalıdır. Mekan, kendi geçmişine bağlı bir varlığa, ağırlığa, yoğunluğa ve derinliğe sahip olmalıdır

Bu bağlamda kamusal bir kimlik oluşturabilmek için, herkesin anlayabileceği semboller seçmek gerekmektedir. Bunlar tektir, herkes tarafından bilinir veya geleneksel bir koddan öte, insanların bir parçası olan kolektif bellekte kökleşmiş bir tipolojiye aittir. Bir yer veya özel bir bina, bir isme ve unutulmaz bir tarihe sahiptir. Bunlar insanlara nakledilir ve bazen çocukluk zamanlarından izler taşır. Bazı binalar zaman içinde algısal olarak kolektif bir değer kazanır. Bu hikayeler ve çağrışımlar bir bellekten diğerine geçer ve tanımlanır, zaman ve yer içinde kökleşir. Bu belleğe gönderme yapmak isteyen mimar bu geleneksel düzene saygı duymak zorundadır (Von Meiss 1990).

Kamusal dış mekanın sürekliliği, kolektif bellekle ölçülür. Bu süreklilik sadece o mekanda geçmişten gelen yapıların olmasıyla değil, mekanın geçmişten beri nasıl kullanıldığının bilinmesiyle sağlanır. Tarihi binaların korunması ya onları müze haline getirerek veya farklı bir şekilde işlevlendirerek sağlanır. Bir binanın korunmak istenmesi, onun insanlarda oluşturduğu sembolik anlamla ilişkilidir. Korumanın teşviki için, tarihi binalarda değişiklik yapılmasının sınırlanması, restorasyon için mali destek sağlanması, mülk sahiplerini kamulaştırma tehdidiyle restorasyona zorlamak gibi çeşitli

yöntemler uygulanabilir. Ancak bu süreçte otantiklik tehlikesinden kaçınmak gerekir. Süreklilik konusundaki diğer bir sorun alışveriş merkezlerinin sayılarının artmasıyla, kent merkezlerindeki kamusal dış mekanların terk edilmesidir (Dijkstra 2000)

- Güç sahibi olma

Kamusal dış mekanın çevresinde bir güç haline gelmesi, onun hem merkez anlamını taşıması ve merkez işlevini yerine getirmesiyle, hem de simgesel anlamda bir kişiyi, bir ideolojiyi veya bir olayı temsil gücüne sahip olmasıyla mümkün olabilir.

Kamusal dış mekanların ulaşım, iletişim, işlevsel çeşitlik ve yoğunluk açısından bir merkez niteliği taşıyıp taşımadığı kentsel kullanım açısından önemini ifade eder. İşlevsel açıdan kentsel merkezler, belirli bir etki alanı içinde, o alanda yaşayan nüfusun, ekonomik, yönetim, teknik, kültürel gereksinimlerini karşılayacak donatımların toplandığı yerdir. Bir yer, başlangıçta bir fonksiyon veya kurumun yer alması nedeniyle merkeziyet kazanabilmekte, ancak bu durum çevrede değişik büyüklükteki alanlara hizmet eden farklı faaliyetlerin gruplaşması ile devamlı ve işler hale gelmektedir. Merkez olmanın temel karakteristiği bir yerdeki fonksiyonların çeşitliliği ve çokluğudur. Bu koşulla birlikte hem kullanıcı yoğunluğu ve çeşitliliği, hem de iletişim ve etkileşim olanakları artmaktadır. Toplumsal yaşamda insan, iletişim yoluyla varlığına birliktelik, süreklilik ve kültürelleşme kazandırmış olmakta, böylece bir iletişim mekanı olarak merkezler, topluma geçişin en etkin aracı haline gelmektedir.

Lefebvre toplumsal mekanın, esas olarak birleştiren, belli bir noktada bir araya getiren ve böylece merkez-çevre ayrımı doğuran bir özelliğe sahip olduğunu belirtir. Merkez, sadece eşit şartlarda ulaşılabilir olanağının sağlandığı yer değil, aynı zamanda toplumun yaşayabilmesi ve ileriye gidebilmesi için tüm kurumların, iletişimlerin ve eylemlerin çakıştığı, bu nedenle onu etkilemek isteyen güçlerin, her noktasıyla eşit oranda etkileşim ve iletişimde bulunabilmek için olmak istedikleri yerdir (Yenice 1998). Geleneksel olarak, “ideolojik, politik, dinsel, sosyal, ekonomik ve yersel kimliğin sentetik ve amblem niteliğine sahip yeri olarak kentsel merkezler ötekinin varlığına ve anonimliğe olanak tanıyan özgürlük mekanlarıdır (Bilgin 1997).

Barthes'e göre merkez, her kentte gençler tarafından oluşturulan bir toplanma noktasıdır. Bu grup, kent konusundaki imajlarını açıklarken, merkezi sınırlandırmak,

belli bir yerde yoğunlaştırmak eğilimindedir. Kent merkezi, hem toplumsal etkinliklerin değiş tokuş yeri, hem de yıkıcı, bozucu, oyun oynamaya dayalı güçlerin etkin olduğu ve karşılaştığı bir mekandır. Örnek olarak, bir araştırmada Paris'in merkez olarak, çevresi için anlamsal açıdan bir başkasının bulunduğu, herkesin bir başkası olduğu ayrıcalıklı bir yer olduğu saptanmış, merkez olmayan her yer ise, başkalığın bulunmadığı yer, aile, oturlan ev ve insanın kendi kimliği olarak ifade edilmiştir (Barthes 2009).

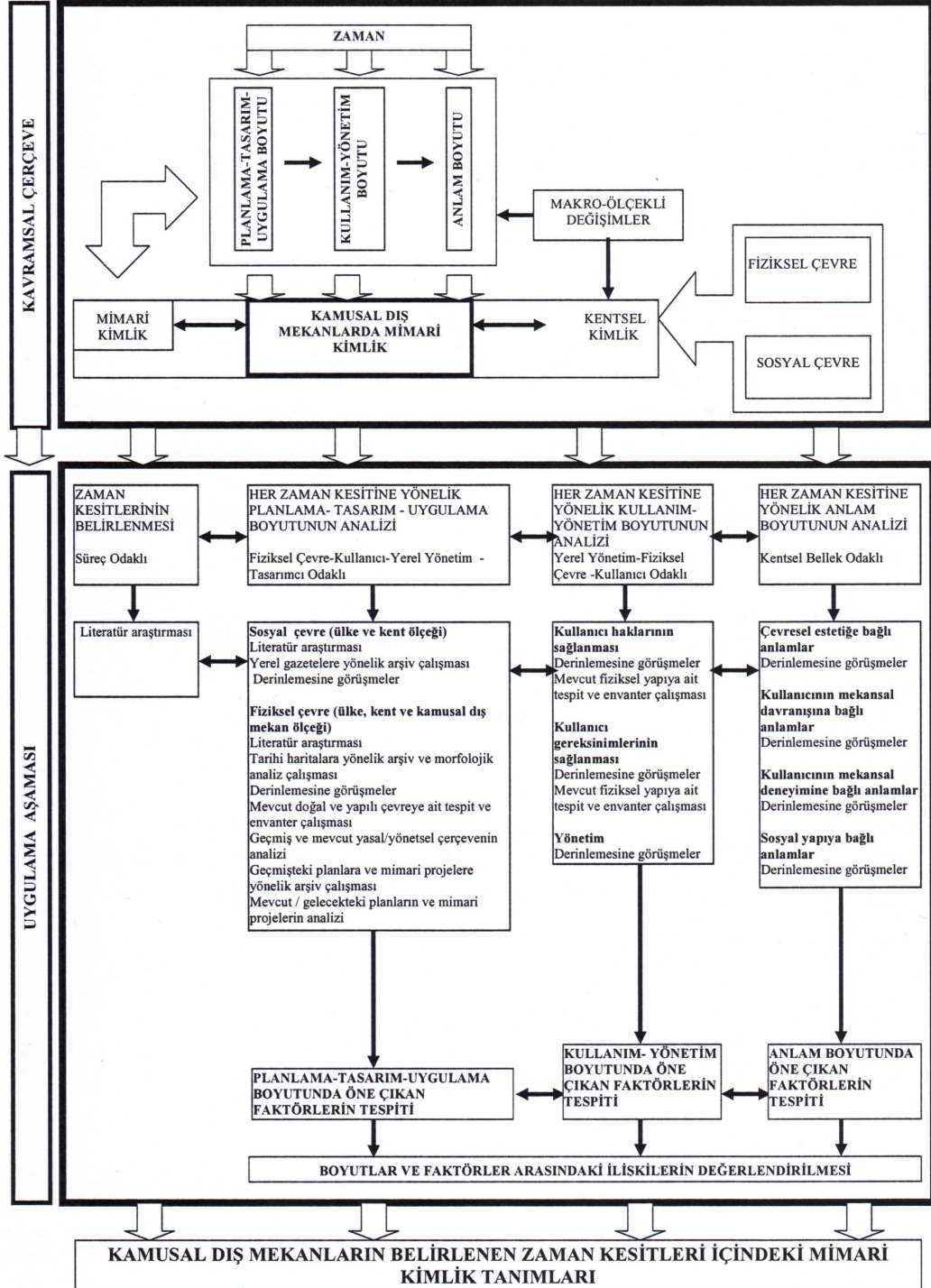
Bir kamusal dış mekanın simgesel açıdan da güç sahibi olması mümkündür. Schulz'a göre, insanın kendini çevrenin değişen koşullarına uyarlayabilmek için sembol sistemine gereksinimi vardır. Toplumsal olay veya kişilerin kalıcılığının sağlanmasına simgesel bir şekilde hizmet eden anıtsal yapılar, buldukları yerde, ya devleti ve ulusun kişiliğini veya bir kentin tarihini temsil eden önemli bir kişinin veya bir tarihi olayın hatırasını canlandıran, belirli günlerde önünde törenler düzenlenen bir bina, bir sütun veya heykel gibi objelerdir (Yenice 1998).

Bir kamusal dış mekanın simgesel güce sahip olmasında mimarlık her zaman etkili olmuştur. Tanyeli'ye göre, simgeselliğin mimarlıktaki önemi, mimari biçimi ve kent görünümünü doğrudan etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Kostof'a göre, her yapı belirli bir güdünün, enerjinin ve adanmışlığın toplumsal nesnesini temsil eder. Bu onun anlamıdır ve bu anlam onun fiziksel biçimindedir. Mimarlık yaygın zeitgeist'ı (zamanın ruhunu) yansıtmaz; sadece onu tanımlayan ve bilgilendiren unsurlardan biridir (Çelik 2007). Kısaca, bir kamusal dış mekanın mimari kimliğini oluşturan planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutları onun bir yer olarak farklı/biricik, sürekli ve güç sahibi olmasını, dolayısıyla bir kimlik inşa etmesini sağlar.

3.5. Kamusal Dış Mekanlarda Mimari Kimliği Değerlendirmek İçin Önerilen Analiz Yöntemi

Tez çalışmasında kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlar belirlendikten sonra, kamusal dış mekanların mimari kimliğinin değerlendirilmesi için disiplinlerarası bir analiz yöntemi (Şekil 3.2) oluşturulmuştur. Bu yöntemde ilk olarak seçilen kamusal dış mekanın oluşumunun hangi dönemlere dayandığının belirlenmesi gerekmektedir. Daha sonra belirlenen tarihten günümüze kadar geçen zaman, her ülkenin, bölgenin veya kentin bu süreçte yaşadığı önemli kırılma noktaları temel

Şekil 3.2. Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmeye yönelik disiplinlerarası bir analiz yöntemi önerisi

alınarak belirli kesitlere ayrılır ve her zaman kesiti için kamusal dış mekanın mimari kimliğini oluşturan boyutlar ve bunları oluşturan faktörler yorumlayıcı-tarihsel, kantitatif ve kalitatif stratejilerle analiz edilir. Bu analizler sonucunda her dönemde hangi boyutların ve faktörlerin öne çıktığı belirlenir ve bunlar arasındaki ilişkiler kurulur. Böylece seçilen kamusal dış mekanın belirlenen zaman kesitleri içindeki mimari kimliği tanımlanırken, mekanın mimari kimliğinin geçmişten günümüze nasıl bir değişim gösterdiği de ortaya koyulabilir.

3.6. Bölüm Sonucu

Bu bölümde kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan birbiriyle ilişkili üç temel boyut bulunduğu görülmüştür. Bunlar; planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarıdır. Planlama- tasarım-uygulama boyutu, sosyo-ekonomik, doğal ve yapılı çevreyi içerir. Kullanım-yönetim boyutunu oluşturan faktörler kamusal dış mekanın kullanıcı haklarına ve gereksinimlere cevap verme kapasitesi ile ilgili kurumların mekanı yönetimi olarak özetlenebilir. Kamusal dış mekanlardaki anlam boyutu, birbiriyle ilişkili dört şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar; çevresel estetiğe, kullanıcının mekansal deneyimine, kullanıcının mekansal davranışına ve sosyal yapıya bağlı anlamlardır. Bu üç boyut birlikte mekanın bir yer olmasını sağlar. Yerin kimliği onun farklılık, süreklilik ve güç sahibi olma koşullarıyla ölçülür.

Ayrıca bu bölümde kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmek için disiplinler arası bir analiz yöntemi oluşturulmuştur. Yorumlayıcı-tarihsel, kantitatif ve kalitatif araştırma stratejilerini içeren bu yöntem kamusal dış mekanların mimari kimliğinin dönemsel olarak tanımlanmasını ve mimari kimliğin süreç içindeki değişimini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

4. 19. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA VE TÜRKİYE'DE KAMUSAL DIŞ MEKANLARIN GELİŞİMİ

Bu bölümde, konunun bağlamsal ilişkisi açısından önce 19. yüzyıla kadar Anadolu'daki Antik Yunan, Roma ve Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerindeki kamusal dış mekanların gelişimi kısaca özetlenmiş, daha sonra 19. yüzyıldan Cumhuriyete kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ve Bursa'daki kamusal dış mekanların gelişimi, son olarak da Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye'de ve Bursa'da kamusal dış mekan anlayışının nasıl ve hangi faktörler etkisinde geliştiği/değiştiği incelenmiştir.

Anadolu'da Geç Yunan döneminde agoralar, Antik Roma döneminde ise forumlar hem politik tartışmalar yapılan, hem de günlük hayata dair işlevleri barındıran resmi ve sosyal nitelikli kamusal dış mekanlar olmuştur. Ortaçağ'da Hıristiyanlık'ın etkisiyle içsellikğin önem kazanması kamusal mekanlar olarak kiliseleri hakim kılmıştır (Sennett 2002). Doğu Roma İmparatorluğu'nda ise, araba yarışlarının, hayvan avının ve pandomim oyunlarının yapıldığı hipodromlar politik yaşamı da simgeleyen çeşitli gösteriler, forumlar dini bayramlar ve imparatorluğun zafer törenleri için kullanılmıştır (Wiener 2002).

Anadolu Selçuklu döneminde kentin hemen yanında ve surun bir kapısının açıldığı uygun bir çimenlik, yöneticinin sarayının olduğu şehirlerde, tahta geçme ve cülus törenlerinin, öteki şehirlerde ise her türlü şenliğin (donanma), idmanların ve sportif etkinliklerin (at koşuları, güreş, okçuluk), toplumsal cezalandırmaların gerçekleştirildiği yer olarak ayrılmıştır. Gök-meydan diye anılan bu yerler şehirlerin en önemli sosyal kurumu kabul edilmiş (Anonim 2002a), Türk Beylikleri döneminde ve Osmanlı'da da kullanılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı'da meydan kullanımı, Avrupa'dakinden farklı olmuştur. İtalyan caddesinde veya Fransız bulvarında, belirli bir törensel edayla gezinen, sohbet eden, etrafındakileri selamlayan ve kendini sergileyerek gezinen çifte karşılık, Osmanlı meydanında (at meydanı, ok meydanı) cirit veya binicilik yarışları sırasında çadır ve kulübelerin kurulduğu, daireler oluşturacak biçimde oturmuş insan kümelerinin yemek yediği, şarkı söylediği veya dinlendiği bilinmektedir. Bu nedenle Osmanlı'daki

meydan bazen daha statiktir, oturup düşünmeye olanak verir, bazen de çok yönlüdür, grup faaliyetlerine imkan tanır (Cerasi 1999).

Diğer yandan Osmanlı'daki hem patrimonyal yönetim biçiminin kendi merkezi iktidarının tartışılmasına imkan vermemesi, hem de millet ve mahalle sisteminin kent yurttaşlığı bilincine ulaşmayı engellemesi, Batılı anlamda kamuoyunun yaratıldığı nitelikte meydanların oluşmasına izin vermemiştir (Kılıçbay 2000). Bu nedenle Osmanlı'da sosyal nitelikli kamusal mekanlar cami avluları, erkekler için kahvehaneler, kadınlar için hamamlar olmuştur (Cerasi 1999).

Pek çok araştırmacı Batı'daki gibi bir burjuva sınıfının olmaması ve basın, ilk özel gazeteciliğin ortaya çıktığı 1860'lara kadar gelişmemesi nedeniyle, bu tarihe kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda kamusal alanın ve kamuoyunun var olmadığını ifade etse de, söylenti yayma potansiyeli, karagöz oyunları ve meddah gösterileri gibi tiyatro performanslarıyla siyasal iktidarın eleştirildiği ve devlete karşıt bir güç odağı olacak eylem planlarının hazırlandığı mekanlar olarak kahvehaneler Osmanlı İmparatorluğu'nda kamusal alanın dinamiklerini oluşturmuştur (Öztürk 2005). Bu nedenle kahvehaneler, devlet tarafından tehlikeli yerler olarak görülmüş, daha çok jurnal sistemiyle sağlanan sosyal kontrol, kimi zaman bu mekanlara dair bazı yasal düzenlemeleri gerektirmiş, devlet toptan kapatmak ve yıkmak yerine, 17. yüzyılın ortalarından itibaren diğerlerine 'ibret olsun' diye tek tek bazı kahvehaneleri kapatarak bir tür yıldırma politikası izlemeye başlamıştır (Kırlı 2000).

18. yüzyılda başlayan Batılılaşma çabalarıyla farklı yaş, cinsiyet, sosyal ve mesleki gruplardan insanların serbest bir şekilde birbirine karıştığı, köklü hiyerarşileri tehdit eden mesire yerleri (bahçeler) sosyalleşmenin yeni mekanları haline gelmiştir. Bu açıdan en dikkat çekici gelişme, eski has bahçelerin halka tamamen veya kısmen açılması ve böylece denetim altında tutulabilen eğlence yerlerinin yığınlara sunulması olmuştur. Bununla birlikte kamusal mekan ile kamu düzeni arasındaki ilişki yeniden tanımlanmış, bostancıbaşılık görevi has bahçelerde ve sahillerde asayişin sağlanması olarak belirlenmiş, kamusal yaşamı yönlendiren, özellikle kadın ve erkeklerin karışmasını önlemeye yönelik günlük hayata dair kanunlar görülmedik bir sıklıkla uygulanmaya başlamıştır (Hamadeh 2007).

Çayırlarda, akarsu kıyılarında ve deniz kenarlarında oluşturulan mesire alanlarını, işlevsel doğallığı nedeniyle çayırdan veya mevcut ekilmiş araziden ayırmak güçtür. Tasarım açısından bir su yolunun geçtiği çayırılık, sadece bir-iki pavyonun hünerle inşası ve bu su yolunun düzenlenmesi ile başkalaştırılmıştır. Bu noktada taşra mesireleri tek villa veya saray boyutlarını aşmamış, başkentteki gösterişli mesirelerle aynı siyasal ve kültürel kapsama sahip olmamıştır. (Cerasi 1999).

Kamu mülkiyeti ve kamu yararı tanımları açısından, Osmanlı kentlerinde kamu ve özel mülkü birbirinden ayıran sınır kavramı yerine, bir birimden diğerine aşamalı geçişi ifade eden fina kavramı oluşmuştur. Örnek olarak, özel mülkiyetin önündeki sokak parçası, onun “fina”sıdır ve üzerinde geçici kullanım hakkına sahip olmuştur. Kişi, yol işgalinin kendine çıkar sağladığını ve cemaatin bundan belirli bir zarar görmediğini kanıtladığında, eğer onu şikayet eden olmazsa, işgal hakkı kalıcı hale gelmiştir. Cadde, herkese açık kamusal bir mekan, çıkmaz sokaklar ise çevresinde yaşayanların ortak mülkü sayılan yarı özel mekanlar olarak kabul görmüş, kimi zaman sokağın girişi bir kapı ile kapatılmıştır. Kent iktidarın kontrolüne uygun mahallelerden oluşurken, özel mülkiyet hakkını, kamu mülkiyetinden üstün tutan kurallar (şeriat), bireyi/cemaati iktidarın kent düzenine karşı korumuştur (Aydemir ve ark. 1999).

Bu bağlamda Osmanlı’da alan tanımının sadece az özel, özel, çok özel ve çok çok özel olarak biçimlenmesini, bugün hala kamusal alanının tanımının tam olarak yapılamasının en büyük sebeplerinden biri olarak gösteren Tanyeli ise, Batı’da “kamu” kelimesiyle ifade edilen bu alanların, 19. yüzyılda Osmanlı literatürüne farklı bir biçimde girdiğini, kamusal alanın genelde devletle ilişkilendirildiğini hatırlatmaktadır (Güney 2007).

4.1. 19. Yüzyıldan Cumhuriyet’e Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Bursa’da Kamusal Dış Mekanlar

Tez çalışması 19. yüzyıldan itibaren konuyu ele aldığı için bu bölümde kamusal dış mekanların oluşumunu ve biçimlenmesini etkileyen faktörler daha detaylı bir şekilde incelenmiş, 19. yüzyıldan Cumhuriyet’e kadar Osmanlı İmparatorluğu’ndaki siyasal, ekonomik, demografik, sosyal, kültürel yapı, kentsel yönetim örgütlenmesi, kent planlama yaklaşımları, kamusal dış mekanlarla ilgili yasal-yönetimsel çerçeve ve mimarlık

yaklaşımları doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ve Bursa'daki kamusal mekanların oluşumu değerlendirilmiştir.

Modernite süreci Osmanlı İmparatorluğu'nda iki farklı yoldan gelişmiş, birincisi kapitalizmin işleyişinin yarattığı yayılcı etki, ikincisi Batı'da ortaya çıkan gelişmelerin etkisinde kalan Osmanlı yönetici elitlerinin çeşitli kurumsal düzenlemeler ve eğitim yoluyla bir tür sosyal mühendislik uygulamasına gitmeleri olmuştur (Erder 1976). Bilgin (1996), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen dönemi, sanayileşmiş ülkelerle ticaretin hakim olduğu görece modernleşme süreci olarak tanımlamıştır. Bu dönemde kamusal dış mekanları biçimlendiren faktörler şöyle sıralanabilir:

- Tanzimat ve Islahat Fermanları, I. ve II. Meşrutiyet.
- Savaşlar-dış göçler-kozmopolit yapı.
- Batılılaşma ve Milliyetçilik.
- Yönetici elitlerin reformları.
- Yeni kurumsal ve yasal düzenlemeler – Nafia Nezareti, belediyeler, Vilayet sistemi- merkezi yönetimin memuru olarak Valiler.
- Gündelik yaşamın sekülerleşmesi, sosyal ilişkilerin ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi (Ortaylı 1983).
- Erkek egemen kamusal yaşam yanında Batılılaşmanın gereği olarak öğrenilen ve Meşrutiyetle birlikte baskı altında gelişen kamusalılık.
- Geleneksel-modern ikilemi (Bilgin 1996).
- Yeni gereksinimler (kamu binaları ve meydanlar).
- Sağlıkçı”, “Militarist” ve “Güzel” kent akımları etkisindeki parçacıl planlama çalışmaları, kentin sorunlarına pratik çözümler bulma amacı (yangın yerlerinin, araçlı ulaşım için yolların veya parkların düzenlenmesi gibi) (Tekeli 2005).
- Ebniye Nizamnameleri (Seyitdanlıoğlu 1996a). Kamusal dış mekanlarla ilgili ilk yasal tanımlar. Kamu yararı- 1863 Turuk ve Ebniye Nizamnamesi. İstimlak- 1876 Dersaadet Belediye Kanunu. Menafii umumiye için istimlak- 1877 Vilayet Belediye Kanunu (Hayta 2007).
- Eklektik-historist mimarlık yaklaşımları, Milli Mimari Rönesansı (I. Ulusal Mimarlık Akımı) (Vanlı 2006).

Yukarıda sıralanan faktörlere bağlı olarak Tanzimat'tan itibaren Osmanlı kentindeki kamusal dış mekanların niteliği değişmiş, merkeziyetçi yaklaşım ve devletin gücünü ülkenin her noktasında göstermek gayesi, birçok kamu binasının inşasını ve modern kent düzenlemeleri bağlamında hükümet meydanlarını gerektirmiştir. Bu meydanlar, eğer uygunsuz şehrin eski dokusu içinde, var olan meydanın düzenlenmesi şeklinde veya amaca hizmet eden büyük bir meydan oluşturabilmek için eski kent dokusunun dışında, yeni bir alanın düzenlenmesi ile yapılmıştır. Hükümet meydanının en önemli mimari özgesi uzun cephesi meydana bakan hükümet konağı binaları olmuş, konakların içinde adliye, zaptiye, umur-u nafia, ticaret ve ziraat, maarif, umur-u ecnebiye müdürlükleri, defterdarlık, mescit gibi birimler yer almış, hapisaneler de ya konağın altında veya yakınında yapılmıştır (Yazıcı 2008). II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte daha önceleri kitlelerin pasif katılımına, seferberliğine dayalı kitle siyaseti yerini, gösteri, miting, yürüyüş, doğrudan eylem, grev gibi kalabalıkların, sokaklarda, meydanlarda sözünü söylediği bir biçime bırakmıştır. Bu çabanın mekana yansımaları da meydanların işlevlerinin önem kazanması olmuş, meydanları tasarlanan mekanlar haline getirmiştir. Yeni rejimin idealleri olan hürriyet, müsavvat, adalet, uhuvvet gibi kavramlar kendiliğinden bir şekilde kalabalıkların toplanarak kendilerini ifade ettikleri veya içlerinden aktıkları kamusal mekanlara isim olarak verilmiştir. Böylece Hükümet Konağı ve Belediye bahçeleri resmi nitelikli kamusal dış mekan niteliği de kazanmıştır (Çetinkaya 2008).

Bu resmi nitelikli alanlar dışında genç kadın ve erkeğin flört mekanı olan, yönetici sınıfın alafrangalıklarını pekiştirici ve onaylatıcı rol oynayan ve seyirlik mekanlar olarak insanlara sohbet malzemesi üreten sosyal nitelikli kamusal dış mekanlar kent dışında mesire yerleri, olmuştur (Günaydın 2007). Ayrıca kent içinde Belediye bahçeleri, kafe, pastane, lokanta, mağaza, dans salonu, tiyatro gibi kültürel ve ticari işlevleri taşıyan meydan, sokak ve caddeler öne çıkmıştır. Mütareke ve işgal yıllarında toplumsal yapının kozmopolitleşmesi alafranga eğlence biçimlerini yaymış, fuhuştan kumara, içkiden dansa, eğlencenin her çeşidi işgal kuvvetleri tarafından körüklenmiştir (Keskin 2006).

Kamusal dış mekanlar açısından 19. yüzyılda mesire yerleri Bursa’da da önemini korumuştur. Mehmet Ziya, bu dönemde Pınarbaşı mesiresinde (Şekil 4.1) çok canlı bir sosyal hayat olduğunu, bayramlarda bu alanda özel eğlenceler düzenlendiğini anlatırken, 1905 yılında yazdığı kitapta Hasan Taib Efendi (2007), Bursa’nın mesirelerinin genellikle Uludağ eteklerinde olduğunu, bunların dışında Mudanya yolu üzerinde Acemler ve Geçit mesirelerinin, Gemlik yolu üzerinde Atıcılar (Veyselkarani) mesirelerinin bulunduğunu, çeşitli havuz ve şadırvanların yer aldığı Acemler’deki mesirede tren istasyonunun bulunması nedeniyle bahar ve yaz mevsimlerinde yolcu karşılandığını, Atıcılar’daki mesireye ise “Bursa’nın Kağıthanesi” denildiğini ifade etmiştir.

Ayrıca Dutemple (2008), Bursa’daki Hıristiyanların en büyük eğlencesinin pazar günleri Acemlerde yapılan gezinti olduğunu, burada Paris modasına uymaya çalışan, aslında ithalatçıların modaymış gibi sattıkları modası geçmiş kıyafetlerle gezinti yapan genç kızların komik duruma düştüğünü belirtmiştir. Bu ifadeler Bursa toplumunda Batılı yaşam tarzına özenen bir kesimin varlığını ortaya koymaktadır.

Şekil 4.1. Pınarbaşı Meydanı
(Dostoğlu 2001)

Şekil 4.2. Setbaşı
(<http://www.lifeinbursa.com/>)

Bununla birlikte 20. yüzyıldan itibaren mesire kültürünün değiştiği, eski mesire yerlerine olan ilginin azaldığı bilinmektedir. Gündelik hayatın Batı kültürü etkisine girmesiyle en önemli eğlence mekanları Setbaşı’nda (Şekil 4.2) açılan otel ve gazinolar olmuş, semt Bursa’nın Beyoğlu’su haline gelmiştir (Kaplanoğlu 2006).

Şekil 4.3. Tophane Saat Kulesi
(Dostoğlu 2001)

Şekil 4.4. Meydan-i Osmani
(Dostoğlu 2001)

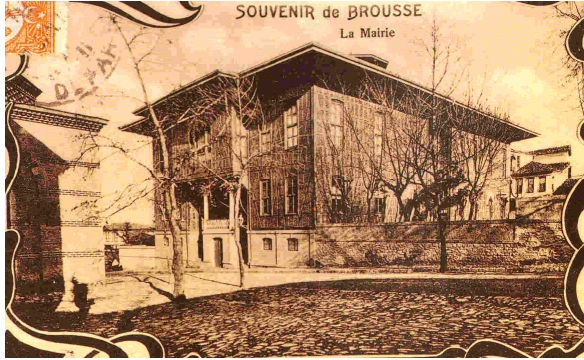
Kamusal dış mekanlar açısından Bursa kent merkezindeki meydanların en eskisi Yeşil Meydanı' dır. Hasan Taib Efendi (2007), Yeşil Türbe'den çıkınca sağda, çimenlik meydana sürekli akan bir çeşme ile üzeri telle örtülü küçük bir havuz olduğunu belirtmektedir.

Bundan sonra düzenlenen kamusal dış mekanlardan ilki depremden sonra Osman Gazi ve Orhan Gazi Türbeleri'nin bulunduğu alanda oluşturulmuştur. Burada bulunan bazı evler istimlak edilip, alan genişletilmiş, türbeler meydana çıkarılmıştır. Ayrıca Hisar' a çıkmak için bir yol yapılmıştır. Hasan Taib Efendi (2007), Osmancık adıyla tanınan Bursa Ovası manzaralı, etrafı parmaklıklarla çevrili bu bahçenin şadırvanlı kapısından girilince sol tarafta Osman Gazi Hazretleri'nin, sağ tarafta Gazi Sultan Orhan Han'ın türbelerinin bulunduğunu, sonra birkaç basamakla bahçeye çıkıldığını, büyük ağaçlarla ve güzel çiçeklerle dolu bahçenin her iki tarafında sürekli akan birer havuzlu çeşmenin, bahçenin sağ yönünde fiskiyeli, etrafı demir parmaklıklı, büyük bir şadırvanın, biraz ileride gönül alıcı mimarisiyle bir saat-yangın kulesinin (Şekil 4.3) ve etrafında mübarek günleri, kutsal zamanları haber veren eski dört adet topun yer aldığını, kulenin etrafının meydanlık olduğunu belirtmiştir. Zaten 1909 Bursa Haritası'nda gösterilen iki meydandan biri resmi tören ve duaların yapıldığı Meydan-i Osmani (Şekil 4.4), diğeri bayram eğlencelerinin yapıldığı Pınarbaşı Meydanı'dır.

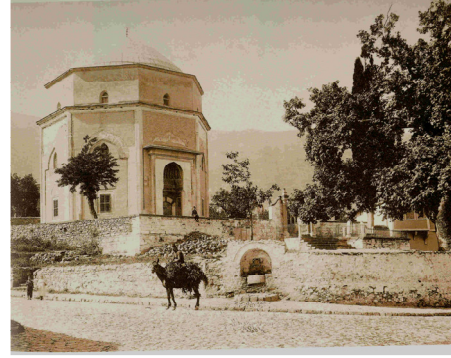
Bunun dışında Ahmet Vefik Paşa döneminde günümüzdeki Cumhuriyet Alanı'nın olduğu yere Hükümet Konağı ve bazı idari binalar yapılmıştır. Bir avlu etrafında dizilmiş binalardan oluşan bu alan Sarayönü olarak tanımlanmış ve yine alanın

karşısında Paşa tarafından yaptırılan Tiyatro ve bahçesi dönemin önemli kamusal dış mekanlarını oluşturmuştur. Bunlar alan çalışması kısmında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Ayrıca 1879 yılında yine Paşa tarafından Bursa kent merkezinde Orhan Camii'nin karşısında ve solda bir belediye binası(Şekil 4.5) yapılmıştır. Hasan Taib Efendi (2007), aynı yerde Millet Bahçesi'nin bulunduğunu, bahçenin doğu tarafında Belediye gazinosunun yer aldığını, padişahın cülus ve doğum günü kutlamaları için bu bahçede şenliklerin yapıldığını, bahçenin ortasında etrafı demir parmaklıkla çevrili fiskıyeli bir havuz bulunduğunu, bahçenin kapısının Sarayönü Caddesi'ne açıldığını, gerek bahçenin, gerek belediye dairesinin bu görünümüne, eski valilerden Mahmud Celaleddin Paşa'nın çalışmalarıyla kavuştuğunu belirtmiştir. 1880 haritasında bu bahçe "Jardin Municipal" (Belediye Bahçesi) olarak tanımlanmıştır.

Şekil 4.6. Yeşil Türbe ve çevresi (Dostoğlu 2001)

Şekil 4.5. Belediye binası (Dostoğlu 2001)

Tanyeli'ye göre (1999), İzmir'den sonra Bursa, Türkiye'nin en erken kamusal mekanlarının yaratıldığı kent olmuş, öncülüğünü bu dönemde bile sürdürmüştür. Resmi kamusal dış mekan olarak yirminci yüzyıl başlarında Bursa'da törenler ve kutlamalar için Yeşil Meydanı (Hürriyet Meydanı), Belediye Meydanı (Millet Bahçesi), Meydan-i Osmani gibi farklı alanların kullanıldığı bilinmektedir.

Türkiye'de dinsel bayramlar dışında kutlanan ilk milli bayram, II. Meşrutiyetin ilan edildiği 10/23 Temmuz (İyd-i Milli) günü olmuştur. Meşrutiyet bayramları 31 Mart olayından sonra daha coşkulu kutlanmaya başlamış, belirlenen program dahilinde birkaç gün süren etkinlikler Birinci Dünya Savaşı yıllarında bile sürmüştür. 10 Temmuz 1911

bayramında, binaların, sokakların bayraklarla süslediği, halkın sokaklara döküldüğü, Sanayi Mektebi Bاندosu'nun marşlarıyla Belediye Meydanı'nda başlayan resmi törenin ardından, protokolün Valiliği ziyaret ettiği, burada konuşmaların ve “padişahım çok yaşa” duasının yapıldığı, sonra Osman Gazi ve Orhan Gazi türbelerinin ziyaret edildiği, burada dualar yapıldığı, oradan hemen yandaki garnizonun ziyaret edildiği, tekrar Belediye'ye geri dönüldüğü, Belediye binasında konsolosların tebriklerinin kabul edildiği, askerlerden ve öğrencilerden oluşan Meşrutiyet Kafilesi'nin Yeşil Meydanı'nda bir tören düzenlediği, kafilenin Setbaşı yoluyla geri dönüp, Hükümet Caddesi'ni izleyerek, Belediye önünde yürüyüşü tamamladığı Hüdavendigâr Gazetesi'nde (15 Temmuz 1911) haber olmuştur. Meşrutiyet'in ilanından sonra ilk kez yapılan bu tür törenler için Yeşil Meydanı (Şekil 4.6) seçilmiş, Meşrutiyet sonrasında bu alan Hürriyet Meydanı adını almış ve bugünkü Cumhuriyet Alanı işlevini görmeye başlamıştır. Kaplanoğlu'na göre (2006), o günlerin Meşrutiyet Bayramı programının hemen hemen aynısı Cumhuriyet Bayramları'nda da uygulanmıştır.

Ertuğrul Gazetesi'ndeki bir habere göre (30 Temmuz 1914) Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıl yapılan Meşrutiyet töreninin Yeşil Meydanı'nda toplanan yaklaşık yirmi bin kişi tarafından coşkuyla kutlandığı belirtilmiştir. Ayrıca bayramda topların atıldığı, sokakların bayraklarla, binaların fenerlerle süslediği, takların hazırlandığı, maytap ve havai fişek gösterilerinin yapıldığı, musiki konserlerinin verildiği, fakir çocuklara sünnet yaptırıldığı da ifade edilmiştir.

1919 yılından sonra bayramların eski havasının gittikçe azaldığı, ancak yine de kutlamaların sürdüğü, hatta Cumhuriyet döneminde bile kutlandığı görülmüştür. 1 Kasım 1923'te Cumhuriyet'in ilanı kutlamaları Osman Gazi Meydanı'nda, Hüdavendigâr Gazetesi'ndeki 30 Ekim 1924 tarihli habere göre ise, Cumhuriyet'in birinci yıldönümü kutlamaları Belediye Meydanı'nda yapılmıştır (Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi 1994).

4.2. 1923-1950 Döneminde Türkiye'de ve Bursa'da Kamusal Dış Mekanlar

Bu bölümde Cumhuriyet'in ilanından çok partili döneme kadar Türkiye'deki siyasal, ekonomik, demografik, sosyal, kültürel yapı, kentsel yönetim örgütlenmesi, kent planlama yaklaşımları, kamusal dış mekanlarla ilgili yasal-yönetimsel çerçeve ve mimarlık

yaklaşımları doğrultusunda Türkiye'deki ve Bursa'daki kamusal mekanların oluşumu değerlendirilmiştir. Kısaca, ulus devletinin ve ulusal pazarın inşa edildiği radikal modernleşme süreci (Bilgin 1996) olarak tanımlanan bu dönemde kamusal dış mekanları biçimlendiren faktörler şöyle sıralanabilir:

- Kurtuluş Savaşı , Cumhuriyetin ilanı, İnkılaplar.
- Mübadele- sosyal yapıda değişim.
- Batı'ya rağmen Batılılaşma.
- Tek Parti Dönemi
- Yeni bir ulusal kimliğin inşası (Pultar 2003).
- Sanayide yoğun birikim dönemi-yerli ve seçkin girişimci sınıf (Eraydın 2006).
- Yönetici elitlerin reformları.
- Yeni kurumsal ve yasal düzenlemeler- Bayındırlık Bakanlığı (1928), 1929 Vilayet İdaresi Kanunu- illerin oluşturulması, merkezin memuru olan valilerin yetkilerinin artırılması (Çakan 2006).
- Toplumun her alanda modernleştirilmesi.
- Kadının kamusal yaşama dahil olması -devlet seçkinlerince tanımlanan ortak yararın gerçekleştirildiği tutucu kamusalılık (Karadağ 2004, Sargın 2003).
- Yeni gereksinimler (devrimi halka aşıl原因an Halkevleri ve Cumhuriyet Meydanları) (Yeşilkaya 2003).
- Bütüncül planlama çalışmaları (yabancı plancılara yaptırılan kent planları). Kısmen uygulanan planlarla kent içinde noktasal modern adacıklar (Bilgin 1996).
- 1933 tarihli 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu. (Kamusal dış mekanların nasıl elde edileceğine ve biçimlendirileceğine yönelik maddeler; kamu yararı için yol ve yeşil alan olarak gösterilen kamusal dış mekanların kamuya karşılıksız olarak terk edilmesi, meydanlara taşınan yapıların yıkılması, minimum sokak genişlikleri, korunması istenilen anıt ve mabetlerin çevrelerinde küçük meydanlar oluşturulması vb.).
- 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu. (belediyelerin kamusal dış mekanların oluşturulmasından ve yönetiminden (bakım ve kontrolünden) sorumlu hale gelmesi).

- I. Ulusal Mimarlık (1910-1927), Modern Mimarlık (1930-1940), II. Ulusal Mimarlık Akımları (1939-1950) (Bozdoğan 2008).

Yukarıda sıralanan faktörlere bağlı olarak kamusal dış mekanlar açısından Arıtan (2008), erken Cumhuriyet döneminde, rasyonel, seküler, kolektif ve devlet merkezli kamusal mekan modelleriyle bir modernleşme anlayışının yaşama geçirildiğini belirtmektedir. Büyük, tekil merkezler oluşturan, işlevsel bölgeleme mantığını benimseyen, homojen bir parselasyon düzenine dayalı, dik açılı geometrilerle geliştirilen, rasyonel ve devlet merkezli kent planlama pratiği kamusal mekanlar açısından yeni bir kentsel dizge yaratmıştır. Devlet erkini somutlaştıran “bulvar-meydan-devlet yapıları” dizgesi, yönetim, kültür ve eğitim yapılarının bir meydan çevresinde ve yine dizgenin bir parçası olan ana bulvar üzerinde yerleştirilmesiyle, sadece Ankara’da değil, ülkenin pek çok kentinde yeni bir kamusal yaşam modeli oluşturmuştur (Arıtan 2008). Kayın’a göre (2009), rasyonel biçimde kurgulanan ve Hükümet Konağı-Tören Meydanı-Atatürk Anıtı ile belirginleşen yeni kent merkezi, banka, otel gibi çağdaş gelişmeleri temsil eden yapılarla zenginleşirken, bu kurgu Anadolu kentlerinde Ankara ile özdeşleşmenin mekansal ve duygusal temsili olarak algılanmıştır. Demiryollarıyla bütünleştirilen ülkede, istasyon mekanının kent içine uzanan İstasyon Caddesi üzerindeki yüksek statülü kamusal mekanlar aracılığıyla kent hayatına girmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir.

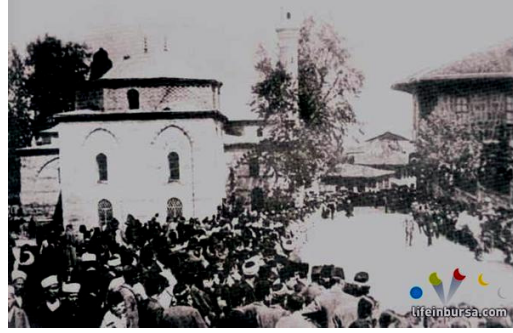
Yeşilkaya’ya göre (2003), Cumhuriyet meydanları ulus- devletin taşıyıcısı olan yeni sembollerin ve törenlerin (bayrak asma, bayrak indirme, resmi kutlamalar) sahnelendiği, iktidarın varlığının halkın zihnine işlendiği mekanlar olmuşlardır. Yeni siyasi erk iktidarının damgasını Cumhuriyet Meydanları ile kent mekanına vururken, halka yeni ve modern yaşamın öğretilceği halkevleri de bu kent merkezini tanımlayan önemli yapılardan biri haline gelmiştir.

Resmi nitelikli kamusal dış mekanlar bu anlayışla biçimlenirken, sosyal nitelikli kamusal mekanlar büyük kentlerde ve taşrada farklı ölçeklerde gelişmiştir. Kayın’a (2009) göre, Ankara Gençlik Parkı ya da İzmir Kültürpark gibi düzenlemelerde mekanın sosyal yaşantıdaki eğitimsel boyutu, müze, gazino vb. yapılar aracılığıyla ortaya çıkarken, daha küçük kentlerde merkezde konumlanan çay bahçesi, pastane, park gibi

birimlerle sağlanan bir kamusallaşma söz konusudur. Tüm bu çözümler, kentlilerin birbiriyle karşılaştıkları, kadın-erkek birlikte yaşadıkları, konuştukları, ürettikleri, öğrendikleri, eğlendikleri, yenilikleri keşfettikleri bir yaşantı biçimi oluşturarak, içe kapanmayı, taşralaşmayı yenme çabası olarak görülebilir. Aslında bir devlet-parti yapısı olsa da, halkevleri de içerdikleri kütüphane, konferans salonu, sinema, misafirhane gibi kullanımlarla kentin sosyal odakları arasında yer almıştır.

Şekil 4.7. Cumhuriyet Alanı
(Centre d' Archives d' Architecture du
XXe Siecle)

Şekil 4.8. Belediye Meydanı önünde bir
tören (<http://www.lifeinbursa.com/>)

Şekil 4.9. Tophane Bahçesi
(<http://wowturkey.com/>)

Şekil 4.10. Havuzlupark
(<http://www.lifeinbursa.com/>)

Bu dönemde Türkiye'nin pek çok kentinde olduğu gibi Bursa'da da resmi nitelikli bir kamusal dış mekan düzenlenmiştir. Vilayet, Adliye ve Maliye binalarının inşa edilmesiyle oluşturulan, daha sonra Atatürk Anıtı ve Bursa Halkevi'nin yapılmasıyla tamamlanan Cumhuriyet Alanı (Şekil 4.7), kentin en önemli ve tek resmi kamusal dış mekanı haline gelmiştir. Cumhuriyet Alanı tez çalışmasının temel örneğini oluşturduğundan alan çalışması kısmında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Sosyal nitelikli kamusal dış mekanlar açısından Bursa'da Cumhuriyetin ilk yıllarında, Meşrutiyet Dönemi'nden beri kullanılan 1879'da yapılan Bursa Belediye Binası önündeki Belediye Bahçesi (Şekil 4.8), halka açık bir park olarak işlevini sürdürmektedir. Yine Hisar'da Tophane Bahçesi (Şekil 4.9) ve Çekirge'de Kükürtlü Bahçesi (Şekil 4.10) hem ince saz eşliğinde yemek yenilebilen, hem de ailece gidilebilen yerler olmuştur. Tophane bahçesinde, saatin olduğu yerdeki müzikholde Safiye Ayla'nın, Müzeyyen Senar'ın şarkı söylediği, Hafız Burhan'ın gazel okuduğu o dönemde yaşayanlar tarafından anlatılmaktadır. Bu dönemde bayramlarda Pınarbaşı'nda hala eğlenceler yapılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar halkın hafta sonları mesire yerlerine pikniğe gittiği bilinmektedir (Bilgi 2006).

4.3. 1950-1980 Döneminde Türkiye'de ve Bursa'da Kamusal Dış Mekanlar

Bu bölümde çok partili dönemden, 1980'lere kadar Türkiye'deki siyasal, ekonomik, demografik, sosyal, kültürel yapı, kentsel yönetim örgütlenmesi, kent planlama yaklaşımları, kamusal dış mekanlarla ilgili yasal-yönetimsel çerçeve ve mimarlık yaklaşımları doğrultusunda Türkiye'deki ve Bursa'daki kamusal mekanların oluşumu değerlendirilmiştir. Çok partili seçimlerden, döviz krizine kadar, sanayi toplumuna doğru dönüşümün gerçekleştiği popülist modernleşme süreci olarak tanımlanan (Bilgin 1996) bu dönemde kamusal dış mekanları biçimlendiren faktörler şöyle sıralanabilir:

- Çok Partili Dönem.
- Liberal ekonomik politikalar, sanayileşme.
- Ulusal sermaye sınıfının (burjuvazinin) ve işçi sınıfının güçlenmesi.
- 1960 darbesi sonrası planlı ekonomik kalkınma modeliyle sosyal refah devletine geçiş.
- Yeni kurumsal ve yasal düzenlemeler -Devlet Planlama Teşkilatı, İller Bankası, İmar ve İskan Bakanlığı (1958), Metropolitan Planlama Dairesi ve Nazım Plan Büroları, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (1951)
- TMMOB Yasası (1954), İmar Yasası (1956) ve Kat Mülkiyeti Kanunu (1965), İmar afları.
- Kentsel kararlarda etkili olan valiler.

- Tarımda makineleşme, kırsal alanlardan kentlere göç, hızlı kentleşme, gecekondu sorunu.
- Toplumsal yapının heterojenleşmesi, kentsel uyum problemleri, gettolaşma, arabesk kültür (Es 2008).
- Toplumsal çatışmaların, darbe sonrası artan özgürlüklerin yer bulduğu, ancak popülist siyaset nedeniyle güdük kalan kamusal alanlar.
- Yabancı plancılara ve nazım plan bürolarına yaptırılan ancak hızlı kentleşme nedeniyle uygulanamayan bütüncül planlama çalışmaları, tarihi dokuları yıkıcı, otomobil odaklı Menderes imarı ve yapı-satçılık . Yağ lekeli şeklinde büyüyen yüksek yoğunluklu ve altyapıları eksik apartman ve gecekondu mahallelerinden oluşan kentler (Tekeli 2005).
- 1956 tarihli 6785 sayılı İmar Kanunu (1972’de değişiklik yapılmıştır). (kamusal dış mekanların oluşturulmasıyla ilgili düzenleme ortaklık payı (%25’e kadar bedelsiz terk) tanımı, kamu mülkiyetinin işgallerden korunmasına yönelik maddeler, tarihi veya mimari değeri bulunan yapıların ve dokuların korunması için kamulaştırma veya bakım bedeli ödeme yetkisi).
- 50’li yıllarda modernist öğretiler, 1960-70’ler organik mimarlık, yeni bölgeselcilik ve brütalizm 1970’lerden itibaren mimarlıkta, müteahhitlik kurumu ve bakanlık bürokrasisi hakimiyeti (Balamir 2003a).

1950’li yıllarda çok partili sisteme geçişle beraber oluşmaya başlayan sivil toplum örgütleriyle, kamusal alan kavramı ideal bir kamusal alan anlamında farklı düşüncelerin ortaya koyulabileceği, iletişim ve katılımın sağlanabileceği, etkinliklerin gerçekleştirilebileceği kamusal dış mekanları oluşturabilme altyapısına sahip olduğu halde, bu gelişme tam anlamıyla sağlanamamıştır. Tekeli (2001), bu durumun nedenini, siyasetin daha çok halkın isteklerine kısa vadede cevap verecek şekilde, alt yapı gerektirmeyen popülist bir sisteme dönüşerek patron-adamı ilişkisinde yürütülen bir yapıya bürünmesi ve kendi yandaşlarını kayırmaya dayalı bir sistemin eşitlik ve katılımcılığın yerini alması olarak açıklamaktadır.

Bu bağlamda büyük kent merkezlerindeki ana caddeler ve meydanlar sermayenin hizmetine sunulmuş, genişletilmiş, bitişik nizam, zemin katlar pasaj, üst katlar büro ve hizmet sektörüne yönelik iş merkezlerine dönüşmüştür. Caddeler taşıt trafiğine daha iyi

hizmet verebilmek için genişletilmiş, kaldırımlardaki ve orta r f jdeki yeşil alanlar yok edilmiştir. Batuman'ın deyişle (2002) 60'ların çalkantılı siyasi ortamında bu mekanlar, burjuva gündelik yaşantısı için lüks tüketim hizmetlerinin mekanı, büyük sermaye için kentin iş merkezi, yükselmeye başlayan işçi eylemleri için politik bir arena, gecekonduların yaşayanlar için ise, kente dahil olmak için temas edilmesi gereken statü göstergesi haline gelmiştir.

şekil 4.11. Cumhuriyet Alanı'nda bir tören
(Bursa Kent Müzesi Arşivi)

şekil 4.12. Atatürk Caddesi'nde gezi
(Bursa Kent Müzesi Arşivi)

şekil 4.13. Belediye'nin yanındaki
Romans  ay Bahçesi
( zdemir 2009)

şekil 4.14. Eski Mahfel Kahvesi
(<http://ahmeteminyilmazyazar.blogspot.com/2010/11/altepeden-stadyum-ve-mahfel-guvencesi.html>)

1950-80 arasındaki süreçte hem ülkede yaşanan siyasal ve ekonomik problemlerin etkisiyle, hem de yatırımların ulaşım, sanayi ve konut alanları üretimine odaklanması, bireysel rantların kamusal rantlardan daha önemli görülmesi gibi nedenlerle, Bursa'da da yeni kamusal dış mekanlar oluşturulmamış, resmi nitelikli kamusal dış mekan olarak Cumhuriyet Alanı (şekil 4.11) kullanılmaya devam etmiştir. Sosyal nitelikli kamusal dış mekanlar olarak mesire yerlerinin (Pınarbaşı bayramları hariç)  nemi azalmış,

kamusal yaşamda “cadde” kavramı öne çıkmıştır. Bu dönemde Atatürk Caddesi (Şekil 4.12); Romans Çay Bahçesi (Şekil 4.13), Tayyare Sineması, Şarkulüp, Dağcılık Kulübü, Muhallebici Mecid, Şekercioğlu Kırtasiyesi, Devlet Tiyatrosu (öncesinde Marmara Sineması), Ali Haydar Kitabevi, Kafkas Pastanesi, Yeni Sineması, Dilek Sineması, Sirkeci Şaban’ın dükkanı, Saray Sineması, Mahfel (Şekil 4.14), Ferah Kırathanesi gibi pek çok kültürel ve sosyal işlevi üzerinde barındırdığından Setbaşı-Postane arasında piyasa yapmak sosyalleşmenin en önemli aracı haline gelmiştir. Heykel dışında, gidilen yerler Yeşil Çay Bahçesi, Tophane Parkı, Hüsnügüzel Çay Bahçesi ve Havuzlupark olmuştur.

4.4. 1980-2010 Döneminde Türkiye’de ve Bursa’da Kamusal Dış Mekanlar

Bu bölümde 1980’lerden günümüze kadar Türkiye’deki siyasal, ekonomik, demografik, sosyal, kültürel yapı, kentsel yönetim örgütlenmesi, kent planlama yaklaşımları, kamusal dış mekanlarla ilgili yasal-yönetimsel çerçeve ve mimarlık yaklaşımları doğrultusunda Türkiye’deki ve Bursa’daki kamusal mekanların oluşumu değerlendirilmiştir.

Bilgin (1996), 1980 sonrası dönemi, sanayi toplumu ile enformasyon toplumu arasındaki modernleşmenin bunalımı şeklinde tanımlamıştır. Bu dönemde kamusal dış mekanları biçimlendiren faktörler kısaca şöyle sıralanabilir:

- Serbest piyasa ekonomisi, ihraç ikameci sanayileşme, küreselleşmeye uyum çabaları.
- Yeni kurumsal ve yasal düzenlemeler- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (1983), Büyükşehir Belediyeleri (1984), TOKİ (1984), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2011). Özelleştirme Kanunu (1994) 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005). 648 sayılı kararnameyle yerel yönetimlerin yetkilerinin sınırlanması (2011)
- Kentsel kararlarda etkili olan Belediye başkanları/kent patronları (Şahin 2004), Belediye meclisleri, TOKİ ve sermaye sahibi girişimciler.
- Kırsal alanlardan kentlere göç, metropolleşme.
- Ulaşım ve iletişim biçimlerinin gelişmesiyle toplumsal yapıda parçalanma, cemaatleşme, yozlaşma, gettolaşma, sosyal ve mekansal ayrışma (dışa kapalı

konut siteleri ve alışveriş merkezleri). Gelir grupları arasındaki uçurumun artışı-tüketim odaklı yaşam biçimleri.

- Kamu arazilerinin özelleştirilmesi.
- Terkedilen, yoksullaşan, engellenen kamusal alanlar.
- Niceliksel ölçütlere dayalı üretim ve parsel bazında denetimi sağlayan imar planı anlayışı (Ünlü 2006). Sürdürülebilirlik ve yönetim temelli metropoliten alan planlaması yanında plan değişiklikleriyle parçacıl planlama yaklaşımları, kentsel dönüşüm ve kentsel tasarım projeleri, yarışmaları.
- 1985 tarihli 3194 Sayılı İmar Kanunu. (okul, yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, ibadet yeri ve karakol gibi umumi hizmetlere ayrılmış alanlar için düzenleme ortaklık payı olarak yüzde kırk oranına kadar bedelsiz elde etme, daha fazla alan için kamulaştırma yetkisi).
1985 tarihli Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik. (sosyal altyapı olarak kamusal dış mekanların büyüklüklerinin nüfusa bağlı olarak hesaplanması).
1990 tarihli 7937 sayılı Türk Standardı (kamusal dış mekanlara yönelik niceliksel ölçüler).
1992 tarihli Avrupa Kentsel Şartı. (yaya dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin sağlanması gerekliliği).
- Kolaj, montaj ve yeni anıtsallık mimarisiyle birlikte her zevke yönelik bir üslup çoğulluğu (Balamir 2003b). Mimarlığın, mimarların özgün yorumlarının veya küresel sermayenin temsil aracı haline gelmesi.

Yukarıda sıralanan faktörlere bağlı olarak Türkiye’de 1980’lerle beraber Cumhuriyet döneminde oluşturulmuş pek çok meydanın tamamen taşıt trafiğinin yönlendirildiği kavşaklara, caddelerin de ulaşım kanallarına dönüştüğü görülmektedir. Hem sosyal etkinliklerin dışlandığı, hem de kontrolün had safhaya ulaştığı bu mekanlarda yaya ve taşıt trafiğinin hızına uyum sağlayamayanlara yer yoktur. Meydan artık bir dinlenme mekanı olmadığına göre, burada durmak bile anlamsız hale gelir (Batuman 2002). Böylece kamusal dış mekanlar şehirciliğin ayrıcalıklı işletmecilik araçları ve kenti yönetenler tarafından bir güç ve rant aracı olarak görülmeye başlar ve bu mekanlarda bir takım sorunlar oluşur.

Bunlardan en tipik olanı, seyyar satıcılar ve değnekçiler gibi enformel sektöre ait grupların bu alanlara sahip çıkmasıdır. Bu alanlarda yeni güçler ve onların koyduğu kurallar uygulanır, kaldırımlara arabalar park edilir, yaya yolları kesintiye uğrar, kafeler, restoranlar kaldırımlara doğru genişleyerek, kamuya açık mekanlar özelleştirilir. Bir başka durum, kentlerin bazı kamusal dış mekanların farklı gruplar tarafından işgal edilip, diğerlerinin kullanımının kısıtlanmasıdır.

Günümüzde giderek artan sosyal bölünme, mekansal bölünmeye de neden olarak, kamusal mekanları bir kavga veya geçiş alanına dönüştürmektedir. Bu parçalanma kamusal dış mekanı güvenli olmayan bir yer haline getirmektedir. Bununla birlikte televizyon, medya internet gibi iletişim sistemleri, sanal kamusal mekanlar oluşturarak, kentsel kamusal mekanların terk edilmesine neden olmaktadır. Son yıllarda giderek artan dışa kapalı konut alanları da kendi içlerinde yarattıkları yarı-özel mekanlarla, kamusal dış mekanların özelleşmesine neden olmaktadır (Gökgür 2008).

1990'ların sonlarından beri Türkiye'nin pek çok kentinde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri de (fiziksel ve ekonomik boyutu öncelikli olan, kısmen yerel halkın veya meslek odaları, üniversiteler gibi kurumların da dahil edildiği kentsel imaj projeleri) kamusal dış mekanları yeniden tanımlamaktadır. Karabaş'ın belirttiği gibi (2008) Bilgin, kamusal mekanları şahsi mülkiyetin söz konusu olmadığı alanlar, sosyal hizmet alanları ve sosyal misyon taşımayan ikamet alanları dışındaki "karşılaşma" mekanları olarak üç grupta tanımlamıştır.

Birinci gruptaki alanların piyasaya destek ve iş gücünün yeniden üretimini sağlamak amacıyla piyasa dışı yollarla gecekondulaşmaya terk edildiğini, eğitim, sağlık, rekreasyon amaçlı park, hastane, eğitim kurumları gibi ikinci grup alanların 40'lı yılların sonundan 80'li yılların ortasına kadar kaynak azlığı sebebiyle asgari limitler düzeyinde üretildiğini, bu nedenle bu alanların da kamu gereksinimlerini karşılamaktan çok uzak olduğunu ifade etmektedir.

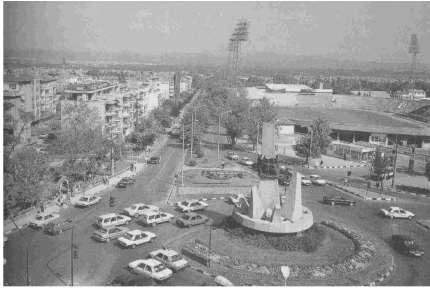
Bir kentin temel gereksinimlerini ve başlıca modernleşme gerekliliklerini oluşturan cadde, sokak, eğlence yerleri gibi kentin diğer bileşenlerini içeren sosyal misyon taşımayan ikamet alanları dışındaki karşılaşma mekanlarının ise, özelleştirilme sorunuyla karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Buna bağlı olarak, kamusal mekanın

misyonu da özelleşmekte ve bu sosyal alanlardaki “karşılaşmalar” özelleşmiş misyonun manipülasyonu altında gerçekleşmektedir. Kentte “artık ve ötekileştirilmiş alanlar” ortaya çıkmaktadır.

Sorunlar dizisine yol açan kamusal mekan özelleştirmeleri, kamu ve özel sektör işbirliği, yap-işlet-devret yöntemi ve kamu arsalarının özel sektöre satılması ve uzun vadeli kiralanması ile gerçekleşmektedir. Bu durum, kentin mülkiyet haritasında ciddi değişikliklere neden olmakta, sadece kamusal arazilerin özelleşmesi açısından değil, sosyal misyona sahip eğitim, sağlık gibi alanların da özelleşerek hizmetlerin kendisinin de sektörleşmesine ve “sermaye birikim aracı” olarak görülmesine yol açmaktadır. Bu hizmet sektörü, kültür endüstrisini de boş zamanı manipüle edecek şekilde örgütlemekte ve 80’li yıllardan sonra büyük bir hamle yapan kültür endüstrisi, kamu kullanımı bağlamında boş alan bırakmamaya yönelik atılımlarda bulunmaktadır. İstanbul’da (artık Bursa’da da) henüz tamamlanamayan ve nüfusun ihtiyacını karşılamayan park, ulaşım ve diğer sosyal alanların oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam ederken, diğer yandan da global bakış açısına yönelik arazi dönüşümleri, büyük alışveriş ve iş merkezleri ile dışa kapalı konut yerleşmelerinin ve yeni bir gündem konusu olarak kültür merkezlerinin projelendirilmesi söz konusu olmakta, nüfusun bir kısmını ötekileştirerek sistem dışına atılmaktadır (Karabaş 2008).

1980 sonrasında Türkiye’deki kamusal dış mekan anlayışında yaşanan bu değişim, Bursa’da da etkisini göstermiştir. Kentin kalabalıklaşmasına, taşıt trafiğinin hızlı artışına ve kent çevresinde yeni çekim alanları oluşmasına bağlı olarak artık Atatürk Caddesi piyasa mekanı olma özelliğini kaybetmiş, üzerinde sadece ulaşımın sağlandığı bir yola dönüşmüştür. Aslında 90’lı yıllarda bu aksla ilgili bir kentsel tasarım yarışması düzenlenmiş, ancak uygulanamamıştır. Bununla birlikte kent merkezinde yayalara yönelik Altıparmak-Stadyum Kavşağı’nda bulunan 100. Yıl Meydanı (Şekil 4.15) ve Orhangazi Meydanı gibi yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar içinde çalışma alanına oldukça yakın bir şekilde konumlanan, batısında Ulucami, kuzeyinde Koza Han ve iki iş hanı, doğusunda Orhan Cami, tarihi Belediye Binası ve Tayyare Kültür Merkezi, güneyinde Atatürk Caddesi bulunan ve bir kentsel tasarım projesiyle oluşturulan Orhangazi Meydanı, insanların oturup, dinlendiği, kafelerde arkadaşlarıyla buluştuğu, alışveriş yaptığı, özel günlerde yapılan etkinlikleri izlediği, çevresindeki camilerde

namaz kıldığı, kısaca toplumsal, kültürel, ticari pek çok etkinliği barındıran sosyal nitelikli bir kamusal dış mekan olarak 1986'dan beri kullanılmaktadır (Dostoğlu 1999). Şekil 4.17'de 1980'lerde Orhangazi Meydanı'nın düzenlenmeden önceki, Şekil 4.18'de günümüzdeki durumu görülmektedir. 2011 yılında ise, Bursa Büyükşehir Belediyesi Orhangazi Meydanı ve Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması'nı açmıştır. Henüz devam eden yarışmanın sadece Orhangazi Meydanı ve yakın çevresini kapsamı yine parçacıl bir proje zihniyetinin sonucudur.

Şekil 4.15. 100. Yıl Meydanı (Özdemir 2009)

Şekil 4.16. Altıparmak- Stadyum Meydanı projesi(<http://projeler.bursa.bel.tr/altiparmak-stadyum-meydani-nda-yikimler-bitti.html>)

1987 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi Zafer ve Şehreküstü Meydanları arasındaki alanda bir kentsel tasarım ve mimari proje yarışması düzenlemiş, ancak birinci olan proje hem mülkiyet problemleri, hem de maddi yetersizlikler nedeniyle uygulanamamıştır. 1990'lı yıllarda ise, Cumhuriyet Alanı'nın hemen yakınındaki Ünlü Cadde (Şekil 4.19) ve Nalbantoğlu Caddesi (Şekil 4.20) yayalara yönelik düzenlenmiştir. Günümüzde farklı nitelikteki mağazaların ve restoranların yer aldığı Ünlü Cadde ile yeraltındaki çarşısı ve kafeleriyle Nalbantoğlu Caddesi kent merkezinde yoğun olarak kullanılan sosyal ve ticari nitelikli kamusal dış mekanlar olarak öne çıkmaktadır.

1990'larda kapitalist ekonominin ve tüketim ideolojisinin baskısı kentlerdeki kamusal dış mekanların niteliğini değiştirmeye başlamış, kent merkezinde yeni kamusal mekanlar olarak kapalı alışveriş merkezleri inşa edilmeye başlamıştır. "Zafer Meydanı" olarak bilinen alanda yapılan Zafer Plaza Alışveriş Merkezi (Şekil 4.21) kent içindeki ilk alışveriş merkezi olmuş, hem mimari olarak çevresindeki binalarla ilişkisiz ve ölçek açısından uyumsuz olması, hem de Çarşı'daki esnafın ekonomik gelirini negatif yönde etkilediği için çok eleştirilmiştir. Bir kısmı zemin altında düzenlenen bu alışveriş

merkezinin üstünde, içeri girişi sağlayan bir cam piramidin ayırdığı iki farklı kotta düzenlenmiş geçiş-dinlenme amaçlı alt ve üst meydanlar yer alır. Ancak bu dış mekanlar da alışveriş merkezinin içiyle ve çevresiyle ilişkili olarak kurgulanmamıştır. Gerek erişebilirlik, gerekse işlevsel açıdan kontrollü bir kamusal mekan yaratan alışveriş merkezi kapalı olduğunda sınırlı bir kullanım söz konusudur. Dolayısıyla, Zafer Plaza alt ve üst meydanları ticari nitelikli kamusal dış mekanlar olarak değerlendirilebilir (Polat and Dostoglu 2011).

Şekil 4.17. Orhangazi Meydanı'nın düzenlenmeden önceki durumu, 1980'ler (Şahin 2006)

Şekil 4.18. Günümüzde Orhangazi Meydanı (Şahin 2006)

Tarihi kent merkezi ile yeni kent merkezinin kesiştiği noktada yer alan ve 1990'larda otobüs durakları olarak hizmet veren ve 1995'lerden beri miting alanı olarak kullanılan Şhreküstü Meydanı (Şekil 4.22), 2000'li yıllarda metronun kent içindeki son durağı olması nedeniyle bir meydan düzenlemesi çalışmasına konu olmuştur. Otel, iş ve alışveriş merkezi, cami, müftülük, hastane, yeme-içme mekanları gibi işlevlerle çevrili bu alanın en bilinen ögesi 1995'te alana yerleştirilen Osmangazi Heykeli'dir. Ancak 2009 yılında bu heykel bir Alp olan Osmangazi'yi yansıtmadığı için değiştirilmiş, ayrıca Osmangazi Belediyesi tarafından Sarayova Kardeşlik Çeşmesi adıyla Bosna'daki

anitsal Osmanlı eserlerinden sebinin bir benzeri Şehreküstü Meydanı'nda inşa edilmiştir. Cumhuriyet Caddesi'nin taşıt trafiğine kapatılmasının ardından araç trafiğinin yoğunlaştığı Şehreküstü Meydanı (Şekil 4.23) 2010 yılından itibaren mitinglere kapatılmış, Bursa'nın yeni miting alanları Gökdere Kavşağı ile Kent Meydanı önu olarak belirlenmiştir. Aslında tarihi kent merkezine en yakın metro istasyonu bu alanda yer aldığından ve yaya olarak kent merkezine ulaşım imkanı bulunduğundan, meydan daha çok bir kavşak ve geçiş alanı niteliğindedir. Ancak 2009 yılında alanın doğusuna inşa edilen ve meydana sağır bir cephe veren Kırcılar AVM ile meydanın kullanımı ticarileşmiştir (Polat and Dostoglu 2011).

Şekil 4.19. Ünlü Cadde
(Sibel Polat arşivi)

Şekil 4.20 Nalbantoğlu Caddesi
(<http://wowturkey.com>)

Şekil 4.21. Zafer Plaza
(<http://www.wowturkey.com>)

Şekil 4.22. Şehreküstü Meydanı
(<http://www.lifeinbursa.com>)

2008 yılında, yıllarca çözülemeyen bir sorun olarak kentin gündemini meşgul eden eski Santral Garaj alanında yapılan Kent Meydanı (Şekil 4.24), Bursa kentinde ilk defa bir mimari proje yarışması düzenlenerek elde edilen bir meydan olarak yola çıkmış, ancak uygulama projesinde yapılan değişikliklerle bir alışveriş merkezi haline dönüşmüştür. Bu nedenle büyük eleştirilere neden olan Kent Meydanı belirlenen hedefe ulaşamamış, meydan denilen mekan, aslında alışveriş merkezinin avlusu haline gelmiştir (Polat 2009). Son yıllarda Bursa Büyükşehir Belediyesi kamusal dış mekanların

yenilenmesiyle ilgili çalışmalara hız vermiş, 2010 yılında Altıparmak Caddesi'nde yer alan ve 1948 yılında bir okul olarak inşa edilen Kaymakamlık Binası'nı restore etmiş ve önündeki duvarları yıktırarak bir meydan düzenlemesi (Şekil 4.25) yapmış ve Atatürk Caddesi'nde cephe sağlıklılaştırma projesini başlatmıştır.

Şekil 4.23.Şehreküstü Meydanı
(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=62419>)

Şekil 4.24. Kent Meydanı
(<http://www.avmmag.com/kent-meydani-avm/>)

Şekil 4.25. Kaymakamlık Binası Meydanı
(http://fotograf.bursa.bel.tr/galeri/OSMAN_GAZI-KAYMAKAMLIGI-BINASI.jpg)

Şekil 4.26. Cumhuriyet Caddesi
(<http://www.wowturkey.com>)

Ayrıca 2011 yılında Hanlar Bölgesi'nin kuzey sınırını oluşturan Cumhuriyet Caddesi (Şekil 4.26) yayalaştırılmış, bu caddede Nostaljik Tramvay Hattı açılmış, Gökdere Meydancık Köprüsü'nden Zafer Plaza'ya kadar olan 1.5 kilometrelik aksın cephe sağlıklılaştırması projesine başlanmıştır. Bu şekilde işlevsel dönüşümü öngörülen caddenin gece-gündüz yaşayan bir yer olacağı, Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi'ni destekleyeceği düşünülmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi 2011a). Ancak kent merkezindeki trafik yükünü arttırdığı ve İstanbul'daki İstiklal Caddesi'nin kopyası olduğu için proje eleştirilmektedir.

Kamusal dış mekanlarla ilgili son dönemde gündemde olan bir proje de Altıparmak-Stadyum Meydanı'dır (Şekil 4.16). Toplam 18 500 m² olarak düzenlenecek olan alandaki on binanın yıkım çalışması tamamlanmıştır. Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe projesinde yapay şelaleler, havuzlar, kafeler yer alan bu meydanın (aslında kavşağın) Merinos veya Çekirge yönlerinden Altıparmak'a gelenleri karşılayacağı, çağdaş kentlerin tamamında güzel kent meydanları bulunduğunu ve Bursa'daki bu eksikliği gidermek için önemli bir adım attıklarını belirtmiştir (Bursa Büyükşehir Belediyesi 2011b). Ancak iyi niyetlerle başlanan bu tür projelerin, çevresel bağlam ve tasarım kriterleri açısından yeterince irdelenmemesi çoğu zaman istenmeyen sonuçlar doğurmaktadır.

Alan çalışması kısmında detaylı bir şekilde ele alınacağı üzere resmi bayramlarda ve anmalarda törenlerin başlangıç noktası (simgesel) olarak Cumhuriyet Alanı hala kullanılmakta, Atatürk Caddesi süreli olarak taşıt trafiğine kapatılmakta, Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu önüne protokol tribünü kurulup, geçit, saygı duruşu, Atatürk Anıtı'na çelenk bırakma, konuşmalar ve gösteriler gerçekleştirilmektedir. Ancak 23 Nisan ve 19 Mayıs kutlamaları genel olarak Atatürk Stadyumu'nda yapılmaktadır. Bu dönemde Adliye Binası restore edilerek Kent Müzesi'ne dönüştürülmüş ve önündeki avlu yeniden düzenlenerek, sosyal etkinliklere uygun hale getirilmiştir.

4.5. Bölüm Sonucu

Bu bölümde, 19. yüzyıla kadar Anadolu'daki kamusal dış mekanların gelişimi kısaca özetlendikten sonra, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ve Türkiye'deki kamusal dış mekanların siyasal, ekonomik, demografik, sosyal, kültürel yapı, kentsel yönetim örgütlenmesi, kent planlama yaklaşımları, kamusal dış mekanlarla ilgili yasal-yönetimsel çerçeve ve mimarlık yaklaşımları doğrultusunda biçimlendiği görülmüştür. Bu bağlamda 1862-1923 ve 1923-1950 dönemlerinde hem Türkiye, hem de Bursa ölçeğinde kamusal dış mekanların merkeziyetçi bir yaklaşımla gerçekleştirildiği ve resmi niteliklerinin ön planda olduğu, 1950-1980 döneminde hakim olan popülist yaklaşımlardan dolayı kamusal dış mekanlar açısından ülke ve kent ölçeğinde bir gerileme yaşandığı, 1980-2010 döneminde ise küreselleşme odaklı bir yaklaşımla

kamusal dış mekanların özelleştiği veya görsel imaj projeleriyle tüketim nesnelere dönüştüğü gözlenmiştir.

Bu bağlamda Bursa ölçeğinde 1862-1923 döneminde Bursa'da sosyal nitelikli kamusal dış mekanlar açısından mesire yerlerinin öneminin giderek azaldığı, bunun yerine Batı kültürü etkisinde biçimlenen Setbaşı'nın yeni otel, lokanta, kafe, sinema ve tiyatrolarıyla öne çıktığı, değişen sosyal ilişkilerle birlikte artık sokakların önem kazandığı, Setbaşı-Postane hattının piyasa aksı olmaya başladığı görülmektedir. Resmi kamusal dış mekanlar açısından Meşrutiyetten sonra artan özgürlük ortamıyla birlikte yapılan yürüyüşlerin Yeşil Meydanı'nda başlayıp, Belediye önünde son bulduğu, bazı önemli törenlerin Osman Gazi Meydanı'nda yapıldığı bilinmektedir.

1923-50 döneminde Bursa'da da Vilayet, Adliye ve Maliye binalarının inşa edilmesiyle, oluşturulan, daha sonra Atatürk Anıtı ve Bursa Halkevi'nin yapılmasıyla tamamlanan Cumhuriyet Alanı, kentin en önemli ve tek resmi kamusal dış mekanı haline gelmiştir. Sosyal nitelikli kamusal dış mekanlar büyük kentlerde kent parkları, müze, gazino vb. yapılar aracılığıyla ortaya çıkarken, daha küçük kentlerde merkezde konumlanan çay bahçesi, pastane, park gibi birimlerle sağlanmıştır. Bursa'da da Belediye, Tophane ve Kükürtlü Bahçeleri bu amaca hizmet etmişlerdir.

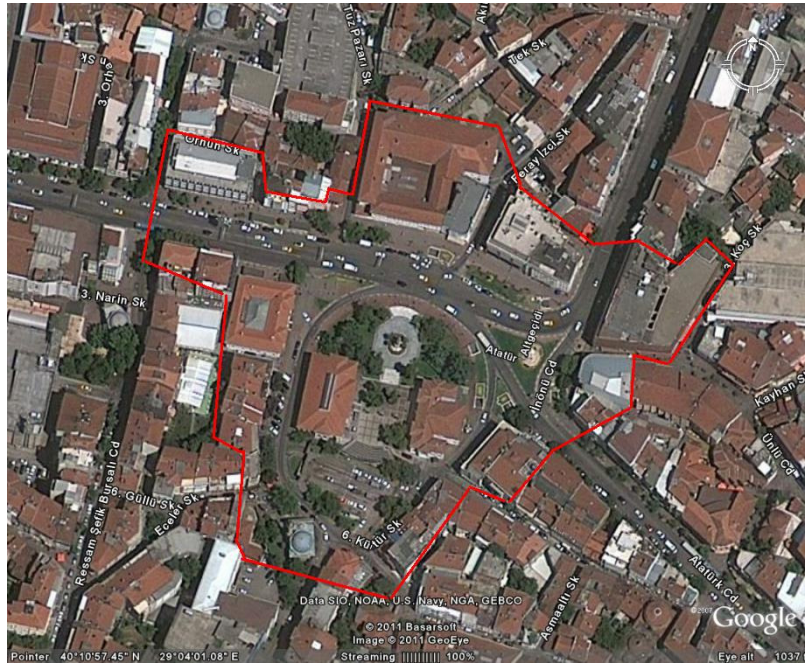
1950-80 arasındaki süreçte Bursa'da yeni kamusal dış mekanlar oluşturulmamış, resmi nitelikli kamusal dış mekan olarak Cumhuriyet Alanı kullanılmaya devam etmiştir. Sosyal nitelikli kamusal dış mekanlar olarak mesire yerlerinin (Pınarbaşı bayramları hariç) önemi azalmış, kamusal yaşamda "cadde" kavramı öne çıkmış, Atatürk Caddesi ve Heykelönü piyasa mekanı haline gelmiştir.

1980 sonrasında Bursa'da da hem nüfusun, hem de taşıt trafiğinin hızlı artışına ve kent çevresinde yeni çekim alanları oluşmasına bağlı olarak artık Atatürk Caddesi piyasa mekanı olma özelliğini kaybetmiş, bu alan için düzenlenen bir kentsel tasarım yarışmasına rağmen, üzerinde sadece ulaşımın sağlandığı bir yola dönüşmüştür. 80'li yıllarda yayalara yönelik tek kamusal dış mekan düzenlemesi Orhangazi Meydanı olmuştur. 90'lı yıllarda Ünlü Cadde ve Nalbantoğlu Caddeleri'nin yayalaştırılması öne çıkarken, bundan sonraki Zafer Plaza örneği daha çok alışveriş merkezi odaklı olarak gelişmiştir. 2000'li yıllarda ise, Cumhuriyet Alanı'ndaki Adliye binası Kent Müzesi'ne

dönüştürülerek, önündeki avlu etkinliklere yönelik düzenlenmiş, Santral Garaj Alanı Kent Meydanı alışveriş merkezine dönüştürülmüş, 1985'lerden beri miting alanı olarak kullanılan Şhreküstü Meydanı'da yayalara yönelik olarak düzenlenmiş, son olarak alana bir de alışveriş merkezi eklenmiştir. Büyükşehir Belediyesi'nin son iki yılda gerçekleştirdiği projeler; Atatürk Caddesi cephe sağlıklaştırması, Altıparmak Kaymakamlık Meydanı düzenlemesi, Cumhuriyet Caddesi yayalaştırması ve nostaljik tramvay hattı inşası olmuştur. Geleceğe yönelik projeler içinde Altıparmak-Stadyum Meydanı'nın düzenlenmesi ve Heykel-Garaj Tramvay hattı yer almakta, kent merkezinin yaya ağırlıklı olarak kullanımının arttırılması amaçlanmaktadır.

5. BURSA- CUMHURİYET ALANI'NDAKİ MİMARİ KİMLİĞİN ÖNERİLEN YÖNTEM DAHİLİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde günümüzde Bursa kent merkezinde ve Hocaalızade, Alacamescit ve Kayıhan Mahalleleri içinde yer alan, Atatürk Caddesi'nin İnönü Caddesi ve Ünlü Cadde ile kesiştiği bölgede kalan ve halk arasında Heykelönü veya Heykel diye bilinen Cumhuriyet Alanı'nın (Heykelönü'nün) mimari kimliği, tezde önerilen yöntem aracılığıyla incelenmiştir. Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresi olarak belirlenen çalışma alanının sınırları Şekil 5.1'de gösterilmiştir.

Şekil 5.1. Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresi olarak tanımlanan çalışma alanı (<http://www.google.com/earth/index.html>)

Buna göre alan, batıda Gümüşçeken ve Ressam Şefik Bursalı Caddeleri ile, kuzeyde Atatürk Caddesi'ne cephe veren binalarla (Vakıfbank binasından- İpekçihan'a kadar), güneyde Tabakgil İşhanı'ndan, Bursa Kent Müzesi ve Vergi Dairesi Başkanlığı Binaları'nın avlusu, dolmuş durakları ve Hacılar Camisi ile 6. Kültür Sokak'a cephe veren tüm yapılar dahil olacak şekilde, Yapı Kredi Bankası Binası'na kadar, doğuda ise yine Atatürk Caddesi'ne cephe veren binalarla (Sönmez İş Merkezi'nden, Ziraat Bankası'na kadar) sınırlandırılmıştır. Çalışmaya Cumhuriyet Alanı güneyinde kalan kısmın dahil edilmesinin nedeni, hem Hacılar Camisi çevresindeki yeşil alan

düzenlemesinin, hem de aslında zemin seviyesinde yeşil alan olarak kullanılması gereken, ancak dolmuş ve taksi durakları olarak kullanılan Büyükşehir Belediyesi'ne ait kısmın alanın tasarımı açısından potansiyel taşıdığına düşünülmesidir.

Çalışma kapsamında alanın mimari kimliği, planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarının dört dönem altında (1862-1923, 1923-1950, 1950-1980, 1980-2010) analiziyle değerlendirilmiştir. Zaman kesitlerinin belirlenmesinde Türkiye'nin siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel yapısında yaşanan önemli değişimler kırılma noktası olarak alınmıştır. Bu zamansal sınırlama, belirlenen dönemlere ait Türkçe yazılı kaynaklara ulaşılabilirlik açısından da gerekli görülmüştür. Çalışmada kamusal dış mekanlardaki mimari kimliği oluşturan boyutlardan planlama-tasarım-uygulama boyutu, kentin sosyal ve fiziksel yapısına bağlı olarak ortaya çıktığı için hem Bursa, hem de Cumhuriyet Alanı ölçeğinde, kullanım-yönetim ve anlam boyutları sadece Cumhuriyet Alanı ölçeğinde değerlendirilmiştir.

Alan çalışması kısmında kullanılan yöntemde, yorumlayıcı-tarihsel (literatür araştırması), kantitatif (nicel) ve kalitatif (nitel) stratejiler bir arada (karma metodoloji tasarımı) kullanılmıştır. Bunlar tezin giriş kısmında detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu kısımda mekanı kullanan kişilerle yapılan derinlemesine görüşmelerin nasıl uygulandığı açıklanmıştır.

Sosyal bilimlerde en sık kullanılan veri toplama biçimlerinden olan görüşme; bir araştırma tasarımıyla belirlenen sistematik veri toplama sürecidir. Niteliksel olan bu araştırmada bir fenomenin (mimari kimliğin) belirlenmiş çalışma evrenindeki (Bursa-Cumhuriyet Alanı'ndaki) durumu, koşulları, gelişme süreci tasvir ve tarif edilmektedir. (Groat and Wang 2002). Bu çalışmada da bilgiler doğrudan birincil kaynaklardan elde edilmiş, kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan boyutlardaki değişim görüşme yapılan kişilerin cevaplarına dayanılarak yorumlanmıştır.

Ele alınan çalışmada sorular yarı yapılandırılmış görüşmeye uygun olarak hazırlanmıştır. Görüşmeler Aralık 2010 ayı içinde yapılmış, görüşme sırasında ses kayıt cihazı kullanılmış ve her görüşme 1- 2,5 saat arasında sürmüştür. Tez çalışması kapsamında toplam otuz kişiyle derinlemesine görüşme yapılmış, görüşme yapılan kişiler iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup, kamusal dış mekanların planlaması-tasarımı-uygulaması ve

yönetimi konusunda yetkili veya etkili yerel yönetimleri, kamu kurumlarını, sivil toplum örgütlerini ve üniversiteyi temsil eden/etmiş veya serbest çalışan onbeş kullanıcıdan (bunlardan 10 tanesi mimar veya şehir plancısıdır), ikinci grup farklı sosyo-ekonomik grupları temsil eden onbeş kentli kullanıcıdan oluşmaktadır. Böyle bir gruplamanın; hem şehir planlama ve mimarlık bilgisi gerektiren konularda bu kentte yaşayan/çalışan meslek insanlarının fikirlerini öğrenmek, hem de kentsel ve mimari ölçekte yetkili veya etkili olan/olmuş kişilerle, halktan kullanıcıların görüşlerinin birbiriyle ne kadar bağdaştığını görmek açısından faydalı olacağı düşünülmüştür. Derinlemesine görüşme yapılan kişilere sadece kendi deneyimleri değil, büyüklerinden duydukları da sorulmuştur. Böylece sadece günümüze yönelik değil, geçmişe yönelik veriler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda derinlemesine görüşmelerle daha çok son iki döneme (1950-1980 ve 1980-2010) dair veriler elde edilmiştir.

Görüşme yapılan kişilerden % 57'si erkek, % 43'ü 40-59 yaşları arasında, % 54'ü üniversite mezunu, % 34'ü mimar veya şehir plancısı, % 20'si 1500-2000 TL gelir durumuna sahip, % 64'ü Osmangazi ilçesinde yaşamakta, % 64'ü Bursalı'dır.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra ses kayıtlarının çözümüyle ortaya çıkan görüşler önce kendi grupları içinde değerlendirilmiş, daha sonra karşılaştırılarak kamusal dış mekanlarda mimari kimlik konusu farklı bakış açılarından değerlendirilmeye ve arz edilen mekanın kimliğiyle, talep edilen mekanın kimliği arasındaki benzerlikler-farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

5.1. 1862- 1923 döneminde Bursa ve Sarayönü

Ele alınan ilk dönem Ahmet Vefik Paşa'nın Anadolu Sağ Kol Ciheti Müfettişi olarak Bursa'da görev yapmaya başladığı 1862 yılından, Cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Paşa 1862-1863 ve 1879-1882 yılları arasında Bursa'da iki kere görev yapmıştır (Aslanoğlu 2000). Bursa'nın kentsel anlamda yeniden biçimlenmesinde Avrupa'da eğitim görmüş seçkin bir devlet adamı olan Vali Ahmet Vefik Paşa'nın etkisinin büyük olması konunun bu tarihten itibaren ele alınmasını gerektiren bir nedendir. Alan çalışmasının yapıldığı bölge, bu dönemde Sarayönü olarak tanımlanmaktadır. Sarayönü'nün mimari kimliğini ortaya koyabilmek için yapılan analizlerde temel olarak literatür ve arşiv araştırmalarından faydalanılmıştır.

5.1.1. Planlama-tasarım-uygulama boyutu

Bu başlık altında Bursa'daki sosyo-ekonomik çevrenin dönüşümü, kentin doğal ve yapıli çevresinin değışimi ve Sarayönü'nün biçimlenmesi açısından ele alınmıştır. Sosyo-ekonomik çevre açısından, Bursa'nın yönetim örgütlenmesindeki, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel yapısındaki değışmeler o dönemdeki kamusal yaşamı anlamak için değerlendirilmiştir. Daha sonra Bursa ve Sarayönü'ndeki doğal ve yapıli çevre makro ölçekten mikro ölçeğe analiz edilmiştir.

5.1.1.1. Bursa'da sosyo-ekonomik çevre

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan değışimlerden doğal olarak Bursa'da etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti ve tarihi İpek ve Baharat Yolları üzerinde olan Bursa, yüzyıllar boyunca hem siyasi, hem de ekonomik açıdan önemli bir kent olarak tanımlanmıştır. 19. yüzyıldan itibaren hem kapitalizmin merkezi ülkelerden çevreye yaygınlaşması, hem de Tanzimat'la birlikte değışen yönetim örgütlenmesine bağılı olarak 1871'de vilayet sistemine geçilmesi ve kentsel yapının merkezden atanan valiler öncülüğünde biçimlenmesiyle Hüdavendigâr Vilayeti'nin merkez sancağı Bursa'da da modernleşme çabaları başlamıştır. Erder'in de belirttiğı gibi (1976) modernite açısından Bursa'da her iki süreç birlikte gelişmiş, kent önce bir sanayi merkezi haline gelmiş, daha sonra reformcu bir devlet yöneticisi olan Ahmet Vefik Paşa'nın kentsel operasyonlarıyla dönüşüme uğramıştır. Hüdavendigâr olarak anılan ilin adı 1918 yılında Bursa olarak değıştirilmiştir (Kaplanoğlu 2006).

Yerel yönetimler açısından Bursa Belediyesi (1867) Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk kurulan belediyelerden biri olmuştur. Ancak bu dönemde kentler merkezi yönetim doğrultusunda biçimlendiğı için belediyenin görevleri sağılık, temizlik, barınma ve altyapı çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır.

Ekonomik açıdan 19. yüzyılda Bursa, ham ipek üreten ve bu ürünleri Avrupa'ya ihraç eden önemli bir sanayi merkezi haline gelmiştir. Buna bağılı olarak da nüfusu gelişmiş, 1830'larda 60 000 civarında olan nüfus, 1855 depremi ve ipek sektöründeki kriz nedeniyle 1870'lerde 35 000'e düşmüş, 1890'larda Düyun'u Umumiye İdaresi'nin

iyileştirme politikalarıyla sektörde tekrar bir gelişme yaşanmış ve nüfusu 80 000 – 100 000 düzeyine varmıştır (Kaygalak 2008). (Mantran'a göre 1840 civarı başkent İstanbul'un nüfusu yaklaşık 400 000, liman kenti İzmir'in nüfusu yaklaşık 110 000 civarındadır).

Bilindiği gibi toplumsal yapı açısından, I. Meşrutiyet döneminde Bursa, Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudilerin yaşadığı kozmopolit bir görünüm sergilemiştir. Ayrıca Bursa bir göçmen şehridir (Kaplanoğlu 2006). Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş yenilgileri nedeniyle kent, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Kafkasya'dan, Balkan'lardan ve Ege Adaları'ndan büyük bir göç almıştır (Aytaç 2002). Bununla birlikte kentin bu dönemde ham ipek üretim merkezi olması, kentte yabancı uyruklu girişimciler yanında yerli girişimcilerden oluşan Bursa burjuvazisinin ve fabrikaların çekim gücüyle birlikte bir işçi sınıfının doğmasına neden olmuştur (Erder 1976). Zamanla üst gelir gruplarının yaşam alanları farklılaşmaya başlamış, ithal ve lüks ürünlerin kente akmasıyla yeni bir tüketim kültürü oluşmuştur. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönemde artan özgürlüklerle birlikte içinde buldukları kötü çalışma ve yaşam koşulları ile düşük ücretler kentte işçi hareketlerini ve grevleri başlatmıştır.

Kültürel açıdan, Bursa'daki ilk matbaa olan Vilayet Matbaası 1867 yılında açılmış, kentin ilk resmi gazetesi Hüdavendigâr 1869'da yayınlanmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde çağdaş anlamda ilk sergi düzenlenmiş ve Ahmet Vefik Paşa döneminde bir tiyatroya kavuşmuştur (Kaplanoğlu 2006). Edmond Dutemple o dönemde (1883), Bursa'da Ahmet Vefik Paşa'nın kurduğu tiyatronun kamusal yaşamda önemli bir rolü olduğunu, Paşa'nın bu yolla halkı eğitmeye çalıştığını anlatmıştır. Ancak Paşa görevden alınca tiyatro da kapanmış, zaman zaman farklı amaçlarla kullanılmıştır.

II. Meşrutiyet'e kadar basın üzerinde ciddi bir sansür olmuştur. Bu tarihten sonra hem yeni usul eğitim veren okullar ve Milli Kütüphane (1910) kurulmuş, hem de sivil toplum örgütleri oluşmuş, pek çok gazete ve dergi basılmış, bunlar Bursa'daki kültür hayatının gelişmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde okul tiyatrolarına büyük ilgi gösterilmiş, başka kentlerden gelen tiyatro kumpanyaları Belediye tiyatrosu binasında, hatta halka açık bazı bahçelerde ve demiryolu istasyonlarında bile oyunlar

sergilemişlerdir. Yine 1912 tarihli bir gazeteye göre, Bursa'da bir sinema olduğu, hatta kadınlara özel matinelere düzenlendiği bilinmektedir (Kaplanoğlu 2006).

Sosyal yaşam açısından erkekler için en önemli toplumsal mekanlar kahvehaneler ve meyhaneler, kadınlar için ise hamamlar olmuştur. 19. yüzyılda Bursa'daki kahvehaneler kitap okunup, tavlâ-satranç oynanan, şiir ve edebiyat sohbeti yapılan, kıraathaneler haline gelmiştir. Ancak 20. yüzyılda kahvehaneler miskinlerin vakit öldürdüğü ve oyun oynanan yerlere dönüştüğü için veya yollara taşıdığından gazetelerde eleştiri konusu olmuştur. Bununla birlikte kahvehaneler Kurtuluş Savaşı yıllarında örgütlenme mekanlarına dönüşmüştür (Anonim 2011a).

Sosyal yapı kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarını da etkilemektedir. Bursa'da gündelik hayat Meşrutiyet'le birlikte rahatlamış olsa da, kamusal dış mekanlardaki kullanım için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Kurtuluş Savaşı önderlerinden olmasına karşın Hacim Muhittin Çarıklı Bursa valisi olduğu dönemde (1920'lerde) teravîh namazı sonuna kadar bütün kahvehanelerin kapanacağı, kahvehanelerde tavlâ gibi oyunlar oynanmayacağı, erkeklerle kadınların gece gezmeleri, piyasa etmeleri ve hatta kadınların umumi mahallere çıkmalarıyla ilgili bazı yasaklar koydurmuştur (Kaplanoğlu 2006). Bu noktada kamusal dış mekanlara erişim hakkının hala cinsiyete bağlı olarak sınırlandırıldığı söylenebilir. Ancak yasaklara rağmen Bursalıların Setbaşı-Postane arasında piyasa yaptıkları ve kahvelerde nargile içip, tavlâ oynadıkları bilinmektedir.

Diğer yandan teknolojik gelişmelerle birlikte ulaşım araçlarında yaşanan değişim kamusal dış mekanlara da yansımıştır. 20. yüzyıl başlarında bile at arabaları ve otomobillerle ilgili şikayetlerin olduğu gazete haberlerinden anlaşılmaktadır (Kaplanoğlu 2006). Otomobilin yayaların hareket özgürlüğünü engellediğine yönelik eleştiriler daha bu yüzyılın başında bile gazetelere konu olmuştur.

Bu noktada, 19. yüzyıldan itibaren yönetsel, ekonomik, toplumsal, demografik, kültürel değişimlerin Bursa'nın fiziksel çevresini de dönüştürdüğü, Tanzimatla birlikte artan Batılılaşma çabaları doğrultusunda, Osmanlı yönetici elitlerinin uyguladığı kentsel ve toplumsal reformlar sonucunda Bursa'nın geleneksel- modern yapı arasında sıkışıp

kaldığı ve alan çalışması açısından o dönemde Sarayönü olarak adlandırılan alanın ilk ortaya çıkış koşullarının bu yapıya bağlı olarak geliştiği söylenebilir.

5.1.1.2. Bursa ve Sarayönü'nde doğal çevre

İklim, coğrafi konum, bitki örtüsü, topoğrafik yapı, manzara ve yönlenme olarak belirlenen doğal çevre verilerini Bursa ili ölçeğinden başlayarak ele almak gerekmektedir. Marmara Denizi'nin güneydoğusunda yer alan Bursa ili, coğrafi bakımdan İç ve Batı Anadolu'nun İstanbul'a, dolayısı ile Avrupa'ya açılımında stratejik bir konuma sahiptir. Bursa'nın iklimi, Akdeniz ile Karadeniz arasında bir geçiş niteliği göstermektedir. Kışların çok sert geçmediği ilde yaz dönemlerinde de şiddetli bir kuraklık görülmemektedir. Bursa Ovası'ndaki ılıman iklim yapısı, Uludağ'ın özellikle 1100 metreden sonraki kesimlerde, yerini daha soğuk ve yağışlı bir iklime bırakır. İklimin oluşturduğu karşılıklı etkileşim, birbirinden farklı bitki kuşaklarının net okunduğu, çok sayıda endemik bitki türüne sahip ve kentsel ekosistem için çok önemli bir bitki dokusu oluşturur. Tarımsal açıdan verimli topraklara sahip, doğal ve madeni sular açısından zengin olan il, kaplıcalarıyla da ünlüdür. Bununla beraber Bursa, birinci derece deprem bölgesi üzerinde Türkiye'nin en aktif fay kuşaklarından biri olan sağ yönlü, doğrultu atımlı Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun güneybatı kolu üzerindedir (Anonim 2002b).

Coğrafi açıdan Bursa, verimli bir ovanın güneyinde yükselen Uludağ'ın kuzeye bakan eteğinde, geniş bir tarımsal hinterland içinde yer almaktadır. Ova, kentin oluşumu için gerekli artık ürünü, dağ ise hem sanayi için gerekli suyu sağlamış, hem de savunma açısından bir kalenin yapılmasına imkan vermiştir. Bu coğrafi özellikler, kentsel dokunun oluşumunda da etkili olmuş, güneyinde dağ olduğu için kent ilk olarak doğu-batı aksında gelişmeye başlamış, kentin kuzeye bakması, iklimsel açıdan olumsuz bir etki yaratmış ve kentlinin dağ manzarası ile görsel ilişki kurmasını engellemiştir (Tekeli 2007).

19. yüzyılda kentin doğal yapısında öne çıkan özellikler, o dönemde kente gelen gezginlerin seyahatnamelerinden çıkarılabilir. Thomas Allom, konum olarak uluslararası bir düzeyde ticaret merkezi olabilmek için, yeryüzünde Asya, Avrupa ve Afrika'nın kavşağında yer alan Küçük Asya'dakiler kadar iyi konumlanmış çok az kent olduğunu,

Bursa'nın da gerek İstanbul'a yakınlığı, gerekse sahip olduğu Mudanya limanı nedeniyle ticaret ve üretim açısından önemli bir kent olduğunu belirtmiştir. İklim açısından Dutemple (2008), son yaşanan savaşın getirdiği yüklerle daha da artış gösteren sefaletle rağmen Bursalı'ların iklimin hayranlık uyandıran yardımıyla doğal şekilde mutlu olduklarını belirtmiştir. 19. yüzyıl ortalarında Bursa'ya gelen Von Moltke, topoğrafya ve bitki örtüsü açısından, Bursa'nın Olimpos Dağı'nın eteğindeki büyük bir ovada yayıldığını ifade ettikten sonra Osmanlı'nın eski başkentini yeşili ve sularının bolluğu ve yeni başkentini denizi ve mavisiyle tasvir etmiştir.

Yine 19. yüzyıl ortalarında Texier, manzara ve yönlenme açısından, kentin konumu kuzeye doğru olduğundan, Bursa'nın evlerinin gerek dağın vahşi boğazlarından, gerekse ovanın geniş ufuklarından güzel bir manzarayla süslendiğini ifade etmiştir. Kısaca Bursa 19. yüzyılda suyun ve yeşilin bol olduğu, kaplıcaları ve dağıyla öne çıkan bir kenttir (Kaplıanoğlu ve Günaydın 2000). Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru yoğun göç almaya başlayan Bursa'da artan nüfusun barınma gereksinimlerinin karşılanması için ormanlık alanların açılması, bataklıkların kurutulması gibi kararlarla doğal kaynaklar bilişsizce tüketilmeye başlamıştır.

Sarayönü doğal çevre verileri açısından değerlendirildiğinde, bu döneme ait çok fazla fotoğrafa ulaşılamadığından ve haritalarda topoğrafik bilgiler yer almadığından, sadece alan çevresindeki bostanların, konutların bahçelerinin ve dergah alanlarındaki kabristanların yarattığı yeşil dokudan bahsetmek mümkündür.

5.1.1.3. Bursa ve Sarayönü'nde yapılı çevre

Bu başlık altında Bursa'daki kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı, alandaki morfolojik yapı, kent planlama yaklaşımları ve uygulamaları ile mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları incelenmiştir.

- Kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı

19. yüzyıl ortalarına kadar geleneksel kentsel dokusu koruyan Bursa'nın ekonomik yapısında ortaya çıkan değişimler kentin mekansal örgütlenmesini etkilemiştir. Erder'e göre (1976), 1860'lara gelindiğinde fabrikalar yeni mekansal formlar olarak kentin iki ayrı bölgesinde, Gökdere ve Cilimboz dereleri boyunca yerleşmişler, üretim sürecinin

gereksindiği hammadde ve emek kaynaklarına yakın konumlanarak, maliyeti düşürmek için tamamen kapitalist bir mantıkla yer seçim kararlarını oluşturmuşlardır. Kaplanoğlu (2008) ise, bunların un değirmenleri olduğunu, fabrikaların Umurbey-Hacıskender-Çobanbey bölgesinde yoğunlaştığını ifade etmektedir. Yorum farklılıklarına rağmen aslında bu dönemde kentin cami ve minarelerden oluşan silüetine iplik fabrikaları ve dumanlarının eklendiği anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte 1855'te yaşanan deprem Bursa'daki yapılı çevreye oldukça büyük zarar vermiştir. Kente 1844, 1855, 1863'te gelen Hayrullah İbn-i Abdullah kenti her üç seferinde de çok farklı bulduğunu belirtmiştir. İlk geldiğinde kenti düzenli, kalabalık, büyük eserler barındıran, ticari açıdan güçlü bir şehir olarak tanımlamış, depremden sonra nüfusun çok azaldığını, tarihi eserlerin pek çoğunun yıkılmış olduğunu ve kentin viraneliğe dönüşmüş olduğunu, son geldiğinde ise, gerek kent merkezinin, gerek yollarının yeniden düzenlendiğini, tarihi eserlerinin onarıldığını belirtmiştir (Kaplanoğlu ve Günaydın 2000).

Bursa'da kent mekanının 1860'lardan 1910'lara ortaya koyduğu önemli değişim, ipek üretimi alanında meydana gelen teknolojik ve örgütsel yenilikler, doğal afetler ve Tanzimat reformlarının etkisiyle ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Bursa, geleneksel yapısını önemli ölçüde korumakla beraber, endüstriyel üretimin gerçekeştiği fabrikaları, geniş caddeleri ve hükümet binalarıyla yeniden yapılanan kent merkezi, ızgara planlı yeni mahalleleri ve demiryolu ile sanayileşen modern bir kente özgü nitelikleri de taşımaktadır. Ancak kentlilerin gündelik yaşamlarını sürdürdükleri maddi çerçevenin iyileştirilmesine yönelik değişimin hızıyla, Avrupa ülkelerine ipek ipliği satan bir ihracat merkezine dönüşmesiyle ilgili değişimler karşılaştırıldığında bu hız yavaş kalmaktadır (Kaygalak 2008).

Kısaca, sanayileşen ve idari reformlar sonucunda modern bir yönetim örgütlenmesiyle idare edilen Bursa kenti, bu dönemde yoğun göç almış, ulaşım ve iletişim araçlarının da gelişmesiyle geleneksel Türk-İslam kenti niteliklerinden kopmaya başlamıştır. 19. yüzyıldan önce Sjoberg'in sanayi öncesi kenti niteliğini taşıyan kent, bu süreçte bir geçiş kenti haline gelmiştir. Ancak kentte hala elektrik ve havagazı kullanılmamakta, demiryolu ulaşımında aksamalar meydana gelmekte, altyapı, sağlık ve temizlik

hizmetleri yaygınlaştırılmamaktadır. Dolayısıyla Bursa, ekonomik, sosyal ve mekansal değişimle birlikte, hala geleneksel kent özelliklerini de korumaktadır (Aslanoğlu 2000).

Teknik altyapı açısından, bu dönemde kent içi ve dışı bağlantılar için yeni yolların açıldığı, at arabalı ulaşımın sağlanması için mevcut yolların genişletildiği, Bursa-Mudanya arasında demiryolu hattı inşa edildiği görülmekte, ayrıca Uludağ'dan içme suyu getirildiği, ilk kent içi su şebekesinin kurulduğu belirtilmektedir. Kentin aydınlatılmasına ancak 1922'den sonra başlanılmıştır (Kaplanoğlu 2006).

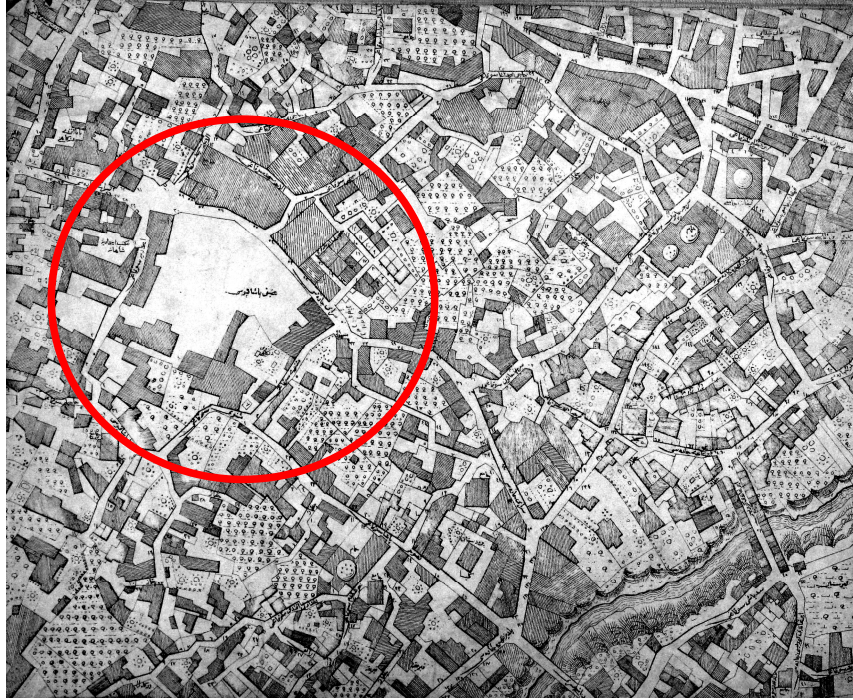
- Morfolojik yapı

Morfolojik açıdan, Bursa 1855 depremine kadar organik dokusunu korumuş, depremden sonra özellikle Ahmet Vefik Paşa'nın kentsel operasyonlarıyla geleneksel doku içinde ızgara sistemli mahalleler ve dik açılı yollar oluşturulmuş, kentin yüzlerce yıl değişmeyen dokusunda elli yıl içinde önemli değişimler gerçekleşmiştir.

Sarayönü'ndeki morfolojik yapıyı (sokak örüntüsü, kadastral doku (mülkiyete bağlı parsel düzeni), bina dokusu (parsel kullanımı, yapı nizamı, yapı yoğunluğu), bina tipi ve işlevi) değerlendirmek açısından tarihi kent haritaları incelenmiştir. Kaplanoğlu'na göre (2008), Niebuhr'un 1767 yılında taslak olarak hazırladığı ilk Bursa haritasından sonra, literatürde "1862 Suphi Bey Haritası" olarak geçen Bursa kenti haritası, aslında 1857 yılında ilk kez Türk uzmanları tarafından hazırlanmış, 1/1600 ölçekli bir haritadır (Şekil 5.2). Depremden sonra Bursa'nın yeniden inşa edilmesinde 1862 haritasından oldukça fazla yararlanılmıştır.

1862 haritasında morfolojik açıdan Sarayönü ve yakın çevresinde organik sokak örüntüsü içinde, irili ufaklı parsellerden oluşan mülkiyet dokusunda, az yoğun, kısmen ayırık, kısmen bitişik nizam, bahçeli yapılardan oluşan, gevşek bir yapılanma söz konusudur. 1880'de Fransız bir firmaya yaptırılan 1/2000 ölçekli Bursa sigorta haritasında (Şekil 5.3), 1862 haritasından farklı olarak doğu-batı yönündeki Saray Caddesi'nin genişletildiği, kuzey-güney yönünde düz bir biçimde Yenyol'un açıldığı ve devamında Münzevi Sokak'ın genişletilerek Hamidiye Caddesi'ne dönüştürüldüğü, Karşeyh Camisi'nin bulunduğu çıkmaz sokağın açılarak Maksem Caddesi'nin oluşturulduğu, kısaca yeni caddelerin dik açılı bir şekilde yapıldığı ve geometrik bir

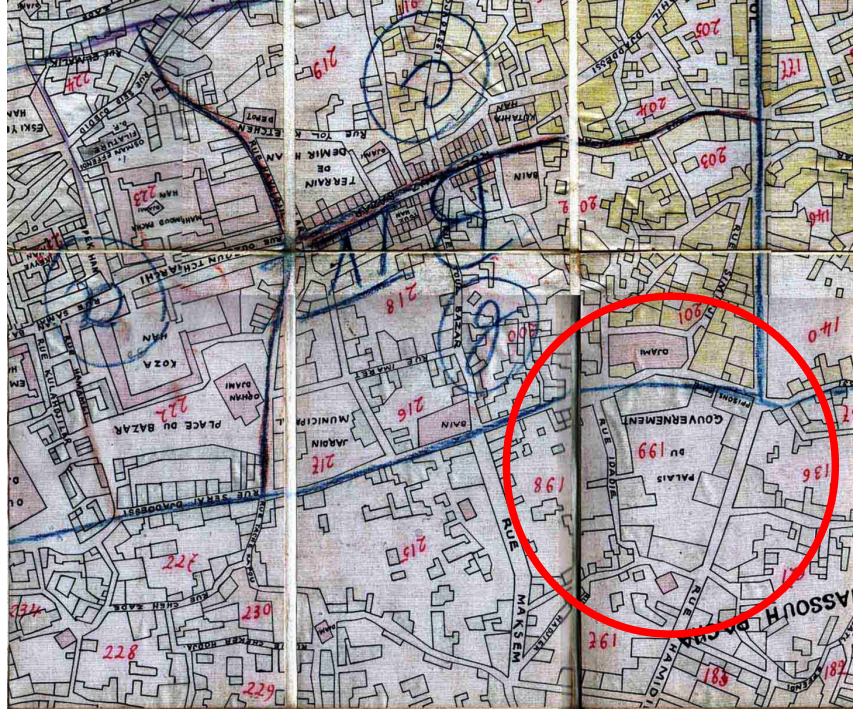
sistem oluşturma çabası göze çarpmaktadır. Daha önce boş olan İdadiye Sokak ve Münzevi Sokak (artık Hamidiye Caddesi) arasında kalan yapı adasında bitişik nizam bir yapılanma gerçekleştiği, ortasında geniş bir avlunun bırakıldığı ve yapıların taban alanlarının daha geniş tutulduğu, fotoğraflardan görüldüğü kadarıyla yapıların 2-3 katlı olduğu tespit edilmiştir. 1880 haritasında bu alan Palais de Gouvernement (Hükümet Sarayı) olarak gösterilmiş ve çeşitli kaynaklarda Hükümet Konağı'nın, postanenin ve hapishanenin burada bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca postanenin karşısında bir tiyatro ile bahçesi ve kahvehaneler yer almaktadır. Bunun dışında alanda okullar ve dini işlevli yapılar bulunmaktadır. Bu durum alanda kamu ve vakıf mülkiyetinin hakim olduğunu gösterir.

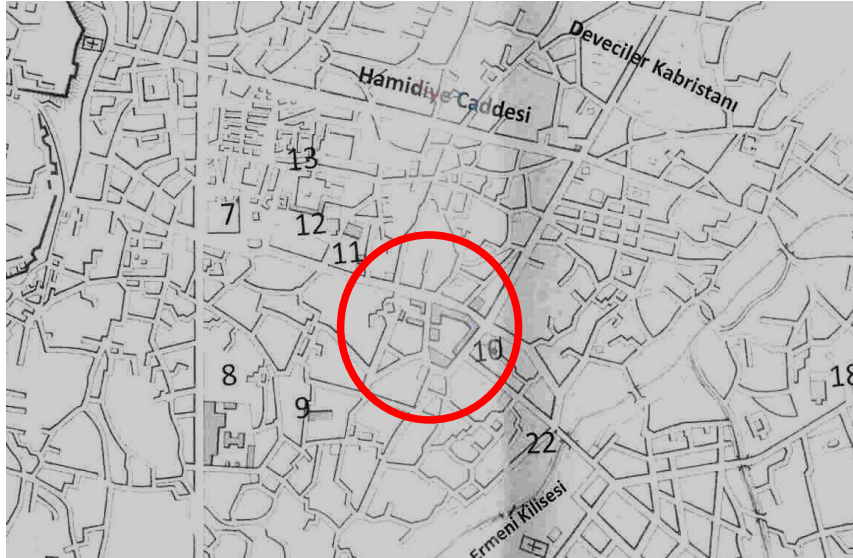
Şekil 5.2. 1857'de Suphi Bey ve ekibi tarafından hazırlanan, 1862'de basılan 1/1600 ölçekli Bursa haritası (

1907 salnamesinde yayınlanan 1/10000 ölçekli haritada, kırmızı ile işaretlenmiş yapılar Ebniye-i Emiriyye (devlet binaları) olarak ifade edilmiş, YeniyoI ile Hükümet Caddesi'nin kesiştiği noktada (günümüzdeki Cumhuriyet Alanı'nda) yer alan etrafı binalarla çevrili yapı adası Hükümet Dairesi olarak belirtilmiştir (Şekil 5.4). 1909 haritasında (Şekil 5.5) 1880 haritasına göre fazla bir değişim görülmemektedir. Hatta kanalizasyon haritası olduğu için, pek çok yapı adası sadece dış konturlarıyla

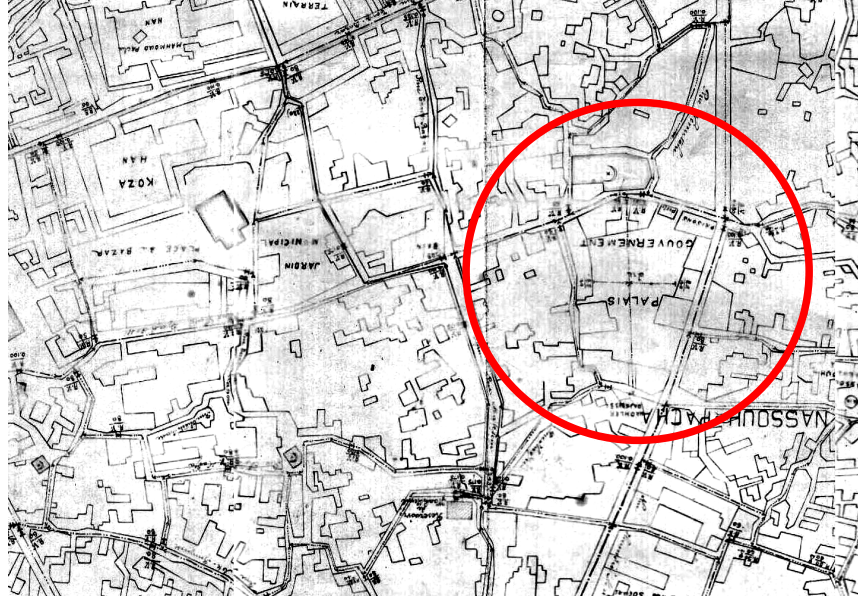
gösterilmiştir. Sadece hapishanenin ve postanenin batısındaki binaların biçimlenişi 1880 haritasına göre daha net olarak okunmaktadır (Polat 2010).

Şekil 5.3. 1880’de yaptırılan 1/2000 ölçekli Bursa Sigorta Haritasına göre kent merkezi (Kaynak: Bursa Araştırmaları Vakfı)

Şekil 5.4. 1907 Salnamesinde yayınlanan 1/10000 ölçekli Bursa Haritası (Kaynak: Sibel Polat arşivi)

Şekil 5.5. 1909 bir Fransız şirketi tarafından hazırlanan 1/1600 ölçekli Bursa Kanalizasyon Haritası (Kaynak: Bursa Araştırmaları Vakfı)

Şekil 5.6. 1911 Hotel Brotte'nin broşüründe yer alan 1/20000 ölçekli Bursa Haritası (Kaynak: Neslihan Dostoğlu arşivi)

1911 yılına ait Hotel Brotte'nin broşüründe de (Şekil 5.6), konak, postane ve telgrafhane binası görülmektedir. Kaplanoğlu (2008), bu haritalar dışında biri 1912 yılına ait, diğeri Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından hazırlanan ancak

nüshalarına ulaşılabilen iki harita daha olduğunu, 1924 yılına ait haritanın bunlar üzerinden geliştirildiğini ifade etmektedir.

- Kent planlama yaklaşımları ve uygulamaları

İstanbul'dan sonra Bursa, Tanzimat reformlarının uygulanması için pilot bölge olarak seçilmiş, reformların getirdiği yeni hizmet ve yönetim anlayışıyla birlikte, 1855 yılında meydana gelen şiddetli deprem ve 1850-60 arasındaki yangınlar kent mekanı üzerinde yeniden bir düzenleme faaliyeti gerektirmiştir. Bursa'da modern kentsel altyapının yaratılmasında, bir önceki bölümde bahsedilen Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kentsel yönetim örgütlenmesinin değişmesinin -vilayet sistemine geçilmesinin-, vilayetlerin merkezden atanan valilerle yönetilmesinin ve imarla ilgili oluşturulan nizamnamelerin etkisi büyük olmuştur. Yaşanan 1855 depreminin ardından Bursa'ya atanan, 1860-61 yıllarındaki Paris sefirliği görevi sırasında, imparator Napolyon III'ün ve Vali Haussmann'ın 1853-1870 yılları arasında Paris'te düzenli sirkülasyonun, hijyenin ve sosyal barışın sağlanması için uyguladıkları kentsel operasyonları (Choay 2000) izleme fırsatı bulmuş, reformcu bir devlet yöneticisi olan Ahmed Vefik Paşa, Bursa'nın yeniden yapılandırılmasında büyük rol oynamıştır (Kaygalak 2008).

Aslında 19. yüzyılda da başkent olan Paris'teki kentsel operasyonlarla, Bursa'dakiler arasında gerek ölçek, gerekse hedefler açısından önemli farklılıklar vardır. 1852'de imparator olan Napolyon III, Endüstri Devrimi'yle birlikte büyük kamusal parklar ve kanalizasyon sistemi oluşturan Londra'yı gördükten sonra Paris'i modernize etmeye karar vermiş ve 1853'de Seine Valisi olarak atadığı Baronn Haussmann'a, üzerinde açılması gerekli caddeleri gösteren bir eskiz vermiştir (Choay 2000). Bu noktada Paris'teki kentsel operasyonlar imparatorun istekleri temelinde gelişmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda ise başkent İstanbul olsa da, Bursa ilk başkent olarak daima önemini korumuştur. Özellikle 1855 depreminden sonra Bursa'nın yeniden imar edilmesi Saray tarafından desteklenmiştir. Saint- Laurent (1996), bu iş için Ahmet Vefik Paşa'nın seçilmesinin rastlantı olmadığını, modernliğin ve geleneğin sentezini ondan daha iyi gerçekleştirecek başka bir reformcunun olamayacağını belirtmiştir.

Dutemple (2008), bilgili ve iyi eğitim görmüş bir kişi olan Ahmet Vefik'in, boş zamanlarında Moliere ve Shakespeare'den çeviriler yapan, Fransızca'yı gerçek bir

Parisli gibi konuşan bir yönetici olduğunu ifade etmektedir. Hatta, onu yeteri kadar tanımayanların, yabancılara abartılı gelebilecek, ama imparatorlukta gerekli ve kabul gören otoriterliğinden dolayı biraz deli olduğunu düşünebileceklerini, Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda çok büyük reformların yapılması taraftarı ve gerçek bir Avrupa dostu olmasına karşın, gerçek bir Türk vatanseveri olduğunu, bunu saklamadığını öne sürmektedir. Dolayısıyla Ahmet Vefik Paşa'nın, İmparatorluğu Avrupa düzeyine getirmenin yolu olarak gördüğü Batı teknolojisine karşı olan hayranlığı ile Türk ve İslam geleneklerinin sentezi olan Osmanlı geleneğinin korunması tutkusu kente de yansımıştır.

Bununla birlikte Paris'teki operasyonlar tüm kentin belli prensipler ilkesinde düzenlenmesini içerirken, Paşa'nın çalışmaları kentin farklı kesimlerinde ve noktasal olarak gelişmiştir. Haussmann'ın kentsel operasyonlarının temel prensipleri, insan vücudundaki organik yapıyla kent arasındaki metaforik bağlantı üzerinden geliştirilmiş, insan vücudunda olduğu gibi kentlerde de dolaşım, beslenme, kullanılmış suyu tahliye ve solunum sistemlerinin olması gerektiğini düşünülmüştür. Bununla birlikte, alt gelir gruplarının kötü yaşam koşullarını iyileştirmek için başlayan bu operasyonların asıl amacı, kentte kamusal bir otorite kurmak olmuştur (Choay 2000). Temel olarak, kentli kitlelerin hareketlerini kısıtlamak için, bilinçli olarak bireylerin hareketlerini arttırmayı amaçlayan bu yaklaşım kentin atardamar ve toplardamarlardan oluşan bir sistem dahilinde geliştirilmesini esas almıştır.

Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'daki imar faaliyetleri ise, şehir içi ve şehir dışı yeni yolların ve Bursa-Mudanya demiryolunun açılması, tarihsel anıtların restorasyonu, göçmenler için ızgara sistem plana sahip yeni mahallelerin yapılması, değişen yönetim örgütlenmesine bağlı olarak yeni kamusal binaların yapılmasıyla sınırlı olmuştur (Aslanoğlu 2000). Ancak bunlar belli bir plan doğrultusunda yapılmamıştır. Bu dönemde kentin parçacıl planlama çalışmaları ve mimari projeler yoluyla geliştiği söylenebilir.

Bununla birlikte Paşa'nın yol inşası ve yolların ekonomisi ile ilgili aşağıdaki görüşleri sadece Haussmann'ın imar operasyonlarını seyrederek Bursa imarını

gerçekleştirmesinin olanaklı olmadığını, onun kentin mevcut durumunu analiz ederek, farklı boyutları birlikte değerlendirdiğini göstermektedir.

“En çok yola ihtiyacımız vardır. Şehirlerimizde her yer taşlıktır. Dolayısıyla bir mili, bir saatte yürümekteyiz. Köylüler pazara getirip mal satamamakta, sadece kendileri için üretmektedirler” (Erder 1976).

Doğal olarak Paşa, hem afetlerden, hem de yapı ve yoların düzenlenmesiyle ilgili yasal düzenlemelerden de (1863 tarihli Turuk ve Ebniye Nizamnamesi) destek alarak bu imar faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Paşa oluşturduğu yol ağıyla eski merkeze ulaşılmasını daha kolay hale getiren yeni bir kent merkezi geliştirmiş, eski anıtlarla, Tanzimat dönemi'nin yeni anıtlarını, başka bir deyişle geleneksel ve modern birleştirmiştir (Saint- Laurent 1996).

Paşa zor mizacı nedeniyle görev yerlerinde fazla uzun süre kalamamış, çoğu zaman geri çağırılmış ve başka bir yere sürgün edilmiştir. Bursa'da da o günlere kadar dediklerini yaptırmış eşrafla pek çok sorun yaşar ve Bursa'daki ilk müfettişlik görevinden alınır. Ancak Bursa bir bakıma eski gözdelerin veya görevlerinden alınan yüksek bürokratların gözönünde bulunmalarının sağlandığı bir ildir. Dolayısıyla 1879'da başvekillikten uzaklaştırılarak bu kez Bursa Valiliği'ne atanır (Anonim 2002b). Kentlilerle yaşadığı sorunlarla ilgili şöyle bir fıkra anlatılır:

“Vefik Paşa Çekirge'deki yeni caddeyi açmak için kentte Yürüyen Dede adıyla bilinen bir dedenin ya da şeyhin türbesinin yerini değiştirmek ister. Kentin ileri gelenlerini toplar ve hep birlikte mezara giderler. Orada yüksek sesle bağırmaya başlar: “Yürü bakalım meşhur baba, kalk yürü!” Sonra kulağını mezara dayar ve ünlü babanın yerin altında kalmak istemediğini ve yürüdüğünü söyler onlara. Hemen arkasından da Ulucami'nin yanı başındaki türbeyi yıktırır ve caddeyi açar.”

Hayali olsun veya olmasın, bu öykü onun halkın planlama açısından ikna edilmesi konusunda bilinçli olduğunu ve kent sakinlerini razı etmeye çalıştığını gösterse de, sonunda yine de istediği herşeyi yaptığının da kanıtıdır (Saint- Laurent 1996). Yine Vefik Paşa'nın kişiliğine uygun otoriter planlama yaklaşımlarını gösteren başka bir örnek de, valinin arabayla kenti gezerek, özellikle çıkmaz sokaklara arabasını sokması,

daha sonra da “valinin arabası durdurulur mu?” deyip, oradan bir yol açılmasını istemesi şeklindedir (Kaplanoğlu 2006).

Vefik Paşa'nın şehircilik alanındaki önemli uygulamaları Bursalı'ların ve hatta yabancıların kendisine düşmanlık beslemesine yol açmıştır. Kentte yaşayan Amerikalı bir kadın Paşa'nın uygulamalarını şöyle tanımlamıştır:

“Padişahın müfettişi, yeni caddeler açmak ve kenti güzelleştirmek uğruna camının istediği gibi, istediği yerde evleri ve dükkanları yıkıyor.”

Görüldüğü gibi her alanda valinin sözü kanun gibidir. Ancak 1882'de “çoğu na-meşru faydalar sağlamaya alışmış olan memleket ileri gelenlerinin” şikayeti üzerine Paşa görevinden alınmıştır (Anonim 2002b). Buna, Müslüman (Deveciler) mezarlığının tahrip edilmesinin yol açtığı öfke de eklenirse, Paşa'nın İstanbul'a geri çağırılma nedenleri anlaşılır (Kaplanoğlu 2006)

Koruma açısından özellikle Ahmet Vefik Paşa döneminde yolların açılması ve genişletilmesi sırasında Haussmann'vari bir yaklaşımla pek çok yapının yıkıldığı bilinmektedir. Sarayönü'nde ise, Hükümet Konağı yapılırken ve Setbaşı yolu açılırken Münzevi Dergahı'nın bir kısmının yıkıldığı belirtilmektedir. Bununla beraber Paşa'nın tarihi eserlerin restorasyonuna büyük önem verdiği, bunun için yurtdışından uzmanlar getirttiği bilinmektedir.

Ahmet Vefik Paşa'dan sonra gelen valiler, onun kadar kent üzerinde etkili olamamıştır. Dutemple (2008), “şu anda sadrazam olan Sait Paşa, Bursa'da Ahmet Vefik Paşa'dan sonra görev yaptığı sırada, onun hazırladığı reformları uygulamaktan başka pek bir şey yapmamıştır” derken Paşa'nın uygulamalarının kent açısından önemini belirtmektedir. Yine de kent merkezindeki imar faaliyetleri açısından bazı valilerin çalışmalarına değinmekte fayda vardır.

Ahmet Vefik Paşa'nın yanında yetişmiş olan Ahmet Münir Paşa, valiliği döneminde (1891-1897), Maksem Caddesi'ni açtırmış, bugünkü hükümet civarı ve Ulucami çevresindeki yolların açılmasını tamamlamıştır.

Reşit Mümtaz Paşa dönemi (1903-1906) Bursa için önemli bayındırlık çalışmalarını içerir. Paşa daha önceden başlanmış olan Fevzi Çakmak Caddesi'nin yapımını tamamlamış, bugünkü Cumhuriyet Caddesi'ni ve Çakırhamam'dan Stadyum'a doğru olan Altıparmak Caddesi'ni açtırmış, ilk kent içi su şebekesini kurmuş ve Maksem su deposunu yaptırmıştır (Baykal 1976).

Kent planlamada valilerin rolü oldukça baskın olsa da, 1906-1909 yıllarında Bursa Valiliği yapan Mehmet Tevfik Bey'in eşinin şu yorumu ilginçtir: "Bursa'ya gelen valiler, Bursalı'ların her zaman güdümünde olurdu. Daha doğrusu Bursalılar, vali ve devlet memurlarını her zaman hegemonyası altına almaya çalışmaktaydı." (Kaplanoğlu 2006).

Kısaca, bu dönemde planlama-kentsel tasarım yaklaşımları açısından bilinçli ve bütüncül bir yaklaşım olmadığı, kentin ve kentlilerin gereksinimlerinin valiler tarafından düşünüldüğü ve onların istekleri doğrultusunda şekillendiği, ancak kentin ileri gelenlerinin de bu konuda söz sahibi olduğu söylenebilir. Sarayönü'de bu dönemdeki parçacıl şehircilik anlayışının bir sonucudur. Ahmet Vefik Paşa eski ticari merkezin hemen yakınında, ulaşımı kolay yeni bir idari merkez geliştirmiştir.

- Mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları

Mimari açıdan Bursa'da Tanzimat döneminin hemen hemen tüm kamusal yapıları Ahmet Vefik Paşa'nın kentte görev yaptığı dönemde, 1863'ten sonra inşa edilmiştir. Saint-Laurent'e göre (1989), Ahmet Vefik Paşa döneminde kentte hükümet konağı, tiyatro, postane, hastane ve belediye binaları inşa edilmiştir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda hakim olan doğu-batı sentezi, geleneksel ile modernin birarada olma düşüncesi, bu yapıların mimari üsluplarına da yansımıştır. Batıda o dönemde egemen olan eklektik ve historicist yaklaşımların izlerini bu yapılarda görmek mümkündür. Hastane, hükümet konağı ve tiyatro gerek plan, gerek üslup açısından Avrupa mimarlığının etkilerini yansıtırken, Belediye ve Postane gerek plan, gerekse inşaat yöntem ve malzemeleri açısından bütünüyle geleneksel Osmanlı damgasını taşımıştır. Bunlardan hükümet konağı, postane ve tiyatro Sarayönü'nde inşa edilmiştir.

Saint-Laurent'in Başbakanlık Arşivi'nde yaptığı araştırmaya göre yeni hükümet konağı, kentin doğusunda, eski Münzevi tekkesinin bulunduğu yere, lisenin yanındaki (bugünkü

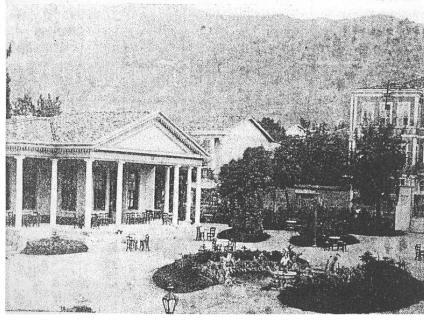
Atatürk Heykeli'nin bulunduğu) geniş ve uygun bir araziye inşa edilmiştir. Yeni ve büyük Gemlik Caddesi'nin ucu da buraya çıktığından, konağın daha da önem kazandığı belirtilmektedir. Üç katlı, kagir, dikdörtgen planlı bina, tuğla, taş ve yalancı mermerden yapılmıştır. Dış tarafı çok sadedir, cephesinde az süsleme vardır. Zemin ve birinci katlarda bölge kadılarının odaları, ikinci kat valilik bulunmaktadır.

1880 yılında Bursa'da Fransız konsolos vekili olarak görev yapan Edmund Dutemple (1883), Bursa'daki hükümet konağının özelliklerini açık bir şekilde tarif etmektedir. Bina Neo-klasik üslupta inşa edilmiştir. Avrupai bir görünüme sahip bu bina, imparatorluğun her yanında görülen yönetim merkez yapılarıyla aynı üsluptadır. Bunun yanında birinci katın planı, özellikle üstü kapalı büyük bir avlunun çevresindeki odalarıyla geleneksel bir Osmanlı Konağı planıyla benzerlik taşımaktadır.

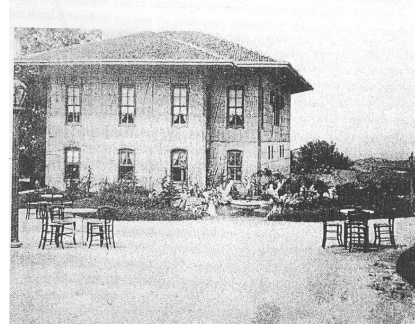
Mali kaynaklar açısından, Bursa Hükümet Sarayı'nın yapımının masraflarının Osmanlı hükümeti tarafından karşılandığı bazı arşiv bilgilerinde yer almaktadır. Hükümet bu inşaat için 1860'ta arsayı almış ve 1863'te bina kagir olarak inşa ettirmiştir. Kaplanoğlu (2006), Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 1906 tarihinde Bursa'da yeniden yapılacak olan Hükümet binası ile postane, vilayet matbaası ve hapisane binalarının tafsilatlı keşif defterleri bulunduğunu belirtmektedir.

Saint-Laurent (1996), 1879'da Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'da Fransız üslubunda bir tiyatro binası yaptırdığını belirtmektedir. Dutemple (1883), tiyatroyu (Şekil 5.7) şöyle tarif etmektedir:

“...Hükümet sarayının karşısında, sokağın öte yanında, üzerinde dişbudak ağacından yapılmış bir korkuluk bulunan, alçak bir duvarın arkasında, beyaz cephesi üçgen bir alınlıkla sonlanan yarı taş, yarı ahşaptan yapılmış küçük bir bina bulunur. Asya'daki ender tiyatrolardan biri olan ve kesinlikle kendine has olan Bursa tiyatrosunu yaptırma fikri Ahmet Vefik Paşa'ya aittir... Bizim taşradaki küçük tiyatrolarımıza benzer, küçük localardan oluşmuş iki galeri, tahta sıralardan oluşan bir parter, koltuk olarak iki sıra hasır sandalye. Orkestra, şef dahil beş müzisyenden oluşur. Rampa sekiz-on mumdan oluşur; salonun aydınlatması gaz lambaları ile yapılır...”

Şekil 5.7. Ahmet Vefik Paşa Döneminde yapılan Osmanlı Tiyatrosu (Saint-Laurent 1996)

Şekil 5.8. Saint-Laurent'in Ahmet Vefik Paşa Döneminde yapılan postane olduğunu belirttiği bina (Saint-Laurent 1996)

Saint-Laurent'in (1996), Abdülhamid albümlerinden bulduğu bir fotoğrafa göre alçak bir çitle çevrili bu yapının beyaz cephesi bir sütun dizisinden ve üstündeki üçgen alınlıktan oluşmuştur. Karşısında masa ve iskemlelerin, etrafı çiçeklerle süslenmiş, ortasında heykelli bir fiskiye bulunan küçük bir süs havuzunun bulunduğu bir bahçe vardır. Saint-Laurent arkada sağda bir kısmı görülen yapının hükümet konağı olduğunu belirtmiştir.

Tansel'de (1964), Tiyatro sanatçısı Fehim Efendi'nin anılarından aktararak, Ahmet Vefik Paşa döneminde 1879'da postanenin karşısındaki kahvehanenin bahçesine, otuz altı localı, güzel, zarif bir tiyatro yapıldığını belirtmiştir. 1879'da Türkiye'ye gelen Richard Davey, bu tiyatronun iptidai fakat, rahat bir holü, geniş ve oldukça büyük bir sahnesi bulunduğundan ve hala mevcut olduğundan bahsetmiştir.

Saint-Laurent 1879'da Bursa'da Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun yanında, büyük olasılıkla birbirine benzerliği bakımından Belediye binasını yapan mimar Kütahyalı Şebender tarafından gerçekleştirilmiş, bütünüyle yeni bir işleve yönelik, ama bütünüyle Osmanlı özellikleri taşıyan bir postane (telgrafhane) binası (Şekil 5.8) yapıldığından bahsetmektedir. Saint-Laurent'in (1996), Abdülhamid albümlerinden bulduğu bir fotoğrafa göre, kiremit kaplı kırma çatısı ve dört yönde saçağı bulunan, iki katlı, simetrik bir plana ve cephe düzenine sahip olduğu görülen binanın ahşap karkas tuğla dolgu olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Önünde masa ve iskemlelerin, etrafı çiçeklerle süslenmiş, ortasında heykelli bir fiskiye bulunan küçük bir süs havuzunun bulunduğu bir bahçe vardır. Bu resime göre, postane (telgrafhanenin) tiyatro binası ile

yanyanadır. Ancak mevcut haritalarda postane yolun güney tarafındadır. Şu durumda bu yapının postane olmadığı düşünülmektedir. Konum itibariyle, postane binasının olduğu resimde Uludağ'ın tepelerinin görünmesi gerekmektedir. Bu konuda İstanbul ve Paris'te ilgili arşivlerde araştırmalar yapılmış, ancak tüm aramalara rağmen bu iki fotoğrafın orjinaline ulaşamamıştır.

Kısaca, bu dönemde Sarayönü'nde (Cumhuriyet Alanı'nda) yapılan kamusal binalar, Tanzimatla birlikte her alanda kendini gösteren Batılılaşma'nın etkisinde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda da kabul gören ve Avrupa mimarlığının türevlerini yansıtan hükümet konağı ve tiyatro da da eklektik mimarinin öne çıktığı söylenebilir.

5.1.2. Kullanım-Yönetim Boyutu

Bu bölümde 19. yüzyıl sonlarından 1923'e kadar Sarayönü'nün kullanıcı hakları ve gereksinimleri açısından nasıl değerlendirilebileceği ve alandaki yönetim sürecinin nasıl olduğu tartışılmıştır. Kullanıcı hakları, erişim, eylem özgürlüğü, talep etme, değişiklik yapma, mülkiyet ve düzen (kontrol) hakları, kullanıcı gereksinimleri, iklimsel, işlevsel, duysal algıya dayalı ve psiko-sosyal gereksinimler olarak sıralanabilir. Yönetim açısından Sarayönü, ulaşımın iyileştirilmesi, düzenli bakım yapılması, kullanımın arttırılması ve desteklenmesi yönleriyle incelenmiştir.

5.1.2.1. Sarayönü'nde kullanıcı hakları

19. yüzyılda doğal olarak günümüzdeki anlamıyla kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarından bahsetmek mümkün değildir. Ancak Dutemple'ın (1883) Hükümet Konağı çevresiyle ilgili tasvirlerinden yararlanılarak bu dönemde kullanıcıların Sarayönü'ndeki erişim, eylem özgürlüğü, mülkiyet ve düzen (kontrol) hakları değerlendirilmiştir.

“...Malikane veya valinin sarayı, vilayetin başının yeri, çeşitli idari hizmetlerin yanı sıra mahkemeleri ve cezaevlerini içerir. Kenarları ağaçlı bir yoldan geniş bir avluya geçilir. Avlunun dibinde iki katlı dikdörtgen, süssüz, soğuk ve çıplak bir bina vardır. Sağ tarafında bir dizi ahşap tek katlı yapı, sol tarafında bir karakol yer almaktadır. Rastgele düşünülmüş bir meydan olarak, orada otlar büyür, kazlar, tavuklar, hindiler, koyunlar gelip özgürce gezer. Solda zaptiyeler paspaslar üzerine yayılır, güneşlenir ve gitar

çalarlar. Nöbetçi tüfeğini yere koyar ve umursamazca bir sigara rulosu yapar...Kullanılmaktan kirlenmiş yaşmakları ve lekeli feraceleriyle sefalet içindeki kadınlar avluda çömelmiş, birbirleriyle sohbet ederek hiç gelmeyecek yardımı beklerler. Herşey sessiz ve üzgün. Bu sessizlik bazen hayvanların sesleriyle veya hapishaneden gelen vahşi çığlıklarla bozular....Malikanenin karşısında kahveler vardır... Burada duruşma öncesi avukatlar, taraflar, tanıklar bir araya gelir. Birkaç kuruşa mahkeme önünde yemin ve şahitlik etmeye gönüllü yerliler burada bulunur. Saat on iki gibi oturumlar açılır. Kahveler boşalır. Yalancı ve gerçek şahitler, taraflar, avukatlar, yolun karşısına geçer, konağa girerler, sola, mahkemeyi yansıtan küçük binaların olduğu yöne doğru yönelirler...”

Yaya-taşıtlı ulaşımı açısından, bu dönemde kent içinde ulaşımın daha çok yaya olarak, atla veya faytonlarla sağlandığı bilinmektedir. 1869'da Hüdavendigâr gazetesinde Hükümet Konağı içinde çok güzel bir posta arabası bulunduğu, Avrupa'dakilerine benzeyen bu arabanın Bursa-Gemlik arasında çalışacağı yazılmıştır. On kişi alan ve dört beygirle çekilen bu büyük arabanın hergün Çekirge'ye dört sefer yapması ve gelirinin de Islahhane'ye bırakılması önerilmiştir (Kaplanoğlu 2006). Erişim açısından binalar bazında tiyatro ve hükümet dairelerinin etrafını çeviren duvar, çit gibi sınırlamalardan bahsedilmektedir. Hükümet konağı avlusu ise, barındırdığı işlevlere yönelik özel olarak düzenlenmemiş, içinde hayvanların bile dolaştığı, zaptiyelerin molalarını geçirdikleri bir kamusal dış mekandır. Bu noktada alan kamu mülkiyetindedir ve alandaki düzen zaptiyeler tarafından sağlanmaktadır. Bu dönemde kamusal dış mekanlardaki erkek egemenliğine rağmen, hükümet konağı avlusunda konaktan yardım almak için bekleyen düşük gelirli kadınlar ilginç bir tablo oluşturmaktadır. Ayrıca avlu, içinde barındırdığı mahkeme işlevi nedeniyle doğal olarak toplumun her kesiminin kullandığı bir alandır. Diğer taraftan konağın karşısındaki kahveler ise, farklı kesimlerden erkeklerin sosyalleşme ve buluşma mekanlarıdır.

5.1.2.2. Sarayönü'nde kullanıcı gereksinimleri

Bu dönemde bilinçli olarak tasarımda kullanıcı gereksinimlerinin sağlanması söz konusu değildir. Yine de yazılı kaynaklardan yola çıkarak, Sarayönü'nün işlevsel dokusu kısmen değerlendirilebilir, ancak diğer gereksinimlerin sağlanıp

sağlanmadığıyla ilgili çok fazla veri bulunmamaktadır. İklimsel gereksinimler konusunda, güneşin zararlı etkilerinden korunmak için Osmanlı'da çınaraltı kültürünün yaygın olduğu bilinmektedir. Fotoğraflarda konağın karşısındaki kahvelerin önünde de büyük çınarlar görülmektedir. Ayrıca Dutemple (1883), Sarayönü'ndeki kahveleri “güney rüzgarlarına karşı sağlam mekanlar” diyerek tasvir etmiştir. Bu ifadeden Bursa'nın en önemli iklimsel verilerinden biri olan lodosa karşı dayanıklı yapı tasarımına önem verildiği anlaşılmaktadır.

İşlevsel gereksinimler açısından, Sarayönü'ndeki binaların işlevleri analiz edilmiş ve mekan kent mobilyaları açısından değerlendirilmiştir. Bu kapsamda 1862 haritasında (Şekil) net bir şekilde görüleceği gibi arazi kullanımı açısından büyük bir kısmı henüz boş olan Sarayönü'nde eğitime yönelik ve dini işlevler ile kabristanlar hakimdir. Resmi bina olarak askeri lise, sivil halkın toplanma mekanları olarak dergahlar, camiler ve kahvehaneler öne çıkmaktadır. 1862 haritasında günümüzde Atatürk Caddesi olarak bilinen, doğuda Setbaşı'ndan, batıda Ulucami'ye kadar uzanan cadde, Saray Caddesi olarak adlandırılmıştır. Günümüzde Heykelönü olarak bilinen yer, Mekteb-i Dadiyye-i Sahan'ın yer aldığı İdadiye Sokak ve Münzevi Dergahı'nın yer aldığı Münzevi Sokak ile sınırlanmış, neredeyse boş bir alandır ve haritada Atıkpaşa Kapısı olarak belirtilmiştir. Bu sokağın bitiminde meydan olarak ifade edilen bir alan vardır. Haritadan meydanın batısında Münzevi Dergahı'nın, kuzeyinde bir kabristanın olduğu anlaşılmaktadır.

1880 haritasında (Şekil) 1862 yılı haritasına göre oldukça önemli değişimler görülmektedir. Yeni açılan ve genişletilen caddeler yanında, arazi kullanımı açısından yeni yapılan kamusal binalar ve dış mekanlarla modern bir idari merkez yaratma çabası görülmektedir. 1880 haritasında çalışma alanı “Palais des Gouvernement” Hükümet Sarayı olarak gösterilmiştir. Saray, Yeniyol ve Hamidiye Caddeleri'nin kesiştiği noktada hapisane binası, hemen batısında ise postane ve telgrafhane binası yer almaktadır. Hükümet sarayının karşısı, cami alanı (Alaca Mescid) olarak gösterilmiştir. (Polat 2010). Ayrıca bu dönemde Sarayönü'nde olduğu tespit edilen binalar ve işlevler şunlardır:

- Sarayönü doğu cephesi

Bu dönemde Sarayönü'nün doğu cephesinde Sarı Abdullah Camii'nin, YeniyoI'un başında Hoca Muhiddin Mektebinin (Hançerli Mektebi) ve bahçesinde bir mezarlığın yer aldığı tespit edilmiştir. Tüccar Hoca Abdullah Efendi tarafından 1565'ten önce yaptırılan Hançerli vakfına bağlı Sarı Abdullah Mescidi'nin (Sarı Cami /Zambaklı Cami) (Kepecioğlu 2009) bulunduğu mahalleye ismini verdiği bilinmektedir (Akkuş 2010). Tezle ilgili yapılan görüşmelerde pek çok kullanıcı eskiden Cumhuriyet Alanı'nda Sarı Cami'nin yer aldığını belirtmiştir. Kullanıcı 19, Sarı Cami ve Alacamescit'in prototip mahalle camileri gibi olduklarını, birbirlerine benzediklerini, Bursa'da böyle tek kubbeli, tek minareli çok camii bulunduğunu ifade etmiştir.

- Saray Caddesi kuzey cephesi (doğudan batıya)

Bu dönemde Saray Caddesi'nin kuzey tarafında doğudan batıya sırasıyla, Bursa Osmanlı Tiyatrosu ve bahçesi, kahvehaneler (bir tanesi muhallebici olabilir), Saray-ı Hümayun Tereyağı Müteahhidi Ahmed Cemal Bey'in işletmesi, üç lüleli çeşme, Alacamescit ve haziresi, Mehmed Şükrü Bey'in Eczanesi, Baba Efendi Dergahı (Ahmed Baba) haziresi ve kütüphanesi yer almaktadır.

Bursa'da ilk tiyatro binasının 1879'da Ahmet Vefik Paşa zamanında açıldığı pek çok kaynakta belirtilmektedir. Ancak tiyatronun yeri konusunda farklı ifadeler bulunmaktadır. Pek çok yazara göre Paşa'nın yaptırdığı tiyatro Hükümet Caddesi üzerinde, postanenin karşısındadır. Güntekin ise, Ahmet Vefik Paşa'nın Hisar'da bir tiyatro yaptırdığını belirtmiştir. 1895'te Bursa'ya gelen Şerefeddin Magmumi Bursa'da Telgrafhane karşısında bir Belediye Tiyatrosu (Ahmet Vefik Paşa'nın yaptırdığı), bir de kaldığı otelin altında kullanılmayan bir tiyatro (Şark Oteli ve Tiyatrosu) bulunduğunu ifade etmiştir (Tansel 1964). Hasan Taib Efendi' de 1905 yılında (2007), Bursa'da üç tiyatro bulunduğunu, Sarı Abdullah Camisi'nin bulunduğu cadde izlendiğinde (günümüzde Atatürk Caddesi), sağ tarafta taştan inşa edilmiş tiyatronun ve yanyana dizilmiş kahvehanelerin göze çarptığını belirtmiştir.

Baykal'da (1982), 1906 tarihli Bursa Gazetesi'ni kaynak göstererek, Gemlik Yolu'nun (şimdiki İnönü Caddesi'nin) başında Ahmet Vefik Paşa'nın yaptırdığı tiyatro binasının bulunduğunu yazmaktadır. Kepecioğlu'nun 1940'larda hazırlamış olduğu Bursa Kütüğü'nde (2009), Ahmet Vefik Paşa'nın tiyatrosunun Kitapçı Ali Haydar'ın dükkanı

arkasında olduğu belirtilmiştir. 1944 yılında Ataş tarafından yazılmış Bursa Kılavuzu isimli kitapta kırkbeş yıllık Ali Haydar Kitaphanesi'nin Atatürk Caddesi'nde Heykel karşısında yer aldığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla, tiyatronun Heykelönü'nde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Fehim'in anlarında, Vefik Paşa valilikten alınca 1882'de tiyatronun kapatıldığı, binanın Zühtü Paşa'nın valiliği döneminde (1886) Sanayi Mektebi (Islahhane-yetim ve yoksul çocukların okutulduğu Tophane Endüstri Meslek Lisesi'nin öncü kuruluşu olan bu okul) olarak kullanıldığını ve son olarak Yunan işgali sırasında ise yandığı ifade edilmektedir (Tansel 1964). Bursa Ansiklopedisi'nde, 1884'de Islahhane'nin Cumhuriyet Alanında (Heykelönü'nde) Atatürk Anıtı karşısına taşındığını belirtilmiştir (muhtemelen tiyatronun ıslahhaneye çevrilmesi). 1888 yılında Bursa'ya gelen İbnü'l Celal Sezai de mükemmel bir yapı olan Vefik Paşa Tiyatrosu'nun ıslahhane olarak kullanıldığını, tiyatro localarının halen durduğunu yazmıştır (Kaplıanoğlu 2006). Kepecioğlu'da (2009) Sanat Mektebi'nin 1884'de o vakit postahane binası olan ve şimdiki Atatürk Heykeli'nin karşısındaki Kitapçı Ali Haydar'ın dükkanıyla Ziraat Bankası'nın bulunduğu yerdeki tiyatro binasına taşındığını belirtmiştir. Kaplıanoğlu (2006), anasız-babasız çocukları ıslah etmek ve onlara iş olanağı sağlamak açılan ıslahhanenin, Vali Zühtü Paşa zamanında Hükümet konağı yanında, telgrafhane karşısındaki tiyatro binasına taşındığını belirtmektedir. Doğru (2008), 1885 yılında giderleri karşılanamadığından ıslahhanedeki öğrencilerin çoğunun dağıtıldığını, kimsesi olmayan öğrencilerin Memleket Hastanesi yönetimine verildiğini, iki yıl sonra, hastanedeki öğrencilerin alınarak Temaşahanede (bugünkü Ziraat Bankası'nın bulunduğu yerde) okulun yeniden kurulduğunu, bu binanın sahne bölümünün derslik, alt bölümünün atölye, loca bölümlerinin de yatakhane haline getirildiğini belirtmiştir.

Vali Mahmud Celaleddin Paşa (aynı zamanda şair ve müzisyen), 1889'da göreve başladıktan bir süre sonra, tiyatro binasını boşalttırarak, yeniden sanat etkinliklerine açmışsa da, artık bir okul olarak "Bursa Osmanlı Tiyatrosu" canlandırılmamıştır. Herşeye rağmen, 1900 ve 1906 salnamelerinde Bursa'da bir tiyatro olduğu yazmaktadır (Anonim 2002b).

Tüm bunlardan farklı olarak, Reşat Nuri Güntekin, Hisar semtinde, Şahadet Camisi civarında, cezaevi olarak kullanılan yapının karşısında küçük, şirin bir tiyatro binası olduğunu ve bu binanın Ahmet Vefik Paşa döneminde Paris tiyatrolarının modeline ve ince hesabına göre yaptırıldığını düşündüğü ve büyük Bursa yangınında (1920’li veya 30’lu yıllarda) yanıp, kül olduğunu belirtmiştir (Anonim 2002b). Akkılıç, Güntekin’in 1913’te Bursa’da Fransızca öğretmeni olduğunu, bu nedenle onun tarif ettiği gittiği gibi Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu’nun Hisar’da olması gerektiğini, bunun dışında Heykel’deki tiyatro binasının Paşa’nın yaptırdığından başkası olabileceğini belirtmiştir. Ancak, Güntekin’in cami isimlerini karıştırdığı, Sarı Abdullah Camii yerine Şahadet Camii diye yazdığı tahmin edilmektedir, çünkü kendisi tiyatronun aynı zamanda eski cezaevi karşısında olduğunu belirtir. Haritalarda o dönemde Sarayönü’nde bir cezaevi olduğu net bir şekilde görülmektedir. Binanın işgal sırasında (muhtemelen 1922’de) Yunanlılar tarafından yakıldığı belirtilmektedir (Tansel 1964).

19. yüzyıl sonlarında İbnülcemal Ahmed Tevfik’in (2007) Hüdavendigâr Vilayeti dahilinde bisikletle yaptıkları geziyi anlattığı kitabında telgrafhane karşısındaki muhallebici dükkanından bahsetmektedir. Abdülkadir Kadri’de (1913), bunu doğrulamış, Saray Caddesi’de Telgrafhane karşısında süt, yoğurt, tereyağı, peynir, kaymak gibi süt ürünleri satan, hem İstanbul’da, hem de yurt dışında büyük ilgi gören Saray-ı Hümayun Tereyağı Müteahhidi Ahmed Cemal Bey’in işletmesinin bulunduğunu belirtmiştir. Hasan Taib Efendi (2007), tiyatronun yanında kahvehanelerin sıralandığını belirtmiştir. Edmond Dutemple’a göre (1883),

“...Malikanenin karşısında bir dizi ahşap yapı vardır. Bunlar Zengin, Kardinal, Napoli, Tortoni’nin yeri isimli kahvelerdir. Kaldırımın bordürü üzerinde direklerle kaldırılmış, kağıt fenerlerle desteklenmiş, güney rüzgarlarına karşı sağlam, dayanıklı düzenli mekanlar vardır. Kabaca çalışan yer masaları etrafına dizilmiş tabureler yerine, yere yayılmış hasırlar üzerinde oturulur. Kahvelerin geniş camları karşısında, yerlere veya sedirlere çömelmiş Hintlilere benzerler. Sessizce nargilenin dumanlarını içlerine çekerler ve küçük fincanlardan kahvelerini içerler...”

Cumhuriyet öncesinde Bursa'nın en ünlü kahvehaneleri Cumhuriyet Alanı'ndadır. Buradaki Şükrü Molla'nın kahvesi yol üzerinde olup gelip geçenlerin de seyredildiği bir kahvedir (Anonim 2011a).

Hasan Taib Efendi (2007), 1487-1488 tarihli sicilde adı geçen Alacamescit Mahallesi'ni tanıtırken kahvelerin ilerisinde askeri rüştiyenin karşısında üç lüleli ve sürekli akar bir çeşme bulunduğunu, buradan az aşağıda Alacamescit adıyla tanınan, taştan yapılmış, çatısı kiremitle örtülü bir mescidin ve doğusunda kabirlerin yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca Abdülkadir Kadri (1913), Sarayönü'nde Askeri Rüştiye'nin karşısında Eczacı Mehmed Şükrü Bey'in Eczanesi'nin bulunduğunu ifade etmiştir.

Alacamescit'ten sonra Nakşibendi tarikatına ait Baba Efendi Dergahı bulunmaktadır. Hasan Taib Efendi, burada pazartesi ve cuma günleri tarikat töreni gerçekleştirildiğini, mescit tarzında yapılmış tevhidhanesinin, günlük namazlar, cuma ve bayram namazları için sürekli açık olduğunu, dergahın 20. yüzyıl başlarında yeniden yapılmış denecek kadar ciddi bir onarımdan geçtiğini, dergahın batı tarafındaki bahçede kabirlerin yer aldığını belirtmiştir. Kepecioğlu'na göre (2009), 1801'de Nakşibendi tarikatına mensup Ahmed Baba'nın Şehreküstü'deki dergahı yanınca, Vali Hasip Paşa'nın yardımıyla Kara Şeyh mahallesindeki Ahmed Baba Dergahı yaptırılmış, 1857'de Sultan Mecid tarafından tekke mükemmel bir şekilde tamir edilmiştir. Tekkenin bahçesinde Ahmed Baba ile oğullarının ve ailelerinin mezarları bulunmaktadır.

- Saray Caddesi güney cephesi (doğudan batıya)

Bu dönemde Saray Caddesi'nin güney cephesinde doğudan batıya doğru Münzevi Dergahı ve haziresi, hapisane (muhtemelen karakolla birlikte), postane-telgrafhane, hükümet konağı ve mahkeme, askeri idadi (daha sonra rüştiye) yer almaktadır. Mehmed Şemseddin'e göre Sadrazam Mehmet İzzet Paşa, Nakşibendi Tarikatından Abdullah Efendi için 1794'de Sarı Abdullah Mahallesi'nde Maliye Binası'nın arkasında ve Nasuh Paşa Hamamı aralığı başında bir tekke inşa ettirmiştir (Demir 1999). Kara'ya göre (2001), Mehmed Vahyi Efendi postnişin olduğu dönemde (1867), Setbaşı'nda, şimdiki meydan saatinin yakınında, yolun sol tarafında olan tekkenin yarısı yıkılarak yeni açılan yola katılmış, diğer kısmı da yanmıştır. Bahçesinde mezarlar olan bu alana tekrar bir tekke yapılmıştır. Kepecioğlu (2009), bu tekkenin Münzevi Abdullah Efendi

Tekkesi olduğunu, kendisi dergahı civarına defnedilip, mezarı tel ile çevrildiğinden buraya Telli Tekke'de denildiğini belirtmiştir. (Bu bina da 1972'de yıkılmıştır). Ayrıca tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde, bir süre bu binada yaşayan kullanıcı 26, binanın üslubundan dolayı Abdülhamid devrine ait olabileceğini (yaklaşık 100 yıllık) belirtmiştir.

1880 ve 1909 Bursa haritalarında Saray, Yeni yol ve Hamidiye Caddeleri'nin kesiştiği noktada bir hapisane binası, hemen batısında ise bir postane ve telgrafhane binasının yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Ataman'da bu bilgileri doğrulamış (1938), işgal yıllarında Pirinç Hanı Medreseleri'nin ve eski hükümet konağının bodrum katındaki rutubetli yerlerin Bursa halkının mahbesleri (cezaevi) olduğunu belirtmiş, 9 Eylül 1922'de Yunanlıların kaçarken Bursa hapisanesini, içindeki mahkumlarla beraber yakarak kaçtıklarını anlatmıştır.

Hasan Taib Efendi'ye göre (2007), cadde üzerinde sol tarafta Telgraf ve Postahane, Hükümet Dairesi ve Askeri Rüştüye yan yana yer almaktadır. Pınar, (1996) Baedeker'in 1905 yılında basılan "İstanbul ve Küçük Asya" isimli gezi rehberinden aktararak Türk postasının Konak'ta olduğunu belirtmiştir. İşgal sonrası Yunanlıların kentte yaptığı tahribatı gösteren Canip Bey'in hazırladığı (2004) listelerde evrak kalemi, jandarma, posta ve telgraf binaları da bulunmaktadır. Buna göre binanın 1922'de Yunanlılar tarafından yakıldığı düşünülmektedir.

Sarayönü'ndeki Hükümet konağı, arşiv verilerine göre 1863 yılında Ahmet Vefik Paşa tarafından inşa edilmiştir. (Tanzimattan önce valililerin kentle ilgili işlerini kendi evlerinden (konaklarından) yürüttükleri bilinmektedir.) Böylece yeni açılan Yeni yol (İnönü Caddesi), yeni yönetim merkezi (hükümet konağı) ile sonlanmış ve Hükümet Caddesi'de (Eski Saray Caddesi) Konak'ı Ulucami'ye ve Bizans Kalesi'ne bağlamıştır (Saint-Laurent 1996). 1891 yılında Bursa'da bulunan İbnü'l-Celal Sezai hükümet konağının epeyce geniş bir meydanlığa baktığını, meydanlıktaki kapıdan girilince cepheye gelen dairenin, vali ve erkan-ı vilayetin buldukları daire olduğunu belirtmiştir (Günaydın ve Kaplanoğlu 2000). 20. yüzyıl başlarında eski Şam Kadısı olan ve emekliliğini Bursa'da geçiren Hasan Taib Efendi (2007), Hamidiye Sanayi Mektebi öğrencilerinin, haftada iki defa pazartesi ve perşembe günleri kurdukları bandoyla

hükümet konağı avlusunda konser verdiklerini belirtmiştir. Baykal'da (1982) ilk hükümet konağının Gemlik Yolu başındaki alana inşa edildiğini belirtmektedir.

Bu dönemde Sarayönü'nde bir hükümet konağının bulunduğu dair kanıtları pek çok kaynakta bulmak mümkündür. Zaten Sarayönü ismi Hükümet Sarayı'nın önündeki alanı ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak bu alanda günümüzdeki valilik binasından önce, yangınlar sonucunda yok olan konak sayısı konusunda bazı çelişkiler bulunmaktadır. İngiliz Konsolosu Mr. Sandison'un 1864'de yazmış olduğu Ahmet Vefik Efendi yönetimindeki Bursa'da ortaya çıkan gelişmelere ilişkin raporda yanan vali konağının olduğu yerde, işleri kolaylaştırmak için bütün devlet dairelerinin ve mahkemelerin bulunduğu bir vilayet ve vali konağı inşa edileceği belirtilmiştir (Günaydın ve Kaplanoğlu 2000). Demek ki, bu tarihten önce de vali konağı (ancak bu konak valinin evidir) yine aynı alanda yer almaktadır. Kaplanoğlu, 1891 yılında hükümet konağının yeniden yapılması için çalışmalar yapıldığını, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 1906 tarihinde Bursa'da yeniden yapılacak olan Hükümet binası ile postane, vilayet matbaası ve hapisane binalarının tafsilatlı keşif defterleri bulunduğunu belirtmektedir. 1909 yılındaki bir arşiv belgesine göre, Bursa'da harap bir durumda olan Hükümet Konağı, hapisane ve telgrafhanenin tamiri veya yeniden yapılması istenmiştir. Bugünkü Heykel alanının yerinde bulunan hükümet konağı ve hapisane 1916 yılında daha yeni yapılmışken yanmıştır (Kaplanoğlu 2006). Baykal (1948), Tarihte Bursa Yangınları adlı yapıtında hükümet binaları yangınları başlığı altında şu bilgileri vermektedir:

“Evvelce Atatürk Anıtı yerinde ve civarında şimdiki gibi daireler halinde hükümet binaları vardı ve etrafı duvarla çevrili idi. Birinci Cihan Harbinden önce asıl hükümet binaları yandı, daireler şimdiki Koza Borsası kuzeyinde, Perşembe Hamamı yanında, şimdi tütün deposu olan yerdeki ahşap binaya taşınmıştı. Orası şimdiki binanın aynı şeklinde, fakat ahşap idi. Birinci Cihan Harbi sonunda o bina da tamamen yandı, muhtelif yerlere dağılan daireler çok geçmeden Cumhuriyet alanında (Heykelönü'nde) yapılan yeni binalara nakledildi.”

Böylece Hükümet Konağı kısa bir süre Hamidiye Caddesi'nde (Cumhuriyet Caddesi) Doruk Çarşısı'nın bulunduğu yerdeki Paşalar Konağı denilen ahşap binaya taşınmıştır. Kaplanoğlu (2006), Bursa'nın en büyük ve güzel yapılarından olan bu konağın 1903-

1906 yılları arasında Bursa Valiliği yapan Reşit Paşa döneminde yapıldığını ifade etmektedir. Bu bina da Vali Hacı Adil Bey döneminde 1922’de bir kaza sonucu yanınca devlet daireleri çeşitli yerlere (eski belediye binasının üst katı, Setbaşı, Kozahan ve civarındaki çeşitli binalara) taşınmıştır. Akbulut (1957) hükümet konağıyla ilgili şunları söylemektedir:

“Şimdiki hükümet konağının muhtelif dairelerinin buldukları sahada Saray denilen büyük bir bina vardı ki, yarım yüzyıl evveline kadar Hükümet Konağı olarak kullanılan bu bina da Aziz Ahmed Paşa’nın (Ahmet Vefik Paşa olmalı. Aziz Ahmed Paşa 1812 yılında Bursa’da görevliydi) eseri idi... Bursa’nın ilk imarcısı olan büyük adamın Hükümet Konağı karşısında yaptırdığı çeşme bile muhafaza edilmemiştir. Birkaç sene evvel Şükrü Eczahanesinin duvarı kenarında bulunan çeşme taşları hala orada ise, aynı taşlarla bu kıymetli vali adına bir çeşme yaptırılması kadirbilirlik olur...Reşit Mümtaz Paşa, kendisinin açtığı Hamiye Caddesi üzerinde Bursa’nın en güzel binasını yaptırmış ve orasını Vali Konağı ittihaz etmişti. Bu konak sonraları Hükümet Dairesi olmuş ve Yunan istilasası sırasında yanmıştır...Cumhuriyet devrinde 1924 etrafında, Bursa valisi eski Askeri Rüşdiye Mektebinin ve Hükümet Konağı’nın yerinde bir otel ve evkaf, maliye binaları yaptırmak istemiş, sonra yaptırdığı binalara Hükümet dairelerini yerleştirmiştir...”

Görüldüğü gibi Ahmet Vefik Paşa döneminde yapılan hükümet dairelerinin ne zaman yandığı konusunda çelişkiler vardır. Baykal, bu binaların Birinci Dünya Savaşı’ndan önce, Kaplanoğlu ise, 1916’da yandığını söyler. Kaynaklara göre Hükümet Konağı 1905’e kadar Sarayönü’ndedir. Reşit Paşa döneminde Paşalar Konağı yapılıncaya muhtemelen 1905’ten sonra buraya geçer. Kesin olmamakla birlikte bu sırada Sarayönü’ndeki binalar tamir edilmiş olabilir. Ancak bunlar 1916’da daha yeni yapılmışken yanmıştır. Böylece hükümet daireleri 1922’de Paşalar Konağı yanana kadar orada kalır, sonrasında kentteki çeşitli yerlere dağıtılır.

Günümüzdeki Valilik Binası’nın bulunduğu yerde ise, 1818 yılında Tüfekçibaşı ve Menzil Ağası için yaptırılan bir bina olduğu, 1824’ten sonra bu binanın kumaş fabrikası olarak kullanıldığı, (Anonim 2002b) daha sonra Abdülmecit devrinde, askeri idadilerin açılması kararı üzerine bu kumaş fabrikasının kamulaştırılarak okul haline getirildiği ve

“Mekteb-i Fünun-i İdadisi” adı altında 1845 tarihinde açıldığı bilinmektedir. İbnü'l-Celal Sezai ve Hasan Taib Efendi Konak'ın hemen yanında askeri rüştiyenin bulunduğunu doğrulamaktadır. Ancak Bursa'da 1855 yılında meydana gelen deprem sonucunda okul oldukça hasar görmüş ve öğrenciler bir süre çadırlarda öğrenimlerini sürdürmüşlerdir. Bu arada, civardaki birkaç evin de kamulaştırılması ile okul genişletilmiştir (Anonim 2011b). Kepecioğlu'na göre (2009), zamanla öğrencilerin artmasından dolayı bina küçük gelmeye başlamış, şehir içinde ve evler arasındaki bu bahçesiz ve avlusuz bina kullanılmamaya başlandığından mektebin genişletilmesi gerekmiştir. Ancak daha sonra Işıklar'daki alan askeri lise inşaatı için tahsis edilince, 1890'da bu yapılar Askeri Rüşdiye'ye verilmiştir. Bu okul, rüşdiyelerin Maarif Vekaleti'ne devri sırasında (1924) Nilüfer İlkmektebi olmuştur.

- Hacılar Sokak cephesi

Bu sokakta Hacılar Camii'nin, Vilayet matbaasının ve doktor Nafiz Bey'in evinin bulunduğu tespit edilmiştir. Kepecioğlu'na göre (2009), Hacılar Mescidi kalkan duvarındaki mermer kitabede bu caminin Bakkal Sinan tarafından, harap durumda olan bir mescidin yerine 1466'da yaptırıldığı yazmaktadır. Hükümet Konağı ile adliyenin önünden geçen yolun tam karşısında olan kagir kubbeli ve tek minareli mescid 1518'de tamir edilmiştir. Bursa'dan hacca gitmeye teşebbüs edip gidemeyen hacı adaylarının hac masrafları için ayırdıkları parayı bu mescidin yapımına vermelerinden dolayı adına Hacılar Camii denildiği belirtilmektedir (Yalman 1977). Baykal (1976), 1900 yılında Bursa'da Hükümet alanı üstünde resmi Hüdavendigâr Matbaası'nın bulunduğunu belirtirken, Hasan Taib Efendi, Vilayet matbaasının Hacılar Camii doğusundaki dört yol ağzında olduğunu ifade etmektedir. Kadri (1913), doktorun evinin eski Hükümet Konağı'nın üst kapısı civarında olduğunu ve hastaları evinde kabul ettiğini belirtmiştir.

Kısaca, 1880 ve 1909 haritalarından yola çıkarak o dönemde Sarayönü'ndeki binaların işlevlerinin Ek 4'deki gibi olduğu düşünülmektedir. Sarayönü'nün doğusunda, Hoca Muhiddin İlkmektebi ve bahçesindeki kabristan, Sarı Abdullah Camii ve Çeşmesi Saray Caddesi'nin kuzey tarafında (Şekil 5.9), doğudan batıya yer alan işlevler sırasıyla, Bursa Osmanlı Tiyatrosu ve bahçesi, kahvehaneler (bir tanesi muhallebici olabilir), Saray-ı Hümayun Tereyağı Müteahhidi Ahmed Cemal Bey'in işletmesi, üç lüleli çeşme, Alacamescit ve haziresi, Mehmed Şükrü Bey'in Eczanesi, Baba Efendi Dergahı (Ahmed

Baba) haziresi ve kütüphanesi, caddenin güney tarafında yine doğudan batıya, Münzevi Dergahı ve haziresi, hapisane (muhtemelen karakolla birlikte), postane-telgrafhane, hükümet konağı ve mahkeme, Askeri İdadi (daha sonra rüştiye) bulunmaktadır. Hacılar Sokak'ta ise, Hacılar Camii'nin, Vilayet matbaasının ve doktor Nafiz Bey'in evi yer almaktadır. Bu noktada arazi kullanımını açısından alanda idari yapıların, kültürel açıdan eğitim binalarının ve kütüphanelerinin, tiyatronun ve matbaanın, dini yapıların ve kabristanların ve sosyal açıdan kahvehanelerin ve bir halk bahçesinin bulunduğu söylenebilir.

Şekil 5.9. 1920'lerde Saray Caddesi (batıya doğru bakış) (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Kent mobilyaları açısından o döneme ait iki fotoğraf ve literatür araştırması üzerinden yapılan değerlendirmede, tiyatronunun önündeki bahçede masa ve sandalyelerden oluşan oturma grupları ve aydınlatma elemanlarıyla, Sarayönü'nde bir büfe ve iki çeşme olduğu belirlenmiştir. Duyusal algıya dayalı gereksinimler çerçevesinde tiyatronun önündeki bahçede bir peyzaj tasarımı yapıldığı, etrafı çiçeklerle çevrili ve ortasında heykel bulunan bir süs havuzu ve çevresinde oturma alanları görülmektedir. Psiko-sosyal gereksinimlerden güvenlik kavramının öne çıktığı, alanda yer alan resmi yapılar ve karakol nedeniyle zaptiyelerin mekanda hakim olduğu düşünülmektedir.

5.1.2.3. Sarayönü'nün yönetimi

Bu bölümde Sarayönü, ulaşımın iyileştirilmesi, düzenli bakım yapılması, kullanımın artırılması ve desteklenmesi açısından incelenmiştir. Araçlı ulaşım açısından kentteki yolların niteliklerinin bozuk olduğu bazı gezginler tarafından şöyle ifade edilmiştir. 19. yüzyıl sonlarında bir süre Bursa'da yaşayan Amerikalı Dilber Kethy'nin Bursa ile ilgili anılarında arabalarının daire-i hükümet önünde çamura battığını belirtmiştir (Rochebrune 2007). Yine 19. yüzyıl sonlarında İbnülcemal Ahmed Tevfik'in (2007) Hüdavendigâr Vilayeti dahilinde bisikletle yaptıkları geziyi anlattığı kitabında doğruca

Hükümet Caddesi'ne çıkan yeni yoldan gitmedikleri için bin bir zorlukla, pis sokaklardan geçerek Sedbaşı Köprüsü'nü bulabildiklerini ifade etmiştir.

Kullanımın artırılması konusunda idari merkeze ulaşımı sağlayan yeni yollarla ve mevcut yolların at arabalı ulaşım için düzenlenmesi açısından Paşa'nın bu alandaki kullanımı arttırmaya çalıştığı söylenebilir. Diğer taraftan Ahmet Vefik Paşa'nın tiyatroyu halka tanıtmaya ve kullanımını artırma çabaları göze çarpmaktadır. Paşa'nın memurlara bilet dağıttığı, gece tiyatroya gelip gelmediklerini araştırdığı, gelmeyenleri ertesi gün çağırıp, nedenlerini sorduğu rivayet edilmiştir. Ayrıca onun halkı zorla tiyatroya gönderdiği, tiyatro seyircisini eğitmek amacıyla oyun oynanırken, ancak kendisi alkışlarken alkışlamalarına, gülerse gülmelerine izin verdiği de iddia edilmiştir (Anonim 2002b).

Kısaca, bu dönemde yerel yönetimin yolların bakımı ve sivil mimariyi koruma konusunda Haussmannvari bir yaklaşım benimsemesi nedeniyle yetersiz kaldığı, yeni yapılan yollarla alanın kullanımının desteklendiği, tiyatro kullanımının artırılması yönünde çabaların olduğu görülmüştür.

5.1.3. Anlam boyutu

Sarayönü'nün kentliler tarafından nasıl anlamlandırıldığı konusunda, o dönemde yazılmış kaynaklardan yola çıkarak sosyal yapıya bağlı anlamlar yorumlanabilir. Sosyal yapıya bağlı anlamlar açısından Sarayönü, mekan-erk-ideoloji ilişkisini yansıtmaktadır. İmparatorluğun temsilcisi olan baskın bir kişiliğe sahip vali Ahmet Vefik Paşa önderliğinde inşa edilen resmi yapılar kentte yaşayan insanlar açısından devleti görünür hale getirmiştir. Ayrıca Sarayönü Batılılaşma ideolojisinin bir sembolüdür. Bu alan hükümet sarayının bulunduğu yer olduğu için, işlevinden dolayı Sarayönü olarak ifade edilmiştir. Böylece mekan, sahip olduğu ismiyle de erki temsil etmekte, sembolik bir anlam taşımaktadır. Ayrıca bir mekanın isimlendirilmesi onun mekansal davranışlar açısından kullanım alışkanlığı taşıdığını da ifade eder. Zaten alan içerdiği işlevlerle de (konak ve kahvehaneler gibi) bunu desteklemektedir. Bunun yanında o döneme ait kaynaklardaki ifadelerden anlaşılacağı gibi Hükümet Konağı yer tarifinde kentsel imaj öğelerinden bir röper noktası olarak kullanılmaktadır.

Kamusal yaşamın içeriği açısından Batılılaşmanın gereği olarak yönetici elitler tarafından öğretilen ve Meşrutiyetle birlikte baskı altında gelişen yeni bir tür kamusalıktan bahsedilebilir. Kullanım açısından alandaki işlevlerin büyük kısmı hem resmi (konak-karakol-postane), hem de sosyal nitelikli kamusal kullanımlara (kahvehaneler-dergahlar) hizmet etmektedir. 1911 yılındaki 10 Temmuz bayramına Bursa halkının büyük bir coşkuyla katıldığı Hüdavendigâr gazetesinde şöyle ifade edilmiştir.

“...Resmi törenler protokolün Belediye önünde toplanmasıyla başladı. Sanayi Mektebi Bاندosu'nun marş çalmasıyla toplanan kalabalık, bir buçukta protokolün Valiliği ziyaretiyle sürdü. Burada yapılan konuşmalar ve dualardan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti temsilcisi olan Celal Bayar uzun bir nutuk çekti.”

“Daha sonra “padişahım çok yaşa” duası binlerce kişi, asker ve öğrenci tarafından yapıldı, Belediye'deki resmi kabulün ardından, saat iki buçukta Osman Gazi ve Orhan Gazi türbeleri ziyaret edilerek burada dualar edildi. Oradan hemen yandaki garnizona geçilip, iadeyi ziyarette bulunulup, tekrar Belediye'ye geri dönüldü, öğleden sonra da Belediye binasında konsoloslar kabul edildi” (Kaplanoğlu 2006).

Böylece, Hükümet Konağı avlusu henüz Belediye Meydanı ve Osman Gazi Meydanı kadar önemli olmasa da, törenlerde protokolün ziyarete geldiği ve padişaha duaların yapıldığı resmi bayramların kutlandığı yerlerden biri olmaya başlamıştır.

Kısaca Sarayönü, üzerinde yaşandığı ve ona bir takım anlamlar yüklediği için bir yer olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda alan, farklılık açısından hükümet konağı ve tiyatro gibi yeni kamusal mekanları ve işlevleri barındırdığından kent içinde tek olma niteliğine sahip olmuş, yapıldığı tarihten Cumhuriyet dönemine kadar varlığını korumuş ve tarihsel bir süreklilik taşımış, idari merkez görevini üstlendiği (İmparatorluğun taşradaki yansıması olduğu) için kent üzerinde güç sahibi olmuştur.

5.2. 1923-50 Döneminde Bursa ve Cumhuriyet Alanı

Ele alınan ikinci dönem Cumhuriyet'in ilanından çok partili döneme kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu dönemde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini ortaya koyabilmek

için, yapılan analizlerde temel olarak literatür ve arşiv araştırmalarından, kısmen tez kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerden faydalanılmıştır.

5.2.1. Planlama- tasarım- uygulama boyutu

Bu başlık altında Bursa'daki sosyo-ekonomik çevrenin dönüşümü, kentin doğal ve yapıli çevresinin değışimi ve Cumhuriyet Alanı'nın biçimlenmesi açısından ele alınmıştır. Sosyo-ekonomik çevre açısından, Bursa'nın yönetim örgütlenmesindeki, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel yapısındaki değışmeler o dönemdeki kamusal yaşamı anlamak için değerlendirilmiştir. Daha sonra Bursa ve Cumhuriyet Alanı'ndaki doğal ve yapıli çevre makro ölçekten mikro ölçeğe analiz edilmiştir.

5.2.1.1. Bursa'da sosyo-ekonomik çevre

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ülke çapında yaşanan siyasal, ekonomik, demografik, toplumsal ve kültürel değışimler tüm kentlerde olduğu gibi Bursa'da da büyük çaplı dönüşümlere neden olmuştur. CHP tek parti olarak birey, toplum ve Bursa için vazgeçilmez ve desteklenmesi zorunlu bir kurum olarak öne çıkmıştır. Kentsel yönetim örgütlenmesi açısından il yönetiminin başındaki ve merkezi yönetimin memuru olan valiler geniş yetkilerle donatılmış, belediyeler demokratik siyasal kurumlar olmaktan çok, yerel kamu hizmetlerini sağlayan kuruluşlar olarak görülmüşlerdir (Kaplıanoğlu 2006). 1930 yılında Bursa'daki belediye hizmet birimleri; hesap işleri, sağlık işleri, fen (imar) işleri, zabıta, turizm, evlendirme, yangın söndürme, temizlik, sular, otobüs, elektrik işletmeleridir (Bilgi 2006), ayrıca yeni çıkarılan yasalarla birlikte, meydan, sokak, cadde gibi kamusal dış mekanlara dair yetki belediyelere geçtiğinden kentte ve Cumhuriyet Alanı'nda çok sayıda istimlak yapılmıştır.

1927'de Bursa'da kent nüfusu 61687'dir. Ancak 1895'de toplam kent nüfusunun %25'ini oluşturan gayrimüslimlerin oranı, 1927'de %3,2'ye düşmüştür (Aktar 1996). Bu dönemde Bursa'nın tarıma bağlı nüfusu artmış, şehirleşme oranı düşmüştür. Mübadil göçmenler tütün ekimini en iyi bildikleri için, ilk yıllarda tütün üretimi rekor kırarken, zeytincilik ve ipekçilik gerilemiştir. Daha sonra devletin tarımda makine ve eğitim desteğiyle bu açık kapatılmıştır (Altun ve ark. 2001).

Bu süreçte Bursa en kapsamlı sanayi yatırımlarının yapıldığı illerden biri olmuştur. Dokumacılık alanında özel girişimin öncü kuruluşu İpekiş olurken, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1933-1938) devreye girmesiyle Sümerbank tarafından Merinos ve Gemlik Suni İpek Fabrikaları kurulmuştur. Bursa'daki devletçilik uygulamaları sonucunda gerçekleşen iki temel dönüşüm Bursa dokuma sanayisinin Türkiye ulusal pazarı için mamul mal üretimi yapan bir yapıya ulaşması (Aktar 1996) ve dokuma sanayisindeki bu gelişmelerin makine sanayisini de geliştirmesi olmuştur. 1900'lerde başlayan arabacılık sanatı 1930'ların sonlarında karoseri sanayii biçiminde gelişmiştir. Yine bu dönemde Bursa'da elde edilen tarımsal ürünlerin değerlendirilmesine yönelik konserve, bitkisel yağ, gazlı içecek, zeytin ve sabun fabrikaları açılmıştır (İpekyün 1996). Bursa ve çevresi tek ürün ihracatında uzmanlaşmış bir bölge olmaktan çıkarak, ulusal ekonominin organik bir parçası haline gelmiştir (Aktar 1996).

Toplumsal yapı açısından, daha önceki dönemde bazı toprak sahiplerinin ve vakıf evlatlarının oluşturduğu ileri gelenler yerine, Cumhuriyet'le birlikte tüm ülkede olduğu gibi Bursa'da da devlet memurluğunun ve Ermeni tehciri ile Türk-Yunan Mübadelesinden sonra girişimci düzeyinde ortaya çıkan boşluğu dolduran yönetici kadroya yakın yerli girişimcilerin oluşturduğu fabrikatörlerin en önemli statülere sahip olduğu görülür. Bununla birlikte kurulan fabrikalarda çalışan kentli göçmenler işçi sınıfını oluşturmuştur. Ayrıca ülke nüfusu her ne kadar mübadeleyle etnik ve dini bakımdan homojenleştirilse de, göçmenlerin uyum sorunu Cumhuriyet Bursa'sının en önemli problemlerinden biri olmuştur. Dil konusunda göçmenler eğitime tabi tutulmuş, hatta Belediye Arşivi'nde halka açık yerlerde Türkçe'den başka dil konuşanlara ceza verildiğine dair belgeler bulunmuştur (Kaplanoğlu 2006).

Eğitim açısından Harf inkılabıyla birlikte her yaştan vatandaşa okuma-yazma öğreten Millet Mektepleri Bursa'da da açılmış, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla tüm ülkede olduğu gibi Bursa'da da dini eğitim veren medreselerle, yahudilerin okulları hariç azınlık okulları kapatılmıştır. Bu dönemde Bursa'da en büyük kütüphane olan Milli kütüphane dışında beş kütüphane mevcuttur (Kaplanoğlu 2006).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Setbaşı'nda yoğunlaşan Batılı tarzdaki eğlence anlayışına bağlı olarak sosyal hayatta sinemalar önemli bir yer tutmaya başlamıştır. 1930'larda

Bursa’da Zevk, Şafak ve Milli olmak üzere üç sinema vardır. Bursa’ya gelen tiyatro toplulukları, kentteki başlıca iki tiyatro ve sinema salonunda, “Milli Sinema” da ve “Şark Sineması” nda (sonraları Şafak ve Saray Sinemaları olarak isimlendirilen Setbaşı Köprüsü kuzeybatı ucundaki yanan ve sonradan onarılarak Prestij Sinema Kulüp olan binada) oyunlarını sergilemişlerdir. Bursa’da Cumhuriyet Döneminin ilk modern tiyatro binası (günümüzde Tayyare Kültür Merkezi), Tayyare Cemiyeti Tiyatrosu Türk Hava Kurumu tarafından yaptırılarak 1932 yılında açılmıştır. 1945 yılında Bursa Belediyesi tarafından satın alınan bina Tayyare Sineması olarak işletilmeye başlanmıştır.

Sosyal yaşam açısından kahvehaneler hala önemini korumaktadır. Kahvehaneler, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Bursalı sanatçıların da toplanıp edebiyat söyleşileri yaptıkları mekanlardır. Bursa’da çıkarılan birçok gazete ve dergi fikren bu kahvehanelerde doğmuştur. (Anonim 2011c). Bunlardan en tanınmış, hala günümüzde de gidilen Setbaşı’ndaki Mahfel’dir. Mahfel “toplantı yeri, toplanmış kimseler” demektir. Bir Bursalı, Mahfel’e daha çok ekabir takımının ve emekli subayların gittiğini, çocukken kendilerinin de ailece Mahfel’e gittiklerini, burada erkeklerin nargile içtiklerini, çocukların dondurma yediklerini, gençlerin ise saygıdan dolayı içeri giremediklerini belirtmiştir (Bilgi 2006). Görüldüğü gibi Mahfel kahvesi bu dönemde tüm Bursalı’lar tarafından bilinen ve ailece gidilen önemli bir sosyalleşme mekanıdır.

Diğer taraftan, Cumhuriyet kültürünün kökleşmesinde 1931’de kurulan ve II. Meşrutiyet dönemindeki Türk Ocakları’nın yerini alan halkevlerinin işlevi büyük olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri’nin amaçlarını Cumhuriyet’in getirdiği kültürel gelişmeyi bireylere aşlamak ve yeni bir hayat taşıyan bu bireylerden bir halk ruhu yaratmak olarak belirtmiştir (Anonim 1938). İlk kurulan on dört il halk evi arasında olan Bursa Halkevi 19 Şubat 1932’de açılmış, tiyatrodan, tarihe, folklordan müziğe, fotoğraf kurslarından meydan gösterilerine kadar pek çok alanda gerçekleştirdiği çalışmalarla Bursa’nın kültür ve düşün yaşamının zenginleşmesini sağlamıştır. Halkevi bağlamında iki önemli organ 1935-1951 arasında yayınlanan yüzü aşkın sayısıyla kültürel hayata katkı koyan Uludağ Dergisi ve Oda Tiyatrosu olmuştur. Oda tiyatrosu hem temsil kollarıyla oyunları yurdun dört bir köşesine götürürken, hem de yüzlerce gencin yetişmesini sağlamıştır. Bursa Merkez’deki Halkevi’nde dil-tarih,

temsil, kitapsaray ve yayını, halk dersaneleri ve kursları, spor, güzel sanatlar, köycülük ve sosyal yardım komiteleri bulunmaktadır (Kayabaşı 1998).

Bu konuda bir Bursalı Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Bursa halkevinde öğrencilere zayıf olan derslerinde yardımcı olabilmek için ücretsiz matematik, ingilizce, tarih, coğrafya dersleri verildiğini, Halkevi'nin en faal kollarının güzel sanatlar ve temsil kolları olduğunu, bayanların daha çok bunlara ilgi gösterdiğini, köycülük kolunun köylerde değişik konularda konferans vermekle yükümlü olduğunu, ancak maddi yetersizlikler nedeniyle fazla başarılı olamadığını, Halkevi'nin 1940 yılına kadar yoğun bir kullanımına sahne olduğunu, ancak II. Dünya Savaşı'nın bu katılımı düşürdüğünü anlatmıştır. Başka bir Bursalı, Halkevi'nde kadınlara okuma-yazma kursları açıldığını, kendisinin orada ingilizce kursuna gittiğini, ayrıca dans, tango gibi şeylerin de öğretildiğini söylemiştir (Yüceer 2005).

Bu dönemdeki Bursa yerel basını ise, tüm ülkede olduğu gibi Cumhuriyet ideolojisine uygun yayınlar yapmıştır. İnkılapların halk tarafından benimsenmesi ve batı tarzı modern hayatın yerleşmesinde bu dönem çıkan gazeteler büyük pay sahibi olmuştur. Cumhuriyet döneminde en köklü değişiklikler kadın hakları konusunda olmuştur. Bursa'da kadın hakları konusunda idarenin isteksiz davranması gazetelerde şiddetle eleştirilmiştir. Arkadaş Gazetesinde (23 Ağustos 1924), İstanbul'da tramvaylarda kadınları erkeklerden ayıran perdeler kaldırılırken, şehrin önemli bir mesiresi olan Tophane Bahçesi'nde kadın ve erkeğin birlikte gezmesinin yasaklanması eleştirilmiştir (Kaplanoğlu 2006).

1940'larda kullanıcı hakları açısından kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına bağlı olarak kadınların kamusal mekanlara çıkmaları konusunda yasaklar olmasa da, tez kapsamında yapılan görüşmelerde Kullanıcı 24 bu dönemde kadınların tek başına sokağa çıkamadıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla geleneklerin ve yaşam biçiminin, kadınların kamusal yaşama katılmaları konusunda engel oluşturduğu, kamusal dış mekanlara erişim açısından cinsiyete bağlı sınırlılıkların devam ettiği ve kamusal yaşamda hala erkek egemenliğinin söz konusu olduğu söylenebilir.

Teknolojik gelişmelere bakıldığında ulaşım açısından Bursa'da otomobil kullanımı hala çok yaygın değildir. O dönemde Bursa'da yaşayan bir kişi, Cumhuriyetin ilk yıllarında

Bursa'da yaklaşık elli tane araba olduğunu, bunların plakalarını, modellerini, kimlere ait olduklarının ezbere bilindiğini belirtmiştir. Başka bir Bursa'lı, 1944-45 yıllarında Bursa'da yetmiş dört fayton, on iki tane brıçka (tek atlı araba), on dokuz tane özel araba, yirmi iki tane taksi olduğunu, taksilerin Ulucami önünde ve Anadolu Garajı'nda yolcu beklediğini belirtmiştir (Bilgi 2006). Bu kapsamda kent merkezindeki yaya-taşıt ilişkisinin hala yayalar lehinde olduğu söylenebilir.

Kısaca, Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir devletin kurulması ve inkıpların gerçekleştirilmesi tüm ülkenin olduğu gibi Bursa'nın da sosyal yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Kuşkusuz sosyal yapıda yaşanan bu değişimler, kentin fiziksel yapısına da yansımış, ulus devlet olma bilinci kentte planlama ve mimarlık yoluyla pekiştirilmeye çalışılmıştır.

5.2.1.2. Bursa'da ve Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre

Bu dönemde sanayileşmeyle birlikte kentin doğal yapısı değişmeye başlamış, özellikle sanayi alanlarının kentin kuzeyinde yer seçmesi, kentin ovaya doğru yayılmasına neden olmuştur. Cumhuriyet Alanı'nda ise, doğal çevre verileri açısından en fazla değişim yeni oluşturulan idari merkez nedeniyle arazinin topoğrafik yapısında ve ağaçlık alanların azalmasında kendini göstermiştir.

5.2.1.3. Bursa'da ve Cumhuriyet Alanı'nda yapıli çevre

Bu başlık altında Bursa'daki kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı, alandaki morfolojik yapı, kent planlama yaklaşımları ve uygulamaları ile mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları incelenmiştir.

- Kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı

Bu dönemde savaş sonrası yapılan yatırımlarla kentin mekânsal örgütlenmesinde önemli değişimler gerçekleşmiştir. Diğer Anadolu kentlerine göre Kurtuluş Savaşı'ndan daha iyi bir durumda çıkan Bursa bu dönemde Anadolu'ya nazaran, daha gelişmiş bir kentsel ve bölgesel ulaşım ağına (İstanbul'la bağlantısı gibi) sahip olmuştur. Ülke genelinde demiryolu yapımı hakimken, Bursa'da mevcut olan Mudanya-Bursa demiryolunun devletleştirilmesi dışında bir gelişme olmamış, karayolu yapımına daha

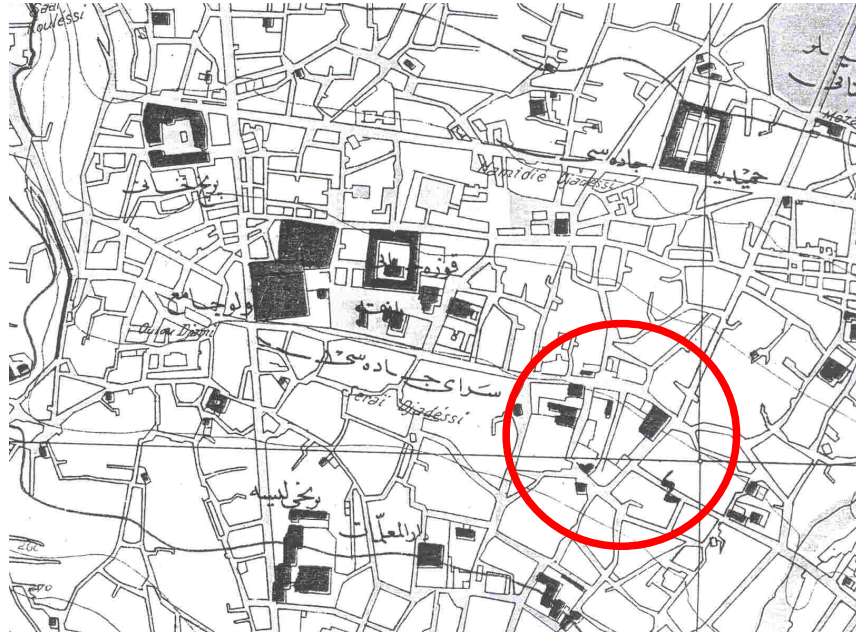
önem verilmiştir. Bu dönemde mübadeleyle kentten ayrılan Rumların yerine gelen muhacir ve mültecilerin azınlıklardan boşalan Setbaşı ve Cumhuriyet Caddesi'nin kuzeyindeki alanlara yerleştiklerinden kent çok fazla yayılmamıştır. Cumhuriyetin ilk devlet yatırımlarından olan Merinos ve İpekiş fabrikalarının kentin kuzeyinde Ankara yolu üzerinde yer seçmeleri ile kent, kuzey-güney yönünde, İnönü Caddesi, Fomara Caddesi ve Stadyum Caddesi arterleri boyunca kuzeye doğru açılım göstermiştir. Bununla birlikte kentteki doğal kaynaklardan turizmi geliştirmek adına faydalanılması gerektiği düşüncesiyle, kent merkezinde ve Çekirge'de termal turizmi, dağcılığı ve kayak sporlarını destekleyecek tesisler açılmış, kent turistik bir nitelik kazanmaya başlamıştır. 1938-1944 yıllarında Çelik Palas ile Park Otel'in yapılması ile Bursa, Altıparmak Caddesi üzerinden batıya doğru da gelişme göstermiştir. Bu dönemde Cumhuriyet, Atatürk, İsmet Paşa ve Fevzi Çakmak Caddeleri arasındaki kent merkezi daha da belirginleşmiş, toptan ve perakende ticaret Cumhuriyet Caddesi'nde, küçük imalat İsmet Paşa Caddesi'nde, genişletilen Atatürk Caddesi üzerinde yeni bir idari ve kültür merkezi oluşturulmuştur (Anonim 1981).

Teknik altyapı açısından, bu dönemde yeni yolların açılmasından, mevcut yolların genişletilip, otomobil ulaşımına uygun bir şekilde düzenlenmesinden bahsedilebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bir taraftan yeni yollar açılırken, bir yandan da eski yollar tamir edilmiştir. Özellikle şose olan caddeler hızla kaldırım taşı döşenmeye başlamıştır. Ayrıca belediyenin şehrin aydınlatılması için yoğun çaba gösterdiği, Bursa'nın yeni elektrik tesisatının, 1925 yılının Ocak ayında tamamlandığı bilinmektedir (Kaplanoğlu 2006). Tez kapsamında yapılan görüşmelerde Kullanıcı 12 ve Kullanıcı 29 Bursa'daki en büyük altyapı çalışmasının vali Haşim İşcan döneminde (1945-50) yapıldığını, 1950'lerde Atatürk Caddesi'ndeki su ve kanalizasyon sistemlerinin değiştirildiğini ve granit parke kaplı yolun asfaltlandığını belirtmişlerdir.

- Morfolojik yapı

Morfolojik açıdan bu dönemde kentte ve Cumhuriyet Alanı'nda yaşanan değişimleri görebilmek için 1924 ve 1932 Bursa haritalarından faydalanılmıştır. Kaplanoğlu (2008) 1/8000 ölçekli 1924 haritasının (Şekil 5.10) Alman bir firma tarafından hazırlandığını, ancak daha sonra haritanın Keşfiyat ve İnşaat Türk A.Ş. tarafından tamamlandığını belirtmektedir. 1909 haritasına göre çok fazla bir değişimin olmadığı bu haritada sokak

örüntüsü, yapı adaları, resmi ve anıtsal binalar gösterilmiştir. Sarayönü'nde ise, Yeni yol Caddesi'yle Hükümet Caddesi'nin kesiştiği köşede büyük bir resmi bina (cezaevi) görülmektedir. Hükümet Sarayı'nın olduğu yapı adasında güney yönünde avlunun içine uzanan bir yol dikkat çekmektedir. Bu yolun hemen batısında ve ucunda iki resmi bina daha görülmektedir. Aslında bu çizim, Dutemple'ın (1883) Hükümet Sarayı tarifine daha çok uymaktadır. Çünkü daha önceki haritalarda hükümet sarayının olduğu yapı adası tamamen binalarla çevrilidir.

Şekil 5.10. Alman Sendikası tarafından yapımına başlanan, Keşfiyat ve İnşaat Türk A.Ş. tarafından tamamlanan 1/8000 ölçekli Bursa Haritası, 1924 (Neslihan Dostoğlu özel arşivi)

1932 yılına ait Bursa tapu ve kadastr haritasında (Şekil 5.11) kentin organik sokak örüntüsü içinde yeni ve düz yolların açıldığı, mevcut yolların genişletildiği, küçük parsellerin birleştirilerek taban alanı daha büyük yapıların inşa edildiği, ahşap bahçeli evlerin yerine yeni modern binaların yapıldığı görülmektedir. Ek 5'de o dönemdeki bina kat yükseklikleri analizi görülmektedir. Bu haritadaki en büyük değişiklik, Vilayet-Adliye-Maliye binalarının görülmesi ve Cumhuriyet Alanı'nın önemli ölçüde tanımlanmasıdır (Polat 2010).

Buna ek olarak Fatih Bey zamanında (1926 civarı) Hükümet Konağı ile Setbaşı Köprüsü arasındaki Gazi Paşa Caddesi (günümüzde Ünlü Cadde) açılmıştır. Ayrıca

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kamuya ait alanlarda kaçak yapıların yıkılmaya başlandığı, meydan ve cami önlerinde yapılan barakaların yıkıldığı bilinmektedir.

Şekil 5.11. A. Feyzi (F. M.), A. Muhtar (F. M.), N. Muhsin (B. F. M.) tarafından hazırlanan 1/500 ölçekli Bursa Mülkiyet Haritası, 1931-32-33 (Bursa-Osmangazi Tapu Müdürlüğü)

Böylece Bursa'da Hükümet Dairesi karşısındaki meydanın açılması sağlanmıştır (Kaplanoğlu 2006). 1932 haritasında Cumhuriyet Alanı'nın oluşturulması için yola terk edilecek parseller gösterilmiştir. Ayrıca daha önce görülen girintili- çıkıntılı sokak cephe hattının düzleştiği görülmektedir. 1924 haritasında var olan ve Hükümet Konağı avlusu içinden geçen ve yapı adasının ucundaki binaya kadar devam eden yolun izi hala mevcuttur. Hatta 1931'de açılan Atatürk Anıtı bu yolun üstünde kalmıştır. Bu haritada Cumhuriyet'le birlikte pek çok sokak isminin değiştiği görülür.

- Kent planlama yaklaşımları ve uygulamaları

Kent planlama açısından Cumhuriyet döneminde İstanbul ve Ankara'yı planlamak için yurtdışından getirilen uzmanlara Bursa'nın da planı yaptırılmıştır. Bu uzmanlar 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da hakim olan bahçe kent ve güzel kent akımının yaklaşımlarını Bursa'da da uygulamaya çalışmışlardır. 1924'te Ankara'yı planlamak üzere gelen Alman Profesör (mimar) Carl Christoph Lörcher'e Bursa'nın kent planları hazırlatılmıştır. Bursa'daki ilgili kurumların elinde bulunmadığından bu plana ulaşamamıştır. Ayrıca konuyla ilgili Almanya'daki kurumlarla da yazışmalar yapılmış, fakat II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'daki arşivlerin büyük bir kısmı yok

olduğundan plan bulunamamıştır. Bu ilk planlama çalışması 1912 yılında yapılan halihazır haritanın üzerine, alttaki dokuyu yok sayarak, nüfus artışının fazla olmadığı (Bursa’da mübadele ile artan nüfusu çözememiştir) (Dostoğlu ve Vural 2004) Ebenezer Howard’ın bahçe-kent akımı etkisinde yapılmış, bu nedenle çok fazla uygulanma şansı olmamış (Aslanoğlu 2000), sadece Atatürk Caddesi Hisar Girişi bu plan doğrultusunda açılmıştır. Lörcher’e yaptırılan planın uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar nedeniyle kentin tekrar planının yaptırılması gerekmiştir.

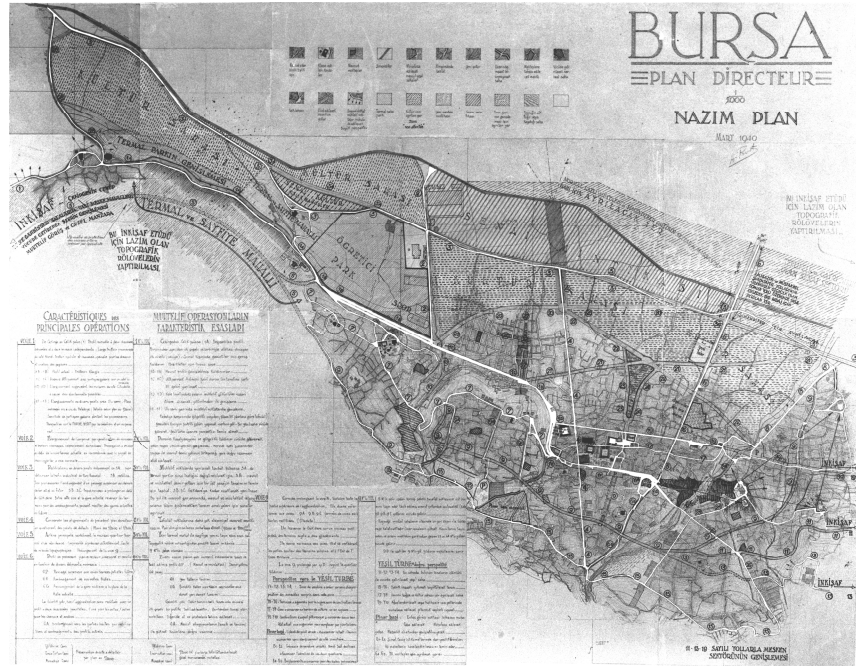
1923-1950 yılları arasında Bursa’nın en büyük bayındırlık atılımı, 1939 yılında il merkezinin kent planının, İstanbul imar planını hazırlayan, şehirci-mimar Henri Prost’a yaptırılması olmuştur. Bu konuda Bursa Valiliği’nin dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya imzasıyla Başbakanlık’a onay için başvurduğu, 18 Nisan 1938 tarihli bu yazıda Bursa’nın tarihi ve turistik açıdan çok değerli olduğunu, bunun için imar planının bir ana önce yapılmasını istediklerini ve İstanbul’un imar planını yapmakta olan Bay Prost ile görüşmek istediklerini, anlaşma sağlanamazsa bir yarışma açmayı düşündüklerini belirtmişlerdir (Güvendiren 2005).

Yapılan anlaşmalar sonucunda Henri Prost 1938-1944 yılları arasında Bursa’nın da planlama çalışmalarını yürütmüştür. Prost’un öncülerinden olduğu Fransız şehircilik okulu, temsili kamusalığın kent mekanlarının tasarımında ifadesini bulduğu bir yaklaşımı savunduğu için, Cumhuriyetle birlikte Türkiye’de çağdaş Batı kenti imgesi yaratacak mekanların oluşturulması yönündeki beklentileri karşılamıştır. Bu kapsamda Prost, kamu prestijini ve gücünü –düzenlilik ve simetri kavramları, anıtların çevrelerinin düzenlenmesi ve ortaya çıkarılması, gezinti, park ve seyir alanlarının oluşturulması yoluyla- planlama ve tasarıma yansıtmaya çalışmıştır. Plan, Bursa’nın tarihi ve turizm potansiyelini ön plana çıkaran bir yaklaşımla ele alınmış, zoning mantığıyla kurgulanmış, gelecekte nüfus artışıyla ortaya çıkabilecek yeni koşullara yönelik gelişme alanları düşünülerek, etaplı bir planlama yapılmıştır (Bilsel 2010).

Prost’un hazırladığı Bursa planında (Şekil 5.12) Çekirge’nin bir kaplıca ve turizm merkezi olarak geliştirilmesi, demiryolunun güneyinde, Merinos’tan doğuya doğru bir sanayi bölgesi kurulması düşünülmüş, batıya doğru olan kısım kültür sahası olarak bırakılmıştır. Mevcut konut alanlarıyla sanayi bölgesi arasında kültür sahaları ayrılmış,

stadyumun batısında tıpkı Ankara'daki gibi bir "öğretici park" alanı belirlenmiştir. Darmstad Caddesi (Muradiye Külliyesi aksında), Fomara Caddesi (Ulucami aksında), Atatürk Caddesi (Yeşil Türbe aksında) bu plan doğrultusunda açılmıştır (Batkan 1996).

Dönem açısından ilginç bir detay, Osmangazi parkında "esplanade" (düzlük, meydan, gezinti yeri) şeklinde yeni bir düzenleme yapılması ve kente doğru bakan bir "milli şef abidesi" nin yerleştirilmesi olmuştur. Eğer yapılmış olsaydı, herhalde Osmanlı'da olduğu gibi (hem Belediye Meydanı'nda, hem Osmangazi parkında) törenler iki yerde de yapılacaktı. Ayrıca plan notlarında Altıparmak Caddesi'nde yapılacak yeni binalar altında tretuvarları barındıran kapalı revaklar önermiş, bunun hem yayaları güneşten koruyacağını, hem de gelecekte yolu genişletmeye imkan sağlayacağını belirtmiştir (Prost 1944).

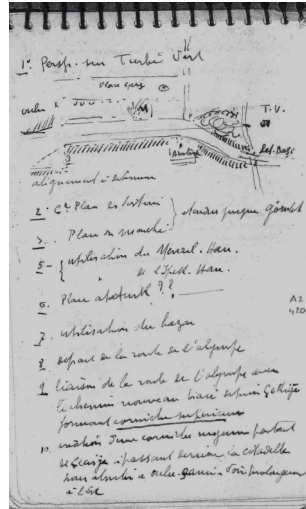

Şekil 5.12. Fransız mimar- şehir plancısı Henri Prost tarafından hazırlanan 1/5000 ölçekli Bursa planı, 1940 (Centre d'archives d'architecture du XXe siècle, Paris)

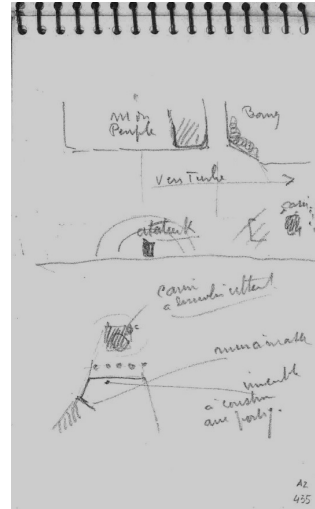
Cumhuriyet Alanı ölçeğinde Prost Planı'nın kararları incelenecek olursa, önemli anıtsal yapıları röper alan aksların güçlendirildiği, Atatürk Caddesi'nin Yeşil'e doğru sürdürülerek tarihi merkezde lineer bir bütünlük arayan bu yaklaşımın izleri hala mevcut olduğu görülür (Kırayoğlu 2004). 1/5000 nazım planda ilk göze çarpan nokta Atatürk Caddesi'nin Cumhuriyet Alanı ile bittiği noktadan itibaren Yeşil Türbe'ye

kadar parklarla desteklenmiş bir yaya aksı oluşturulmuştur. Planda “yeşil saha” olarak tanımlanmış bu alan, hem Yeşil Külliyesi’ni içeren tarihi ve turistik bölgeyi, Gökdere’yle bütünleştirmiş, hem de kentin en önemli tören alanına bir kent parkı şeklinde bağlanmıştır. Günümüzde Cumhuriyet Alanı’na cephe veren Halk Bankası ve Ziraat Bankası’nın bulunduğu köşe 1/2000 planda “dikkat ehemmiyetli cephe” olarak vurgulanmıştır.

Ayrıca Prost’un eskiz defterinde bu alanla ilgili 1939 yılında yapılmış eskizler de mevcuttur. Şekil 5.13’deki eskizde Ulucami’den başlayarak Yeşil Türbe perspektifi, Çarşı aksı ile Gemlik yolu bağlantısı ve bu yoldan Cumhuriyet Alanı’na çıkış ifade edilmiştir. Halkevi, Atatürk Anıtı ve Atatürk Caddesi’nin güney tarafında yer alan Setbaşı’na doğru giden yaya yolu taralı olarak gösterilmiştir. Günümüzde Sönmez İş Sarayı’nın olduğu parsel yeşil alan olarak ifade edilmiştir. Şekil 5.14’deki eskizde Atatürk Anıtı, Halkevi, Ziraat Bankası, Sarı Abdullah Camii ve Yeşil Türbe perspektifi belirtilmiştir. Bu eskizde caminin arkasındaki cephe geriye çekilmiş ve önüne bir sıra ağaç dizilmiş, böylece cami korunup ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 5.13. Prost’un Yeşil Türbe aksıyla ilgili eskizi , 1939 (Centre d’archives d’architecture du XXe siècle, Paris)

Şekil 5.14. Prost’un Cumhuriyet Alanı’yla ilgili eskizi, 1930’lar (Centre d’archives d’architecture du XXe siècle, Paris)

1/2000 Bursa kent merkezi imar planında (Şekil 5.15) Atatürk Caddesi’nin güney cephesinde bu portikli yaya yolu fikri yer almaktadır. Hatta belediyenin karşısında kafe ve lokantalar için gölgelikli bir taraça düzenlenmiştir. Ayrıca cadde kuzey yönünde

geniştirilmiş, kuzey cephesinde çift sıra ağaçlıklı geniş bir kaldırım bırakılmıştır. Bunun dışında Cumhuriyet Alanı'nda Hükümet Konağı'nın arkasındaki arsa idari servisler için ayrılmıştır. Atatürk Anıtı ve çevresinde simetrik bir peyzaj düzenlemesi önerilmiştir. O dönemde Telli Tekke'nin yer aldığı, Maliye Binası'nın güneydoğusundaki yapı adası Adliye Sarayı için ayrılmıştır.

Görüldüğü gibi Prost, 20. yüzyılın ikinci yarısında gelişen şehircilik yaklaşımlarında sağlıklı kentler yaratmanın olmazsa olmaz koşulu olan yeşil alan tasarımına oldukça önem vermiştir. Raporlarında “les espaces libres” olarak tanımladığı serbest alanlar kavramı, parklar, gezi parkları, gezinti yolları, manzara terasları, meydanlar ve bulvarların yanı sıra spor alanları dahil tüm kamusal dış mekanları içermektedir. Bunlar çağdaş bir kent yaşamını destekleyecek alanlardır. Ayrıca Prost raporunda İstanbul ve Ankara'ya referans vererek, bazı tasarımlarını temellendirmeye çalışmıştır (Bilsel 2010).

Şekil 5.15. Fransız mimar- şehir plancısı Henri Prost tarafından hazırlanan 1/2000 ölçekli Bursa kent merkezi planı, 1940 (Centre d'archives d'architecture du XXe siècle, Paris)

Bunun dışında Prost'un Bursa Belediyesi ile olan yazışmalarında yönetimle hem maddi, hem de planlama için gerekli verilerin sağlanamaması konularında sorunlar yaşadığı görülmektedir. Prost, Bursa Belediyesi ile kontratı 1939 yılında yapmış, 1940'da 1/5000 nazım plan onaylanmış, 1941'de 1/2000 imar planları Bursa'ya gönderilmiştir. Ancak

1942 yılındaki yazışmalarda Prost'un yaptığı planlama çalışmalarıyla ilgili ödeme alamadığını belirten ifadeler vardır. Hatta bazı alanların planlanmasının kontrata dahil olmadığını, ancak hem Bursa'yı sevdiğinden, hem de nezaketen bu tadilatları yaptığını belirtmiştir (Prost 1944). Ancak planın büyük bir kısmı uygulanmadan rafa kaldırılmıştır.

- Mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları

Bursa Cumhuriyet Alanı'nın, 1925 yılında Hususi Muhasebe (Hükümet Konağı), Adliye ve Maliye binalarının yapılmasıyla doğduğu söylenebilir. Merkezi yönetimin tüm kentlerde "bulvar-meydan-devlet yapıları" dizgesi oluşturarak gücünü göstermek istemesi, Cumhuriyet Alanı'nın planlı olarak yapıldığının bir göstergesidir.

Binalar, Birinci Ulusal Mimarlık (Milli Mimari Rönesansı) Akımı doğrultusunda tasarlanmıştır. Baykal, Valilik Binası'nın (Şekil 5.16-5.17) mimar ve yüklenicisinin Yüksek Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi olduğunu belirtmiş, bu bilgiyi kendisine Ekrem Bey'in verdiğini ifade etmiştir. Ancak "Mimar Kemalettin'in Yazdıkları" adlı kitapta, Kemalettin Bey'in tarihi saptanamayan tasarımları arasında Bursa Hükümet Konağı'nın da ismi geçmektedir. Bu nedenle binanın tasarımı Mimar Kemalettin'e ait olabilir. 18 Mart 1925 tarihli Yeni Fikir gazetesinde Adliye ve Maliye binalarının da, Hususi Muhasebe Binası müteahhitlerinden Celal ve Ekrem (Hakkı Ayverdi) Beyler'e yaptırılacağı yazmaktadır (Anonim 2002b).

Şekil 5.16. Bursa Vilayet Binası, 1926-1927 (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.17. Bursa Cumhuriyet Alanı 1938 (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Bursa Vilayet binasının özgün mimari planı simetrik ve ters U şeklindedir. Bodrum üzerinde iki katlı olan binada yığma ve betonarme sistem karma olarak kullanılmıştır. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın temel özelliklerinden olan simetrik ve ön cepheci

anlayış binada hakimdir. Atatürk Heykeli'ne bakan taraf ön cephe olarak tasarlanmıştır, Atatürk Caddesi cephesi ise daha sadedir. Binanın simetri aksında bulunan girişi Osmanlı portiği şeklindedir (Durak 2002), merdivenle çıkılır ve üç tane yayvan kemerden oluşur. Cumhuriyet Dönemi devlet yapılarındaki en önemli öğelerden olan hitabet balkonu girişin üzerinde yer almaktadır. Binada tudor kemer biçiminde ve düz pencereler kullanılmıştır, cephede geometrik kabartmalar ve çini süslememeler dikkat çekmektedir (Polat ve Karakaş 2011).

5.18. Adliye ile Maliye arasındaki avlu, 1941 (Centre d'Archives d'Architecture du XXe Siecle)

21 Mart 1925 tarihli Yeni Fikir Gazetesi'nde 19 Mart'ta Maliye Binası'nın (Şekil 5.19) temel atma töreninin yapıldığı, binada yirmi sekiz oda, bir salon bulunacağı, tavan ve döşemeler beton olmak üzere, üç katlı olacağı (bodrum dahil) ve sekiz ayda tamamlanacağı belirtilmiştir. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi örneği olan bina simetrik bir plana ve cepheye sahiptir (Anonim 2002b). Vilayet binasında olduğu gibi binanın simetri aksında bulunan girişine merdivenle çıkılır ve hitabet balkonu girişin üzerinde yer almaktadır. Binada düz, tudor kemer ve yayvan kemer biçiminde pencereler kullanılırken, cephede geometrik kabartmalar dikkat çekmektedir.

Simetrik bir cepheye sahip olan Adliye binası da (Şekil 5.19) bodrum üzerinde iki katlıdır ve her katı altıyüz yetmiş metrekaredir. Biri avludan, diğeri Valilik Binası'nın olduğu yoldan iki girişi vardır. Diğer iki binada olduğu gibi cephenin ortasında olan ve içeri çekilmiş girişin hemen üstünde, saçakla örtülü bir hitabet balkonu bulunmaktadır. Bina da düz ve tudor kemerli pencereler kullanılmış, pencere altları ve balkon parapeti geometrik motiflerle süslenmiştir. 1930'lu yıllardaki fotoğraflarda binanın Atatürk Caddesi'ne bakan cephesinde bir terazi ve güneş simgesi görülmektedir (Polat ve Karakaş 2011).

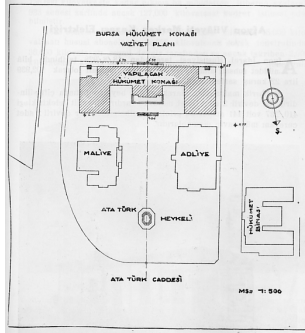
Bu dönemde Cumhuriyet Alanı'nda inşa edilen Vilayet, Adliye ve Maliye binalarıyla, Halkevi'nin nasıl yapıldığına dair gazetelerde ve mimarlık dergilerinde bazı haberlere yer verildiği görülmüştür. 18 Mart 1925 tarihli Yeni Fikir gazetesinde, günümüzdeki Milli Mimari Rönesansı örneği Valilik, Adliye ve Maliye binalarının nasıl doğduğu şöyle anlatılmaktadır:

“Hükümet dairesinin yanması üzerine, dağınık olarak kentin değişik semtlerindeki binalara yerleşen hükümet daireleri bir araya toplanmak üzeredir. Birçok daireyi kapsayacak bir biçim ve büyüklükte yapılmakta olan Hususi Muhasebe binasından başka, şimdi de yıkılan evrak mahzeni yanındaki bina yerine yapılacak olan Maliye Binası da, Hususi Muhasebe Binası müteahhitlerinden Celal ve Ekrem (Hakkı Ayverdi) beylere kırk bin liraya verilmiş ve inşaaata yakında başlanması kararlaştırılmıştır. Bunlardan başka, tamamlanması yaklaşmış olan yeni hapishaneye aktarılmasından sonra yıkılacak olan hapishanenin yerinde Adliye Binası ve gelecek yıllarda da bugün için Jandarma Kışlası olan yere Maliye için bir bina yapılacak ve birkaç yıl içinde tüm daireler Hükümet Sarayı içinde toplanmış olacaktır. Kentin gelecekte alacağı şekli gösteren projede meydan olarak gösterilen (Cumhuriyet Alanı) Sarayönü, bu yeni ve güzel binalarla kente başka bir güzellik verecektir...” (Anonim 2002b)

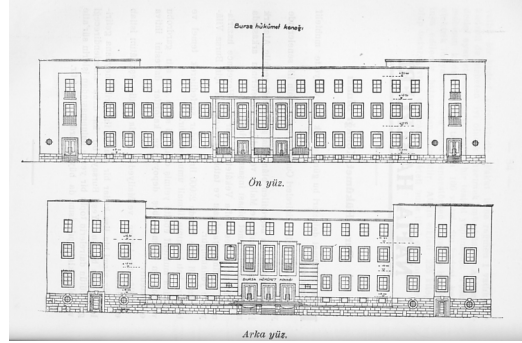
Bu habere göre Sarayönü'nde Vilayet, Adliye ve Maliye binalarının yapılmasının önceden planlandığı ve mali kaynaklar açısından projenin etaplandığı görülmektedir. Yine 1930'lu yıllarda Cumhuriyet Alanı'daki Maliye ve Adliye binalarının arkasına modern bir hükümet binası inşa edileceği Nafia haberlerinde yayınlanmıştır. Binanın yapılma amacı dağınık bir şekilde duran hükümet dairelerini biraraya toplayıp, işlerin süratle ve kolaylıkla yapılmasını sağlamaktır. Bu kapsamda Nafia Vekaleti Binalar Fen Heyeti tarafından binanın projesi hazırlanmış ve incelenmesi için Bursa vilayetine yollanmış, ancak proje gerçekleştirilmemiştir. Farklı bir açıdan bakılacak olursa bu projenin amacı, Cumhuriyetin ilk yıllarında Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'na göre yapılan Hükümet Konağı yerine, ideolojik olarak Kemalizm'le eşleştirilen modern mimarlık ilkelerine göre yeni bir hükümet konağı yapmaktır. Vaziyet planından (Şekil 5.20) anlaşılacağı üzere yeni konak, tam Atatürk Heykeli arkasında, meydana daha

hakim bir konumda, simgesel olarak daha merkezi ve güçlü bir etki yaratmaktadır. Şekil 5.21’de önerilen hükümet konağının ön ve arka cephelerine ait çizimler görülmektedir.

1930’lu yıllardaki fotoğraflarda Hükümet Konağı’nın batısında iki katlı ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi özellikleri taşıyan bir bina görülür. Mimarı bilinmeyen bu yapının postane binası (Şekil 5.23) olduğu tespit edilmiştir. Bina, Cumhuriyet Alanı’ndaki Vilayet, Adliye, Maliye binalarının stiliyle büyük benzerlik göstermektedir.

Şekil 5.19. Önerilen Hükümet Binası projesi vaziyet planı, 1930’lar (Neslihan Dostoğlu Arşivi)

Şekil 5.20. Önerilen Hükümet Binası Projesi görünüşleri, 1930’lar (Neslihan Dostoğlu Arşivi)

Şekil 5.21. CHP İl Yön Kurul Binası, 1930’lar (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.22. Vilayet Binası yanındaki postane 1940’lar (http://www.lifeinbursa.com)

Yine 1930’lardaki fotoğraflarda Cumhuriyet Alanı’nın kuzeyinde (karşısında) Cumhuriyet Halk Partisi’nin ilk binası (CHP İl Yön Kurul Binası) görülmektedir. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi özellikleri taşıyan bu binanın girişinde de Osmanlı portiği bulunmakta, girişin üzerinde bir hitabet balkonu yer almaktadır. Mimarı bilinmeyen bu bina (Şekil 5.22) bodrum üzerinde iki katlı olarak inşa edilmiş, 1928’de açılmıştır. Alandaki diğer yapılardan farklı olarak cephe düzeni asimetriktir.

1934 yılına ait bir fotoğrafta eski postaneye bitişik nizamda, Bursa'nın ilk modern apartmanlarından biri görülmektedir (Şekil 5.23). Çatı katı ve önündeki terasıyla birlikte dört katlı olan binanın ön ve yan cephelerindeki çıkmaların köşeleri eğrisel dönmekte ve bu noktalarda balkonlar yer almaktadır.

Yine 1934 yılında Cumhuriyet Halk Partisi binasının yanına Feraizci Sokağı'nın köşesine, başka bir modern mimarlık örneği Derman Apartmanı (Şekil 5.26) yapılmıştır. Düz çatılı ve çatı katıyla birlikte dört katlı olan binanın köşesi eğrisel biçimde dönmekte ve burada kapalı balkonları yer almaktadır. Mal sahipleri binanın Almanlar tarafından yapıldığını belirtmişlerdir.

1936 yılında Cumhuriyet Alanı karşısında, Feraizci Sokak'ın köşesine modern mimarlık örneklerinden olan Ziraat Bankası binası (Şekil 5.24) yapılmıştır. Mimarı bilinmeyen yapının simetrik olan ön cephesinde, girişin üzerinde iki kat yüksekliğinde ve şeffaf bir çıkma bulunmakta, bunun her iki tarafında bayrak direkleri yer almaktadır. Bina düz çatılıdır, zemin katında girişin iki yanında ve Feraizci Sokağa bakan cephede dairesel pencereler bulunmaktadır.

Şekil 5.23.Ziraat Bankası binası, 1960'lar (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.24.48 no'lu apartman ve Yeşin Han, 1960'lar (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Bu dönemde yapılan son modern mimarlık örneği Bursa Halkevi binası olmuştur. Aslında Halkevleri, her zaman yeni ve özerk binalara sahip olmamışlardır. Türk Ocaklarının kapanmasıyla malları Halkevlerine devredilmiş, Türk Ocağı binaları halkevi olarak kullanılmıştır. Halkevleri büyüdükçe kendi binalarına kavuşmuştur. CHP Halkevleri Öğreneği'ne göre, halkevleri CHP yön kurulunca bulunur, döşenir ve düzenlenir. İl ve ilçelerde partinin katkılarının yanı sıra halktan toplanan teberrular ile

halkevi binaları yapılır (Yeşilkaya 2003). Bursa Halkevi'nin de aynı bu şekilde oluştuğu, uygulama sürecinde mali kaynakların belirtilen şekilde temin edildiği bilinmektedir.

Setbaşı'ndaki eski Türk Ocağı binasında çalışmalara başlayan Halkevi için 19 Şubat 1938'de Halkevlerinin altıncı kuruluş yıldönümü dolayısıyla düzenlenen bir toplantıda modern bir bina yapılması kararı alınmıştır. Bursa Valisi Şefik Soyer başkanlığında oluşturulan girişimci kurul, aralarında topladıkları 1250 lira ve Bursalıların katkılarıyla ilk adımı atmış, o dönemde Özel İdare Binası olarak kullanılan Atatürk Anıtı karşısındaki eski Cumhuriyet Halk Partisi İlyönkurul binasının ve bir kısmı özel kişilere ait olan, bir kısmı da kadro dışı kalmış harap durumdaki Alaca Mescit'in bulunduğu arazinin kamulaştırma ve birleştirme işlemlerini tamamlamıştır. Daha sonra Bursa Halkevi'nin bu alanda yapılması için bir proje yarışması açılmış, yarışmaya sekiz mimar katılmıştır. Yarışmada yeni yapılacak binanın mevcut parti binası ile uygun bir şekilde tanzimi ve Halkevi'nin inşasından sonra parti binasının buraya bağlanmasının temini şart olarak koşulmuştur. Birinciliği Münevver Belen ve Abidin Mortaş kazanmış, Belen'in projesi uygulanmıştır.

Görüldüğü gibi Bursa Halkevi'nin yapılmasında mali kaynaklar elde edildikten sonra, kamulaştırma ve tevhid işlemlerinin yapıldığı, proje yarışmasının açıldığı, projenin mevcut CHP binasına bağlanması şartı koyulduğu görülmüştür. Ancak uygulama sürecinin yarışmada istenilen şekilde gerçekleşmediği görülmüştür. Uygulama sırasında arsada bulunan parti binası yıkılmış ve Halkevi Binası 1938'de yapılan bir modern mimarlık örneği olan Derman Apartmanı ile bitişik nizamda inşa edilmiştir. Birinci etabın inşaatı (güney ve batı kısmı) 15 Mayıs 1940'da bitirilmiş, Temmuz 1940'dan itibaren Halkevi (Şekil 5.26) bu binada çalışmaya başlamıştır. Daha sonra projenin doğu kenarı da (eski kütüphanelerin olduğu bölüm) tamamlanmıştır (Anonim 2002b). Belen'in tasarım raporunda şu ifadeler yer almaktadır:

“Binanın esas cephesi mevcut Halk Partisi Binası ile bir hizaya getirilmiş, her iki bina önlerine yapılan geniş terasla birbirine bağlanarak tek bir bina tesiri temin edilmiştir. Mevcut binanın yalnız cephe kısmında biraz pencere ve teras tadilatı yapılacaktır. Atatürk, idare ve komite kısımları ön ve yan cephelere, sinema kısmı arka cepheye alınmıştır. Ön kısım, bir bodrum ve üç kattan müteşekkildir. Üst kat Atatürk'ün

ziyaretlerine ve istirahatlarına ayrılmıştır. Kabul salonunun önündeki geniş teras Büyük Şefimizin Bursa halkını selamlayabilmesine müsait olarak düşünülmüş ve bu teras binanın hakim köşesinde hususiyetli bir şekil ile ehemmiyetlendirilmiştir” (Kangal 2007).

Şekil 5.25. Bursa Halkevi binası ve Derman Apartmanı, 1940’lar (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

1938 tarihli Arkitekt Dergisi’nde yer alan “Bursa Halkevi Proje Müsabakası (1. Ödül)” isimli yazıda Münevver Belen’in projesiyle ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Bodrum üzerine üç katlı yapıda mekanlar açık bir avlu çevresine yerleştirilmiştir. Zemin katta önde, çevre ile bağlantıyı sağlayan revaklı giriş düzeni, kitaplık, derslikler ve eğimden yararlanılarak arkaya yerleştirilen sinema salonu yer almaktadır. Bodrumda sinemanın altı orta avlu seviyesinde jimnastik salonu olarak düzenlenmiştir. Bu kotta sığınak ve kalorifer dairesi de bulunmaktadır. Birinci kat idari bölümlere, üst kat Atatürk’e ayrılmıştır. Daha küçük ve toplu olmakla beraber, yalın dikey pencerelerin oluşturduğu diziler, kütlelerin kesin hatlı geometrisi ve öndeki yarı açık arkadı ile aynı yıl yapılan Polis-Jandarma Okulu’nu anımsatmaktadır. Pencereler yatay şerit düzenlemeler yerine, Bakanlık Binalarında görülenlerin benzeridir. Betonarme iskeletli yapının duvarları tuğladır. Dış sıva edelputz ve taraklı piyer atifisyeldir. Kütleler kiremitle örtülü ahşap çatı ile kapatılmıştır. Yapıda lüks malzeme yerine, sağlam yerli malzeme kullanımı yeğ tutulmuştur. Yapının ön cephesi sonradan bir kat yükseltilmiş, öndeki revakın sekiz sütunu, bir aks ilavesiyle dokuza çıkarılmıştır. Çatı değiştirilmiş, geniş saçak eklenmiştir” (Kangal 2007).

Cumhuriyet Alanı üzerinde bulunan Halkevi, Bursa'nın geleneksel mimari dokusunu hatırlatan ve avluyu tanımlayan aynı zamanda işlevsel tasarlanmış, kare bir plana sahiptir. Yapıya meydana bir revakla girilir ve avluya ulaşılır (Yeşilkaya 2003). Yapının Atatürk Caddesi'ne bakan kısmı kolonlar üzerinde iki katlı (zemin+2 kat), Tuz Pazarı Sokak cephesi üç, dört, beş katlı, Feraizcizade Sokak Cephesi dört ve beş katlı, arka cephesi ise kot farkından dolayı beş katlıdır (Kangal 2007).

1940'lı yıllardaki fotoğraflarda Pars Çıkmazı ile Atatürk Caddesi'nin kesiştiği yerde iki tane apartman görülmektedir. Özgün halinde üç katlı, ortasında bir çıkma bulunan, tek tarafında eğrisel balkonları olan (bu balkonlar sonradan kırdırılmış) bir ön cepheye sahip olan 48 no'lu bina (Şekercioğlu Kırtasiye'nin bulunduğu apartman) (Şekil 5.25), arkadaki parselle birleştirilmiş ve üzerine bir normal kat, bir çatı katı eklenmiştir. Hemen yanında üç katlı olarak yapılan ve Cumhuriyet Alan'ındaki en dar cepheli bina olan Yeşin Han (Şekil 5.25) Atatürk Caddesi üzerindedir, ancak girişi Pars Çıkmazı'ndadır. Binaya sonradan bir normal kat, bir çatı katı eklenmiştir.

1940'lardan itibaren etkili olan II. Ulusal Mimarlık Akımı, modern mimarlık örneklerinin şiddetli bir şekilde eleştirilmelerine neden olmuştur. Ülgen, (1948) Bursa'nın asil mimari geleneğine uymayan kibrit kutusu eserlerin bu tarihi kentin çehresinde birer Halep çıbanı gibi sırtıttığını, Cumhuriyet Meydanı'ndaki kübik binaların bunun örneklerini oluşturduğunu söyleyerek, modern mimarlığa tepkisini dile getirmiştir. Aslında Bursa - Cumhuriyet Alanı'nda olduğu gibi, Milli Mimari Rönesansı'nın Osmanlı'ya ait diğer her şeyin kökten reddedildiği Kemalist Cumhuriyet'in ilk on yılı boyunca sürdürülmesini sağlayan durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, Osmanlı mimarisinin bu şekilde Türkleştirilmesi olmuştur. Üstelik ideolojilerin birbiriyle rekabet ettiği bir dönemde meşruiyet arayışı içinde olan Cumhuriyet liderleri, stratejik olarak İslam'a ve sultana gönderme yapan bu üslubun, bu simgelere hala bağlı olan, gelenekçi halka cazip geleceğini anlamışlardır (Bozdoğan 2008).

Bununla birlikte bu dönemde gerek Osmanlı'dan, gerekse erken Cumhuriyet döneminden kalma pek çok bina yıkılmıştır. Bu kapsamda yol genişletmeleri ve açmaları sırasında Osmanlı döneminden kalma Sarı Abdullah Camii ve Baba Efendi

Dergahı, Halkevi'nin yapımı sırasında Osmanlı döneminden kalma Alacamescit ve erken Cumhuriyet döneminden kalma CHP İlyönkurul binası yıkılmıştır. Tabii ki, o dönemde anıtsal olmayan mimari öğelerin de kültür varlığı olarak korunması gerektiği konusunda yasal bir zorunluluk ve bilinç olmadığı için bu yıkımlar gerçekleşebilmiştir. Halkın camilerin yıkılmasına tepki gösterip göstermediği konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak yapılan inkılaplarla kamusal yaşamı laikleştirme çabasının bu dini yapıların yıkılması için uygun koşulları hazırladığı söylenebilir.

Kısaca, Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'lere kadar olan süreçte hem Birinci Ulusal Mimarlık Akımının izlerini, hem de modern mimarlığın yansımaları Bursa Cumhuriyet Alanı'nda bulmak mümkündür. Bu kapsamda Hükümet Konağı, Adliye, Maliye, Postane ve CHP Parti Binası Birinci Ulusal Mimarlık Akımını (Milli Mimari Rönesansı'nı) temsil ederken, Ziraat Bankası, Derman Apartmanı, Postanenin yanındaki apartman ve Halkevi ilk modern mimarlık örneklerini oluşturmuşlardır.

Tez çalışması kapsamında kullanıcılara Cumhuriyet Alanı'nda nasıl bir mimarlık yaklaşımının hakim olduğu sorulmuş, bunlar meslek ideolojisi, tasarım süreci ve mimarın bu süreçteki rolü, tasarım söyleminin değişimi, mimari üslup ve formlar açısından değerlendirilmiştir. Meslek ideolojisi ve tasarım söyleminin değişimi konusunda Cumhuriyet devrimleriyle birlikte her alanda olduğu gibi mimarlıkta modernizmin etkilerinin arttığı, bunun da Cumhuriyet Alanı'na yansıdığı belirtilmiştir. Ayrıca her iki gruptaki kullanıcıların da Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan Vilayet, Adliye, Maliye, Halkevi (muhtemelen sonradan değişikliğe uğradığı için) binalarını sahip oldukları ortak mimari üsluptan dolayı belli bir döneme ait yapılar olarak algıladıkları ve kimlikli buldukları ortaya çıkmıştır (Bkz. Ek 3 Kullanıcı 7a, Kullanıcı 25a).

5.2.2. Kullanım- yönetim boyutu

Bu bölümde Cumhuriyetin ilanından 1950'lere kadar Cumhuriyet Alanı'nın kullanıcı hakları ve gereksinimleri açısından nasıl değerlendirilebileceği ve alandaki yönetim sürecinin niteliği tartışılmıştır.

5.2.2.1. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı hakları

Cumhuriyetin ilanıyla kamusal yaşamda önemli değişimler gerçekleşse de, 1923-1950 döneminde günümüzdeki anlamıyla kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarından ve gereksinimlerinden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü Cumhuriyet'in projesinde özgür ve özerk yurttaş yerine, kendini resmi yoldan tanımlanan “ulusal çıkar”a itaat eden bağımlı insan anlayışı hakim olmuştur (Karadağ 2004). Bu kapsamda kamusal dış mekanlar bireysel hak ve gereksinimlere göre değil, milli çıkarlara hizmet edecek şekilde düzenlenmişlerdir

Bununla birlikte alan erişim ve mülkiyet açısından incelenebilir. Erişim açısından Cumhuriyet Alanı, kentin en önemli ulaşım aksı üzerinde, ticari merkeze oldukça yakın (yürüme mesafesinde), doğu-batı ve kuzey-güney bağlantılarını sağlayan bir noktada oluşturulmuştur. Fiziksel erişim açısından rahat bir konuma sahiptir. 30'lardaki fotoğraflarda Cumhuriyet Alanı'nda (Şekil 5.27) otomobillerin park ettiği, 1933'lere kadar Vilayet, Adliye, Maliye binalarının etraflarında sınır elemanlarıyla çevrilmiş kendi bahçeleri olduğu görülmektedir. Bunlar kentlilerin Cumhuriyet Alanı'ndaki erişimini kısmen sınırlasa da, doğal olarak o dönemde böyle bir farkındalık yoktur. Erişim açısından alan herkesin kullanımına açıktır, yine de kökleşmiş geleneklerden ötürü alanda erkek egemenliği hakimdir.

Şekil 5.26. Cumhuriyet Alanı'nda park etmiş arabalar, 1930'lu yıllar (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Ulaşım açısından bir Bursa'lı kentte 1940'lı yıllarda şehir içi ulaşımın çok rahat olduğunu, Atatürk Caddesi'nin ortasında üç arkadaşın rahatça yürüyebildiğini, arkadan

gelen faytonun yanlarından geçebildiğini belirtmiştir (Bilgi 2006). Kısaca 1950'lere kadar kentteki araç ve insan sayısının azlığına bağlı olarak hem alana ulaşımın, hem de yaya olarak alanda hareket özgürlüğünün olduğu belirtilmiştir. Kamusal – özel mülkiyet ilişkisine bakıldığında, alanda devlet ideolojisi doğrultusunda özel veya vakıf mülkiyetinde olan binaların yol açmak veya yeni kamu binaları inşa etmek için kamulaştırıldığı, dolayısıyla kamu mülkiyetinin hakim olduğu söylenebilir. Alanda Vilayet, Adliye, Maliye, Postane, Halkevi, Ziraat Bankası gibi kamu yapıları yer almaktadır.

5.2.2.2. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı gereksinimleri

Kullanıcı gereksinimleri açısından, Cumhuriyet Alanı'nda bir kısım iklimsel, işlevsel, duysal algıya dayalı ve psiko-sosyal gereksinimlerin karşılanmasından bahsedilebilir. Yeni yapılan binalar içinde özellikle Bursa Halkevi'nde iklimsel gereksinimler tek yapı ölçeğinde ele alınmıştır. Yapının Atatürk Caddesi'ne bakan kısmında bir revak, iç tarafta bir avlu düzenlenmiştir. Böylece hem işlevsel olarak, hem de mikroklima açısından farklı bir ortam oluşturulmuştur.

İşlevsel gereksinimler açısından, Cumhuriyet Alanı'ndaki yapıların işlevleri analiz edilmiş ve alan kent mobilyaları açısından değerlendirilmiştir. 1923-1950 döneminde arazi kullanımı açısından Cumhuriyet Alanı kentin yeni idari-kültürel merkezi olarak planlanmıştır. İşlevsel değişimler açısından fotoğraflar ve haritalar üzerinden yapılar tek tek incelenmiş ve bu dönemde aşağıdaki yapıların ve işlevlerin Cumhuriyet Alanı'nda yer aldığı tespit edilmiştir:

- Cumhuriyet Alanı doğu cephesi

Cumhuriyet Alanı'nın doğu cephesinde, Sarı Abdullah Camii, güneye doğru ahşap iki katlı yapılar (alt katlarında dükkanlar olduğu görülmektedir), bunların arkasında da o dönemde kentin kamusal yaşamında önemli bir rolü olan Milli Sinema yer almaktadır. Sarı Abdullah Camii'yle ilgili olarak Sarıcan (2005) Cumhuriyetin ilanından bir müddet sonra, özellikle 1930'lu yıllardan itibaren bazı dini konularda yasaklar koyulduğunu, o dönemde verilen bir emre göre, iki cami arasındaki mesafenin en az ikiyüz metre olması gerektiğini, eğer daha kısa ise, bunlardan bir tanesinin ibadete kapanmasının istendiğini, bu yüzden camilerden bir kısmının istimlak edilip satıldığını veya farklı amaçlarla

kullanıldığını belirtmektedir. Bu bağlamda Heykel'deki saatin hemen arkasında, şimdiki Halk Bankası'nın bulunduğu yerde olan Sarı Abdullah Camii'nin de kamulaştırıldığını, ancak önündeki Barok-Rokoko tarzı çeşmenin Hacılar Camii'nin avlusuna taşınarak kurtarıldığını, caminin yerine sonra bir bina yapıldığını ve bu binada seyahat firmasının yazıhanesinin olduğunu ifade etmiştir.

Milli Sinema ise, Ünlü Cadde'de bugünkü İskender Kebapçısı'nın bulunduğu yerin yanında yapılmıştır. Kayabaşı'nın ifadesine göre 30'lu yıllar Milli Sinema'nın en parlak devri olmuş, mekan Bursa'nın kalburüstü ailelerini ağırlamıştır. Özellikle Şafak Sineması, film oynamayı bırakıp, tuluata dönünce Milli Sinema'nın değeri yükselmiştir. Modern, temiz, localı ve balkonlu olan bu sinema eski bir tütün deposundan bozularak yapılmış, sinemacı iki kardeş tarafından işletilmiştir. Ancak Tayyare Sineması açılınca Milli Sinemayı işleten kişiler burayı devredip, oraya geçmiş, başka birinin eline geçen sinema zamanla gözden düşüp kapanmıştır. 1960'larda Yeni Sinema adıyla tekrar açılmıştır (Anonim 2011c).

Şekil 5.27. Cumhuriyet Alanı doğu cephesi, 1930'lu yıllar (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde Kullanıcı 24, Sönmez İş Sarayı'nın bulunduğu arsanın babasına ait olduğunu, müteahhite verip Milli Sinema'yı yaptırdıklarını ve bu sinemanın bir dönem kentin en önemli sosyalleşme mekanlarından biri olduğunu, ancak Tayyare sinemasıyla rekabet edemeyip iflas ettiğini belirtmiştir.

- Gazi Paşa Caddesi kuzey cephesi

Gazi Paşa Caddesi'nin kuzey cephesinde İnönü Caddesi'nden doğuya doğru bitişik nizam dört tane ahşap bina ve altlarında dükkanlar olduğu görülmektedir. Kullanıcı 24, bu dükkanlardan birinin eskiden akrabalarına ait bir pastane olduğunu belirtmiştir.

Yine Heykel'deki Ziraat Bankası civarında kentin en meşhur kahvelerinden Karacabey Kahvesi'nin yer aldığı bilinmektedir. Bayramlarda bu kahvelerde meddahların gösteriler yaptığı ifade edilmektedir (Anonim 2011a). Bunların hemen doğusunda Atatürk Anıtı'nın tam karşısında ve o zamanki CHP İlyön kurulunun yanında Ziraat Bankası (1936) binasının, yanında (Feraizci Sokağın başında) bütün gazetelerin bayii olan kırkbeş senelik Ali Haydar Kitaphanesi'nin (Ataş 1944) bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca kullanıcı 24'de bu bilgileri doğrulamış, Ziraat Bankası'nın yanında bir muhalebici dükkanının ve Kitapçı Ali Haydar'ın olduğunu, onun biraz çukurda kaldığını, gazeteleri oradan aldıklarını ifade etmiştir. Kullanıcılarla yapılan görüşmeler sonucunda Feraizci Sokak'ın girişinde yer alan Derman Apartmanı'nın zemin katında Sümerbank'ın, üst katında Diş Hekimi Fahir Komman'ın muayenehanesinin ve mal sahiplerinin konutunun olduğu öğrenilmiştir. Bu binanın doğusunda CHP İlyön kurulu binası (1928) yer almakta, hemen arkasında Alacamescit bulunmaktadır. Kullanıcı 24'de bu bilgiyi onaylamış, aşağı inen yokuşta, yüksek duvarlı bir mescit olduğunu, Alacamescit'in içinde bir bina bulunduğunu ve orada hocanın çocuklarının oturduğunu söylemiştir. Fotoğraflardan Alacamescit'in hemen önünde Tuzpazarı Sokak'ın Atatürk Caddesi ile kesiştiği köşede kahvehaneler (Şekil 5.28) görülmektedir. Bunlardan önünde çınar ağacı olan, Çınarlı kahve diye bilinmektedir (Anonim 2011a).

Şekil 5.28. Gazi Paşa Caddesi kuzey cephesi (doğuya bakış) (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

O dönemde Özel İdare Binası olarak kullanılan Atatürk Anıtı karşısındaki eski Cumhuriyet Halk Partisi İlyönkurul binası ve Alacamescit yıkılarak (1938) yerine Bursa Halkevi yapılmıştır. Halkevi'yle ilgili olarak bir Bursalı, binanın portikli ve tek katlı olduğunu, üstte açık yazlık salon gibi bir yer olduğunu, sonradan üstüne bir kat eklendiğini, halkevinin biri büyükler, diğeri çocuklar için olan iki bölümden oluşan

mükemmel bir kütüphanesi olduğunu, halkevleri kapatılınca yöneticilerin tepkiyle bazı şeyleri alıp götürdüklerini, kalanların İl Halk Kütüphanesi'ne devredildiğini, ancak pek çok kitabın bu süreçte kaybolduğunu belirtmiştir (Bilgi 2006). Bursa Halkevi 1951 yılında kapatılana kadar kentin kültür hayatında aktif rol oynamıştır.

Şekil 5.29. Gazi Paşa Caddesi kuzey cephesi (batıya bakış) (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Fotoraflardan görüldüğü kadarıyla Pars Çıkma köşesinde yapılan apartmanlarda çeşitli dükkanlar yer almaktadır. Yüzsüren (2010), 1935-1937 yılları arasında kısa bir yayın hayatı olan Bursa Sesleri Gazetesi İdaresi'nin Cumhuriyet Alanı'nda Postahane karşısında olduğunu belirtmiştir. Çalışma alanının en doğusunda Baba Efendi Dergahı ile bazı konutlar ve dükkanlar görülmektedir.1925 yılında çıkarılan Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu gereğince faaliyeti sona eren tekkenin, Atatürk Caddesi'nin genişletilmesi sırasında yıkıldığını, kabirlerin de arkaya evin içerisine alındığını belirtilmektedir (Kepecioğlu 2009).

- Gazi Paşa Caddesi güney cephesi

Bu dönemde Gazi Paşa Caddesi'nin güney cephesinde doğudan batıya doğru, ahşap bahçeli konutlar, köşede Telli Tekke, sonra Maliye, Adliye ve Vilayet binaları, postahane ve bir apartman yer almaktadır. Setbaşı'na doğru giden yolun köşesinde yer alan ve 19. yüzyılın ikinci yarısında bir kısmı yanan, bir kısmı da yıkılan Münzevi Dergahı'nın yerine yapılan Telli Tekke'de pazar günleri zikir yapıldığı, 1925 yılına kadar faaliyetinin devam ettiği, o tarihte çıkarılan tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu gereğince faaliyetinin sona erdiği bilinmektedir (Kepecioğlu 2009).

Telli Tekke'nin karşısında yer alan Maliye Binası yıkılan evrak mahzeni yanındaki Jandarma Kışlası yerine, Adliye Binası eski hapishanenin yerine yapılmıştır. 1925

yılında yapılan Hususi Muhasebe binası, 1928'den itibaren Hükümet Konağı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Anonim 2002b). Bu dönemde Hükümet Konağı'nın içinde özel muhasebenin, vilayet jandarmasının ve Vilayet Daimi Encümeni'nin hizmet verdiği bilinmektedir (Bilgi 2006). Baykal (1982), Valilik binasının hemen yanında (batısında) görülen yapının postane olduğunu belirtmiştir. Farklı bir kaynakta da, Bursa Merkez PTT Müdürlüğü'nün Gazi Paşa Caddesi'nde Cumhuriyet devrinde yapılan ve özel muhasebeye ait olan binada yer aldığı ifade edilmiştir. 1938 yılında Atatürk'ün Bursa'yı ziyareti sırasında bu bina önünde Celal Bayar'la çekilmiş bir fotoğrafı bulunmaktadır.

Şekil 5.30. Gazi Paşa Caddesi güney cephesi, (doğuya bakış)
(Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.31. Gazi Paşa Caddesi güney cephesi, (doğuya bakış)
(<http://www.lifeinbursa.com>)

Tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde bu konu teyit edilmiş, Kullanıcı 15 ilkokul öğrencisiyken 1950'lerde öğretmenleriyle postaneye nasıl telgraf çekileceğini öğretmeye gittiklerini, sonra bu binanın yıkılıp, yerine Türk Ticaret Bankası'nın yapıldığını belirtmiştir. 1930'lu yıllardaki fotoğraflarda postane binasının hemen yanında (batısında) görülen apartmanın zemin katında Baykal (1982) İş Bankası'nın yer aldığını belirtmiştir. Muhtemelen zemin katı işyeri, bazı katlardaki tabelalardan dolayı üst katlar konut ve büro olarak kullanılmıştır.

- Hacılar Sokak ve Mektep Sokak cepheleri

Fotoğraflardan Adliye binasının batı cephesinin baktığı Mektep Sokak'ta ahşap, iki-üç katlı evler görülmektedir. Sarıcan, (2005) bu dönemde Hacılar Sokak'taki Hacılar Camii'nin ibadete kapalı olduğunu belirtmiştir.

Kısaca bu dönemde bazı tarihi yapıların işlevini kaybettiği için (örnek olarak dergahlar ve camiler), bazılarının yol genişletmeleri, bazılarının ise yeni gereksinimler dolayısıyla yıkıldığı, yerine dönemin yaşam biçimine uygun, yeni işlevler yüklenen ve yeni teknolojiyle geliştirilen binalar yapıldığı görülmektedir. Ek 6'da o dönemde Cumhuriyet Alanı'ndaki binaların işlevleri görülmektedir. Kent mobilyaları açısından o döneme ait fotoğraflar üzerinden yapılan değerlendirme de, meydana aydınlatma elemanlarının ve bankların kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Anıt'tan sonra Cumhuriyet Alanı'nın en önemli simgelerinden biri de geçmişten günümüze pek çok kez yenilenen meydan saatleri olmuştur. Bunlardan ilki üzerinde Ticaret Bankası yazan, kumbara şeklindeki, kare kadranlı saattir (Şekil 5.33).

Şekil 5.32. Mektep Sokak (Adliye arkasında) yer alan konutlar, 1941 (Centre d'Archives d'Architecture du XXe Siecle)

Şekil 5.33. Cumhuriyet Alanı'ndaki ilk meydan saati (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Duyusal algıya dayalı gereksinimlerde, bu dönemde peyzaj düzenlemelerinin ve sanatsal öğeler olarak Atatürk Heykeli'nin ön plana çıktığı söylenebilir. Cumhuriyet Alanı'ndaki resmi yapılar inşa edildikten sonra meydana bir çevre düzenlemesinin yapıldığı, alanın bitkilendirildiği fotoğraflardan görülmektedir. Bundan sonra alanda gerçekleştirilen en önemli oluşum meydanın ortasına Atatürk Anıtı'nın yerleştirilmesi olmuştur.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın dördüncü Bursa gezisi sırasında, 29 Eylül 1925 tarihli Yeni Fikir Gazetesi, ülkenin farklı kentlerinde olduğu gibi Bursa'da da bir Gazi Paşa Heykeli'nin yaptırılması önerisini getirmiştir. Yöneticiler ve halk tarafından olumlu karşılanan bu öneri doğrultusunda İzmit'teki Atatürk Anıtı'nı yapan heykeltıraş Nijat Sirel'le (1897-1959) bir anlaşma yapılmıştır. Sirel'in hocası Prof. Mehmet Mahir Tomruk'da heykelin ve kaidesinin hazırlanmasında öğrencisine önemli katkılar da bulunmuştur. Yapımına 1929'da Vali Fatih Bey zamanında başlanmış, 29 Ekim

1931’de Cumhuriyetin sekizinci yıldönümü töreniyle birlikte anıtın açılışı yapılmıştır. Önceleri Gazi Heykeli adıyla anılan anıt, soyadı yasasının kabulü ile Atatürk Heykeli adını almıştır.

Anıt, köşeleri kırık dikdörtgen prizma bir altlık üzerinde, at sırtında ve mareşal giysili olarak Kurtuluş Savaşı’nın ve uygarlık yolunda ilerleyen Türkiye’nin önderi Gazi Mustafa Kemal Paşa’yı simgelemektedir. Sağ elinin işaret parmağıyla Batı’yı gösteren Heykel, bronz döküm ve kaidesiyle birlikte on metre yüksekliğindedir. Üst tarafında çepeçevre defne dalı motifi bulunan heykel altlığının, doğuya bakan sağ yüzünde “11 Eylül 1922 /Bursa’nın kurtuluşu”, batıya bakan sol yüzünde “29 B. Teşrin 1923/Cumhuriyet’in kuruluşu” yazıları bulunmaktadır. Kuzeye bakan ön yüzünde ise, “Bu aziz heykelin önünde duran Türk, hürmetle eğil, o milletini kurtaran, Cumhuriyeti kuran, aleme yeni bir tarih yaratan Gazi Mustafa Kemal’dir” cümlesi yazmaktadır (Anonim 2002b). Atatürk Heykeli ile birlikte Cumhuriyet Alanı’nın resmi kimliği daha iyi tanımlanmıştır. Fotoğraflardan görüldüğü kadarıyla 1935’li yıllarda heykelin çevresindeki alanda bir peyzaj düzenlemesi yapılmış, mermer kaplı merdivenlerle çıkılan birinci düzlemde Atatürk Heykeli, ikinci düzlemde Adliye ve Maliye binalarının girişleri tanımlanmış, alan içinde oluşturulan yeşil alanların etrafı mermer toplar ve zincirlerle çevrilmiştir.

Psiko-sosyal gereksinimlerin sağlanması açısından, güven ve etkileşim kurma Cumhuriyet Alanı’nda öne çıkmaktadır. Zaten Cumhuriyet ideolojisinin en önemli ilkelerinden milliyetçilik doğrultusunda milli bağların kurulması için, insanların diğer insanlarla etkileşim kurması gerekmektedir. Bu etkileşim gündelik hayatta alanda yer alan Halkevi’ndeki faaliyetler yoluyla, özel günlerde ise alanda yapılan tören ve kutlamalar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Güven duygusu yaratan en önemli öğe Atatürk’ün Heykeli’dir. Ayrıca alandaki devlet binaları devletin gücünü simgelediğinden, bireyde güven duygusu yaratmaktadır.

5.2.2.3. Cumhuriyet Alanı’nın yönetimi

Bu bölümde Cumhuriyet Alanı ulaşımın iyileştirilmesi, kullanımın arttırılması ve desteklenmesi açısından incelenmiştir. 1923-50 döneminde ulaşımın iyileştirilmesine yönelik özellikle Atatürk Caddesi’nde genişletme ve alan çevresinde yol açma

çalışmalarının yapıldığı bilinmektedir. Doğal olarak bu dönemde, yaya yoğun bir ulaşım biçimi hakim olduğundan, yapılan çalışmalar otomobille ulaşımı destekleyecek biçimde olmuştur.

Kullanımın arttırılması ve desteklenmesi konusunda bu alanda yapılan idari binalar ve Bursa Halkevi etkili olmuştur. Halkevi gerek gösteri salonu, gerek kütüphanesiyle her yaştan ve kesimden insanı kendine çekmiştir. Bunun dışında alanın bir meydan şeklinde düzenlenmesi ve oturma elemanlarıyla desteklenmesi, hem gündelik hayattaki kullanımı arttırmış, hem de törenlerin daha etkin bir şekilde yapılmasını sağlamıştır.

5.2.3. Anlam Boyutu

Bu kapsamda Cumhuriyet Alanı'nda sosyal yapıya bağlı anlamlar değerlendirilmiştir. Tez kapsamında yapılan görüşmelerde yaşı itibariyle sadece bir kullanıcı Cumhuriyet Alanı'yla ilgili mekansal deneyimini ifade etmiş (Bkz. Ek 3 kullanıcı 24a), Cumhuriyet Alanı'nı Atatürk'le özdeşleştirdiğini ve onunla ilgili anılarından dolayı mekanla bireysel bağ kurduğunu belirtmiştir.

Şekil 5.34. Cumhuriyet Alanı'nda bir idam görüntüsü (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.35. Cumhuriyet Bayramı'nda geçit töreni, 1940'lar (Nezahat Türkün Arşivi)

Sosyal yapıya bağlı anlamlar açısından Cumhuriyet Alanı'nda mekan-erk-ideoloji ilişkisi ve kamusal niteliği incelenmiştir. Cumhuriyet Alanı ideolojik açıdan ulusal kimliğin inşası için yaratılmış bir mekandır. Ulusal kimlik periyodik olarak alanda yapılan törenlerle pekiştirilirken, kentin en önemli caddesi olan Atatürk Caddesi'nin İnönü Caddesi ile kesiştiği bölgede yer alan Atatürk Anıtı ile Vilayet, Adliye, Maliye ve Halkevi binalarının çevrelediği Cumhuriyet Alanı “bulvar-meydan-devlet yapıları”

dizgesi oluşturarak devlet erkini somutlaştırmış, Bursa’da devlet ideolojisinin- Kemalizmin- simgelendiği yeni bir sahne olmuştur.

Kamusal yaşamın içeriği açısından alanda modernleşmenin gereği olarak devlet seçkinlerince tanımlanan, ortak yararın gerçekleştirildiği tutucu bir kamusalıktan bahsedilebilir. Resmi nitelikli kamusal kullanım açısından alan çok önemli roller üstlenmiştir. O dönemdeki gazetelerde çıkan tören programlarından 23 Nisan 1935’de ve 23 Nisan 1937’de Hükümet Alanı’nda resmi geçit yapıldığı, 19 Mayıs 1937’deki bayram kutlamalarının Stadyumda başladığı, sonra Atatürk Caddesi’nden Cumhuriyet Alanı’na kadar resmi geçit yapıldığı bilinmektedir. Cumhuriyet bayramları ve Bursa’nın kurtuluş günü olan 11 Eylül için günler öncesinden okullarda hazırlıklar yapıldığı, bayramların görkemli bir şekilde kutlandığı, günlük hayatta bile devlet binaları veya vali önünden saygıyla geçildiği pek çok Bursalı tarafından anlatılmıştır (Özdemir 2009). Bu ifadeler alanın kullanıcıların zihninde devletle ilişkilendirilen resmi niteliğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan hem tez kapsamında yapılan görüşmelerde, hem de farklı kaynaklarda Cumhuriyet Alanı’nda geçmişte idamların da (Şekil 5.34) yapıldığı ifade edilmiştir.

Sosyal nitelikli kamusal kullanımlar açısından gündelik yaşamda 20. yüzyıl başlarından beri Bursa’lıların Setbaşı-Postane arasında “tur atmaları” veya “piyasa yapmaları” kültürlerinin önemli bir parçası olmuştur. Görüşmeler kapsamında pek çok kişi gibi kullanıcı 20, merasimler dışında herkesin (daha çok erkeklerin) Heykel’e tur atmaya geldiğini, o dönemde zaten gidecek başka yer olmadığını belirtmiştir. Bir başka Bursalı, 1940’larda akşamları saat altı- yedi arası Setbaşı-Postane arasında tur atmak, hava almak, giyim-kuşamı göstermek gibi bir adet olduğundan bahsetmiş, “caddede buluşalım” tabirinin çok yaygın olduğunu, haftasonu akşamüstleri belediye bandosunun Heykelönü’nde konser verdiğini belirtmiştir (Bilgi 2006).

Bu ifadeler alanın o dönemdeki sosyal ilişkiler açısından önemini ortaya koymaktadır. Heykel’de tur atma ve özel günlerde anıt önünde fotoğraf çektirme (görme ve görülme) Bursalı olmanın bir gereğidir. Bunlar mekansal davranışlardan sahiplenmeyi ve kullanım alışkanlığını ifade eder. Ayrıca bir mekanın orada yaşayanlar tarafından isimlendirilmesi de kullanım alışkanlığı açısından önemli bir başlangıçtır. Mekan

isimleri genellikle sembolik anlamlarla yüklüdür. Bu dönemde Cumhuriyet ideolojisinin cadde ve meydan isimlerini de etkilediği görülür. Meşrutiyet'ten sonra Hükümet Caddesi olarak anılan cadde, Cumhuriyetten sonra bir süre Gazi Paşa Caddesi, soyadı yasasından sonra Atatürk Caddesi olarak isimlendirilmiştir (Anonim 2002b). Bu tarihten sonra alan Cumhuriyet Alanı, Atatürk Meydanı veya Heykelönü olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Bu noktada Cumhuriyet Alanı, yer kimliğinin inşasında temel olan koşulları, sahip olduğu planlama-tasarım-uygulama ve anlam boyutlarıyla sağlamış, farklılık bağlamında gerek içerdiği idari-kültürel işlevlerle, gerekse barındırdığı Atatürk Heykeli'yle Bursa'da tek olma özelliğini kazanmış, eski hükümet konağının bulunduğu yere yapıldığından işlevsel açıdan Osmanlı'dan gelen tarihsel bir sürekliliğe sahip olmuş, idari merkez anlamını taşıması, devleti, Atatürk'ü ve Cumhuriyeti temsil etmesi nedeniyle güç sahibi olmuştur.

5.3. 1950-1980 Döneminde Bursa ve Cumhuriyet Alanı

Ele alınan üçüncü dönem çok partili seçimlerden 80'lere kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Ülke çapında önemli siyasal hareketlerin ve göçe bağlı hızlı kentleşmenin gerçekleştiği bu dönemden doğal olarak Bursa kenti ve Cumhuriyet Alanı' da etkilenmiştir. Bu noktada 1950-1980 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini ortaya koyabilmek için, yapılan analizlerde literatür ve arşiv araştırması yanında tez kapsamında yapılan görüşmelerden de faydalanılmıştır.

5.3.1. Planlama –tasarım- uygulama boyutu

Bu başlık altında Bursa'daki sosyo-ekonomik çevrenin dönüşümü, kentin doğal ve yapılı çevresinin değişimi ve Cumhuriyet Alanı'nın biçimlenmesi açısından ele alınmıştır. Sosyo-ekonomik çevre açısından, Bursa'nın yönetim örgütlenmesindeki, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel yapısındaki değişimler o dönemdeki kamusal yaşamı anlamak için değerlendirilmiştir. Daha sonra Bursa ve Cumhuriyet Alanı'ndaki doğal ve yapılı çevre makro ölçekten mikro ölçeğe analiz edilmiştir.

5.3.1.1. Bursa'da sosyo-ekonomik çevre

Bu dönemde Bursa'daki mahalli idareler, il özel idaresi, belediye ve köy idaresinden oluşmaktadır. Belediye'nin başlıca görevleri; elektrik, otobüs, içme suyu, itfaiye, yol, imar, istimlak, kanalizasyon, temizlik hizmetleridir. (Bursa Valiliği 1968). 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu ile kamusal dış mekanların oluşturulması ve yönetimi görevleri Belediyelere verilmiştir.

1960-80 dönemi Bursa'da sanayinin hızlı ivme gösterdiği bir dönem olmuştur. İthal ikamesine dayalı sanayileşme politikalarının öngörülmesi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında yapılan Doğu Marmara Bölge Planı doğrultusunda Bursa'da bir organize sanayi bölgesi kurulması öngörülmüştür. Böylece 1966 yılında Mudanya yolu üzerinde Türkiye'nin ilk organize sanayi bölgesi resmi olarak hizmete açılmıştır. Bu altyapı, otomotiv, tekstil ve gıda sanayi üzerinde çalışan küçük ve büyük ölçekli işletmeleri ve yabancı ortaklı şirketleri kente çekmiştir. 1969 yılında Yalova yolu üzerinde Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.'nin, 1973'de de Sönmez Filament Sentetik, İplik ve Elyaf Sanayi A.Ş.'nin kurulmasıyla zamanla bu alan da sanayi bölgesi haline getirilmiştir (Tekeli 2007). Böylece Bursa'daki sanayi istihdam açısından çekim gücü oluşturmuş, kent yoğun bir göçe maruz kalmıştır.

1950-60 döneminde Bursa'nın konu olduğu göç ile, 60 sonrasındaki göç çok farklı niteliktedir. İlk dönemde kente gelen Bulgaristan göçmenleri ve İstanbul ile Ankara'dan kaynaklanan emekli göçüne rağmen Bursa nüfus kaybetmiş, 60'dan sonra sanayinin çekim gücü nedeniyle Türkiye'nin diğer illerinden gelen göçmenlerle 1960'da 153 886 olan Bursa merkez nüfusu, 1970'de 445 113'e yükselmiştir. Bursa ilinin yıllık nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönem % 35,51 ile 1975-80 arasında gerçekleşmiştir, 1975'de kentli nüfusu oranı %52,73'tür (Aytaç 2004). Bu dönemde Türkiye'de kentleşme hızı binde 37,4'ken, Bursa'da binde 45,6'dır.

Doğal olarak, bu göçler kentin toplumsal ve kültürel yapısını da etkilemiştir. Bursa'nın geleneksel toplumsal yapısı 50'lerden itibaren çözülmeye başlamıştır. Çalışan kadın sayısı artmış, ataerkil aile yaşamı ve komşuluk ilişkileri zayıflamaya başlamış, yerli halk, balkan göçmenleri ve yörük toplulukları arasındaki değişik yaşayış özellikleri silinmeye yüz tutmuştur. Sanayileşmenin neden olduğu yığılma ve gelir dağılımındaki

dengelesizlikler yeni kültürel eğilimlerin ve yaşam biçimlerinin kaynağı olmuştur. Kırsal kesimden gelen ve kent çevresinde gecekondu alanları oluşturan bu kesimlerde zamanla kentle bütünleşme ve kentli olamama problemleri öne çıkmıştır. Toplumsal hayat bakımından 1967 Bursa İl Yıllığı'nda şu ifadeler yer verilmiştir:

“İl merkezi olan Bursa'da ve ikinci derecede ilçe merkezlerinde iki tip halk belirdi. Biri medeni hamleleri benimseyen memur, esnaf zümresidir. Bunlar arasında eski Bursa gelenekleri azaldı bu grup giyeceğinde ev yaşamı ve döşemesinde (elektrik ve gaz gibi) medeni vasıtaları kullanmaya başladı elektrik ocakları, sobaları, linyit ve kok kömürü kullanmasıyla modern yaşayışa ayak uydurdu. İkinci grup ise, sadece kıyafete uymaya çalışan, diğer medeni vasıtalarından faydalanma imkanını bulamayan gruptur. Gaz ve elektrik lambaları yoktur, aygaz ve milangaz kullanmaz, sinemaya gitmeye çalışır, tiyatrodan hiç zevk almaz...İlçe ve köylerde ise büyük şehir hayatına şiddetli bir özlem görülmektedir...”

Bu dönemde kültürel altyapı açısından kentte önemli değişimler meydana gelmiştir. Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, halkevleri CHP ideolojisine uygun gençler yetiştirdiği ve devletten yardım aldığı gerekçesiyle 1951'de kapatılmıştır. Böylece Bursa Halkevi, Hükümet Konağı olarak hizmet vermeye başlamış ve sinema salonları olarak işletilmiştir. 1957 yılında eski halkevi, restore edilerek Ahmet Vefik Paşa Devlet Tiyatrosu haline getirilmiştir. Ancak 1971 yılında yerleşik düzene geçene kadar turne tiyatrosu olarak hizmet vermiş, kimi zaman da amacı dışında bazı resmi ve özel toplantılara açılmıştır (Anonim 2002b). 1960'lardan itibaren kültürel alanda ortaya çıkan boşluğu doldurmak için halktan ve okullardan oluşan tiyatroseverler çeşitli bağımsız amatör tiyatrolar kurmuşlardır. 1961'de Türk Kültür Dernekleri adıyla tekrar kurulan Halkevleri Bursa'da da çalışmalara başlamış, ancak 1971 ara rejimine kadar etkinliklerini sürdürebilmiştir. 1966'da tiyatro binasında Devlet Güzel Sanatlar Galerisi açılmıştır. Bu dönemde Bursa'da 10 kışlık, 18 yazlık sinema salonu olduğu bilinmektedir. Bunlardan Dilek, Marmara (1957'de Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'na dönüştürülmüştür) Saray, Tayyare, Yeni Sinemaları Cumhuriyet Alanı yakın çevresinde yer almaktadır. Ayrıca yakın çevrede İl Halk Kütüphanesi bünyesinde üç kütüphane bulunmaktadır. Bursa'daki okuma-yazma oranı %48,1 olup, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu dönemde Bursa'da yüksek öğretim kurumları da kurulmuştur (Bursa Valiliği 1968). Kültürel etkinlikler açısından en önemli olay Bursa

Festivali'nin düzenlenmesi olmuştur. Festival Cumhuriyet Alanı için yeni bir kullanım biçimi yaratmıştır. Kısaca, bu dönemde yaşanan sanayileşme ve göçlerle birlikte kentin ekonomik- demografik- sosyal- kültürel yapısında değişimler başlamıştır, ancak Bursa'da Heykel Bölgesi idari, ticari, sosyal, kültürel hayatın tek merkezi olarak kentteki yerini korumaktadır.

Tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde kullanıcılara bu dönemde ülkede veya kentte yaşanan siyasal, ekonomik, demografik, toplumsal ve kültürel değişimlerin izlerinin Bursa Cumhuriyet Alanı'na yansıyor yansımadağı sorulmuştur. Bu konuda öne çıkan görüşler Ek 3'de (Kullanıcı 7b, Kullanıcı 2a, Kullanıcı 7c) yer almaktadır. Verilen cevaplar bağlamında her iki grup da ekonomik ve siyasi açıdan Bursa'nın bir sanayi kenti olması için verilen kararların yanlış olduğunu, Bursa'nın sahip olduğu tarihi miras ve verimli toprakları nedeniyle turizm ve tarım kenti olarak kalması gerektiğini belirtmişler, bu bağlamda yanlış kentsel kararların etkisinin hem kentsel miras, hem sosyal, kültürel açıdan bozulma yarattığını ifade etmişler, bu bozulmanın zamanla Heykel Bölgesi'ne de yansıdığını belirtmişlerdir. Ayrıca iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin de sinemaya-tiyatroya gitmek gibi önemli sosyalleşme olanaklarını azalttığı ve Heykel'deki kamusal yaşamı zayıflattığını ifade etmişlerdir. Ancak bunlara rağmen Heykel Bölgesi bu dönemde taşıdığı işlevlerle ve kullanım biçimleriyle siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel anlamda tek merkez konumundadır ve en parlak günlerini yaşamaktadır.

5.3.1.2. Bursa'da ve Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre

Doğal çevre verileri açısından iklim, yeşil alanlar ve ağaçlar ve manzara faktörleri incelenmiştir. Bu dönemde yaşanan hızlı kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte kentin doğal yapısı bozulmaya başlamıştır, kent hem kuzeyde ovaya, hem doğuya yayılmaya başlamış, ayrıca dağ yamaçlarında kaçak yapılar oluşmuştur. 1957 ve 1979 yılında yapılmış Bursa haritaları karşılaştırıldığında Cumhuriyet Alanı'nda da doğal çevre verileri açısından mevcut ağaç sayısında büyük azalma olduğu söylenebilir. 1957 tarihli haritada Vilayet, Adliye, Maliye binalarının arkasında, ortasında havuz bulunan ağaçlık bir alan yer almaktadır. Ayrıca Cumhuriyet Alanı doğusunda küçük bir ağaçlık alan

daha göze çarpmaktadır. Ancak 1970'lerden sonra yaşanan yoğun inşaat faaliyetlerine bağlı olarak alanda doğal çevreye yönelik fazla bir veri kalmamıştır

Tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde Heykel Bölgesi'ndeki ve Cumhuriyet Alanı'ndaki doğal çevre verilerinin bu dönemde nasıl değiştiği sorgulanmıştır. Bu konuda öne çıkan görüşler Ek 3'de (Kullanıcı 27a) yer almaktadır. Verilen cevaplar bağlamında her iki grupta da, manzara açısından Cumhuriyet Alanı'nın doğusundaki yoğun yapılaşmadan dolayı (Sönmez İş Saray ve Halk Bankası binaları) Yeşil Türbe-Cami (Küllüye) ve Uludağ manzarasının kapanması, aynı şekilde kuzeydeki ovanın (tarım arazilerinin) artık algılanamaması, sert zeminlerdeki ve bina dokusundaki artışa paralel olarak yeşil alanların, kaldırımlardaki ağaçların (özellikle Bursa'ya özgü çınar ağaçlarının) azalması oldukça fazla vurgulanmıştır. Ayrıca Atatürk Heykeli etrafındaki yeşil dokunun Bursa'ya özgü olmadığı, yok edilen çınarlarla birlikte çınaraltı kültürünün de kaybolduğu belirtilmiştir. Daha geniş bir ölçekten bakıldığında, iklimsel açıdan Atatürk Caddesi üzerindeki binaların kat yüksekliklerinin artmasıyla Uludağ'dan gelen (örnek olarak Gökdere'den) hava akımının (rüzgarı) ve güneşin engellemesi ve bütün kirli havanın aşağıya çökmesi sorunu gündeme getirilmiştir. Bu ifadeler 1950-80 döneminde alandaki doğal çevre verilerine yönelik önemli bir kayıp yaşandığını göstermektedir.

5.3.1.3. Bursa'da ve Cumhuriyet Alanı'nda yapılı çevre

Bu başlık altında Bursa'daki kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı, alandaki morfolojik yapı, kent planlama yaklaşımları ve uygulamaları ile mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları incelenmiştir.

- Kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı

Bu dönemde kentsel mekan örgütlenmesinde önemli değişimler meydana gelmiştir. 1950'lerde Bulgaristan'dan gelen göçmenler için planla önerilen gelişme alanlarından bağımsız olarak Mudanya Yolu üzerinde Hürriyet Mahallesi kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda bu yerleşmeye İstiklal ve Adalet Mahalleleri eklenmiştir. Ayrıca Merinos İşçi Evleri'nin kurulmasıyla kent tamamen kuzeye açılmıştır. Kat mülkiyeti yasasının çıkmasıyla merkezde hızlı bir apartmanlaşma yaşanmıştır.

1958 yılında Bursa, tarihi kent merkezini harap eden büyük bir yangın geçirmiştir. Bundan sonra hem Bursa, hem de Hanlar Bölgesi için bir planlama çalışması yapılmıştır. Ancak bu yıllarda kentte organize sanayi bölgesinin kurulması, göç açısından bir çekim gücü yaratmış ve Bursa hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Dolayısıyla plan kararları yetersiz kalmış, tarihi kent dokusu bozulma sürecine girerken, kentin doğusunda ve kuzeyinde gecekondu alanları oluşmaya başlamıştır. Kent, 1970'lere kadar yaklaşık iki kat büyüklüğe ulaşmıştır. Geleneksel merkez 1960'lı yıllara kadar önemini sürdürmüş, bu tarihten itibaren Altıparmak ve Çekirge konut fonksiyonuyla birlikte, büroların ve prestijli prekadende ticaretin yer aldığı bölgelere dönüşmüş, ticaret, kent merkezinden dışa açılan yollar boyunca yayılmaya başlamıştır. Vilayet, adliye, maliye gibi resmi kuruluşlarla, bunlarla ilişkili avukatlık, muhasebe büroları, banka gibi mali kuruluşların çoğu geleneksel kent merkezinde kalmıştır (Anonim 1981). 1970'lerde Organize Sanayi Bölgesi'nin dolması sonucu, ucuz arsa ve altyapı olanaklarına yönelen sanayi, ana ulaşım aksları boyunca yayılma göstermiştir (Batkan 1996).

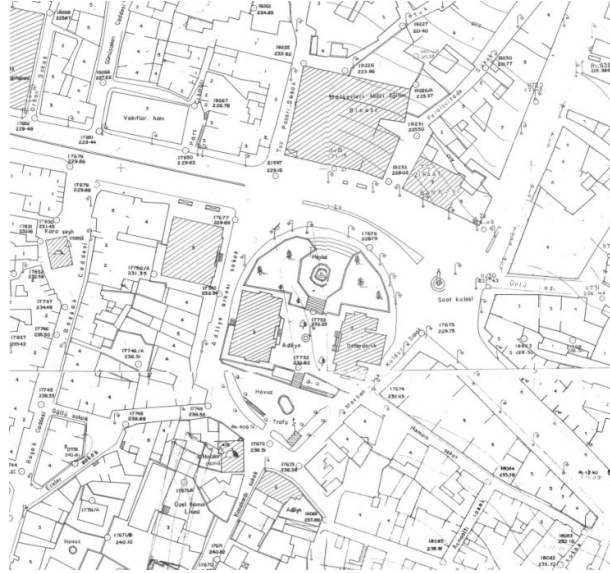
Şekil 5.36. İller Bankası tarafından hazırlanan 1/2000 ölçekli Bursa haritasında Cumhuriyet Alanı, 1957 (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Kısaca, bu dönemde sanayileşmeye bağlı iç göç nedeniyle kentsel mekan örgütlenmesinde önemli değişiklikler gözlenmiştir. Bu değişimler ve yangın sonrası yapılan planlama çalışmaları morfolojik açıdan Cumhuriyet Alanı'nı da yansıtmıştır.

- Morfolojik yapı

Morfolojik açıdan değerlendirme haritalar üzerinden yapılmıştır. Nazım Plan Bürosu tarafından hazırlanan 1/2000 ölçekli Bursa haritasında (Şekil 5.36) sokaklar, yapı adaları, bina girişleri, ağaçlar, aydınlatma elemanları ve çeşmeler görülmektedir. Cumhuriyet Alanı ölçeğinde, sokak örüntüsü açısından 1940 planındaki gibi organik dokuyu dik kesen başlıca birkaç cadde öne çıkar. Bunlar; doğu batı yönündeki Atatürk Caddesi ve Ünlü Cadde, kuzey-güney yönündeki İnönü, Basak, Gümüşçeken Caddeleri'dir. Bu haritada Setbaşı istikametinde iki tarafında ağaçlandırılmış bir kaldırıma sahip Atatürk Caddesi'nin açıldığı görülmektedir.

1979 yılında Bursa Belediyesi tarafından hazırlanan halihazır haritada (Şekil 5.37) ise, Cumhuriyet Alanı'nın batısındaki alan silik olduğu için tam olarak okunamamaktadır. Ancak Cumhuriyet Alanı'nın doğusunda kalan Ünlü Cadde ile Setbaşı istikametindeki Atatürk Caddesi arasında kalan Sarı Abdullah Sokak'ın kapanarak, yapı adası içindeki bir boşluğa dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca bu dönemde alandaki 2-3 katlı binalar yıkılarak, yerlerine 4-5 katlı iş hanları yapılmıştır (Bkz. Ek 7).

Şekil 5.37. İller Bankası tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli Bursa halihazır haritasında Cumhuriyet Alanı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Kısaca bu dönemde yapılan kamulaştırmalarla bazı yeni sokakların açıldığı veya mevcut olanların genişletildiği, bazılarının da yapı adası içinde kalarak kapandığı, kat

yüksekliklerinin arttığı, ayırık nizamın yerini, bitişik nizam yapılaşmanın aldığı, yapı tiplerinde ve işlevlerinde dönüşüm yaşandığı gözlenmiştir.

Görüşmeler kapsamında birinci gruptaki kullanıcılara bu dönemde Cumhuriyet Alanı'ndaki morfolojik dokunun (sokak örüntüsü, kadastral doku (mülkiyete bağlı parsel düzeni), bina dokusu (parsel kullanımı, yapı nizamı, yapı yoğunluğu), bina tipi ve işlevi) nasıl değiştiği sorulmuştur. Bu kapsamda öne çıkan görüşler Ek 3'de (Kullanıcı 3a, Kullanıcı 7d) yer almaktadır.

Kullanıcılar Atatürk Caddesi üzerindeki az katlı ahşap, bahçeli konakların yıkılıp, yerine yüksek katlı apartmanların ve iş hanlarının yapılmasını, alandaki özel mülkiyete ait binaların bitişik nizamda ve yüksekliklerinin cadde genişliğine göre fazla olmasını olumsuz bir şekilde dile getirmişlerdir. Ayrıca bu dönemde kadastral dokuda yapılan tevhidlerden dolayı parsel sayısının azaldığı, parsel büyüklüklerinin ve yapı kütlelerinin arttığı, sokak örüntüsü açısından Osmanlı dönemindeki organik dokunun izlerinin bu alanda görülmediğini, bina dokusu açısından, özel mülkiyete konu olan binaların parsel kullanım oranlarının fazla, kamusal dış mekanlarla ilişkilerinin çok zayıf olduğu ifade edilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak Cumhuriyet Alanı'da morfolojik açıdan bina tipindeki değişime ve Kat Mülkiyeti Yasası'na bağlı olarak yapılanma koşullarının artmasıyla bina dokusunun yoğunlaştığı söylenebilir.

- Kent planlama yaklaşımları ve uygulamaları

1958'deki Bursa Kapalıçarşı yangınından önce yapılan bir görüşmede, (Ergün 1955) Bursa Belediye Başkanı Reşat Oyal, Bursa'nın Prost, Necmi Ateş, İhsan Kunter tarafından yapılmış ve Nafia Vekaletinden tasdik edilmiş, ancak birbiriyle tezat halinde ve raporları kayıp olan yedi paftalık bir imar planı bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte şehrin halihazır haritası olmadığı için bu planlarda arazi münhanilerinin dikkate alınmadığı ve bu nedenle ruhsat verirken sıkıntı çekildiği ve yeni bir nazım plan için bir komisyon kurulduğu, şehrin haritası yapılanaya kadar bu komisyonun hazırlayacağı planın geçerli olacağı, ancak devlet desteğiyle kentin 1/2000 ölçekli bir imar planının yapılmasının şart olduğunu ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi bu dönemde kentin planlamasıyla ilgili hem maddi, hem de mevcut planların birbiriyle çelişkisinden dolayı sıkıntılar yaşanmaktadır. Bursa'da Hanlar

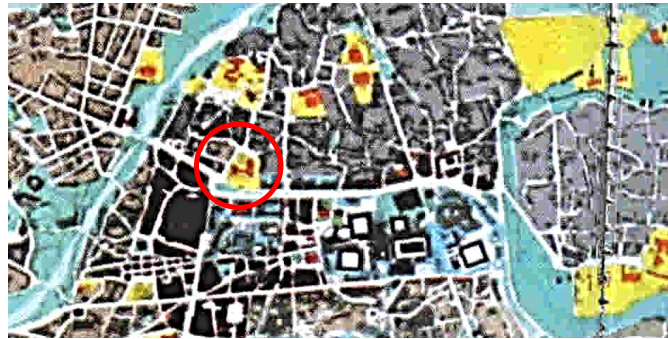
Bölgesi'nin büyük bir kısmını yok eden 1958 yılındaki yangından sonra İller Bankası ile Emlak Bankası'nın desteğinde Bursa'da İmar Planlama Bürosu kurulmuştur. 1960'da Mimar Emin Canpolat'ın başuzmanlığında çalışmalarını sürdüren büro, İtalyan Şehircilik Uzmanı Profesör Luigi Piccinato danışmanlığında 1/4000 ölçekli Bursa Nazım Planını yapmıştır (Kırayoğlu 2004).

Piccinato Bursa planı kendisine verildiğinde, kentteki planlama yaklaşımlarını şöyle özetlemiştir. “Şehri yerle bir eden Ahmet Vefik Paşa'nın adını taşıyan bulvarı (aslında Fevzi Çakmak Caddesi olmalı), bütün anıtsal merkezin içinden geçirerek güneye, Atatürk Bulvarı'na kadar uzatmak için yetmiş metreye genişletme planları çoktan hazır! Bir başka korkunç düz yol oluşturma projesi de çoktan hazır! Söz konusu yolun Gökdere'nin en güzel ve göz alıcı noktasından dolambaçlı bir biçimde geçerek, Belediye Meydanı'ndan itibaren Yeşil Türbe'yi görünür kılmayı isteniyordu, böylece anıtın bir konserve kutusunun oranlarına bürüneceği oransız bir çevre yaratılacaktı. Ayrıca, yaklaşık on beş yıldır Bursa, daha ciddi bir hatanın tehdidi altındaydı. Daha önce kentin nazım planını hazırlayan Prost'un eski anıtların ve karakteristik sokakların korunması, vadi yakınlarında panoramayı bozacak özel girişimlere kısıtlama getirilmesi, sanayi tesisleriyle demiryolunun şehir merkezinin dışında tutulması olarak belirlediği sağlıklı kent ilkeleri, uygulamada Paris usulü bir dizi yıldız biçimli düzenlemeye dönüşüyordu. Arazinin böylesine netlikten uzak yükselti seyri içinde gerçekleştirilmesi olanaksız dönel kavşaklar ve korkunç bir öneriyle, neredeyse bütün evlerin bir metre geriye çekilmesiyle bütün sokakların genişletilmesi! Kısacası Bursa, şehirciliğin bütün tarihsel dünyasını gözlerimizin önüne serer: Hızla kurulan İ.Ö. 2. yüzyıl şehri, Bizans döneminde ikinci şehrin kurulması ve şehrin 14. yüzyılda başkent olarak nihai yeniden yapılandırılması, 19. yüzyılın yıkımlarla açılan yolları; şehrin modernleştirilmesi için Prost'un önerdiği Paris usulü tipik plan, son yıllardaki askeri hükümetin coşkusu içinde yakınlarda önerilen yol genişletmeleri ve anıtları öne çıkarmak için yıkımlar...” (Piccinato 2004b)

Piccinato'nun hazırladığı plan genel hatlarıyla kentin tarihi ve doğal dokusunu korumayı ve kentin doğu-batı ekseninde lineer formda gelişmesini öngörmüştür. Bununla birlikte nüfusun hissedilir artışı ve yaşam standardının iyileşmesi, başka mahallelere yer açılması ve yeni bir şehir merkezi gereksinimini doğurmuştur. Bu

kapsamda şehirde iki idari bölge önerilmiştir. Postanesi, otelleri, bankaları ve yeni belediye binasıyla birlikte Atatürk Bulvarı üzerindeki geleneksel merkez; öteki ise, vadinin daha aşağı kesiminde, kuzeyde, vilayet, opera binası, adliye sarayı, büyük mağazalar, bankalar, oteller ile yeni bir iş merkezidir. İdari merkez Haşim İşcan Caddesi üzerinde, ticari merkez Fevzi Çakmak Caddesi üzerinde geliştirilmiştir. Belediye için Atatürk Meydanı üstündeki alanda, Vilayet ve Adliye Sarayı için yeni merkezde uygun yerler belirlenmesi önerilmiştir. Bunlar arasındaki Hanlar Bölgesi tamamen yeniden kurulacak ve iki yönetim merkezi arasındaki bağlantıyı sağlayacaktır (Piccinato 2004a)

Piccinato'nun planı (Şeki 5.38) kısmen uygulanabilmiştir. Orijinal plan 2010 yılında Bursa'da Belediye arşivinde bulunmuştur, ancak plan geçen süre içinde çok fazla yıprandığından bazı kısımları yok olmuştur. Çalışma alanının da büyük bir kısmı eksiktir. Bu planda Halkevi'nin her iki yanındaki yapı adasında karma ticaretin yer alacağı yapılar önerilmiştir. Günümüzdeki Ünlü Cadde'nin girişi oldukça genişletilmiş, Halk Bankası'nın ve Sönmez İş Sarayı'nın olduğu yapı adasında karma ticaret ve antik çarşı alanları önerilmiştir. Valilik ve adliye binalarının yeni merkeze kaydırılması öngörülmüş, yerine karma ticaret ve antik çarşı önerisi getirilmiştir. Günümüzde Kent Müzesi ve Vergi Dairesi Başkanlığı binalarının yer aldığı alanda Belediye binası yapılması planlanmış, ancak bunların hiçbiri gerçekleşmemiştir.

Şekil 5.38. Piccinato tarafından yapılan 1/4000 ölçekli Bursa Planı'nda Cumhuriyet Alanı, 1960 (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Bundan sonra 1976 yılında 1/25000 ölçekli Bursa Kent Bütünü ve Yakın Çevresi Planı Bursa Nazım Plan Bürosu tarafından hazırlanmıştır. 1978 yılında ise, GEEAYK kararları ile Bursa'nın tarihi, arkeolojik, doğal sit alanları belirlenmiş ve geçiş dönemi

yapılanma koşulları oluşturulmuştur (Kırayoğlu 2004). Ancak bu üst ölçekli planlama çalışmaları konuyla ilgili bir planlama kararı getirmediğinden burada ele alınmamıştır.

Tez kapsamında birinci gruptaki kullanıcılara Türkiye'deki imarla ilgili yasa ve yönetmeliklerin kamusal dış mekanların oluşumunu nasıl etkilediği sorulmuştur. Bunlar Ek 3'de (Kullanıcı 9a) yer almaktadır.

Bu konuda birinci gruptaki kullanıcılar en çok mevcut yasaların ve yönetmeliklerin proje bazlı yaklaşımdan çok parsel bazında yaklaşıma olanak verdiğini, bu yüzden kamusal dış mekanların tasarımının ikinci planda kaldığını; o dönemde belediyelerin yetkilerinin ve maddi imkanlarının kısıtlı olduğunu, ayrıca yerel yönetimlerin kamusal dış mekanların gerekliliği konusunda bir bilince sahip olmadığını, maddi ve siyasi açıdan güçlü kişilere yasaların uygulanması açısından iltimas geçildiğini, kamulaştırma açısından mali kısıtlılıklar, arsa fiyatlarının yüksekliği, parçalanmış mülkiyetler ve malsahipleriyle anlaşma güçlüğü konularını gündeme getirmişlerdir. Bu ifadelerden yola çıkarak, 1950-80 döneminde yasa ve yönetmeliklerle yerel yönetimlere verilen yetkilerin, maddi kaynak ve bilinç eksikliği nedeniyle uygulanamadığı söylenebilir.

Ayrıca kullanıcılara Bursa'daki yerel yönetimlerin kent planlamaya-kentsel tasarıma ilişkin kararlarının Heykel Bölgesini ve Cumhuriyet Alanı'nı nasıl etkilediği sorulmuştur. Bu kapsamda hemen hemen tüm kullanıcılar 1958 Çarşı yangınından sonra kentin planlanması için İtalyan şehircilik uzmanı Piccinato'nun çağrıldığını ve kentin planının yaptırıldığını, ancak bu planın hem kente olan yoğun göç, hem siyasilerin oy, hem de bir takım kişilerin rant kaygısı nedeniyle uygulanmadığını belirtmişler, bu planın uygulanamamasının Bursa için bir kayıp olduğunu vurgulamışlardır. Bu noktada ilginç olan pek çok kullanıcının "Piccinato planında Atatürk Caddesi'nden Yeşil Türbe'ye düz bir yol açılacaktı ve türbe manzarası kapanmayacaktı" diyerek ifade ettiği planlama kararının aslında Piccinato'ya değil, Prost'a ait olduğu, fakat bunun bilinmediğidir. Bu konudaki yorumlardan biri Ek 3'de (Kullanıcı 24b) yer almaktadır.

Kullanıcılara Heykel Bölgesi'yle ve Cumhuriyet Alanı'yla ilgili planlama – kentsel tasarım kararlarının geliştirilme ve uygulanma sürecinde hangi faktörlerin ve aktörlerin etkili olduğu da sorulmuştur Piccinato'nun hazırladığı Bursa planından sonra kent planlama açısından kullanıcı 6, bu dönemde siyasetçilerin oy alabilmek için, sadece

barınma ve altyapı gibi temel kentsel eksikleri karşılamaya çalıştıklarını, kent merkezlerinde konut yoğunluğu olmadığı için bu alanların ihmal edildiğini belirtmiştir. Ayrıca öne çıkan diğer görüşler Ek 3’de (Kullanıcı 9b, Kullanıcı 1a) verilmiştir.

Bu dönemde kent planlamada sadece parsel ölçeğinde, imar yapma mantığının hakim olduğu, bu yüzden alanın tek tek parsel ölçeğinde mülk sahiplerinin istekleriyle, plan değişiklikleriyle ve kısmen kaçak olarak geliştirildiği, gerekli analizlerin yapılmadığı, tasarım kalitesine dikkat edilmediği vurgulanmıştır. Vakıfların ve kurulların bu süreçte etkin olamadığı, belediyede rüşvetlerle bir takım imar haklarının elde edildiği ifade edilmiştir. Kullanıcı 5, kentte ekonomik açıdan güçlü kesimlerin genellikle belediye meclisi üyesi olduklarını, bu nedenle onların planlama sürecini kendi çıkar ve istekleri doğrultusunda yönlendirdiklerini ve buna göz yumulduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu konuda öne çıkan diğer görüşler Ek 3’de (Kullanıcı 2b, Kullanıcı 26a) verilmiştir.

Bu kapsamda her iki grup da, planlama sürecinin siyasetçilerin ve mülkiyet sahiplerinin baskısı altında olduğunu, bu nedenle planlamada belediye başkanlarının kişisel isteklerinin, belediye meclisinin, siyasi ve maddi olarak güçlü aktörlerin çıkarlarının, rantın, bilinçsizliğin ve mesleki etik eksikliğinin öne çıktığını belirtmişlerdir. Halkın planlama sürecine katılımının sadece mülkiyet sahiplerinin yapılan plana askı süresi içinde itiraz etme hakkıyla sınırlı olduğunu, zaten bu dönemde planlamaya katılım konusunda halkta bilinç eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir.

- Mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları

Mimari açıdan, bu dönemde Cumhuriyet Alanı’nda ulus devlet ideolojisini yansıtan kamusal binalardan çok, liberal ekonomik politikalara bağlı olarak gelişen banka binaları ve iş hanları yapılmıştır. 60’lı yıllardan 70’lerin sonuna kadar modern mimarlık üretimi dil olarak çeşitlenme göstermiştir. Özellikle kütle hafifletme ve cephe bölüntüleme tekniklerini bölgeselci bir ölçek ve ritim referansıya kullanan Eldem’in modeli kolay uygulanabilir ve her duruma uyarlanabilir netlikte olduğundan mimarlık pratiğinde kolay benimsenmiş, Bursa’da da etkili olmuştur. Bu dönemde Cumhuriyet Alanı’nda yapılan pek çok yapıda taşıyıcıların cepheye düşey etkili bantlar şeklinde taşındığı görülür. Cephe, plandan gelen modüler düzendeki pencere dikmeleriyle bölüntülenir (Balamir 2003b), hatta gelişen teknolojiyle birlikte alüminyum doğramalı

ve giydirmce cephele binalar da görülür. Genel itibariyle düz çatılı olan binalar da, geriye çekilmiş çatı katları yer alır.

1953 yılında yüksek mimar İhsan Erbak tarafından İnönü Caddesi ile Atatürk Caddesi'nin keşiştiği köşedeki parselde, Ziraat Bankası binasının doğusuna İpekçihan binası (Şekil 5.39) yapılmıştır. İlk olarak üç katlı olarak inşa edilen yapı, 1967'de altı kata çıkarılmıştır. Bina (Şekil 5.40) düz çatısı ve modüler cephe blntleriyle dönemin mimari özelliklerini taşır.

Şekil 5.39. Ziraat Bankası, İpekçihan, Sönmez İş Sarayı yerindeki aħřap binalar, solunda Ege otobüsleri yazıhanesi, 1960'lar (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.40. İpekçihan, Sönmez İş Sarayı yerindeki İl zel İdaresi'ne ait bina, solunda Yusuf ve Hacıbey Restoranı, 1970'ler (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.41. Türk Ticaret Bankası, 1970'ler (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.42. Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu, 1970'ler (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

1957 yılında Atatürk Caddesi zerinde, Valilik Binası'nın batısındaki eski postane binasının olduğu parselde (Baykal 1982), kentin ilk asansörlü ve giydirmce cephele iş hanlarından biri olan Türk Ticaret Bankası İşhanı (Şekil 5.41) yapılmıştır. Daha önce bir kamu kurumunun bulunduğu arsaya özel sektöre ait bir banka binasının inşa edilmesi alandaki kamu mülkiyetinin özelleşmesinin ilk örneklerindedir. Binanın

mimari projesi (ruhsatında yazdığı şekliyle) Doç. Lütfi Zeren'e aittir. Ancak Mimar Mithat Kırayoğlu bu binanın projesinin Emin Canpolat'a ait olduğunu, bunu Emin Bey'in kendisine söylediğini belirtmiştir. Binanın ön cephesinde düşey sirkülasyonun yer aldığı kısım rahatlıkla okunmaktadır. Süs briketleriyle kaplı olan bu kısımda ışık içeriye kontrollü bir şekilde alınmaktadır. Geriye çekilmiş çatı katı önünde bir teras yer alır, bu kat kelebek kanatlı çatı sistemiyle örtülmüştür. 1957 yılında eski Halkevi binası Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'na (Şekil 5.42) dönüştürülmüş, bu süreçte birinci katın üstündeki teras kat kapatılarak yapının özgün planı değiştirilmiştir.

Cumhuriyet Alanı'nın doğusunda 1950'lerde şehirlerarası yolcu taşıyan Ege otobüsleri firmasının yüksek bir sette tek katlı bir yazıhanesinin (Şekil 5.39) bulunduğu bilinmektedir. Daha sonra bu alana teras katıyla birlikte üç katlı bir bina yapılmıştır. Binanın Ünlü Cade cephesinde bir çıkma ve düşey etkili pencereler dikkat çekmektedir. Önceleri giyim mağazası olarak kullanılan bu bina, daha sonra restoran olarak hizmet vermiş (Şekil 5.40), son olarak Halk Bankası Heykel Şubesi (Şekil 5.43) olmuştur (Anonim 2011d). Hemen yanındaki parselde 1960'larda iki kısımdan oluşan Emniyet Sandığı binası (Şekil 5.43) yapılmıştır. Binanın Cumhuriyet Alanı'na bakan kısmı iki katlı, arkasındaki parselde (Atatürk Caddesi üzerinde Setbaşı istikametinde) yer alan kısmı dört katlıdır. Az katlı binada büyük şeffaf cepheler, yüksek katlı binada düşey cephe bölüntüleme tekniği ve asimetrik düzen dikkat çekmektedir (Polat 2010).

Şekil 5.43. Halk Bankası ve Emniyet Sandığı Binaları, 1992 (Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Şekil 5.44. Dilek Sineması ve Telli Tekke (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

1960'lı yıllarda Atatürk Caddesi üzerinde, (Setbaşı istikametinde) Telli Tekke'nin doğusundaki parselde Dilek Sineması binası (Şekil 5.44) yapılmıştır. Altı katlı olan bina,

piramit formundaki prefabrik dış cephe kaplamalarıyla yapıldığı dönemde mimari açıdan fark yaratmıştır. 1963 yılında Mimar Gönen Çakmakçı tarafından Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun batısındaki parselde Musa Amca İş Hanı (Şekil 5.45) yapılmıştır. Özgün halinde beş katlı olan yapıya sonradan bir çatı katı eklenmiştir. Tuz Pazarı Sokak'a doğru bina cephesinde oluşturulan kademeli geri çekiş kütleli parçalayarak hafifletmiştir. Kat aralarında dışa çıkan döşemeler güneş kırıcı işlevini görmektedir. Bina hareketli dış cephesiyle dikkat çekmektedir. Yine 1960'lı yıllarda Atatürk Caddesi üzerinde, Gümüşçeken Caddesi ile Pars çıkmazı arasında kalan yapı adasına Vakıflar İş Hanı (Şekil 5.46) yapılmıştır. Projesi Emekli Sandığı tarafından hazırlanmış, altı katlı olan binanın ön cephesinde düşey pencere bölüntüleri ve içeri çekilmiş çatı katı önündeki terası dikkat çeker.

Şekil 5.45. Musa Amca İş Hanı, 1960'lar
(Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.46. Vakıflar Bankası, 1970'ler
(Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.47. Sönmez İş hanı (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

1973 yılında Kültür Sokak köşesindeki Telli Tekke yıkılarak, yerine yüksek mühendis-mimar Yücel Sertkaya tarafından Sönmez İş Hanı (Şekil 5.47) yapılmıştır. Altı katlı olan Sönmez İş Hanı'nda pencere boşlukları içeri çekilmiş ve parapetler öne çıkarılarak

yatay etki verilmeye, ayrıca düşey taşıyıcıların öne çıkarılmasıyla bu yataylık dengelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Kat Mülkiyeti Yasası çıktıktan sonra (1970'lerde), Adliye Arkası Sokak ve Matbaa Sokak'taki iki üç katlı ahşap konutlar yıkılıp, yerlerine dört-beş katlı apartmanlar yapılmıştır.

İnönü Caddesi ile Atatürk Caddesi'nin kesiştiği köşede, iki katlı ahşap bir bina ile, modern mimari örneklerinden yine iki katlı beyaz bir bina görülmektedir. Düz çatılı, oldukça şeffaf bir cepheye sahip bu binanın İl Özel İdaresi'ne ait olduğu bilinmektedir. 1975 yılında İl Özel İdaresi'ne ait bu bina (Şekil 5.48) ile yanındaki özel mülkiyete ait binalar (bunlar içinde Milli Sinema ve bir konut olduğu bilinmektedir) yıkılmış, parsellerin birleştirilmesiyle elde edilen büyük arsaya yüksek mühendis-mimar Yücel Sertkaya tarafından, Sönmez İş Sarayı (Şekil 5.49) yapılmıştır. Dört katı zemin altında olmak üzere 10 katlı olarak inşa edilen ve Bursa'da yürüyen merdivenli ilk alışveriş ve iş merkezidir (Özpinar 2004). Sönmez İş Hanı'na benzer şekilde binanın hem ön cephesinde, hem de Ünlü Cadde cephesinde bant pencereler geri çekilip, parapetler öne çıkarılarak sürekli yataylık vurgulanmıştır. Zaten çok geniş bir cepheye sahip olan bina, bundan dolayı olduğundan daha da geniş izlenimi vermektedir.

Şekil 5.48. Sönmez İş Sarayı yerindeki İl Özel İdaresi'ne ait bina (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.49. Ziraat Bankası ve Sönmez İş Sarayı (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Kısaca mimari açıdan, Cumhuriyet Alanı bu dönemde yoğun bir inşaat faaliyetine sahne olmuş, hemen hemen günümüzdeki biçimine ulaşmıştır. Bu dönemde inşa edilen yapılar; İpekçihan, Türk Ticaret Bankası İş Hanı, Dilek Sineması Binası, Uğur Mağazası Binası (Sonradan Halk Bankası), Emniyet Sandığı Binası, Musa Amca İş Hanı, Vakıflar İş Hanı, Sönmez İş Hanı ve Sönmez İş Sarayı olmuştur. Bunların pek

çoğunda geriye çekilmiş çatı katlarının ve modüler cephe bölüntüleme tekniklerinin kullanıldığı, hatta gelişen teknolojiyle birlikte alüminyum doğramalı ve giydirme cepheli binaların yapıldığı da görülür.

Tez kapsamında yapılan görüşmelerde, her iki gruptaki kullanıcılara bu dönemde Cumhuriyet Alanı'nda nasıl bir mimarlık yaklaşımının hakim olduğu sorulmuş, bunlar tasarım sürecinde mimarın rolü, mimari üslup ve formlar açısından değerlendirilmiştir. Kullanıcı 6, 1986'dan önce mimari tasarım açısından mesleki bir ayırım olmadığını, pek çok binanın mühendisler, hatta eğitimsiz müteahhitler tarafından yapıldığını belirtmiştir. Bu görüş pek çok kullanıcı tarafından onaylanmıştır (Bkz. Ek 3 Kullanıcı 19a).

Ayrıca bu dönemde mal sahiplerinin ticari kaygılarının tasarımda hakim olduğu, mimarlarda meydan kavramıyla ilgili bilinç eksikliği olduğu, mimarların tasarım gücünün imar yönetmelikleri tarafından sınırlandırıldığı belirtilmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 2c).

Kullanıcılar bu dönemde alanda Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinden kalmış mimarlık örneklerinin bir kısmının çeşitli nedenlerle yıkıldığını ve yerlerine farklı mimari üsluplara ve formlara sahip binalar yapıldığını belirtmişlerdir. Kullanıcı 26 kamulaştırma sınırı içinde kaldığından, tarihi bir bina olan Telli Tekke'yi 1972'de kendilerinin elle söktüklerini, kullanıcı 20 eski postane yerine o zamanın en yüksek binası olan Türk Ticaret Bankası'nın yapıldığını, kullanıcı 2 bu binanın dönemine göre modern bir bina olduğunu ve tescil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda öne çıkan diğer görüşler Ek 3'de yer almaktadır (Kullanıcı 25b).

Bu noktada her iki kullanıcı grubunun tarihi binalar dışında tasarım açısından en beğendiği örnek Ziraat Bankası binası olurken, en niteliksiz yapının Sönmez İş Sarayı olduğu ortaya çıkmıştır.

5.3.2. Kullanım-yönetim boyutu

Bu bölümde 1950'lerden, 1980'lere kadar Cumhuriyet Alanı'nın kullanıcı hakları ve gereksinimleri açısından nasıl değerlendirilebileceği ve alandaki yönetim süreci tartışılmıştır.

5.3.2.1. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı hakları

Bu bölümde Cumhuriyet Alanı ilk olarak, erişim, eylem özgürlüğü, mülkiyet ve düzen (kontrol) hakları açısından değerlendirilmiştir. 1950-80 döneminde erişim açısından Cumhuriyet Alanı, kentin en önemli ulaşım aksı üzerinde, ticaret merkezine oldukça yakın (yürüme mesafesinde) ve kentin doğu-batı ve kuzey-güney bağlantılarını sağlayan, fiziksel erişim açısından rahat bir noktadadır. Ancak 1960'lardan itibaren kentteki araç sayısı hızla artmaya başlamıştır. Alan taşıtlı ulaşım (dolmuş ve otobüs) için bir başlangıç ve bitiş noktası haline gelmiştir. Belediye otobüslerinin ana ekseni Setbaşı, Heykel, Atatürk Bulvarı, Altıparmak, Çekirge hattıdır. En yoğun dolmuş hattı, Garaj, Hal yolu ile Heykel arasındadır. Erler (1970), Yeşil-Emirsultan dolmuşlarının Vilayet Binası önünden, Muradiye dolmuşlarının; Heykel karşısından, Garaj ve Gemlik dolmuşlarının Heykel doğu karşısından kalktığını belirtir. Şekil 5.50'de 1960 yıllarında Atatürk Caddesi'ndeki taşıt trafiği görülmektedir. Bu dönemde Bursalılar'ın Cumhuriyet Alanı'nı siyasal gösteri, festival, tören, gezi ve dinlenme gibi farklı amaçlarla kullandıkları, buna bağlı olarak alanda eylem özgürlüğüne sahip oldukları düşünülmektedir. Mülkiyet ve düzen (kontrol) açısından postane ve il özel idaresi binası gibi kamu mülkiyetindeki alanların bir kısmı el değiştirmiştir. Alanda Türk Ticaret Bankası ile ilk kapalı alışveriş ve iş merkezi olan Sönmez İş Sarayı yapılmıştır. Bunlar Cumhuriyet Alanı'ndaki özelleşmenin ilk örnekleridir.

Şekil 5.50. 1960'larda Cumhuriyet Alanı'nda trafik (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.51. 1970'lerin sonlarında Cumhuriyet Alanı'nda trafik (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Tez kapsamında yapılan görüşmelerde her iki grup da, erişim hakkıyla ilgili olarak, 40'larda özel araç sayısı çok az olduğu için, Atatürk Caddesi'nde ulaşımın belediye otobüsüyle, faytonlarla veya yürüyerek sağlandığını, 90'lara kadar taşıt trafiğinin çift

yönlü olduğu, sonra yolun ortasına bariyerler koyulduğunu ve erişimin zorlaştığını, daha sonra trafiğin tek yöne çevrildiğini belirtmiştir.

Cumhuriyet Alanı'nda yayaların karşıdan karşıya geçmeleri için Valilik binası önünde bir yaya geçidi düzenlenmiştir. Ancak yine de yayaların caddenin her noktasından karşıya geçtikleri fotoğraflardan görülür. Bu nedenle 70'lerin sonlarında Atatürk Caddesi (Şekil 5.51) sınır elemanlarıyla ortadan ikiye ayrılmış, çift yönlü bir trafik aksı olarak düzenlenmiştir. Bu dönemde yayaların alana erişimiyle ilgili yorumlardan biri Ek 3'de (kullanıcı 17a) yer almaktadır.

Ayrıca her iki gruptaki kullanıcılara alanda kamu mülkiyetinin korunup korunmadığı sorulmuştur (Bkz Ek 3. Kullanıcı 26b). Birinci grup Cumhuriyet Alanı'nda hala mevcut olan ve kullanılan kamu binalarından dolayı, bu alanda kamu mülkiyetinin korunduğunu (Sönmez İş Sarayı'nın yapılması dışında) ve kamu yararının gözetildiğini belirtirken, ikinci grup bu konuda daha karamsar bir tablo çizmiş, şahıslara veya kurumlara satılan cami ve kamu binalarından dolayı alanda kamu mülkiyetinin korunmadığını vurgulamıştır.

5.3.2.2. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı gereksinimleri

Kullanıcı gereksinimleri açısından, Cumhuriyet Alanı'nda iklimsel, işlevsel, duyuşsal algıya dayalı ve psiko-sosyal gereksinimlerin karşılanmasından bahsedilebilir.

- İklimsel gereksinimler

Tez kapsamında yapılan görüşmelerde Cumhuriyet Alanı'nda devam etmese de, Atatürk Caddesi'nde kullanıcıları iklimsel koşullardan koruyan portikli kaldırımlar öne çıkmıştır.

- İşlevsel gereksinimler

Kullanıcılarla yapılan görüşmeler, literatür araştırması ve fotoğraflar üzerinden o dönemde alanda yer alan binalar ve sahip olduğu işlevler tespit edilmeye çalışılmıştır (Ek 10). Akbulut'a göre 1957 yılında Cumhuriyet Meydanı'nda Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu yanında Marmara sineması, Ünlü Cadde köşesinde Yeni sineması, İpekçihan'da Yeni Ant Gazetesi ve Pamukbank T.A.Ş., Vakıflar Bankası karşısında Gensü Mobilya Mağazası bulunmaktadır.

Cumhuriyet Alanı doğu cephesi

Bu dönemde alanda yer alan Yeni Sineması, İl Özel İdaresi' ne ait bina (fotoğraflarda bu bina üzerinde Türkiye Öğretmenler Bankası yazmaktadır. Ancak bu reklam da olabilir. Bir kullanıcı bu binanın Maarif Müdürlüğü olduğunu belirtmiştir) ve zemin katı ticaret, üst katı konut olarak kullanılan birkaç ahşap bina yıkılarak yerine Sönmez İş Sarayı yapılmıştır. Ayrıca Sarı Abdullah Camii yıkıldıktan sonra bir süre boş kalan alana önce Ege Otobüsleri yazıhanesi (1960'lara kadar) yapılmış, daha sonra buraya inşa edilen binada ilk önce kumaşçı Uğur Mağazası (1960'lar), o kapandıktan sonra zemin katta Hacıbey Kebapçısı, üst katta Restoran Yusuf (1965'ler), bunlardan sonra da Halk Bankası (1978- mevcut) açılmıştır. Yine 1960'lı yıllardaki fotoğraflarda Restoran Yusuf'un bitişğinde (güneyinde) iki katlı yapının zemin katında ve arkasındaki dört katlı binada Emniyet Sandığı yer almaktadır. Emniyet Sandığı'nın iki katlı binasının birinci katı bir süre (yaklaşık 1960-1975 arası) Mühendisler Klübü olarak kullanılmıştır.

Atatürk Caddesi kuzey cephesi (doğudan batıya)

Bu dönemde Setbaşı istikameti üzerinde yer alan ahşap, 2-3 katlı bahçeli evler yıkılıp, yerine 4-5 katlı betonarme apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri Telli Tekke yanındaki (doğusundaki) arsaya yapılan Dilek Sineması'dır. Bunun yanında yapılan Sönmez İş Han'ının zemin katında Yeni Karamürsel mağazası, üst katlarında bürolara yer almaktadır. Batısında Maliye, Adliye ve Valilik binaları işlevlerini sürdürürken, postane yerine yapılan Türk Ticaret Bankası İş Hanı'nın zemin katında banka, üst katlarında bürolar, teras katında Roof Cafe-Bar yer almaktadır. Sonraları çatı katı banka müdürünün lojmanı olarak düzenlenmiştir. Bu hanın yanında yapılan apartmanın zemin katında İş Bankası, Turan Pastanesi (1963'den beri Kafkas Pastanesi) üst katlarda bürolar (Bursaspor idaresi) ve konutlar bulunmaktadır. Bublik'e göre (2001), bu hatta sırasıyla Telli Tekke altında Süreyya Öğünç'ün beyaz eşya mağazası, sonra Atatürk Heykeli, Hükümet önü, Eski Postane, Foto Rekor, soğuk Uludağ gazozu içilen sigara bayii, Eczacı Bediha Hanım ve Meraklı Yemişçi vardır.

Atatürk Caddesi güney cephesi (doğudan batıya)

Bu dönemde İnönü Caddesi ile Atatürk Caddesi köşesine inşa edilen İpekçihan'ın zemin katında fotoğraflardan görüldüğü kadarıyla bir giyim mağazası, eczane ve lokanta, üst

katlarında bürolar vardır. Devamında Ziraat Bankası, hemen arkasında Ali Haydar Kitapçısı, sonra Derman Apartmanı zemin katında Halk Bankası, üst katta bir diş hekimi muayenehanesi ve bir konut bulunmaktadır. Sonrasında Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu (1957'den önce Marmara Sineması) ve Devlet Güzel Sanatlar Galerisi, hemen Tuz Pazarı Sokak köşesindeki iki katlı ahşap binada ticaret (eskiden doktorun evi), yanındaki apartmanın zemin katında İnegöl köftecisi, üst katlarda bürolar, noter ve kuaför bulunmakta, yanındaki Yeşin Han'ın zemin katı Mefkure Eczanesi, onun da yanındaki binanın zemin katı Şekercioğlu Kırtasiye, üst katı konut olarak kullanılmaktadır. Devamındaki yapı adasına bu dönemde Vakıflar İş Hanı yapılır. Bunun zemin katında Türkiye Vakıflar Bankası, üst katlarında dernekler ve bürolar, teras katında Restoran Park bulunmaktadır.

Hacılar Sokak Cephesi

Bu dönemde Hacılar Camii İl Halk Kütüphanesi Merkezi ve Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Adliye Arkası Sokak ve Matbaa Sokak'taki iki-üç katlı ahşap konutlar yıkılıp, yerlerine zemin katı ticaret, üst katı konut olarak kullanılan dört-beş katlı apartmanlar yapılmıştır.

Kısaca, işlevsel gereksinimler açısından 1970'lere kadar alanda karma arazi kullanımının hakim olduğu, Cumhuriyet Alanı'nın resmi kurum, sosyal-kültürel alan, iş ve ulaşım merkezi olarak öne çıktığı söylenebilir. Tez kapsamında yapılan görüşmeler de bu görüşü desteklemektedir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 1b, Kullanıcı 11a, Kullanıcı 2d). Bu dönemde alanın farklı kullanım türlerini bir arada barındırmasının kullanıcıların işlevsel gereksinimlerini karşıladığı söylenebilir.

Şekil 5.52. 1950'lerde İş Bankası'nın saati (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.53.1970'lerde meydan saati (Bursa Kent Müzesi Arşivi)

Fotoğraflar üzerinden yapılan tespitlerde kent mobilyası olarak alanda en fazla öne çıkan öge meydan saati olmuştur. Meydanda bulunan kumbara şeklindeki saatin taşıyıcısının ve kadranının (dairesel) biçimsel olarak değişikliğe uğradığı ve artık üzerinde İş Bankası yazdığı görülmektedir (Şekil 5.52). 1970'lerde meydandaki saatin bir aydınlatma elemanı üzerinde, kare şeklinde olduğu ve altında İş Bankası'nın simgesinin yer aldığı görülmektedir (Şekil 5.53). Aslında bankalar tarafından yaptırılan bu saatlerin aynı zamanda reklam panosu işlevi de taşıdığı söylenebilir.

Görüşmeler sırasında her iki kullanıcı grubu için de kent mobilyası olarak en fazla öne çıkan öge saat kulesi olmuştur (Bkz Ek 3. Kullanıcı 11). Saat dışında bazı kullanıcılar Atatürk Heykel'i etrafındaki mermer toplar ile bunları bağlayan zincirlerden ve banklardan bahsetmiştir.

- Duyusal algıya dayalı gereksinimler

Cumhuriyet Alanı'ndaki boyut-oran-ölçek, kapalılık, form, ritm ve süreklilik, düzen ve karmaşıklık, doku, ışık ve renk, ses ve koku, peyzaj öğeleri ve sanat eserleri yeterlilik gibi duyusal algıya dayalı gereksinimler her iki kullanıcı grubuyla yapılan görüşmeler üzerinden değerlendirilmiştir.

Alanın boyutları konusunda birinci grubun büyük bir kısmı alanın bir kent meydanı olabilecek büyüklükte olduğunu belirtirken, ikinci grup alanın boyutlarının yetersiz olduğunu savunmuştur. Kapalılık konusunda, her iki grup da alanın etrafının fazlasıyla kapalı olduğunu, özellikle doğu kısmındaki binaların boğucu etki yarattığını belirtmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 2e, Kullanıcı 22a).

Yapıların boyutları konusunda her iki grup da, alandaki binaları genel olarak insan ölçeği dışında olarak değerlendirmiştir. Yapı-çevre ilişkisinde her iki grup da görsel süreklilik açısından alanın doğusundaki yapıların olmaması gerektiğini, özellikle Sönmez İş Sarayı ve Halkbankası binalarının Yeşil Türbe, Yeşil Cami ve Uludağ manzarasını kapattıklarını ifade etmiştir. Ayrıca birinci grup, Sönmez İş Sarayı, Halkbankası, İpekçihan ve eski Türk Ticaret Bankası binalarının ulaşım sürekliliğini de engellediğini belirtmiştir (Bkz Ek 3. Kullanıcı 3b, Kullanıcı 8a).

Ritim ve süreklilik konusunda, birinci grup, yeni ve eski binaların kendi içlerinde uyumlu olduğunu, ikinci grup ise sadece tarihi binaların birbirine benzediğini belirtmiştir. Ayrıca Vakıflar Bankası'nın kütesinin ve cephe düzeninin ölçek açısından bölgedeki dokuya uyumsuzluğu eleştirilmiştir. Yapı-yapı ilişkisinde her iki grup da Türk Ticaret Bankası binasının Valilik binasıyla silüet açısından uyumlu olmadığını belirtmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 6b, Kullanıcı 28a)

Doku açısından birinci grup, Atatürk Caddesi'nin granit parke kaplı olduğu dönemlerdeki dokusunun çevresindeki tarihi yapılarla daha uyumlu olduğu, ayrıca granitin malzeme olarak daha ekolojik olduğu belirtilmiştir. Ses ve koku açısından kullanıcı 2, 10 kasımda 09:05'de çalan siren sesini ve yanan meşalelerin kokusunu, kullanıcı 11 bu alanda yer alan Şekercioğlu Kırtasiyecisi'ne girdiğinde duyduğu kağıt kokusunu, kullanıcı 18 manolya ağaçlarından gelen kokuyu hatırlamıştır (Ayrıca Bkz. Ek 3. Kullanıcı 11c).

Her iki gruba göre, Cumhuriyet Alanı'nda estetik açıdan öne çıkan sanatsal öge Atatürk Heykeli olmuştur. Atatürk heykeli, tarihi niteliği ve Atatürk'e duyulan saygıdan dolayı hemen hemen herkes tarafından benimsenmiş bir anıt olarak ifade edilmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 7e, Kullanıcı 9c).

Ayrıca her iki grupta da, Anıt çevresindeki yeşil alan ve saat kulesi çevresindeki mevsimlik çiçekler estetik açıdan öne çıkmış, ayrıca ikinci gruptan bazı kullanıcılar Adliye ve Maliye binaları arasındaki ve arkasındaki havuzlar ile Sarı Cami'nin çeşmesini hatırlamışlardır.

Kullanıcı 5 alandaki peyzaj öğelerini Atatürk Heykeli'yle ölçek ve görsellik bakımından karşılaştırmış, erguvanları (aslında oya ağacı olacak) boyut ve renklilik açısından alana daha uygun bulmuş, hızlı büyüyen, saçaklandığı için her yere çam ağacı dikilmesine karşı olsa da, buradakilerin şimdilik alana güzellik kattığını vurgulamıştır.

- Psiko-sosyal gereksinimler

Bu bağlamda Cumhuriyet Alanı, güvenlik, aidiyet, saygı görme, kişisel doygunluğa erişme, rahatlama, etkileşim, merak konuları açısından değerlendirilmiştir. Bu konuda her iki grubun cevapları hemen hemen çakışmıştır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 4a, Kullanıcı

15a). Bu dönemde alanın tanidiklikten dolayı daha güvenli olduğu, gündelik hayatta insanların bu alana gezmeye, dinlenmeye, vakit geçirmeye, birbirlerini görmeye, kendilerini göstermeye (saygı görme ve kişisel doyunluğa erişme) geldiği, özel günlerde anma, tören ve kutlamalar sırasında büyük bir etkileşimin ve coşkunun olduğu ve tüm bunların kente karşı aidiyet duygusunu sağladığı vurgulanmıştır.

5.3.2.3. 1950-1980 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın yönetimi

Bu bölümde Cumhuriyet Alanı yaya ulaşımının iyileştirilmesi, düzenli bakımın yapılması, kullanımın artırılması ve desteklenmesi açısından incelenmiştir. Her iki gruptaki kullanıcıların büyük bir kısmı bu dönemde yerel yönetimlerin yaya ulaşımının desteklenmesi, tarihi binaların korunması, kullanımın artırılması gibi konularda yeterli bilince sahip olmadığını ve bu dönemde pek çok tarihi yapının yıkıldığını belirtmiştir. 1950-80 döneminde kullanımın artırılması için yapılan en önemli yatırım Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun ve Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nin açılması olmuştur.

5.3.3. Anlam boyutu

Bu bölümde temel olarak tez kapsamında yapılan görüşmelerden yola çıkarak 1950-80 döneminde Cumhuriyet Alanı'nda çevresel estetiğe, kullanıcının mekansal davranışına, deneyimine ve sosyal yapıya bağlı anlamlar değerlendirilmiştir. Kullanıcı gruplarının Cumhuriyet Alanı'na yüklediği anlamlar genel itibariyle paralellik göstermektedir.

5.3.3.1. Cumhuriyet Alanı'nda çevresel estetiğe bağlı anlamlar

Bu kapsamda önce biçimsel estetiğe, sonra simgesel estetiğe bağlı anlamlar değerlendirilmiştir. Biçimsel estetiğe bağlı anlamlar açısından Cumhuriyet Alanı'nın bu dönemdeki imajının sorgulanmasında Lynch'in kent imgeleri olarak belirlediği yollar, sınırlar, bölgeler, düğümler ve anıtsal öğeler temel alınmıştır. Buna göre ikinci kullanıcı grubu 1950-80 döneminde en çok kullanılan yol olarak Atatürk Caddesi'ne yoğunlaşırken, birinci kullanıcı grubundan pek çok kişi Atatürk Caddesi yanında Basak Caddesi (liselerden inen yol) ve Gümüşçeken Caddesi'nin de (çarşıya inen yol) önemli olduğunu vurgulamıştır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 7f).

Bölgeler bağlamında Cumhuriyet Alanı değerlendirilirken, bütün kullanıcılar konuya bütüncül bir açıdan yaklaşmış, bu alanı Hanlar Bölgesi'nden ayırmanın mümkün olmayacağını belirtmişlerdir. Sınırlar bağlamında, daha geniş bir ölçekten bakıldığında Atatürk Caddesi üzerinde Çakırhamam'dan Setbaşı'na kadar olan alan "Heykel" diye tanımlanmıştır. Cumhuriyet Alanı, Heykel Bölgesi içinde önemli yolların kesiştiği bir kavşak, bir düğüm noktası olarak ifade edilmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 7g, Kullanıcı 25c).

Her iki grupta da ilk akla gelen anıtsal öge Atatürk Heykeli, daha sonra saat kulesi (İş Bankası kumbarası şeklindeki saat) olmuştur. İlk akla gelen yapı olarak Tiyatro ve Valilik binaları, buluşma noktası olarak Kafkas Pastanesi öne çıkmıştır.

Yapılı çevreye ait simgesel anlamlar açısından, bina biçimleri konusunda kullanıcı 27 Dilek Sineması binasının kübizm akımının etkisinde olduğunu belirtmiş, bina cephesinde üçüncü boyutu öne çıkaran malzeme kullanımıyla kübist bir tabloyu ilişkilendirmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 27b).

Mekan ismi açısından dönem başlarında daha çok alanın Hükümet Meydanı sonraları Atatürk Meydanı olarak tanımlandığı, ama halk arasında daha çok Heykelönü olarak isimlendirildiği tespit edilmiştir. Her iki grup da, Heykelönü/Heykel isminin alanda yer alan Atatürk Heykel'inden geldiğini ve bu ismin tüm Bursalılar tarafından bilindiğini ve kabul edildiğini belirtmişlerdir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 17b, Kullanıcı 22b).

Mekandaki Atatürk Anıtı'ndan ve mekanın isminden dolayı pek çok kişi bu mekanı Atatürk ve Cumhuriyet'le ilişkilendirmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 18a). Ayrıca mekanda yer alan Valilik, Adliye ve Maliye binalarının sahip olduğu ortak mimari üslup Cumhuriyet dönemiyle ilişkilendirilmiştir.

5.3.3.2 Kullanıcının Cumhuriyet Alanı'ndaki mekansal davranışına bağlı anlamlar

Bu dönemde kullanıcıların olumlu ifadelerinden yola çıkarak Heykel Bölgesi'nin ve Cumhuriyet Alanı'nın tüm Bursalılar tarafından sahiplenildiği (sembolik sahiplenme) söylenebilir. Kullanım alışkanlığı açısından Cumhuriyet Alanı'nın kavramsal olarak

nasil sınıflandırıldığı, ne amaçlarla ve ne kadar yoğunlukta kullanıldığı değerlendirilmiştir.

Bu dönemde alanın Hükümet Meydanı, Atatürk Meydanı veya Cumhuriyet Alanı olarak isimlendirildiği belirlenmiş, kullanım alışkanlığı ve yoğunluğu açısından her sene yapılan, törenler ve bayramlar yanında, ilk kez bu dönemde alanda Bursa Festivali kutlanmıştır. Bunun dışında Cumhuriyet Alanı gündelik yaşamda piyasa hattı üzerinde bir buluşma noktası ve anı fotoğraflarının çekildiği bir yerdir. Ayrıca her türlü eylem, geçit, koşu gibi etkinliklerin başlangıç veya bitiş noktasıdır.

5.3.3.3 Kullanıcının Cumhuriyet Alanı' ndaki mekansal deneyimine bağlı anlamlar

Bağ kurma konusunda kullanıcıların o bölgede yaşadıkları anlarından dolayı Cumhuriyet Alanı ile aralarında bireysel bağların, katıldıkları tören, kutlama, anma veya eylemler açısından sembolik anlamları paylaşmayı sağlayan toplumsal bağların kurulduğu görülmüştür (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 2f, Kullanıcı 17c).

Aidiyet konusunda, her iki grupta da uzun yıllar Bursa'da yaşayan kullanıcılar (çocukluğunu ve gençlik dönemlerini Bursa'da geçirmiş kullanıcılar) Cumhuriyet Alanı'na karşı aidiyet hissettiklerini belirtmişlerdir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 26c, Kullanıcı 11c).

Aidiyet duygusunu yaratan en önemli faktörler; hem sembolik (Atatürk Heykeli ve Cumhuriyet'in simgesi), hem de fiziksel (tarihi yapıların varlığı) olarak alanın sahiplenilmesi, alandaki bir binayı veya bir takım öğeleri belli bir dönem için kendileme duygusu, o dönemdeki sosyal ve kültürel çevreye dair yaşanmışlık (arkadaşlarla buluşma, tanıdıklarla karşılaşma ve yabancılarla iletişim kurma) ve alanla kişi arasında kurulan özel bağlardır.

5.3.3.4. Cumhuriyet Alanı'nda sosyal yapıya bağlı anlamlar

Bu bölümde Cumhuriyet Alanı tez kapsamında yapılan görüşmeler üzerinden, mekan-erk-ideoloji ilişkisi ve kamusal açıdan değerlendirilmiştir. Gündelik açıdan sunduğu sosyal ve kültürel yaşamla Bursalı olmanın gereklerini sağlayan Cumhuriyet

Alanı, bu dönemde özellikle 1960 darbesi öncesinde ve sonrasında erk olarak orduyu ve Kemalizm ideolojisini simgeleyen önemli gösterilere sahne olmuştur.

1960 yılında muhalefetin ve basının eylemlerini soruşturacak olan Tahkikat Komisyonu'nun kurulma kararını protesto etmek için Bursa'da 2 Mayıs 1960 günü Eğitim Enstitüsü öğrencileri Atatürk Anıtı'na çelenk koymuş ve saygı duruşunda bulunmuş, ancak İstiklal Marşı'ndan sonra motorize ve atlı emniyet kuvvetler tarafından dağıtılmış, bir kısmı Emniyet Müdürlüğü'ne ve vilayete götürülmüşlerdir. Vilayette İhsan Sabri Çağlayangil ile görüşen öğrenciler kendilerinin Atatürk inkılaplarının izinde olduklarını ifade etmek için yürüdüklerini belirtmişlerdir (Budakoğlu 2003).

27 Mayıs darbesinden sonra, 2 Haziran 1960 tarihinde düzenlenen orduya bağlılık mitingine katılacak Işıklar Askeri Lisesi öğrencileri, önde kumandanları ve onu takip eden okulun subay ve öğretmenleri, Eğitim Enstitüsü'nün kız ve erkek öğrencileri, şehrin bando takımı, eczacılar, hemşireler, diğer kuruluşlar ellerinde Atatürk'ün ve MBK Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in resimleriyle, marşlar eşliğinde onbinlerce Bursalı'nın alkışları ve binalardan serpiyen konfetilerle birlikte Cumhuriyet Alanı'na doğru yürümüşler ve Atatürk Anıtı etrafında toplanmışlardır. Aynı zamanda ordu birlikleri de alanda yerlerini almıştır. Sivil toplum kuruluşları ayrı ayrı Atatürk Anıtı'na çelenk koyduktan sonra, yaklaşık elli bin kişi hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı söylemiş ve hürriyet uğruna şehit düşen ordu personeli için saygı duruşu yapılmıştır. Daha sonra öğrenciler günün anlam ve önemini belirten şiirler okumuş, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ardından kurum temsilcileri konuşmalar yapmıştır. Atatürk'ün Bursa Nutku'nun okunmasının ardından meydanı dolduran halk “Yaşasın Türk Ordusu” , “Yaşasın Türk Gençliği”, “Yaşasın Türk Milleti”, “Yaşasın Hürriyet” diye bağırılmışlardır. Halkın ısrarı üzerine Askeri Vali Kurmay Albay Fehmi Albayrak vilayet binasının balkonuna çıkarak halkı selamlamıştır (Anonim 1960).

Aynı yıl Cumhuriyet Alanı darbeyi destekleyen Polis, Gençlik, İşçi Elele mitingine ve MBK üyesi Kurmay Yüzbaşı Numan Esin'in 27 Mayıs ihtilalinin niçin yapıldığını anlatan konuşmasına sahne olmuş, 1961 anayasasının halk oyuna sunulması amacıyla yurt gezisine çıkan MBK üyelerinde Kurmay Albay Haydar Tunçkanat Cumhuriyet

Meydanı'nda bir konuşma yaparak, vatandaştan evet oyu istemiştir (Budakoğlu 2003). Bu dönemde mekanın siyasal içeriği ön planda olmuştur.

Ancak 60'lardan itibaren yaşanan sanayileşme-göç ve kentleşme bağlamında yapılan planların yetersiz kalması, ranta ve ekonomik açıdan güçlü kesimlerin çıkarlarına yönelik kentsel planlama kararları Cumhuriyet Alanı'nı da etkilemiştir. Kent merkezinin yatayda ve dikeyde yükselerek yoğunlaşmasına bağlı olarak alandaki kamu mülkiyetinde azalma, özelleşme, ticari ve finansal amaçlı işlevlerde artış yaşanmıştır. Bu noktada mekan kapitalizmin işleyişine uygun hale gelmiştir.

Ayrıca Cumhuriyet Alanı'nın kamusal yaşamın içeriği açısından bir önceki dönemde devlet seçkinlerince tanımlanan baskın merkeziyetçi yapının azaldığı, bunun yerine kentliler tarafından yaşanılarak oluşturulan canlı bir kamusallığın oluştuğu görülmüştür. Böylece alan resmi nitelikli kamusal kullanımlar yanında farklı sosyal nitelikli kamusal kullanımlara da hizmet etmeye başlamıştır. Resmi nitelikli kamusal kullanımlar olarak, milli bayramlardan, törenlerden, anma ve siyasal eylemlerden, idamlardan bahsedilebilir. Kullanıcıların bu konudaki görüşleri Ek 3'de (Kullanıcı 7h, Kullanıcı 29a, Kullanıcı 26e) yer almaktadır

Sosyal nitelikli kamusal kullanımlar açısından ilk kez 7 Temmuz 1962 yılında düzenlenen Bursa Festivali etkinliklerinin açılış geçidi Atatürk Caddesi ve Cumhuriyet Alanı'nda gerçekleşmiştir. Heykelönü'nde tıpkı resmi törenlerde olduğu gibi bu festivalde de şeref tribünü kurulmuş, trafiğe kapatılan caddede halk özgürce eğlenme fırsatı bulmuştur. Bu dönemde yayınlanmış bir dergide festival günü dükkanların erken kapandığı, sıcağa rağmen Ulucami ile Yeşil Türbe arasında kaldırımların hınca hınç insanla dolduğu, hatta bazılarının çatılara çıktığı, konuşmalardan sonra geçidin mehter takımıyla başladığı, en çok rağbet gören eğlencelerden birinin Karagöz oyunları olduğu, Gece Şehir Stayumu'nda gösterilerin devam ettiğini, ayrıca bir de fuar düzenlendiği festivalin amacının hem halkın eğlenmesini sağlamak, hem de yerli ve yabancı turistleri kente çekmek olduğu belirtilmiştir (Dolu 1964). Kullanıcı 2'de benzer şekilde Bursa Festivalini "Almanya'daki karnavallar gibi ilk kez Bursa'da caddede ve özgürce kutlanan bir şey" olarak tanımlamıştır.

Ayrıca sosyal nitelikli kullanımlar açısından, Cumhuriyet Alanı'nın günlük yaşamdaki rolü irdelenebilir. Kullanıcılar bu dönemde resmi kurumlardaki işlerini halletmek, işten eve-evden işe/okula gitmek, alışveriş yapmak gibi gündelik rutinleri gerçekleştirmek, tanıdıklarını görmek, görülmek, selamlaşmak, günün modasını takip etmek, arkadaşlarla buluşmak, sohbet ederek yürümek, kızlarla-erkekler için tanışmak ve okul çıkışlarında flört etmek için Heykel'e çıktıklarını, bu nedenle herkesin giyimine, kuşamına, yürüyüşüne dikkat ettiğini (izleyen-izlenen konumu) ifade etmiştir. Bu dönemde Heykelönü'nde fotoğrafçıların bulunduğu, Bursalı'ların çocuklarını Heykelönü'nde resim çektirmeye getirdikleri, dışarıdan gelenlerin mutlaka Heykelönü'nde anı fotoğrafı çektirdikleri belirtilmiştir. Ayrıca Atatürk Caddesi dışında farklı nitelikte bir alan olan eski Adliye ve Maliye binaları arasında kalan avluda bu dönemde insanların oturup davalarını bekledikleri, çay içtikleri ifade edilmiştir.

Kısaca Cumhuriyet Alanı, yer kimliğinin inşasında temel olan koşulları, sahip olduğu planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarıyla sağlamış, farklılık bağlamında hem sahip olduğu işlevlerle kentin tek merkezi olurken, hem de barındırdığı Atatürk anıtı ve kamu yapılarıyla, ismiyle, buluşma ve röper noktası olmasıyla simgesel açıdan da tek olma özelliğini kazanmıştır. Tarihsel süreklilik açısından Cumhuriyet Alanı, kentin belleği olan öğelere (resmi yapılar, tiyatro, Atatürk Heykeli ve saat) sahip olduğundan hem fiziksel, hem de anlamsal açıdan tarihsel süreklilik kazanmış, kentsel rolü (tek merkez olma) ve simgesel içeriği nedeniyle güç sahibi olmuştur.

5.4. 1980-2010 döneminde Bursa ve Cumhuriyet Alanı

Ele alınan dördüncü dönem 1980'lerden günümüze kadar geçen süreci kapsamaktadır. Yeni liberal ekonomik politikaların ve 90'lardan itibaren gündeme oturan küreselleşme eğilimlerinin her alanda yarattığı dönüşüm, doğal olarak Bursa kentini ve Cumhuriyet Alanı'nı da etkilemiştir. Bu noktada 1980-2010 döneminde Cumhuriyet Alanı'nı planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarını oluşturan faktörler açısından analiz etmek için, temel olarak tez kapsamında yapılan görüşmelerden, basit ve süreli gözleme dayalı analizlerden, alandaki tespit ve envanter çalışmalarından faydalanılmış, ilgili kısımlarda literatür ve arşiv araştırmalarına yer verilmiştir.

5.4.1. Planlama -tasarım- uygulama boyutu

Bu başlık altında Bursa'daki sosyo-ekonomik çevrenin dönüşümü, kentin doğal ve yapılı çevresinin değişimi ve Cumhuriyet Alanı'nın biçimlenmesi açısından ele alınmıştır. Sosyo-ekonomik çevre açısından, Bursa'nın yönetim örgütlenmesindeki, ekonomik, demografik, toplumsal, kültürel yapısındaki değişimler o dönemdeki kamusal yaşamı anlamak için değerlendirilmiştir. Daha sonra Bursa ve Cumhuriyet Alanı'ndaki doğal ve yapılı çevre makro ölçekten mikro ölçeğe analiz edilmiştir.

5.4.1.1. Bursa'da sosyo-ekonomik çevre

Kentsel yönetim örgütlenmesi açısından 1987 tarihinde çıkarılan 3391 sayılı yasa ile Bursa, Büyükşehir statüsüne girip Bursa Ovası'nda bulunan birçok köy Belediye sınırları içine alınmıştır. Kent merkezi de Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer olarak üç merkez ilçeye ayrılmıştır. 2005 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası ile Büyükşehir sınırları genişletilmiş Gemlik, Mudanya, Kestel ve Gürsu ilçeleri de merkez ilçeler arasına katılmıştır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2011c). Günümüzde Bursa, yedisi merkez ilçe olmak üzere, toplam 17 ilçeye sahiptir.

Bu dönemde Bursa, yaratmış olduğu katma değer ve istihdam açısından Türk ekonomisinin geliştirilmesinde ve ona yeni ivmeler kazandırılmasında aktif ve yönlendirici bir güç haline gelmiştir. DPT'nin 2003 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından beşinci ili olan Bursa, nüfus ve ekonomik yapı verilerine göre dördüncü sırada yer almaktadır. Ekonomik açıdan 2003 yılı DİE verilerine göre ilde iktisadi olarak faal nüfusun sektörlere göre dağılımı incelendiğinde, çalışanların %45,4'ünün sanayi, %45,2'sinin hizmet, %5,1'inin tarım, %4,4'ünün inşaat sektöründe olduğu görülmüştür. Geçmişten beri tekstil konusunda önemli bir merkez olan Bursa, 1960'lardan sonra da Türkiye'nin otomotiv üretim üssü haline gelmiştir. Bursa'da ihracat açısından hızla büyüyen diğer sektörler de makine-metal tarım ve gıda sektörleridir. İl sınırları içinde Organize Sanayi Bölgeleri kanunu çerçevesinde tüzel kişilik sıfatını kazanmış on üç adet Organize Sanayi Bölgesi bulunmakta, beş tanesinin de yapımına devam edilmektedir. 2009 itibarıyla Bursa Ticaret ve Sanayi Odası'na (BTSO) kayıtlı üyelerin sektörel sınıflamasında tekstil-

konfeksiyon % 19,1 ile ilk sırada, inşaat % 15,5 ile ikinci, gıda da % 11,8 ile üçüncü sırada yer almaktadır (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası 2011) . TÜİK verilerine göre 2009 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının % 8,9'u Bursa'da kurulu firmalar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Demografik açıdan yüzlerce yıldır büyük göçlere konu olan Bursa'ya yedinci göç akını, 1989 yılında Bulgaristan'dan yaşanmıştır (Anonim 2010). 1990 yılında Bursa şehir nüfusu 1 157 805, 2000 yılında 1 630 940'dır. 2000 yılında kentte yaşayanların oranı %76,8'e yükselmiştir. 2010 yılında Bursa ili nüfusu 2 605 495, Büyükşehir Belediyesi nüfusu 1 905 570, 2009-2010 yılı net göç hızı %59,4'tür ve Türkiye'de onuncu sıradadır. 2006 yılında yapılan bir çalışmaya göre aslen Bursalı olmayan ailelerin geldikleri iller arasında birinci sırayı Erzurum, ikinci sırayı Artvin, üçüncü sırayı Samsun almaktadır. Bursa'nın 2009-2010 döneminde en çok göç aldığı iller İstanbul, Balıkesir, Ankara, İzmir, Erzurum, Samsun ve Muş'tur (Türkiye İstatistik Kurumu 2011). Yoğun göçler sonucunda kentin toplumsal yapısı büyük ölçüde heterojenleşmiş, buna bağlı olarak kentsel aidiyet problemleri görülmeye başlamıştır. Bu kapsamda Büyükşehir Belediyesi 2006 yılında Bursa'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci konulu bir çalışma yapmıştır.

Bu çalışmada son yirmi yılda göçle oluşan ani ve aşırı nüfus artışının, Bursa'nın demografik ve sosyal dengesini bozduğu, daha önce gelen göçmenlerin Bursa'nın kültürüyle bütünleştiği ve onu zenginleştirdiği, bugün ise kentin bunu yapmakta zorlandığı, benzer sorunları yaşayan dünya metropollerinde olduğu gibi Bursa'da da uzun vadeli planlamalara dayanan bir kentlilik bilinci ve kentsel sosyal dönüşüm projesinin hayata geçirilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Buna göre projenin amacı, çok sayıda eğitim faaliyeti, kültürel etkinlikler, görsel ve basılı materyallerle Bursa'da yaşayanlarda kente aidiyet duygusu oluşturma ve kenti koruma refleksini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Meriç ve ark. 2006).

Kültürel altyapı açısından bu dönemde kentte önemli yatırımlar yapılmıştır. 1980'li yılların başlarında Kültürpark'ın içinde Uluslararası Bursa Festivali kapsamındaki etkinliklerin topluca gerçekleştirilmesi için Açık hava Tiyatrosu yapılmıştır. 1990'lı yıllarda Tayyare Kültür Merkezi özgün biçiminde restore edilerek Bursa kültür

yaşamında yerini almıştır. 2000’li yıllarda ise Sümerbank Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikası restore edilerek, Atatürk Kongre ve Kültür Merkezi’nin ve Merinos Parkı’nın yapılması, kentin jeotermal potansiyelinin açığa çıkarılmasıyla ilgili araştırma faaliyetleri ve Uludağ Büyük Gelişim Projesi gibi turizm yatırımlarının yanı sıra ulusal ve uluslararası markaların alışveriş merkezi, konut, yapı market, teknoloji mağazası, otel ve hastane gibi zincir yatırımları için de önemli bir merkez haline gelmiştir. Turizm Bursa’da geleceğin sektörü olarak görülmektedir (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası 2010).

Yaşanan tüm bu değişimlerden anlaşılacağı üzere bu dönemde küreselleşmenin etkileri dünyanın pek çok kentinde olduğu gibi Bursa’da da hissedilmeye başlamıştır. Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren küresel ekonominin tüm dünya kentlerinde tüketim odaklı bir yaşamı empoze etmesi Bursa’da da etkisini göstermiş, ulaşım ve iletişim alanlarındaki teknolojik gelişmelerle birlikte kentte sosyal ve mekansal ayrışma başgöstermiştir. Bu bağlamda kentin çevresinde üst gelir grupları müstakil konutlardan, alt gelir grupları da gecekonduculardan oluşan gettolarıyla kendi içlerine dönük bir yaşam oluşturmuştur. Buna ek olarak son yıllarda sayıları gün geçtikçe artan dışa kapalı konut siteleri ve alışveriş merkezleri de kamusal yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir. Üst gelir grupları ev (site)-iş-alışveriş merkezi üçgeninde bir yaşam sürerken, kent merkezleri de terk edilme veya sadece belli bir kesime hitap eden yerler haline gelmeye başlamıştır. Özellikle alışveriş merkezlerinin alışveriş yapmak dışında boş zaman geçirilebilecek mekanlar olarak algılanması kentteki kamusal dış mekanların kullanım yoğunluğunu düşürmektedir. Bursa’nın sosyal yapısında yaşanan değişimin çalışma alanına da yansdığı düşünülmektedir.

Cumhuriyet Alanı açısından hem kentsel desantralizasyona, hem de alanda yaşanan işlevsel dönüşüme bağlı olarak, bölgedeki iş yerlerine yönelik talebin azaldığı söylenebilir. Özellikle 1999 yılında Adliye’nin bu alandan ayrılması, beraberinde avukatlık bürolarının da bölgeden ayrılmasına neden olmuş, işlevsel dönüşüm konusunda ilgili kurumların yeterli önlemleri alması ve yönlendirici eylemlerde bulunmaması ortaya çıkan boş işyerlerinin nasıl doldurulacağına yönelik bir belirsizlik yaratmış, bu durum bölgede ekonomik eskimeye (emlak değerlerinde düşüşe) ve süzülme (boşalmaya) yol açmıştır.

Tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde kullanıcılara bu dönemde dünyada, ülkede veya kentte yaşanan siyasal, ekonomik, demografik, toplumsal ve kültürel değişimlerin izlerinin Bursa Cumhuriyet Alanı'na yansıyor yansımadağı sorulmuştur. Kullanıcı 7, Bursa'nın sanayi kenti olarak seçilmesinin kentteki demografik, ekonomik, fiziksel ve sosyal yapıyı direkt olarak etkilediğini, geleneksel çarşının ve merkezin artan göçle birlikte gelen bu yükü taşımasının imkansız olduğunu, alışveriş merkezlerinin açılmasıyla, geçmişte en önemli ve pahalı aks olan Atatürk Caddesi'ndeki ticaretin, esnafın ve kullanıcıların niteliğinin düştüğünü belirtmiştir. Bu kapsamda öne çıkan diğer görüşler Ek 3'de (Kullanıcı 2g) yer almaktadır

Çalışma alanındaki emlak değerleri açısından, bölgedeki bir emlakçıyla yapılan görüşmede Atatürk Caddesi'ndeki kiralık dükkanların 3000-10000 TL (ortalama 7000-8000 TL), satılık dükkanların 300 000- 400 000 TL arasında olduğu, Kültür Sokak zemin kattaki kiralık dükkanların 1500-3000 TL, satılık dükkanların 250 000- 300 000 TL, üst kattaki kiralık büroların 300-500 TL civarında olduğu belirtilmiştir. Çalışma alanındaki binalarda 66 tane kiralık/ satılık işyeri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Sönmez İş Sarayı yöneticisine bu binadaki satılık - kiralık dükkan fiyatları sorulmuş (13.04.2011), ilgili kişi rant elde etme mantığının mimari tasarıma da yansıdığını, binanın içindeki işlevlere yanıt veremediğini, teknolojinin gerisinde kaldığını, kiraların giriş kat, 1. ve -1. katta 300-1500 TL arasında, HalkBank'ın karşısında 15 000 TL, en alt katlarda 100-150 TL civarında, satış değerlerinin 10 000 -300 000 TL arasında olduğunu belirtmiştir. Ayrıca birinci ve ikinci gruptan pek çok kullanıcı bölgede ekonomik açıdan yaşanan düşüşün kullanıcı profiline de yansıdığını ifade etmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 30a)

Kısaca, Türkiye ve Bursa ölçeğinde yaşanan ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel değişimlerin birbirleriyle ilişkili olduğu ve bunların izlerinin Cumhuriyet Alanı'nda da okunabileceği konusunda her iki gruptaki kullanıcıların hemfikir oldukları ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda birinci grup, ekonomik açıdan, kentin farklı bölgelerinde açılan alışveriş merkezleri nedeniyle kent merkezlerinin kullanım yoğunluğunun azaldığını, üst gelir gruplarının bu alandan çekildiğini, alandaki ticari kullanımın niteliksizleştiğini, dükkanların ve eski avukatlık bürolarının boşalmasına bağlı olarak bölgede süzülme başladığını, kira ve satış değerlerinin düştüğünü vurgulamıştır. Kültürel açıdan,

teknolojik yeniliklerin (televizyon gibi) tiyatro kullanımını azalttığı belirtilmiştir. Bununla birlikte, ikinci gruptan kullanıcılar eskisi kadar güçlü olmasa da alışveriş için özellikle alandaki altgeçitlerin ve yakın çevredeki Nalbantoğlu Çarşı'sının yoğun olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Her iki grup da, göçlerle birlikte artan nüfusun sosyal dokuyu heterojenleştirdiğini, kentteki sosyo-kültürel yapıyı olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Sosyo-kültürel bozulmanın belirtileri, kalabalıklaşma, sosyal ilişkilerin, tanıdıklığın, aidiyetin azalması, kullanıcı profilindeki değişim olarak ifade edilmiştir. Her iki grup da, geçmişte varlıklı insanların ikamet ettiği veya kullandığı Heykel Bölgesi'nde, günümüzde orta ve alt gelir grubuna mensup bir kullanıcı grubunun hakim olduğundan, geçmişte sosyalleşmenin bir aracı, bir piyasa caddesi ve kültürel merkez olarak görülen Heykel Bölgesi'nin kent çevresinde oluşturulan çekim noktalarıyla artık bu işlevini yitirdiğinden bahsetmiştir.

5.4.1.2. Bursa'da ve Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre

Bu dönemde çalışma alanının fiziksel yapısına bakılacak olursa, doğal çevre verilerinden topoğrafya ve mevcut yeşil dokuya dair bazı veriler elde edilebilir. Topoğrafik yapı açısından batı-doğu yönünde Ressam Şefik Bursalı Caddesi köşesinden, Ünlü Cadde köşesine %1,2 eğim, kuzey-güney yönünde Hacılar Camii'nden, Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'na kadar %5,33 eğim, Hacılar Camii girişiyle, Adliye-Defterdarlık arasındaki avlu arasında 4,50 metre kot farkı vardır. Bu kot farkı, alanın mekansal kullanımına da yansımıştır. Üst kotta yer alan Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı Binası ile Kent Müzesi arasındaki avlu trafikten uzak kaldığı için, hareketlilikten çok durmaya yönelik eylemlere imkan vermektedir. Ayrıca, çalışma alanındaki mevcut yeşil dokuya yönelik ağaç sayımı yapılmıştır. Buna göre alanda dört tanesi anıt çınar olmak üzere, yeni dikilmişlerle birlikte toplam seksen ağaç tespit edilmiştir. Bunlar arasında çınar, at kestanesi, akçaağaç, süs kirazı, palmiye, oya, sedir, çam gibi türler bulunmaktadır. Bu kapsamda yerel yönetimlerin alandaki ağaçların arttırılmasına yönelik çaba içinde olduğu görülmektedir.

Tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde kullanıcılar bu alanda doğal çevre açısından çok fazla bir değişim görmediklerini belirtmişlerdir. Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre verileri olarak ilk aklı gelen öğeler Kent Müzesi ve Vergi Dairesi Binaları

arasındaki avluda yer alan tescilli çınar ağaçları, Atatürk heykeli ve saat çevresindeki yeşil alan olmuştur.

5.4.1.3. Bursa’da ve Cumhuriyet Alanı’nda yapılı çevre

Bu bölümde kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı, morfolojik yapı, kent planlama-kentsel tasarım yaklaşımları, süreçleri ve uygulamaları ile mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları olarak belirlenen yapılı çevre verilerinin Cumhuriyet Alanı’nın mimari kimliğine etkisi incelenmiştir.

- Kentsel mekan örgütlenmesi ve teknik altyapı

Bu dönemde kentin makro formunda önemli değişimler meydana gelmiştir. Mudanya yolu üzerindeki ilk sanayi odağı olan Organize Sanayi Bölgesi’nden sonra, ikinci sanayi odağı Yalova yolu üzerinde Tofaş’ın yer seçmesiyle oluşmuş, alan 1990 yılında Organize Sanayi Bölgesi haline getirilmiştir. Bunlara ek olarak hem yeni organize sanayi bölgeleri, hem de küçük ve orta sanayi alanları İzmir, Mudanya, Yalova ve Ankara yolları üzerinde yayılmıştır. Bu yayılmaya bağlı olarak kent merkezi de kuzeye doğru gelişme göstermiş, Bursa ekonomisinin gerektirdiği servisler Yalova yolu üzerinde toplanmaya başlamıştır (Tekeli 2007). Günümüzde hala Yalova yolu üzerindeki ticari yatırımlar devam etmekte, kentin artan turizm yatırımlarına bağlı bu aksta oteller ve yeni alışveriş merkezleri inşa edilmektedir. Böylece Bursa’nın geleneksel tek merkezli yapısı değişmeye başlamış, kentin çevresinde oluşturulan yerleşim alanları ve alışveriş merkezleri yeni çekim güçleri haline gelmiştir. Sanayileşmeye bağlı olarak Bursa’ya yönelik göçlerin devam etmesi, kent merkezinde nüfus yoğunluğunun artması, yeşil alanların azalması, trafik, gürültü gibi pek çok problemi beraberinde getirmiş, orta ve üst gelir grupları kentin doğusu gecekondu alanlarından oluştuğu için, batıya doğru yeni yaşam alanları oluşturmuştur. Konut alanlarının batıya doğru gelişmesinde, doğu 1980’li yılların başında İzmir yolu üzerinde Uludağ Üniversitesi kampusunun yapılması da etkili olmuştur. Ayrıca Mudanya yolu üzerinde, Bademli köyü gibi mevzi imar planlarıyla geliştirilmiş, az katlı, bahçeli konut alanları zamanla büyüyerek mahalle niteliği kazanmıştır. Bununla birlikte kentte Bursa ovası üzerindeki başlayan gecekondulaşma, bu çevrede kontrolün ve yıkımların artması ile yön değiştirmiş; yüksek eğitim koşullarına sahip, kontrolün güç olduğu Uludağ

yamaçlarına doğru yayılmaya başlamıştır (Çalışkan ve Akbulak 2010). Böylece Bursa'nın 2000'li yılların başında doğu batı yönündeki yayılımı 30 kilometre, kuzey-güney yönündeki yayılımı 16-17 kilometreye ulaşmıştır. Kuşkusuz kentin büyümesi sadece yatay olarak değil, dikey olarak da gerçekleşmiştir. Bunun etkilerini çalışma alanında da görmek mümkündür.

Teknik altyapı açısından 2000'li yıllardan sonra hafif raylı sistem olarak Bursaray'ın yapılması kentin yeni iş merkezine ulaşılabilirliği arttırmıştır. Ancak son yıllarda projesi devam eden ulaşım master planı doğrultusunda kent merkezinde tramvaylı bir ring sistemi oluşturulması yönünde çalışmalar devam etmektedir. Bu sistem tamamlanırsa, kent merkezinin trafik yükünün azalacağı düşünülmektedir.

- Morfolojik yapı

Bu dönemde Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresi tamamen yapılanmış olduğu için kadastral dokuda ve sokak örüntüsünde büyük bir değişim yaşanmamıştır. Alanda toplam otuz dört bina, bir yer altı otoparkı, iki altgeçit tespit edilmiştir. Mülkiyet durumu (Bkz. Ek 11) açısından yapıların % 74'ü özel mülkiyete, % 14'ü Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne aittir. Ayrıca alanda bina kat yükseklikleri analizi yapılmıştır (Ek 12). Bina kat yükseklikleri açısından kaçak teras katlar dışında bu dönemde bir artış yaşanmamıştır. En büyük artışın 1960-80 döneminde olduğu haritalardan anlaşılmaktadır. Alanda bitişik nizam bina dokusu hakimdir, mevcut binaların % 29'u Z+4 katlı, % 21'i Z+5 katlıdır. Ek 13'deki kentsel doluluk- boşluk oranları haritasında da görüldüğü üzere, özel mülkiyete ait binaların büyük bir kısmı parselinin tamamını kullanmıştır. Bu noktada alanda yoğun bir yapılanma olduğu söylenebilir. Bunlar kent planlama-kentsel tasarım yaklaşımları, süreci ve uygulamaları kısmında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Görüşmeler kapsamında bu dönemde kullanıcıların Cumhuriyet Alanı'ndaki morfolojik dokuyu – sokak örüntüsü, kadastral doku (mülkiyete bağlı parsel düzeni), bina dokusu (parsel kullanımı, yapı nizamı, yapı yoğunluğu), bina tipi ve işlevi açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bu kapsamda kullanıcıların yorumları kentsel doluluk-boşluk ve parsel kullanımı ilişkisine odaklanmıştır. Her iki grubun cevapları içinde yapı yoğunluğunun yüksekliği, bina kat yüksekliklerinin fazlalığı, yolların darlığı, kentsel

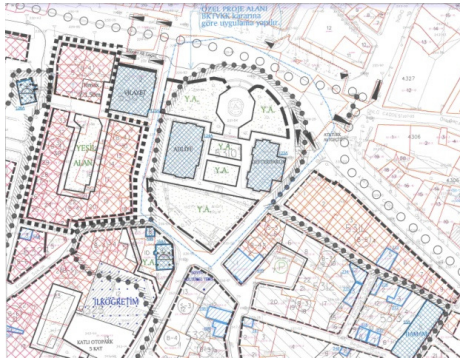
doluluk-boşluk oranının dengesizliği öne çıkmıştır. Kentsel doluluk-boşluk bakımından ikinci grup alanda boşluklardan çok binaların ön planda olduğunu vurgulamıştır. Birinci grup bina dokusu açısından, özel mülkiyete konu olan binaların parsel kullanım oranlarının fazla, kamusal dış mekanlarla ilişkilerinin çok zayıf olduğunu ifade etmiştir.

- Kent planlama-kentsel tasarım yaklaşımları, süreçleri ve uygulamaları

Bu dönemde Bursa kenti için üst ölçekli planlama çalışmaları devam ederken, Cumhuriyet Alanı'nı da ilgilendiren önemli plan değişikliği kararları alınmış ve bazı uygulamalar yapılmıştır. 1976 yılında yapılan 1/25000 ölçekli Bursa Kent Bütünü ve Yakın Çevresi Planından sonra, 1984 yılında bu plan kararlarına göre 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı yine Bursa Nazım Plan Bürosu tarafından hazırlanmıştır. 1982 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından Maksem Doğusu- Gökdere- İpekçilik Koruma Amaçlı İmar Planı yapılmıştır. Bu plan 1987'ye kadar uygulanmış, bu tarihten itibaren Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer İlçe Belediyeleri'nin sınırlarının belirlenmesiyle her belediye planın ilgili kısımlarını kendi sorumluluğuna almıştır. 1989 yılında ise Bursa Merkez- Reyhan-Kayhan- Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı ODTÜ'ye yaptırılmıştır. Planın makro planlama politikası tarihi çevrenin korunması ve merkez işlevlerinin geliştirilmesinin optimizasyonu olarak belirlenmiştir. Bundan sonra kentsel nüfus artışına bağlı olarak 1990 ve 1995 yıllarında 1/5000 ölçekli Bursa Nazım İmar Planı Revizyonları yapılmıştır. 1998 yılında ise Bursa 2020 Yılı 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı hazırlanmış ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Ancak daha sonra Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı arasındaki yetki sorunu nedeniyle iki farklı plan Bursa'nın üst ölçekli planı olarak kullanılmıştır. 1999'da yaşanan deprem feleketinden sonra bütün planlar geçersiz kılınmıştır. Jeolojik etütler yapıldıktan sonra Maksem Caddesi –Gökdere Arası Uygulama İmar Planı yerleşik bir alan olduğu ve sit alanları içerdiği için genel kararlar açısından çok fazla değişiklik yapılmadan Osmangazi Belediyesi tarafından revize edilmiş ve 2004 yılında onaylanmıştır. Ancak plan birçok çelişkiyi içinde barındırmaktadır. Örnek olarak aynı yapı adası içinde 2. ve 3.derece kentsel sit alanları oluşturulmuş, Vilayet Binası için koruma alanı sınırı oluşturulurken, binanın kendisi birinci derece kentsel sit alanı olarak taranmış, ancak kentsel sit sınırı içinde gösterilmemiştir.

Aynı şekilde Bursa (Merkez Koruma) Reyhan-Kayhan- Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı’da büyük değişikliğe uğramadan Osmangazi Belediyesi tarafından revize edilerek, 2005 yılında onaylanmıştır. Bununla birlikte her iki planda da hala parsel bazında plan değişiklikleri devam etmektedir.

23 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile, Büyükşehir Belediyelerinin idari sınırları, yetki ve sorumluluk alanları önemli ölçüde arttırılmış ve 1/25 000 ölçekli nazım imar planı yapma, yaptırma ve onaylama yetkisi Büyükşehir Belediyelerine geçmiştir. Kanun’dan yola çıkarak, Bursa Büyükşehir Belediyesi, altı planlama bölgesine yönelik 1/25 000 ölçekli Bursa Nazım İmar Planını ihaleyle elde etmiş ve 2006 yılında onaylamıştır. Ancak planlar, planlama alanının özelliğine ve plan türüne göre ilgili kurum ve kuruluşlardan elde edilmesi gereken veriler olmadan hazırlandığı için iptal davaları açılmış, üç tane tamamen, iki tane kısmen iptal kararına rağmen, Büyükşehir Belediyesi 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planlarını hazırlatıp, 2008 yılında onaylamıştır.

Şekil 5.54. Maksim Caddesi – Gökdere Arası Uygulama İmar Planı (Osmangazi Belediyesi arşivi)

Şekil 5.55. Bursa (Merkez Koruma) Reyhan-Kayhan- Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı (Osmangazi Belediyesi arşivi)

Son olarak, 2009 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’nin danışmanlığında Alman Brenner Firması’na yaptırılan ve Bursa’nın 2030 yılını hedef alan, ‘Bursa Büyükşehir Alanı Kent İçi ve Yakın Çevre Ulaşım Ana Planı çalışmalarına başlanmıştır. İki aşamalı olarak yürütülen çalışmanın ilk etabında 2014 yılına kadar hayata geçirilmesi gereken eylem planının oluşturulması ve bu plan doğrultusunda acil müdahale edilecek bölgeler için çözüm önerileri hazırlanması öngörülmektedir. Planlamanın ikinci ayağında ise

2030 yılına kadar kentin ulaşım vizyonu belirlenerek, konut yoğunluğu, eğitim ve sağlık kurumu gibi tesislerin kent içindeki dağılımı gibi kriterler doğrultusunda yeni oluşturulacak raylı sistem güzergahlarının, kavşak noktalarının ve yeni yolların nereye açılması gerektiğinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Şu anda 2050 yılını hedef alan 1/100 000 ölçekli Bursa Çevre Düzeni Planı için çalışmalar başlatılmıştır (Bursa Büyükşehir Belediyesi 2011d)

Tezdeki çalışma alanının güney kısmı Maksem Caddesi – Gökdere Arası Uygulama İmar Planı'na (Şekil 5.53), kuzey kısmı Bursa (Merkez Koruma) Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı'na (Şekil 5.54) dahildir. Güney kısımdaki yapılanma koşulları değerlendirildiğinde, Atatürk Caddesi Setbaşı istikametinde “bitişik nizam, beş kat”, 6. Kültür Sokak'ta ve Valilik Binası'nın doğusunda “bitişik nizam, dört kat” yapılanma koşulu verilmiştir. Sadece Valilik Binası'nın arkasında kalan ve buradan giriş alan 7 no'lu parselde maksimum yükseklik 3.50 metre verilmiştir. Plan notlarında TAKS-KAKS yerine bina derinliği ve arka bahçe mesafeleri temel alınarak uygulama yapılabileceği belirlenmiştir. Her iki plana ait lejand ve plan notları Ek 8 ve Ek 9' da verilmiştir. Burada Maksem Caddesi Gökdere Arası Uygulama İmar Planı notlarındaki yapılanma koşullarına ait şu kararların belirtilmesinde yarar vardır.

Şekil 5.56. 5312 no'lu ada 1 no'lu parseldeki ruhsatsız bina (Sibel Polat Arşivi)

Şekil 5.57. Atatürk Caddesi'nde yer alan kaçak teras katları (Sibel Polat arşivi)

“...Bitişik, blok başı ve ayrık nizamda bina derinliği en çok 12 metre, bina cephesi en çok 15 metredir. Arka bahçe mesafesi çıktıktan sonra bina derinliğinin 7 metreden az kalması halinde, bina derinliği 7 metre olacak şekilde arka bahçe mesafesi ancak 1 m.'ye kadar azaltılabilir. Parsel derinliği 7 metre ve daha az olan parsellerde yapı arka bahçe

sınırına birleştirilir...Yapıların üzerinin en fazla %33 meyilli kırmızı kiremitli kırma çatı ve saçakla bitirilmesi zorunludur. Teras katı ve çekme kat yapılamaz...”

Ancak mevcut durumla plan kararları birbirlerine uymamaktadır. Çalışma alanında 5309 no’lu yapı adasında 17 numaralı parseldeki binanın ve 5312 no’lu yapı adasında 1 numaralı parseldeki binanın ruhsatsız olduğu belirlenmiştir. Planda 1 numaralı parselde tescilli bir bina görülmektedir. Ancak o binadaki bir işyeri sahibinden alınan bilgiye göre bu tarihi bina 1989’da yıkılmış ve yerine Z+5 katlı bir iş merkezi yapılmıştır. Bu binanın ön kısmına bir tarihi yapı cephesi monte edilmiştir (Şekil 5.56). Bunun dışında alanda bazı kaçak teras katlar tespit edilmiştir (Şekil 5.57)

Kuzey kısımdaki yapılanma koşulları değerlendirildiğinde, Vakıfbank’tan Sönmez İş Sarayı’na kadar olan binalar için “yapılaşmış parseller” tanımı kullanılmış, bu parsellerdeki yapılara yeni imar hakkı verilmeyeceği belirtilmiştir. Bu parsellerde yeni yapılanma talebi söz konusu olduğunda Belediyesi’ndeki mevcut eski yapıya ait ruhsat ve eklerine göre yeni inşa izni verileceği ifade edilmiştir. Ancak özellikle Sönmez İş Sarayı için mevcut yapılanma koşulunun korunmasının doğru olmadığı düşünülmektedir. Halk Bankası ve Ziraat Bankası Setbaşı Şubesi Binaları’nın bulunduğu parseller için “yeni yapılaşmada planda belirlenen parselde oturma biçimi ve boyutları esastır, ancak ruhsat verilmeden önce, parselde 1/1 ölçekte yapılacak aplikasyon sonucunda ayrıntılı boyutlar belirlenecektir” ifadesi kullanılmıştır. Bu karara göre binaların cepheleri mevcut duruma göre geriye çekilmiştir. Ünlü Cadde “kentsel tasarım ölçeğinde düzenleme gerektiren önemli meydan, kavşak ve diğer açık alanlar” tanımıyla ifade edilmiştir. Planda Atatürk Caddesi 25 metrelik, İnönü Caddesi ise 30 metrelik yollar olarak gösterilmiştir.

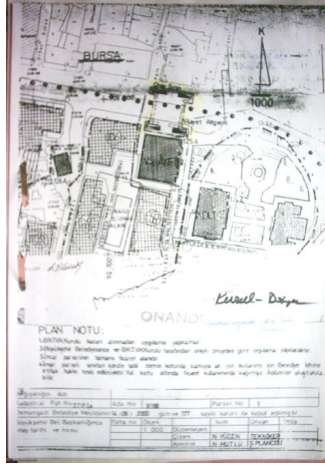

Şekil 5.58. Hacılar Camii, 1995
(Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

Şekil 5.59. Atatürk Altgeçidi İnşaatı, 1992
(Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Tüm bu planlama çalışmaları gerçekleşirken Cumhuriyet Alanı'yla ilgili en önemli gelişme, Vilayet, Adliye, Defterdarlık binalarının 1986 yılında, eski Halkevi binasının 1990 yılında korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmesi olmuştur. Ayrıca 1988 yılında Bursa Koruma Kurulu kararıyla Hacılar Camii'ne (Şekil 5.58) bitişik yapılar, imar planına uygun olarak belediye tarafından istimlak edilmiş ve cami meydana çıkarılmıştır.

Şekil 5.60. Osmangazi Altgeçidi için Bursa Koruma Kurulu Plan Değişikliği Onayı, 2001 (Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

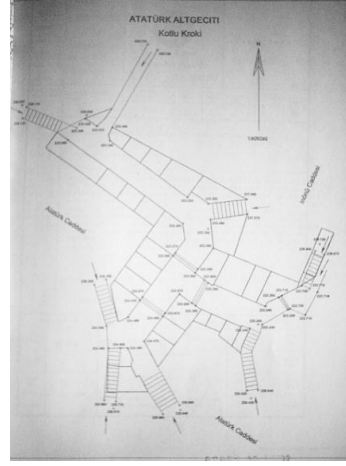
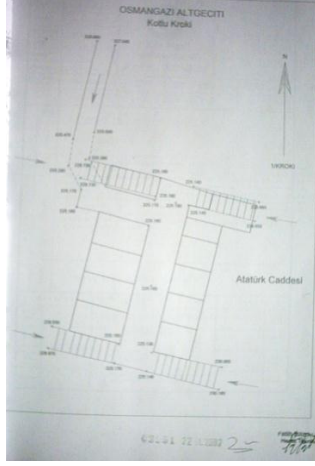

Şekil 5.61. Atatürk Altgeçidi için Bursa Koruma Kurulu Plan Değişikliği Onayı, 2001 (Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

Bu arada Bursa Koruma Kurulu'nun 1989 ve 1991 tarihli kararlarıyla Cumhuriyet Alanı içinde Vilayet önü (Osmangazi) Altgeçidi (Şekil 5.60) ile Atatürk Altgeçidinin (Şekil 5.61) yapılmasına izin verilmiş, bunlar 2001 yılındaki plan tadilatlarıyla (Şekil 5.60- Şekil 5.61) ilgili planlara işlenmiştir. Bunlar hem yayalar için karşıdan karşıya geçiş imkanı sağlarken, hem de içerdiği dükkanlarla çarşı işlevi taşımaktadır. Şekil 5.62 ve 5.63'de bu altgeçitlerin planları görülmektedir. Akkılıç'a göre Atatürk Alt Geçidi batı kesimi (Şekil 5.59) 1983 ve orta-kuzey-doğu kesimi 1993 yılında yapılmıştır (Anonim 2002b).

1992 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından Cumhuriyet Alanı ve Atatürk Caddesi Düzenlenmesi Proje Yarışması düzenlenmiştir. Yarışma kapsamında Cumhuriyet Alanı'nda yapılacak 3 no'lu alt geçit (Atatürk Altgeçiti) çıkışları ve yeni ulaşım uygulaması göz önüne alınarak Yıldırım Beyazıt alt geçidi batısı ile Setbaşı

Köprüsü sonu arasında kalan aksın düzenlemesi ve Cumhuriyet Alanı'nda düşünülen meydan saatinin tasarlanması istenmiştir. Yarışmanın amacı, "Bursa'nın simgesel bir meydanı olan Cumhuriyet Alanı'nın yeni ulaşım master planı doğrultusunda çağdaş teknoloji ve sanat anlayışı ile tarihi mimarlık değerlerine uyum gösterecek uygulanabilir çözümler bulmak ve güzel sanatları teşvik etmek olarak ifade edilmiştir."

Şekil 5.62. Osmangazi Altgeçidi kotlu krokisi, 2001 (Bursa Koruma Kurulu Arşivi) Şekil 5.63. Atatürk Altgeçidi kotlu krokisi, 2001 (Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

Bu kapsamda Yıldırım Beyazıt Altgeçidi batısı ile Setbaşı Köprüsü sonu arasında kalan aksın düzenlemesi ve Cumhuriyet Alanı'nda düşünülen meydan saatinin tasarlanması altında;

- Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Yeni Karamürsel Mağazası önünde oluşan alanların düzenlenmesi,
- Burada yer alan beş adet alt geçit çıkışları üzerinin örtülmesi,
- Bu alanın resmi törenler, anma günleri ve festivallerde kullanıldığı gözönüne alınarak, Atatürk Heykeli ve çevresindeki yeşil alanın projede verilen yeni kotlara göre peyzaj projesinin tasarımı,
- Resmi törenler, anma günleri ve festivallerde kullanılmak üzere yirmi kişilik kısmi protokol olarak ikiyüz kişilik portatif bir tribünün tasarımı,
- Adliye-Defterdarlık arası ve güneyindeki alanın peyzaj tasarımı yapılması istenmiştir.

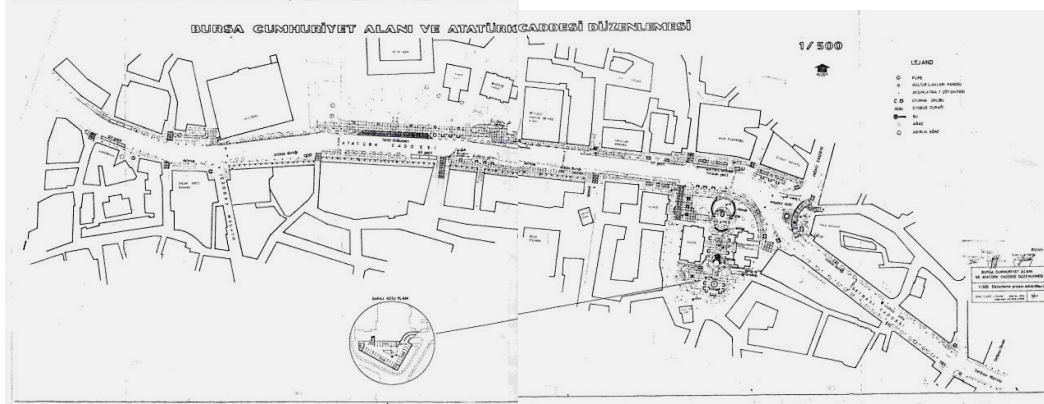
Ayrıca düzenlenmiş olan alanlarda; şehir mobilyaları olarak, otobüs durakları, oturma elemanları, aydınlatma elemanları, ağaç dipleri koruyucu elemanları, çöp kutuları ve teklif edilecek diğer şehir mobilyalarının tasarımı, yayaların karşıdan karşıya geçişini sınırlayan elemanların, yeşili koruyan korkuluk elemanlarının, tretuvar profilleri ile tretuvarların, Setbaşı Köprüsü korkuluğunun ve köprünün iki yanındaki tretuvarların kullanım amacına uygun olarak tasarlanması istenmiştir.

Prof. Ataman Demir, Yük. Müh. Mim. Yücel Sertkaya, Y. Mim. Recai Coşkun, İnş. Yük. Müh. Bedri Yanbol, Ş. Pln. Turgut Yalkı, Yük. Müh. Mim. Fikret Bilgin, Mim. Orhan Efe'den oluşan asli jürinin belirlediği genel tasarım ilkelerinden Cumhuriyet Alanı'yla ilgili olanlar şunlardır:

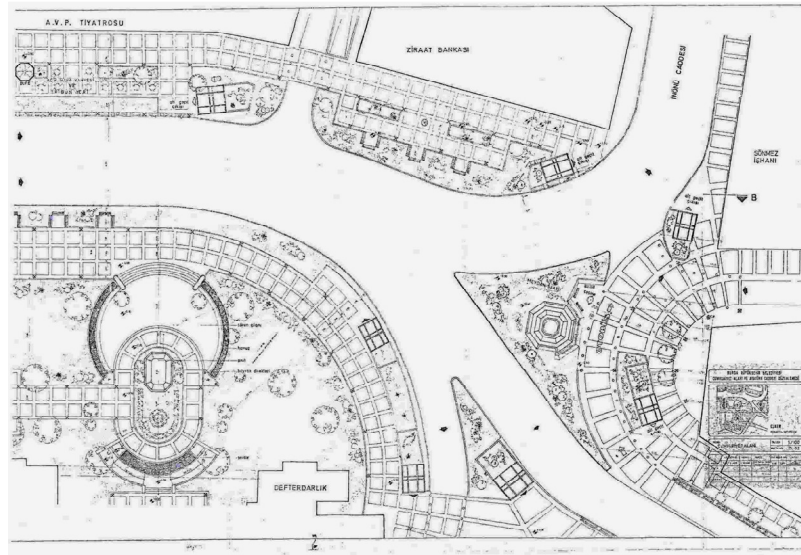
- Yeni ulaşım planına göre düzenlenmiş trafik şeritlerinin, otobüs ve dolmuş durakları yerlerinin korunması,
- Düzenleme alanında mevcut olan anıt çınar ağaçları ile mevcut olan diğer ağaçların korunması,
- Atatürk Caddesi üzerinde bulunan mevcut Yıldırım Beyazıt, Orhangazi ve Osmangazi altgeçitleri arası 14.00 metre genişlikteki trafik şeridinin korunması,
- Atatürk Heykeli ve çevresindeki yeşil alanı, değişen yeni kotlara göre düzenlerken, buranın resmi törenler, anma günleri ve festivallerde kullanılmakta olduğunun dikkate alınması,
- Adliye- Defterdarlık binaları arasında kalan ve güneye doğru devam eden bugün otopark olarak kullanılan ağaçlıklı boşluğun bir park olarak yeniden düzenlenmesi,
- Yapılmakta olan üç no'lu altgeçitin (günümüzdeki Atatürk Altgeçidi) havalandırılmasını sağlayan ve orta röfujde bulunan hava menfezi ağzının ve soğutma kulesinin düzenlenmesidir. (Bursa Büyükşehir Belediyesi 1992a).

Yarışmayı Elker Mimarlık-Şehircilik Bürosu'ndan Cüneyt Elker ve İsmet Elker kazanmıştır. 900 metrelik bir eksenin kentsel peyzaj düzenlemesini karşılayan projenin hedefi (Şekil 5.64, Şekil 5.65), yayalara ait olan bölgelerin ve yeşil alanların araç trafiği aleyhine artırılması, yaya-araç trafiği kesiştiğinde yayalara öncelik verilecek

düzenlemelerin yapılması ve meydan saatinin olduğu adanın yayalarca erişilir kılınması olmuştur. Projeye ilgili jüri raporu şöyledir:

Şekil 5.64. Cüneyt Elker ve İsmet Elker'in birinci ödülü alan 1/500 ölçekli kentsel tasarım projesi, 1992 (Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Şekil 5.65. Cüneyt Elker ve İsmet Elker'in projesinde Cumhuriyet Alanı'ndan bir detay, 1992 (Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

“Cumhuriyet Alanı'nın ve yakın çevresinin bir bütün içinde çözüme kavuşturulmuş olması yanında, anıt çevresindeki alanın Vilayet önüne doğru geliştirilerek yaya hareket imkanının artırılması, Adliye ve Defterdarlık binaları arasındaki alanın özellikle bu yapıların güneyindeki bölümle birlikte kentsel yaşama aktif olarak katılan öğelerle zenginleştirilerek katılması fikri jürimizce son derece ilginç ve olumlu bir düşünce olarak değerlendirilmiştir. Bu alanların bir su motifi ile zenginleştirilmesi yanında, Milli

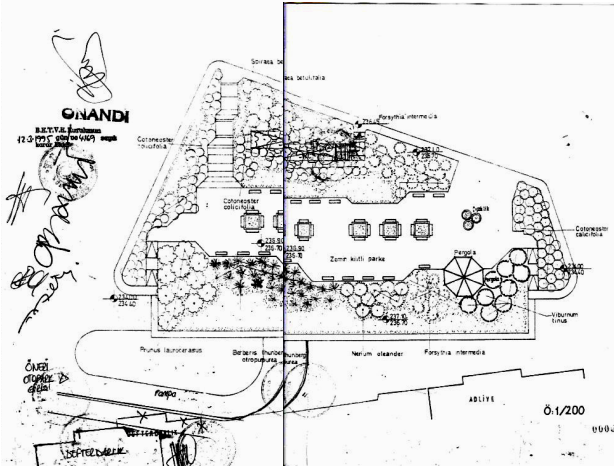
haline getirilmesi kararıyla, Hacılar Camii ve Adliye-Defterdarlık avlusu arasındaki trafik karmaşasını önlemek, tarihi binaları ortaya çıkararak, bunlar arasında yumuşak bir geçiş yaratmak, buradaki işlevlerden faydalananlar için bir dinlenme alanı yaratmak hedeflenmiştir. Günümüzde bu alan taksit ve dolmuş durakları olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5.66. Adliye- Defterdarlık binaları güneyindeki parsel, 1995 (Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

Şekil 5.67. Adliye-Defterdarlık binaları güneyindeki kullanım biçimi, 1995 (Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

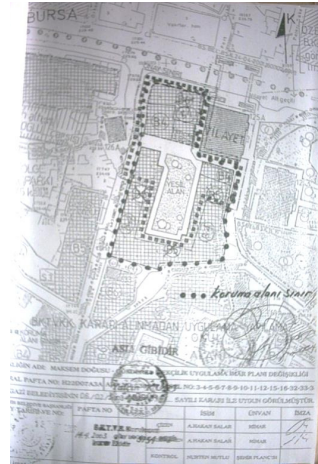

Şekil 5.68. Adliye- Defterdarlık arkası kapalı otopark, üstü yeşil alan projesi, 1995 (Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

Bundan sonra Osmangazi Belediyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Bursa Koruma Kurulu'nun ortak kararıyla 1996 yılında Maksem Doğusu Gökdere-İpekçilik Koruma Amaçlı İmar Planı'nda Cumhuriyet Alanı'nın özel planlama alanı haline getirilmesiyle ilgili bir plan değişikliği yapılmıştır. 02.03.1996 tarihli Bursa Kültür ve Tabiat

Varlıklarını Koruma Kurulu Kararına göre; “Bursa ili Osmangazi ilçesinde, Cumhuriyet Meydanı’nda bulunan, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli, Vilayet, Adliye, Defterdarlık, eski Halkevi binaları ile Atatürk Anıtı ve Hacılar Camii’nin kapsadığı alanın (Şekil 5.69) Özel Planlama Alanı (Kültür Merkezi) olarak belirlenmesi önerisinin ve 1/1000 ile 1/5000 ölçekli imar planı tadilatının uygun olduğuna” karar verilmiştir.

Daha sonra, 2001 yılında Maksem Doğusu, Gökdere İpekçilik İmar Planı kapsamında, Koruma Kurulu tarafından Hükümet Konağı’nın Koruma Alanı (Şekil 5.70) belirlenmiş ve Osmangazi Belediye’sinden ilgili plan değişikliği istenmiştir. 2003 yılında Koruma Kurulu, Hükümet Konağı’nın Koruma Alanı’nda yeraltı otoparkı ve yeşil alan olarak ayrılan kısmın, yeraltı otoparkı kısmının kaldırılmasına ve yakın çevredeki Kent Müzesi ve Karşeyh Camii’nin konumları da dikkate alınarak Koruma Alanı sınırının şekildeki gibi genişletilerek, yeniden belirlenmesine ve bu alan bütünündeki kat adetlerinin B-4 olarak düzeltilen şekliyle, plan değişikliğinin uygun olduğuna karar vermiştir.

Şekil 5.69 Özel planlama alanı imar planı Şekil 5.70. Hükümet Konağı’nın Koruma değişikliği, 1996 (Bursa Koruma Kurulu Alanı, 2003 (Bursa Koruma Kurulu Arşivi) Arşivi).

Son olarak 2009 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından doğuda İnönü Caddesi ile batıda Çakır Hamam arasında kalan Atatürk Caddesi Cephe Sağlıklaştırma Projesi’ne (Şekil 5.71) başlanmıştır. Projenin amacı, zaman içinde eklentiler ve bakımsızlıkla bütünlüğü bozulan Atatürk Caddesi’ndeki binaların kent kimliğine

yakışacak standartlara getirilmesidir. Bu kapsamda yapılacak müdahaleler, bina cephelerinin klima dış ünitelerinden arındırılması, zemin katlar dışında cephelerde yer alan tüm tabelaların kaldırılarak görsel kirliliğin engellenmesi, bina giriş kapılarında yer alan ve bina isimleri ile binada yer alan işyerlerinin belirtildiği panoların tek tip haline getirilmesi, dış cephelerde yer alan plastik kaplama malzemelerinin sökülerek gerekli sıva ve boya çalışmalarının yapılması, her bir yapının dış cephesinde sağlıklaştırma projesinde belirlenen renk uygulamasının yapılması, cephede yer alan kapı, pencere, korkuluk gibi tüm yapı elemanlarının her bir yapı için tek tip hale getirilmesidir (Bursa Büyükşehir Belediyesi 2009). Uygulamalar Sönmez İş Sarayı'na kadar tamamlanmış durumdadır.

Aslında Atatürk Caddesi'ndeki bina cephelerinde görsel olarak bir bütünlük sağlamayı hedefleyen ve mutlaka çevresinde de olumlu etkiler oluşturacak olan bu çalışma bütüncül bir kentsel tasarım çalışmasının eylem planlarından bir tanesi olacak niteliktedir ve bu şekilde ele alınmalıdır. Ancak kısa sürede uygulamanın sağlanması açısından sınırlı bir alanda ve sınırlı hedeflerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu noktada projeye dahil olan binaların mevcut imar planına uygun olup olmadığı, kaçak kat içerip içermediği, deprem açısından güvenli olup olmadığı gibi pek çok konu bilinmezlikler içermektedir. Ayrıca bina isimlerinin yazılı olduğu tabelaları tektipleştirme çabası, binaların cephelerine eklenen ahşap elemanlarla, binalar arasında uyumsuz görüntüler ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Şekil 5.71. Atatürk Caddesi cephe sağlıklaştırma projesi güney silüeti (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Son yıllarda Bursa'da ulaşım ile ilgili projeler öne çıkmış, kent merkezindeki ulaşım sorununun ring tramvay hatları ile çözülmesi hedeflenmiştir. İstanbul Ulaşım A.Ş.'nin

hazırladığı Heykel-Garaj tramvay hattı projesi (Şekil 5.72) tamamlanma aşamasındadır. Santral Garaj, Darmstadt Caddesi, Stadyum Caddesi, Altıparmak Caddesi, Atatürk Caddesi, İnönü Caddesi ve Uluyol Caddesi'nden tekrar Santraj Garaj'a ulaşacak tek yönlü yaklaşık 6 kilometrelik hattı kapsayan projenin hayata geçmesiyle yaya ve araç trafiğinin en yoğun olduğu bu aksta, yaya öncelikli bir yaşamın gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Kentin tarihi dokusunun ön planda olduğu bölgeyi çevreleyen tramvay hattı raylarının yıl sonuna kadar tamamen döşenmesi, ilk olarak bu hatta yerli tramvayların kullanılması ve önümüzdeki yıl da deneme seferlerinin başlatılması öngörülmüştür. Halen trafikte en fazla yoğunluğa sebep olan dolmuşların kaldırılması ve Heykel bölgesine çıkan otobüslerin güzergahlarının yeniden düzenlenmesiyle tarihi bölgenin hem egzoz gazı kirliliğinden, hem de gürültü kirliliğinden arınacağı düşünülmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi 2011a).

Şekil 5.72. Heykel-Garaj tramvay hattı projesi
(<http://www.istanbululasim.net/viewtopic.php?p=12894&sid=9e31e4200c2acbfaec4f4a6194210406>)

Kısaca, bu dönemde planlama açısından koruma amaçlı imar planları ve alandaki tescilli yapılarla ilgili plan değişiklikleri öne çıkmış, ilk kez (uygulanmasa da) Atatürk Caddesi aksını bütüncül bir şekilde kapsayan bir kentsel tasarım projesi yarışması düzenlenmiştir. Cumhuriyet Alanı'ndaki beş tescilli yapıyı kapsayan bir özel planlama alanı oluşturulmuştur. Bu bağlamda yerel yönetimlerde kentsel mirasın korunması konusunda bir bilinç değişimi ve imar planları dışında yeni bir planlama aracı olarak kentsel tasarım projelerinin gerekliliği konusunda bir farkındalık yaşandığı

görülmektedir. Son olarak, Atatürk Caddesi'nde Cephe Sağıklaştırma Projesi yapılmış, ulaşım ile ilgili olarak yapılan çalışmalar içinde kent merkezinin mevcut trafik yükünün azaltılması için Heykel-Garaj tramvay hattı projesi tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Çalışma kapsamında birinci gruptaki kullanıcılara Türkiye'deki imarla ilgili yasa ve yönetmeliklerin kamusal dış mekanların oluşumunu nasıl etkilediği sorulmuştur. Bu konuda kullanıcı 7 yeni oluşturulan yasalardan faydalanılabileceğini, ancak yasaların nasıl uygulanacağı konusunda yetkililerde bilgi eksikliği olduğunu belirtmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 7h).

Ayrıca Bursa İmar Yönetmeliği'nde yer alan estetik kurulların işlerliği konusu öne çıkmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliğindeki "yapıların estetiğinde belediye yetkisi" başlıklı maddede; "Büyükşehir ve İlçe ve İlk Kademe Belediye Başkanlıkları, gerekli gördükleri bölge, cadde, sokak ve yapıların estetiği ile ilgili kurullar getirmeye, bu işlemlerle ilgili estetik kurullar oluşturmaya yetkilidir. Belediyelerce oluşturulacak estetik kurullar Belediye Başkanının uygun gördüğü ilgili meslek odaları ve üniversite temsilcileri, konusunda uzman kişi ve kuruluşlar ile belediye teknik elemanlarından oluşur. Estetik kurullardan çıkan her türlü karar Büyükşehir Belediye Başkanının onayından sonra kesinlik kazanır. Estetik kurul oluşturulamaması halinde belediyelerce düzenlenecek bölge, cadde, sokak ve yapıların estetiği ile ilgili oluşturulacak kurullar ve projelerde ilgili meslek odalarının görüşü alınabilir. Kurul özür lülerin ulaşabilirliğini engelleyici kararlar alamaz" ifadesi yer almaktadır.

Bu konuda Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden alınan bilgilere göre estetik kurullar 1990'larda oluşturulmuş, ancak tam olarak işlerlik kazanmamışlardır. Yine daha önce bu kurulda görev alan Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu'ndan alınan bilgilere göre bina cephelerinde yer alan tabela ve ilanlarla ilgili bir kitapçık hazırlanmış, ancak etkin olarak bir uygulama söz konusu olmamıştır. Kullanıcılar ise, geçmişte bu kurulların birkaç dönem çalıştığını belirtmiş, daha sonra karar sürecinin uzaması konusundaki şikayetlerden dolayı işlerliğini kaybettiğini dile getirmiştir (Ayrıca Bkz. Ek 3. Kullanıcı 8b).

Alanda kamulaştırmanın neden gerçekleştirilemediği konusunda kullanıcılar mali kısıtlılıklar, parçalanmış mülkiyetler, hak sahiplerini ikna etme zorluğu gibi konuları vurgulamışlardır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 10a).

Bu dönemde Bursa'daki yerel yönetimlerin kent planlamaya-kentsel tasarıma ilişkin kararlarının Heykel Bölgesini ve Cumhuriyet Alanı'nı nasıl etkilediği konusunda Kullanıcı 11 Bursa Belediyesi'nin öncülüğünde yapılan 1985 Tarih İçinde Bursa Sempozyumu ile kent belleğinin önemine dikkat çekildiğini, böylece siyasilerin koruma konusunda bilinçlendikleri Cumhuriyet Alanı'ndaki tarihi yapıların korunmasında bunun etkili olduğunu belirtmiştir. Kullanıcı 6 bu alana yönelik yapılan kentsel tasarım yarışmasının uygulanmasının kent için bir kayıp olduğunu ifade etmiştir (Ayrıca Bkz. Ek 3. Kullanıcı 6c, Kullanıcı 9c)

Heykel Bölgesi'yle ve Cumhuriyet Alanı'yla ilgili planlama – kentsel tasarım kararlarının geliştirilme ve uygulanma sürecinde hangi faktörlerin ve aktörlerin etkili olduğu konusunda bu dönemde parçacıl yaklaşımların ve beş yıl içinde gerçekleştirebilecek projelerin gündeme geldiği, genellikle mülkiyet sahiplerinin, belediye meclisinin ve belediye başkanlarının planlama-tasarım sürecinde etkin olduğu, plancıların yöneticilerin baskısı altında kaldığı belirtilmiştir. Geçmişte planlamaya katılım konusunda halkta bilinç eksikliği olduğu, Kent Konseyi'nin oluşturulmasıyla bunun aşılma başladığı, günümüzde sivil toplum örgütlerinin bilinçlendiği ve meslek odalarının bu konuları takip ettiği vurgulanmıştır.

Bu noktada birinci gruba göre Heykel bölgesinde nitelikli ve bütüncül bir proje yapılamamasının en önemli nedenleri; projelerin noktasal ve parsel bazında ele alınması ve belediye dönemleriyle sınırlı olması, kent bütününde stratejik ve uzun vadeli kararlar verilmemesi ve etaplanabilir projelerin hazırlanmaması olarak ifade edilmiştir. Bunun dışında belediye başkanlarının kentsel kararlardaki baskın etkileri, kentlilerdeki bilinç eksikliği (kentlileşememe) ve parçalanmış mülkiyet ikincil sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Bunlardan başka, mesleki etik konusundaki eksiklikler, mesleki eğitim aşamasında kente karşı sorumluluğun öğrencilere aşılınmaması, devlet politikalarının eksikliği, projelerin çok boyutlu olarak ele alınmaması, özellikle organizasyon ve işletme boyutlarının düşünülmeden uygulanmaya geçilmesi, altyapı konusunda teknik

problemler, maddi sıkıntılar, herkesin onaylayacağı ve yapılaşmış bir bölgede bir proje hazırlamanın zorluğu, plan değişiklikleri ve alınan kararların uygulanamaması, öngörülemeyen piyasa koşulları, koordinasyonsuz gelişme, mücadeleci ilişkiler ve yetenek eksikliği diğer sorunlar olarak sıralanmıştır.

İkinci gruptaki kullanıcılara göre bölgede bütüncül ve nitelikli bir proje yapılmasını engelleyen sorunlar; belli kişilere rant sağlama çabası, ticari kaygılar, çıkarıcılık, projeksiyonsuzluk, halkın planlamaya katılımının olmaması, mali kaynakların yetersizliği, imarla ilgili kararların her yönetim döneminde değişmesi, halkın bilinçsizliği ve yaşadığı kente karşı umursamazlığı, yetkili kurum ve kişilerin bu konuda yetersiz bilgiye sahip olması ve danışman desteği almaması, maddi yolsuzluklar, siyasi çekişmeler, projelerin belediye dönemleriyle sınırlı kalması, süreklilik arz etmemesi, kurumlararası koordinasyonsuzluk, mülkiyet sahipleriyle olan anlaşmazlıklar şeklinde dile getirilmiştir.

Kullanıcılardan Heykel Bölgesi ve Cumhuriyet Alanı'yla ilgili geleceğe yönelik öneriler yapmaları da istenmiştir. Bunların bir kısmına Ek 3'de (Kullanıcı 14a, Kullanıcı 7i) yer verilmiştir. Birinci grubun önerileri kapsamında, planlama kararlarının geliştirilme sürecinde etkili olması gereken faktörler; tüm aktörlerin ortak menfaatlerinin dengelenmesi için ana ilkelerin koyulması ve konuya noktasal değil, alansal olarak bakmak gerektiği olmuştur. Tasarım sürecinde bölgeye bütüncül açıdan ve daha geniş bir kapsamda –tarihi kent merkezi olarak- ve sadece fiziksel açıdan değil, farklı boyutları ele alan bir proje kapsamında yaklaşmak gerektiği ifade edilmiştir. Planlama sürecindeki aktörler konusunda disiplinlerarası uzmanlardan oluşan bir ekip, kurumlararası koordinasyon ve kentteki tüm aktörleri içeren bir sistemden sözedilmiştir. Plancının bu süreçte bilimsel doğrulardan ayrılmaması gerektiği, bu noktada öğrencilere mesleki eğitim sürecinde “mesleki etiğin önemi ve gerekliliği” konusunda yeterli eğitimin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Tasarım sürecinde analizden uygulamaya kadar kadar bütün aşamaların dikkatle ele alınması gerektiği ifade edilmiş, özellikle en fazla öne çıkan konular, doğru analizin, makro ölçekten, mikro ölçeğe tasarımın ve alana özgü uygulama araçlarının düzenlenmesi gerekliliği olmuştur. Planlama araçları olarak bundan sonra alanın bütüncül bir kentsel tasarım projesi dahilinde geliştirilmesi ve yöntem olarak bu projenin yarışma yoluyla elde edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

İletişim yöntemleri açısından, halkın proje sürecine direkt olarak katılması ve şeffaf bir anlayışla konuya yaklaşmak gerektiği, yapılacak toplantılarla projenin halka anlatılabileceği ve bu şekilde halkın ikna edilebileceği vurgulanmıştır. Planlama süreciyle ilgili öneriler kapsamında ikinci grup da halkın isteklerinin yerine getirilmesini, önerilen projelerle ilgili anket yapılmasını, her kesimin çıkarlarının dengeli bir şekilde sağlanması ve bu konuda eğitim almış uzmanların kararlarına saygı duyulması gerektiğini belirtmiştir.

- Mimarlık yaklaşımları ve uygulamaları

Bu dönemde mimari açıdan Cumhuriyet Alanı'nda önemli restorasyon projeleri ve parsel bazında artan yapılanma şartlarına bağlı olarak bazı mimari projeler yapılmıştır. Bunlardan ilki Ziraat Bankası Bursa Bölge Başkanlığı projesidir (Şekil 5.73). Atatürk Caddesi üzerinde İpekçihan'la bitişik nizamda olan mevcut üç katlı bina, 1979 yılında yıkılmış, yerine geriye çekilmiş çatı katıyla birlikte altı katlı bir bina yapılmıştır. Giriş iki kat seviyesinde içeriye çekilmiş, merdiven kovanı eğrisel bir şekilde dışa çıkarılmış, binanın cephesinde taşıyıcı elemanlar vurgulanmıştır. Üçüncü ve dördüncü katlarda taşıyıcılar arasında bant pencereler düzenlenmiştir. Modüler bölümlü pencerelerde alüminyum doğramalar dikkat çekmektedir. Portikli girişle dikkat çeken bina, düz çatılıdır, cephede beşinci kat ve çatı katı geriye çekilmiştir. Ön cephedeki bant pencereler düşey taşıyıcılarla bölünmüş, kolonlar öne çıkarılarak, düşeylik vurgulanmıştır. 1994 yılında ise Heykel Ziraat Bankası Şubesi'nin dış cephe ve iç mekan renovasyon projeleri Mimar Derya Kangal tarafından yapılmıştır.

1989 yılında Atatürk Caddesi Setbaşı istikametinde Sönmez İş Hanı'na bitişik nizamda 25 no'lu iş merkezi (Yapı Kredi Bursa Bölge Müdürlüğü) (Şekil 5.74) yapılmıştır. Çatıdaki geriye çekilmiş katla birlikte altı katlı olan yapının cephesinde ikinci kattan çatıya kadar devam eden dört çıkma oluşturulmuştur.

1992 yılında Basak Caddesi köşesindeki dört katlı apartman yıkılıp yerine, Türk Ticaret Bankası İş Hanıyla bitişik nizamda olan Tabakgil İş Hanı (Şekil 5.75) yapılmıştır. Projesi Yüksek Mimar Recai Coşkun tarafından yapılan bina yedi (yüksek zemin kat üzerinde altı kat) katlıdır. Gizli çatılı, eğrisel köşeli ve modüler cephe düzenli binada

giydirmeye cephe sistemi kullanılmıştır. Aynı yıllarda Musa Amca İş Hanı'nın cephe yenileme işi de aynı mimar tarafından yapılmıştır.

Şekil 5.73. Ziraat Bankası, 2011 (Sibel Polat Arşivi)

Şekil 5.74. Atatürk Caddesi 25 no'lu iş merkezi, 2011 (Sibel Polat Arşivi)

1978 yılında Cumhuriyet Alanı'nın doğusunda üç katlı mevcut bir binaya yerleşen Halk Bankası (Şekil 5.77) 1993'den sonra beş katlı olarak yeniden inşa edilmiştir. Giydirmeye cephe binanın Ünlü Cadde'ye bakan köşesi eğrisel bir şekilde döndürülmüş, en üst katında bir boşaltma yapılarak, teras oluşturulmuştur. Zemin katta giriş içeri çekilmiş, bu kattaki duvarlarda cam tuğla kullanılmıştır. 2009 yılında ise bina (Şekil 5.78), gerek dış cephesi, gerekse iç dekorasyonu ile büyük bir renovasyon projesi geçirmiştir. Zemin katta içeri çekilmiş giriş korunmuş, ancak yapının cephesi tamamen giydirmeye elemanlarıyla kaplanmıştır.

Şekil 5.75. Tabakgil İş Hanı, 2011 (Sibel Polat Arşivi)

Şekil 5.76. Bursa Valilik Binası, 2011 (Sibel Polat Arşivi)

Bu dönemde tarihi Valilik Binası'nda restore edilmiştir. Aslında U bir plana sahip binanın boş olan kısmı (Türk Ticaret Bankası tarafında) değişik dönemlerde

doldurulmuş, bina özgün mimarisinden uzaklaşmıştır. Yapı çok fazla onarım görmüş, son tadilat sırasında bodrum kata ve üst katlarda bazı yerlere çelik takviyeler yapılmıştır. 1998’de dönemin valisi Orhan Taşanlar’ın binanın özgün mimarisine döndürülmesi konusundaki görüşleri öncülüğünde, Bursa Mimarlar Odası tarafından yapının restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Proje ekibinde Mehmet Kartal, Osman Ayradilli, Korhan Durusoy ve Salih Taç yer almıştır. Binanın kültür varlığı olarak tescilli olması nedeniyle, Koruma Kurulu onayı alınıp, 30 Nisan 1998 tarihinde uygulamaya geçilmiştir

Projede, U planının açık olması gereken kısmı, günün şartlarında gereksinim duyulan mekanlar nedeniyle açılmamıştır. Sonradan yapılan vali makamı ve bazı valilik şube müdürlükleriyle, basın merkezinin yer aldığı orta mekan ise tamamen açılmış, yarı şeffaf bir çatı örtüsü ile kapatılarak çok işlevli bir iç mekana dönüştürülmüştür (Durak 2002). 1998’de, Cumhuriyetin yetmiş beşinci yılında Bursa Valiliği prestij binası olarak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından hizmete açılmıştır (Anonim 2002b).

Şekil 5.77. Halk Bankası, 2009
(Sibel Polat Arşivi)

Şekil 5.78. Halk Bankası, 2011
(Sibel Polat Arşivi)

1999’da Uluyol’daki yeni Adalet Sarayı’nın yapılmasıyla işlevini yitiren tarihi Adliye binası da (Şekil 5.79) bu dönemde restore edilerek Bursa Kent Müzesi’ne dönüştürülmüştür. Kent merkezinin tam kalbinde yer aldığından, kurumlar arasında bir türlü paylaşılamayan eski Adliye binası bu süreçte köhnemeye başlamıştır. Adliye camiası binanın hakimevi yapılmasını isterken, dönemin Belediye Başkanı Erdoğan Bilenser ve Valisi Ali Fuat Güven iki farklı işlev üzerinde durmuşlardır. Bunlardan biri binanın şehir kütüphanesi olarak, diğeri ise kent müzesi şeklinde değerlendirilmesi olmuş, Tarihi Kentler Birliği’nin önerisiyle binanın müze olarak kullanımı fikri benimsenmiş, bina tescilli olduğundan Koruma Kurulu’ndan da olumlu görüş alınmış ve

adliye camiası da ikna edilerek, 2001’de binanın müzeye dönüştürülmesi için proje koordinatörü Korhan Durusoy başkanlığında bir ekip oluşturulmuştur. Mimarlar Odası’nın katkısıyla hazırlanan rölöve projesi ve Prof. Dr. Mete Ünügür ve Prof. Dr. Cengiz Giritlioğlu’nun denetimlerinde hazırlanan restitüsyon projesi 2001’de Koruma Kurulu’na onaylanmıştır. Daha sonra Durusoy’un ayrılmasıyla ekibe Y. Mimar Naim Arnas katılmıştır. Arnas, kronolojik anlatım yöntemiyle küçük küçük odalarda yapılacak sergilemenin statik bir anlayış olduğunu, müzenin kat planlarının ve konseptinin değişmesi gerektiğini belirtmiş, böylece “yaşayan kent, yaşayan müze” konsepti dahilinde mimari projeler tekrar yapılmıştır. Tesisat, inşaat ve güçlendirme projeleri inşaat mühendisi Mahmut Sabuncuoğlu tarafından gerçekleştirilmiş, bina askıya alınarak bodrum kat yüksekliği bir metre arttırılmış (2.80 metreye çıkarılmış) ve müzenin kullanımına dahil edilmiştir. Ayrıca çatıda bir ışıklık yaratılarak iç mekana doğal ışık alınması sağlanmıştır (Keser 2004).

Devingen ve dinamik bir yaklaşımla düzenlenen iç mekan yanında, dış mekanın da nasıl kullanılacağı öngörülmüş, binanın dış cepheleri aynen korunmuş, müzenin girişinin tek bir noktadan, Maliye Binasıyla ortak olan avludan olması gerektiği, çünkü gelecekte bu binanın da müze olarak projelendirilebileceği, bu durumda avlunun geçici sergilemeler ve kafeteryanın açık alanı olarak kullanılabileceği düşünülmüştür. Ayrıca Bursalı gençlerin bu avluyu her zaman kullandıkları, müzeyi ziyarete gelen öğrenci gruplarının giriş-çıkışı için Valilik Binası’na bakan girişin araç trafiği açısından problem yaratabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda avlunun da düzenlemesi yapılmış, binaya merdivenler dışında bir rampayla da giriş sağlanmış, iki bina arasında bir anfi oluşturulmuş, döşeme kaplaması yenilenmiş ve gerekli kent mobilyalarıyla avlunun kullanımı desteklenmiştir. Ağaçların altına oturma elemanları yerleştirilmiş, binanın önüne bayrak direkleri ve bina ismi tabelası yerleştirilmiş, aydınlatma elemanlarıyla hem bina, hem de avlu aydınlatılmıştır. Tüm çalışmalar tamamlandıktan sonra Bursa Kent Müzesi (Şekil 5.80) 14 Şubat 2004’te açılmıştır (Keser 2004). Bu arada Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı olarak kullanılan Maliye Binası’nın (Şekil 5.81) dış cephesi basit onarım görmüştür.

Yenilenen binalar arasında Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu’da (Şekil 5.83) bulunmaktadır. 2005 yılında Mimar Derya Kangal tarafından hazırlanan bilirkişi raporunda Koruma

Kurulu tarafından tescil edilmiş Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu binasının, dörtyüz doksan kişilik büyük salon ve altmış kişilik oda tiyatrosu dışında, tiyatro yapısının arkasındaki yoldan girilen bir çocuk tiyatrosu içerdiği, 1982 yılında iç avlunun üzeri kapatılarak Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak da hizmet verdiği belirtilmiştir.

Şekil 5.79. Adliye Binası, 1990'lar
(Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

Şekil 5.80. Bursa Kent Müzesi Binası,
2011 (Sibel Polat Arşivi)

Şekil 5.81. Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı
Binası, 2011
(<http://www.panoramio.com/photo/51412091>)

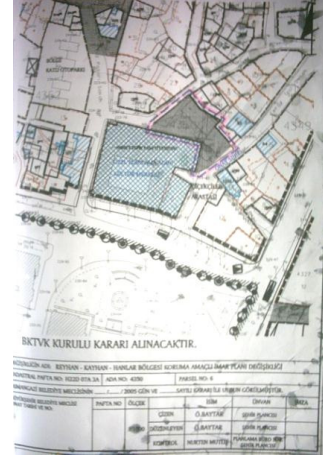
Şekil 5.82. Ziraat Bankası, 1992
(Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Aynı raporda 2005 yılında yapıda Kültür Bakanlığı'na, Yıldırım Kaymakam'lığına, Milli Eğitim Müdürlüğü'ne ve Heykel Sağlık Ocağı'na ait mekanların yer aldığı, binanın çatısında yapılan tadilat sırasında yangın çıktığı ve büyük ölçüde zarar gördüğü, binanın tamamının Tiyatro ve Güzel Sanatlar Galerisine tahsis edilmesi ve bir kültür merkezine dönüştürülmesi için çalışmalar başlatıldığı belirtilmiştir (Kangal 2007). Binanın rölöve, restitüsyon ve restorasyon ve mimari detay projeleri Mimar Derya Kangal tarafından yapılmış ve projeler 2006 yılında Koruma Kurulu tarafından onaylanmış ve uygulanmıştır. Ayrıca 2009 tarihli Koruma Kurulu kararıyla Ahmet

Vefik Paşa Tiyatrosu arkasında, binaya bitişik olarak konumlanan kantin kısmının Tiyatronun özgün bir parçası veya dönemsel bir eki olmadığı, yapıyı görsel açıdan olumsuz etkilediği ve ruhsatsız olduğu tespit edilmiş, 2006 yılında onaylanmış restorasyon projesinin henüz bu kısımda uygulanmadığı gözönüne alınarak, projenin bu kısmının iptaline, kantin binasının (Şekil 5.84) yıkılarak bulunduğu alanın plandaki gibi kısmen yola terk edilmesine karar verilmiştir.

Şekil 5.83 Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu, 2009
(Sibel Polat Arşivi)

Şekil 5.84. Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu Kantini, 2009
(Koruma Kurulu Arşivi)

Şekil 5.85. Bursa Barosu, 2000'ler
(Bursa Koruma Kurulu Arşivi)

Şekil 5.86. Bursa Barosu, 2011
(Sibel Polat Arşivi)

Kısaca, mimari açıdan bu dönemde daha çok restorasyon ve renovasyon projeleri yapılmıştır. Restorasyon projesi yapılan binalar; Valilik, Adliye (Kent Müzesi), kısmen Maliye ve Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'dur. Yeni inşa edilen binalar; Ziraat Bankası, Atatürk Caddesi 25 no'lu iş merkezi (Yapı Kredi Marmara Bölge Müdürlüğü), Tabakgil İş Hanı, Halk Bankası ve Bursa Barosu binalarıdır. Renovasyon projesi yapılan binalar;

Musa Amca İş Hanı, Halk Bankası ve Ziraat Bankası Setbaşı Şubesi olmuştur. Ek 14’de bina yapım tarihleri ve Ek 15’de bina yapım tekniklerine ait analizler yer almaktadır.

Tez çalışması kapsamında kullanıcılara Cumhuriyet Alanı’nda nasıl bir mimarlık yaklaşımının hakim olduğu sorulmuş, bunlar meslek ideolojisi, tasarım süreci ve mimarın bu süreçteki rolü, tasarım söyleminin değişimi, mimari üslup ve formlar açısından değerlendirilmiştir.

Meslek ideolojisi konusunda kullanıcı 7, mimar olmak için sadece lisans diplomasının değil, sürekli mesleki eğitimin gerektiğini belirtmiştir. Tasarım sürecinde mimarın rolü konusunda kullanıcı 12, kentin özel nitelikli bölgeleri için mimari tasarım rehberlerinin geliştirilmesi ve projelerin estetik kurullardan geçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kullanıcı 26 bazı mimarların tarihi bir kentte tasarım yapma konusunda yeterli bilince sahip olmadıklarını belirtmiştir.

Bu dönemde yapılan Baro Lokali binasının tasarım süreciyle ilgili mimarı Nizamettin Kaya, Koruma Kurulu’nun kurallarının kendisini çok sınırladığını, bunu doğru bulmadığını, tarihi yapıların yanına çok modern yapıların da yapılabileceğini, mimarlığın bir anlamda dönemsel özellikleri geleceğe aktarma mesleği olduğunu ve yeni bir yapının tarihi nitelikli yapıları kopyalamasının mimarlık olmadığını ifade ederek, kendi projesini eleştirmiştir.

Mimari üslup ve formlar konusunda birinci gruptaki kullanıcılar Cumhuriyet Dönemini simgeleyen binalar yanında, Türk Ticaret Bankası İş Hanı, Musa Amca İş Hanı, Ziraat Bankası, Tabakgil İş Hanı binalarını dönem yapısı olarak tanımlamışlar, ikinci gruptaki kullanıcıların büyük kısmı yakın döneme ait binaları nitelsiz bulduklarını ifade etmişlerdir.

Bu kapsamda birinci gruptaki kullanıcılara Cumhuriyet Alanı’nın tasarım sürecinin ve mimarın bu süreçteki rolünün nasıl olması gerektiği sorulmuştur. Bu kapsamda alanın kentsel tasarım ölçeğinde ele alınması ve zaten önemli tarihi yapıları barındırdığı için mimarın bu alanda kendini değil, bu binaları öne çıkarması gerektiği, tasarım söyleminin değişimi konusunda bu alanda değişen mimari söylemlerin yeri olmaması

gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda öne çıkan görüşlere Ek 3'de (Kullanıcı 7j, 11d) yer verilmiştir.

5.4.2. Kullanım-yönetim boyutu

Bu bölümde 1980'lerden, günümüze kadar Cumhuriyet Alanı'nın kullanıcı hakları ve gereksinimleri açısından nasıl değerlendirilebileceği ve alandaki yönetim süreci tez kapsamında yapılan görüşmeler üzerinden tartışılmıştır.

5.4.2.1. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı hakları

Bu bölümde Cumhuriyet Alanı ilk olarak, erişim, eylem özgürlüğü, talep etme, değişiklik yapma, mülkiyet ve düzen (kontrol) hakları açısından analiz edilmiştir. Günümüzde Cumhuriyet Alanı'na araçlı erişim sadece lastik tekerlekli araçlarla, özel otomobillerle, taksi-dolmuşlarla ve belediye otobüsleriyle sağlanmaktadır, ancak 2011 yılı sonunda Heykel-Garaj Ring Tramvay Hattı'nın tamamlanması planlanmaktadır. Hafta içi yapılan araç sayımlarında; sabah 08:00'de 44araç/ dakika (40 otomobil + 4 otobüs), öğlen 13:00'de 51 araç/ dakika (45 otomobil+ 6 otobüs), akşam 19:00'da 63 araç/ dakika (55 otomobil+ 8 otobüs) verilerine ulaşılmıştır. Bu noktada alanda en fazla trafik yoğunluğunun iş çıkışı akşam saatlerinde olduğu görülmektedir. Özel araçla alana erişim açısından yakın çevrede tüm kent merkezine hizmet eden dört tane katlı otopark bulunmaktadır. Kocaahmet katlı otoparkı üç yüz elli araç, Bursaspor katlı otoparkı dört yüz altmış araç, Osmangazi katlı otoparkı iki yüz araç, Bugi katlı otoparkı iki yüz yetmiş araç kapasitelidir. Bunlar dışında hem Atatürk Caddesi üzerinde, hem de Kültür Sokak üzerinde yol kenarı ücretli otoparklar yer almaktadır.

Toplu taşıma açısından Cumhuriyet Alanı'ndan geçen otobüs hattı sayısı otuz altı, dolmuş hattı sayısı yirmibirdir. Çalışma alanı içindeki otobüs durakları Atatürk Caddesi'nin güney kaldırımında Valilik binası önünde Peron 1, Kafkas pastanesi önünde Peron 2 olmak üzere iki adettir. Taksi-dolmuşlar caddenin hemen hemen her noktasında yolcu indirip- bindirirken, Kent Müzesi ve Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı binaları arkasında açık ve kapalı dolmuş durakları yer almaktadır. Zemin altındaki -1 katında Mollaarap- Teferrüç (on altı araç), Emirsultan-Ortayol-Kurtbasan (on iki araç), Teleferik -Zümrütevler (yirmi beş araç), zemin kotunda Alacahırka (iki araç) ve Devlet

Hastanesi-Muradiye (on iki araç) olmak üzere toplam beş farklı hat vardır ve altmış yedi dolmuş çalışmaktadır. Ayrıca zemin kotunda on üç taksiyle hizmet veren bir taksi durağı yer almaktadır. Zemin altındaki -2 katında Maliye'ye ait yaklaşık elli araç kapasiteli bir otopark bulunmaktadır.

Şekil 5.87.Cumhuriyet Alanı'nda üst geçit (Kent Müzesi Arşivi)

Şekil 5.88. Osmangazi Altgeçidi, 2011 (Sibel Polat Arşivi)

Şekil 5.89.Atatürk Altgeçidi,2011 (Sibel Polat Arşivi)

Şekil 5.90. Atatürk Altgeçidi iç görünüş, 2011 (Sibel Polat Arşivi)

Görüldüğü gibi Cumhuriyet Alanı'na kentin birçok farklı noktasından direkt olarak ulaşılabilirliği sağlayan bu otobüs ve dolmuş hatları, bir yandan alana erişim kolaylığı sağlarken, diğer yandan yarattığı yoğun trafikle alana araçlı ve yaya olarak erişimi zorlaştırmakta, erişim rahatlığı açısından ikilem yaratmaktadır. Cumhuriyet Alanı, Çarşı'ya yakın olduğu ve ayrıca önemli yolları birbirine bağladığı için yoğun bir yaya kullanımına da sahne olmaktadır. Bu kapsamda 80'li yılların başında Türk Ticaret Bankası İş Hanı ile Musa Amca İş Hanı arasında bir üst geçit yapılmıştır. (Şekil 5.87) Ancak daha sonra geçidin kullanım açısından yetersiz kaldığı ve görsel olarak silüeti olumsuz etkilediği gerekçesiyle kaldırılmış, 1989 yılında yerine Osmangazi Altgeçidi

(Şekil 5.88) yapılmıştır. 1991’de de Heykelönü’nde Atatürk Altgeçiti’nin (Şekil 5.89-5.90) yapılmasına başlanmıştır.

Ancak alanda yer alan Osmangazi ve Atatürk Altgeçitleri’nde yürüyen merdiven ve asansör olmadığı için yayaların -özellikle yaşlıların, engellilerin ve pusetlilerin- alan içindeki erişimi sınırlanmakta, taşıt yolundan karşıdan karşıya geçen insanlar yüzünden trafik kazaları yaşanmaktadır. Bu yüzden alana erişimin sınırlı olduğu söylenenebilir. Bu konuda oldukça geç kalmış olsa da, Büyükşehir Belediyesi’nin altgeçitler için yürüyen merdiven ve asansör projeleri gündemdedir.

Eylem özgürlüğü açısından, her ne kadar araç yoğunluğundan dolayı tam olarak imkan vermese de, Cumhuriyet Alanı hem barındırdığı Atatürk Heykel’inden dolayı, belli grupların protesto ve destekleme için kullandıkları bir mekan olurken, Kent Müzesi ve Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı binaları arasında kalan avlu, daha sakin bir ortama sahip olduğu için, yaşlılar için dinlenme, gençler için müzik çalma gibi farklı eylemlere de ev sahipliği yapmaktadır. Örnek olarak, 15 Temmuz 2011’de Diyarbakır Silvan’da şehit olan askerler için Bursa’da bir çok sivil toplum kuruluşuna mensup yaklaşık üç bin kişi, Atatürk Caddesi’nde yürüyüp Atatürk Anıtı önünde şehitler için saygı duruşunda bulunarak İstiklal Marşı okumuş ve burada terör örgütünü lanetleyen sloganlar atmıştır.

Talep etme açısından, kullanıcılar tarafından değil ama kurumlar tarafından halka yönelik aktiviteler amacıyla Kent Müzesi ve önündeki avlu belli süreler için kullanılmaktadır. Örnek olarak, 15. Uluslararası Bursa Çocuk ve Gençlik Tiyatrolar Festivali sırasında 6 Ekim 2010’da Kent Müzesi önündeki avlu da “Sen, ben, o, biz, siz, onlar” isimli tiyatro oyunu oynanmıştır.

Değişiklik yapma açısından, kullanıcıların bu alanda etkin olmadığı gözlenmiştir. Mülkiyet açısından açık alanlar kamuya aittir, ancak büyük bir kısmı araçlar tarafından işgal edildiğinden kamusal kullanıma hizmet edememektedir. Özellikle Hacılar Camii önündeki alan planda yeşil alan olduğu halde, taksi ve dolmuş durakları tarafından kullanılmaktadır (Çalışanlar belediyeye işgaliye ücreti ödediklerini belirtmişlerdir). Yine sokakların tek tarafı otopark olarak kullanılmaktadır. Kontrol açısından açık alanlarda Bursa Büyükşehir Belediyesi Zabıta Denetim Şube Müdürlüğü her türlü

izinsiz işgali ve satışı önlemekle, belde halkının huzurunu ve sağlığını korumakla yükümlüdür. Bununla birlikte gerek seyyar satıcılar, gerekse de park etmiş araçlar açısından alanda çok etkin bir denetim yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca kontrol açısından avluda ve yaya alt geçidinde özel güvenlik görevlileri görev yapmakta, pek çok noktada mobese kameraları yer almaktadır. Mekanın kullanımına yönelik yasal düzenlemeler açısından bazı yeni düzenlemeler dikkat çekmektedir. Bursa Valisi Şahabettin Harput, 2008 yılında yayınladığı genelgeyle şehrin merkezi yerlerinde her türlü eylem ve etkinliği yasaklanmıştır. Valilik yapılacak her türlü eyleme polisin müdahalede bulunacağını duyurarak, “kent sakinlerinin taleplerini” yerine getirdiğini belirtmiştir. İşçi sendikaları bu yasağı devlet bürokrasisinin getirdiğini ve mitinglerin şehrin dışına kaydırmadaki asıl amacın mitinge sokaktaki insanın desteğinin engellenmesi, gelecekteki mücadelenin önünün kesilmek istenmesi olduğunu belirtmişlerdir (Anonim 2011e). 2011 yılından itibaren mitinglerin Gökdere Kavşağı’nda veya Kent Meydanı’nda yapılması kararlaştırılmıştır.

Tez kapsamında yapılan görüşmelerde her iki grup da Cumhuriyet Alanı’na erişim hakkı açısından büyük ölçüde yetersiz bulmuştur. Bu kapsamda yoğun taşıt trafiği nedeniyle yayaların alana erişiminin kısıtlandığı, araçların ve yayaların sirkülasyonu açısından alanda düzensizliğin hakim olduğu, kazaların yaşandığı, özellikle Valilik binasına bir bakan veya milletvekili geldiğinde taşıt trafiğinin uzun süre kilitlendiği, tretuarların ve altgeçitlerin nitelik ve nicelik bakımından yetersiz olduğu, altgeçitlerinin yerlerinin yanlış seçildiği konuları öne çıkmıştır. Özellikle altgeçitler açısından birinci grup engelliler, yaşlılar ve pusetliler için alanda erişim hakkının olmadığını daha fazla vurgulamıştır (Bkz Ek 3. Kullanıcı 5a, Kullanıcı 16a).

Eylem özgürlüğü açısından, alandaki araç ve yaya yoğunluğunun burada çok fazla eylemin gerçekleşmesine izin vermediği, yine de arkadaki avlunun kısmen dinlenme amacıyla kullanıldığı, Atatürk Heykel’inden dolayı genellikle protestoların Cumhuriyet Alanı’nda yapıldığı ifade edilmiştir (Bkz Ek 3. Kullanıcı 3c).

Farklı grupların Cumhuriyet Alanı’na kamusal yaşamda kendi aktiviteleri açısından ne kadar talep ettikleri konusunda bir veri elde edilememiş, kullanıcıların alanda değişiklik yapma şanslarının olmadığı dile getirilmiştir. Kamu mülkiyetinin korunması konusunda

birinci gruptaki pek çok kullanıcı alandaki kamu binalarının varlığından ve hala kamusal amaçlı kullanılıyor olmasından dolayı bu alanda kamu mülkiyetinin korunduğunu ve kamu yararının gözetildiğini belirtmişlerdir. Bu noktada altgeçitlerin yapılması ve eski adliyenin Kent Müzesi'ne dönüştürülmesi örnekleri öne çıkmıştır. Kullanıcı 11 ise alandaki kamu binaları dışında açık alanların büyük kısmının taşıtlar tarafından kullanıldığını, bu alanda kamu yararını sağlayan, halkın rekreatif amaçlarla kullanabileceği alanların olmadığını dile getirmiştir. İkinci grup da kamu yararı açısından tarihi kamu binalarının korunmasını ve Adliye'nin Kent Müzesi'ne dönüştürülmesini olumlu bulmuş, ancak kamu yararının korunmasının yöneticilerin ellerinde olduğunu, geçmişte kamu yararının çiğnendiğini vurgulamıştır.

5.4.2.2. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcı gereksinimleri

Kullanıcı gereksinimleri açısından, Cumhuriyet Alanı'nda iklimsel, işlevsel, duyuşsal algıya dayalı ve psiko-sosyal gereksinimlerin karşılanmasından bahsedilebilir.

- İklimsel gereksinimler

İklimsel açıdan alanda kontrollü bir ortam yaratma, güneşe, yağışa ve rüzgara göre tasarım yapma gibi gereksinimleri içermektedir. İklimsel gereksinimler açısından Cumhuriyet Alanı'nda yayaların dış iklim koşullarından koruyucu olarak altgeçitler yanında Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun revağını kullandıkları gözlenmiştir. Bu konuda öne çıkan görüşlere Ek 3'de (Kullanıcı 5b) yer verilmiştir.

İklimsel gereksinimler açısından birinci grup, Atatürk Caddesi üzerinde portiklerin, Cumhuriyet Alanı'nda kapalı bir yürüyüş alanı olan altgeçitlerin öne çıktığını, aslında böyle bir önleme pek de gereksinim olmadığını, bu tip önlemlerin doğal yollarla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. İkinci grubun cevapları içinde sadece altgeçitler öne çıkmıştır.

- İşlevsel gereksinimler

İşlevsel gereksinimleri değerlendirebilmek açısından öncelikle bölgede yer alan iktisadi faaliyet türleri tespit edilmiş, sektörlerle göre dağılım oranı aşağıdaki Çizelge 5.1'de verilmiştir. Buna göre alanda %45 oranı ile iktisadi faaliyetler açısından perakende ticaretin hakim olduğu görülmüştür. Ticaret yapan işyerlerinin büyük bir kısmı Sönmez

İş Sarayı'nda ve altgeçitlerde yer almaktadır. Bu dönemde alanda yaşanan en önemli dönüşüm Adliye'nin bu alandan ayrılması ve bu binanın Kent Müzesi'ne dönüştürülmesidir. Bu fonksiyonel dönüşüm bölgedeki iktisadi faaliyetlerin dağılımında önemli bir değişime neden olmuştur.

Ayrıca alanda arazi kullanımı analizi yapılmış (Ek 18) ve bu veriler 1996 yılı halihazır haritasına (Ek 16-17) işlenmiştir. Buna göre çalışma alanı sınırları içinde Atatürk Caddesi üzerinde zemin katlarda kültür, ticaret, yeme-içme ve bankacılık faaliyetleri, üst katlarda yine bankacılık faaliyetleri, hizmet sektörüne ait bürolar (avukatlık, muhasebecilik, sigortacılık, emlakçılık, mali müşavirlik, inşaat büroları, ajanslar, organizasyon firmaları, dernekler vb.) ve dersaneler yer almaktadır. Kültür Sokak'ta ise, dolmuş ve taksi durakları, kamu hizmetleri, baro, cami, binaların zemin katlarında ticaret, yeme-içme faaliyetleri, hizmet sektörüne ait iş yerleri, üst katlarda dersaneler ve hizmet sektörüne ait bürolar bulunmaktadır. Alan sınırları içerisinde biri müstakil, biri apartman dairesi olmak üzere iki konut yer almaktadır. Bu verilere göre, özel planlama alanı olarak belirlenen ve kültür merkezi işlevine sahip bu alanda, henüz bu kullanımı destekleyecek işlevler yetersiz görünmektedir. Kültüre yönelik binalarda bile iç-dış arasında görsel ve işlevsel süreklilik yoktur. Bununla birlikte Kent Müzesi önündeki avlunun düzenlenmesiyle farklı tür kullanımlar için daha özel bir alan oluşturma çabası göze çarpmaktadır. Bu alanda özel günlerde çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Ayrıca Hacılar Camii çevre düzenlemesiyle çalışma alanı içinde küçük bir dinlenme parkı düzenlenmiştir. Valilik'in yer aldığı Kültür Sokak'ta kaldırıma taşan yeme-içme faaliyetleri dikkat çekerken, dolmuş duraklarından ve yol kenarı otoparklardan kaynaklanan yoğun araç trafiği de gözlenmektedir.

Ayrıca alandaki büfe ve WC'lerin yerleri ile kent mobilyaları türleri tespit edilmiştir. Alanda birer adet Atatürk ve Osmangazi Altgeçitlerinde ve bir tane de kapalı dolmuş duraklarının bulunduğu alanda olmak üzere toplam üç WC bulunmaktadır. Ayrıca bir tanesi Feraizci Sokak girişinde, bir tanesi Ziraat Bankası Setbaşı Şubesi girişinde iki büfe, anfinin yanında ise avluya hizmet eden bir çay ocağı bulunmaktadır. Anfinin altındaki mekan Kent Müzesi elemanlarının dinlenme odası olarak kullanılmaktadır. Kent mobilyaları açısından Kent Müzesi ve Vergi Dairesi arasındaki avluda, Ziraat Bankası Bursa Bölge Başkanlığı ve Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu binaları önünde, Ünlü

Cadde’de, dolmuş duraklarının güneyinde, Hacılar Camii yanındaki yeşil alanda, Osmangazi Altgeçiti yanında sabit oturma elemanları yer almaktadır. Bunun dışında alanda bir saat kulesi, yayalar, taşıtlar ve binalar için aydınlatma elemanları, reklam panoları, çöp kutuları, telefon kulübeleri, çiçeklikler, otobüs durakları, sokak isim tabelaları, ağaç koruyucuları, sınır elemanları gibi farklı türde bir çok kent mobilyası (Şekil 5.91- 5.92) tespit edilmiştir. Ancak kent mobilyalarının bir kısmının oldukça eski ve niteliksiz olduğu görülmektedir.

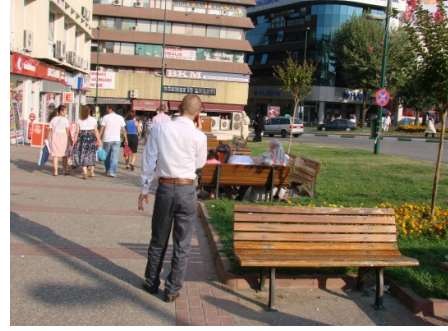
Çizelge 5.1. Cumhuriyet Alanı’nda yer alan iktisadi faaliyetlerin dağılımı

İKTİSADİ FAALİYETLER	İŞ KOLLARI	İŞYERİ ADETİ	%
TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET	PERAKENDE TİCARET LOKANTA-KAFE-PASTANE	181 19	% 45 % 5
MALİ KURULUŞLAR VE SİGORTALAR	MALİ KURULUŞLAR (bankalar ve noter) SİGORTA KURULUŞLARI (emlak, muhasebe, hukuk, mühendislik, reklam büroları)	7 116	% 2 % 29
TOPLUM HİZMETLERİ SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER	KAMU İDARESİ EĞİTİM VE DİĞER SOSYAL HİZMETLER KÜLTÜR –EĞLENCE VE BOŞ ZAMANLARI DEĞERLENDİRME (sanatçı atölyeleri dahil) TIBBİ VE DİĞER HİZMETLER KİŞİLERE VE AİLELERE YAPILAN HİZMETLER	5 7 4 14 13	% 1 % 2 % 1 % 3 % 3
TAŞIMA-DEPOLAMA-HABERLEŞME	DEPOLAR (bodrum katlar hariç)	35	% 9
TOPLAM		400	%100

Ayrıca bu dönemde ilk defa bir kentsel tasarım yarışmasıyla kent mobilyalarının tasarlanması söz konusu olmuş ve yarışma sonucunda meydan saati (Şekil 5.93) uygulanmıştır. Böylece meydan saatleri artık bankaların kendi reklamları olarak kullandıkları objeler olmaktan çıkmış, uzman kişiler tarafından özel olarak tasarlanan kent mobilyalarına dönüşmüştür. Saat konusunda jüri raporunda şu ifadelere yer verilmiştir:

“Meydan saati ve şehir mobilyalarının tasarımındaki yaklaşımın, belirli ve kente yabancı olmayan bir temanın üretilmesi neticesinde ulaşılan ölçülü, kimlikli ve sade formlar halinde bir bütünlüğe ulaşması projenin en belirgin özelliği olarak takdir

edilmiştir. Bu davranış özellikle meydan saatinde duygu, zerafet ve nispetler bakımından seviyeli bir ifadeye ulaşmıştır” (Bursa Büyükşehir Belediyesi 1992b).

Şekil 5.91. Çalışma alanındaki kent mobilyaları örnekleri (Sibel Polat Arşivi) Şekil 5.92. Çalışma alanındaki kent mobilyaları örnekleri (Sibel Polat Arşivi)

Ancak 2007 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi yaklaşık on beş yıldır Cumhuriyet Alanı’nda hizmet veren bu saati yenilemeye karar vermiş, bir seçici kurul oluşturmuş ve bu kurul, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Merih Ercan’ın projesini (beşinci saat) kabul etmiştir. Ercan, tasarımında Bursa’nın geçmişi, bugünü ve geleceğini buluşturduğunu ifade etmektedir. Toplam dokuz buçuk metre yüksekliğindeki saat kulesi (Şekil 5.94), üç ana katman ile tavan örtüsü olan bir kubbeden oluşmakta, ortada geçmişte Hüdavendigâr şehri olduğunu anlatan Osmanlı Devlet Arması ile tekstil, turizm ve otomotiv sanayini simgeleyen rölyeflerden oluşan ışıklı bir döner platform, üst kısımda ise Türk bayraklarıyla saatler yer almaktadır. Ercan’ın mimari özellikleri Bursa’ya ters düşmeyecek biçimde tasarlanmış postmodern bir saat olarak nitelediği (Anonim 2011f) tasarımı konusunda farklı tartışmalar yaşanmış, saat bir kısım tarafından beğeniyle karşılanırken, bir kısım tarafından da “kitsch” olarak değerlendirilmiştir.

Tez kapsamında yapılan görüşmelerde işlevsel gereksinimlerin ne kadar sağlandığı açısından, Cumhuriyet Alanı’nda bu dönemde yer alan işlevlerin karma kullanım ve birbiriyle bütünleşme açısından yeterliliği ve kent mobilyalarının niteliği değerlendirilmiştir. Bu kapsamda birinci grup işlevsel açıdan Cumhuriyet Alanı’nı temsili idare, kültür-sanat, iş merkezi ve ulaşım alanı olarak tanımlanmıştır. Bu noktada resmi kamusal kullanımlarda nitelik yönünden bir değişim ve nicelik yönünden bir

azalma yaşandığı, bununla birlikte tiyatro binasının sadece kültür kullanımına yönelik düzenlenmesinin ve Adliye yerine Kent Müzesi'nin yapılmasının alanda kültür işlevine yönelik bir dönüşümün yaşandığının göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Bunun dışında bankalar, altgeçit içindeki çarşı ve Sönmez İş Sarayındaki dükkanlar dolayısıyla alanda ticaretin yoğun olarak yer aldığı, sayısal olarak az da olsa pastane, kafe, lokanta gibi mekanların da bulunduğu belirtilmiştir. İkinci grup arazi kullanımı açısından Cumhuriyet Alanı'nı günümüzde merkezi iş bölgesi içinde bir ulaşım-geçiş alanı olarak tanımlamıştır. İşlevsel açıdan Adliye'nin bu alandan taşınmasını ve yerine Kent Müzesi yapılmasını olumlu bulmuşlardır. Farklı kullanımların biraradalığı ve birbirleriyle ilişkisi bakımından öne çıkan görüşlere Ek 3'de (Kullanıcı 5c, Kullanıcı 17d) yer verilmiştir.

Şekil 5.93. Kentsel tasarım proje yarışması sonucu yapılan meydan saati (http://wowturkey.com/forum/index.php)

Şekil 5.94. Mevcut meydan saati (Sibel Polat Arşivi)

Her iki gruptaki kullanıcılar da yaşanan işlevsel değişimlerin olumsuz yönde olduğunu, geçmişte Cumhuriyet Alanı'nda daha fazla sosyal ilişki sağlayan yeme-içme-toplanma mekanlarının yer aldığını ve daha nitelikli ticaret yapan dükkanlar bulunduğunu, günümüzde ise alanın özel günler dışında daha çok buluşma ve geçiş alanı olarak kullanıldığını, alandaki işlevlerin birbirlerini tamamlamadığını belirtmişlerdir.

Binaların iç-dış mekan arasında görsel ve işlevsel ilişki sağlaması açısından zayıf olduğunu, örnek olarak alanda kaldırımlara taşan kafelerin olmadığı, yeni yapılan müzenin de çevresiyle çok fazla ilişki kurmadığı belirtilmiştir.

Farklı tür kullanımlar için daha özel alanların oluşturulması konusunda Kent Müzesi ve Vergi Dairesi Başkanlığı binaları arasındaki anfinin ve avlunun olumlu bir düzenleme olduğu, gençlerin burada toplanıp, müzik çaldıklarını, dans ettiklerini, (bazı kişiler gençlerin burayı mekan edinmesinin, alanın kullanımını azalttığını belirtmişlerdir) Ramazan ayında ve Karagöz Şenliği sırasında gösterilerin bu alanda yapıldığını belirtmişlerdir.

Bölgedeki kent mobilyalarının ve büfe, WC gibi hizmet birimlerinin yeterliliği konusunda her iki grup da eksiklikler olduğunu, bunların bilinçsiz bir şekilde seçilmediğini, yenileme adına yapılan koordinasyonsuz çalışmaların mekanın aktif kullanımını engellediğini belirtmişlerdir.

- Duyusal algıya dayalı gereksinimler

Duyusal algıya dayalı gereksinimler açısından, Cumhuriyet Alanı'ndaki boyut-oran-ölçek, kapalılık, form, ritm ve süreklilik, düzen ve karmaşıklık, doku, ışık ve renk, ses ve koku, peyzaj öğeleri ve sanat eserleri her iki kullanıcı grubuyla yapılan görüşmeler üzerinden değerlendirilmiştir. Alanın boyutları konusunda, yaya odaklı iyi bir düzenleme yapıldığı takdirde, birinci gruptaki kullanıcıların çoğunluğu alanın bir kent meydanı olabilecek büyüklükte olduğunu belirtmiş, ikinci grup ise alanın boyutlarını bir meydan olarak yetersiz bulmuştur (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 7k, Kullanıcı 21a).

Yapılar boyutsal açıdan değerlendirildiğinde her iki gruptaki kullanıcıların büyük bir kısmı Cumhuriyet Alanı'ndaki yapıların boyutlarının dengesiz ve insan ölçeği dışında olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 3d).

Yapı-çevre ilişkisinde her iki grup da görsel süreklilik açısından alanın doğusundaki yapıların olmaması gerektiğini, özellikle Sönmez İş Sarayı ve Halkbankası binalarının Yeşil Türbe, Yeşil Cami ve Uludağ manzarasını, tarihi Kayhan bölgesi girişini kapattıklarını ifade etmiştir. Ayrıca birinci grup, Sönmez İş Sarayı, Halkbankası ve eski Türk Ticaret Bankası binalarının ulaşım sürekliliğini de engellediğini belirtmiştir. Yapı-yapı ilişkisinde her iki grup da Türk Ticaret Bankası binasının Valilik binasıyla silüet açısından uyumlu olmadığını belirtmiştir.

Binaların yüksekliklerinin ve cephelerinin birbirleriyle uyumu, binalar arasında ortak bir yön, ritim bulunup bulunmadığı konusunda birinci gruptaki kullanıcıların yarısı tarihi yapıların ve yeni yapıların kendi içinde uyumlu olduğunu, diğer yarısı alandaki yeni binalar arasında hiçbir benzerlik olmadığını vurgulamışlardır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 10b).

Işık konusunda her iki gruptaki kullanıcıların yarısı Atatürk Caddesi'nin ve Cumhuriyet Alanı'nın geceleri iyi aydınlatılmış olduğunu ifade etseler de, diğer yarısı mekanın canlandırılması için daha modern sistemlerle aydınlatılabileceğini belirtmişlerdir. Renk konusunda, bazı kullanıcılar kimi dönemlerde sınırlamalar yapıldığını, bunun kenti tekdüzeleştirdiğini ifade etmiştir. Ses ve koku açısından birinci grubun çoğunluğu günümüzde trafik uğultusundan başka bir şey duyulmadığı, alanda koku verecek nitelikte ve nicelikte bitki bulunmadığı belirtmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 26d).

Kent mobilyaları ve peyzaj öğeleri ölçeğinde, bina cephelerine sonradan eklenen reklam tabelalarının görsel açıdan düzensizlik yaratması eleştirilmiştir. Ayrıca hem kent mobilyaları arasında, hem de bunların çevresiyle tasarım açısından bir dil birliği bulunmadığı belirtilmiştir.

Cumhuriyet Alanı'nda en çok tartışılan konu saat kulesi olmuştur (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 5d). Birinci grupta estetik açıdan yeni saatle ilgili yorumlar (iki kullanıcı hariç) olumsuz yönde olmuştur. İkinci gruptaki kullanıcıların yarısı yeni saati beğenirken, diğer yarısı da eski saati daha güzel bulduklarını belirtmişlerdir. Bazıları ise, oradaki saatin ve röfünün trafiği zorlaştırdığını, Tophane'de bir saat kulesi olduğu için orada başka bir şey yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

- Psiko-sosyal gereksinimler

Psiko-sosyal gereksinimler; güvenli bir ortam, rahatlama, insanların izleyici olarak meydanla veya aktif olarak diğer insanlarla etkileşim kurması, insanlarda merak duygusu uyandırma, mahremiyet sağlama gibi gereksinimleri içermektedir. Güvenlik açısından birinci grup, bölgeyi yetersiz bulmuştur. Özellikle akşam saatlerinde resmi kurum, ticaret ve kültür binaları kapandıktan sonra bölgenin ıssızlaştığını, karanlık olan altgeçitlerin ve özellikle geçmişte tinerciler veya günümüzde farklı marjinal gruplar tarafından sahiplenilen Kent Müzesi ve Vergi Dairesi arasındaki avlunun tehlikeli yerler olduğu konusunda görüşler öne çıkmıştır. İkinci grupta da güven konusundaki

cevapların çoğunda alanın eskiden daha güvenli bir yer olduğu, günümüzde hırsızlık, kapkaç, işportacılık gibi olayların arttığı belirtilmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 7l, Kullanıcı 30b, Kullanıcı 11e).

Her iki gruptaki kullanıcılar da genel olarak bölgedeki kalabalık, trafik ve gürültünün rahatlama ve dinlenmeye imkan vermediğini, ancak Kent Müzesi ve Vergi Dairesi Binaları arasındaki avlunun bu işlevi sağladığını belirtmişlerdir. Rahatlama ve dinlenme açısından alanın eski özelliğini kaybettiği pek çok kullanıcı tarafından belirtilmiş, alanın artık gidilmek istenen bir yer olmadığı belirtilmiştir. Kullanıcılar vakit geçirmek için daha çok Setbaşı'na veya Orhangazi Meydanı'na gittiklerini dile getirmişlerdir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 21b, Kullanıcı 14b, Kullanıcı 13a).

İnsanların izleyici olarak meydanla veya aktif olarak diğer insanlarla etkileşim kurması konusunda her iki gruptaki kullanıcılar, Cumhuriyet Alanı'nın sadece milli bayramlarda, anma veya kutlama gibi özel günlerde insanlar arasında etkileşim sağlama görevini yerine getirdiğini, ancak günümüzde bayramlarda bile eski yoğunluğun ve heyecanın kalmadığını, bunun dışında yoğun taşıt trafiği nedeniyle bölgenin sosyal anlamda bütünleşme sağlayacak bir nitelik taşımadığını belirtmişlerdir. Bu konuda öne çıkan yorumlar Ek 3'de (Kullanıcı 7m, Kullanıcı 5e, Kullanıcı 16b) belirtilmiştir. Mahremiyet sağlama ve insanlarda merak uyandırma konularında bir veriye ulaşılamamıştır.

Cumhuriyet Alanı'nın kullanıcı hakları ve gereksinimleri açısından gelecekte nasıl olması gerektiği konusunda birinci gruptaki kullanıcıların hemen hemen hepsi öncelikle alandaki ulaşım probleminin çözülmesi ve alanın yayalaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Buna ek olarak alanda yer alacak işlevlerin de sosyal, kültürel ağırlıklı olması gerektiğini, bunların da proje aşamasında halkla birlikte tek tek belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 11f, Kullanıcı 7n, Kullanıcı 9d).

İkinci gruptaki kullanıcıların da Cumhuriyet Alanı'nın gelecekte nasıl olmasını istedikleriyle ilgili görüşlerinin büyük kısmı ulaşım açısından alandaki yaya- taşıt trafiğinin yeniden ele alınması, bölgenin yayalaştırılması ve raylı sistemle bütünleştirilmesi konularında yoğunlaşmıştır. Ancak bazı kullanıcılar bu alanın trafiğe kapatılmayacağını, çünkü Atatürk Caddesi'nin bütün bölgeleri birbirine bağlayan en

önemli aks olduğunu belirtmişlerdir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 26e, Kullanıcı 19b, Kullanıcı 22c, Kullanıcı 27c).

Bunun yanında alanla ilgili ilginç fikirler de ortaya çıkmıştır. Kullanıcı 22 alandaki bitişik nizam binaların yıkılıp, yerine yüksek katlı blokların yapılması gerektiğini, böylece alanın ferahlayacağını veya kullanıcı 24 Atatürk Caddesi gibi yeni bir cadde açılması gerektiğini belirtmiştir

Bu noktada ikinci gruptaki kullanıcıların bazı binaların yıkılarak alanın genişletilmesi ve Yeşil Türbe manzarasının yeniden açılması, Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun özgün haline dönüştürülmesi ve yıkılan tarihi yapıların yeniden inşa edilmesi gerektiği gibi daha radikal taleplerde bulunduğu gözlenmiştir.

5.4.2.2. Cumhuriyet Alanı'nın yönetimi

Bu bölümde Cumhuriyet Alanı ulaşımın iyileştirilmesi, düzenli bakım yapılması, kullanımın artırılması ve desteklenmesi açısından incelenmiştir. Birinci gruptaki kullanıcılar, yayalara yönelik ulaşım açısından bölgede altgeçitler dışında özel araçların azaltılmasına ve yayalaştırmaya yönelik herhangi bir iyileştirme yapılmadığını belirtmişlerdir. İkinci grup da, alanda yaya ulaşımının iyileştirilmesi için önce alana üst geçitlerin, daha sonra altgeçitlerin yapıldığını ve Ziraat Bankası önündeki kaldırımın genişletildiğini, ancak yine de bunların kullanım açısından yetersiz kaldığını belirtmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 3e, Kullanıcı 2h).

Birinci grup, geçmişte bakım açısından büyük eksiklikler olduğunu, bir dönem eski adliyenin önüne tinercilerin yerleştiği belirtilmiştir. Günümüzde ise, alanın iyi ışıklandırıldığı ve temizlendiği, ancak kent mobilyalarının niceliksel (bank, çeşme, tuvaletlerin azlığı gibi) ve niteliksel (dayanıklılık ve kentsel dokuya uygunluk) yeterliliği açısından eksiklikler olduğu belirtilmiştir. Şu anda uygulanmakta olan bina cephelerindeki reklam tabelalarının ve klimaların kaldırılması, cephelerin boyanması, kırık pencerelerin onarılması gibi çalışmalarını içeren Atatürk Caddesi Cephe Sağıklaştırması Projesi'ni genel olarak kullanıcılar çok olumlu bulmuşlardır. Ancak birinci gruptan kullanıcı 11, proje kapsamında bina cephelerine isim yazmak için

eklenen ahşap elemanların binalarda kimlik sorunu yaratacağını belirtmiştir. Bu konuda öne çıkan yorumlara Ek 3’de (Kullanıcı 1c) yer verilmiştir.

Kullanımın arttırılması ve desteklenmesi açısından birinci grup tiyatronun yeteri kadar tanıtımının yapılmadığını, ancak eski Adliye Binası’nın Kent Müzesi’ne dönüştürülmesini ve önündeki avlunun düzenlenmesini bu konuda önemli bir adım olarak gördüklerini belirtmiştir. Bu konuda kullanıcı 5 alanda farklı kurumlara ait binaların olmasının bu alanın yönetimini zorlaştırdığını ifade etmiştir. İkinci gruptaki kullanıcılar ise, Kent Müzesi’nin yapılmasını ve önündeki avlunun düzenlenmesini olumlu bulduklarını, ancak insanların etkileşim kurabileceği mekanların arttırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ayrıca Atatürk Altgeçiti’nde dükkan işleten bir kişi (13.04.2011) yönetim konusundaki en büyük problemin seyyar satıcıların engellenmemesi ve yürüyen merdiven projesinde olduğu gibi keşif yapılmadan uygulamaya geçilmesi nedeniyle aksaklıklar yaşanması ve buna bağlı olarak uygulama sürelerinin uzaması olarak ifade etmiştir. Görüldüğü gibi ikinci grup alanın yönetimi konusunda daha karamsar bir tablo çizmiş, son yıllarda bu konuda bazı çalışmaların başladığını, ama yine de büyük ölçüde yetersiz olduğunu dile getirmiştir.

5.4.3. Anlam boyutu

Bu bölümde tez kapsamında yapılan görüşmelerden yola çıkarak Cumhuriyet Alanı’nda çevresel estetiğe, kullanıcının mekânsal davranışına deneyimine ve sosyal yapıya bağlı anlamlar değerlendirilmiştir.

5.4.3.1. Cumhuriyet Alanı’nda çevresel estetiğe bağlı anlamlar

Biçimsel estetiğe bağlı anlamlar açısından kullanıcılara Cumhuriyet Alanı’nın bu dönemdeki genel imajı sorulmuş, bu kapsamda Lynch’in kent imgeleri olarak belirlediği yollar, kenarlar, bölgeler, düğümler ve anıtsal öğeler temel alınmıştır.

Yollar bağlamında her iki grup da, Atatürk Caddesi’nin kaldırımlarının ve altgeçitlerin yaya sirkülasyonu açısından en önemli yollar olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında birinci grup, yayaların her ne kadar günümüzde yoğun taşıt trafiği ile kesilse de kuzey-

güney bağlantısını sağlayan yolları yoğun bir şekilde kullandığını ifade etmiştir. Özellikle dersanelere ve okullara giden öğrencilerin kullandığı 6. Kültür Sokak ve Ressam Şefik Bursalı Caddesi, çarşıya inen akslar Gümüşçeken Caddesi, Feraizci Sokak, Tuz Pazarı Sokak önemli geçişler olarak belirtilmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 13b, Kullanıcı 11g)

Birinci grup kenarlar bağlamında, üst ölçekten bakıldığında doğuda Gökdere ile Setbaşı Köprüsü'nün önemli bir sınır oluşturduğunu belirtmiştir. Her iki grup tarafından da, Vergi Dairesi ve Kent Müzesi binaları arasındaki avlu kot farkından doğan topoğrafik sınırla, farklı nitelikte bir bölge olarak tanımlanmış, bu alandaki binalar ve Atatürk Heykel'i çevresindeki ağaçlar sınırlayıcı olarak ifade edilmiştir.

Bölgeler bağlamında Cumhuriyet Alanı değerlendirilirken, bütün kullanıcılar konuya bütüncül bir açıdan yaklaşmış, bu alanı Hanlar Bölgesi'nden ayırmanın mümkün olmayacağını belirtmişlerdir. Özellikle Atatürk Caddesi üzerinde Çakırhamam'dan Setbaşı'na kadar olan alan, Heykel diye tanımlanmıştır. Bu noktada Cumhuriyet Alanı'yla ilişkili görülen alanlar; Hanlar Bölgesi ve Kapalıçarşı, Pazar yeri, Orhangazi Meydanı, Nalbantoğlu, Ünlü Cadde, Setbaşı, Sakaldöken Caddesi, İnönü Caddesi, Cumhuriyet Caddesi olarak sayılabilir. Kısaca Cumhuriyet Alanı, hem Bursa tarihi kent merkezi olarak tanımlanan bölgenin bir parçası olarak görülmektedir, hem de içinde barındırdığı tescilli binaların yapıldığı dönem ve mimari açıdan benzer özellikleri, hem de barındırdığı Atatürk Heykel'i ve buna bağlı olarak oluşan isimle kent merkezinde farklı bir bölge olarak öne çıkarmaktadır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 3b).

Her iki grup tarafından da Cumhuriyet Alanı, Heykel Bölgesi içinde önemli yolların kesiştiği bir kavşak, bir düğüm noktası olarak tanımlanmıştır, ayrıca yaya sirkülasyonu olarak altgeçitler de düğüm noktası olarak ifade edilmiştir.

Kent simgesi veya röper noktası açısından, her iki grupta da ilk akla gelen öge Atatürk Heykeli, yapı olarak Valilik, buluşma noktası olarak Kafkas Pastanesi'nin veya Tiyatro binasının önü olmuştur. Bunun yanında kavşağın ortasındaki rüfjde yer alan saat önemli bir simgesel öge olarak öne çıkmıştır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 13c, Kullanıcı 14d, Kullanıcı 23a).

Yapılı çevreye bağılı simgesel anlamlar açısından her iki grupta da Atatürk Heykeli'nin ve tarihi yapıların bu mekanı tanımladığı tespit edilmiştir. Ayrıca kullanıcı 11 plan düzleminde alanın formunu bir su damlasına benzetmiş ve alanın önemini bu metaforik benzetmeyle vurgulamıştır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 28b, Kullanıcı 1d, Kullanıcı 11h).

Mekan ismi açısından alanın halk arasında Heykelönü diye tanımlandığı, bu ismin Atatürk Heykeli'nden geldiği için herkes tarafından benimsendiği görülmüştür. Ancak kullanıcı 27 Cumhuriyet Alanı'nın Heykel Meydanı olarak anılmasını Atatürk'e saygısızlık olarak ifade etmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 27d, Kullanıcı 5f).

Cumhuriyet Alanı'nın neyi temsil ettiği konusunda her iki grupta da verilen cevaplar Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk, devlet, resmîyet, bayramlar, tören, Bursa kenti üzerinde yoğunlaşmıştır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 6d, Kullanıcı 30c, Kullanıcı 29b, Kullanıcı 28c, Kullanıcı 27e). Ayrıca Cumhuriyet Alanı'nın Bursa için önemini vurgulamak için, Bursalıların evi, Bursa'nın misafir odası, Bursa'nın kalbi (Hanlar Bölgesi'yle birlikte), Bursa'nın başkenti, bizim ülkemiz gibi, şeklinde bazı metaforik benzetmeler ve İstanbul'un Taksim'i, İzmir'in Kordonboyu gibi bazı karşılaştırmalar da yapılmıştır.

Kısaca bu alanın Bursa kentini yansıttığını söyleyenler, bu durumu Valilik Binası'nın bu alanda olmasına ve kente yabancı bir misafir geldiğinde Valinin onu burada karşılaşmasına, alanın toplumsal anlamda önemli bir buluşma noktası olmasına ve Bursa kartpostallarında Heykelönü fotoğraflarının basılı olmasına bağlamışlardır. Ancak kullanıcıların büyük kısmı geçmişte idari, ticari, sosyal, kültürel tek merkez olan Heykel'in ve önünde anı fotoğrafı çektirilen Heykelönü'nün Bursa'yı tam olarak yansıttığını, günümüzde ise böyle bir özelliğinin kalmadığını ifade etmişlerdir. Alanın hiç Bursa'yı yansıtmadığını belirtenler ise, alanda Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Bursa'ya ait izler olmadığını, Bursa deyince insanın aklına fabrika, Uludağ ve tarım geldiğini, ancak bunları da Cumhuriyet Alanı'ndan okumanın mümkün olmadığını söylemişlerdir. Bunun yanında birkaç kullanıcı alanın hiçbir şeyi temsil etmediğini de belirtmiştir.

5.4.3.2 Kullanıcının Cumhuriyet Alanı'ndaki mekansal davranışına bağlı anlamlar

Bu başlık altında Cumhuriyet Alanı'nda sahiplenme ve kullanım alışkanlığı konuları irdelenmiştir. Sahiplenme açısından birinci grup alanın daha çok gençler ve öğrenciler tarafından, ikinci grup ise farklı kesimler tarafından kullanıldığını belirtmiştir. Sembolik olarak her iki grup da alanın eskisi kadar sahiplenilmediğini vurgulamış, alanda Atatürk Heykeli dışında aidiyet duygusu yaratacak bir yer veya işlev olmadığından Cumhuriyet Alanı'nın yeteri kadar sahiplenilmediğinden bahsetmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 2i, Kullanıcı 7o, Kullanıcı 4b). Kullanım alışkanlığı açısından birinci grup alanın eski kullanım potansiyelinin kalmadığını, sadece Kafkas Pastanesi'nin hala bir buluşma noktası olduğunu ve adres tarifinde Heykel'in röper olarak kullanıldığını belirtmiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 6e, Kullanıcı 10c).

Şekil 5.95. Panoromik açıdan Heykelönü
(http://www.3dpanoramik.com/panoramik/98/bursa_heykel_meydani.html)

Şekil 5.96. Temmuz ayında öğle saatlerinde Kent Müzesi avlusundaki kullanıcılar (Sibel Polat arşivi)

Şekil 5.97 Nisan ayında akşam saatlerinde Kent Müzesi avlusundaki kullanıcılar (Sibel Polat arşivi)

İkinci gruba göre alan, daha çok alışveriş amacıyla gidilen, ulaşım için veya alışkanlıktan dolayı buluşma noktası olarak kullanılan bir yer olarak tanımlanmıştır. Özellikle tiyatronun etkin bir şekilde kullanılmadığı, genel olarak alanda gündüzleri çok yoğun bir kalabalığın yer aldığı (Şekil 5.95- 5.96), akşam saatlerinden sonra kimsenin kalmadığı (Şekil 5.97) belirtilmiştir. Bu noktada günümüzde, kamuya açık özel mekanlar olarak tanımlanan alışveriş merkezlerine olan talebin kent merkezlerindeki canlılığı azalttığı, bölgenin kendi kaderine terk edildiği, hem yoğun taşıt trafiğinden, hem de insanlar günlük gereksinimlerini genel olarak yakın çevrelerindeki alışveriş merkezlerinden sağladıkları için alanın günlük kullanım açısından öneminin azaldığı belirtilmiştir.

5.4.3.3. Kullanıcının Cumhuriyet Alanı'ndaki mekansal deneyimine bağlı anlamlar

Bağ kurma konusunda genel olarak her iki gruptaki bireylerin o bölgede yaşadıkları anılarından dolayı Cumhuriyet Alanı ile aralarında bireysel bağların ve katıldıkları tören, kutlama, anma veya eylemler açısından sembolik anlamları paylaşmayı sağlayan toplumsal bağlar kurdukları görülmüştür. Bireysel bağlar, daha çok o bölgede oturmak, çalışmak, okumak, vakit geçirmek, geçmişte o alanda yer alan bir dükkandan sürekli alışveriş etmek veya o alandaki bir kafede-restoranda yemek yemek gibi eylemleri içermektedir. Bunun yanında orada kutlanan resmi bayramlarla gurur ve güvenin, kutlamalarla coşkunun, anmalarda hüznün, eylemlerde dayanışma duygusunun paylaşılmasıyla, bireyler arasında güçlü toplumsal bağlar kurulduğu da görülmektedir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 7p)

Aidiyet konusunda, her iki gruptaki Bursalılar veya uzun yıllar Bursa'da yaşayan kullanıcılar Cumhuriyet Alanı'na karşı aidiyet hissettiklerini belirtirlerken, on yıldan az bir süredir Bursa'da yaşayanlar böyle bir duygu hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Aidiyet duygusunu yaratan en önemli faktör hem sembolik (Atatürk Heykeli ve Cumhuriyet'in simgesi), hem de fiziksel (tarihi yapıların varlığı) olarak alanın sahiplenilmesidir. Ayrıca geçmişteki sosyal ve kültürel çevreye dair yaşanmışlıktan dolayı Cumhuriyet Alanı "uzun süre gidilmediğinde özlenen bir yer" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Alanı ile kullanıcılar arasında kurulan özel bağlar aidiyet hissini arttırmaktadır.

Aidiyet konusunda, ikinci gruptaki bireyler de en çok sahiplenme, kendileme, yaşanmışlık kavramları üzerinde durmuşlardır. Kendileme konusunda kullanıcıların bir kısmının geçmişte alanda yer alan bazı öğelerden (bina veya kent mobilyası olarak) dolayı alanı kişiselleştirdikleri, alanı Bursalı'ların birleşme noktası olduğu için ve Atatürk Heykeli'nden dolayı alanı sembolik olarak sahiplendikleri görülmüştür (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 6f, Kullanıcı 3i).

5.4.3.4. Cumhuriyet Alanı'nda sosyal yapıya bağlı anlamlar

Bu bölümde Cumhuriyet Alanı tez kapsamında yapılan görüşmeler üzerinden, mekan-erk-ideoloji ilişkisi ve kamusal niteliği açısından değerlendirilmiştir. Mekan-erk ilişkisi bakımından kullanıcı 20 ve 22 eskiden bu alanda küçük esnafın yer aldığını, günümüzde ise marka olmuş, büyük mağazaların alana yerleştiğini belirtmişlerdir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 14c). Bu bağlamda kapitalizmin mekandaki esas erk olarak hakimiyetini kurduğu, pek çok kentte olduğu gibi küreselleşmeyle birlikte kentsel mekanın kapitalizmin ilkeleri doğrultusunda biçimlenmeye başladığı görülmektedir. Mekanın işlevsel olarak ulusal ölçekte zincir mağazalarla ve bankalarla kuşatılmış olması ve özel araçların hakimiyetine girmesi bunun en önemli göstergesidir. Daha önce bahsedildiği gibi Lefebvre'e göre mekan (ve zaman) toplumsal bir üretdir ve mekanın üretimi ayrılmaz üç kurucu boyutuyla, üçlü diyalektik süreçle tanımlanır. Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresi'de (Heykelönü Bölgesi'nin) Lefebvre'in tanımladığı (1991) algılanan, tasarlanan, yaşanan mekan kavramlarıyla (duyularla algılanan maddi mekansal pratikler, uzmanlar ve politik gücü ellerinde bulunduran kişiler tarafından mekanın temsili, sembol ve imajlarla yaşanan temsili mekan) değerlendirilebilir. Ancak bu inceleme farklı bir çalışmanın konusu olabilecek kadar detaylı bir çalışmayı gerektirir. Bu noktada ipuçları bağlamında Tanzimat döneminde de idari bir merkez olarak mekânsal pratiklere sahne olan Cumhuriyet Alanı'nın yeniden tasarımıyla uzmanlar ve politik gücü ellerinde bulunduran kişiler tarafından mekanın temsili gerçekleşmiş, daha sonra maddi mekânsal pratiklerle mekan toplum tarafından kullanılmış ve deneyimlenmiş, bunun sonucunda da toplum tarafından mekana dair üretilen sembol ve imajlarla temsili bir mekan oluşmuştur. Kısaca Cumhuriyet Alanı maddi, kavramsal ve sembolik olarak toplumsal bir üretim süreciyle biçimlenmiştir.

Kamusallık anlamı açısından, kamusal yaşamın içeriğindeki dönüşüme bağlı olarak terk edilen, yoksullaşan ve rant veya ulaşım uğruna engellenen zayıf bir kamusal alanın alanda yaşandığı görülmektedir. Kullanım açısından her iki grup da, Cumhuriyet Alanı'nı, geçmişteki yoğunluğunu ve etkisini kaybetse de, bugün hala milli bayramlar gibi resmi kamusal kullanımlarda, eylem, kutlama gibi sosyal nitelikli kamusal kullanımlarda bir buluşma noktası olarak tanımlamıştır. Kullanıcıların büyük bir kısmı bu alanı “vakit geçirmek için özellikle gidilmeyen bir yer” olarak tanımlamışlardır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 11i, Kullanıcı 5g, Kullanıcı 6g, Kullanıcı 25d, Kullanıcı 16c).

Son olarak, bu dönemde kullanıcılara bir yer kimliğinin sağlanmasında gerekli olan üç koşulu (farklılık, süreklilik, güç sahibi olma) Cumhuriyet Alanı'nın sağlayıp sağlamadığı sorulmuştur. Farklılık bağlamında her iki grup da Cumhuriyet Alanı'nın içinde barındırdığı Atatürk anıtı ve kamu yapıları nedeniyle geçmişten beri gelen simgesel bir değeri olduğunu, ismi, buluşma, gezme ve röper noktası olması, bir meydan olarak algılanması, nedeniyle hala farklı olduğunu, ancak artık tek yönetim merkezi ve tören alanı olma özelliğini kaybettiğini vurgulamıştır (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 6k, Kullanıcı 9e, Kullanıcı 29d, Kullanıcı 2j, Kullanıcı 16d, Kullanıcı 30d).

Tarihsel süreklilik açısından her iki grup da Cumhuriyetin ilanından itibaren bu alanda kentin belleği olan bazı yapıların yer aldığını, (resmi yapılar, tiyatro, Atatürk Heykeli ve saat), ancak pek çok kişi Heykel Bölgesi'nde geçmişteki fiziksel, işlevsel ve sosyal dokuyu bulamadıkları için üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 2k, Kullanıcı 11j).

Cumhuriyet Alanı'nın çevresi üzerinde güç sahibi olup olmadığı konusunda birinci grubun verdiği cevaplar, alanın geçmişte yönetim merkezi olması nedeniyle devletin gücünü simgeleyen bir yer şeklinde tanımlandığını, günümüzde ise alanın ismi, Atatürk Anıtı'nı ve tarihi kamu binalarını içermesi, çarşığı barındırması ve sosyal statüyü yansıtması nedeniyle simgesel anlamda güç sahibi olduğunu göstermiştir (Bkz. Ek 3. Kullanıcı 7r, Kullanıcı 11k, Kullanıcı 13e, Kullanıcı 16e). Bununla birlikte alanın sahip olduğu simgesel güç yanında, kentte oluşan yeni merkezlerin idari ve ekonomik merkez olarak Cumhuriyet Alanı'nın gücünü zayıflattığı vurgulanmıştır.

5.4.4. Bölüm Sonucu

Sonuç olarak bu bölümde Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'da ilk göreve başladığı tarih olan 1862'den, 2010 yılına kadar geçen dört dönem içinde Sarayönü'nün mimari kimliği planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarını oluşturan faktörler üzerinden analiz edilmiştir.

1862-1923 döneminde 19. yüzyıldan itibaren hem siyasal açıdan Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan değişimlerle birlikte yeni yönetim örgütlenmesinin ortaya çıkardığı kamu binaları, hem de ekonomik gelişmelere bağlı olarak kentte artan yabancı nüfus ve kozmopolitleşmenin getirdiği Batılı yaşam tarzı yeni bir tür sosyalliğin doğmasına olanak vermiştir. Batılılaşmanın artan etkisi hayatın her alanına nüfuz ederken, halkın büyük bir kesimi geleneksel yapısını korumaktadır. Buna bağlı olarak hem sosyal yapıda, hem de fiziksel çevrede geleneksel ile modern arasında salınan ikili bir yapı ortaya çıkmıştır. Yeni idari merkez olarak Sarayönü'nde bir yanda erkek ağırlıklı kahvehane kültürü devam ederken, bir taraftan da tiyatrodaki Batılı temsiller izlenmektedir.

Yapılı çevreye bakıldığında, kentsel mekan örgütlenmesi açısından eski ticari merkezin hemen yakınında, ulaşımı kolay yeni bir idari merkez geliştirilmiştir. Bu dönemde geleneksel organik doku içinde dik açılı yeni caddelerin açıldığı, Sarayönü'nde Hükümet Konağı ve diğer resmi binaların yer aldığı yapı adasında bitişik nizam bir yapılanma gerçekleştiği, ortasında geniş bir avlunun bırakıldığı ve yapıların taban alanlarının daha geniş tutulduğu, fotoğraflardan görüldüğü kadarıyla yapıların iki-üç katlı olduğu tespit edilmiştir. Mülkiyet açısından kamuya ait alanlar daha fazladır.

Bu dönemde planlama yaklaşımları açısından bilinçli ve bütüncül bir yaklaşım olmadığı, ancak imar konusunda ilk yasaların çıkarıldığı, kentin ve kentlilerin gereksinimlerinin valiler tarafından düşünüldüğü ve onların istekleri doğrultusunda şekillendiği, ancak kentin ileri gelenlerinin de bu konuda söz sahibi olduğu söylenebilir. Sarayönü'de bu dönemdeki parçacıl şehircilik anlayışının bir sonucudur. Mimari açıdan Sarayönü'nde yapılan kamusal binalar, Tanzimatla birlikte her alanda kendini gösteren Batılılaşma'nın etkisinde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda da kabul gören ve Avrupa mimarlığının türevlerini yansıtan hükümet konağı ve tiyatrodaki eklektik mimari yaklaşımlar öne

çıkılmaktadır. Bununla birlikte yapıların iç mekan kurgusunda geleneksel çözümler söz konusudur. Bu durum Tanzimat'la birlikte hayatın her alanında başlayan geleneksel-modern ikileminin bir sonucudur.

Bu dönemde kullanıcı hakları ve gereksinimleri açısından doğal olarak bilinçli bir yaklaşım söz konusu değildir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki erkek egemen yaşam biçiminin kadını mahrem alana kapatması, kamusal dış mekanlara da yansımış, bu mekanlar da erişim açısından cinsiyete bağlı sınırlılıklar yaratmıştır. Ulaşım teknolojisinin gelişmesi, at arabaları ve sonrasında otomobiller 20. yüzyıl başlarında bile kent içi yaya erişimini engellemeye başlamıştır. Bu noktada Sarayönü'nde tiyatro, Hükümet Konağı gibi bazı yapıların etrafının çitlerle çevrili olmasının erişimi sınırlandırdığı söylenenebilir. Ancak Hükümet Konağı avlusu, mülkiyet açısından kamuya aittir, düzen daha çok zaptiyeler tarafından sağlansa da, işlevsel açıdan herkese açık bir mekandır.

İklimsel gereksinimler açısından alanda çınaraltı mekanları ve lodosa karşı önlem alınmış kahvehaneler öne çıkarken, işlevsel gereksinimler açısından idari yapılar, eğitim binaları ve kütüphaneler, tiyatro ve matbaa, dini yapılar ve kabristanlar, kahvehaneler ve halk bahçesi gibi farklı tür kullanımların alanda birarada olduğu söylenebilir. Kent mobilyaları açısından, o döneme ait resimlerde halka açık alanlarda çeşme, aydınlatma elemanı, büfe, masa ve sandalyelerin kullanıldığı, bazı kamusal binaların sınır elemanlarıyla çevrildiği görülmüştür. Duyusal algıya yönelik gereksinimler açısından tiyatro önündeki bahçeye önem verildiği, burada özel bir peyzaj tasarımı yapıldığı, ancak Hükümet Sarayı avlusunun işlevine yönelik, özel olarak düzenlenmediği görülmüştür. Avluda yer alan işlevlerden dolayı güvenlik gereksinimi ön plandadır.

Bu dönemde Sarayönü'nde yerel yönetimin yolların bakımı konusunda yetersiz kaldığı, sivil mimariyi Haussmannvari bir yaklaşımla yok ettiği, diğer taraftan yeni yapılan yollarla alanın kullanımının desteklendiği, halkın eğitilmesi ve kamusal yaşama alıştırılması için tiyatro kullanımının arttırılması yönünde çabaların olduğu görülmüştür.

Sarayönü anlamsal yönüyle değerlendirildiğinde, sosyal yapıya bağlı anlamlar açısından, mekan-erk-ideoloji ilişkisini yansıtmaktadır. İmparatorluğun temsilcisi Vali Ahmet Vefik Paşa önderliğinde inşa edilen resmi yapılar kentte yaşayan insanlar açısından

devleti görünür hale getirmiş, Sarayönü ismiyle erkin, içerdiği modern kamu kurumlarıyla Batılılaşma ideolojisinin sembolü olmuştur. Alanda Batılılaşmanın gereği olarak yönetici elitler tarafından öğretilen ve Meşrutiyetle birlikte baskı altında gelişen yeni bir tür kamusallık öne çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilanından 1950'lere kadar olan Tek Parti Dönemi'nde planlama-tasarım-uygulama boyutuna bakıldığında sosyo-ekonomik çevre açısından tüm ülkede olduğu gibi Bursa'da da merkezi yönetimin temsilcisi olan valinin kentsel yönetimde oldukça geniş yetkileri vardır. Yeni rejimin gerekliliklerini, devletin gücünü ve millet olma bilincini halka benimsetmek için oluşturulan Cumhuriyet Alanı'ndaki Bursa Halkevi sosyal ve kültürel yaşam açısından kente damgasını vurmuştur. Bu dönemde kadın hakları konusunda köklü değişiklikler olmuş, ancak kalıplaşmış geleneklerden dolayı kadınlar kamusal mekanlardaki yerini tam olarak bulamamıştır. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler yavaş yavaş Cumhuriyet Alanı'nda da kendini gösterse de, henüz yaya-taşıt dengesi yayalar lehindedir.

Yapılı çevreye bakıldığında, kentsel mekan örgütlenmesi açısından Cumhuriyet Alanı yeni idari ve kültürel merkez olarak öne çıkmış, morfolojik açıdan meydan oluşturma fikri önem kazanmıştır. Bu dönemde merkezi yönetimin kendini sergilediği "bulvar-meydan-devlet yapıları" dizgesi Bursa'da Atatürk Caddesi, Cumhuriyet Alanı, Vilayet, Adliye, Maliye, Halkevi binalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu oluşum bilinçli bir yaklaşımın ürünüdür.

Bu dönemde planlama yaklaşımları açısından bütüncül bir yaklaşım oluşturma çabasına girilmiş, yurtdışından çağırılan uzmanlara Bursa'nın planları yaptırılmıştır. Ancak ne Lörcher, ne de Prost planı tam olarak uygulanma şansına sahip olamamıştır. Mimari açıdan hem Birinci Ulusal Mimarlık Akımının izlerini, hem de modern mimarlığın yansımalarını Cumhuriyet Alanı'nda bulmak mümkündür. Bu kapsamda Hükümet Konağı, Adliye, Maliye, Postane ve CHP Parti Binası Birinci Ulusal Mimarlık Akımını (Milli Mimari Rönesansı'nı) temsil ederken, Ziraat Bankası, Derman Apartmanı, Postane'nin yanındaki apartman ve Halkevi ilk modern mimarlık örneklerini oluşturmuşlardır. Milli Mimari Rönesansı'nın Osmanlı'ya ait diğer her şeyin kökten reddedildiği Kemalist Cumhuriyet'in ilk on yılı boyunca sürdürülmesini sağlayan

durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, Osmanlı mimarisinin bu şekilde Türkleştirilmesi olmuştur.

Kullanım- yönetim boyutunda Cumhuriyetin ilanı ile kamusal yaşamda önemli değişimler gerçekleşse de, 1923-1950 döneminde günümüzdeki anlamıyla kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarından ve gereksinimlerinden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü Cumhuriyet'in projesinde özgür ve özerk yurttaş yerine, kendini resmi yoldan tanımlanan "ulusal çıkar"a itaat eden bağımlı insan anlayışı hakim olmuştur. Yine de bu dönemde Cumhuriyet Alanı'nda kavramsal olarak meydan fikrini oluşturabilmek için duysal algıya dayalı gereksinimlerden peyzaj düzenlemeleri yapılmış, Atatürk heykeli ve kent mobilyalarıyla –özellikle saat ile- meydan tamamlanmıştır. Alan, geleneklere bağlı erkek egemen kamusal yaşam nedeniyle erişim açısından kısmen kamusal niteliğine sahiptir. Mülkiyet açısından yeni yasalarla birlikte Cumhuriyet Alanı'nda yapılan kamulaştırmalar öne çıkmış, merkezi yönetimin etkisiyle alanda kamu mülkiyetinde artış gözlenmiştir. Yönetim açısından, alanın bir meydan şeklinde düzenlenmesi ve oturma elemanlarıyla desteklenmesi, hem gündelik hayattaki kullanımı arttırmış, hem de törenlerin daha etkin bir şekilde yapılmasını sağlamıştır.

Cumhuriyet Alanı'nda sosyal yapıya bağlı anlamların öne çıktığı görülmektedir. Kentin en önemli caddesi olan Atatürk Caddesi'nin İnönü Caddesi ile kesiştiği bölgede yer alan Atatürk Anıtı ile Vilayet, Adliye, Maliye ve Halkevi binalarının çevrelediği Cumhuriyet Alanı devlet erkini somutlaştırmış, Bursa'da devlet ideolojisinin -Kemalizmin- simgeleniği yeni bir sahne olmuştur. Bu noktada Cumhuriyet Alanı düzenlenen tören ve kutlamalarla ulusal kimliğin inşasının sağlandığı bir mekan haline gelmiştir.

Kamusallığa bağlı anlamlar açısından Cumhuriyet Alanı, Modernleşmenin gereği olarak devlet seçkinlerince tanımlanan, ortak yararın gerçekleştirildiği tutucu bir kamusal alan oluşturmuştur. İdari ve kültürel merkez niteliği taşıyan alanda hem resmi, hem sosyal nitelikli kamusal kullanımlar mevcuttur. Sosyal nitelikli kullanımlar açısından gündelik hayatta Bursalılar'ın piyasa yaparak kendini bu mekanda sergilemesi, mekana dair bir kullanım alışkanlığı yaratmıştır. Ayrıca mekan ismiyle ilişkili sembolik anlamlar da taşımaktadır. Yeni rejimle birlikte kentteki cadde ve sokak isimleri de değişmiş, Saray

Caddesi önce Gazi Paşa Caddesi, daha sonra Atatürk Caddesi olarak, Sarayönü, Cumhuriyet Alanı, Atatürk Meydanı veya Heykelönü olarak anılmaya başlamıştır.

1950-80 döneminde yaşanan teknolojik gelişmeler, sanayileşme ve göçlerle birlikte kentin ekonomik- demografik- toplumsal- kültürel yapısında ve kamusal yaşamda değişimler başlamıştır. Ancak bunlar henüz Heykel Bölgesi'ne yansımamıştır. Bursa'da Heykel Bölgesi ve Cumhuriyet Alanı idari, ticari, sosyal, kültürel hayatın merkezi olarak hala üst gelir grubunun oturduğu, iş sahibi olduğu, insanların maddi-manevi her türlü gereksinimlerini karşıladığı tek merkezdir.

Bu dönemde kentin hem doğal, hem de yapılı çevresinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Özellikle 1965'de Kat Mülkiyeti Kanunu'nun çıkmasıyla, bahçeli konutlardan apartman sistemine geçilmesi Heykel Bölgesi'nin ve Cumhuriyet Alanı'nın morfolojik yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bina tipindeki değişime bağlı olarak, TAKS-KAKS oranlarının artmasıyla mevcut bina dokusu yoğunlaşmıştır. Bu yoğunlaşmaya bağlı olarak alanda yeşil alanların ve ağaçların azaldığını ve Uludağ, Yeşil Türbe, Bursa Ovası manzarasının kapandığı vurgulanmıştır. Planlama çalışmaları açısından bu dönemde yaşanan çarşı yangınından sonra, İtalyan Şehir plancısı-mimar Piccinato'ya Bursa'nın planının hazırlatıldığı, bu planın hem kente olan yoğun göç, hem siyasilerin oy, hem de bir takım kişilerin rant kaygısı nedeniyle uygulanamadığı belirtilmiştir. Ancak Piccinato planının kullanıcılar tarafından çok benimsendiği ve uygulanamamasının bir kayıp olduğu çok fazla vurgulanmıştır. Bu noktada ilginç olan pek çok kullanıcının "Piccinato planında Atatürk Caddesi'nden Yeşil Türbe'ye düz bir yol açılacaktı ve türbe manzarası kapanmayacaktı" diyerek ifade ettiği planlama kararının aslında Prost'a ait olduğudur. Sonrasında Cumhuriyet Alanı'nın tek tek parsel ölçeğinde mülk sahiplerinin, hatırlı kişilerin istekleriyle, plan değişiklikleriyle veya kaçak olarak geliştirildiği, bunun hem yasal-yönetmelik çerçevesindeki eksiklikler, hem de yetkili kurumlardaki bilinç eksikliğinden kaynaklandığı, kent planlamada sadece parsel ölçeğinde, imar yapma mantığının hakim olduğu, halkın bu sürece dahil edilmediği belirtilmiştir.

Mimari açıdan, Cumhuriyet Alanı bu dönemde yoğun bir inşaat faaliyetine sahne olmuş, hemen hemen günümüzdeki biçimine ulaşmıştır. Bu dönemde inşa edilen yapılar;

İpekçihan, Türk Ticaret Bankası İş Hanı, Dilek Sineması Binası, Uğur Mağazası Binası (Sonradan Halk Bankası), Emniyet Sandığı Binası, Musa Amca İş Hanı, Vakıflar İş Hanı, Sönmez İş Hanı ve Sönmez İş Sarayı olmuştur. Bunların pek çoğunda geriye çekilmiş çatı katlarının ve modüler cephe bölüntüleme tekniklerinin kullanıldığı, hatta gelişen teknolojiyle birlikte alüminyum doğramalı ve giydirme cepheli binaların yapıldığı da görülür. Kullanıcılar bu dönemde mimari tasarım açısından mesleki bir ayırım olmadığını, pek çok binanın mühendisler, hatta eğitimsiz müteahhitler tarafından yapıldığını, tasarımda mülk sahiplerinin ticari kaygılarının öne çıktığını, alandaki binalar arasında en niteliksiz yapının Sönmez İş Sarayı olduğunu belirtmişlerdir.

Kullanıcı hakları değerlendirildiğinde, erişim açısından kolay bir noktada olan alan, bu dönemde taşıtlı ulaşım (dolmuş ve otobüs) için bir başlangıç ve bitiş noktası haline gelmiştir. Ancak taşıt sayısı giderek arttığı için Atatürk Caddesi'ndeki çift yönlü trafik ortadaki bariyerlerle bölünmüş, yayalar için düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde alanın resmi ve sosyal nitelikli farklı tür eylemlere açık olduğu söylenebilir. Mülkiyet ve düzen açısından kamu mülkiyetinin ve dolayısıyla kamu yararının azaldığı, İl Özel İdaresi'ne ait binanın ve Milli Sinema'nın yerine Sönmez İş Sarayı'nın, postanenin yerine Türk Ticaret Bankası'nın yapıldığı görülmüştür.

Kullanıcıların işlevsel gereksinimleri açısından 1970'lere kadar alanda farklı tür kullanımların yer aldığı, bunların birbirini desteklediği tespit edilmiştir. Kullanıcılar Cumhuriyet Alanı'nı resmi kurum, sosyal-kültürel alan, iş ve ulaşım merkezi olarak tanımlamıştır. Binalar dışında her iki kullanıcı grubu için de kent mobilyası olarak en fazla öne çıkan öge saat kulesi olmuştur. Duyusal algıya dayalı gereksinimlerde, genel olarak birinci grup alanın boyutlarının kent meydanı olabilecek büyüklükte olduğunu belirtirken, ikinci grup yetersiz olduğunu savunmuştur. Yapıların boyutları konusunda her iki grup da, alandaki binaları genel olarak insan ölçeği dışında olarak değerlendirirken, binaların birbirleriyle uyumu konusunda, birinci grup, yeni ve eski binaların kendi içlerinde uyumlu olduğunu, ikinci grup ise sadece tarihi binaların birbirine benzediğini belirtmiştir. Alandaki ritm ve süreklilik açısından bir kısım kullanıcılar; Valilik binasıyla ölçek olarak uyumsuz Türk Ticaret Bankası İş Hanı'nın, bir kısım; bölgenin bina dokusuyla uyumsuz Vakıflar İş Hanı'nın yapılmasının etkili olduğunu belirtmiş, çoğunluk Sönmez İş Sarayı'nın yapılmasını alandaki bozulmanın

miladı olarak tanımlanmıştır. Doku ve koku açısından Atatürk Caddesi'nin granit parke kaplı dokusunun, alandaki manolya ağaçlarının kokusunun yok olduğu belirtilmiştir. Estetik açıdan anıt ve çevresindeki peyzaj düzenlemesi öne çıkmıştır. Psiko-sosyal gereksinimler açısından, alanın tanıdıklıktan dolayı daha güvenli olduğu, gündelik hayatta insanların bu alana gezmeye, dinlenmeye, vakit geçirmeye, birbirlerini görmeye, kendilerini göstermeye (saygı görme ve kişisel doygunluğa erişme) geldiği, özel günlerde anma, tören ve kutlamalar sırasında büyük bir etkileşimin ve coşkunun olduğu ve tüm bunların kente karşı aidiyet duygusunu sağladığı vurgulanmıştır.

Cumhuriyet Alanı'nın yönetimi açısından kullanıcıların büyük bir kısmı bu dönemde yerel yönetimlerin yaya ulaşımının desteklenmesi, tarihi binaların korunması, kullanımın artırılması gibi konularda yeterli bilince sahip olmadığını ve bu dönemde pek çok tarihi yapının yıkıldığını belirtmiştir. 1950-80 döneminde kullanımın artırılması için yapılan en önemli yatırım Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun ve Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nin açılması olmuştur.

Anlam boyutu açısından, bu dönemde Cumhuriyet Alanı kentin en önemli ulaşım aksı üzerinde, farklı yolların kesiştiği bir düğüm noktası ve tarihi kent merkezi içinde Atatürk Heykeli, saat kulesi gibi simgesel elemanları Valilik, Tiyatro, Kafkas Pastanesi gibi kentsel röper noktalarını barındıran bir yer imajına sahiptir. Simgesel anlamlar açısından, mekanın isminin dönem başlarında Hükümet Meydanı, sonraları Atatürk Meydanı olarak tanımlandığı, ama halk arasında daha çok Heykelönü olarak isimlendirildiği tespit edilmiştir. Her iki grup da, Heykelönü/Heykel isminin alanda yer alan Atatürk Heykel'inden geldiği, bu nedenle mekanın Atatürk'le ve Cumhuriyet'le ilişkilendirildiği, ayrıca mekanda yer alan Valilik, Adliye ve Maliye binalarının sahip olduğu ortak mimari üslubun da Cumhuriyet dönemini çağrıştırdığı tespit edilmiştir.

Mekansal davranışa bağlı anlamlar açısından, bu dönemde Cumhuriyet Alanı'nın tüm Bursalılar tarafından sahiplenildiği, alanda her sene yapılan törenler ve bayramlar dışında, kamusal anlamda eylem yapma, gündelik hayatta buluşma, fotoğraf çekirme, piyasa yapma gibi kullanım alışkanlıkları taşıdığı belirlenmiştir. Mekansal deneyime bağlı anlamlar açısından bireylerin alanla daha çok bireysel ve toplumsal bağlar kurdukları, çocukluk ve gençlik dönemlerini Bursa'da geçirmiş kullanıcıların bu alanı

hem sembolik, hem fiziksel olarak sahiplendikleri, hem de yaşanmışlıktan dolayı alana yönelik bir aidiyet duyduklarını belirlenmiştir.

Sosyal yapıya bağlı anlamlar açısından Cumhuriyet Alanı, özellikle 1960 darbesi öncesinde ve sonrasında mekan-erk-ideoloji ilişkisini vurgulayan önemli gösterilere sahne olmuştur. Ancak 60'lardan itibaren yaşanan sanayileşme-göç ve kentleşme bağlamında yapılan planların yetersiz kalması, rant ve ekonomik açıdan güçlü kesimlerin çıkarlarına yönelik kentsel planlama kararları Cumhuriyet Alanı'nı da etkilemiştir. Kent merkezinin yatayda ve dikeyde yükselerek yoğunlaşmasına bağlı olarak alandaki kamu mülkiyetinde azalma, özelleşme, ticari ve finansal amaçlı işlevlerde artış yaşanmıştır. Bu noktada Bursa kent merkezindeki en önemli kamusal dış mekan olan Cumhuriyet Alanı'nın bir önceki dönemde baskın olan resmi ideolojik kimliği, bu dönemde alana eklenen ticari yapılarla -iş hanlarıyla- azalmaya başlamış, mekan kapitalizmin işleyişine uygun hale gelmiştir. Kamusallığa bağlı anlamlar açısından Cumhuriyet Alanı'nda gündelik yaşamdaki kullanımlar devam ederken, alandaki resmi kamusal kullanımlara, bu dönemde Bursa Festivali gibi sosyal nitelikli kamusal kullanımlar da eklenmiştir. Bu dönem Cumhuriyet Alanı, kentliler tarafından oluşturulan canlı bir kamusallığı taşımıştır.

1980-2010 döneminde Bursa bir sanayi kenti olma yolunda hızla ilerlerken, nüfusu da büyük artış göstermiş, kentin toplumsal yapısı heterojenleşmiş, farklı kültürlerden gelen grupların kentle entegrasyon problemi başgöstermiştir. Kentsel yönetim örgütlenmesi açısından, Büyükşehir statüsünü alan belediyenin hem yetki, hem alan, hem de kaynak açısından gücü artmış, kentler arası rekabetten kendi payına düşeni almaya çalışan Bursa yeni sportif, sağlığa yönelik ve kültürel yatırımlarla turizm sektöründe atağa kalkmış, yerel yönetimler de kentin tarihi dokusuna yönelik restorasyon çalışmalarına ve niteliksiz konut alanlarının veya kent içinde işlevini yitirmiş sanayi/ ulaşım alanlarının değerlendirilmesine yönelik noktasal ve büyük ölçüde fiziksel yapıya odaklı kentsel dönüşüm projelerine yönelmişlerdir.

Bursa'da ve Cumhuriyet Alanı'nda sosyo-ekonomik çevreye yönelik kullanıcı görüşleri değerlendirildiğinde, birinci grup, ekonomik açıdan, kentin farklı bölgelerinde açılan alışveriş merkezleri nedeniyle bölgede kullanım yoğunluğunun azaldığını ve süzülme

başladığını, ikinci gruptan kullanıcılar alanın yine de belli bir kesim tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığını belirtmiştir. Her iki grup da, göçlerle birlikte artan nüfusun, kentteki sosyo-kültürel yapıyı olumsuz yönde etkilediğini belirtmiş, Heykel Bölgesi'nde, günümüzde orta ve alt gelir grubuna mensup bir kullanıcı grubunun hakim olduğundan, geçmişte tek merkez olarak görülen Heykel Bölgesi'nin bu işlevini yitirdiğinden bahsetmiştir.

Doğal çevre verileri açısından alanda Heykel çevresindeki yeşil alan dışında bahsedilecek bir veri bulunmamaktadır. Kullanıcılar bu alanda doğal çevre açısından çok fazla bir değişim görmediklerini belirtmişlerdir. Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre verileri olarak ilk akla gelen öğeler Kent Müzesi ve Vergi Dairesi Binaları arasındaki avluda yer alan tescilli çınar ağaçları, Atatürk heykeli ve saat çevresindeki yeşil alan olmuştur.

Yapılı çevre verilerinden kentsel mekan örgütlenmesi açısından bu dönemde kentin makroformu sanayileşme, gecekondulaşma ve sosyal farklılaşmaya bağlı mekansal bölünme sonucunda önemli değişimler göstermiş, metro gibi ulaşım sistemlerinin ve kent merkezindeki yoğunluğun artışına bağlı olarak kentsel desantralizasyon başlamış, kent çevresinde yeni çekim güçleri oluşmuştur. Morfolojik açıdan Cumhuriyet Alanı, bu dönemde tamamen yapılanmış olduğu için, büyük bir değişim yaşanmadığı görülmüştür. Kullanıcılarla yapılan görüşmelerde her iki grubun cevapları içinde yapı yoğunluğunun yüksekliği, bina kat yüksekliklerinin fazlalığı, yolların darlığı, kentsel doluluk-boşluk oranının dengesizliği öne çıkmıştır.

Planlama ve kentsel tasarım yaklaşımları, süreçleri ve uygulamaları açısından bu dönemde Cumhuriyet Alanı'nda koruma amaçlı imar planları ve alandaki tescilli yapılarla ilgili plan değişiklikleri öne çıkmış, ilk kez (uygulanmasa da) Atatürk Caddesi aksını bütüncül bir şekilde kapsayan bir kentsel tasarım projesi yarışması düzenlenmiş, beş tescilli yapıyı kapsayan bir özel planlama alanı oluşturulmuştur. Bu bağlamda yerel yönetimlerde kentsel mirasın korunması konusunda bir bilinç değişimi ve imar planları dışında yeni bir planlama aracı olarak kentsel tasarım projelerinin gerekliliği konusunda bir farkındalık yaşandığı görülmektedir. Son olarak, Atatürk Caddesi'nde Cephe Sağıklaştırma Projesi yapılmış, ulaşım ile ilgili olarak yapılan çalışmalar içinde

kent merkezinin mevcut trafik yükünün azaltılması için Heykel-Garaj tramvay hattı projesi tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Bu konuda kullanıcıların görüşlerine bakıldığında, birinci gruptaki kullanıcılar kamusal dış mekanların oluşturulması ve tasarımı açısından mevcut ve yeni oluşturulan yasaların nasıl uygulanacağı konusunda yetkililerde bilgi eksikliği, kamulaştırma zorlukları, estetik kurulların işlememesi gibi sorunlar gündeme getirilmiş, yerel yönetimlerin bu dönemde koruma konusunda bilinçlendiği, ancak bu alana yönelik yapılan kentsel tasarım yarışmasının uygulanmasının kent için bir kayıp olduğu vurgulanmıştır. Bu noktada birinci gruba göre Heykel bölgesinde nitelikli ve bütüncül bir proje yapılamamasının en önemli nedenleri; projelerin noktasal ve parsel bazında ele alınması ve belediye dönemleriyle sınırlı olması, kent bütününde stratejik ve uzun vadeli kararlar verilmemesi ve etaplanabilir projelerin hazırlanmaması olarak ifade edilmiştir. İkinci gruptaki kullanıcılara göre bölgede bütüncül ve nitelikli bir proje yapılmasını engelleyen sorunlar; belli kişilere rant sağlama çabası, ticari kaygılar, çıkarıcılık, projeksiyonsuzluk şeklinde öne çıkmıştır. Bu noktada ikinci gruptaki kullanıcıların kentsel adiliyet konusunu vurguladıkları görülmektedir.

Birinci gruptaki kullanıcılardan Heykel Bölgesi ve Cumhuriyet Alanı'yla ilgili geleceğe yönelik öneriler yapmaları da istenmiştir. Bu kapsamda, planlama kararlarının geliştirilme sürecinde etkili olması gereken faktörler; tüm aktörlerin ortak menfaatlerinin dengelenmesi için ana ilkelerin koyulması ve konuya noktasal değil, alansal olarak bakmak gerektiği olmuştur. Tasarım sürecinde bölgeye bütüncül açıdan ve daha geniş bir kapsamda –tarihi kent merkezi olarak- ve sadece fiziksel açıdan değil, farklı boyutları ele alan bir proje kapsamında yaklaşmak gerektiği ifade edilmiştir. Planlama sürecindeki aktörler konusunda disiplinlerarası uzmanlardan oluşan bir ekip, kurumlararası koordinasyon ve kentteki tüm aktörleri içeren bir sistemden sözedilmiştir. Plancının bu süreçte bilimsel doğrulardan ayrılmaması gerektiği, bu noktada öğrencilere mesleki eğitim sürecinde “mesleki etiğin önemi ve gerekliliği” konusunda yeterli eğitimin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Tasarım sürecinde analizden uygulamaya kadar kadar bütün aşamaların dikkatle ele alınması gerektiği ifade edilmiş, özellikle en fazla öne çıkan konular, doğru analizin, makro ölçekten, mikro ölçüğe tasarımın ve alana özgü uygulama araçlarının düzenlenmesi gerekliliği olmuştur. Planlama araçları

olarak bundan sonra alanın bütüncül bir kentsel tasarım projesi dahilinde geliştirilmesi ve yöntem olarak bu projenin yarışma yoluyla elde edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İletişim yöntemleri açısından, halkın proje sürecine direkt olarak katılması ve şeffaf bir anlayışla konuya yaklaşmak gerektiği, yapılacak toplantılarla projenin halka anlatılabileceği ve bu şekilde halkın ikna edilebileceği vurgulanmıştır. Planlama süreciyle ilgili öneriler kapsamında ikinci grup da halkın isteklerinin yerine getirilmesini, önerilen projelerle ilgili anket yapılmasını, her kesimin çıkarlarının dengeli bir şekilde sağlanması ve bu konuda eğitim almış uzmanların kararlarına saygı duyulması gerektiğini belirtmiştir.

Mimari açıdan bu dönemde daha çok restorasyon ve renovasyon projeleri yapılmıştır. Restorasyon projesi yapılan binalar; Valilik, Adliye (Kent Müzesi), kısmen Maliye ve Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'dur. Yeni inşa edilen binalar; Ziraat Bankası, Atatürk Caddesi 25 no'lu iş merkezi (Yapı Kredi Marmara Bölge Müdürlüğü), Tabakgil İş Hanı, Halk Bankası ve Bursa Barosu binalarıdır. Renovasyon projesi yapılan binalar; Musa Amca İş Hanı, Halk Bankası ve Ziraat Bankası Setbaşı Şubesi olmuştur. Kullanıcıların bu konudaki görüşlerinde, birinci grup, mimarlıkta sadece lisans diplomasının değil, sürekli mesleki eğitimin gerektiğini belirtmiş, tasarım sürecinde mimarın rolü konusunda mimarların tasarım gücünün imar yönetmelikleri ve koruma kurulu kararları tarafından sınırlandırıldığını, mal sahiplerinin ticari kaygılarının egemen olduğunu ifade etmiştir. Mimari üslup açısından birinci gruptaki kullanıcılar Cumhuriyet Dönemini simgeleyen binalar yanında, Türk Ticaret Bankası İş Hanı, Musa Amca İş Hanı, Ziraat Bankası, Tabakgil İş Hanı binalarını dönem yapısı olarak tanımlamışlar, ikinci gruptaki kullanıcıların büyük kısmı yakın döneme ait binaları niteliksiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Birinci grubun alandaki mimarlık yaklaşımlarına önerileri kapsamında alanın kentsel tasarım ölçeğinde ele alınması ve zaten önemli tarihi yapıları barındırdığı için mimarın bu alanda kendini değil, bu binaları öne çıkarması gerektiği, tasarım söyleminin değişimi konusunda bu alanda değişen mimari söylemlerin yeri olmaması gerektiği belirtilmiştir.

Kullanım-yönetim boyutu açısından, 1980-2010 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın kamusal dış mekanlardaki kullanıcı haklarına ve gereksinimlerine ne kadar cevap verdiği ve Bursa Belediyesi'nin sorumluluğundaki bu alanın nasıl yönetildiği

incelenmiştir. Kullanıcı hakları açısından Cumhuriyet Alanı'na kentin birçok farklı noktasından direkt olarak ulaşılabilirliği sağlayan bu otobüs ve dolmuş hatlarının, bir yandan alana erişim kolaylığı sağlarken, diğer yandan yarattığı yoğun trafikle alana araçlı ve yaya olarak erişimi zorlaştırdığı görülmüştür. Yaya kullanımını açısından bu dönemde alanda bir üst geçit yapılmış, ancak daha sonra kullanım açısından yetersiz kaldığı ve görsel olarak silüeti olumsuz etkilediği gerekçesiyle kaldırılmış, 90'lı yıllarda altgeçitler yapılmıştır. Ancak bu altgeçitlerin nicelik ve nitelik açısından yetersiz oldukları tespit edilmiş, bu yüzden alana erişimin sınırlı olduğu görülmüştür. Bu konuda oldukça geç kalmış olsa da, Büyükşehir Belediyesi'nin altgeçitler için yürüyen merdiven ve asansör projeleri gündemdedir. Eylem özgürlüğü açısından, her ne kadar araç yoğunluğundan dolayı tam olarak imkan vermese de, Cumhuriyet Alanı hem barındırdığı Atatürk Heykel'inden dolayı, belli grupların protesto ve destekleme için kullandıkları bir mekan olurken, Kent Müzesi ve Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı binaları arasında kalan avlu, daha gündelik hayatta daha sakin, özel günlerde etkileşim sağlayan eylemlere ev sahipliği yaptığı görülmüştür. Alanın kullanımına yönelik bireysel değil, kurumsal talep etme söz konusudur. Mülkiyet ve düzen açısından, açık alanlar kamu mülkiyetindedir, ancak Hacılar Camii önündeki yeşil alan taksi ve dolmuş durakları olarak kullanılmaktadır. Alanın pek çok noktasında seyyar satıcılar yer aldığından ve her boşluğa park etmiş araçlar görüldüğünden alanda çok etkin bir denetim yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca mekanın kullanımına yönelik yasal düzenlemeler açısından Bursa Valiliği 2008 yılında şehrin merkezi yerlerinde her türlü eylem ve etkinliği yasaklamıştır. Bununla birlikte kullanım alışkanlığına bağlı olarak alan hala eylem ve kutlamalarda kullanılmaktadır.

Kullanıcı hakları konusunda her iki grup da Cumhuriyet Alanı'nı erişim hakkı açısından büyük ölçüde yetersiz bulmuştur. Bu kapsamda yoğun taşıt trafiği nedeniyle yayaların alana erişiminin kısıtlandığı, kazaların yaşandığı tretuvarların ve altgeçitlerin nitelik ve nicelik bakımından yetersiz olduğu konuları öne çıkmıştır. Bu noktada birinci grup engelliler, yaşlılar ve pusetliler için alanda erişim hakkının olmadığını daha fazla vurgulamıştır. Eylem özgürlüğü açısından, her iki grup da alanın kısmen dinlenme, buluşma amacıyla ve çeşitli gruplar tarafından protestolar için kullanıldığını ifade etmiştir. Talep etme ve değişiklik yapma hakkı açısından çok fazla veriye ulaşılamamış, sadece alanda sabit kent mobilyaları olduğu için fiziksel açıdan değişiklik yapma

imkanı olmadığı belirtilmiştir. Kamu mülkiyetinin korunması konusunda her iki gruptaki kullanıcılar alandaki kamu binalarının varlığından ve hala kamusal amaçlı kullanılıyor olmasından dolayı bu alanda kamu mülkiyetinin korunduğunu ve kamu yararının gözetildiğini, ancak bu alanların her ne kadar kamu mülkiyetinde olsa da, işlevsel açıdan etkin olarak kamusal kullanıma hizmet edemediğini belirtmişlerdir. İkinci grup kamu yararının korunmasının yöneticilerin ellerinde olduğunu, geçmişte kamu yararının çiğnendiğini vurgulamıştır.

Kullanıcı gereksinimleri açısından, Cumhuriyet Alanı'nda iklimsel işlevsel, duyuşsal algıya dayalı ve psiko-sosyal gereksinimler değerlendirilmiştir. İklimsel gereksinimler açısından Cumhuriyet Alanı'nda yayaların dış iklim koşullarından koruyucu olarak altgeçitler yanında Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun revağını kullandıkları gözlenmiştir. İşlevsel gereksinimler açısından, alandaki iktisadi faaliyet türleri belirlenmiş ve binalara yönelik işlevsel analizler yapılmıştır. İktisadi faaliyetler açısından, %45 ile perakende ticaretin, %29 ile sigorta kuruluşlarının (emlak, muhasebe, hukuk, mühendislik, reklam büroları) alanda hakim olduğu görülmüştür. Çalışma alanı sınırları içinde dinlenme parkı, anfi, dolmuş ve taksi durakları, kamu hizmetleri, baro, cami, zemin katlarda kültür, ticaret, yeme-içme ve bankacılık faaliyetleri, üst katlarda yine bankacılık faaliyetleri, hizmet sektörüne ait bürolar (avukatlık, muhasebecilik, sigortacılık, emlakçılık, mali müşavirlik, inşaat büroları, ajanslar, organizasyon firmaları, dernekler vb.) ve dershaneler ve konutlar yer almaktadır. Bu verilere göre, özel planlama alanı olarak belirlenen ve kültür merkezi işlevine sahip bu alanda, henüz bu kullanımı destekleyecek işlevler yetersiz görünmektedir. Kültüre yönelik binalarda bile iç-dış arasında görsel ve işlevsel süreklilik yoktur. Yine de Kent Müzesi önündeki avluda özel günlerde çeşitli etkinlikler yapılmakta, bu alan ve Hacılar Camii önündeki dinlenme parkı gençler ve yaşlılar tarafından kullanılmaktadır. Alandaki hizmet birimlerinin alanda ve kent mobilyalarının da nicelik ve nitelik açısından yetersiz olduğu görülmüştür. Bununla birlikte bu dönemde ilk defa Cumhuriyet Alanı'ndaki meydan saati özel olarak bir yarışma dahilinde tasarlanmış ve uygulanmıştır. Ancak daha sonra bu saat kaldırılmış ve başka bir sanatçıya yeni bir saat (beşinci saat) yaptırılmıştır.

Kullanıcıların görüşleri üzerinden işlevsel gereksinimler değerlendirildiğinde, arazi kullanımı açısından birinci grup Cumhuriyet Alanı'nı günümüzde temsili idare, kültür-

sanat, iş merkezi ve ulaşım alanı olarak, ikinci grup merkezi iş bölgesi içinde bir geçiş alanı olarak tanımlamıştır. Her iki gruptaki kullanıcılar, Kent Müzesi'nin yapılması dışında farklı kullanımların biraradalığı ve birbirleriyle ilişkisi bakımından yaşanan işlevsel değişimlerin olumsuz yönde olduğunu, alanın özel günler dışında daha çok buluşma ve geçiş alanı olarak kullanıldığını, alandaki işlevlerin birbirlerini tamamlamadığını belirtmişlerdir. Birinci grup, binaların iç-dış mekan arasında görsel ve işlevsel ilişki sağlaması açısından zayıf olduğunu, çevresiyle çok fazla ilişki kurmadığını belirtmiştir. Farklı tür kullanımlar için daha özel alanların oluşturulması konusunda her iki grup da Kent Müzesi ve Vergi Dairesi Başkanlığı binaları arasındaki anfinin ve avlunun olumlu bir düzenleme olduğu, bu alanda çeşitli etkinliklerin yapıldığını belirtmişlerdir. Her iki grup da bölgede teknik altyapı, kent mobilyaları, tuvalet gibi konularda eksiklikler olduğunu belirtmişlerdir.

Duyusal algıya dayalı gereksinimler açısından yapı-çevre ilişkisinde her iki grup da görsel süreklilik açısından alanın doğusundaki yapıların olmaması gerektiğini, özellikle Sönmez İş Sarayı ve Halkbankası binalarının Yeşil Türbe, Yeşil Cami ve Uludağ manzarasını kapattıklarını ifade etmiştir. Ayrıca birinci grup, Sönmez İş Sarayı, Halkbankası ve eski Türk Ticaret Bankası binalarının ulaşım sürekliliğini de engellediğini belirtmiştir. Yapı-yapı ilişkisinde her iki grup da Türk Ticaret Bankası binasının Valilik binasıyla silüet açısından uyumlu olmadığını belirtmiştir. Kent mobilyaları ölçeğinde her iki grup da reklam tabelalarının görsel açıdan kirlilik yarattığını belirtmiş, sanatsal öğeler açısından birinci grup saat kulesini “arabesk” olarak tanımlarken, ikinci grup da bu oran yarı yarıya kalmıştır.

Psiko-sosyal gereksinimler açısından her iki grubun cevapları hemen hemen çakışmıştır. Kentin kalabalıklaşmasından dolayı artık alanın eskisi kadar güvenli olmadığı, kalabalık ve yoğun taşıt trafiği yüzünden alanda rahatlama-dinlenme gibi bir imkanın olmadığı, bu amaçla gidilecek mekanların bulunmadığı, alanda özel günlerde anma, tören ve kutlamaların yapıldığı, ancak geçmişteki etkileşimin, coşkunun olmadığı vurgulanmıştır. Mahremiyet sağlama ve merak uyandırma açısından bir veriye ulaşamamıştır.

Alanın kullanıcı hakları ve gereksinimleri açısından gelecekte nasıl olması gerektiği konusunda, her iki gruptaki kullanıcılar da öncelikle alandaki ulaşım probleminin

özölmesi, alanın yayalaştırılması, alanda yer alacak işlevlerin sosyal, kültürel ağırlıklı olması gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada Atatürk Caddesi'nde taşıt trafiğinin yer altına alınması, mevcut yolun yayalar ve raylı sistem tarafından paylaşılması konusu gündeme gelmiştir. Ancak bu konuda ikinci grup daha çekimser kalmıştır. Buna ek olarak alandaki Sönmez İş Sarayı, Halk Bankası gibi bazı yapıların yıkılması gerektiği ifade edilmiştir.

Alanın yönetimi konusunda birinci grup yerel yönetimlerin Cumhuriyet Alanı'nda yaya ulaşımının iyileştirilmesi dışında düzenli bakım ve kullanımın desteklenmesi konularında son yıllarda çaba gösterdiğini, ancak yönetim yetersizliğinden önce planlama- tasarımı- uygulama aşamasında problemler olduğu, projelerin belli hedeflerinin olmadığı, kapsam olarak bütüncül bir nitelik ve süreklilik taşımadığı ve bu konuda köklü bir değişiklik yapılmadan alanın iyileştirilmesinin mümkün olamayacağı belirtilmiştir. İkinci grup ise, alanın yönetimi konusunda daha karamsar bir tablo çizmiş, son yıllarda Adliye'nin Kent Müzesi'ne dönüştürülmesi ve cephe sağlıklaştırması gibi bazı çalışmaların başladığını, ama yine de bunların büyük ölçüde yetersiz olduğunu dile getirmiştir.

Çevresel estetiğe bağlı anlamlar açısından Cumhuriyet Alanı'ndaki kentsel imgeler değerlendirildiğinde, birinci gruba göre en çok kullanılan yolların Atatürk Caddesi'nin kaldırımları, altgeçitler ve kuzey-güney bağlantıları olduğu grlmştir. İkinci gruba göre en yoğun kullanılan yol Atatürk Caddesi'nin Setbaşı yönüdür. Sınırlar bağlamında, her iki grup da geniş ölçekte doğuda Gökdere ve Setbaşı Köprüsü'nün, kot farkından dolayı farklı nitelikte bir bölge olarak tanımlanan Vergi Dairesi ve Kent Müzesi binaları arasındaki avlu için, binaların ve Atatürk Heykel'i çevresindeki ağaçların sınırlayıcı olarak tanımlandığı grlmştir. Bölgeler açısından, her iki grup da Cumhuriyet Alanı'nı Bursa tarihi kent merkezi olarak tanımlanan bölgenin bir parçası olarak görmektedir, ayrıca birinci grup alandaki tescilli binaların yapıldığı dönem ve mimari açıdan benzer özellikleri, sembolik olarak Atatürk Heykel'inin bu alanda yer alması ve ismi nedeniyle alanın kent merkezi içinde farklı bir alan olarak öne çıktığını belirtmiştir. Düğüm noktası olarak her iki grup da Cumhuriyet Alanı'nı, Heykel Bölgesi içinde önemli yolların keşiştiği bir kavşak olarak tanımlanmıştır. Anıtsal öğeler açısından, her

iki grupta da Atatürk Heykeli, Valilik ve Tiyatro binaları, buluşma noktası olarak Kafkas Pastanesi, bunlardan sonra saat ilk akla gelen öğeler olmuştur.

Cumhuriyet Alanı'nda yapılı çevreye bağlı simgesel anlamlar açısından her iki grupta da Atatürk Heykeli'nin ve aynı mimari üsluba sahip tarihi yapıların bu mekanı tanımladığı tespit edilmiştir. Mekan ismi açısından alanın halk arasında Heykelönü diye tanımlandığı, bu ismin Atatürk Heykeli'nden geldiği için herkes tarafından benimsendiği görülmüştür. Cumhuriyet Alanı'nın neyi temsil ettiği konusunda her iki grupta da verilen cevaplar Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk, devlet, resmiyet, bayramlar, tören, Bursa kenti üzerinde yoğunlaşmıştır.

Mekansal davranışına bağlı anlamlardan sahiplenme açısından birinci grup alanın daha çok gençler ve öğrenciler tarafından, ikinci grup ise farklı kesimler tarafından kullanıldığını belirtmiştir. Sembolik olarak her iki grup da alanın eskisi kadar sahiplenilmediğini vurgulamıştır. Kullanım alışkanlığı açısından birinci grup alanın eski kullanım potansiyelinin kalmadığını belirtmiştir, sadece Kafkas Pastanesi'nin hala bir buluşma noktası olduğu ve adres tarifinde Heykel'in röper olarak kullanıldığını belirtmiştir. İkinci gruba göre alan, daha çok alışveriş amacıyla gidilen, ulaşım için veya alışkanlıktan dolayı buluşma noktası olarak kullanılan bir yer olarak tanımlanmıştır. Bu noktada günümüzde, kamuya açık özel mekanlar olarak tanımlanan alışveriş merkezlerine olan talebin kent merkezlerindeki canlılığı azalttığı, bölgenin kendi kaderine terk edildiği, hem yoğun taşıt trafiğinden, hem de insanlar günlük gereksinimlerini genel olarak yakın çevrelerindeki alışveriş merkezlerinden sağladıkları için alanın kullanım alışkanlığının azaldığı belirtilmiştir.

Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcının mekansal deneyimine bağlı anlamlar açısından bağ kurma konusunda genel olarak her iki gruptaki bireylerin o bölgede yaşadıkları anılarından dolayı Cumhuriyet Alanı ile aralarında bireysel bağların ve katıldıkları tören, kutlama, anma veya eylemler açısından sembolik anlamları paylaşmayı sağlayan toplumsal bağlar kurdukları görülmüştür. Aidiyet konusunda, her iki gruptaki Bursalılar veya uzun yıllar Bursa'da yaşayan kullanıcılar Cumhuriyet Alanı'na karşı aidiyet hissettiklerini belirtirlerken, on yıldan az bir süredir Bursa'da yaşayanlar böyle bir duygu hissetmediklerini ifade etmişlerdir.

Cumhuriyet Alanı'na karşı aidiyet konusunda, her iki grupta da sembolik ve fiziksel sahiplenme, alandaki bir binayı veya bir takım öğeleri belli bir dönem kendileme ve yaşanmışlık kavramları öne çıkmıştır. On yıldan az bir süredir Bursa'da yaşayanlar böyle bir duygu hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Bağ kurma konusunda her iki grupta da o bölgede yaşadıkları anılarından dolayı Cumhuriyet Alanı ile aralarında bireysel bağların, katıldıkları tören, kutlama, anma veya eylemler açısından sembolik anlamları paylaşmayı sağlayan toplumsal bağların kurulduğu görülmüştür. Bu konuda mekanın özellikle sembolik olarak sahiplenilmesinin, yaşanmışlığın ve mekanla kurulan özel bağların etkili olduğu görülmüştür.

Cumhuriyet Alanı'nda sosyal yapıya bağlı anlamlar mekan-erk-ideoloji ilişkisinin öne çıktığı, pek çok kentte olduğu gibi küreselleşmeyle birlikte kentsel mekanın kapitalizmin ilkeleri doğrultusunda biçimlenmeye başladığı görülmektedir. Bu noktada Lefebvre'in üçlü diyalektik sürecinden yola çıkarak, Cumhuriyet Alanı'nın da maddi, kavramsal ve sembolik olarak toplumsal bir üretim süreciyle biçimlendiği söylenebilir.

Kamusal yaşamdaki dönüşüme bağlı olarak Cumhuriyet alanı'nda da terkedilen, yoksullaşan ve engellenen bir kamusallığın öne çıktığı söylenebilir. Ayrıca her iki grup da, geçmişteki etkisi azalsa da, resmi nitelikli kullanımlar açısından Cumhuriyet Alanı'nı hala tören, kutlama, anma, eylem, etkinlik gibi toplumsal ritüellerin gerçekleştiği bir buluşma noktası olarak tanımlamıştır. Sosyal nitelikli kullanım açısından yoğun araç trafiği ve kentte oluşan yeni alternatifler nedeniyle alanın özellikle vakit geçirmek için gidilen bir yer olmadığı, bir geçiş bölgesi niteliği taşıdığını belirtmiştir.

6. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Bu bölüme kadar, Sarayönü'nün ve sonrasında Cumhuriyet Alanı'nın çeşitli dönemlerdeki mimari kimliği planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutları açısından analiz edilmiştir. Bu bölümde ise, mekanın mimari kimliğini oluşturan boyutlar arasında ilişkiler kurulmuş, seçilen yerin bir kimlik sahibi olma koşullarını (farklılık- biriciklik, tutarlılık-süreklilik ve öz-saygı-güç sahibi olma) taşıyıp taşımadığı değerlendirilmiştir.

• 1862- 1923 Döneminde Sarayönü'nün mimari kimliği

Bu bölümde Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'da ilk göreve başladığı tarih olan 1862'den, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen dönem içinde Sarayönü'nün taşıdığı mimari kimlik, önerilen yöntem kullanılarak değerlendirilmiştir. Sarayönü'nün bu süreçte sahip olduğu mimari kimliğin tanımlanmasında planlama-tasarım-uygulama boyutu içinde siyasal ve yasal-yönetimsel yapıdaki değişimler, planlama sürecini yönlendiren aktör olarak vali ve alandaki mimari uygulamalar öne çıkarken, bunlar mekan-erk-ideoloji ilişkisine ve geleneksellik-modernlik ikilemine bağlı anlamlar yaratmıştır (Şekil 6.1). Sarayönü'nün ortaya çıkışında Batılılaşma hareketleriyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal yapısında yaşanan değişimler, özellikle imparatorluk çapında yönetim açısından vilayet sisteminin kurulması büyük ölçüde etkili olmuştur. Bu bağlamda Bursa'nın da Hüdavendigâr Vilayeti'nin merkez sancağı olması, kentte hükümet konağını ve yönetimle ilgili diğer işlevleri içeren bir idari merkez yapılmasını gerektirmiştir. Bu dönemde İmparatorluğun kentteki temsilcisi olan vali Ahmet Vefik Paşa önderliğinde gerekli resmi yapılar inşa edilmiş, kentte yaşayan insanlar açısından devlet görünür hale gelmiştir. Zaten bu alan, hükümet sarayının bulunduğu yer olduğu için Sarayönü olarak tanımlanmıştır. Bu noktada mekan anlamsal açıdan siyasal erkin ve Batılılaşma ideolojisinin yansıtıcısı olmuştur.

Diğer yandan Sarayönü konumuyla kentin tarihi merkezine yakın bir alanda, Batılı yaşam tarzının hüküm sürdüğü Setbaşı'nın hemen yanında, kentin en önemli caddesi üzerinde (Saray Caddesi) doğu, batı ve kuzey (Yeniyol) bağlantılarının kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Böylece, Sarayönü yeni idari ve sosyal merkez olarak, Batılı yaşama açılan bir kapı, geleneksel merkezdeki yaşamı, modern yaşama bağlayan bir

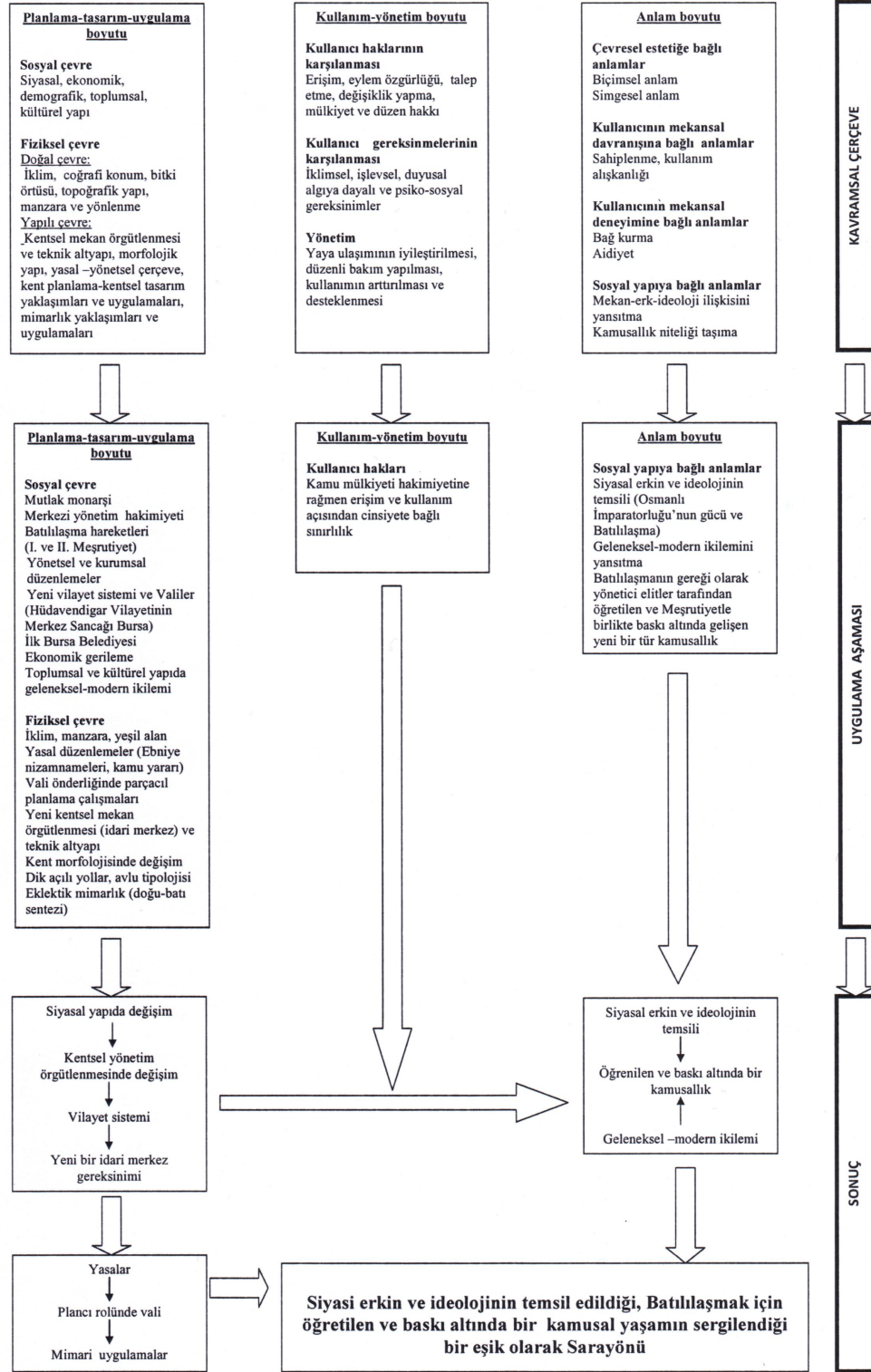
eşik niteliği taşımaktadır. Bu “arada olma” durumu gerek alanda yer alan binalarla, gerekse alanın sunduğu yaşam biçimiyle pekişmektedir. Bir yanda dış cepheleriyle Batı’daki binalara benzeyen, ancak iç mekan kurgusu geleneksel Osmanlı evindeki avlulu plan tipolojisine sahip yapılar, diğer yanda yüzlerce yıldır Osmanlı İmparatorluğu’ndaki erkek egemen kahve kültürü ile, kadınlı-erkekli yeni bir eğlence ve kültür anlayışı olarak tiyatro ve halk bahçesi, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki değişim sürecinin yansımasıdır. Kısaca bu dönemde Sarayönü, siyasi erkin ve ideolojinin temsil edildiği, Batılılaşmak için öğretilen ve baskı altında bir kamusal yaşamın sergilendiği bir “eşik” olarak tanımlanabilir.

Bu noktada Sarayönü sadece bir kamusal dış mekan olarak değil, üzerinde yaşandığı ve ona bir takım anlamlar yüklediği için bir yer olarak ifade edilebilir. Bir yer kimliğinin inşasında farklılık, süreklilik ve güç sahibi olma koşulları önem kazanır. Sarayönü de, sahip olduğu planlama-tasarım-uygulama ve anlam boyutlarıyla bu koşulları sağlamış, farklılık açısından hükümet konağı ve tiyatro gibi yeni kamusal mekanları ve işlevleri barındırdığından kent içinde tek olma niteliğine sahip olmuş, ortaya çıktığı tarihten Cumhuriyet dönemine kadar varlığını korumuş ve tarihsel bir süreklilik kazanmış, idari merkez görevini üstlendiği (İmparatorluğun taşradaki yansıması olduğu) için kent üzerinde güç sahibi olmuştur.

- 1923-1950 döneminde Cumhuriyet Alanı’nın mimari kimliği

Bu bölümde Cumhuriyet’in ilanından 1950’lere kadar geçen dönem içinde Cumhuriyet Alanı’nın taşıdığı mimari kimlik, önerilen yöntem kullanılarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet Alanı’nın bu süreçte sahip olduğu mimari kimliğin tanımlanmasında planlama-tasarım-uygulama boyutu içinde siyasal ve yasal-yönetimsel yapıdaki değişimler, planlama sürecini yönlendiren merkezi yönetimin memuru olarak vali, meydan kavramı ve mimari uygulamalar, kullanım-yönetim boyutu içinde işlevsel ve psiko-sosyal gereksinimlerin karşılanması öne çıkarken, bunlar mekan-erk-ideoloji ilişkisine ve ulusal kimliğin inşasına bağlı anlamlar yaratmıştır (Şekil 6.2).

Şekil 6.1. 1862- 1923 döneminde Sarayönü'nün mimari kimliğini tanımlayan kavramsal şema

Cumhuriyet Alanı'nın ortaya çıkışında yeni rejimle birlikte, merkezi yönetimin iktidarını fiziksel mekanda meşrulaştırma çabası göze çarpmaktadır. Bu kapsamda yapılan yasal düzenlemelerle, “bulvar-meydan-devlet yapıları” fikrinden yola çıkarak, öncelikle gerekli kamulaştırmalar yapılarak, meydan yapılacak alan hazırlanmış, daha sonra resmi binaların ve Atatürk Heykeli'nin inşasıyla meydan tamamlanmış, mekan Cumhuriyet'in kente vurduğu bir damga olmuştur. Ancak fiziksel olarak yaratılan meydanın zihinsel olarak da içselleştirilebilmesi için alanda periyodik tören ve kutlamalar düzenlenmiş, bu yaklaşım ulusal kimliğin inşasında büyük rol oynamıştır.

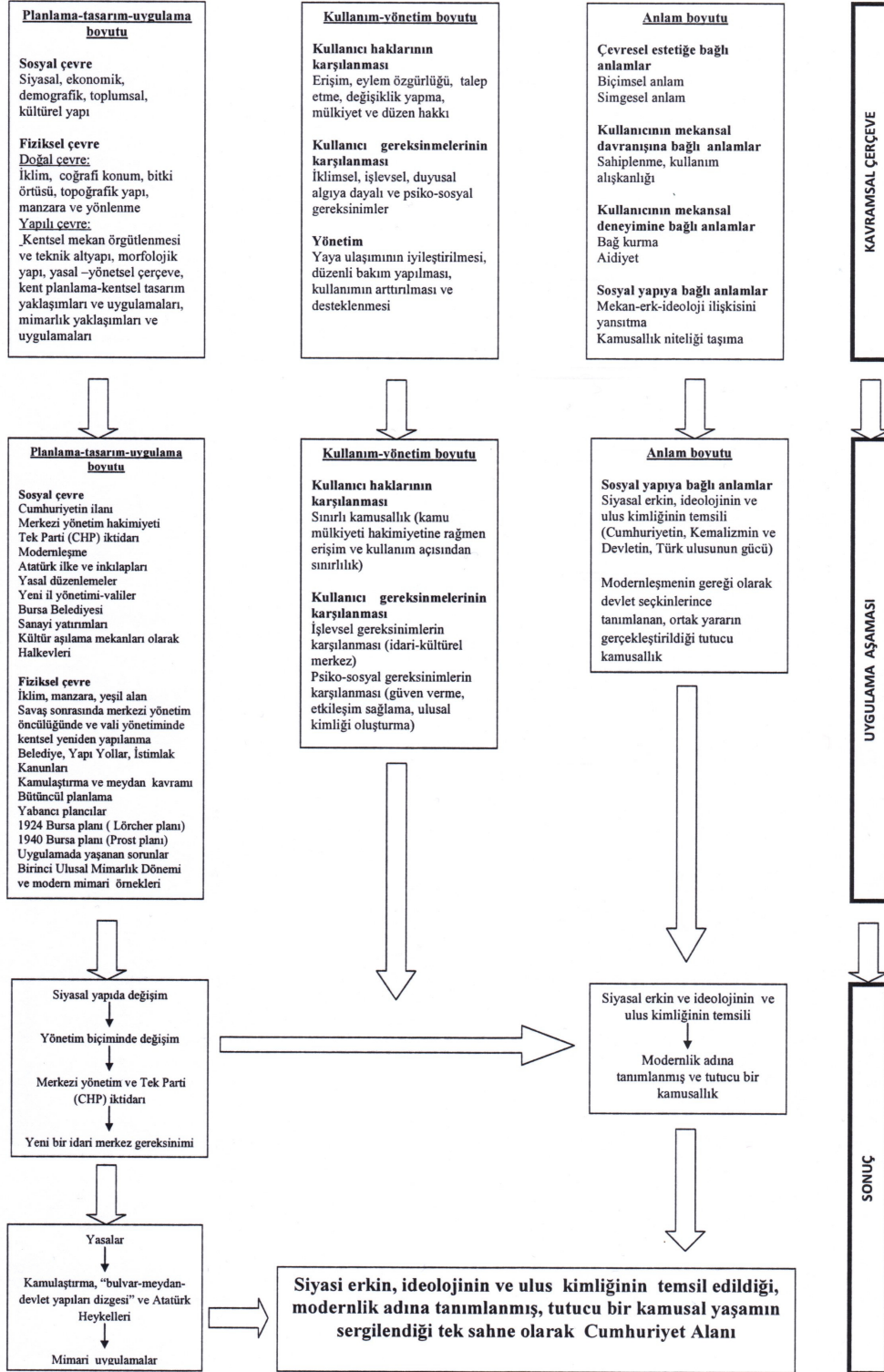
Diğer yandan Cumhuriyet Alanı, hem kentin tarihi merkezine yakın bir alanda, hem de kentin en önemli caddesi üzerinde (Gazi Paşa Caddesi), doğu, batı ve kuzey (İsmet Paşa Caddesi) bağlantılarının kesiştiği bir noktada ve eski hükümet merkezinin bulunduğu alanda konumlanmıştır. Cumhuriyet Alanı'nın burada yapılmasının bilinçli bir tercih olduğu düşünülmektedir. Yeni bir rejimi halka kabul ettirmenin zorluğu göz önüne alındığında, halkın alışkın olduğu bir yerde ve tanıdık bir mimariyle (Osmanlı- Selçuklu mimarisinden izler taşıyan Milli Mimari Rönesansı) yeni hükümet binalarını gerçekleştirmek akıllıca bir yaklaşımdır. Bu yönüyle Cumhuriyet Alanı, siyasi erkin, ideolojinin ve ulus kimliğinin temsil edildiği, modernlik adına tanımlanmış, tutucu bir kamusal yaşamın sergilendiği tek “sahne” olmuştur.

Bu noktada Cumhuriyet Alanı, yer kimliğinin inşasında temel olan koşulları, sahip olduğu planlama-tasarım-uygulama ve anlam boyutlarıyla sağlamış, farklılık bağlamında gerek içerdiği idari-kültürel işlevlerle, gerekse barındırdığı Atatürk Heykeli'yle Bursa'da tek olma özelliğini kazanmış, eski hükümet konağının bulunduğu yere yapıldığından işlevsel açıdan Osmanlı'dan gelen tarihsel bir sürekliliğe sahip olmuş, idari merkez anlamını taşıması, devleti, Atatürk'ü ve Cumhuriyeti temsil etmesi nedeniyle güç sahibi olmuştur.

- 1950-1980 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliği

Bu bölümde 1950'lerden 1980'lere kadar geçen dönem içinde Cumhuriyet Alanı'nın taşıdığı mimari kimlik önerilen yöntem kullanılarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet

Şekil 6.2. 1923-1950 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini tanımlayan kavramsal şema

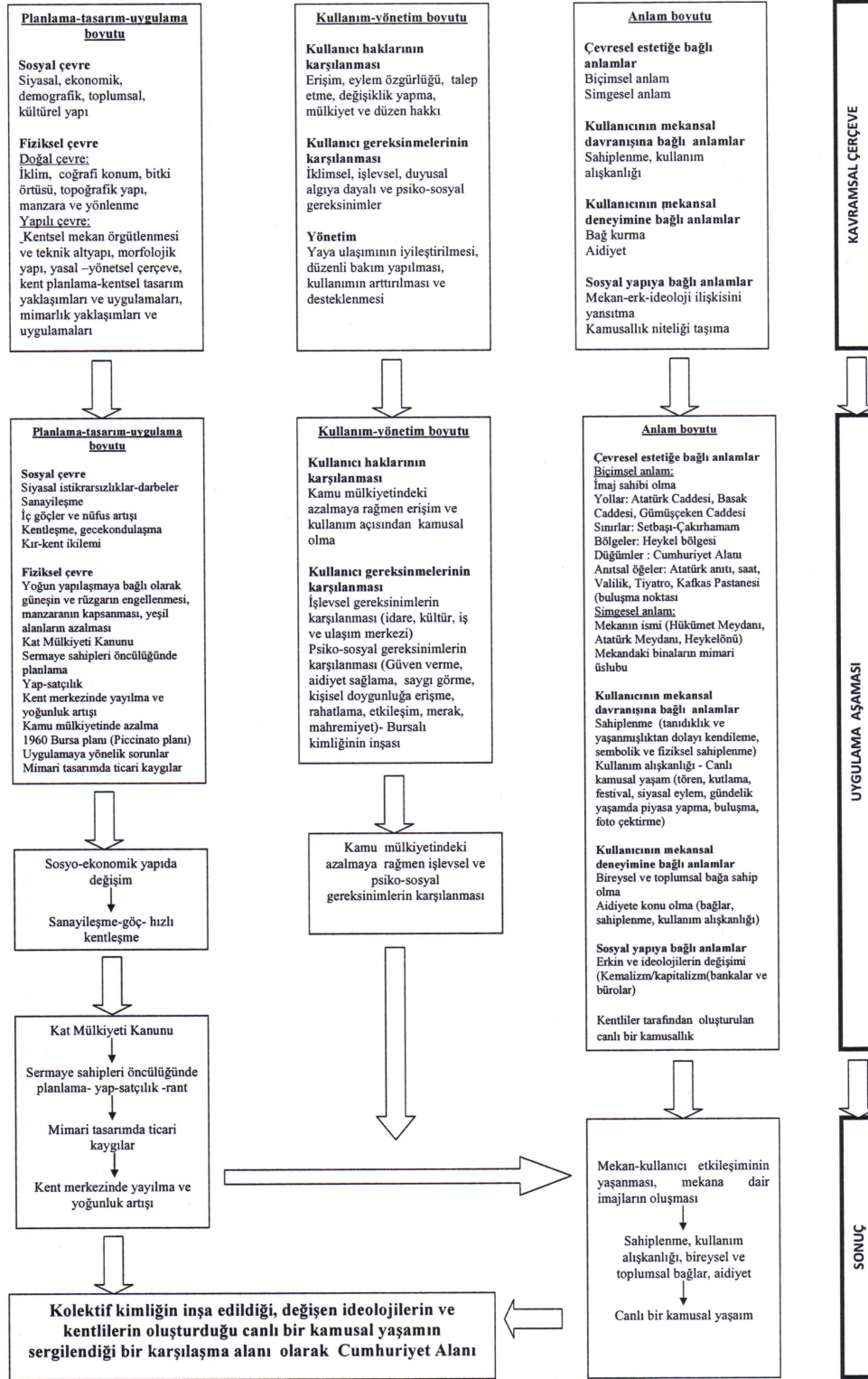

Alanı'nın bu süreçte sahip olduğu mimari kimliğin tanımlanmasında planlama-tasarım-uygulama boyutu içinde siyasal, ekonomik, demografik yapıdaki ve yasal prosedürdeki değişimlerle birlikte planlama sürecini yönlendiren aktör olarak sermaye sahipleri, yap-satçılık ve rant, kentsel yoğunluk artışları, kullanım-yönetim boyutu içinde işlevsel ve psiko-sosyal gereksinimleri karşılama konuları öne çıkarken, bunlar mekan-kullanıcı etkileşimine bağlı olarak kolektif kimliğin inşasına ve değişen ideolojilere bağlı anlamlar yaratmıştır (Şekil 6.3). Aslında, 1950-1980 süreci kentte yaşanan yap-satçılıkla birlikte kamusal dış mekan üretiminde yaşanan durgunluk nedeniyle bir geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Cumhuriyet Alanı siyasal istikrarsızlıklar ve darbeler öncesinde ve sonrasında mekan-erk-ideoloji ilişkisini vurgulayan önemli gösterilere sahne olmuştur. 60'lardan itibaren yaşanan sanayileşme, göç ve kentleşme bağlamında yapılan planların yetersiz kalması, Kat Mülkiyeti Kanunu sonrasında ranta ve sermaye sahiplerinin çıkarlarına yönelik kentsel planlama kararları, kent merkezinin yatayda ve dikeyde yükselerek yoğunlaşmasına neden olurken, Cumhuriyet Alanı'nda da kamu mülkiyetinde azalma, özelleşme, ticari ve finansal amaçlı işlevlerde artış yaşanmıştır.

Bununla birlikte bu dönemde idari, kültürel, finansal, sosyal, kültürel, ticari merkez olan Heykel'in düğüm noktası olarak Cumhuriyet Alanı, hem gündelik yaşamda işlevsel ve psiko-sosyal gereksinimlerin karşılandığı, hem de simgesel ve sosyal değerinden dolayı sahiplenilen, kullanım alışkanlığı olan, bireysel veya toplumsal bağ kurulan ve aidiyet duyulan bir yerdir. Bu nedenle kentleşmenin fiziksel ve sosyal çevrede yarattığı olumsuzluklar, henüz anlamsal açıdan Heykel'i ve Cumhuriyet Alanı'nı etkilememiştir. Aksine alan, sahip olduğu canlı kamusal yaşamla en parlak günlerini yaşamaktadır. Kısaca bu dönemde Cumhuriyet Alanı, kolektif kimliğin (Bursalı kimliğinin) inşa edildiği, değişen ideolojilerin ve kentlilerin oluşturduğu canlı bir kamusal yaşamın sergilendiği bir "karşılaşma alanı" olmuştur.

Bu noktada Cumhuriyet Alanı yer kimliğinin inşasında temel olan koşulları, sahip olduğu planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarıyla sağlamış, farklılık bağlamında hem sahip olduğu işlevlerle kentin tek merkezi olurken, hem de

Şekil 6.3. 1950-1980 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini tanımlayan kavramsal şema

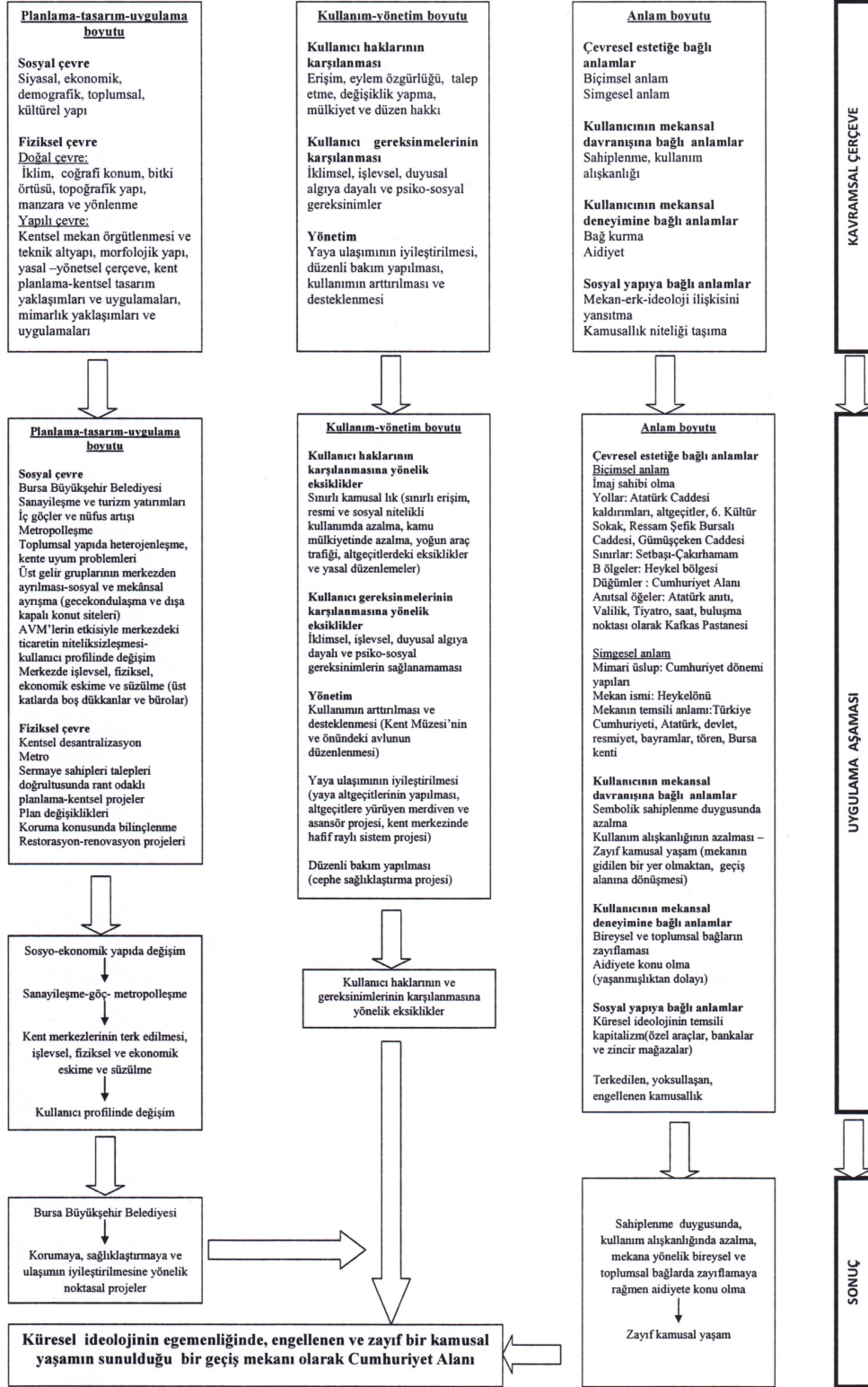

barındırdığı Atatürk anıtı ve kamu yapılarıyla, ismiyle, buluşma ve röper noktası olmasıyla simgesel açıdan da tek olma özelliğini kazanmıştır. Tarihsel süreklilik açısından Cumhuriyet Alanı, kentin belleği olan öğelere (resmi yapılar, tiyatro, Atatürk Heykeli ve saat) sahip olduğundan hem fiziksel, hem de anlamsal açıdan tarihsel süreklilik kazanmış, kentsel rolü (tek merkez olma) ve simgesel içeriği nedeniyle güç sahibi olmuştur.

- 1980-2010 Döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliği

Bu bölümde 1980'lerden günümüze kadar geçen dönem içinde Cumhuriyet Alanı'nın taşıdığı mimari kimlik önerilen yöntem kullanılarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet Alanı'nın bu süreçte sahip olduğu mimari kimliğin tanımlanmasında planlama-tasarım-uygulama boyutu içinde metropolleşmeyle birlikte toplumsal ve yönetsel yapıda yaşanan değişimler ve kent merkezinin terkedilmesi söz konusu olmuş, kullanım-yönetim boyutu açısından kullanıcı haklarındaki ve gereksinimlerindeki yetersizlikler ve bunlara karşı yerel yönetimin gerçekleştirdiği noktasal projeler öne çıkarken, anlamsal açıdan mekan-kullanıcı etkileşiminin azaldığı ve mekanda küresel ideolojinin hakim olduğu görülmüştür (Şekil 6.4). Bu dönemde Büyükşehir niteliğini kazanan Bursa, sanayileşme yatırımlarıyla Türkiye'de en fazla ihracat yapan kentlerden biri haline gelirken, aldığı yoğun göçe bağlı olarak toplumsal yapısında büyük bir heterojenleşme yaşamıştır. Sosyal yapıda yaşanan bu değişim kentin fiziksel yapısını da önemli ölçüde etkilemiş, kent, ulaşım olanaklarının artmasıyla çevreye doğru yayılım göstermiş, sosyo-ekonomik yapıya bağlı mekansal ayrışmayla birlikte kent çevresinde yeni çekim merkezleri oluşmuştur. Bu durum kent merkezinin boşalmasına ve bu alanların işlevsel, fiziksel ve ekonomik eskimeye ve süzölmeye maruz kalmasına neden olmuş, merkezdeki ticaretin niteliği düşmüş, kullanıcı profilinde değişim yaşanmıştır. Bu noktada merkez, kullanıcı haklarına ve gereksinimlerine büyük ölçüde cevap veremez hale gelmiş, bu durum planlama sürecini yönlendiren aktör olarak Büyükşehir Belediyesi'ni, korumaya, sağlıklılaştırmaya ve ulaşımın iyileştirilmesine yönelik projeler oluşturmaya yönlendirmiştir. Bununla birlikte bütüncül bir nitelik taşımayan bu çalışmaların şu an itibarıyla yetersiz kaldığı tespit edilmiş, mekanın ulusal ölçekte zincir mağazalarla ve bankalarla kuşatıldığı ve özel araçların hakimiyetine girdiği gözlenmiştir. Bu bağlamda, kullanıcılar açısından Cumhuriyet Alanı'na yönelik

Şekil 6.4. 1980-2010 döneminde Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini tanımlayan kavramsal şema

sahiplenme duygusunda, kullanım alışkanlığında azalma, mekana yönelik bireysel ve toplumsal bağlarda zayıflama görülmüş, ancak mekanın sahip olduğu simgesel anlam ve geçmişte sunduğu canlı kamusal yaşam nedeniyle aidiyete konu olmayı sürdürdüğü tespit edilmiştir. Kısaca bu dönemde Cumhuriyet Alanı, küresel ideolojinin egemenliğinde, engellenen ve zayıf bir kamusal yaşamın sunulduğu bir “geçiş mekanı” haline gelmiştir.

Bu noktada Cumhuriyet Alanı'nın, yer kimliğinin inşasında temel olan koşulları, planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarında yaşanan değişikliklere bağlı olarak sağlamakta zorlandığı görülmektedir. Kullanıcılarla yapılan görüşmelerde farklılık bağlamında Cumhuriyet Alanı'nın içinde barındırdığı Atatürk Anıtı ve erken Cumhuriyet dönemini temsil eden kamu yapıları nedeniyle hala simgesel açıdan tek olduğu, ancak artık işlevsel açıdan tek yönetim merkezi ve sosyalleşme alanı olma özelliğini kaybettiği ifade edilmiştir. Tarihsel süreklilik açısından erken Cumhuriyet dönemini temsil eden öğelerin (resmi ve kültürel yapılar, Atatürk Heykeli) günümüzde de varlığını sürdürmesinin etkili olduğu, ancak geçmişte alanda yer alan işlevsel ve sosyal dokunun artık yok olmasının kentsel belleği zayıflattığı vurgulanmıştır. Güç sahibi olma konusunda Cumhuriyet Alanı'nın günümüzde tek merkez olma özelliğini kaybettiği için, kent üzerinde eskisi kadar etkili olmadığı, sadece simgesel anlamda ve kent içindeki konumu nedeniyle güçlü olduğu belirtilmiştir.

Geçmişten günümüze Sarayönü ve Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğinin tanımlanmasında öne çıkan boyutları özetlemek gerekirse, 1862-1923 ve 1923-1950 dönemlerinde planlama-tasarım-uygulama boyutuna bağlı anlam boyutunun, 1950-1980 döneminde kullanıma bağlı anlam boyutunun öne çıktığı söylenebilir. Her iki dönemde de sosyal çevrede yaşanan güçlü değişimin izlerini, devletin ve ideolojilerin etkisini mekanda görmek mümkündür. 1950-1980 döneminde, Cumhuriyet Alanı'nın kentlilerin kullanımına bağlı rolü kamusal yaşamda etkin olmuştur. 1980-2010 döneminde ise, Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini oluşturan hiçbir boyutun geçmiş dönemlerdeki kadar güçlü olmadığı, mekanın bir “yer” olarak kimlik koşullarını sağlamakta zorlandığı görülmüştür. Özetle, bir kamusal dış mekan olarak Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğinin tanımlanmasında sosyal çevrede yaşanan değişimlerin temel belirleyici olduğu, bununla birlikte mekanın sahip olduğu mimari ve sanatsal

öğelerin (ki bu öğeler de sosyal çevrenin yansıtıcısıdır) ve mekanın isminin (Bkz. Ek 19) o yerin kimliğinin sürdürülmesinde önemli rol oynadığı görülmüş, mekanda yaşanan özelleşmenin (kamu mülkiyetinde gerçek veya sembolik olarak yaşanan azalmanın) kamusal yaşamı körelttiği belirlenmiştir.

Bu noktada ilgili kurumların Cumhuriyet Alanı örneğinden yola çıkarak, kent merkezinde yer alan, kentsel yaşamın gelişmesinde ve sürdürülmesinde önemli rol oynayan kamusal dış mekanların geleceğe aktarılması için en kısa zamanda gerekli çalışmaları başlatmasının, önerilen yöntemle bu mekanların mimari kimliğine yönelik analizleri yapmasının, disiplinler arası ve katılımcı bir yöntemle ve bütüncül bir bakış açısıyla kentsel tasarım kararlarını üretmesinin Bursa kenti adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

- Değerlendirme

Tüm bu çalışmalar sonucunda, Bursa- Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresinin belirlenen dönemler içindeki mimari kimliği, planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutları üzerinden tanımlanmış, hangi dönemde, hangi boyutun ve faktörlerin öne çıktığı, bölgenin mimari kimliğinin geçmişten günümüze nasıl değiştiği ortaya koyulmuştur. Tezin başında da belirtildiği gibi kimlik değişken bir yapıdadır ve süreç içerisinde kentlerin olduğu gibi, kentin bir parçası olan kamusal dış mekanların da kimliğinin değişmesi kaçınılmazdır. Bu noktada önemli olan bu değişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır. Kuşkusuz, kentlilerin “en önemli meydan” olarak ifade ettikleri Cumhuriyet Alanı’nın daha geniş bir ölçekte, kent merkezi içindeki konumu, tarihi ve işlevsel içeriği dikkate alınarak, farklı disiplinlerden uzmanların içinde yer aldığı bir ekip tarafından analiz edilmesi, katılımcı bir çalışmayla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu noktada tez çalışması kapsamında alanın mimari kimliğini tanımlamak için oluşturulan kavramsal şemaların gelecekte yapılacak daha bütüncül (Heykel Bölgesi’ni kapsayan) bir çalışmaya basamak oluşturacağı düşünülmektedir.

Bu aşamada yapılan çalışmanın amacına ulaştığı ve tezin başında oluşturulan hipotezlerin doğrulandığı düşünülmektedir. Buna göre, tezin ikinci bölümünde incelenen kamusal mekan-kimlik ilişkisi çerçevesinde yapılan kuramsal araştırmalarla

ortaya koyulan tanımlar, bir mekanın kamusal dış mekan niteliğini kazanması için gereken özellikler, tüm dünyada etkili olan makro-ölçekli değişimler nedeniyle günümüzde kamusal dış mekanların içinde bulunduğu koşullar ve sorunlar kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan farklı boyutların ve bunları oluşturan çeşitli faktörlerin olduğunu göstermiştir. Bu durumda birinci hipotez doğrulanmıştır.

Bununla birlikte farklı kuramcılar tarafından ve çeşitli çalışmalar üzerinden ortaya koyulan kamusal dış mekanlara ve mimari kimliğe yönelik bu ifadelerin, belli başlıklar altında sınıflandırılması, tanımlanması ve birbiriyle ilişkilendirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kamusal dış mekanlarda mimari kimliği belirleyen üç temel boyut olduğu görülmüş, konuyla ilgili alt bileşenler planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutları altında sınıflandırılmış ve tanımlanmıştır.

Bir sonraki aşamada bu boyutlar içinde yer alan faktörlerin hangi araştırma stratejileri kullanılarak (yorumlayıcı-tarihsel, kalitatif, kantitatif), nasıl bir zamansal sınırlamayla değerlendirilmesi gerektiğine karar verilmiş, böylece kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmek için kullanılacak yöntem önerisi oluşturulmuştur. Bu yöntemle göre, ilk olarak zaman kesitleri ve analize konu olacak odak noktaları belirlenmiş, sonra oluşturulan sistem dahilinde, hangi konuda, hangi teknik kullanılarak analizlerin gerçekleştirileceği ortaya koyulmuş, böylece ikinci hipotez de doğrulanmıştır.

En son aşamada, önerilen yöntem Bursa –Cumhuriyet Alanı örneği üzerinde denenmiş, alanın mimari kimliği planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutları üzerinden tanımlanmış, alanın mimari kimliğinin, içinde bulunulan dönemin şartlarına göre değiştiği ve farklı boyutların öne çıktığı görülmüş ve her döneme yönelik kavramsal bir şema oluşturulmuştur. Bu noktada üçüncü hipotez de doğrulanmıştır.

Böylece tez çalışması amacına ulaşmış, kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmek için disiplinler arası bir analiz yöntemi oluşturulmuş, bu yöntemi kullanarak bir kamusal dış mekanın mimari kimliği dönemsel açıdan tanımlanmış ve kamusal dış mekanlarda geçmişten günümüze mimari kimliğin nasıl değiştiğini kavramsal şemalarla ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda günümüzde gerek kentler ve kentsel mekanlar, gerekse mimarlık ölçeğinde çok fazla kullanılan ve artık klişeleşmiş bir ifade haline gelen "kimlik kaybı" olgusunu bilimsel bir yöntemle tespit etmek ve

bir kamusal dış mekana "kimlik kazandırmak" için sadece fiziksel müdahalelerin yeterli olmadığını, bu çalışmada tespit edilen her üç boyuta birlikte bakmak gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kuşkusuz, yöntemin uygulanmasında pratik anlamda bazı zorluklar gündeme gelecektir. Çalışma kamusal ve kimlik kavramlarını içerdiği için oldukça geniş kapsamlıdır, farklı boyutları ve bunları oluşturan onlarca faktörü içermektedir. Ancak, bu yöntemin disiplinler arası bir ekip tarafından yürütülmesi, iş bölümü, bilgiye hızlı ulaşma ve zamanlama açısından kolaylıklar sağlayacaktır. Diğer yandan bu tez kapsamında alan çalışması için seçilen mekan, ulaşılabildiği kadarıyla yüz elli yıllık bir geçmişe sahiptir ve bu nedenle her bileşene dair bir takım veriler içermektedir. Doğal olarak her kamusal dış mekanın tüm bu bileşenleri içermesi söz konusu olmayabilir. Bunlara ek olarak, her kentin yerel yönetimlerin görev süreleriyle sınırlı olmayan kentsel politikalara sahip olması gerektiği temel alınarak, böyle bir çalışmanın sürekliliğinin sağlanması yöntemin uygulanmasını kolaylaştırabilir. Son olarak çalışmanın etaplı bir şekilde yapılması, en çok sorunun tespit edildiği boyuta öncelik verilerek, en kolay ulaşılabilecek hedeflerin belirlenmesi ve buna yönelik eylem planlarının uygulamaya sokulması yöntemin pratik anlamda uygulanabilirliğini artırabilir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın gerek kamu kurumları, gerek serbest çalışan uzmanlar için tasarım sürecinin ilk basamağı olan hedeflerin oluşturulması ve analiz aşaması için yol göstereceği ve kent yönetimlerinin kamusal dış mekanlarla ilgili geleceğe yönelik kararları için bir çıkış noktası niteliği taşıyacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı, seçilen alanın mimari kimliğini analiz etmekle sınırlı olsa da, çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda alanın mimari kimliğini korumaya ve geliştirmeye yönelik ipuçları şeklinde bazı öneriler geliştirilebilir. Planlama-tasarım-uygulama boyutu açısından;

- Alan için iki aşamalı bir proje yarışması düzenlenmesi, disiplinlerarası ve katılımcı bir yaklaşımla oluşturulmuş yarışma düzenleme kurulu tarafından çalışma alanının sınırlarının belirlenmesi, Cumhuriyet Alanı ilk etap olmak üzere çalışma alanının, Heykel Bölgesi ölçeğinde Atatürk Caddesi ve onun üzerinde yer alan diğer kamusal dış mekanları da içerecek şekilde ele alınması,

- Cumhuriyet Alanı'nın üst ölçekli planlama kararları doğrultusunda ve kent merkezindeki ulaşım sisteminin düzenlenmesine bağlı olarak yaya öncelikli, sosyal-kültürel amacı ağırlıklı olan, ancak karma kullanımlı (kültür+ticaret+konut) bir şekilde geliştirilmesi,
- Alanda yapılacak kentsel tasarım projesi yarışması için katılımcı ve şeffaf (alandaki mal sahipleri, kiracılar ve kurumlar yanında diğer kentlileri de içeren) bir yaklaşımla ihtiyaç programının ve yarışma koşullarının belirlenmesi, bunun için alanın bütününde kullanıcı haklarının ve gereksinimlerinin ne kadar sağlandığına yönelik anket veya görüşmelerin yapılması ve bunların Kent Konseyi'nde sunulması,
- Yarışmanın ilk aşamasında fikir projesinin elde edilmesi ve projenin uygun etaplara ayrılması, yarışmada ödül alan projelerin Kent Konseyi'nde tartışılması ve halkın oylamasına sunulması, ikinci aşamada, belirlenen senaryo dahilinde mimari projelerin elde edilmesi, ayrıca alanda kullanılacak kent mobilyaları, döşeme kaplamaları, reklam tabelaları, peyzaj öğelerine vb. yönelik kentsel tasarım rehberlerinin oluşturulması,
- Tasarım sürecinde alandaki mal sahipleri, kiracılar ve kurumlar yanında diğer kentlilere de süreçle ilgili bilgi verilmesi, sorunların tartışılması,
- Alanda sosyal-kültürel işlevleri geliştirmek için özel mülk sahiplerine bazı teşvikler sağlanması,
- Uygulama aşamasında, kazanan projede teknik ayrıntılar dışında başka değişikliklerin olmaması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, seçilen projenin etaplara ayrılması, özellikle teknik altyapıya yönelik ilgili kurumlarla koordinasyon sağlanarak yapılacak işlerin sıralanması, en kolay ve maliyeti düşük olan etaplara öncelik vererek, kullanıcılardan geri dönüşlerin alınması,

Kullanım- yönetim boyutu açısından,

- Estetik kurulların tekrar işlerliğinin sağlanması, hızlı sonuç elde etmek için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,
- Alanın sosyo-kültürel yönde dönüşümüne hizmet eden başarılı uygulamaların ödüllendirilmesi, belirlenen standartlara uymayan kişi veya kurumlara yönelik cezai yaptırımların sağlanması,

- Alandaki sosyal-kültürel etkinliklere yönelik aktif tanıtım kampanyalarının yapılması, yılın belli dönemlerine yönelik etkinliklerin düzenlenmesi, bunların Kent Müzesi yanında, diğer kamu kurumları ve özel sektörle işbirliği içinde hazırlanması ve sürekliliğinin sağlanması, etkinliklerin sadece iç mekanlarda değil, dış mekanlarda da yapılması,

Anlam boyutu açısından,

- Alanın geçmişten gelen Cumhuriyet Dönemini ve onun değerlerini taşıyan anlamının korunması ve gelecek nesillere aktarılması için planlama-tasarım-uygulama ve kullanım-yönetim boyutlarına yönelik önerilerin gerçekleştirilmesi şeklinde özetlenebilir.

Kuşkusuz, alanın bütünü önerilen yöntemle değerlendirildikten sonra, burada sıralanan öneriler yanında, ortaya çıkan sorunları çözebilecek nitelikte, makro ölçekten mikro ölçeğe farklı önerilerin de geliştirilmesi mümkündür. Bu noktada önemli olan konu, alanın kimliğinin geliştirilmesi için kamusal dış mekanlarda mimari kimliği oluşturan üç boyutun dengeli bir şekilde düşünülmesidir.

KAYNAKLAR

Abel, C. 1997. Architecture and identity. Architectural Press, Oxford. UK. 245 pp.

Akbulut, R. 1957. Herşeyi ile Bursa. Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 240 s.

Aksoy, A., Ertürk, E. 2007. Kamusal alan ve güncel sanat. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 96 s.

Aktar, A. 1996. Bursa'da devlet ve ekonomi. *Bir masaldı Bursa*. Editör: Yenal, E., Yayıncılık, İstanbul, s. 119-142.

Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M., Jacobson, M., Fiksdahl-King, I., Angel, S. 1977. A pattern language. Oxford University Press, New York, 1171 pp.

Altun, M., Ünlü, H., Kesiriklioğlu, F. 2001. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Bursa ve Merinos. Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yayın No:3, Bursa, 145 s.

Anonim, 1938. Cumhuriyetin 15. yılında Bursa. Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Bursa, 180 s.

Anonim, 1960. Orduya bağlılık mitingi. 3 Haziran tarihli Yeni Ant Gazetesi, s.1.

Anonim, 1981. Bursa. *Yurt ansiklopedisi*. 3. cilt, Editörler: Baygun, C., Ortac, A., Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

Anonim, 2002a. Anadolu Selçuklu Medeniyeti. *Türkler Ansiklopedisi*, 7. cilt, Editörler: Güzel, H.C., Çiçek, K., Koca S. Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara.

Anonim, 2002b. Bursa. *Bursa ansiklopedisi*. Editör: Akkılıç, Y., Cilt 1,2,3,4. Harman Ofset, İstanbul.

Anonim, 2010. Göç şehri Bursa. <http://burasibursa.blogspot.com/2010/02/goc-sehri-bursa.html> - (Erişim tarihi: 23.08. 2011).

Anonim, 2011a. Bursa'da kahvehane kültürü. http://www.bursadakultur.org/kahve_bursa.htm - (Erişim tarihi: 23.08. 2011).

Anonim, 2011b. Işıklar Askeri Hava Lisesi tarihçe. <http://www.isiklar.tsk.tr/tarihce.asp> - (Erişim tarihi:11.10.2011).

Anonim, 2011c. Bursa'da sinema kültürü. http://www.bursadakultur.org/sinema_bursa.htm - (Erişim tarihi:11.10.2011).

Anonim, 2011d. Nostaljik şehirlerarası otobüs biletleri. <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=78175&start=70> - (Erişim tarihi: 11.10.2011).

Anonim, 2011e. Şehreküstü Meydanı mitingle kapatıldı. <http://www.showhaber.com/sehrekustu-meydani-mitingle-kapatildi-390352.htm> - (Erişim tarihi: 11.10.2011).

Anonim, 2011f. Merih Ercan'dan saat kulesine yeni yorum. <http://www.uludag.edu.tr/dergi2425/SaatKulesi.pdf> - (Erişim tarihi: 11.10.2011).

Anonym, 2011a. What is placemaking? http://www.pps.org/articles/what_is_placemaking/ - (Erişim tarihi: 11.10.2011).

Arcan, E. F., Evcı., F. 1999. Mimari tasarıma yaklaşım: Bina bilgisi çalışmaları. Tasarım Yayın Grubu, İstanbul, 199 s.

Arıtan, Ö. 2008. Modernleşme ve Cumhuriyetin kamusal mekan modelleri, *Mimarlık*, (342):49-56.

Aslanoğlu, A. R. 2000. Kent, kimlik ve küreselleşme. Asa Kitapevi, Bursa. 254 s.

Ataman, s. 1938. 11 Eylül 1922-1938. Bursa kurtuluşunun 16. yıldönümü hatırası. Bursa Sesleri Neşriyat Yurdu Yayınları, Sayı: 9, Bursa, 97 s.

Ataş, M. 1944. Bursa Kılavuzu. Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 223 s.

Avar, A.A. 2009. Lefebvre'in üçlü–algılanan, tasarlanan, yaşanan mekan–diyalektiği. Editör: Doğan, F. Dosya: Mimarlık ve mekan algısı, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara, s. 7-16.

Aydemir, Ş., Aydemir, s. E., Ökten, N., Öksüz, A. M., Sancar, C., Özyaba, M., 2004. Kentsel alanların planlanması ve tasarımı. İber Matbaacılık, Trabzon, 477 s.

Aydınlı, S. 1986. Mekansal değerlendirmede algısal yargılara dayalı bir model. *Doktora Tezi*. İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Aydınlı, S. 2008. Mekandan mekansala: mekanın zamansallığı/zamanın mekansallığı: Zaman-Mekan, Editörler: Şentürer, A., Ural, Ş., Berber, Ö., Uz Sönmez, F., Yem Yayın, İstanbul, s.150-161.

Ayran, N. 1996. Çoğulcu toplumda ideoloji ve mimarlık: İdeoloji, erk ve mimarlık sempozyumu bildiri kitabı, Editör: Aydın, N., Çimentaş Matbaası, İzmir, s. 33-39.

Aytaç, S. 2004. Bursa'da kültür değişimi: Göç olgusuna sayısal bir bakış. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. (6): 2. <http://www.isguc.org/?p=article&id=212&cilt=6&sayi=2&yil=2004> - (Erişim tarihi: 10.10.2011).

Bala, H. A. 2003. Konut alanlarında kentsel arayüzlerin düzenlenmesine yönelik analitik bir çerçeve. *Doktora tezi*, S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Konya.

- Balamir, A. 2003a.** Mimarlık ve kimlik temrinleri I. *Mimarlık Dergisi*, (313):24-29.
- Balamir, A. 2003b.** Mimarlık ve kimlik temrinleri II. *Mimarlık Dergisi*, (314):18-23.
- Barlas, M. A. 2006.** Urban streets & urban rituals. METU Faculty of Architecture Printing Workshop, Ankara, Turkey, 200 pp.
- Barthes, R. 2009.** Göstergebilimsel serüven. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 229 s.
- Başkaya, A. Dinç, P. Aybar U. Karakaşlı, M. 2003.** Mekansal imaj üzerine bir deneme: eğitim bloğu giriş holü. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18 (2): 79-94.
- Batkan, Ö. 1996. **Bursa kentsel gelişim ve planlama süreci. Bir masaldı Bursa.** Editör: Yenal, E., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 247-259.
- Batuman, B. 2002.** Mekan, kimlik ve sosyal çatışma: Cumhuriyet'in kamusal mekanı olarak Kızılay Meydanı. *Ankara'nın kamusal yüzleri*. Editör: Sargın, G. A., İletişim Yayınları, İstanbul, s.41-76.
- Baykal, K. 1948.** Tarihte Bursa yangınları. Emek Basımevi, Bursa, 46 s.
- Baykal, K. 1976.** 2000 yıllık Bursa'nın belediyesi. Özkardeşler Matbaası, Bursa, 183 s.
- Baykal, K. 1982.** Bursa ve anıtları. Cenkler Matbaacılık, İstanbul, 212 s.
- Baytin, Ç. P. 2006.** Kamusal alanlar: Kimliğin ifade arenaları. *Mimarist*, (6)22: 78-81.
- Berkay, F. 2009.** Tarih ve Toplum- Köy ve Kent. Ekin Basım Yayın, Bursa, 118 s.
- Bilgi, S. G. 2006.** Erken Cumhuriyet Döneminde Bursa'da Gündelik Yaşam (1923-1950). *Yüksek Lisans Tezi*, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Bursa.
- Bilgin, İ. 1996.** Anadolu'da modernleşme sürecinde konut ve yerleşme. *Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme*. Editör: Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 313-328.
- Bilgin, N. 1990.** Fiziksel mekandan insani ya da insanlı mekana. *Mimarlık*, (28)241: 62-65.
- Bilgin, N. 1994.** Sosyal bilimlerin kavşağında kimlik sorunu. Ege Yayıncılık, İzmir, 275 s.
- Bilgin, N. 1995.** Evrenselcilik- farkçılık geriliminde kolektif kimlik. Sistem Yayıncılık, İstanbul, 232 s.
- Bilgin, N. 1997.** Siyaset ve insan. Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 222 s.

Bilsel, C. 2010. Serbest sahalar: Parklar, geziler, meydanlar. *İmparatorluk başkentinden Cumhuriyet'in modern kentine: Henri Prost'un İstanbul planlaması (1936-1951)*. Editörler: Bilsel, C., Pinon, P., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları 7, İstanbul, s. 349-380.

Bozdoğan, S. 2005. Türk mimari kültüründe modernizm: Genel bir bakış. *Türkiye' de modernleşme ve ulusal kimlik*. Editörler: Bozdoğan, S., Kasaba, R., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 118-135.

Bozdoğan, S. 2008. Modernizm ve ulusun inşası. Metis Yayınları, İstanbul, 367 s.

Bubik, S. 2001. Bursa'da geçmiş zaman. http://www.bursadakultur.org/sinan_bubik.htm –(Erişim tarihi: 10.10.2011).

Budakoğlu, S. 2003. Bursa siyasetinde Demokrat Parti (1946-1960). *Yüksek Lisans Tezi*, U Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Bursa

Bursa Büyükşehir Belediyesi. 1992a. Cumhuriyet Alanı ve Atatürk Caddesi düzenlenmesi projesi yarışma şartnamesi. Bursa.

Bursa Büyükşehir Belediyesi. 1992b. Cumhuriyet Alanı ve Atatürk Caddesi düzenlenmesi projesi yarışması jüri raporu. Bursa.

Bursa Büyükşehir Belediyesi. 2009. Atatürk Caddesi Bursa'ya yakışacak. Proje tanıtım broşürü. Bursa.

Bursa Büyükşehir Belediyesi. 2011a. Heykel-Garaj ring tramvay hattı çağdaş ulaşımı kentin merkeziyle buluşturuyor - <http://projeler.bursa.bel.tr/heykel-garaj-ring-tramvay-hatti-cagdas-ulasimi-kentin-merkeziyle-bulusturuyor.html> - (Erişim tarihi: 01.11.2011).

Bursa Büyükşehir Belediyesi. 2011b. Kentsel dönüşüm projeleri ve yatırımları. <http://projeler.bursa.bel.tr/kentsel-donusum-projeleri-ve-yatirimlari> - (Erişim tarihi: 01.11.2011).

Bursa Büyükşehir Belediyesi. 2011c. Tarihçe. <http://www.bursa.bel.tr/tarihce/sayfa/10> - (Erişim tarihi: 01.11.2011).

Bursa Büyükşehir Belediyesi. 2011d. Ulaşım ana planı ile ulaşımın geleceği yeniden şekilleniyor. <http://projeler.bursa.bel.tr/ulasim-ana-plani-ile-ulasimin-gelecegi-yeniden-sekilleniyor.html>- (Erişim tarihi: 01.11.2011).

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası. 2010. Bir masal kenti Bursa. İmak Ofset, İstanbul. s.64-76.

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası. 2011. Bursa'da sektörlerin durumu. <http://www.btso.org.tr/?page=bursaconomy/sectorstructure.asp> -(Erişim tarihi: 01.11.2011).

Bursa Valiliği. 1968. Bursa il yılığı, 1967. Fono Matbaası, İstanbul, 315 s.

Bursa Valiliği. 1974. Cumhuriyet'in 50. yılında Bursa, 1973 il yıllığı, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 390 s.

Canatan, B. 1966. Ansiklopedik terimler sözlüğü. Kardeş Matbaası, Ankara, 222 s.

Canip Bey. 2004. Bursa vilayetinde Yunan fecayii. Düşünce Kitabevi. Bursa, 300 s.

Carmona, M., Heath, T., Oc, T., Tiesdell, S. 2003. Public places- urban spaces. Elsevier, Oxford, UK, 312 pp.

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G., Stone., A. M. 1992. Public space. Cambridge University Press, New York, 420 pp.

Castells, M. 2004. Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür- kimliğin gücü. Cilt 2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 659 s.

Cerasi, M. M. 1999. Osmanlı kenti. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 375 s.

Certau, M. 2008. Gündelik hayatın keşfi I. Dost Kitabevi, Ankara, 330 s.

Ching, F.D.K. 1996. Architecture, form, space & order. Van Nostrand Reinhold Co., New York, USA, 416 pp.

Childs, M. C. 2004. Squares- a public space design guide for urbanists. University of New Mexico Press, USA, 208 pp.

Choay, F. 1979. Introduction: Mémoires du Baronn Haussmann. Editions du Seuil. Paris. 610 pp.

Correa, C. 1983. Quest for identity. *Architecture and identity*. Ed: Powell, R. Concept Media Pte Ltd. Singapore, pp.10-13.

Cullen, G. 1971. The concise townscape. Van Nostrand Reinhold Co. New York, USA, 199 pp.

Cüceloğlu, D. 2011. İnsan ve davranışı. Remzi Kitabevi, İstanbul, 591 s.

Çakan, I. 2006. Erken Cumhuriyet döneminde Türk kamu yönetiminin modernleşmesi: Merkezileşme. *Amme İdaresi Dergisi*, 39(4):45-73.

Çalak, I. E. 2007. Göstergibilim yöntemi ile kent okumaları. <http://www.yapidergisi.com/makaleicerik.aspx?MakaleNum=42> -(Erişim tarihi: 24.05.2010).

Çalışkan, V., Akbulak, C. 2010. Bursa kentine yönelik göçlerin gecekondulaşma sürecine etkileri: Uludağ yamaçlarındaki gecekondular. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (12): 115-122.

Çelik, Z. 2007. Sokaklar ve kentleşme süreci. *Şehirler ve sokaklar*. Editörler: Çelik, Z., Favro, D., Ingersoll, R., Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 7-14.

Çetinkaya, Y. D. 2008. 1908 devriminde kamusal alan ve kitle siyasetinde dönüşüm. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (38):125-140.

Çöl, Ş. 1998. Kentlerimizde kimlik sorunu ve günümüz kentlerinin kimlik derecesini ölçmek için bir yöntem denemesi. *Doktora Tezi*. MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Çubuk, M. 2010. Türkiye’de netleşemeyen ve uzlaşılmayan bir kavram: Kentsel tasarım ve 4. uluslararası kentsel tasarım kongresi üzerine. <http://www.planlama.org/new/kentsel-tasarim/kentsel-tasarim-uzerine-bolum-1.html> - (Erişim tarihi: 24.05.2010).

Demir, Ş. 1999. Abdullah Münzevi ve Ulucami Kütüphanesi. *Yüksek Lisans Tezi*. UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Tarihi Anabilim Dalı, Bursa.

Dijkstra, L. W. 1999. Public spaces: A comparative discussion of the criteria for public space. *Constructions of Urban Space*, Ed: Hutchison, R, JAI Press Inc., Connecticut, USA, pp:1-22.

Doğru, M. 2008. Bursa’yı Diriltiren Okul. *Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi*. (22):50-55.

Dolu, E. 1964. Bursa’da Bayram. *Hayat Mecmuası*, (32): 8-10 (30 Temmuz 1964).

Dostoglu, N. 1999. Bursa’da Orhangazi Meydanı ve Arolatlar’ın katkısı. *Mimar-Anlam-Begeni*. Editör: Güvenç, G., YEM Yayınları, s. 86-95.

Dostoğlu, N. 2001. Osmanlı Döneminde Bursa. Stil Matbacılık A.Ş., İstanbul, 724 s.

Dostoğlu, N., Vural, T. 2004. Lörcher, Prost ve Piccinato’nun Bursa’daki kentsel gelişime katkıları. *Bursa’da Yaşam Dergisi*. Piccinato Özel Sayısı. (Ekim): 122-126.

Durak, S. 2002. Vilayet-Adliye-Maliye binaları. *Güney Marmara Mimarlık Dergisi*, (13):12-17

Dutemple, E. 1883. En Turquie D’Asie: Notes de voyage en Anatolie. Charpentier, Paris, France, 318 pp.

Dutemple, E. 2008. Bursa Kenti. *Bursa’da Yaşam* (Ocak): 14-24.

Eagleton, T. 1996. İdeoloji. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 325 s.

Eco, U. 1984. İşlev ve gösterge: Göstergebilim açısından mimari: *Göstergebilime giriş*. Editör: Erkman, F., Alan Yayıncılık, İstanbul, s.87-106.

Eraydın, A. 2006. Günümüzde mekana yeniden ve toplu bir biçimde bakma gereği: Değişen Mekan. Editör: Eraydın, A., Dost Kitabevi, Ankara, s. 25-66.

Erder, L. 1976. The making of industrial Bursa: Economic activity and population in a Turkish city, 1838-1975. *PhD Thesis*. Harvard University, The Fine Arts Department, Cambridge, Massachusetts.

Erdönmez, E. 2006. Açık kamusal mekanlar, *Mimarist*, 6(22): 67-72.

Ergün, S. 1955. Bursa'yı ona kıymadan imar ediniz. *Panorama Politika, Sanat, Fikir, Aktüalite, Aile ve Seyahat Mecmuası Bursa İlavesi*, s. 34.

Erler, Ş. 1970. Bursa'da eski eserler, eski şöhretler. Kardeşler Matbaası, Bursa, 80 s.

Erses, S. M. 1999. Kent kimliği ve kuruluşundan günümüze metropolleşme süreci içinde İstanbul'un kimlik analizi. *Doktora Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Ersoy, M. 2007. Kentsel planlama kuramları. İmge Kitabevi, İstanbul, 351 s.

Es, M. 2008. Kent yönetimi, kentleşme ve göç: Sorunlar ve çözüm önerileri I. *Yerel Siyaset Dergisi*. (30): 26-38.

Foucault, M. 2007. İktidarı gözü. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 304 s.

Fraser, N. 2004. Kamusal alanı yeniden düşünmek: *Kamusal alan*. Editör: Özbek, M., Hil Yayın, İstanbul, s. 103-133.

Giddens, A. 1999. Modernliğin sonuçları. Ayrıntı yayınları, İstanbul, 178 s.

Giritlioğlu, C. 1991. Şehirselsel mekan öğeleri ve tasarımı. İTÜ Yayını, İstanbul, 179 s.

Goldstein, J. B., Elliott, C. D. 1994. Designing America: Creating urban identity. Van Nostrand Reinhold. New York, 319 s.

Gökgür, P. 2008. Kentsel mekanda kamusal alanın yeri. Bağlam Yayıncılık, İstanbul. 140 s.

Groat L., Wang, D. 2002. Architectural research methods. John Wiley and Sons Inc., New York, USA, 389 pp.

Günaydın, A. U. 2007. Tanzimat romanında kamusal alan ve serbest zaman etkinlikleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.

Güney, Z. 2007. Kamusal alan nedir? Kamusal mekan nedir? <http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=21487> (Erişim tarihi: 01.11.2011)

- Gür, Ş. Ö. 1996.** Mekan örgütlenmesi. Gür Yayıncılık, Trabzon, 280 s.
- Gürsel, Y. 1996.** Değişme koşullarında kimlik, meşruiyet, etik. *Kimlik, meşruiyet, etik. Türkiye Mimarlığı Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Editörler: Erkmen, A., Özdağlar Güvenç, G., TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara, s. 38-43.
- Güvenç, B. 1997.** Türk kimliği: Kültür tarihinin kaynakları. Remzi Kitabevi, İstanbul, 448 s.
- Güvendiren, M. Y. 2005.** Türk devriminin Bursa'ya ekonomik boyutta yansımaları: 1923-1950. *Yüksek Lisans Tezi*, İÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Habermas, J. 2002.** Kamusallığın yapısal dönüşümü. İletişim Yayınları, İstanbul, 414 s.
- Hacıhasanoğlu, I., Hacıhasanoğlu, O. 1995.** Mimari ve kentsel kimlik: Venedik örneği. *Yapı*, (158): 46-50.
- Hacıhasanoğlu, O., Örer, G. 1998.** Architectural and urban identities of Istanbul. *Open House International*, 23(1):52-60.
- Hacıhasanoğlu, O. 2006.** Mimarlık ve kimlik konulu seminer. Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü.
- Hacısalihioğlu, Y. 2000.** Küreselleşme mekansal etkileri ve İstanbul. Akademik Düzey Yayınları, İstanbul, 240 s.
- Hamadeh, S. 2007.** 18. yüzyıl İstanbul'unda kamusal yaşam. http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_guncel.html –(Erişim tarihi: 24.05.2010).
- Harris, C.D. , Ullman, E.L. 2002.** Kentin doğası. *20. Yüzyıl kenti*. Editörler: Duru, B., Alkan, A. İmge kitabevi, Ankara, s. 53-75.
- Harvey, D. 2006.** Postmodernliğin durumu. Metis Yayınları, İstanbul, 408 s.
- Hasan Taib Efendi. 2007.** Hatıra ya da Bursa'nın aynası. Kayhan Matbaası, İstanbul. 231 s.
- Hasol, D. 1998.** Ansiklopedik mimarlık sözlüğü. YEM Yayın, İstanbul.
- Hayta, M.A. 2007.** Kamulaştırma davaları. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara.
- Herrle, P. 2009.** Architecture and identity. Ed: Herrle, P., Wegerhoff, E. Lit Verlag, Münste, 501 pp.
- Hertzberger, H. 2001.** Lessons for students in architecture. 010 Publishers, Rotterdam, 272 pp.

Holl, S. Pallasmaa, J., Perez-Gomez, A. 2007. Questions of Perception: Phenomenology of Architecture. William K Stout Pub, 155 pp.

Hortaçsu, N. 2007. Ben, biz, siz, hepimiz. İmge Kitabevi, Ankara, 333 s.

Hough, M. 1990. Out of place - restoring identity to the regional landscape. Yale University Press, USA, 244 pp.

Isozaki, A. 2006. Krizler haritası: Metafor olarak mimari. Metis Yayınları, İstanbul, 214 s.

Işık, O. 1994. Değişen toplum/mekan kavrayışları: Mekanın politikleşmesi, politikanın mekansallaşması. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 64-65: 7-38.

Iveson, K. 2007. Publics and the city. Blackwell Publishing, USA, 256 pp.

İbnülcemal Ahmed Tefrik (2007). Velosipet ile bir cevelan/ 1900'e Doğru İstanbul'dan Bursa'ya Bisikletli Bir Gezi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 123 s.

İlkme, M. 2010. Katılımcı planlama. <http://www.ekonomikpusula.com/murat-ilkme/katilimci-planlama> - (Erişim tarihi: 24.05.2010).

İnceoğlu, M. 1993. Tutum, algı, iletişim. Verso Yayınları, Ankara, 208 s.

İpekyün, A. 1996. Bursa'nın ekonomik profiline genel bakış. *Bir masaldı Bursa*. Editör: Yenal, E., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 233-245.

Jacobs, J. 1992. The death and life of great American cities. Vintage Books, USA, 458 pp.

Jencks, C. 1984. The language of post-modern architecture. Rizzoli, New York, 168 pp.

Kadri, A. 2009. Bursa rehberi. Yeşil Şehir Kitaplığı. Bursa İl Özel İdaresi Yayını, Bursa, 96 s.

Kahvecioğlu, H. 2008. Mekanın üreticisi veya tüketicisi olarak zaman. *Zaman-mekan*. Editörler: Şentürer, A., Ural, Ş., Berber, Ö., Uz Sönmez, F., Yem Yayın, İstanbul, s. 142-149.

Kangal, D. 2007. Ahmet Vefik Paşa Tiyatro Binası. Yayınlanmamış çalışma. Bursa.

Kaplanoğlu, R., Günaydın, N. 2000. Seyahatnamelerde Bursa. Bursa Ticaret Odası Yayınları, Bursa, 241 s.

Kaplanoğlu, R. 2006. Meşrutiyetten Cumhuriyete Bursa. Avrasya Etnografya Yayınları, İstanbul, 324 s.

Kaplanoğlu, R. 2008. Kent haritalarına göre Bursa'nın kentsel gelişmesi. *Bursa şehrinin gelişmesi ve kentsel planlama kültürü.* Editör: Oğuzoğlu, Y., Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, s. 72-81.

Kara, M. 2001. Bursa'da tarikatlar ve tekkeler. Sır Yayıncılık, İstanbul, 508 s.

Karabaş, B. 2008. Kentsel dönüşüm ve kamusal alan (yeniden) tanımlanıyor. Düşünce retme ve tartışma toplantıları dizisi atölye çalışması. <http://www.arkitera.com/h27031-kentsel-donusum-ve-kamusal-alan-yenidentanimlaniyor.html>-(Erişim tarihi: 24.05.2010).

Karabey, H. 1980. Kent olgusu. Kent Basımevi, İstanbul, 103 s.

Karadağ, A. 2004. Türk aydınlarında Cumhuriyet: Farklı siyasal duruşlar ve farklı sonuçlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2): 225-254.

Karatani, K. 2006. Metafor olarak mimari. Metis Yayınları, İstanbul, 214 s.

Kayabaşı, N. 1998. Bursa'nın kültürel serüveni üzerine bazı düşünceler. *Bursa'da Yaşam Dergisi, Cumhuriyetin 75. yılı özel sayısı*, s.81-93.

Kaygalak, S. 2008. Kapitalizmin taşrası. İletifim Yayınları, İstanbul, 242 s.

Kayın, E. 2009. Cumhuriyet dönemi mimarlığı: Merkez-taşra ikilemindeki Anadolu kentlerinde kimlik arayışı ve Cumhuriyet dönemi mimarlık mirası. *Mimarlık Dergisi*, (346):85-89.

Keleş, R. 2004. Kentleşme Politikası. İmge Kitabevi, Ankara, 780 s.

Kepecioğlu, K. 2009. Bursa kütüğü. Cilt 1,2,3,4. Editörler: Algül, H., etin, O., Hızlı, M., Kara, M., Yediyıldız, A., Ebru Matbaacılık, İstanbul.

Kepes, G. 2009. Kent leğinde dışavurum ve iletifim üzerine notlar. *Cogito*, (8): 177-190.

Keser, H. 2004. Adliye'den Kent Müzesi'ne yaşayan bir anıt. Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Kent Müzesi Yayınları, Bursa, 82 s.

Keskin, Y. 2006. İstanbul'da eğlence hayatı (1923-1938). *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Keyder, . 2006. İstanbul küresel ile yerel arasında. Metis Yayınları, İstanbul, 235 s.

Kılıçbay, M. A. 2000. şehirler ve kentler, İmge Kitabevi. Ankara, 246 s.

Kırlı, C. 2000. Kahvehaneler ve hafiyeler: 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı'da sosyal kontrol. *Toplum ve Bilim*, (83): 58-79.

- Kırayoğlu, K. 2004.** Bursa'da Planlama Dönemleri. *Bursa'da Yaşam Dergisi, Piccinato Özel Sayısı*. Ekim: 146-150.
- Kongar, E. 1994.** Kültür üzerine. Remzi Yayınevi, İstanbul, 207 s.
- Kongar, E. 2008.** 21. yüzyılda Türkiye. Remzi Kitabevi. İstanbul, 725 s.
- Kortan, E. 1996.** Mimarlıkta kimlik sorunu: kimlik, meşruiyet, etik. *Türkiye Mimarlığı Sempozyumu II Kitabı*. Editörler: Erkmn, A., Özdağlar Güvenç, G.,TMMOB Mimarlar Odası Yayını. Ankara, s. 96-98.
- Kostof, S. 1991.** The city shaped: Urban patterns and meanings through history. Bulfinch, New York, 352 pp.
- Kostof, S. 1999.** The city assembled: Elements of urban form through history. Thames And Hudson, London, 352 pp.
- Köksal, A. 2005.** Sunuş: Kentsel Yapıyı Okumak. *Selçuk Batur İçin Mimarlık Yazıları*. Editörler: Arel, A., Gürsel, E., Özkan, S., Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, s. 108-109.
- Krier, R. 1979.** Urban Space. Academy Editions, London, 172 pp.
- Krupat, E. 1985.** People in cities-the urban environment and its effects. Cambridge University Press, USA, 235 pp.
- Lang, J. 1994.** Creating architectural theory: The role of the behavioral sciences in environmental design. Van Nostrand Reinhold, New York, 352 pp.
- Lefebvre, H. 1991.** The production of space. Blackwell, Oxford, 468 pp.
- Lefebvre, H. 2007.** Modern dünyada gündelik hayat. Metis Yayınları, İstanbul,219 s.
- Lofland, L. H. 1985.** A world of strangers- order and action in urban public spaces. Waveland Press Inc., Illinois, USA, 223 pp.
- Lofland, L. N. 1998.** The public realm –exploring the city's quintessential social theory. Aldine de Gruyter, New York, USA, 305 pp.
- Lozano, E. E. 1990.** Community design and the culture of cities. Cambridge University Press, New York, USA, 340 pp.
- Lynch, K. 1972.** What time is this place? MIT Press, Cambridge, USA, 288 pp.
- Lynch, K. 1975.** The image of the city. MIT Press, Cambridge, USA, 202 pp.
- Lynch, K. 2009.** Çevrenin imgesi. *Cogito*, 8: 153-161.

- Madanipour, A. 2003.** Public and private spaces of the city. Routledge, London, 264 pp.
- Madanipour, A. 2010.** Whose public spaces? Taylor and Francis, London, 269 pp.
- Mantran, R. 2007.** Osmanlı İmparatorluğu tarihi II. 19. Yüzyıl başlarından yıkılışa. Adam Yayınları, İstanbul, 499 s.
- Marcus, C. C., Francis, C. 1998.** People places- design guidelines for urban open space. John Wiley & Sons, Inc., Canada, 367 pp.
- Melvin, J. 2009.** İzmler -mimarlığı anlamak. Yem Yayın, İstanbul, 159 s.
- Meriç, Ü., Şen, M., Göksu, T., Demirağ., D. 2006.** Bursa'da kent kültürü ve kentlilik bilinci. Burfaş. Bursa, 335 s.
- Miller, K.F. 2007.** Designs on the public- the private lives of New York's public spaces. University of Minnesota Press, USA,180 pp.
- Moughtin, C. 1992.** Urban design: Street and square, Butterwoth-Heinemann Ltd. Oxford, Great Britain, 211 pp.
- Neil, W. J. V. 2004,** Urban planning and cultural identity. Routledge, London, U.K.
- Norberg-Schulz, C. 1984.** Genius loci: Towards a phenomenology of architecture. Rizzoli, New York, 216 pp.
- Norberg -Schulz, C. 1993.** The concept of dwelling. Rizzoli, New York, 140 pp.
- Ocakçı, M. 1995.** Şehir kimliği ve çevre ilişkileri. 17. *Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu Kitabı*, İstanbul, s. 239-245.
- Onat, E. 1995.** Mimarlık, form ve geometri. Eflatun Yayınevi, Ankara,104 s.
- Onat, E. 2006.** Mimarlığa yolculuk. Yem Yayın, İstanbul, 145 s.
- Ortaylı, İ. 1983.** İmparatorluğun en uzun yüzyılı. Hil Yayınları, İstanbul.208 s.
- Özbek, M. 2004.** Kamusal alanın sınırları. *Kamusal alan*. Editör: Özbek, M., Hil Yayın, İstanbul, s. 19-91
- Özdemir, N. 2009.** Cumhuriyet çocuklarının diliyle Bursa'nın anısal tarihi. Sentez yayıncılık, Bursa, 352 s.
- Özpınar, E. 2004.** Asansörden Asmerkez'e Bursa'da modernleşme. *Bursa'da Yaşam*. (Mayıs): 72-78.

- Öztürk, S. 2005.** Osmanlı İmparatorluğu'nda kamusal alanın dinamikleri. *İletişim, İletişim*, (21):95-124.
- Petrucchioli, A. 2008.** Bellek yitiminin ardından. YEM Yayın, İstanbul, 213 s.
- Pınar, İ. 1996.** Yüzyılın başındaki Bursa. *Bursa*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.166-167.
- Piccinato, L. 2004a.** Bursa nazım planı üzerine. *Bursa'da Yaşam Dergisi*, (Ekim) :44-54.
- Piccinato, L. 2004b.** Bursa planı deneyimi. *Bursa'da Yaşam Dergisi*, (Ekim) :10-34.
- Pinon, P. 2002.** Atlas du Paris Haussmannien. Éditions Parigramme.Paris.209 pp.
- Polat, S. 2009.** A populist instrument urban regeneration: The case of Central Garage-Bursa. Uluslararası IAPS-CSBE & HOUSING Networks Sempozyumu, Revitalising built environments: Requalifying old places for new uses, 12-16 Ekim 2009, İstanbul, Türkiye.
- Polat, S. 2010.** Bir kamusal dış mekan olarak Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliği. *Heykelönü Fotoğrafları Sergisi Kitabı*. Editör: Yıldız Karakaş, D., Bursa Kent Müzesi Yayını, Bursa, s. 12-27.
- Polat, S. Dostoğlu, N. 2011.** From a public space to a shopping mall: The case of City Square in Bursa, Turkey. *Ozean Journal Of Applied Science*, 4(3): 281-293.
- Polat, S. Karakaş, D. 2011.** Gökdere'den Pınarbaşı'na : I. ve II. Ulusal Mimarlık Akımları etkisindeki kamu yapıları. *Bursa'nın Tarihi Mahalleleri 1*, Editörler: Dostoğlu, N., Oğuzoğlu, Y., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s.136-144.
- Prost, H. 1944.** Bursa- muhtıra- şehrin tanzimi. Daktilo çıktısı. Cité de l'architecture & du patrimoine. Centre d'archives d'architecture du XXe siècle, Paris.31 s.
- Pultar, G. 2003.** Moderniteyi sorgularken. *Kültür ve modernite*. Editörler: Pultar, G., İncirlioğlu, E.O., Akşit , B., Türkiye Kültür Araştırmaları. İstanbul, s. 25-62.
- Rapoport, A. 1990.** The meaning of the built environment. The University of Arizona Press, Tucson, USA, 253 pp.
- Rapoport, A. 2004.** Kültür, mimarlık, tasarım. Yapı Yayın, İstanbul, 135 s.
- Rasmussen, S. E. 1994.** Yaşanan mimari. Remzi Kitabevi, İstanbul, 206 s.
- Rochebrune, A. 2007.** Dilber Kethy'nin Bursa ve İstanbul hatıratı. Kitabevi Yayınları, İstanbul, 174 s.
- Rossi, A. 2006.** Şehrin mimarisi. Kanat Kitap, İstanbul, 244 s.

- Rowe, P. G. 1997.** Civic realism. MIT Press, Massachusetts, England, 256 pp.
- Sarıcan, B. 2005.** Bursa'da dini hayat. Düşünce Kitabevi, Bursa, 196 s.
- Sitte, C. 1965.** City planning according to artistic principles. Collins, Phaidon Ed. London, 205 pp.
- Saint-Laurent, B. 1989.** Ottomanization and modernization- the architectural and urban development of Bursa and the genesis of tradition-1839-1914. *PhD thesis*, Harvard University, The Graduate School of Arts and Sciences, Cambridge.
- Saint-Laurent, B. 1996.** Bir tiyatro amatörü: Ahmet Vefik Paşa ve 19. yüzyılın son çeyreğinde Bursa'nın yeniden biçimlenmesi. *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*. Editörler: Dumont, P., Georgeon, F., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.79-98.
- Saraç, O. 2002.** Kamu yararı kavramı. http://212.174.133.188/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/md139/O.%20SARAC.pdf -(Erişim tarihi: 24.05.2010)
- Sargın, G. A. 2003.** Öncül kamusal mekanları tasarlamak: Başkent Ankara üzerine kısa notlar, 1923-1946. *Mülkiye Dergisi*, (241) : 281-97.
- Sarıbay, A. Y. 2000.** Kamusal alan diyalojik demokrasi sivil itiraz. Alfa Basım Yayın, İstanbul, 175 s.
- Seamon, D., Sowers, J. 2008.** Place and placelessness, Edward Relph. Key texts in human geography. Ed: Hubbard, P., Kitchen, R., Vallentine, G., Sage, London. pp. 43-51.
- Sennett, R. 2002.** Kamusal insanın çöküşü. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 450 s.
- Sennett, R. 2002.** Ten ve taş. Metis Yayınları, İstanbul, 387 s.
- Seyitdanlıoğlu, M. 1996a.** Yerel yönetim metinleri VII: 1871 Vilayet Nizamnamesi ve getirdikleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*. 5(5): 89-103.
- Seyitdanlıoğlu, M. 1996b.** Yerel yönetim metinleri V: Turuk ve Ebniye Nizamnamesinin getirdikleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5(4): 67-81.
- Suher, H. 1995.** Kent kimliğine etkili yasa uygulamaları. *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu Kitabı*. İstanbul, s. 3-12.
- Şahin, E. A. 2006.** Meydanların kentsel yaşama katkısı üzerine bir inceleme: Bursa örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, UÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bursa.
- Şahin, S. Z. 2004.** Metropolitan kentlerde siyasal mobilizasyonun aracılığı olarak büyükşehir belediye başkanları ve kent planlaması: Kent patronlarının kentleri.

Şehircilikte Reform 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokiyumu Kitabı, Kardelen Ofset, Ankara, s.145-151.

Tansel, F. A. 1964. Ahmet Vefik Paşa'nın eserleri. *Bellekten*, (110):249-283.

Tanyeli, U. 1999. Bursa'da kentleşme süreci. *Bursa Defteri*, (2):10-25.

Tekeli, İ. 2001. Modernite aşılırken kent planlaması, İmge Yayınevi, Ankara, 279 s.

Tekeli, İ. 2005. Bir modernleşme projesi olarak Türkiye'de kent planlaması. *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik*. Editörler: Bozdoğan, S., Kasaba, R., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 118-135.

Tekeli, İ. 2007. Bursa'nın tarihinde üç ayrı dönüşüm dönemi. *Bursa'nın kentsel ve mimari gelişimi*. Editör : Çiftçi, C., Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, s. 59-97.

Trancik, R. 1986. Finding lost space. Van Nostrand Reinhold. New York, 246 pp.

Türk Dil Kurumu. 2011. Büyük türkçe sözlük. <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim tarihi: 13.10.2011).

Türkiye İstatistik Kurumu. 2011. Nüfus istatistikleri ve projeksiyonlar. <http://www.tuik.gov.tr> -(Erişim tarihi: 01.11.2011).

Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi. 1994. Cumhuriyetin 70. yıldönümü anma kitabı. Yayın No: 2, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 70 s.

Ülgen, A. S. 1948. Bursa anıtları. *Yapı Kredi Bankası Bursa Şubesi'nin açılış hatırası: 4 Haziran 1948*. Editörler: Tör, V.N., Rado, Ş., Yapı Kredi Bankası A.Ş., s.17-23.

Ünlü, T. 2006. Kentsel mekanda değişimin yönetilmesi (1). *METU JFA*, (23)2: 63-92.

Vale, L. J. 1992, Architecture, power and national identity, Yale University Press, USA, 386 pp.

Vanlı, Ş. 2006. Mimariden konuşmak: Bilinmek istenmeyen 20. yüzyıl Türk mimarlığı. Cilt 1, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara, 344 s.

Von Meiss, P. 1990. Elements of architecture: From form to place. Routledge, London, 228 pp.

Watson, G. B., Bentley, I. 2007, Identity by design, Elsevier Ltd., Oxford, UK, 289 pp.

Weber, M. 2000. Şehir: Modern kentin oluşumu. Bakış Yayınları, İstanbul, 273 s.

White, E. T. 1999. Path, portal, place: Appreciating public space in urban environments. Architectural Media Ltd. Florida, USA, 116 pp.

Wiener, W. M. 2002. İstanbul'un tarihsel topografyası. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 534 s.

Williams, R. J. 2004. The anxious city. Routledge, New York, 281 pp.

Woolley, H. 2003. Urban open spaces. Spon Press, London, 208 pp.

Wright, T. 2000. New urban spaces and cultural representations: Social imaginers, social-physical space, and homelessness. *Constructions of urban space*. Ed: Hutchison, R., Jai Press Inc., Connecticut, pp. 23-57.

Yalman, B. 1977. Bursa. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 136 s.

Yazıcı, N. 2008. Trabzon örneğinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konağı Binaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1(5): 943-959.

Yenice, Ş. 1998. Kamusal olma içeriğinin kamusal mekanın anlamsal ve kullanımsal boyutuna yansımaları üzerine bir analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.

Yeşilkaya, N. 2003. Halkevleri: İdeoloji ve mimarlık. İletişim Yayınları, İstanbul, 207 s.

Yırtıcı, H. 2005. Çağdaş kapitalizmin mekansal örgütlenmesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 194 s.

Yüceer, S. 2005. Tanıkların anlatılarıyla Bursa tarihi (Sözlü tarih arşivi 1919-1938). Uludağ Üniversitesi KETAM Yayını, no: 1, Bursa, 393 s.

Yücel, A. 1999. Mimarlıkta dil ve anlam. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi. 59 s.

Yüreklî, F. 2008. Zaman ve mimarlık. *Zaman-mekan*. Editörler: Şentürer, A., Ural, Ş. Berber, Ö., Sönmez, F. U., Yem Yayın, İstanbul. s. 162-163.

Yüzsüren, N. 2010. Bursa Sesleri gazetesinde Bursa'daki sosyo-ekonomik ve kültürel hayatın yansımaları (1935-36-37). *Yüksek Lisans Tezi*. U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

Zeytinoğlu, E. 2006. Peter Brook'un sahnesi ve kamusal alan aktörü. *Mimarist*, (6)22: 82-86.

Zucker, P. 1959. Town and square from the Agora to the Village Green. Columbia University Press, New York, 287 pp.

Zukin, S. 1997. The cultures of cities. Blackwell Publishers, Massachusetts, 322 pp.

Yasalar ve Yönetmelikler

1580 Sayılı Belediye Kanunu. 1930

1605 Sayılı İmar Kanunu. 1972

2290 Sayılı Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu. 1933.

3194 Sayılı İmar Kanunu. 1985.

5393 Sayılı Belediye Kanunu. 2005.

6785 Sayılı İmar Kanunu. 1956

7937 Sayılı Türk Standardı. 1990.

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu ve Avrupa Kentsel Şartı İlkeleri. 1992.

Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği.

Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik. 1985.

EKLER

- EK 1** Derinlemesine Görüşme Formu
- EK 2** Derinlemesine Görüşme Yapılan Kullanıcıların Profili
- EK 3** Derinlemesine Görüşmelerden Elde Edilen Cevaplara Yönelik Örnekler
- EK 4.** 1880 Tarihli 1/2000 Ölçekli Bursa Sigorta Haritasına Göre Sarayönü'nde Arazi Kullanımı Analizi
- EK 5.** 1932 Tarihli 1/500 Ölçekli Bursa Mülkiyet Haritasına Göre Cumhuriyet Alanı'nda Bina Kat Yükseklikleri Analizi
- EK 6** 1932 Tarihli 1/500 Ölçekli Bursa Mülkiyet Haritasına Göre Cumhuriyet Alanı'nda Arazi Kullanımı Analizi
- EK 7.** 1979 Tarihli İller Bankası Tarafından Hazırlanan 1/1000 Ölçekli Bursa Halihazır Haritasına Göre Cumhuriyet Alanı'nda Bina Kat Yükseklikleri Analizi
- EK 8.** Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı Lejandı
- EK 9.** Maksem Caddesi- Gökdere Arası Uygulama İmar Planı Lejandı
- EK 10.** 1979 Tarihli İller Bankası Tarafından Hazırlanan 1/1000 Ölçekli Bursa Halihazır Haritasına Göre Cumhuriyet Alanı'nda Arazi Kullanımı Analizi
- EK 11** Cumhuriyet Alanı'ndaki Bina Mülkiyet Durumları Analizi, 2011
- EK 12** Cumhuriyet Alanı'nda Bina Kat Yükseklikleri Analizi, 2011
- EK 13** Cumhuriyet Alanı'nda Kentsel Doluluk Boşluk Analizi, 2011
- EK 14** Cumhuriyet Alanı'ndaki Binaların Yapım Tarihleri Analizi, 2011
- EK 15** Cumhuriyet Alanı'ndaki Binaların Yapım Teknikleri Analizi, 2011
- EK 16** Cumhuriyet Alanı'nda Arazi Kullanımı Analizi, 2011
- EK 17** Cumhuriyet Alanı'ndaki Binaların Üst Katlarına Yönelik İşlev Analizi, 2011
- EK 18** Cumhuriyet Alanı'nda Arazi Kullanımı Analizi Dökümü (2011)
- EK 19** 1862'den 2011'e Cumhuriyet Alanı'ndaki Sokak İsimlerinde Yaşanan Değişim

EK 1 Derinlemesine Görüşme Formu

BURSA- CUMHURİYET ALANI VE YAKIN ÇEVRESİNİN (HEYKELÖNÜ BÖLGESİ'NİN) MİMARİ KİMLİĞİNİ TANIMLAMAYA YÖNELİK GÖRÜŞME SORULARI

Bu görüşme “KAMUSAL DIŞ MEKANLARDA MİMARİ KİMLİĞİ DEĞERLENDİRMEK İÇİN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ: BURSA-CUMHURİYET ALANI ÖRNEĞİ” isimli doktora tezi kapsamında yapılmaktadır. Bu bağlamda kullanıcılarla ve yetkili /uzman kişilerle yapılacak derinlemesine görüşmelerin Bursa - Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliğini oluşturan planlama-tasarım-uygulama, kullanım-yönetim ve anlam boyutlarına yönelik görüşleri ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, kentlilerin, kentsel kararları üretenlerin ve bu kentte yaşayan mimar / şehir plancılarının bakış açısından Cumhuriyet Alanı'nın mimari kimliği dönemsel olarak okunmaya çalışılacaktır.

KİŞİSEL BİLGİLER

Cinsiyet:	Şu andaki görevi:
Yaş:	Aylık gelir Aralığı:
Öğrenim durumu:	Bursa'da ne kadar zamandır yaşadığı:
Meslek:	Hangi ilçede oturduğu:

Cumhuriyet Alanı'nın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Büyüklerinizden duyduklarınızı, okuduklarınızı veya çocukluğunuzu düşündüğünüzde Cumhuriyet Alanı'nın bildiğiniz en eski dönemleri hangi yıllardır? Soruları bu dönemler üzerinden değerlendiriniz.

1923-1950	1950-1980:	1980-2010:	2010'dan sonra:
-----------	------------	------------	-----------------

1. Cumhuriyet alanı ve yakın çevresinin planlama-tasarım-uygulama boyutuna yönelik sorular

1.1. Sosyal çevre (ülke ve kent ölçeği)

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Türkiye'nin ve Bursa'nın siyasal, ekonomik, demografik, sosyal veya kültürel yapısındaki değişimin izleri Heykel Bölgesi'nde ve Cumhuriyet Alanı'nda görülebilir mi?

1. 2. Fiziksel çevre (mekanın içinde yer aldığı bölge ve kamusal dış mekan ölçeği)

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Heykel Bölgesi'nde ve Cumhuriyet Alanı'nda doğal çevre verileri açısından nasıl bir değişim yaşanmıştır? Güneşlenme-rüzgar alma, yeşil alanlar ve ağaçlar, manzara

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Heykel Bölgesi'nde ve Cumhuriyet Alanı'nda morfolojik yapı açısından nasıl bir değişim yaşanmıştır?
Sokak örüntüsü, kadastral doku (mülkiyete bağlı parsel düzeni), bina dokusu (parsel kullanımı, yapı nizamı, yapı yoğunluğu), bina tipi ve işlevi
- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Türkiye'de imarla ilgili yasa ve yönetmelikler kamusal dış mekanların oluşumunu nasıl etkilemiştir? (SADECE 1. GRUBA SORULMUŞTUR)
- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Bursa'daki yerel yönetimlerin kent planlamaya-kentsel tasarıma ilişkin kararları Heykel Bölgesini ve Cumhuriyet Alanı'nı nasıl etkilemiştir?
- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Heykel Bölgesi'yle ve Cumhuriyet Alanı'yla ilgili planlama – kentsel tasarım kararlarının geliştirilme ve uygulanma sürecinde hangi faktörlerin ve aktörlerin etkili olduğunu düşünüyorsunuz?
- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Heykel Bölgesi'nde nitelikli ve bütüncül bir proje yapılmasını engelleyen sorunların hangileri olduğunu düşünüyorsunuz?
Düşük farkındalık, yetersiz bilgi, öngörülemeyen piyasa şartları, yüksek arsa fiyatları, parçalanmış mülkiyet, koordinasyonsuz geliştirme, mücadeleci ilişkiler, seçenek yetersizliği, kısa vadeli çözümler, tüm toplumun payına düşen sosyal faydaların maliyetinin orada oturanlardan çıkması, plancı, geliştirici ve tasarımcı dışındaki hakim karar vericilerin sonuçları değerlendirilmemiş kararları, mesleki etik ve yetenek eksikliği...
- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'ndaki binaların mimari niteliği açısından ne düşünüyorsunuz?
- Cumhuriyet Alanı'nın planlanmasına ve tasarımına yönelik önerileriniz nelerdir? (SADECE 1. GRUBA SORULMUŞTUR)

2. Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresinin kullanım- yönetim boyutuna yönelik sorular

2.1. Kullanıcı haklarının karşılanması (kamusal dış mekan ölçeği)

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'nın kullanıcı haklarını karşıladığını söyleyebilir misiniz?
Erişim, eylem özgürlüğü, talep etme, değişiklik yapma ve mülkiyet ve düzen hakları (görüşme yapılan kişiye açıklanmalı)

2.2. Kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması (kamusal dış mekan ölçeği)

Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'nın kullanıcı gereksinimlerini karşıladığını söyleyebilir misiniz? (görüşme yapılan kişiye açıklanmalı)

- İklimsel gereksinimler : İklimsel kontrol ve tasarım
- İşlevsel gereksinimler: Karma kullanım, işlevsel, fiziksel ve yaya dolaşımında süreklilik, yeterli altyapı, kent mobilyası ve hizmet birimi sağlama
- Duyusal algıya dayalı gereksinimler: Boyut-oran-ölçek, kapalılık, form, ritm ve süreklilik, düzen ve karmaşıklık, doku, ışık ve renk, ses ve koku, peyzaj öğeleri ve sanat eserleri
- Psiko-sosyal gereksinimler: Güvenlik, rahatlama, etkileşim, merak, mahremiyet
- Cumhuriyet Alanı'nın gelecekte nasıl olmasını istersiniz?

2.3. Yönetim süreci (kamusal dış mekan ölçeği)

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'nın yönetim sürecinin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz? Hangi açıdan?
Yaya ulaşımının iyileştirilmesi, düzenli bakım yapılması, kullanımın arttırılması ve desteklenmesi

2.4. Kullanıcı gereksinimleri ve hakları açısından Cumhuriyet Alanı'nın gelecekte nasıl olmasını istersiniz?

3. Cumhuriyet Alanı ve yakın çevresinin anlam boyutuna yönelik sorular

3.1. Çevresel estetiğe bağlı anlamlar (kamusal dış mekan ölçeği)

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'nın imajı nasıl değişmiştir? Cumhuriyet Alanı'nda en çok kullanılan geçişler- yollar, alanın sınırları, alanın içinde olduğu bölge (kentsel bağlamla ilişkisi), alanın düğüm noktası, alanda kent simgesi veya röper noktası olan bina veya öğeler hangileridir?
- Cumhuriyet Alanı'ndaki binaların veya diğer öğelerin biçimleri, malzemesi, aydınlatması, rengi sizin için bir şey ifade ediyor mu?
- Plan düzleminde Cumhuriyet Alanı'nın formu sizin için bir şey ifade ediyor mu?
- Cumhuriyet Alanı'nın ismi sizin için ne ifade ediyor?
- Cumhuriyet Alanı neyi temsil eder?
- Bu alanla veya buradaki bir binayla ilişkilendirdiğiniz bir kişi veya olay var mı?
- Bu alandaki binaların mimari stili sizin için bir şey ifade ediyor mu?

3.2. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcının mekânsal davranışına bağlı anlamlar (kamusal dış mekan ölçeği)

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'nı kimlerin sahiplendiğini düşünüyorsunuz?
- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'na karşı kullanım alışkanlığınız değişti mi?

3.3. Cumhuriyet Alanı'nda kullanıcının mekânsal deneyimine bağlı anlamlar (kamusal dış mekan ölçeği)

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'yla aranızda kurulmuş özel bir bağ var mı? (bireysel, grupsal, toplumsal, biyolojik- psikolojik veya daha farklı dünyalarla kurulan bağlar)
- Cumhuriyet Alanı'na yönelik aidiyet duygusu hissediyor musunuz? Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde Cumhuriyet Alanı'na yönelik aidiyet duygunuz değişti mi?

3.4. Cumhuriyet Alanı'nda sosyal yapıya bağlı anlamlar (kamusal dış mekan ölçeği)

- Geçmiş ve günümüzü değerlendirdiğinizde iktidarın, ideolojilerin veya ekonomik erkin gücünü gösterir mi?
- Cumhuriyet Alanı geçmişten beri toplumun her kesimine açık mıdır?
- Cumhuriyet Alanı geçmişten beri resmi ve sosyal nitelikli kamusal kullanımlara sahip midir?
- Cumhuriyet Alanı'nda geçmişten beri kamu-özel dengesi değişti mi?

3.5. Cumhuriyet Alanı'nda yerin kimliğine bağlı anlamlar (kamusal dış mekan ölçeği)

- Cumhuriyet Alanı Bursa için tek midir? Kentteki diğer mekanlardan farklı mıdır? Neden?
- Cumhuriyet Alanı tarihsel süreklilik taşır mı?
- Cumhuriyet Alanı kent üzerinde güç sahibi midir? Merkez özelliği taşır mı?

Katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim.....

EK 2 Derinlemesine Görüşme Yapılan Kullanıcıların Profili

Sorular	Değişkenler	Sayı	Oran
Cinsiyet	Kadın	13	% 43
	Erkek	17	% 57
Yaş aralığı	20- 29 yaş	1	% 3
	30-39 yaş	5	% 17
	40-49 yaş	6	% 20
	50-59 yaş	7	% 23
	60-69 yaş	5	% 17
	70-79 yaş	4	% 13
	80 üstü	2	% 7
Eğitim durumu	Ortaokul mezunu	3	% 10
	Lise mezunu	7	% 23
	Üniversite Öğrencisi	1	% 3
	Üniversite mezunu	16	% 54
	Yüksek lisans mezunu	3	% 10
Meslek	Mesleği yok	2	% 8
	Ev hanımı	3	% 10
	Öğrenci	1	% 3
	Sekreter	1	% 3
	Zanaatkar-restoratör	1	% 3
	Ticaret	3	% 10
	Öğretmen	1	% 3
	Mali müşavir	1	% 3
	İşletmeci	3	% 10
	İktisatçı	1	% 3
	Mühendis	3	% 10
	Mimar	6	% 20
	Şehir Plancısı	4	% 14
	Görevi (Birden fazla cevap vardır)	Görevi yok	Öğrenci
Ev hanımı			3
Emekli			3
Eski Bursa Büyükşehir Belediyesi Başkanı			2
Serbest çalışan		Zanaatkar- amatör el sanatçısı	2
		Yazar	1
Özel şirket çalışanı		Kat görevlisi	1
		Proje danışmanı	1
Şirket sahibi-ortağı		Ticari işletme sahibi	3
		Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Müzesi sahibi	1
		Mimarlık-planlama bürosu sahibi- ortağı	4
		Şirket ortağı- yöneticisi	2
Sivil toplum örgütleri çalışanı		Türk Anneler Derneği Bursa Şubesi Onursal Başkanı- Nilüfer Lions Derneği Kurucu Üyesi	1
		Bursa Tarihi Çarşı ve Hanlar Birliği Başkanı	1
		Bursa Mimarlar Odası Başkanı	1
		Bursa Şehir Plancıları Oda Başkanı	1
		TDH partisinde yerel yönetimlerden	1

		sorumlu üye		
Kamu kurumu çalışanı	Bilgi-işlem sorumlusu		1	
	Sekreter		1	
	Tarih öğretmeni		1	
	Bursa Vergi Dairesi Gelir ve Kurumlar Vergileri Müdürlüğü Servis Şefi		1	
	Bursa Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğü Şehir Plancısı		1	
	Bursa Koruma Kurulu Raportörü		1	
	Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü Öğretim Görevlisi		1	
	Bursa Kent Müzesi koordinatörü		1	
	Yerel Yönetimler Çalışmanı	Selçuk Hatun Mahallesi Muhtarı		1
		Osmanгази Belediyesi Planlama Bürosu Sorumlusu		1
Bursa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü			1	
Bursa Büyükşehir Belediyesi Etüt Proje Şube Müdürü			1	
Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür-Sanat Danışmanı			1	
Bursa Büyükşehir Belediyesi Meclis Üyesi			1	
Gelir durumu	Geliri yok	3	% 10	
	Söylemek istemedi	7	% 23	
	Asgari ücret	1	% 3	
	Emekli maaşı	2	% 7	
	1000 -1500 TL	1	% 3	
	1500- 2000 TL	6	% 20	
	2000-3000 TL	4	% 14	
	4000 -5000 TL	5	% 17	
	5000 TL üstü	1	% 3	
Hangi ilçede yaşadığı	Osmanгази	19	% 64	
	Nilüfer	6	% 20	
	Yıldırım	3	% 10	
	Mudanya	2	% 6	
Ne kadar zamandır Bursa'da yaşadığı	Bursalı	19	% 64	
	1-9 yıl	1	% 3	
	10-19 yıl	1	% 3	
	20-29 yıl	4	% 14	
	30-39 yıl	2	% 7	
	40-49 yıl	1	%3	
	50-59 yıl	1	% 3	
	60 yıldan fazla	1	% 3	

EK 3 Derinlemesine Görüşmelerden Elde Edilen Cevaplara Yönelik Örnekler

Kullanıcı 7a

“Atatürk Caddesi aksında Osmanlı dönemini, Osmanlı başkentini oluşturan bir iddia vardır, imparatorluk sürecine geçiş burada yaşandığı için devlet kendi iddiasına yakışan yapıları yapmıştır...daha sonra Cumhuriyet bir devrim, “Cumhuriyet devrimlerinin bir kısmı mimarlık alanında da yapılmıştır” diyebiliriz. Atatürk’ün büyük mimarlarımızı toplayarak, Almanya’dan gelen ünlü mimarlarla onları harmanlayarak, Cumhuriyet’e ilişkin yeni bir dil, yeni bir kıyafet gibi yeni bir mimari yaratma çabası ve iddiası vardı. Bu anlamda o dönemin mimarlarına ciddi telkinlerde bulunduğunu biliyoruz. Dolayısıyla iki tane büyük iddia var. Bu alanda bunları görüyoruz... Bu dönemde modern mimarlık bütün gücüyle tüm mimarları etkilemiş bir şey, Osmanlı’ya, eski evlerimize, yapılarımıza, geleneksel mimarimize çok süfli, süratla terk edilmesi gereken, hiç ders alınacak değeri olmayan bir gözle bakılıyordu. Modernizm coşkusu mimarlık alanında da hüküm sürüyordu, ibretlik bir dönemdir...”

Kullanıcı 6a

“...Buradaki yapıların büyük çoğunluğu Cumhuriyet dönemi yapıları, arkadaki cami hariç, bunlar kendi dönemini yansıtıyor, 30-40’lardaki yapıların kendi aralarında uyumu var, belli bir kimlik, üslup görüyorsunuz...”

Kullanıcı 25a

“...Bursa’da Cumhuriyet döneminde yapılan yapılar Osmanlı klasik mimarisinden farklı, yeni ve başka şehirlerde olmayan, kendine özgü bir mimaridir. Bursa’da İstanbul Pera’daki gibi büyük apartmanlar yapılmamış hiçbir zaman, üç katı geçmeyen ahşap, kagir bile olsa farklı özellikte. Mesela, vilayet, defterdarlık ve maliye binalarında Osmanlı klasik kemeri vardır. Bunlarda üç tarz kemer vardır. Bir kısmı arap tarzı, bir kısmı düzdür, modernidir. Birçok kültürün değişimi neredeyse o binalarda gösterilmiştir. Bizim bildiğimiz pencerelerin hepsi standarttır. Bu mimarın gözden kaçırdığı değil, bilinçli olarak tasarladığı bir şeydir...”

Kullanıcı 24a

“...Heykel’den saygıyla geçerdik çocuklukta, şimdi bile severek bakıyorum... Atatürk’ün kız kardeşi Makbule Hanım’ı tanıyorduk biz. Her sene gelirdi bize. Makbule Hanım Bursa’ya geldiğinde demiş ki, “al arabayı, git çocukları al çiftlikten, fener alayını seyretsinler”. O zaman Makbule Hanım her gelişinde Çelik Palas’ın yanında bir köşk var, şimdi müze, orada kalıyordu. Atatürk’ün yanları açık, üstü açılıp kapanan bir arabası vardı, onu yollamıştı bize, bindik, fener alayına gittik, bize çay ikram etti sonra ...”

Kullanıcı 7b

“...Ekonomik kararların Bursa’nın büyümesinde olağanüstü doğrudan etkisi var. Bursa hızla büyük şehir olmasaydı, 1960’lardan bahsediyoruz, dönem ortası 153 000’di nüfusu. Bursa’nın sanayi kenti yapılmasından bahsediyorum, sanayi kentlikle birlikte % 7’lik ortalama bir nüfus artışı ki, yarısından çoğu göçle geliyordu. Tabi ki, kentin değişmesi kaçınılmazdı. Geleneksel çarşının ve merkezin artan göçle

birlikte gelen bu yükü taşıması zorlaştı...Bu siyasi-ekonomik bir karardı... Eskiden Bursa'nın en önemli alışveriş caddesi Atatürk Caddesi'ydi. En pahalı mağazalar burada bulunurdu. Burası Nişantaşı, Osmanbey, İstiklal Caddesi, bugünkü Bağdat Caddesi gibiydi. 80'lere kadar bu yapı korundu, en önemli ve pahalı nitelikli aks Postane'den Setbaşı Köprüsü'ne kadardı. İkinci büyük ticaret aksı Kapalıçarşı aksıydı, Bakırcılar'dan Okçular'a kadar. Bizim ailemiz de çarşı esnafıdır, biz derdik ki müşterilere “poplinin fiyatı caddede şu kadar daha pahalı...”

Kullanıcı 2a

“...Heykel enterasan bir yerdi, Bursa'nın ekonomik, sosyal, kültürel nabzının attığı bir yerdi, tüm medya kuruluşları, siyasi partilerin Bursa il başkanlıkları (CHP hariç) oradaydı, Heykel o zaman tam bir merkezdi, şu an Bursa'nın merkezi yok, o zaman Heykel'i görmemek, Bursa'yı görmemek demekti, Heykel entelektüel insanların buluşma noktasıydı, Mahfel'iyle, cadde turlarıyla... bütün liselerin olduğu yer, öğrencilerin buluşma noktası, öğle tatiline çıkan devlet memurlarının, bankacıların -bütün bankalar oradaydı-, 12:00- 13:00 arası tur attıkları yerdi, yaz akşamları iş çıkışında da tur atılırdı, uzun tur Setbaşı- Postane, kısa tur Heykel -Postane, bunlar son derece havalı turlardı... o zaman şimdiki gibi sosyete dergileri yoktu, sosyeteyi orada görürdünüz, erkekler fötr şapkalı olurdu, bunlar erkek turlarıydı, bayanları Kız Lisesi boşaldığında görürdünüz, okul çıkış saatlerinde genç erkekler ve kızlar görülürdü. Bursa'nın Türkiye'nin, dünyanın moda giyimini, saç , şapka, renkleri orada izlenirdi...

...Hanlar Bölgesi'nin yakınlığı da önemli, Hanlar bölgesi-Kapalıçarşı Türkiye'nin en zengin iş bölgelerinden biriydi, zengin insanlar Nalbantoğlu-Heykel tarafında otururdu, onları da caddede sık görmek olasıydı, arabaya binilmezdi o zamanlar, insanlar işlerine yürürlerdi, birbirini tanırlardı, bazı insanlar için “ şapkasını başına takamaz selam vermekten” diye espri yapılırdı... avukatlar, Kozahan'da ticaret yapanlar orayı çok fazla kullanırlardı...Adliye-Defterdarlık arasındaki avluda insanlar otururdu, sosyo-ekonomik ayırım yoktu orada, herkes otururdu, ama herkes tur atamazdı, tur atmak, giyim, kuşam, yürüyüşün edası bile farklıydı...”

Kullanıcı 7c

“...eskiden her ay tiyatro değiştiğinde İstanbul'dan gelen tiyatro sanatçıları izlenirdi, bu bir modern kentli için ibadet gibi bir şeydi, bu haftaki Cuma namazını kıldım der” gibi, “bu oyunu da seyrettim” denirdi, modern aile olmanın gereği idi, yapılması gereken bir şeydi tiyatro seyretmek...”

Kullanıcı 27a

“...Yeşil Bursa zaten kalmadı. Rahat uyusun yerinde Sönmez'in Bursa'ya yaptığı en büyük kötülük, bu hanın kurulmasıdır. Bursa'nın en önemli özelliği her yerden bakıldığında Yeşil Türbe'nin görülmesidir. Buraya ne zaman bu kazulet bina yapıldı, Yeşil Türbe bu açıdan görünümünü kaybetti. Halbuki o kadar önemliydi ki, buradan gelenlerin Yeşil Türbe manzarasıyla karşılaşması. Yeşil Türbe ve dağ görünüyordu. Müthiş güzel bir manzaraydı, onu bitirdiler. Orada çirkin görüntülü bir beton yığına bakıyoruz şu anda...”

Kullanıcı 3a

“...Atatürk Caddesi sonradan genişletildiği için dikkati çekiyor, Osmanlı mimarisinde bu kadar düzgün yollar yok, mesela Tophane ve Muradiye’de bunu göremezsiniz, burada Cumhuriyet dönemini görebiliyoruz...”

Kullanıcı 7d

“...doku olarak da eski ahşap evler vardı Atatürk Caddesi üzerinde, apartmanlaşma daha henüz başlamıştı, dokusu da çok farklıydı, yapsatçılıkla birlikte aslında başlangıcı 1970’lerle birlikte, 1970-2000 arasında 30 yıllık bir dilimde bugünkü halini aldı...”

Kullanıcı 9a

“... aslında orada daha fazla kamusal alanların yaratılmasıyla ilgili bir takım çalışmalar olabilirdi, ama geçmişte o bölgenin yap-sata çok uygun olduğu bir dönem yaşadık, o süreç içinde öyle oluşmuş, biraz daha özenli planlanabilirmiş, kamu dengesi daha farklı düşünülebilirmiş, daha fazla kamulaştırma yapılabilirmiş, ama o zamanlar 18. madde imar uygulaması şartları kısıtlı, belediyenin elindeki imkanlar çok kısıtlı zaten, belediyelerin gücü merkeze, bakanlığa bağlı, bunlar çok kafa yorulan şeyler değil o zaman, genellikle müteahhit bir yer alıyor, “kaç kat yaparım” diyor, öyle belediyenin kamusal, prestijli projeleri gündeme getirdiği bir dönem değil, şimdi belediyelerde tartışılıyor, “bu bir meydan mıdır?” diye, o zaman böyle bir tartışma yaşandığını bile düşünmüyorum...”

Kullanıcı 24b

“...Heykel’den bakıldığı zaman Yeşil Türbe görünsün” demiş Piccinato. ...Halk istiyordu Piccinato’nun planının yapılmasını. 2-3 kattan yukarı bina yapılmayacaktı, binalar yüksek olmayacaktı. “Şehre yazık ettiniz” demiş Piccinato. Burası çatal gibi olacaktı, ayrı bir köprü yapılacaktı, Yeşil’e doğru, dümdüz olacaktı, türbeye çıkacaktı... Sönmez yapılmadan evvel orası genişleyecekti, ama Sönmez dışarıya çıktı, içeriye girmedi. Yani bu Piccinato’nun planı uygulanmadı, onun yerine Sönmez yapıldı...”

Kullanıcı 9b

“...O dönem Bursa’nın yapılaşmasına neden olan planlar belediyede planlanmış, bakanlıkta onaylanmıştır. Bunu planlayacak kimse bile yoktu, teknik ressamlar belki mülkiyet sahipleriyle birlikte yaptılar. Bunu eleştiri olarak söylemiyorum, sistem olarak öyleydi, “orada kaç kat çıkar, ne kadar terk olur?” gibi imar yapma mantığında ve parsel bazında düşünülmüşlerdir. Bakanlığa gidiyor, onaylanıyor, geliyor, zaten bütün iller bakanlığa bağlı, bakanlık kontrol etse bile, bakanlığın her kenti algılama durumu yok...”

Kullanıcı 1a

“...ranttan, yap-satçıların hücumundan, sahte müteahhitlerin, mimarların, plancıların inşaat mühendislerinin büyük menfaat coşkusuyla her projeye imza atmasından dolayı biz bugüne geldik ...Plan yaparken Belediyeler Bursa’yı değil, kendilerini koruyorlar...Batılı katedralin- tarihi dokunun- görüntüsü bozulmasın diye yer altına kat izni verirken, bizde “görüldüğü kadar görünsün” diyerek beş kat veriliyor, iki katta prim veriliyor...Normalde kamu binalarının etrafında bir şey olmaması gerekirdi, Hükümet

Konağı'nın çevresi en azından 25 metre açık olmalıydı, Belediye Türk Ticaret Bankası'nın yapımına izin vermemeliydi, ama tam tersi...”

Kullanıcı 2b

“...baskı, tüm söylediklerinizi Sönmez İş Sarayı'nda yaşadık, belediye ve vilayete baskı vardı, vilayetin arsası Ünlü Cadde üzerindeydi, hem vilayetten onu satın aldı, hem de belediyeden kat istedi. Vilayetten o arsayı almasaydı veya bir yerde kesilseydi, belki kısmen Yeşil Türbe'yi görecektik veya sadece aşağıdaki arsada kalsaydı, bu defa beklediği rantı elde edemeyecekti...Menfaat grubu, bir biçimde kamuyu hallediyor, şimdi ona karşı sivil toplum ve medya var, vatandaşın ise haberi yok, sadece yatırımcıyla kamu arasında dönen, belediye meclislerinde görüşülen, halkın, sivil toplumun dahil olmadığı, tepkilerin olmadığı, belki kapandıktan sonra “Aaaa! türbe niye görünmüyor?” dedikleri bir durum, Sönmez olayında kimseden hiçbir tepki gelmedi, ben haberin içindeydim, olsaydı bilirdim...”

Kullanıcı 26a

“...Bir çok yapı rant kavgasında gitti. Kimse umursamadı hatıraymış, eskiymiş. Mal sahipleri de doğal olarak pek düşünmedi. Sözü geçen insanlar partilere katılıyorlar, kendi içlerinde başkan seçiyorlar. Ondan sonra şehri kendi tarlalarıymış gibi kullanıyorlar....Eskiden padişahların bir mesleği vardı ve bu meslek tabii ki de o dönemin mimarisini etkiliyordu. Şimdi yöneticilerin böyle bir vasfı yok, o yüzden kentin bozulup gitmesi de doğal bir süreç oluyor. Artık yöneticiler tanrılaştılar. Biz her ne kadar eleştirsek de netice değişmiyor. Mevzu ve kime danışacaklarını da bilmiyorlar...”

Kullanıcı 19a

“...Modernleşme süreci içerisinde kadınlara bir apartman dairesinde yaşamak daha cazip geliyordu. Ondan sonra kat karşılığı daire sistemi çıktı, eski binalar yıkılıp yerine apartmanlar yapıldı. En az 2-3 daire aldılar mal sahipleri. Arazi karşılığı daire verilmesi olayı burayı müteahhitlere kaynak haline getirdi ve her yer rastgele yapıldı, hiçbirşeye dikkat edilmedi...”

Kullanıcı 2c

“...Ben Türkiye'de mimarların ne iş yaptığını bilmiyorum, bunu ancak yurtdışında anlıyorum. Burası bir Fransız veya İtalyan kenti olsaydı İnönü Caddesi başlangıcındaki binalara ortak bir özellik verilirdi. Avrupa'daki kentlerde köşeler ne kadar farklı, bizde öyle bir kaygı yok, biraz Ziraat Bankası'nda böyle bir sorumluluğu hissediyorum, “biz bunu Heykel'de, Bursa'nın en önemli meydanında yapıyoruz” düşüncesi var, Sönmez'de bir cinayet var, “ne kadar liraya, ne yapabilirim?” düşüncesi var...Avrupalı mimar oraya bir karakter veriyor, Bursa'da bir araştırma yapmaya bile değmez. Ne söylenebilir ki orada? Ne düşünülerek yapılmış ki? Hiçbir şey görmüyorum, gelişigüzel, çalakalem. Biz çok seviyoruz ama, tiyatrodaki bile bir farklılık var mı? Keşke bütüncül olsaydı, o zaman kafa yorarlardı bir kimlik oluşturmak için. Biz planı yapıyoruz, sonra mimarlara bırakıyoruz, hatta parsel sahiplerine, bazan onlar mimarlarla bile çalışmıyorlar. kimsenin derdi olmamış, kimse bunu amaç edinmemiş, “biz oraya nasıl bir mimari tarz yükleriz?” diye düşünülmemiş...”

Kullanıcı 25b

“...Karşıdaki banka (Vakıfbank) çok göz ısırtıcı. Onun yerindeki Baba Efendi Tekkesi çok fantastik bir yapıydı... Bu tekkenin müthiş güzel bir minaresi vardı. Şu köşede Yeni Karamürsel’in olduğu alanda bir tekke vardı. Çok güzel ahşap bir bina ve bahçesi olan bir tekkeydi. Bunu yıktılar, yerine Yeni Karamürsel yapıldı, çok eski değildir. Yanında Dilek sineması vardı, fena değildi, güzeldi, hoştu bina olarak, o da yıkıldı, yerine banka yapıldı...Valiliğin yanında beyaz badanalı, çok hoş bir bina vardı, Vilayet Konağı’na benzer tarzda, hemen hemen aynı boyutlarda güzel bir yapıydı. Onun yıkılıp, bu binanın yapılması, Vilayet Binası’nı ezen bir yapının yapılması çok büyük hata...Eski Ziraat Bankası çok orijinaldi, harikaydı. Bu da fena değil, biraz büyütülmüş, idare eder, eski bina çok daha güzeldi, öyle kalabilirdi. İki resmi karşılaştırıyorum. Bunu yapan mimarla da konuştuk. Hatta mimar bile “yıkılmayalım, restore edelim” demesine rağmen, o günkü rant nedeniyle yıkılıp daha büyük bir bina yapılmasına karar verilmiş...”

Kullanıcı 17a

“...Eskiden ortada demirler vardı, atlardık üzerinden karşıya geçerdik. Caddenin bir en başında, bir de en sonunda trafik lambası vardı. Ben garaj tarafında oturuyordum, dolmuşa bile gerek yoktu, yürüyerek çıkardık. Heykel Meydanı’nın her tarafı açıldı...”

Kullanıcı 26b

“...Kamu mülkiyetinin korunması açısından, mesela şurada bir cami (Sarı Cami) vardı, ama satılmış. Hamamın arkasında ki cami de gitmiş. Alboyacılar Hamamı da öyle gitmiş. Babaefendi tekkesi vardı. Bir bankaya satılmış. Bankaya satıldıysa hukuki statüsü değişmiş. Başkasına da satılabilir demek...”

Kullanıcı 1b

“...Atatürk Caddesi’ne Bankalar Caddesi denirdi...Heykelönü hükümet merkeziydi, devletle işi olan gelirdi. Alternatifi, ekonomik merkez Çarşı-Cumhuriyet Caddesi idi...”

Kullanıcı 11a

“...Bu alanda daha çok idare ve kültür binamız vardı, bunlarda değişiklik olmadı, geri kalan kısımlarda var... Benim babamın patronu (İnegöl Köftecisi), çocukları tutunmasın diye, kocaman çınarın yarısını yok ederek, iş hanı kurmuş, onun yanında Mefkure Eczanesi vardı, İhsan Şekercioğlu Kırtasiyeci vardı, o yok... Ticaret Bankası’nın olduğu yerde Merkez Lokantası vardı...işlevsel açıdan sizin alanınızda anıt ve işlevi belli binalar olduğu için, bir tek Sönmez’in yerine küçük esnaf ve bürolar geldi. O zamanlar Adliye yakındı, avukatların büroları geldi...”

Kullanıcı 2d

“...Bir de oraya insanların gelme nedenleri vardı, Garaj-Heykel dolmuşları turnike çalışırdı, en önemlisi önce eğitim, sonra devlet işleri, maliye, pasaport, emniyet, defterdarlık, vergi, nüfus kaydı, doğum, ölüm, okula yazılma, Heykel olmazsa olmaz bir yerdi, başka hiçbir yerde kamu binası yoktu, insanların bir de

zorunlulukları vardı...Şehirlerarası ulaşımın da başlangıcı oradaydı, Kamil Koç'un merkezi oradaydı, Sönmez ve Halk Bankası'nın olduğu yerdeydi, Yalova otobüsleri, Yalova-Uludağ taksileri oradan kalkardı..."

Kullanıcı 11b

"...İş Bankasının kocaman saati vardı bizim çocukluğumuzda, kumbara şeklinde...çok uzun zaman kaldı, kırılıp döküldükten sonra yarışma yaptık, hatta o zaman çok tartışma çıktı, biz yine bunu kumbara şeklinde yapalım dedik, yok reklam olur dediler. Büyükler arasında halledilebilirdi, İş Bankası belediyeye kira verebilirdi belki, ben o zaman daha belediyede çömez olduğum için kararlarda hiçbir zaman etkili olamadım, o zaman çok üzülmüştük biz oraya başka bir saat yapılacağına..."

Kullanıcı 2e

"...Üç tane kamu binası, etrafındaki boşluklarla birlikte oraya nefes aldırıyor, üzerimize üzerimize bina gelmiyor Heykel'de, orada boşluk sorunu yok, iyi bir alan var..."

Kullanıcı 22a

"...Burası meydana 50'li-60'lı yıllarda istimlak edilebilirmiş, özel mülkiyet istimlake konu edilmemiş. daha geniş tutulabilirdi bu alan. Setbaşı Köprüsü'ne kadar boş olması, daha geniş olması lazımdı..."

Kullanıcı 3b

"...Tarihi kimliğini koruduğu dönemlerde Atatürk Caddesi'nde insani boyutlar vardı, insan kendini daha uygun, sıcak, daha yakın hissediyordu o boyutla. İnsan-yapı ilişkisinde boyut önemli, siz hiç apartmanların tepelerine bakıp inceleyen insan gördünüz mü?...Burada şimdi iki arada bir derede, biraz daha binalar yükselirse ben nereye geldim dersiniz, şu anda alıştığımız dönem, bu binaların ömrü 100 seneyse, bunlar yıkılıp gökdelenler yapılırsa bu o zaman denecek, 1930- 40'ların bina yükseklikleri yapılırsa kaybolmayacak insan..."

Kullanıcı 8a

"...planlama açısından, ben belediyede çalıştığım için, Ünlü Cadde-Heykelönü bağlantısını o bina (Sönmez İş Sarayı) kopardı... Doğuya doğru bağlantı ve aşağıya İnönü Caddesi'ne olan bağlantı keskin bir viraj, bir türlü oradaki trafik çözülemiyor. Bana göre öyle bir caddenin uç kısmında öyle bir kütle olmamalıydı, ufku görmeniz gerekir, aşağıya baktığınızda Ulucami'yi görüyorsunuz, doğuda bu iş hanını görüyorsunuz...İnönü Caddesi ve Ünlü Cadde girişlerindeki İpekçihan ve Sönmez Han halledilirse, İpekçihan çok eski ama, Sönmez orayı çok boğan kapatan bir yer, eskiden öyle değildi, açtıktı orası...Boyutsal anlamda oturmuş bir yer, Adliye, Defterdarlık, Valilik, Türk Ticaret Bankası hepsi orada oturmuş, Türk Ticaret Bankası oranın en büyük binasıdır, ama artık o da orada oturmuş, çok rahatsız etmiyor... bütün çirkinliği yaratan Sönmez, ..."

Kullanıcı 6b

“...Buradaki yapıların büyük çoğunluğu Cumhuriyet dönemi yapıları, arkadaki cami hariç, bunlar kendi dönemini yansıtıyor, 30-40 lardaki yapıların kendi aralarında uyumu var, belli bir kimlik, üslup görüyorsunuz, 50-60 lardan sonra yapılan yapıların bazılarında da ondan sonraki dönemi yansıtan izler var, onlar da çok aykırı değil (Vakıfbank, Fortis, Güllüoğlu)...”

Kullanıcı 28a

“...Eski binalarda ve yapılarda hep ortak noktalar var, ama yeni yapılan yapılar hep farklı mimari yapı farklı düşüncelerle yapılmış, hiç doğal durmuyor bunlar. Hiç birinin bu bölgeye kazandırdığı özgün bir kimlik yok...”

Kullanıcı 7e

“...Bu alanda en önemli şey anıt, yine Cumhuriyetin yaptığı ender güzel anıtlardan biri, çünkü biz anıt yapmayı da bilmediğimiz için, bu kabul edilebilir güzellikte...”

Kullanıcı 9c

“...Diyelim ki atın üstünde Atatürk var, güzel bir heykel midir, yani işte döneminde yapılmış iyi bir heykel sayılabilir, kötü diyemeyiz, oradan basamakların inişi, çok daha farklı bir şey olabilirdi. Saat kulesi çok klasik, çok farklı bir sistemde veya simgesel boyutta yapılabilir miydi? Türkiye ve Bursa genelinde simgesel şeylerin, sanatsal öğelerin çok zayıf olduğunu düşünüyorum...”

Kullanıcı 4a

“...Güvenli ortam vardı eskiden, ben Ünlü Cadde’de oturdum, kapılarımız açıldı, kimse gündüz kapı kapatmazdı, gayet rahattı, güvenliydi, çocuklar birbirinin evine girer çıkardı, şimdi buraları işyeri olmaya başladı, güven kalmadı, büyük ihtimalle nüfusun artması göçler buna neden oldu, başka bir şey yok...Eskiden daha çok farkediliyordu, oraya Hükümet Meydanı deniyordu, bayramlar seyrânlar, törenler buradaydı, bütün herşey buraya bağlıydı, daha farklıydı tabi, “şu anda bir özelliği kalmamış” desek yeri var veya eski özelliği. Bizim çocukluğumuzdaki özelliği kalmadı, bir bayramı seyretmek çok zordu, nüfus az olmasına rağmen, 23 nisan, 19 mayıs, Cumhuriyet Bayramları, müthiş kalabalık olurdu, seyretmek için millet birbirinin üstüne çıkardı, bu Cumhuriyet Bayramı’nda çocuklarımı getirdim, gayet boş, hiç insanda ruh kalmamış, eski heyecanlar yok...”

Kullanıcı 15a

“...Burası eskiden piyasa mekanıydı. Ben Kız Lisesi’ne giderken, kızlar- oğlanlar Kafkas’ın önünde beklerdi, bakışır, tanışır, buluşup muhallebiciye giderlerlerdi...”

Kullanıcı 7f

“...1862 haritasında Bursa kuzey-güney aksında çalışan bir kenttir, doğu batı aksları yoktur fazla, kuzey-güneyde Gökdere -Cilimboz inişleri, birazda suni açılmış AVP döneminde Maksem hatları var, bunun dışında bir sürü kuzey-güney inişi vardır ...Çarşının geleneksel girişlerinden biridir, eski adıyla Simkeş, yeni adıyla Gümüşçeken Caddesi, buradan da Çancılar’a gider, Çarşı’yı, Cumhuriyet Alanı’nı

keser. Bu da önemli bir bakıştır, buradan Setbaşı'na gider, Gökdere, bu Basak Caddesi çok güzel bir akstır. Mahkeme Hamamı doğu-batı buluşmasını oluşturur, buradan İpekçilik, Sakaldöken gibi akslara giderken, buradan da İnebey, Maksem gibi akslara gider, yine çarşıya inişler...”

Kullanıcı 7g

“...geleneksel Bursa kentinin omurgası Yeşil'de başlayıp, Çekirgede biten bir omurgadır, bunun düğüm noktası Heykel, Cumhuriyet Alanı'dır, en önemli cadde de Atatürk Caddesi'dir...”

Kullanıcı 25c

“...Setbaşı'ndan ve Emirsultan'dan gelen yolla Hisar'dan gelen yol birleşiyor, yani burası öteden beri merkez konumunda...”

Kullanıcı 27b

“...Dilek sineması o gün için çok estetik bir binaydı. Mimarını bilmiyorum, ama kübizm etkisindeydi. O kadar şık bir binaydı ki, ondan sonra gelen binalar asla öyle olmadı. Orada bir görsellik vardı. Belki çevre açısından yeşil değildi, o da uzun bir binaydı, taştı, ama müthiş bir mimari ve estetik vardı. Köşe kısmında üçgenler üst üste sıralanmış bir şekildeydi, çok güzel bir binaydı. Onu yıktılar. Dilek sineması buranın bambaşka bir şekliydi...”

Kullanıcı 17b

“...Zaten Heykel'in özelliği Heykelönü olması...Heykel büstü var, o olmazsa Heykel'in hiçbir anlamı olmaz bence, diğerleri hiç önemli değil, binalar yapılır...”

Kullanıcı 22b

“...Heykelönü dendiğinde Bursalı'lardan bilmeyen yoktur. Eskiden otobüslere “Atatürk Anıtı” yazdılar olmadı. Heykel geçiyor, siz ne kadar yazarsanız yazın halkın beyninde Heykel, Atatürk Heykeli vardır. Cumhuriyetten sonraki ilk idari binalar burada olduğu için halk burayı benimsemiştir, işleri de burada olmuştur, burada yürütmüştür...”

Kullanıcı 18a

“...Çocukluğumdan beri Atatürk hayranıyım ve bu meydan benim için onu ifade ediyor. Her fırsatta Atatürk'e gitmeliyiz. Yirminci yüzyılın lideri olarak dünyaca kabul gören Atamızı muhakkak ziyaret etmeliyiz ve geçmişten beri hep bunu ifade eder Heykel...”

Kullanıcı 2f

“...Adliyede babam 20 yıl görev yaptı, babamın cumartesi-pazar nöbetlerinde çocukluğumuzun geçtiği yerler, babamın işyeri olarak 1968'e kadar. Tiyatronun tam arkasındaki evde 7-8 yıl oturduk, Vilayetin tam karşısındaki binada 10 yıl işyerim vardı, Sönmez'in arkasında evlendikten sonra 7-8 yıl oturduk, Yeni Karamürsel'in arkası ilk işe başladığım yer, 4 yıl Bursa Hakimiyet, oradan da Ünlü Cadde, benim

ajansım da oradaydı. Çok enteresan neredeyse burada 30 yıl geçirmişim, çocukluk, gençlik, üniversite yılları...”

Kullanıcı 17c

“...Biz Osmanlı çocuğu olduğumuz için, bu tür değerlere önem veriyoruz, Atatürk’ün heykelini görmek bizi onurlandırıyor, gururlandırıyor. O heykelin sadece büst olarak orada durması değil, oraya gittiğinde kendini daha farklı hissediyorsun, geçitler aklına geliyor, biz de yürüdük o yollarda, tarihi gözden geçiriyorsun, güzel oluyor...”

Kullanıcı 26c

“...Aidiyet anlamında burası benim evim halamın eviydi, Telli Tekke denilen yerd, orada var belki, ama burası yine benim için doğduğum yer...”

Kullanıcı 11c

“...Aidiyet var tabi, herşey gitmiş olsa bile çınarımın yarısı duruyor, öbür binalar duruyor, Valilik, Adliye, Tiyatro duruyor, onlardan kopmamız mümkün değil, duygusal bağ var...”

Kullanıcı 7h

“...İlk hatırladığım 50’li yıllarda burada bir idam gerçekleşmişti, eskiden idamlar da burada yapılırdı, yani Bursa’nın herşeyi burada olurdu, tanımlanmamış da olsa bir meydan vardı, saat vardı, herkesin kolunda saat olmadığı için saate bakılırdı, meydan da toplanılırdı, fotoğraf çekilirdi, Valilik’e, Adliye’ ye gelinirdi ...”

Kullanıcı 29a

“...Törenler ve Bursa’nın bayramları çok güzel olurdu. Bursa daki bütün ayakkabıcılar ve demirciler kamyonunda tıkr tıkr ses çıkararak geçerlerdi bütün cadde boyunca. 23 nisanlarda bahar dalları açar, çiçekler açar, o çocuklar gelin, damat olurlardı. Gece fener alayları olurdu. Hepsinde olurdu, sadece 23 nisanda değil. Sonra hepsini stadyuma aldılar. Eskiden daha görkemliydi o şölenler...”

Kullanıcı 2g

“...Artık Heykel’deki binaların çoğu boş, ofisler boş, kiralar, işyeri, ofis, dükkan değerleri düştü, talep yok, sadece aidatı ödeyene kiraya veriliyor, ünlü marka kalmadı...Koruyucu iş hanı çok kötü. Eskiden kiralık tabelası yoktu, 1 sene önce kiralık dükkan araya torpil sokularak bulunurdu...”

Kullanıcı 30a

“...Çok eskiyi bilmediğim için, kendi yaşadıklarına bakınca, önceden çok kalabalık bir yapısı yoktu şehrin. Heykel Meydanı’na çıktığımız zaman rahat rahat gezemiyoruz artık. Bu bir gerçek, nüfus artışıyla son 6-7-8 yıldır çok kalabalıklaştı Bursa. Özellikle doğu kökenli göç aldı, bu sanayiyle birlikte oldu tabi... İnsanları yargılamak istemiyorum ama, kültür farklılığı var sonuçta doğu batı arasında. İnançlar da

çok etkiliyor gördüğüm kadarıyla, iki sene önce kurstan gelirken, bir amca beni çevirip, “Sen kaç yaşındasın? Utanmıyor musun başın açık?” dedi. Önceden bu tarz şeylerle karşılaşmıyorduk...”

Kullanıcı 7h

“...Kentsel yenileme, alan yönetimi gibi bir takım Türkiye'nin çıkardığı yasalar var, ama tercüme ederek yasalastırdığımız için ve bunların ne işe yaradığını, kimlerin bu hakları ve yetkileri kullanacağını, kamu da, yerel yönetimler de bilmediği için, özel mülkiyet sahiplerine bunu anlatmak mümkün olmuyor...”

Kullanıcı 8b

“...Maalesef estetik kurullar birkaç dönem yapılmaya çalışıldı, ama bir türlü çalışmadı bu kurullar, Türkiye'de bürokrasiden yakınma var imar ve ruhsatlandırma işlemlerinde, insanlar “ruhsatlı inşaat yaparken 70-80 imzalı işlemde geçiyoruz” diye söylenir, estetik kurul en son aşamada projenin incelenmesi, tasarım açısından cephelerine bakılmasını içeriyordu, uzun yıllar çalıştım belediyede, hep bu estetik kurullar vardı, kalabalık gruplar içinde bir şey inceleyince karar çok zor çıkıyor bizim ülkemizde, hatta mecliste “çıkmasını istemediğiniz işi komisyona havale edin” diye bir şey vardır, estetik kurullarda bu komisyonlara benzedi, uzun süre komisyonda bekliyor diye, iş çıkmadı, insanlar başladı şikayete, süreçler uzadı, bu ülkede kaçak inşaattan, imar mevzuatına aykırı yapılardan şikayet ediyorsak, mevzuatta kolaylık yapmak lazım, maalesef uzun süreli işlerde insanlar bıkmıyor, merkezde bu çok fazla değil ama, kenarlarda kaçaklar başlıyor...”

Kullanıcı 10a

“...mülkiyetin çok şahıslı olması, bir parselde karşınıza 15-20 kişi miras yoluyla çıkabiliyor veya hisselidir, satılıyor hisseleri, parçalanmış mülkiyet projeleri en çok etkileyen, şekillendiren durum oluyor. Arsa fiyatlarının merkezde yüksek olması, eskimiş olduğu için binaların çok etkisi yok artık, ama arsa fiyatları çok yüksek, değerli oluyor, bizimki de merkez ilçe. Kamulaştırma, kişileri ikna etme açısından çok zor, vatandaşın ekonomik açıdan tek varlığı o parsel, o arsa belki, hayatını onunla kurtarmayı planlıyor ne yazık ki, vatandaş ikna edene kadar göbeğiniz çatlıyor...”

Kullanıcı 6c

“...Çok öncelerde bu alana dikkat çekildi, 1990'larda kent mobilyalarını da kapsayan ulusal bir yarışma oldu, bütün aksın düzenlenmesi için. Kentsel tasarım diyebiliriz. Ben de katılmıştım, ama hiç dikkate alınmadı projedeki fikirler, buraya yerleştirilemedi, etkilerini çok fazla göremedik. Çok farklı, güzel fikirler de vardı Bursa'yı yansıtan, ileri de o niteliklere bürünebilecek, fakat uygulanmadı. Yeni yapılanlar mimarın kendi kimliğini yansıtan veya mimarın içinde olmadığı yapılar oldu. Planlama açısından kaygı yok, bu nitelikli yapılar yerinde farklı yapılar da olabilirdi. Bu müşteri-mimar arasında müşterinin beklentileriyle ilgili bir ortam. Zemin kaplamalarında da kaygı yok, günün şartlarına göre mimarın birisine verildi yapıldı, bunlar bütünsellik içinde olmadı. Yarışma doğru bir yöntem, çünkü seçme şansı var. İhalede sıkıntılar söz konusu oluyor, idareye bağımlılık var, mimar tam olarak kendisini yaptığı üretimi savunacak düzeyde olamayabiliyor, farklı yönlendirmeler de oluyor rant ve çıkarla ilgili. Bunlar bu alanda çok fazla oluşmadı, en azından bu bir şans...”

Kullanıcı 9c

“...Burada bir proje geliştiriliyor, diyelim “biz bu binaların dış cephelerini yenileyelim” diye birinin aklına geliyor. Tamam yenileyin, ama bu yirmi senelik bir proje olsa, ilk önce şunu yapacağız, bir beş sene sonra şunu yapacağız denilse. Tabi ki aynı belediye yapmayacak, ama uzun vadede bir strateji planının etaplarını oluşturmak gerekir. Bugün cephesi boyanır, yarın” bu depreme karşı güçlü değil” denir, tekrar başka bir sorun çıkar, öbür gün başka bir şey çıkar, o bölgeye çok farklı bir boyutta bakılması, değerlendirilmesi gerekir... Siz Bursa’da böyle geliştirilen bir proje hiç fark ettiniz mi, böyle bir ekibin senelerce yürüttüğü bir proje oldu mu? Ben hiç öyle bir şey görmedim. Bir proje bürosu senelerce o alanla ilgili çalışır, sosyal boyutunu, psikolojik boyutunu, görsel tasarım boyutunu düşünür. Tabi ki biz daha çok gerideyiz önemli kentlerden, zaman içinde belki bunlar da olacaktır...”

Kullanıcı 14a

“...Burada yapılmak istenen ciddi anlamda bir şey varsa, binaları tek tek, sizin şu anda yaptığınız gibi, eskiyle birlikte tam okumak, tam ifade etmek lazım. Bir doktor hastayı nasıl teşhis etmek için MR, röntgen, kan tahlili, idrar tahlili yapıyorsa, burada da yapılması gereken budur. Doğru teşhisi koyabilmek için, mülkiyetle birlikte, mimari boyutuyla birlikte, yasal ve yasal olmayan boyutla birlikte, bir MR çekip, hastalığı tam olarak teşhis ettikten sonra, bir takım şeyler elde edilebilir...”

Kullanıcı 7i

“...Buraya proje bazında yaklaşmak gereklidir, öyle bir yaklaşım kanun ve yönetmeliklerin kısıtlarını da aşabilir. Proje bazlı yaklaşımlarda bütün dünyada kullanılan imar hakları transferi, gayrimenkul sertifikası gibi uzlaşmacı yöntemler var ve bu şekilde işler daha kolay halledilebilir. Türkiye’de bu enstrümanların yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Burası mesela bir kentsel yenileme alanı ilan edilebilir, orada tüm bu araçları kullanabilirsiniz...Bu proje Büyükşehir Belediyesi’nin görevi, bu tür yetkileri var, iyi güçlü bir kadrosu var, kent konseyi gibi bir kurum var. Öncelikle tasarım kriterlerinin bir danışma kurulunda olgunlaştırılması ve tanımlanması lazım, bir mimara nasıl bir ihtiyaç programı veriliyorsa, burada da öyle bir ihtiyaç programı oluşturulmalı, mimarlar da bu konuyu programa göre tasarlamalı. Danışma kurulu da danışman jüri üyeleri olmalı, bence burada bir yarışma projesi olabilir, bu katılımcı model için en uygundur. “Ne istersen yap” değil de, iyi bir hazırlık ve programın çok iyi yazılması gerekir. O çerçevede mimarlar özgürce tasarlar, çok güzel şeyler çıkabilir. Burada bilmeleri gereken şu yapıları koruyacaksınız, Cumhuriyet, Osmanlı, tarih, meydan, alan, Uludağ, Yeşil, akslar, kuzey güney, doğu-batı ilişkileri, kentin karakteri... O sınırlar içinde güzel şeyler çıkar, yarışmayla elde edilmeli, proje bazında yaklaşılmalı, kaynağı da zaten küçük bir alan olduğu için Bursa’nın gücü buna yeter. İki yarışma olabilir, ben olsam öğrenciler arasında mimarlık, şehircilik, peyzaj mimarlığı hepsi birlikte önce fikir projesi açarım, bunun bugünden yarına acelesi yok, sonra bir mimari proje ölçeğinde tasarım devam edebilir. Herkesin tartıştığı, katıldığı, kolokyumların olduğu, üniversitenin, bütün Türkiye mimarlarının, sadece mimarlıkta değil, disiplinlerarası işbirliği olmalı, mimarların, şehir plancılarının katıldığı, Uludağ Üniversitesi’nin kendini içinde hissettiği, yerel yönetimlerin, Kent Konseyi’nin ve kentlilerin içinde

bulunduğu bir tartışma ortamında, 3-4 yıllık bir süre içinde etaplanarak yapılmalı. Bursa'ya gerçek anlamda bir kent meydanı yapılmalı, projenin ismi "Kent Meydanı" olmalı..."

Kullanıcı 7j

"Burada tasarımı etkileyecek en önemli konu bu alanın tamamen Cumhuriyet dönemi mimarisıyla ilgili olmasıdır. ...İyi bir mimar buraya saygıyla yaklaşır, yeni akımlar, modernizm, post modernizm vb. bunların hiçbirinin burada yeri yoktur. İyi bir mimar o üslubu, yaklaşımı başka yerlerde yapabilir başarıyla, ama burada mimarın kendini öne çıkarması değil, kendini silmesi, buradaki yapıları dikkatle inceleyip, bunu bozan unsurları temizleyen, daha ziyade bütünlüğü sağlayan bir kentsel tasarım ölçeğinde yaklaşması lazım. Mimar işlevini böyle sınırlamalı, buradaki kopmuş ilişkileri birbirine bağlamalı, mimari disiplinden daha çok kentsel tasarım disiplinine kaymalı, kent dinamiklerini çok iyi tanımlamalı, bu tanıma uygun davranmalıdır...İyi bir mimar burada "bunu yıkayım, ben de bir şey koyayım, adım yürüsün" diyebilir. Bu davranış çok yaygın, öyle bir şey olmamalı, buna kent karar vermeli, buraya uygun bir mimar olmalı, mesela Zaha Hadid'i çağıracağına, çünkü o ille öyle bir şey yapmak ister, bizim eski hocalarımızdan Ersen Gürsel, Necati İnceoğlu tarzı, bu söylediğimiz konulara sevgi ve duyarlılıkla yaklaşan tasarımcılar burada görev almalı...Bu kadar Bursa için önemli bir yerde bence bu yapıların ayıklanması gerekir, bunların içinde bir tek İpekçihan'ı zararsız görüyorum, bu da son dönemde yenilendiği için, bu duyarlılıkla yaklaşması sağlandı, bunun dışında buradakiler de ölçek olarak zararsız... Şurası, Sönmez ve bu köşe, Halk Bankası kesinlikle yok edilmesi gerekir, en zararlılar bunlar, şu da öyle, hiç alakası yok Vakıfbank...Bunlar dönem yapısı olarak kullanılabilir, bunları da çok zararlı görmüyorum (Kafkas ve Türk Ticaret Bankası binaları), şurası temizlenirse, erişilebilir ve dolaşılabilir yaya alanı olursa, ilk müdahale bu durakların kaldırılması lazım, şu dizi çok nitelsiz (Adliye arkası) buraya yüz verdiği için söylüyorum..."

Kullanıcı 11d

"...Plan çıktıktan sonra artık tasarım kısmı kalıyor, tasarım aşamasında öz kaynak veya dışarıdan formel olarak bunun hayata geçmesi için kaynağın bulunması kalıyor.... Valilik, müze, tiyatro gibi burada merkezi bir odak noktası var. Bunlar zaten eski tescilli binalar, zaman zaman bakıma ihtiyaçları var, ama bunların dışında bunları besleyen başka bir formatlı proje hazırlanabilir. Diğerleri hepsi özel mülkiyetse eğer, onların birtakım istekleri olabilir mimardan, projeleri kendilerine de yaptırılabilir. Ama hepsinin bir konseptte bütünlük içinde olması gerekir. Belki de avan proje bütünü içinde çözülebilir, böyle bir örnek oldu mu bugüne kadar? Eğilim olarak, bunların hepsinin planlarda kriterleri belirlense, yandan çekme, önden çekme, yaklaşma mesafesi... cephesi, malzemesi, bütünlüğü, bunlara uysun, bunlarla yarışan bir şey olmasın" diye bir takım kriterler istenebilir. O kriterleri de yerel yönetimlerin yapmasının daha doğru olduğunu düşünüyorum. Binalar kendi özelliğini taşır ama, burada baz alınacak üç-dört tane bina vardır, bunlara bir göndermesi olur, ben kalktım cart mavi yaptım olmaz, mor binamız bile vardı aşağıda..."

Kullanıcı 5a

“...Engelliler için laf ola beri gele şurada bir iniş yapmışlar, ben bile sağlam halimle korkarım o rampadan inmeye, zorlamayla eklenmiş metal bir rampa var, çalıştığını sanmıyorum, çalışırken görmedim, çıkışı var mı bilmiyorum, aşağıya inip orada kalabilir engelli...”

Kullanıcı 16a

“...Eskiden burada hareket etmek daha rahattı, şimdi çarparak zor ilerliyorsun. Eskiden sadece bayramlarda falan kalabalık olurdu, şimdi her gün çok kalabalık. Bundan 15-20 sene önce Pazar günleri bir iki kişi ancak olurdu burada, fakat şimdi öyle değil. Burada mağazalar ve işyerleri çok fazla açıldı, bu da etkiledi...”

Kullanıcı 3c

“...Buraya bir grup arkadaş gelip, gitar çalıp, şarkı söylüyor, eğleniyor, BUSKİ binası önünde böyle bir şey olmuyor, demek ki burası kültür mekanı olmaya elverişli ki, insanların içinden gelip saz çalıyor...Bursa'daki bütün protestolar, desteklemeler genellikle burada olur, Atatürk Heykeli ve civarı bu işin merkezi gibi, diğerleri medyada o kadar ses getirmiyor, netice vermiyor. TC'nin merkezi olduğu için psikolojik bir altyapısı var, Bursanın herhangi bir yerinde protesto veya destekleme yapmakla, Atatürk Heykeli önünde yapmak arasında fark var. Burada daha etkili olur, bana göre öyle bir gücü var...”

Kullanıcı 5b

“...geçiş bu altgeçit sayesinde sağlıyoruz, çok kötü değil aslında, yağmurlu karlı havada bir nefes alma imkanı tanıyor, şuradan hemen Kapalıçarşı'ya kaçabiliyorsunuz... Halkevi binasının revaklı girişini kullanıyorlar, karda yağmurda birini beklerken ve tiyatro ara verdiğinde, herhalde sigara içmek için, yoksa alt geçitlere giriyorlar...”

Kullanıcı 5c

“...Yaya için Kafkas'ın ölü buluşma noktasıdır, Nalbantoğlu'na geçiş yapar. Vatandaş burada Valiliğin olduğunu bilmez bile, koşarak karşıya geçer, altgeçitten geçer, şu saate bakmaz... Buradan Setbaşı'na önemli bir yaya akışı var. 100 kişiden 80'i Setbaşı'na, 20'si Ünlü Cadde'ye Meridyen'e, Sönmez'e, İskender'e gider. Aşağıdaki dükkanlar da kullanılıyor, çanta vs. toplanma ekonomisi oluşmuş durumda, çanta alacak biri oraya uğruyor, ben kitap alacağım zaman DR'a veya Sönmez'e gidiyorum. İpekçihan'ın burası kayıp, cephe olarak da felaketti. Diğerleri banka zaten algılamıyorsunuz bile, Yapı kredi, Ziraat, Halk Bankası oraya insan dönüp bakmıyor bile, işiniz düşmezse. Tiyatro işlevi önemli, meydan da bir şey olduğunda önemli. Arkada dolmuş durakları var... anfinin güzelliği var, maç sevinci, gitar çalan çocuk merdivenlerde, etkinlikler düzenli oluyor her yıl. Defterdarlık iyice kayıp...”

Kullanıcı 17d

“...O meydan şekli kalktı, sadece yoldan geçilen, alışveriş yapılan bir yer oldu. ...Eski özelliğini kaybetmiş durumda, önceden bir çay bahçesinde oturmak hoşuma giderdi, bakardım arabaların geçişine, öyle bir yer yok şimdi, pizzacı oldu, pideci oldu, kafamızı dinleyeceğimiz rahat bir yer yok şu anda...”

Kullanıcı 7k

“...Bursa’ya gerçek bir kent meydanı kazandırmak için böyle bir yerimiz başka yok, bu büyüklük yeter yaya olursa... çünkü burada geleneksel bir kent meydanını yapan herşey var, meydanın algı büyüklüğü, iç içe geçen bir küçük meydan, meydana cephe veren yüzlerin yapı kalitesi, barındırdıkları fonksiyonlar çok önemli, sonradan yaptığınız bir meydanda bunları bulamazsınız... kentliye böyle bir örnekle meydan dediğin çok büyük olmaz, etrafı açık olmaz, yeşil olmaz, sınırlı bir dış mekandır ve mümkünse tarihi yapılarla sınırlanmalı, içindeki fonksiyonlarda kamusal, sosyal kültürel kullanımlar olmalıyı öğretmek gibi bir misyonu var bu projenin, alana öyle yaklaşmak lazım...”

Kullanıcı 21a

“...meydan dendiği zaman, binalardan çok, boş alanların olduğu, insanların rahat rahat oturup kalkabileceği yerler olması lazım, bir işiniz olduğu zaman, dışarı çıktığınız zaman, rahatlamak için sadece Ulucami’nin etrafında oturabilirsiniz...”

Kullanıcı 3d

“...Orada bir yapı var, kendinden uzak, ihtiyaç duyulduğunda girilip çıkılan, estetik değeri olmayan, ticari değeri olan, insanın kendini içinde hissetmediği.. Sıcak bir doku yok, dolayısıyla bir uyumsuzluk var, mesela Cumalıkızık’ta bu uyumu daha iyi yakalıyorsunuz, bina ve sokak boyutlarıyla ilgili, mesela Paris’te bir caddede yok olur gidersiniz, “ben burada bir hiç miyim?” dersiniz. Burada şimdi iki arada bir derede, biraz daha binalar yükselirse “ben nereye geldim? dersiniz, şu anda alıştığımız dönem, bu binaların ömrü 100 seneyse, bunlar yıkılıp gökdelenler yapılırsa bu o zaman denecek, 1930- 40’ların bina yükseklikleri yapılırsa kaybolmayacak insan...”

Kullanıcı 10b

“...cadde bütününde öyle (duvar etkisi var), hepsi gelişigüzel, kendisine göre, kişinin, müteahhidin, mimarın kafasına göre....Tabi ki çok daha güzel olabilir. Yurtdışında en basit caddelerde bile bir bütünlük, en sıradan sokaklarda bile daha özenli düzenli kullanımlar görüyorsunuz, burada da olabilir, ne pencereleri, ne kapıları, ne çerçeveleri birbirini tutuyor, terasları, çatıları kimi tam dolu kullanmış, parselin önünde bir terası var, kimisi direkt terassız beş kat çıkmış, bir tek portik var yayaların yürümesi için, hepsinde sağlayabilmişler Allahtan, kimse “hayır bırakmıyorum” dememiş, çünkü onun sürekli olmadığı yerler de var şehirde. O caddede hepsinin ortak bir özelliği o var ...”

Kullanıcı 26d

“...Basri Sönmez Fen İşleri Müdürlüğü yaptığı sırada dediler ki “tüm bu binalar fil dişi rengi olacak” Hüsrev Bey itiraz etti, ama yine de tuttular, “ tarak sıvayı fildişi beyazı yapıyoruz” dediler, ama iki gün sonra akan sularla daha rezil oldu. Binanın bakımı kendi malı iade ederek yapılır. Tiyatro binasının dışı sıvanmış, taraklanmış ve mozaikti, ama beyaza boyadılar. Bursa bilinçsizlik yüzünden bu hale geldi. Buradaki binaları tıpkı bir fabrikayı tamir eder gibi restore ediyorlar. Binalar müteahhitlerin rant kaygısına kurban gidiyor...”

Kullanıcı 5d

“...şu anda şurada garip bir saat kulesi var, o yoktu, onun yerinde daha modern bir saat vardı, sonra onun içine bir tekerlek eklediler, Bursayı sembolize eden birşeyler koydular, bu yeni, Hikmet Şahin döneminin, eskiye özentili bir şey... çok arabesk bir şey, yazık böyle birşeye para vermişler... Bu şehir heykel konusunda niye bu kadar zavallı, üstelik Heykel diye bir semti olan bir şehir...”

Kullanıcı 7l

“...Müzeyle Defterdarlık arasındaki alanın kullanımı gelişigüzel, bir dönem oraya tinerciler falan musallat olmuştu, onlarla zecri tedbirlerle mücadele edildi, böyle şeyler olmamalı, burası öyle bir alan olmalı ki, uygar bir ülkede güvenli hissedersiniz kendinizi, ama güvenlik görevlisi görmezsiniz, esas mesele odur, burası da öyle olması lazım, itiş-kakış, hır- güür öyle sahneler olmamalı, zaten doğal olarak o ortamın yaratıldığı bir alan olmalı...”

Kullanıcı 30b

“...Güvenli bir ortam deyince, zaten günümüzde kaç yerde güvenli ortam var? Eski daha güvenliydi, özellikle çok kalabalık olduğu zamanlarda haftasonları, Heykel-Setbaşı’nda hırsızlık olayları çok fazla oluyor...”

Kullanıcı 11e

“...biz deki altgeçitlerde şıkır şıkır klas yerler yok, güvenliği problemlı, gece olunca korkuyorsun... belli saatten sonra, bilmem saat kaç kadar yaşayan bir yer değil burası,tiyatronun saatleri belli, kepenkler inip, tiyatro dağıldıktan sonra hayat bitiyor, Beyoğlu gibi değil, kafeler, barlar, oturma yerleri olsa tamam, Ticaret Bankası binasında olduğu gibi üst katlarda kafeler, dersaneler olmaya başladı, benim alışıklarım dışında, genç nüfusun, kafelerin göz önünde olmasında yarar var, güvenlik açısından, herkesin gözünün önünde olsun, son olarak öyle şeyler türedi, insanın zemin katta oturduğu kafeler gibi değil, gece cıvıl cıvıl yaşayan güvenli bir yer değil, burası bir ulaşım aksı, gece valilik, müze kapalı, tiyatro çalışıyor, bankalar kapanıyor, bir tek Çeşni Restoran çalışıyor, o da akşam servisini çok geç saatlere kadar sürdürmüyor, Çekirge Meydanı 24 saat yaşıyor, burası daha önce cıvıl cıvıldı, akşam saatlerinden sonra yaşayan bir yer değil, konut yok, insanların toplanma allesi yok, nerede toplanacak insanlar, adliyenin karşısındaki küçücük yer var açık havada oturma yeri olarak, bu dilim hiçbir şekilde cevap vermiyor...”

Kullanıcı 21b

“...Orada olumlu bir şey yok ki, insanın ruhu sıkılıyor oraya gittiğinde, gürültüydü, araçtı, insandı...”

Kullanıcı 14b

“...Ben o bölge için ciddi anlamda görsellik boyutunda bir kargaşa hissediyorum zaten, bir buluşma noktası olarak buluşayım, biraz yürüyeyim, gideyim fikri yok, kalmak istemiyorum tabiki...Heykel’e gittiğimde, şu noktadan baktığımda bitkinlik ve yorgunluk hissediyorum daha doğrusu...”

Kullanıcı 13a

“...Şu meydan sağlıyor diye düşünüyorum, çünkü burada hem insanların şu karmaşadan kurtulup ağaçların arkasında oturabilecekleri bir meydan var, hem buranın merkezindeyiz, hem de tamamen trafikten uzakta, iki tarihi binanın arasında oturuyorsunuz, bence bu karşılayan bir şey, anıtın arkası. Açıkçası trafiğin karmaşası beni çok rahatsız ediyor, o yüzden mümkün olduğunca işim yoksa gitmek istemiyorum. Vakit geçirmek için gitmek istediğim bir yer değil...”

Kullanıcı 7m

“...Psiko sosyal olarak burası Bursa'nın en rahat yeri, çünkü Bursalılar duygulandığı zaman burada buluşurlar...”

Kullanıcı 5e

“...zor bir yer, ben aşırı sosyal olmaya çalışan bir insanım, çaycıya laf atarım, gençlere laf atarım, öyle bir ilişki kurmaya müsait bir yer değil...Kent Müzesi'nin de benim için çok şeyi olmadı, ilk açılınca bir kere gittik, bir kere de eşim öğrencilerini götürdü, bir daha da gitmedik, sosyal bir ilişki kurmadı, dışarıyla bir ilişkisi yok, kapıdan girerken güvenlik var. Heykel sadece araçların geçtiği, yaya olarak içinden geçmek zorunda olunan bir yerdir, arabayla da durmazsınız zaten polis doludur orası, vilayetin polis arabaları...”

Kullanıcı 16b

“...Burası halk için bir birleşme noktası, kutlamalar, törenler vs. durumunda muhakkak burada toplanılır. Bir futbol müsabakasının ardından hemen burada buluyorum kendimi... Cumhuriyet bayramları, 10 kasım törenleri burada yapılıyordu, şimdi de yapılıyor ama eskisi gibi değil. Artık kimse törenlere bile gitmiyor. Buraya itibar azaldı. Eskiden şehit cenazeleri de burada yapılıyordu sıklıkla. ...”

Kullanıcı 11f

“...En birinci faktör ulaşım, alternatif ulaşım sisteminin çözülmesi lazım...dolmuşların yeri burası mı bilmiyorum...sorgulanmasında yarar var, altı dolmuş, üstü açık otopark, katlı olduğu için daha fizibil ama, yoğunluk gene buralardan geliyor, gene buralar sıkışıyor, buraya başka bir öneri getirilebilir...Çok stratejik bir yer sizin seçtiğiniz, Bursa'nın yatay ve düşey trafik aksını toplayan bir yer, hala daha ikinci alternatifi yapılamadı. Cumhuriyet Caddesi vardı, şimdi tramvaylı sisteme dönüştürülüyor, ama İnönü Caddesi akacaktır mecburen, bütün bunlar olabilir ama, öncelikli olarak ana akslarda, ulaşım ağı ve sisteminde bir değişiklik yapılmadan, burasının çok fazla değişikliğe uğrayacağını düşünmüyorum, tüm trafik aşağı alınsa, İnönü Caddesi'nden aşağı inse, üstler açılrsa, o zaman işlevler de otomatikman bebe konfeksiyoncusu değil de, dışarılara taşan ticaret anlayışı olacaktır, kafeler gelecektir. İnsanlar tiyatrodan çıkacak, orada oturacak, konserini izleyecek, kahvesini içecektir....”

Kullanıcı 7n

“...Geçmişteki bir yer olabilir mi? Olamaz, başka bir yer olabilir, o da değil, tadı tuzu olan bir yer olması için değişen fonksiyonlara, kente, toplumsal yapıya göre yeni bir tasarım yapılması gerekir. Bir mimari tasarımdan ziyade, bir Bursa projesi bu, burada fikrin inşası önemli, yeni kentli profiline kendini ve

aradığını bulabileceği bir alan tasarımı söz konusu, bunun dışında fiziksel tasarımı yapmak daha kolay... otobüsü saymıyorum, buraya tramvay veya metro bağlantısı yapılırsa ...yine de siyasi temsilin burada olmasını arzu ederiz, çünkü yıllarca burası bir siyasi temsil aksiydı, belediye de, adliye de, valilik de, defterdarlık da hepsi buradaydı, büyük bir kentin o yapıları buraya çok iri gelir, temsil anlamında kalabilmeli, burası tarihi çarşıyla bütünleşen bir yapıda sanat, kültür ve hafif ticaret merkezi olabilmeli... buradaki duraklar süratle farklı bir işlevle yüklenebilmeli...taşıtları aşağıya alıp, yayaları yukarı çıkarmak ve burayı bir Cumhuriyet Meydanı, (Cumhuriyet Alanı'dır zaten ismi), yapmak gerekir, hazır yapılarımız iyi durumda, defterdarlığı buradan atıp, fonksiyon olarak, onun yerine müzenin devamı olabilir, güzel bir müzemiz var, bunları bodrum kattan bağlarsa birbirine, Atatürk Heykeli, Bursa Kent Müzesi ve Vilayetin Resepsiyon Binası meydana olursa iyi bir iş yapılmış olur...

Kullanıcı 9d

"...meydansa işlev farklılaştırılarak, farklı boyutlarda üstüne kafa yorularak, her zaman geçmişten günümüze önemini koruyacak şekilde tedbirlerin alınması gerekir. Oradaki tek tek binaların ne olacağını düşünerek, sadece cephe iyileştirmesi olarak değil, işlevleri de tekrar neye dönüşülebilir diye, oradakilerle ortak bir platform oluşturup, üstüne kafa yorulması gerekir..."

Kullanıcı 26e

"...Er geç Heykel Meydanı trafiğe kapanacak. Burası kültür ve yaşam merkezi olacak. Heykel'den sürekli geçen bir insan için o kalabalık ve araba trafiği gerçekten çile. Yarın bu kalabalık çok daha fazla olacak. Aşağıya yapılan tramvay ise bu kalabalığı azalmaya yönelik bir katkı sağlamayacak, hatta yukarıdaki trafiği yoğunlaştıracak...En fazla on yıl içinde bu yol kapanacak. Bu yüzden alt geçitler tasarlamak bence gereksiz, bunun yerine üst yolu trafiğe kapama adına çalışmalar yapılmalı. Böylece kültür alanları ve cazibe artırımı yapılabilir. Bursa çarşısının değerini artırmak, ancak Atatürk Caddesi'nin trafiğe kapatılmasıyla mümkün olabilir..."

Kullanıcı 19b

"...Ben buranın yayalaşmasını istemem. Evvela bir takım binaların yıkılması gerekiyor. Mesela Sönmez İş Sarayı gibi, Halk Bankası gibi. Meydan genişletilmeli ve ağaçlandırılmalı bence. Caddenin genişletilmesi ve iki taraflı olması gerekiyor, yeni araba park yerleri olması gerekiyor. Caddelerdeki paralı park uygulaması kaldırılmalı..."

Kullanıcı 22c

"...Heykel'de trafiği kesiyorsunuz, şu gördüğünüz yolun ortasına belirli ölçekte raylı sistem koyuyorsunuz, bu sistem buradan iner, şehrin belirli yerlerine gider, yürüme alanı çoğalır, işyerlerinin önleri daha çok gezme amaçlı kullanılır, demin sıkışık dediğimiz kaldırımlar otomatikman genişler, kesinlikle trafik kesilmeli..."

Kullanıcı 27c

“...Sönmez yıkılmalı ve insanların sosyalleşebileceği, nezih bir mekân haline getirilmeli. Dışarıda sokak ressamlarının olduğu, sokak çalgıcılarının müzik çaldığı yerler olmalı. Olması gereken alanın trafiğe kapatılıp görsel ve duyuşal olarak güzelleştirilmesidir...”

Kullanıcı 3e

“...merkez böyle mi olmalı, hayır, batıda bütün merkezler daha çok insanların rahat edebileceği şekilde düzenlenmiş, günümüzde merkezlerin merkez olma özelliği trafikten arındırılmış olmasıdır, otobüs, kamyon, at arabası, taksi, traktör, insan geçerse o merkez zorlanır...”

Kullanıcı 2h

“...Tüm başkanlar Heykel’e dokunmuşlardır mutlaka, olumlu veya olumsuz, bir tek bizim dönemimizde dokunulmadı...erişimle ilgili altgeçitler zaman zaman eleştirilmiş, zaman zaman övülmüş, Heykel’in ortasına yolu bölen birşeyler koyulmuş, tepki olmuş kaldırılmış, biri tretuvarların kenarlarına insanlar karşıdan karşıya geçmesin diye bariyerler, diğer başkan çiçeklikler koydurmuştur, çiçekler arabesk bir görüntü oluşturmuştur, kent mobilyası türü ve trafiği yönlendiren bariyerler çok değişmiştir. Hala çözülmemiştir. Heykelin trafiğe kapatılması çok tartışılır... Tretuvarlar çok sık değiştirilir, insanlar “kimlere para kazandırılıyor” diye eleştirir ama, aslında Heykel Bursa’nın çok güzide bir yeri olduğu için bunlar yapılır, o caddeyi daima en iyi yapmak çabasıdır ...”

Kullanıcı 1c

“...1998’den önce ışıklandırma, çevreye saygı, çevre bakımı hiçbir şey yoktu....Bir anekdot anlatayım: 1987’de devlet büyüğü geliyor Bursa’ya, Cumhurbaşkanı sayın Kenan Evren geleceği için binanın dışarıdan yıkanması gerekiyor, sayın vali görevlendirmiş, itfaiye tazyikli suyla gece binayı yıkamış, tabi camlar çatlıyor, eski bina, o kirlilik akıyor, sabah bir geldik, bina sular içinde, valinin odası dahil, iki saat sonra devlet büyüğü gelecek, ne yapıldıysa bina kurutuldu, devlet ağırlandı orada...bakım böyleydi... Şu anda yerel yönetimler çevre düzenlemesini yapıyor...”

Kullanıcı 13b

“...Açıkçası şu iki hat oldukça aktif, Atatürk Caddesi, Setbaşı ve İnönü aksları. Birinin diğerine göre daha fazla önemi yok bence, hepsi çok aktif kullanılan hatlar, aynı zamanda altgeçitin içindeki sirkülasyon. Yaya sirkülasyonu açısından düğüm noktası altgeçitler...”

Kullanıcı 11g

“...Şu yollar akın akın kullanılan yerler, gençlerin yolu, lokalin yolu, dershaneler var şuralarda... Basak Caddesi önemli bir aks, bütün gençler oradan gelir. Hemen aşağıdaki Hanlar Bölgesi’ne, pazar yerine, açık ve kapalı çarşı bölgesine geçiş alanı ve Cumhuriyet Caddesi’ne düşey bağlantıları olduğu için herkes ya yukarı çıkarken, ya aşağı inerken kullanacak burayı, Feraizci Sokak’tan, Tiyatro’nun arasından, Belediye’nin olduğu yerden, gene buradan geçiyor, burayı kullanıyor...”

Kullanıcı 3f

“...Heykelönü’nü Çarşı’dan, Kapalıçarşı ve hanlardan ayıramazsınız, Cumhuriyet Caddesi ile Atatürk Caddesi arasındaki ada, Bursa’daki hayatın hızlı döndüğü, ticaretin, esnafın gerçek bölümü, merkezi burası, yalnız Heykelönü değil bendeki algılama, Setbaşı, Çakırhamam, Cumhuriyet Caddesi sınır, oradan aşağıya inince Heykel’den indiğimi hissedirim...”

Kullanıcı 13c

“...İlk aklıma gelen Atatürk Heykeli sizin gösterdiğiniz sınırlar içinde... ama sonuçta “nerede” diye sorduğunda “Heykel’de şuradan” deniyor, Heykel herşeyin röperi gibi geliyor bana ...”

Kullanıcı 23a

“...İlk akla gelen Kafkas. Buluşma yeri, köşe olduğundan. Otobüs duraklarına yakın, Nalbantoğlu’na yakın, düğüm noktası gibi, gidipte “Atatük Heykeli önünde buluşalım demezler “ önü çok açık olduğu için...”

Kullanıcı 28b

“...Heykel Meydanı’na eskiden beri kimliğini veren Atatürk heykelidir. Eski Bursalılar hep Heykel’de “Atatürk’ün atının hangi ayağı havadadır?” diye sorarlar. Şaşırtma bir sorudur bu. Aslında atın dört ayağında yerdedir...”

Kullanıcı 1d

...“Yürü, yukarı çık, Heykel’i karşına al, Atatürk’ün sağ eliyle gösterdiği bina Valiliktir... Valilik binası Bursa’nın Beyaz Sarayı’dır...”

Kullanıcı 11h

“...Atatürk Heykel’i var, saatimiz var, tiyatro da bence öyle, mesela şu ana kadar küçük tiyatrolar, oda tiyatroları kuruldu ama, tiyatro deyince herkesin aklına AVP gelir, bence bunların hepsi simgesel, Atatürk’ te, Tiyatro’da, Valilik’ de, herkes müzeyi hala adliyenin olduğu yer diye tarif ediyor...”

Kullanıcı 27d

“...Niye Heykel Meydanı deniyor? Burası bizim çocukluğumuzdan beri Cumhuriyet Alanı. Heykel adı bana çok abes ve kötü geliyor. Atatürk’de belirtilmiyor, ne heykeli, nedir bu heykel? At heykeli, boğa heykeli olabilir. Ben ısrarla dolmuşa bindiğimde bunu kullanmamaya çalışıyorum, Heykel ifadesi beni yaralıyor. Heykelönü demelerine de razıyım, ama dikkat ederseniz Heykel. Toplumun çoğunun kullandığını kastediyorum. Bizim gibi eski Bursalılar Heykelönü der. 85’lere kadar belediye otobüslerinde “C. Alanı” diye yazardı. Bir zihniyet geldi -kozmpolit bir şehir zaten biliyorsunuz- işi mi kolaylaştırmaya çalıştı ne oldu? Zamanla Cumhuriyet Alanı tabelaları Heykel’ e dönüştü. Basitleşmiş ve aşağılanmış gibi hissediyor insan. Heykel’in çok önemli bir anlamı ve manası var. Heykel denilemez. Heykel’e bir anlam katamıyoruz. Hakikaten çirkin bir yaklaşım. Taksim Meydanı’nda da heykel var, ama Taksim denir. Hiç olmazsa otobüslerdeki C. Alanını daha fazla gündeme getirmeleri gerekirken, silip, her

şey gibi ismi bile yozlaştırdılar. Burası sizin çizdiğiniz alan tam Heykelönü.Bursalı olarak biz buna çok üzülüyoruz. Babamın 1949’da çektiği resmin önünde bile “Bursa heykeli önünde” diye yazıyor...”

Kullanıcı 5f

“...Bursa için Heykel adı çok önemli, buluşma noktası olmuş. Biz şimdi içinde olduğumuz için alıştık. Dışarıdan gelen birine “Heykel’e gidelim” deyince anlamıyor. Bu belki İzmir Saat Kulesi, Konak Meydanı gibi bir şey...”

Kullanıcı 6d

“...Atatürk Heykeli buranın en tanımlı simgesidir, orası Bursa’yı simgeleyen herkesin fotoğraf çektiği bir yerdi, ben artık dışarıdan gelen biri gibi bakamıyorum. Şimdi eskisi kadar fotoğraf çekilen bir yer değil artık, kentlinin hafızasından da gelip geçici bir yer olduğu anlaşılıyor, gidelim orada bir şey yapalım gibi bir şey yok. Tiyatro binası kent için önemli, kullanımı simgesel hale dönüştürülmeli. Birçok kişinin hafızasında izlediği tiyatrolar vardır, gezdiği resim sergileri olabilir, mesela ben üç boyutlu bir sergi izlemiştim, onu kafamda bu alanla iliştiyorum...Bu kadar büyümesine karşın Bursa için anlamı çok fazla değişmedi, Bursalı’ların hafızasında bireysel olarak eskiden daha yoğun bir yeri varken, artık azaldığını hissediyoruz. Bursa olarak baktığımızda alan o değeri sağlıyor, Cumhuriyet yapıları var, Atatürk heykeli var, tiyatronun kullanımı ve diğerleriyle bütünleşik olarak değerlendirilirse, ileride bu alanın hafızalarda yer eden, insanların gelip burada kültürel eylemler yapacağı bir hale gelebilir, onu tekrar belli bir noktaya çekebiliriz. Türkiye’nin koşulları bunları geriye itebiliyor, şu anda böyle bir dönem yaşıyoruz...”

Kullanıcı 30c

“...Ben farkediyorum, yaşanmışlığı olan insanlar fark eder, anıları en azından aklına gelir, fark etmeden gelip geçmez... bana çocukluğumu, bayramları anımsatıyor, Bursa’yı temsil ediyor...”

Kullanıcı 29b

“...Anlamı artık daha bile fazla. Bir defa Atatürk’ümüz var orada, bayramlarda çelenkler konuyor. Heykelönü’nü Atatürk’le özdeşleştiriyorum... Eski kartpostallarda hep Heykel’in resmi olurdu. Özdeşleşmiş yani...”

Kullanıcı 28c

“...Eski Bursalı’ların gönlünde çok mana ifade eder. Heykel Meydanı, ama artık yeni nesil için eskisi gibi değil, toplum çok değişti. Bir zamanlar Heykel Meydanı Bursa’yı yansıtıyordu. Artık trafiği çok arttı, şimdi her gün birkaç kaza oluyor burada...”

Kullanıcı 27e

“...Heykel Meydanı eskiden Bursa kentini yansıtan bir yerdi, şu an o da yok. Saat akşam 21:00’de geçin oradan, bir kasabanın girişi gibi. Bir meydana gelmişsiniz gibi bir hava yok, şehrin en ana arteri gibi bir görüntü yok...”

Kullanıcı 2i

“...Bugün son 10-15 yıldır, üniversiteli, marjinal bir grup sahiplendi orayı, rockçı, metalmci gençler gibi, bir de Bursa Spor teksas tribünü çocukları bir süre oradaydı, orası akşamları biraz kapalı, karanlık yerd, polisle aralarında sorunlar yaşadıklarını hatırlıyorum, onlar da marjinal bir gruptu...Mahfel’le, Setbaşı’nın geleceğiyle ilgili bir sahiplenme vardır, tepkiler olur, kime satılacak diye, herkesin anılarında olan bir yerdir, Heykel de aynı aidiyet yok, çünkü Mahfel gibi bir nirengi noktası yok, bir kafe-çay bahçesi gibi bir şey hiç olmadı. Orada sabaha karşı idamlar da yapıldığı için böyle sıcak anılar yoktur ...”

Kullanıcı 7o

“...Biraz sosyal anlamda çeşitlenirse, bir tek Heykel sahiplenmesi kalmaz, bu bir yarış alanı haline geliyor, ulusalcılar, Cumhuriyetçiler Heykel’i sahipleniyorlar, diğerleri fazla itibar etmiyor, müze, tiyatro, sanat, kültür olursa daha büyük bir kitle olur, bu da tek sahiplenme olayı olmaktan kurtulur, kendi yerini alır doğal anlamda...”

Kullanıcı 4b

“...Bence sahiplenmiyorlar, hiç tahmin etmiyorum...Kent Müzesi arkasında gençler break dance yapıyorlar, eski hava yok, eski halk, ihtiyarlar onları hoş karşılamayıp, kendi eski anılarını hatırlıyorlardır, böyle bir yerde öyle hareketler bana tuhaf geliyor, bizim yaşımız itibariyle, belki onlara sorsan, onlar haklıdır, bize de yer yok diyorlardır, bir şey diyemezsin...”

Kullanıcı 6e

“...Kullanım alışkanlığı yok, “Heykel’e gideyim, fotoğraf çektireyim, arka tarafta dinleneyim” gibi. Geçerken uğranılan bir yer, hatta sadece geçilen alan. Tiyatro binasının çok fazla kullanılmadığını düşünmüyorum, burayı aslında besleyen kaynaklardan biri. O yapının da günümüz şartlarına göre restorasyon ve düzenlemesinin, tanıtımının yapılmadığını düşünüyorum. İnsanlar koşturmaca içinde bazı şeyleri çok fazla planlayamayabiliyorlar, önüne ne konursa, beyinlerine ne aktarılırsa onu yapıyorlar...”

Kullanıcı 10c

“...Burası daha çok geçiş noktası gibi, transit geçiş, zaten trafikte tek yön olduktan sonra, burası da müze şu anda, gelenler grup halinde, kullanıcılar gezi için geliyorlar çıkıyorlar birlikte, meydan özelliği yok, oturup, toplanıp burada vakit geçiren insanlar pek yok sanırım...”

Kullanıcı 7p

“...Bursalılar duygulandığı zaman burada buluşurlar, diyelim ki Bursaspor’un galibiyetinden sonra, önemli günlerde, bir şey kutlandığı, anıldığı zaman Bursalılar burada toplanır, burası ilk akla gelen buluşma alanıdır, İstanbul’da Taksim Meydanı neyse, Bursa için Heykel odur. Bu da buranın çok sevilmesi ve insanların burada kendini Bursa’da hissetmesinden...”

Kullanıcı 6f

“...Aidiyet duygusu var, onlardan bir tanesi Atatürk Heykeli'nin bulunduğu alan, ikincisi Cumhuriyeti simgeleyen yapılarla beraber özel bir alan ve bu tarafta kültürel açıdan tiyatrolar ve sergiler, onun dışında bir geçiş alanı...yokluğunu düşündüğünüzde bunu daha iyi fark edebiliyorsunuz, bir alanı yok ettiğinizde sizde hiçbir his uyandırmıyorsa aidiyet yoktur, ben burasını yok olarak düşünürsem yokluğunu hissederim, o anlamda aidiyetim var, 20 yıl önce oluşan şey devam ediyor, belli zamanlarda burayı görmek beni mutlu ediyor...”

Kullanıcı 3i

“...Burada ben kendimi Bursa'da hissediyorum, Atatürk Heykeli'nin yanında olmak, Cumhuriyetin, Bursa'nın merkezinde olmak bana göre ayrıcalık. Bununla “ilçelerde yaşayanlara ne yazık” demiyorum. Benim işim burada, bana çok cazip geliyor, başka zaman, başka yerde de olsam arada bir Heykel'e çıkıp, burayı koklarım, özlerim, aidiyet var, sebebi de o, bağlarım var...”

Kullanıcı 14c

“...burada kapitalizmin de etkisini görüyorsunuz, kent merkezinde sosyal-kültürel aktivitelerin olması gerekirken, baktığınızda onu yaşayamıyorsunuz, daha çok ticarete yönelik envanterlerin yer aldığı görüyorsunuz, bugün banka kredileri çok revaçta, o bölgeyi bankalar olarak görüyorsunuz, telefon mağazalarının olduğunu görüyorsunuz, her dönem değişiyor zaten bu şekilde, siyasetin ve ekonominin çok etkin olduğunu hissettiğimiz bölgelerden biri bence...”

Kullanıcı 11i

“...Eskiden Adliye'nin arkasındaki yeşil alanda davasını beklerken insanlar oturuyordu, şimdi de bir kısmını sert zemin yaptılar, yine de oturuyorlar. Saatin orası, üç tane aksın birleştiği yer olduğu için, bir toplanma alanı söz konusu değil, toplanma alanı Orhangazi Meydanı. Heykelin olduğu yer özel günlerde toplanma alanı, tören alanı, mitinglerde orada yapılıyordu... Buradan taşan, sığmayan bir şekilde çok nadir birkaç özel örnek hatırlıyorum, Uğur Mumcu'nun cenazesinde, Zeki Müren'in ölümünde taa Setbaşı Köprüsü'ne kadar taşı insanlar...Milli bayramlarda, törenlerde çok fazla kullanmaz oldular, stadyumlara kaydırıldılar...”

Kullanıcı 5g

“...Heykel Meydanı'nın bir şeyi var benim gözlemediğim, ben geldiğimde şansına Bursaspor şampiyon oldu, kutlamalarda ve protestolarda Heykelönü'nde şuradan başlıyor, olayın büyüklüğüne göre taşıyor, resmi kutlamalar için de burası kapanıyor, 23 nisan vs törenler burada oluyor, protokol meydanı hala burası, geçici platform, tribün geliyor, ilkokul çocukları geçiyor, hala o amaçla kullanılan bir meydan, ama onda da cadde trafiğe kapatılıyor geçici bir uygulama...”

Kullanıcı 6g

“... kullanımında şöyle bir şey var, büyük bir bölümü burayı geçiş alanı olarak görüyor, oturma isteği olmuyor, kamusal anlamda ben geçerken şurada oturup, dinleneyim demiyor. Burası resmi kurum alanı, Atatürk Heykeli' de olduğu için, arka alanları gençlerin oturup sohbet ettiği bir alan, ön taraf çok fazla

insanın oturduğu bir yer değil, bu alanlar ne için aslında? İnsanın yaya olarak yürürken dinlenebileceği, mekanı algılayabileceği alanlar, burada taşıt çok yoğun olduğu için bunlar gözlenmiyor...”

Kullanıcı 25d

...Burası birlik ve beraberliğin olduğu bir meydan, eskiden mitingler burada yapılırdı. Herhangi bir eylem esnasında bakıyorum herkes Heykel’de toplanmış, içgüdüsel bir şey...”

Kullanıcı 16c

“...Cumhuriyet bayramları, 10 kasım törenleri burada yapılıyordu, şimdi de yapılıyor, ama eskisi gibi değil. Yine eskiden şehit cenazeleri de burada yapılıyordu sıklıkla. Kimse artık törenlere bile gitmiyor. Buraya itibar azaldı. Yine de burası halk için bir birleşme noktası. Kutlamalar, törenler vs. durumunda muhakkak burada toplanılır. Bir futbol müsabakasının ardından hemen burada buluyorum kendimi... Ramazanda eğlenceler yapılıyor...”

Kullanıcı 30d

“...Bursa neyiyle ünlüdür? Bursa deyince akla gelen ilk şeydir Heykel, herkes için öyle. Bursa’ yı bilmeyenler de Heykel’i bilir. Ben farklı bir yerde de olsam, Bursa deyince “aa sizin bir Heykel’iniz varmış” derler. Hemen akla geliyor, öyle yaklaşıyor insanlar, toplumsal olarak da olabilir, belki de yapısal olarak sadece, insanlar kendiyle bütünleştirip bahsettikleri için olabilir...işim olmadan gitmiyorum açıkçası şu anda. Tabi artık alışveriş merkezlerine kaydığı için buluşmalar, gezmeler, eski tadı yok, “aman gel Heykel’de buluşalım da bir şey yapalım” yok artık, bu çok etkiledi. Şu alanda öyle toplanılacak, oturulacak, rahat rahat sohbet edilecek, vakit geçirilecek pek bir yer yok...Şu anda zaten pek bir şey yapılmıyor, tek yapılan yürüyüş, bazı kutlamalar hala devam ediyor Heykel Meydanı’nda, 29 ekim, 19 mayısta oluyor, onlar var, devam ediyor...”

Kullanıcı 9e

“...meydan algısı, buradaki Cumhuriyet Meydanı, başka meydanlar oluşsa da kent içinde Atatürk Anıtı deyince herkes Heykelönü’ndeki anıtı hatırlar...”

Kullanıcı 2j

“...Heykel olmazsa olmaz bir yerd, başka hiçbir yerde kamu binası yoktu, kamusal rolü hemen hemen bitti gibi, hiç bitmeyen bir şey bayram coşkuları, bizim kuşağın yalnız orada olurdu. Şimdi ilçelere bölündü ya Bursa, hem bu kamu binaları, hem törenler...”

Kullanıcı 16d

“...Bursa da büyüyen gençler, benim gibi 30’lu yaşlardakiler, Heykel’i görmeden birgün geçiremezler. Heykel’in havası başka, orada dolaşmak başka, benim yaşında olanlar için çok önemlidir. Sen belki Carrefour’da eğlenirsin, orası bana zevk vermez, bana Heykel zevk verir, İzmir’in Kordonboyu derler ya, benim için Heykel...”

Kullanıcı 2k

“...Aslında değişiklikler insanı şok etmiyor, insanın yaşlanması gibi, nasıl birden şok bir yaşlanmaya girmiyorsak, kentin yaşlanması, bozulması da birden şok yaratmıyor, yavaş yavaş farkında olmadan, travmaları çok yaşamıyorsunuz, üzüntüsü daha az oluyor. Biraz çocukluğunuza dönüp, düşündüğünüzde “vah vah benim Heykel’im ne hale gelmiş” diyorsunuz...Ben orada çok kötü hissediyorum, 70’li yılları göremediğim için, ciddi olarak üzülüyorum... O günün insan dokusu yok, belki buna hakkımız da yok, ille bizim dönemimiz mi olacak her zaman, öyle bir çelişki de var kafamda...”

Kullanıcı 11j

“...Siz Bursalı’sınız, Bursa’yı görmüş geçirmişsiniz veya içinde turist olarak, belki geçici olarak yaşadığınız kamusal alana geliyorsunuz, bakıyorsunuz 20 sene sonra o yok, bu yok, “kent Alzheimer”ı gibi oluyor, bunları kaybetmiş bir kent belleğini yitirmiş... kent bunu kaybettiği zaman siz burada bir kimlik yaratmaya çalıştığımızda neye bağlı kalacaksınız? “...Kentın belleği olan bazı noktalar var: Saat, Mahfel, Kozahan, Hanlar Bölgesi, babamın lokantası (İnegöl Köftecisi)...

...Tarihi yaşatıyor hala bana göre, resmi kurum niteliğini yaşatıyor, kültürü yaşatıyor, tiyatrosuyla, müze bana göre çok önemli bir kriter, çünkü ilk defa halkın gözünün önünde kurulmuş bir müze...”

Kullanıcı 7r

“...Şimdi burada devletin toplum içindeki rolünün de değiştii bir süreç yaşıyoruz...bu meydan daha önce bir devlet meydanıyken, merkezi yönetimin gücünün, kuvvetinin tartışılmaz üstünlüğünü simgelandii ve ifade edildiği bir yerken, bundan sonra daha demokratik bir kent yaşamının, kamusal alanlarının yer alacağı bir meydan oluyor ve öyle olmalı diye düşünüyorum...”

Kullanıcı 11k

“...simgesel anlamda güç sahibi, hiç kimse Atatürk Heykeli’ni oradan kaldırıp başka yere götüremez, saati kaldırmak isteyenler de oldu, kaldıramadılar, saat orada kaldı, saatin formu, normu değiştii, yeri hiçbir zaman değiştirilemez...”

Kullanıcı 13e

“...Devletin gücünü hisseder mi bilmiyorum, ama burası Bursa üzerinde güç sahibi bence, şu kent parçasını buradan çıkarırsanız Bursada bir boşluk olur gibi geliyor, çok rolü var Bursa üzerinde...”

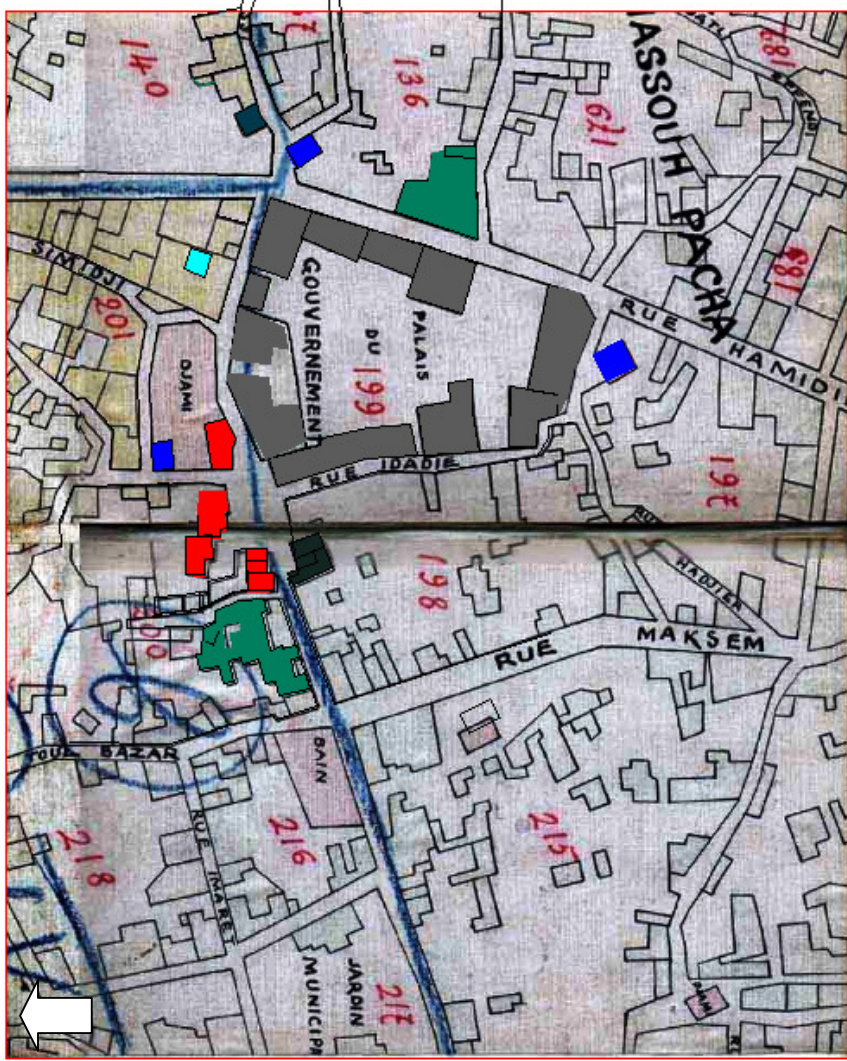
Kullanıcı 16e

“...Burası kent üzerinde etkili bir nokta. İşyerleri, bürolar, hepsi burada. Çarşı esnafının çoğu bu bölgede ikamet etmekte. Yoğunluk burada. Eskiden çok daha fazlaydı. AVM’ler biraz bu etkiyi azaltsa da, hala var. Sönmez İş Sarayı’nın burada olması insanların kullanması açısından çok önemli...”

EK 4 1880 tarihli 1/2000 ölçekli Bursa Sigorta Haritasına göre Sarayönü'nde Arazi Kullanımı Analizi

LEJAND işlev analizi

■	IDARE
■	DERGAH
■	CAMI
■	MEKTEP
■	TİCARET (KAHVEHANE VB)
■	TIYATRO
■	ASKERİ İDADI

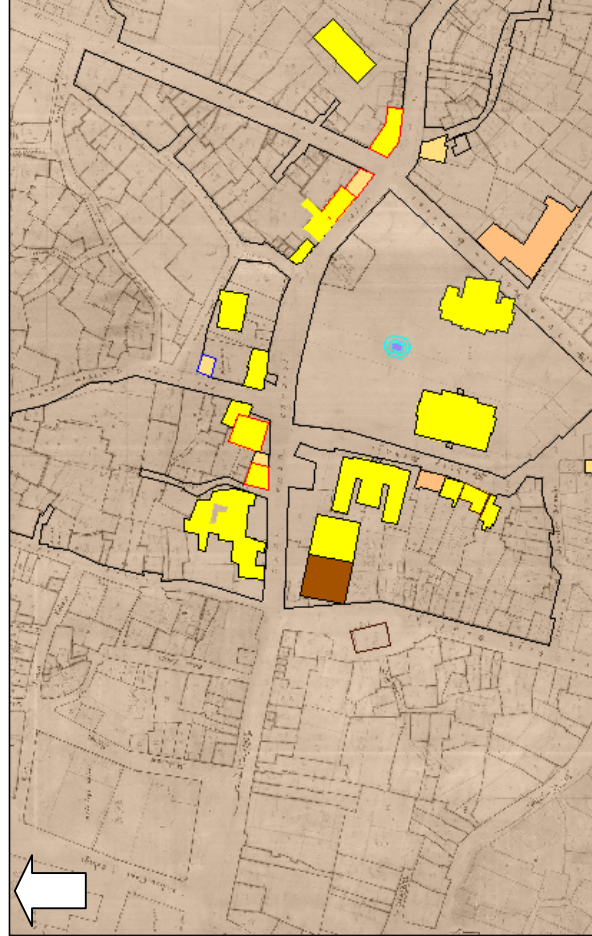
EK 5. 1932 Tarihli 1/500 Ölçekli Bursa Mülkiyet Haritasına Göre Cumhuriyet Alan'nda Bina Kat Yükseklikleri Analizi

LEJAND bina kat yükseklikleri

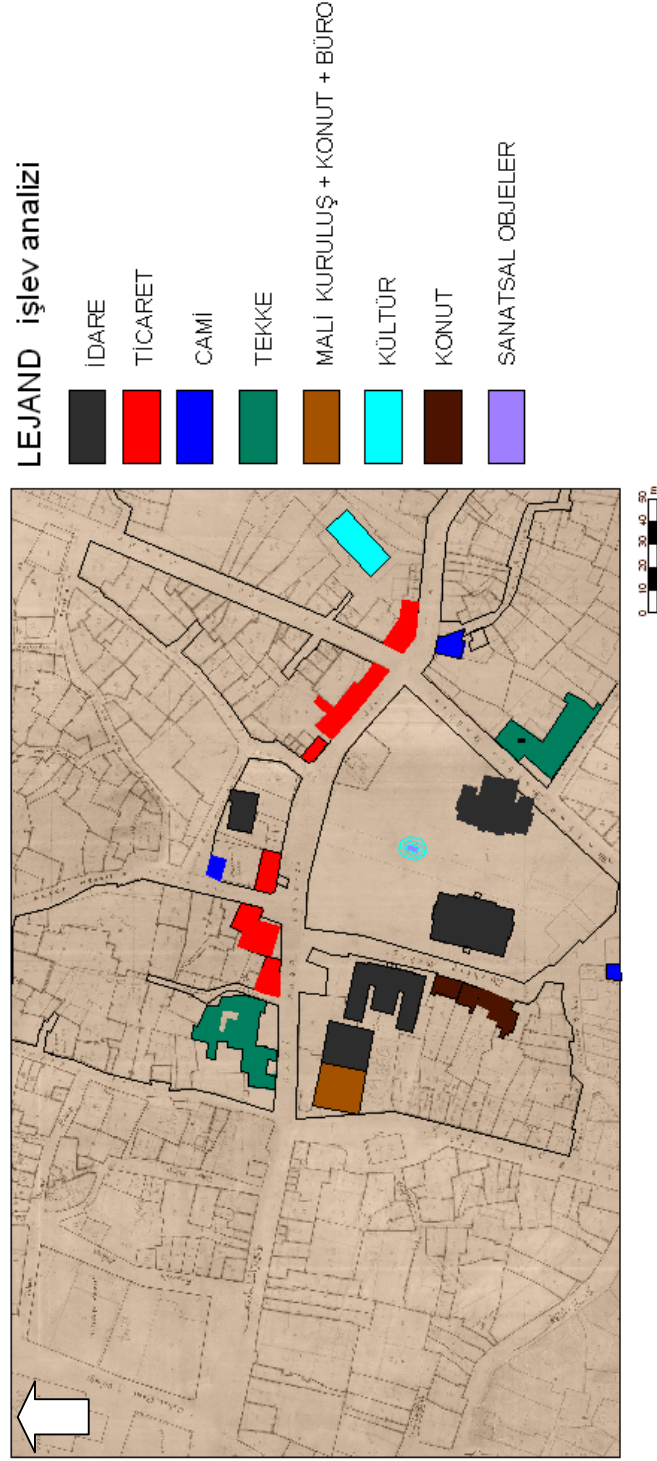
ZEMİN + 1 KATLI

ZEMİN + 2 KATLI

ZEMİN + 3 KATLI

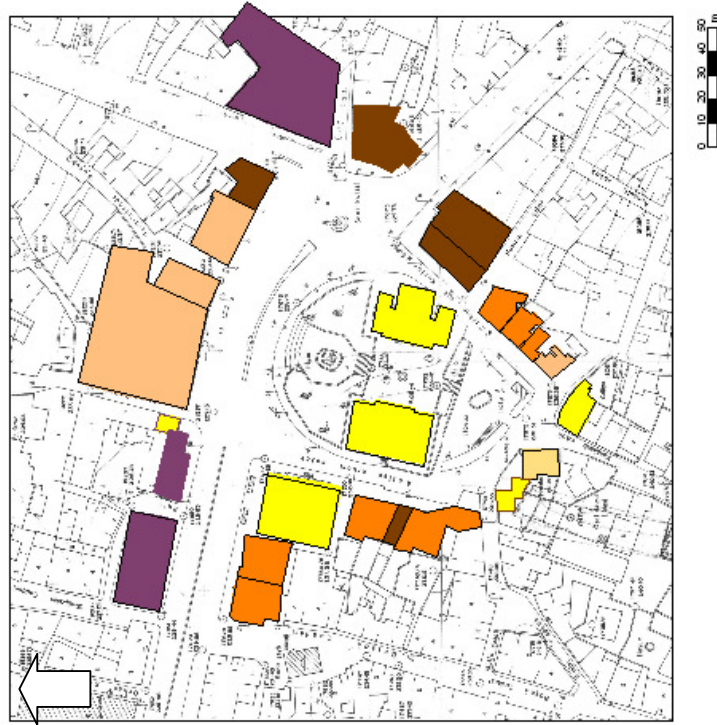
EK 6. 1932 Tarihli 1/500 Ölçekli Bursa Mülkiyet Haritasına Göre Cumhuriyet Alanı'nda Arazi Kullanımı Analizi

EK 7 1979 Tarihli İller Bankası Tarafından Hazırlanan 1/1000 Ölçekli Bursa Halihazır Haritasına Göre Cumhuriyet Alanı'nda Bina Kat Yükseklikleri Analizi

LEJAND bina kat yükseklikleri

	ZEMİN + 1 KATLI
	ZEMİN + 2 KATLI
	ZEMİN + 3 KATLI
	ZEMİN + 4 KATLI
	ZEMİN + 5 KATLI

EK 8. Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı Lejandı

REYHAN - KAYHAN - HANLAR BÖLGESİ KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI

LEJAND

	TESCİLLİ ANITSAL YAPILAR		ZEMİN KATTA KİTLE DIŞINDA REVAK OLUŞTURACAK BÖLÜMLER		GELECEKTE TİCARET ALANLARINDA YER ALAN PARSELLERDE YAPILACAK YENİ YAŞ OLACAK TALEPLERDE KURULabilir GEREKLİ ALANLAR
	TESCİLLİ SİVİL MİMARİ YAPILAR		ZEMİN KATTA KİTLE İÇİNDE REVAK OLUŞTURACAK BÖLÜMLER		KENTSEL TASARIM ÖLÇEĞİNDE DÜZENLEMİLE KAVŞAK VE DİĞER AÇIK ALANLAR
	TİCARET ALANI		YAPILAŞMIŞ PARSELLER; BU PARSELLERDEKİ YAPILARA YENİ İMAR HAKKI VERİLMİYECİKTİR. BU PARSELLERDE YENİ YAPILANMA TALEBİ SÖZ KONUSU OLDUĞUNDA BELEDİYESİNDEKİ MEVCUT ESKİ YAPUYA AİT RUHSAT VE EKLERİNE GÖRE YENİ İNŞA İZİNİ VERİLİR.		ÇIKMA YAPILACAK CEPHELER ÇIKMA ENİ, CEPHE GENİŞLİĞİNİN 2/3 SİNİ AŞMAZ. ÇIKMALAR 1. KATTA BAŞLAYABİLİR. ÇIKMA DERİNLİĞİ MAKSİMUM 1.00 M.YI GEÇER.
	ÖZEL PROJE ALANI		ÖZEL PROJE ALANLARI 1/500 ÖLÇEĞİNDE DURULMUŞ ÖLÇEKLİ RÖLÜVE, RESTORASYON, YENİ KULLANIM VE KENTSEL TASARIM PROJELERİ HAZIRLANMADAN VE KORUMA KURULU KARARI ALINMADAN UYGULANMAYA GEÇİLEMEZ.		YENİ YAPILANMADA PLANLA BELİRLENEN PARK OTURMA BİÇİMİ VE BOYUTLARI ESASLI OLARAK RUHSAT VERİLMEYEN ÖNCE, PARSELDE 1/1 ÖLÇEĞİNDE YAPILACAK UYGULAMALARIN SONUÇLARINDA AÇIK OTURMA ALANLARI BELİRLENECEKTİR.
	YEŞİL ALAN		TUZHAN VE NİLİFER ÇARŞISI TUZHANIN VE GÜNEYİNDE YER ALAN KORUNMASI GEREKLİ SİVİL MİMARİK YAPILARIN BİR BÜTÜN OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ VE TİCARİ KULLANIMA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ ESASTIR. ÇOK HAVF NİTELİKLİ YAPILANMA ÖNERİLMİYECİKTİR.		SOSYO-KÜLTÜREL VE KAMUSAL ALANLAR
	RESMÎ KURUM ALANI		KÜTAYYA HANI ÇEVRESİNDEKİ DÜKKANLILARLA BİR BÜTÜN OLARAK DEĞERLENDİRİLECEKTİR.		GÖKDEVE BOYU KAMUSAL YEŞİL VE REKREASYON ALANI
	EĞİTİM TESİSİ ALANI		İŞE VE YENİ GALLE PAZARI HANLARI PLANDA ÖNERİLEN YENİ KULLANIMLAR İÇİNDE, RESTORASYON, YENİ KULLANIM VE KENTSEL TASARIM PROJELERİ HAZIRLANACAKTIR.		OTOPARK
	SAĞLIK TESİSİ ALANI		DAVUTPAŞA HAMAMI 2 NÜMARALI ALAN HİKÜMLERİ AYRIN GEÇERLİDİR.		BELEDİYE HİZMET ALANI
	KÜLTÜREL TESİSİ ALANI		SETRAŞI DERESİ 1 NÜMARALI REKREASYON ALANI TÜM KENTİN KULLANIMINA AÇILACAK BİR DÜZENLEMİLE GÖRÜLECEKTİR. BU ANLAŞI YÖNÜNE YER KATLI VE ÇOK HAVF NİTELİKLİ YAPILANMA ÖNERİLMİYECİKTİR.		GENEL HÜKÜMLER
	1. DERECE DOĞAL SİT SINIRI		SETRAŞI DERESİ 2 NÜMARALI REKREASYON ALANI MEVCUT SİVİL MİMARİK ÖRNEKLERİLE BÜTÜNLEŞEREK YENİ KULLANIMA AÇILACAKTIR.	<p>TÜM YAPILARDA, KOT, PARSELİN YOLA CEPHESİNİN ORTASINDAN VE KALDIRIMDAN ALINIR. KALDIRIMIN OLMADIĞI YERLERDE YOL KOTU İLE SÜZ BİSMAN ÜST KOTU YÜKÜNDEN BELİRLENEN KOTLARIN EN ÇOK 1.15 YÜKSEKDE OLABİLİR.</p> <p>AŞAĞIDA VERİLEN RAKAMLAR, SU BASMAN ÜST KOTU İLE SAĞAK TABLİYİ ÜST KOTU AKASINDAKİ YÜKSEKLİĞİ GÖSTERİR.</p>	550 = KONUT : 2 KAT 800 = KONUT : 3 KAT 800 T = ZEMİN KAT VE VEYA 1. KAT TİCARİ KULLANIM 1050 = ZEMİN KAT TİCARİ KULLANIM : 3 KAT 1300 = ZEMİN KAT TİCARİ KULLANIM : 4 KAT 1550 = 5 KAT (İMAR YÖNETMELİĞİ HÜKÜMLERİ U 1500 = 5 KAT (BU PARSELLER İÇİN YAPILANMA KOŞULLARINDAKİ YAPILANMA KOŞULLARI GİBİDİR
	KENTSEL SİT SINIRI		AYAKKABICILAR ÇARŞISI PLANDA ÖNGÖRÜLEN YENİ YAPILANMA, HANLAR BÖLGESİNDE 1957 YANINDAN SONRA OLUŞAN YENİ ÇARŞININ TASARIM ANLAŞISINA UYGUN OLACAKTIR.		
	PLAN ONAMA SINIRI		FİDAN HAN-GEYVE HAN KORUMA VE ÇEVRE DÜZENLEMİ PROJESİ: BU ALANDA YAYA KULLANIMINA YÖNELİK PARK, YEŞİL ALAN DÜZENLEMESİ ESASTIR VE YENİ YAPILANMA ÖNERİLMİYECİKTİR. ÖZEL PROJE ALANINDA BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ APK DAİRE BAŞKANLIĞI, İTİD PROJESİ ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜNCE HAZIRLANAN 1/500 ÖLÇEKLİ VE GEÇERLİDE DAHA ALT ÖLÇEKLİ KORUMA KURULU ONAYLI KENTSEL TASARIM PROJESİ DOĞRULTUSUNDA UYGULAMA YAPILACAKTIR.		
	YENİ OLUŞTURULAN YAPILAR				
	BKVKB KURULUNCA ONAYLI PROJESİNE GÖRE PLANLAMASI YAPILACAK ALANLAR				
	BKVKB KURULUNCA ONAYLANACAK PROJESİNE GÖRE PLANLAMASI YAPILACAK ALANLAR				
	NOSTALJİK TRAMVAY HATTI				

1 NOLLU VE 6 NOLLU Ö.P.A. (ÖZEL PROJE ALANLARI) NIN ONAYLI PLAN NOTLARI GEÇERLİDİR.

BU PLAN ; EKİ PLAN NOTLARI VE 3 ADET BİLGİ PAFTASI İLE BURSA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI KORUMA KURULUNUN 1.3.1989 GÜN VE 426 SAYILI KARARI İLE BİR BÜTÜNDÜR. UYGULAMADA BU EKLER DİKKATE ALINACAKTIR.

TRAMVAY PLAN NOTLARI

1- UYGULAMAYA PROJESİ ÜZERİNDEN YAPILACAKTIR.
2- BURSA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULUNCA AYRIN UYGUN BULUNMASI HALİNDE UYGULAMAYA GEÇİLİR.
PLAN NOTU:

SİT SINIRI DIŞINDA KALAN ALANLARDA YAPILACAK UYGULAMA YAPILIR. YÖNETMELİK HÜKÜMLERİNE GÖRE UYGULAMA YAPILIR.

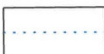

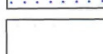
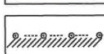
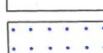

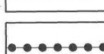
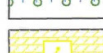
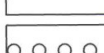

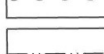

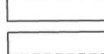
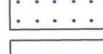

OSMANGAZİ BELEDİYE MECLİSİ'NİN 06.04.2005 GÜN VE 394 SAYILI KAR

EK 9. Maksem Caddesi- Gökdere Arası Uygulama İmar Planı Lejandı

MAKSEM CADDESİ GÖKDERE ARASI UYGULAMA İMAR PLANI

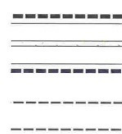
LEJAND

	KONUT ALANLARI		YEŞİL ALANLAR
	BİRİNCİ DERECE KENTSEL SİT ALANI		ÇOCUK BAHÇESİ
	İKİNCİ DERECE KENTSEL SİT ALANI		AĞAÇLANDIRILACAK ALANLAR
	ÜÇÜNCÜ DERECE KENTSEL SİT ALANI		TESCİLLİ SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ
	TİCARET		YIKILAN TESCİLLİ YAPILAR
	EĞİTİM KURUMLARI		TESCİLLİ ANITSAL YAPILAR
	RESMİ KURUMLAR		1.DERECE DOĞAL SİT SINIRI
	SAĞLIK KURULUŞLARI		KENTSEL SİT SINIRI
	DOĞAL SİT ALANI		KENTSEL SİT KORUMA SINIRI
	TRAFİK ALANI		PLAN ONAMA SINIRI
	BİRİŞİK NİZAM KAT ADEDİ		İLÇE SINIRI
	SOSYO-KÜLTÜREL TESİS ALANI		KORUNACAK ALAN SINIRI
	DOĞALGAZ REGÜLATÖRÜ		TESCİLLİ AĞAÇLAR
	OTOPARK		SU DEPOSU
	DİNİ TESİS		

14.02.1986 GÜN VE 1918 SAYILI
T.K.VE TV.K.Y.K.KARARI İLE

KORUNAN

DÜZELTİLEN

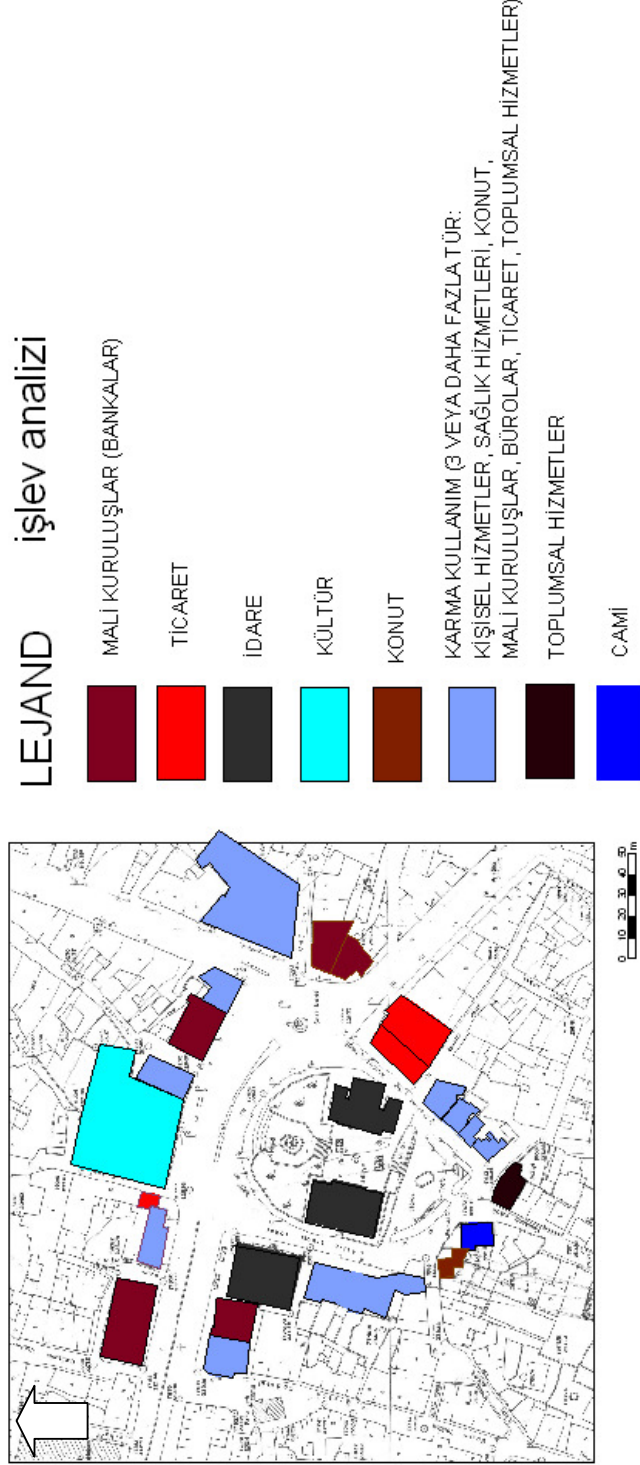
YENİDEN AÇILAN

TRAFİK YOLLARI

YAYA YOLLARI

EK 10. 1979 Tarihli İller Bankası Tarafından Hazırlanan 1/1000 Ölçekli Bursa Halihazır Haritasına Göre Cumhuriyet Alanı'nda Arazi Kullanım Analizi

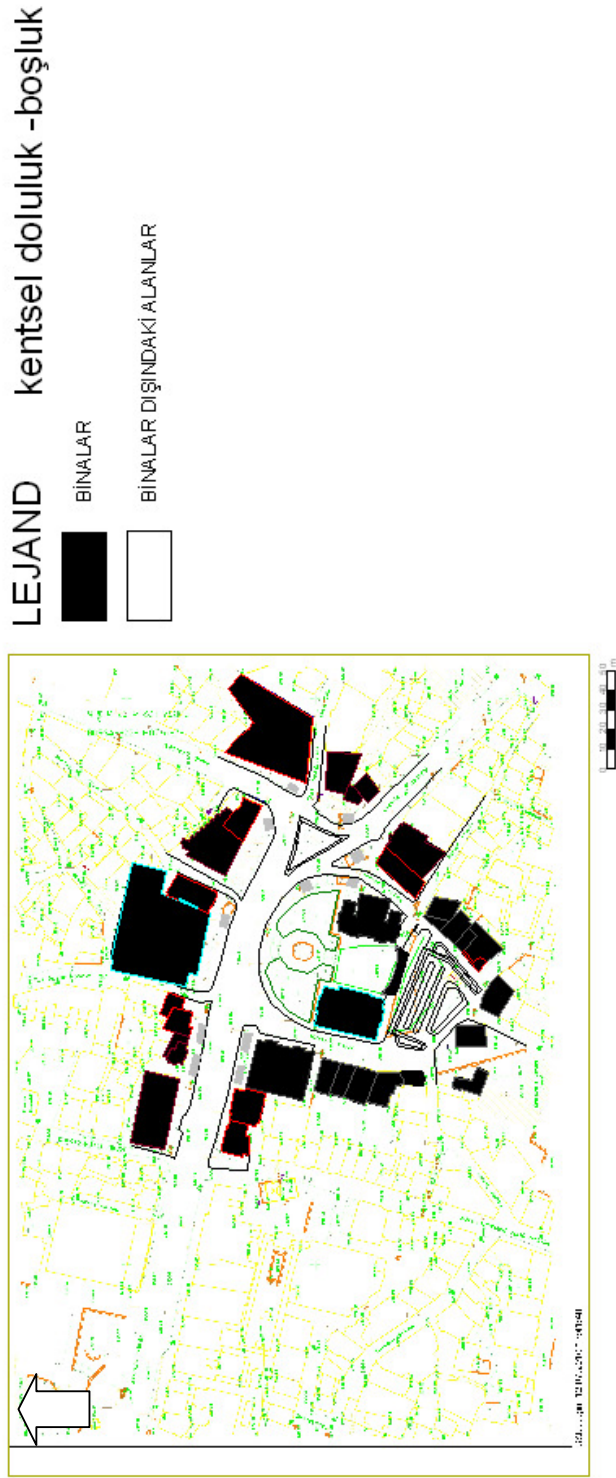
EK 11 Cumhuriyet Alanı'ndaki Bina Mülkiyet Durumları Analizi, 2011

LEJAND bina mülkiyet durumları

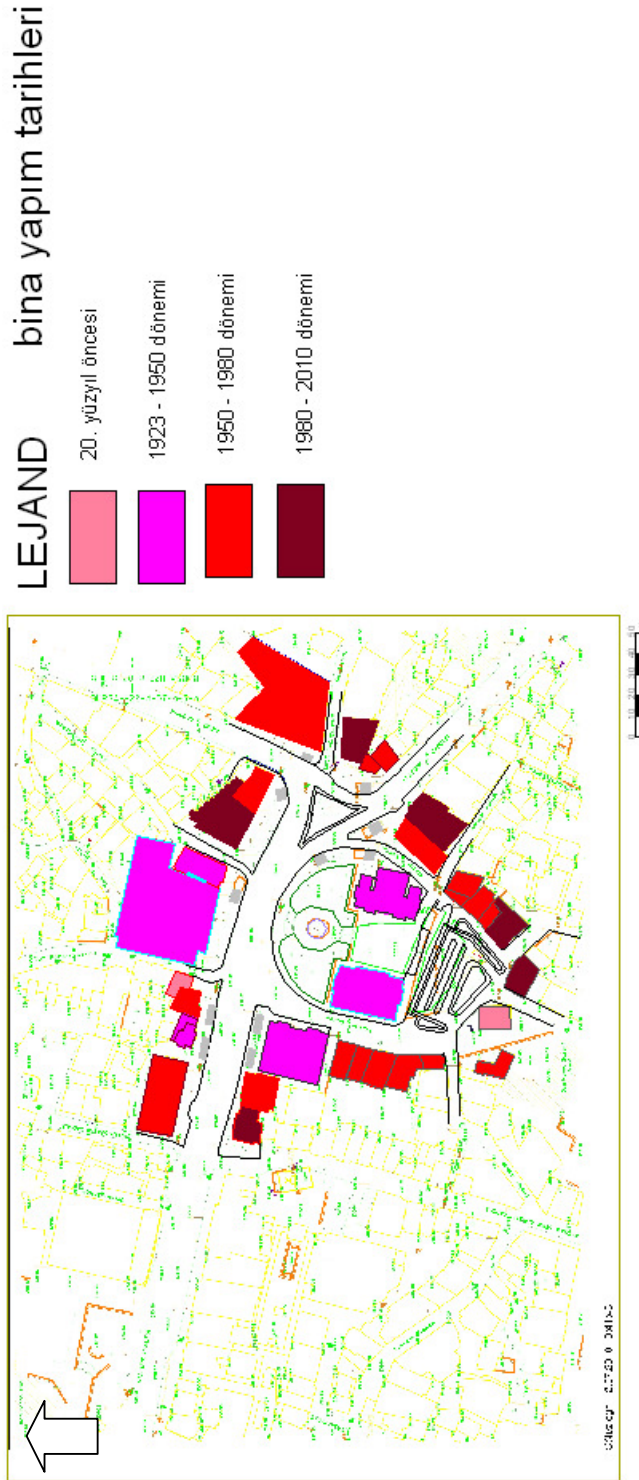
	İL ÖZEL İDARESİ
	BELEDİYE
	HAZINE
	VAKIF
	ÖZEL
	ZEMİN ALTINDA YAPI

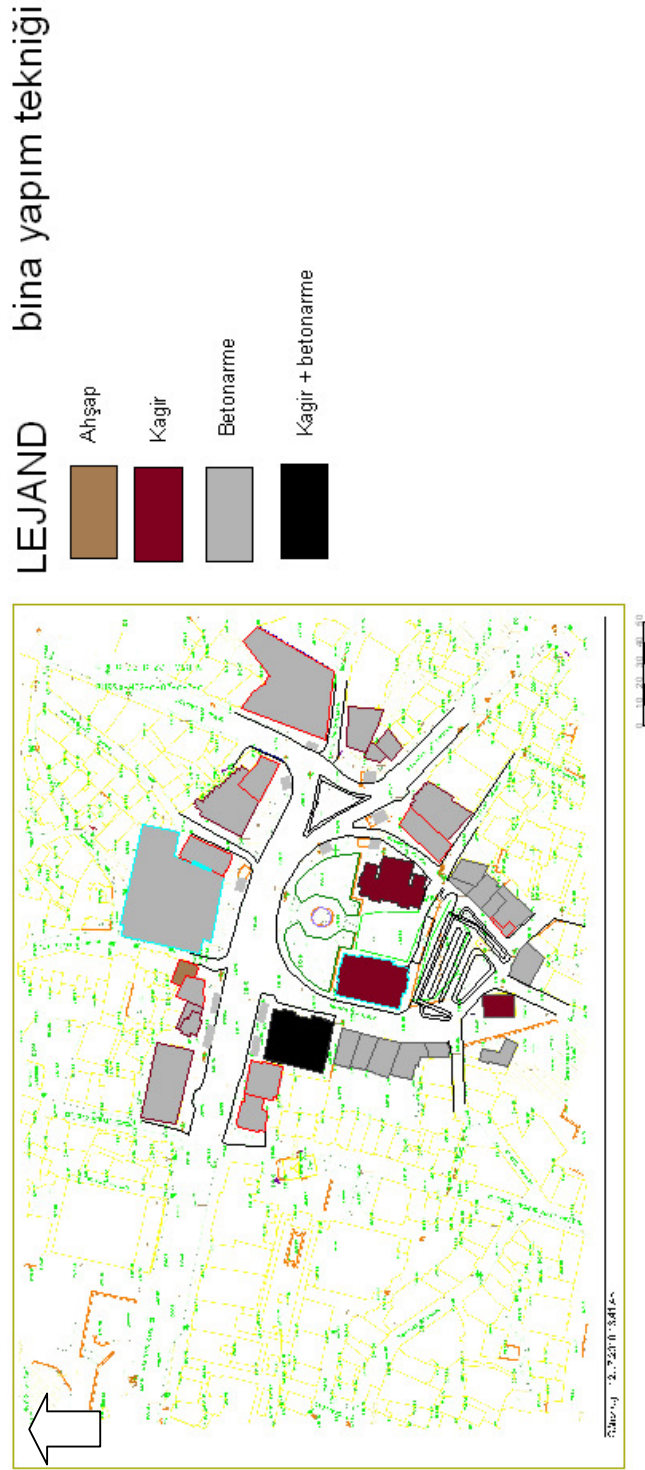
EK 13 Cumhuriyet Alanı'nda Kentsel Doluluk Boşluk Analizi, 2011

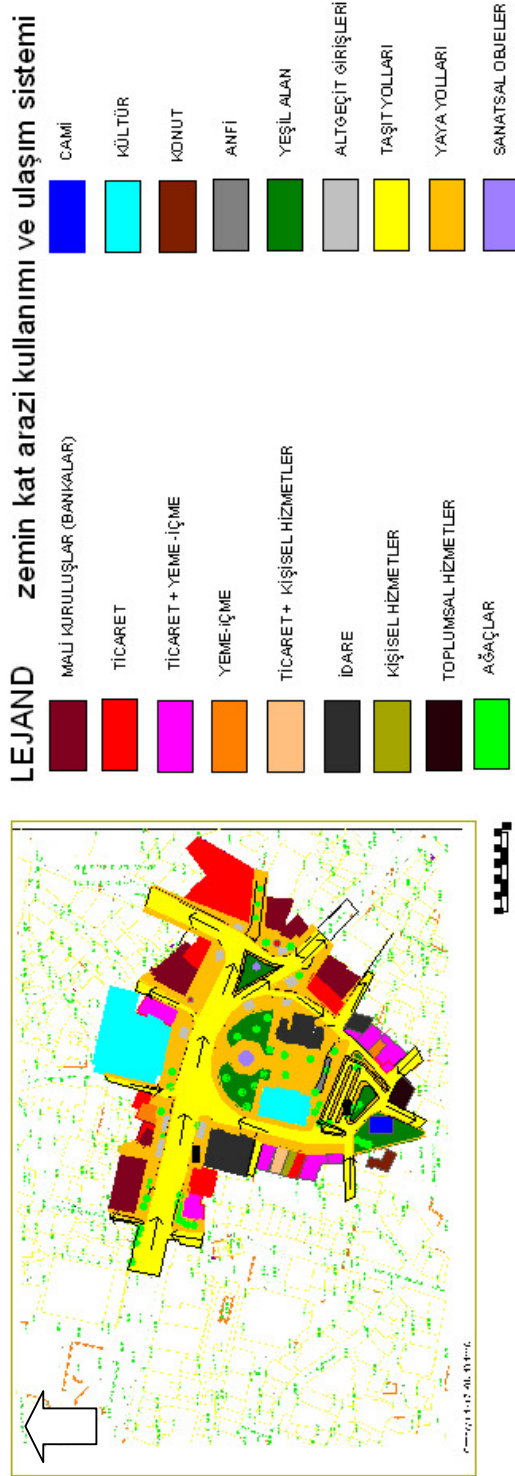
EK 14 Cumhuriyet Alanı'ndaki Binaların Yapım Tarihleri Analizi, 2011

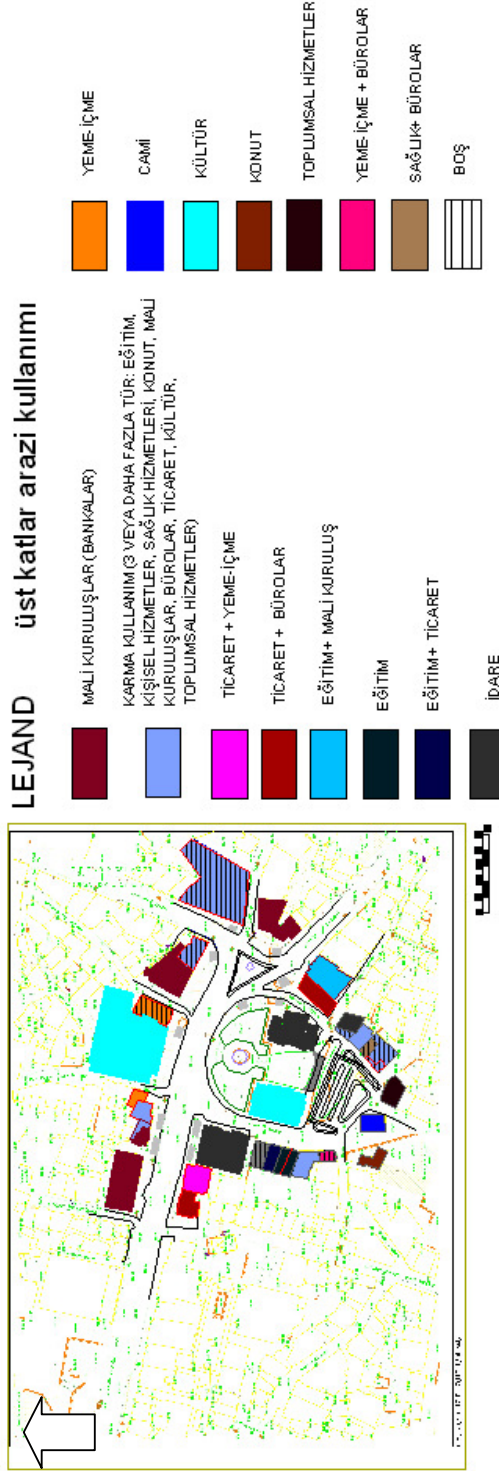
EK 15 Cumhuriyet Alanı'ndaki Binaların Yapım Teknikleri Analizi, 2011

EK 16 Cumhuriyet Alanı'nda Arazi Kullanımı Analizi, 2011

EK 17 Cumhuriyet Alanı'ndaki Binaların Üst Katlarına Yönelik İşlev Analizi, 2011

Ek 18 Cumhuriyet Alanı'nda Arazi Kullanımı Analizi Dökümü (2011)

Atatürk Altgeçiti: (Mevcut yapı: 1993)

(Malsahibi: Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Toplam 30 dükkan, hepsi dolu (genellikle bayan giyim, ayakkabı, çanta, 1 fotoğrafçı, 1 saatçi, 3 gözlükçü, 1 iç çamaşırcı, 1 bay ve bayan tuvalet)

Osmangazi Altgeçidi (Mevcut yapı: 1989)

(Mal sahibi: Bursa Büyükşehir Belediyesi)

(Toplam 9 dükkan, 1 boş, 1 bay-bayan WC, 1 parfümeri, 2 giyim, 1 optik, 1 bijuteri, 1 oyuncakçı, 2 fotoğrafçı)

İnönü Caddesi

Sönmez İş Sarayı: (Mevcut yapı: 1981) (Z+6 katlı +4 kat bodrum)

(Malsahibi: özel mülkiyet + İlk yapıldığında 9 dükkan İl Özel İdaresine aitmiş, günümüzde 2 tane kalmış)
(Çarşı katı: toplam 173 dükkan , 120 tanesi faal, 20 tanesi depo, 43 tane boş (100 tanesi kitap-kırtasiye, diğerleri: bayan giyim, spor giyim, bilgisayar tamir ve malzemeleri satış, oyuncakçı, deri çanta, kafeterya, çay ocağı) 2. ve 3. katlar: toplam 102 büro, boş yok, 15 tanesi depo (muhasibeciler, emlakçılar, tercüme büroları, avukatlar, reklam firmaları, 3 dernek, inşaat firmaları, trafik kazaları danışmanlık şirketleri), 4. Ve 5. katlar: 24 büro (üniversiteye hazırlık dershanesi)

Ünlü Cadde

No:2/Halk Bankası: (Mevcut işlev:1978-Mevcut yapı: 1990'lar- renovasyon: 2009) (Z+4 katlı)

(Mal sahibi: Halk Bankası A.Ş.)

Atatürk Caddesi kuzey cephesi (doğudan batıya)

No:28 /Ziraat Bankası Sethaşı Şubesi (Mevcut işlev: 1984- Mevcut yapı: 1960'lar-renovasyon:2010) (Z+3 katlı)

(Mal sahibi: Ziraat Bankası A.Ş.)

No:30 /İpekçihan (Mevcut yapı: 1953- kat arttırımı: 1967) (Z+5 katlı)

(Mal sahibi: özel mülkiyet)

(Bodrum kat: ? + zemin kat: Vodafone, Eczane, Avea, Turkcell Cep Telefonu Bayileri ve çay ocağı + üst katlarda toplam 36 büro var, 5 tane boş, 4 sigortacı, 1 desinatör, 1 ressam, 3 mali müşavir, 1 ozalitçi, 1 mimar, 1 kartonpiyeri, 13 avukat bürosu)

No: 36 /Ziraat Bankası Bursa Bölge Başkanlığı (İşlev: 1936- Mevcut yapı:1982) (Z+5 katlı)

(Mal sahibi: Ziraat Bankası A.Ş.)

No: 36/Derman Apartmanı (Mevcut yapı: 1934) (Z+2 katlı)

(Mal sahibi: özel mülkiyet)

(Bodrum kat: ? +zemin kat: Fotoğrafçı, Zemin ve 1. Kat: Kafe- Restoran, 2.kat: boş)

Ahmet Vefik Paşa Bursa Devlet Tiyatrosu + Devlet Güzel Sanatlar Galerisi (Mevcut yapı:1940- Mevcut işlev: 1957-DGSG :1982) (Z+2 katlı)

(Mal sahibi:Hazine)

No: 42 (Mevcut yapı:Osmanlı dönemi?) (Z+1 katlı)

(Zemin kat: beyaz eşya bayisi+ üst kat Zencefil kafe/restoran)

(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No: 44/ Musa Amca İş Ham (Mevcut yapı: 1963) (Z+5 katlı)

(Bodrum kat:? +Zemin ve 1. kat: Baklavacı+ 2. Kat: Noter +3.+ 4. ve çatı katı: Üniversiteye hazırlık dershanesi

(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No: 48/ Türkiye Ekonomi Bankası (Mevcut yapı: 1940'lar, kat arttırımı: 1960'lar) (Z+3 katlı)

(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No:70 / Vakıfbank Marmara Bölge Müdürlüğü (Mevcut yapı:1960'lar) (Z+5 katlı)
(Mal sahibi: Emekli Sandığı)

Pars Çıkmazı

No:4/Yeşin Han (Mevcut yapı: 1940'lar, kat arttırımı: 1960'lar) (Z+5 katlı)
(Bodrum kat: ? + Zemin kat: Vision lens/optik +1. Kat: dış hekim muayenehanesi +3. Kat: moda evi+ 4. Ve 5. Kat: organizasyon şirketi+ çatı katı: Üniversiteye hazırlık dershanesi)

Atatürk Caddesi güney cephesi (doğudan batıya)

No: 25 (Mevcut yapı: 1989) (Z+4 katlı)
(Zemin kat: Yapı Kredi Bankası ve Yapı Kredi Sigorta + 1. kat: Dil Okulu ve Yurtdışı Eğitim Danışmanlığı)
(Mal sahibi: ?)

No:8 Bursa Kent Müzesi (Mevcut yapı:1926- mevcut işlev:2004) (Z+1 katlı)
(Mal sahibi: Bursa Büyükşehir Belediyesi)

No: 29/Türk Ticaret Bankası İş Hamı (Mevcut yapı:1957) (Z+ 6 katlı)
(Bodrum kat: ? +Zemin kat: Giyim Mağazası, Büfe + teras kat: Kafe- 2011 sonuna kadar bina tamamen Collezione firmasının kullanımına geçecektir)
(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No:31/ Tabakgil İş Hamı (Mevcut yapı: 1992) (Z+6 katlı)
(Bodrum kat: ? +Zemin kat: Giyim Mağazası, Kafkas Pastanesi + üst katlar: Defacto Mağazası'na ait büro ve depolar)

Hamam Sokak

No:5 Sönmez İş Hamı (Mevcut yapı: 1973) (Z+5 katlı)
(Bodrum kat: ? + zemin, 1. 2. ve 3. kat: Mensucat Mağazası, 4. Kat: 2 büro boş, 1 gayrimenkul değerlendirme bürosu, 5. Kat: serbest muhasebeci)

BUSKİ Setbaşı Tahsilat Şubesi (Mevcut yapı: 1970'ler) (Z + 3)
(Üst katlar : Bursa Büyükşehir Belediyesi Sivil Savunma Uzmanlığı, Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı ve Şube Müdürlüğü)

Kültür Sokak (Adlive Arkası)

No: 2/Bursa Valiliği (İşlev ve mevcut yapı: 1925- renovasyon: 1998) (Z+1 katlı)
(Mal sahibi: İl Özel İdaresi)

No: 4/ Kardeşler İş Hamı (Mevcut yapı: 1971) (Z+4 katlı)
(Bodrum kat: TEMSA Enerji İnş. Ltd. Şti., Zemin kat: Çiğ köfteci Cengiz, Spor toto bayi, TEMSA Enerji İnş. Ltd. Şti., Üst katlarda toplam 20 büro vardır. 3 tanesi boş, 7 tane avukatlık bürosu, 2 tane organizasyon şirketi, 1 reklam, tanıtım şirketi, 1 terzi, 1 yapı denetim firması, 1 emlak müşaviri bürosu, 1 uluslararası dil okulu tanıtım bürosu, 1 malî müşavir bürosu, 2 tane TEMSA firmasına ait büro- yakın zamanda en üst kat kafe olarak hizmet verecektir.)
(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No: 6/ Örnekal İş hamı (Mevcut yapı: 1970'ler) (Z+4 katlı)
(Bodrum kat: ? + zemin kat: Aşevi, ayakkabı tamircisi, üst katlar: ingilizce kursu ve güvenlik sistemleri firması,)
(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No: 10 A/ (Mevcut yapı: 1970'ler) (Z+ 4 katlı)

(Bodrum kat: ?+ zemin kat: kuaför, üst katlar: Açıköğretim, KPPS dershanesi)
(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No: 10 B / (Mevcut yapı: 1970'ler) (Z+ 4 katlı)

(Bodrum kat: ? + zemin kat: enstrüman mağazası, üst katlar: Açıköğretim, KPPS dershanesi)
(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No:12/ Adalet Apartmanı (Mevcut yapı: 1970'ler) (Z+ 4 katlı) ruhsatsız

(Bodrum kat: fotoğrafçı+ zemin kat: dönerci, fotoğrafçı, berber +1. kat: 1 bayan kuaförü, 3 avukatlık bürosu + 2. Kat: diş hekimi muayenehanesi , 1 yapı denetim firması + 3. Kat: 1 konut, aynı yapı denetim firması + 4. Kat: güvenlik sistemleri firması, aynı yapı denetim firması.
(Mal sahibi: özel mülkiyet)

No:14/Başaran İş Hanı (Mevcut yapı: 1975'ler) (Z+ 4 katlı)

(Bodrum kat: ? + zemin ve 1. Kat: hamburgerci, çay ocağı, eczane+ 2. Kat: İnşaat şirketi, ajans + 3. Kat: 2 avukat bürosu, 1 büro boş + 4. Kat: organizasyon şirketi, 1 büro boş.
(Mal sahibi: özel mülkiyet)

Eceler Sokak

No: (Mevcut yapı: 1969) (Z+1 katlı)

(Konut)
(Mal sahibi: özel mülkiyet)

Hacılar Camii (Mevcut yapı:1466- restorasyon 1953) (Tek katlı)

(Mal sahibi: ?)

Konakardı sokak

No: 1 /Bursa Barosu ve Lokali (Mevcut yapı: 2000'ler) (Z+1 katlı)

(Mal sahibi: Adalet Bakanlığı)

Kültür Sokak (Malive Arkası)

No:3 Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı (İşlev: - Mevcut yapı: 1926) (Z+1 katlı)

(Mal sahibi: Hazine)

No: 28 / Cevat Peksun İş Merkezi (Mevcut yapı: 1993) (Z+5 katlı)- ruhsatsız

(Bodrum kat: ? + zemin kat: eczane, giyim mağazası, dürümcü, çay ocağı + 1. Kat: 1 avukatlık bürosu, 2 doktor muayenehanesi, 1 kuaför, 1 boş büro + 2. Kat: 1 diş hekimi muayenehanesi, 2 büro boş, 1 sağlıklı yaşam merkezi 3. Kat: 3 boş büro, 1 mali müşavirlik bürosu + 4. ve 5. Kat: Şehir kulübü)

No: 30/ Mert Han (Mevcut yapı: 1960'lar) (Z+4 katlı)

(Bodrum kat: depo, zemin kat: restoran+ 1. Kat: diş hekimi muayenehanesi +2. Kat: sigortacı +3 kat: diş hekimi, 4. Kat: boş)

No:32/ Akyürek Apartmanı (Mevcut yapı: 1960'lar) (Z+4 katlı)

(Bodrum kat: depo, zemin kat: dürümcü, kolonyacı+ 1. Kat: modaevi+ 2. Kat: kuaför + 3. Kat: Bursa kanserle savaş derneği +4. Kat: muhasebeci)

No: 34/Minik Han (Mevcut yapı: 1970'ler) (Z+3 katlı)

(Bodrum kat: depo, zemin kat: pasta börek fırını, tekel bayi ve fatura ödeme merkezi, + 1. Kat: 1 büro boş ve 1 müzik kursu + 2. kat: 1 büro boş ve 1 bilgisayar tamircisi + 3. Kat: 1 büro boş ve 1 ajans)

EK 19. 1862'den 2011'e Cumhuriyet Alanı'ndaki Sokak İsimlerinde Yaşanan Değişim

1862-1923	1923-1950	1950-1980	1980-2011
Saray (Hükümet) Caddesi	Gazi Paşa Caddesi	Atatürk Caddesi	Atatürk Caddesi
Yeniyol	İsmet Paşa Caddesi (Gemlik Caddesi-Yeniyol)	İnönü Caddesi	İnönü Caddesi
-	Gazi Paşa Caddesi (İsmet Paşa Caddesi'nden sonra doğuya doğru uzanan kısım)	Ünlü Cadde	Ünlü Cadde
Sarı Abdullah Sokak	Sarı Abdullah Sokak	-	-
Maksem Sokak	Kara Şeyh Caddesi	Basak Caddesi	Ressam Şefik Bursalı Caddesi
Tuz Pazarı Sokak	Simkeş Caddesi	Gümüştöken Caddesi	Gümüştöken Caddesi
Simitçi Sokak	Feraizcizade Sokağı	Feraizcizade Sokağı	Ferayizci Sokak
İsimsiz	Tuz Pazarı Caddesi	Tuz Pazarı Sokak	Tuz Pazarı Sokak
İdadiye Sokak	Mektep Sokak	Adliye Arkası Sokak	Kültür Sokak
Hamidiye Sokak	Matbaa Caddesi	Matbaa Sokak-Kültür Sokak	Kültür Sokak
İsimsiz	Tekke Çıkmazı	Pars Çıkmazı	Pars Çıkmazı
İsimsiz	Alaca Mescid-Tuz Pazarı Sokak	-	-

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Sibel POLAT

Doğum Yeri ve Tarihi : Kadıköy- 02.01.1978

Yabancı Dili : İngilizce- Fransızca

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : İstek Özel Acıbadem Lisesi (1995)

Lisans : İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama (1999)
İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık (2002)

Yüksek Lisans : Uludağ Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı (2005)

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü (2002- devam)

İletişim (e-posta) : sibelpolat77@yahoo.com

Yayınları :

Polat, S., Karakaş, D. 2011. “Gökdere’den Pınarbaşı’na : I. ve II. Ulusal Mimarlık Akımları Etkisindeki Kamu Yapıları . Bursa’nın Tarihi Mahalleleri 1, Bursa Araştırmaları Merkezi Yayınları, s.136-144.

Polat, S., Dostoğlu, N. 2011. From a Public Space to a Shopping Mall: The Case of City Square in Bursa, Turkey. *Ozean Journal Of Applied Science*. 4(3) : 281-293 (Indexs : E Journals In Education New Jour, Google Scholar).

Polat, S., Erbil, Y. 2011. Trademark city Bursa: Merinos Park and Atatürk Culture and Congress Center. *Ozean Journal Of Applied Science*. 4(2) : 171-181. (Indexs :E Journals in Education New Jour, Google Scholar)

Polat, S. 2010. Bir Kamusal Dış Mekan Olarak Cumhuriyet Alanı’nın Mimari Kimliği. Heykelönü Fotoğrafları Sergisi Kitabı. Bursa Kent Müzesi Yayını. s.12-27.

Polat, S., Dostoglu, N. 2010. “Urban Regeneration and Local Expectations: The Case of the Central Garage District, Bursa-Turkey” *World Applied Sciences Journal*, IDOSI publications, 8 (8): 1036-1041. (Index: ISI Web of Knowledge).

Polat, S. 2008. “Kentsel Dönüşüm: Tanımlar, Nedenler, Uygulamalar” *Bursa Defteri Kent Kültürü Dergisi*. (31):53-61.

Polat, S., Dostoğlu, N. 2007 “Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri” *U.Ü. Mühendislik- Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 12 (1) : 61-76.

Polat, S. 2004. “Bir Mimarlık Kuramcısı Olarak Christopher Alexander” *Güney Marmara Mimarlık Dergisi*, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayını. (Aralık): 50-57.

Kongre ve Sempozyumlar

Polat, S., Erbil, Y. 2010. “From an Industrial Site to a Congress and Cultural Center: Merinos Case, Bursa-Turkey” 14. Uluslararası IPHS Konferansı, İstanbul,Türkiye.

Polat, S. 2009. “A Populist Instrument: Urban Regeneration. The Case of Central Garage-Bursa” Uluslararası IAPS-CSBE & HOUSING Networks Sempozyumu, İstanbul, Türkiye.

Polat, S. 2009. “Kentsel Dönüşümün Farklı Boyutları Üzerine: Bursa İçin Öneriler” Sözlü Bildiri Sunumu. Bursa Kentine Çözümler Sempozyumu. TMMOB Bursa İl Koordinasyon Kurulu, Bursa.

Polat, S. 2008. “Yok Olan Tarih, Kimlik, Bellek: Bursa-Santral Garaj Örneği” Poster Bildiri Sunumu. DOCOMOMO-Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel açılımları IV. Uludağ Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Bursa

Polat, S. 2007. “Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Ekonomik Boyutu: Londra Elephant & Castle Örneği” Uluslararası Katılımlı II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bursa.

Polat, S. 2007. “Sağlıklı Bir Kent Planlama Örneği: Sydney Olimpiyat Parkı” Uluslararası Katılımlı II. Kent ve Sağlık Sempozyumu, , Bursa.

Polat, S. and Dostoglu, N. 2005. “Urban Regeneration: Reasons, Projects, Expectations” . The XXII. World Congress of The International Union of Architects, İstanbul.

Özyaba, M., Polat, S. 2005. “Yeni Gelişen, Nitelikli Konut Alanlarının Kentle Bütünleşmesi Sürecinde Yaşananlar: Bursa-Bademli Örneği” Bildiri sunumu, XVII. Uluslararası Katılımlı Yapı ve Yaşam Fuar ve Kongresi, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa.

Polat, S. 2005. “Mimarlığın Tüketimi: Lüks Konut Siteleri Üzerine Bir Araştırma” XVII. Uluslararası Katılımlı Yapı ve Yaşam Fuar ve Kongresi, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa.